

Gedeputeerde Staten van Zeeland
Postbus 6001
4330 LA MIDDELBURG

UW BRIEF VAN
7 januari 2021
BEHANDELD DOOR
E. Jasperse
ONDERWERP

UW KENMERK
20041379
BEZOEKADRES
Paul Krugerstraat 1

ONS KENMERK
1275925 / 1299485
TELEFOON
0118-487367

DATUM
1 juni 2021
BIJLAGEN

Reactie achterbanraadpleging Omgevingsvisie Provincie Zeeland

Geacht college,

U heeft ons in de gelegenheid gesteld om te reageren op het voorontwerp van uw Omgevingsvisie in de fase van de achterbanraadpleging. Deze achterbanraadpleging maakt onderdeel uit van uw proces om te komen tot een breed gedragen omgevingsvisie voor de provincie Zeeland.

De gemeenten Veere, Middelburg en Vlissingen geven als regio Walcheren een gezamenlijke reactie op uw voorontwerp omgevingsvisie.

Waardering

Allereerst willen wij onze waardering uitspreken voor zowel de inhoud van het voorontwerp als het proces dat u tot nu toe doorlopen heeft. U heeft het afgelopen anderhalf jaar veel inzet gepleegd om al uw stakeholders, medeoverheden en burgers te betrekken bij het proces om voldoende draagvlak te creëren voor de visie. Wij hebben ervaren dat u luisterde naar de ontvangen opmerkingen en deze ook verwerkt heeft in het voorontwerp. Met deze achterbanraadpleging, die voorafgaand aan de officiële terinzagelegging plaatsvindt, zet u dit ingezette spoor voort.

Gezamenlijke reactie

De gemeenten op Walcheren zijn ook ieder hun omgevingsvisie aan het vorm geven. Dit doen zij ieder voor zich, maar wel in gezamenlijk overleg. Waar mogelijk zoeken wij de samenwerking op. Deze brief is daar ook een resultante van en wij willen gezamenlijk uw aandacht vragen voor een aantal zaken die het voorontwerp van de omgevingsvisie aangaan.

Ambitie en kernkwaliteiten

U heeft uw ambities in de visie verwoord middels vier maatschappelijke uitdagingen. Zoals u zelf in uw voorwoord aangeeft is de visie breed; alle onderwerpen die effect hebben op of onderdeel uitmaken van de fysieke leefomgeving, zijn opgenomen in de visie. Door deze brede opzet vinden wij het moeilijk om de rode draad te vinden in het verhaal en te achterhalen waar de provincie zich de komende decennia echt op in gaat zetten. Wij geven u in overweging hier meer focus in aan te brengen.

Dit zou in onze optiek kunnen door de kernkwaliteiten zoals u die benoemd heeft in de visie, de rode draad te laten zijn die de verschillende maatschappelijke uitdagingen met elkaar verbindt en waardoor ook een integrale benadering binnen verschillende opgaven ontstaat.

Door kernkwaliteiten, zoals landschap en natuur, centraal te stellen in de omgevingsvisie wordt voorkomen dat zij sneuvelen onder druk van grote actuele opgaven (bijvoorbeeld de energietransitie en klimaatadaptatie). Deze opgaven dienen, met onze kernkwaliteiten als basis, in samenhang met elkaar en op integrale wijze te worden opgepakt.

Wind in de Zeilen

U benoemt in uw voorwoord het uitvoeringspakket Wind in de Zeilen, waarbij u aangeeft dat zij Zeeland een steun in de rug geeft op het gebied van economie, onderwijs, bereikbaarheid en een toekomstbestendige industrie. U geeft daarbij aan dat het pakket gaat helpen de ambities uit deze omgevingsvisie te realiseren. De wijze waarop dit gaat gebeuren wordt echter nog niet weergegeven in uw visie. Wij zijn echter van mening dat er heel veel regionale en Zeeuwse spin-off mogelijkheden in het pakket zitten waar de provincie zich sterk voor kan maken. Wij willen samen met u hieraan nadere invulling geven. Het pakket, met enorm investeringsvolume kan ingezet worden voor follow-up projecten als afgeleide van het uitvoeringspakket. Wij noemen als voorbeeld het Stadslandgoed Nieuwerve in Vlissingen, waar het Justitieel Complex deel van uit zal maken en de spin-off mogelijkheden voor het onderwijs in onze regio. Wij verzoeken u hier meer aandacht aan te besteden in de visie.

Novi-gebieden

In uw inleiding verwijst u naar de nationale prioriteiten die sterk verbonden zijn met de door u benoemde maatschappelijke opgaven. De samenwerking tussen het rijk en de regio komt tot uiting in de omgevingsagenda's waarin de overheden gebiedsgericht uitwerking geven aan de gedeelde ambities en opgaven. Voor Zeeland heeft dit geresulteerd in drie gebiedsgerichte opgaven, zijnde:

1. North Sea Port District – Terneuzen; gericht op verduurzaming en versterking (tevens grensoverstijgend);
2. Kust in de Delta; gericht op een duurzaam evenwicht voor de kustzone en Zuidwestelijke Delta;
3. Transitie landelijk gebied.

In de visies van onze gemeenten krijgen deze gebiedsopgaven nadrukkelijk een uitwerking. Voor Vlissingen geldt zelfs dat de opgave North Sea Port District in haar strategische visie als pijler wordt uitgewerkt waar Vlissingen zich de komende decennia sterk op zal gaan richten. Wij omarmen dan ook het feit dat u in uw visie de verbinding met deze opgaven legt. De doorwerking ervan en de verbondenheid met uw maatschappelijke opgaven vinden wij echter niet nadrukkelijk terug in uw visie. Wij verzoeken u dat alsnog te doen, waarbij we uw aandacht nog vragen voor de volgende 3 punten:

1. Ten aanzien van het North Sea Port District willen wij nogmaals benadrukken dat dit gaat om een integraal district waar zowel de noord- als de zuidkant van de Westerschelde deel van uitmaakt. In de oorspronkelijke opgave werd alleen van Zeeuws-Vlaanderen gesproken. Echter, het gebied van North Sea Port, en daarmee de opgave, is groter dan alleen het Zeeuws-Vlaamse deel. De opgave dient gericht te zijn op het gehele gebied.
2. Ten aanzien van de gebiedsgerichte opgave Kust in de Delta zouden wij graag zien dat deze nadrukkelijker als kans in de Omgevingsvisie wordt opgenomen.
3. In uw visie wordt de benodigde transitie van het buitengebied erkend en u geeft aan hier verdere uitvoering aan te willen geven in een programma. Het buitengebied is nadrukkelijk een taak voor de provincie. Wij zouden echter verwachten dat een doorkijk naar de wijze waarop u vorm wil geven aan het proces om te komen tot kringloop en duurzame landbouw reeds zichtbaar zou zijn in deze visie. Mogelijk dat u reeds in deze visie de richting kunt duiden die u op wilt gaan.

Sociologische kant visie

Wij vragen u tot slot aandacht voor de sociologische kant van de visie die in 2050 tot een beter en mooier Zeeland moet leiden. Inzetten op transitie betekent tevens dat er aandacht moet zijn voor de maatschappelijke kant van het verhaal. Grote veranderingen waar we voor staan kunnen leiden tot onrust en de tweedeling in onze maatschappij groter in plaats van kleiner maken (zie momenteel wat a.g.v. coronamaatregelen gebeurt). Dit kan door mensen die mee kunnen doen en mensen die afhaken door desinteresse, politieke opvattingen of financiële problematiek. Het is belangrijk dat deze visie een product wordt waarin verbinding en overeenstemming wordt gezocht en niet, zonder dat we het beseffen en willen, voeding wordt gegeven aan polarisatie en ontevredenheid. Tweedeling tegengaan is onze uitdaging tot 2050. We moeten het zoeken in de gezamenlijke winst. De provincie kan ons inziens hier ook een rol in spelen.

Tot slot

Wij hopen dat deze reactie u helpt om uw ambities en uw visie nog nader aan te scherpen en vorm te geven. Wij zijn ons er sterk van bewust dat dit geen gemakkelijke en zeker geen geringe opgave is, en wensen u hierbij veel succes, waarbij we zeker bereid zijn om daar waar nodig is onze bijdrage aan te leveren.

Hoogachtend,

burgemeester en wethouders van Vlissingen,
de secretaris,   de burgemeester,

mr. drs. ing. M. van Vliet   drs. A.R.B. van den Tillaar

burgemeester en wethouders van Veere,
de secretaris,   de burgemeester,

J.F.M. Steinbusch   drs. R.J. van der Zwaag

burgemeester en wethouders van Middelburg,
de secretaris,   de burgemeester,

Mr. A. van den Brink   Mr. H.M. Bergmann

Zienswijze ANWB op Omgevingsvisie Zeeland

Inleiding

De ANWB heeft samen met een aantal betrokken Zeeuwse ANWB leden kennis genomen van de concept-Omgevingsvisie Zeeland en geeft hierbij haar reactie. We doen dit vanuit onze missie - het mogelijk maken voor iedereen om zorgeloos en met plezier onderweg te gaan - en onze ambities op het gebied van mobiliteit en verkeersveiligheid: het bereiken van nul verkeersdoden, nul emissie en nul files.

Wij vinden het concept een heldere uiteenzetting waarin we ons grotendeels kunnen vinden. De uitwerking zal zeker nog veel tijd en energie vergen en hierbij wil de ANWB – ook vanuit het belang van onze leden in Zeeland – nauw betrokken blijven.

Onze aandachtspunten voor de Omgevingsvisie Zeeland lopen door de vier maatschappelijke uitdagingen heen. Wij kiezen ervoor om ons commentaar te rangschikken naar de 3 thema's van de ANWB:

- Mobiliteit en bereikbaarheid
- Verkeersveiligheid
- Vakantie en recreatie

Mobiliteit en bereikbaarheid

- Wij ondersteunen het idee van inclusieve mobiliteit: het is voor iedereen betaalbaar, beschikbaar, toegankelijk en onze bestemmingen zijn goed bereikbaar. Vanwege het landelijke karakter van Zeeland verwachten we dat de auto voor veel mensen belangrijk blijft. De ANWB is voorstander om MaaS concepten (Mobility as a Service) de ruimte te geven, maar benadrukt dat het een *aanvullende* dienst in het mobiliteitsdomein moet zijn. Het kan zijn dat MaaS-diensten niet in alle gebieden even rendabel zijn voor de markt. En de vraag is ook hoe we MaaS-diensten toegankelijk kunnen maken voor de talrijke (vooral Duitse en Belgische) toeristen. We denken als ANWB graag mee over de uitvoering van de *Mobiliteitsvisie Zeeland*.
- Omdat we verwachten dat de automobilititeit in Zeeland het komende decennium verder zal toenemen, maken we ons zorgen over de congestie die dit met zich mee zal brengen; niet alleen op de doorgaande wegen richting Brabant en de Randstad, maar ook in de zomerperiode bij de koppen van de eilanden en de noord-zuid verbindingen. Tevens zal

steeds meer congestie ervaren worden in en nabij de Zeeuwse toeristische gemeenten waar veel bezoekers komen en waar tegelijkertijd te weinig parkeergelegenheid is. De vraag is hoe we hiermee de komende jaren om gaan. De ANWB pleit daarom voor aanvullend onderzoek naar de mogelijkheden van het (beter) spreiden van toeristen en recreanten in tijd en plaats.

- Zeeland is de provincie met het grootste aandeel 65 plussers. De vergrijzing zal de komende decennia verder toenemen. Het OV staat onder druk, de auto-gerichtheid is nog groot: wat hebben we nodig om ook de groeiende groep niet-mobiele ouderen op weg te helpen? De ANWB is van mening dat meer naar maatwerkvervoer gestreefd moet worden. Een verdere uitrol van het project 'ANWB AutoMaatje' (waarbij vrijwilligers minder mobiele ouderen ergens naar toe brengen) kan aanvullend op lokale initiatieven een hulpmiddel zijn.
- De ANWB steunt de transitie naar emissieloze mobiliteit. Hiervoor zijn investeringen in laadpalen nodig en in het elektriciteitsnetwerk. Denk hierbij ook aan de uitrol van snelladers; de behoefte hieraan bij automobilisten van elektrische auto's is groot. Wij blijven betrokken bij de ambitieuze plannen van de provincie Zeeland en partners om voor 2025 minimaal 3000 laadpunten te realiseren.
- De ANWB steunt vanzelfsprekend de plannen voor een snellere, frequentere treinverbinding tussen Zeeland en de omliggende provincies/Randstad. Ook de verbindingen met België moeten verbeterd worden.

Verkeersveiligheid

- De verwachte extra verkeersdrukke en daarmee gepaard gaande toename van het aantal files en opstoppingen brengt ook de verkeersveiligheid in het geding. De rijtaakondersteuning in auto's is volop in ontwikkeling, maar is voorlopig nog niet gereed voor massale toepassing. In de tussentijd moet de weg robuust en veilig blijven. De Omgevingsvisie biedt hiervoor geen oplossingen. Het is in ieder geval belangrijk dat voor 2030 alle provinciale wegen veilig zijn ingericht. Uit ons rapport uit 2019 (www.anwb.nl/onderzoekveiligewegen) blijkt namelijk dat nog steeds 21% van de provinciale wegen onveilig is ingericht in Zeeland. Tevens verwijzen wij in dit kader naar onze Visie Stedelijke Mobiliteit en onze Toekomstvisie op het hoofdwegennet (deze wordt u uiterlijk in de zomer aangeboden).
- In dit kader willen we ook de mobiliteitsdata noemen. ANWB (Unigarant) heeft data ter beschikking waarmee verkeersveiligheidsmodellen van provincies/regio's verbeterd kunnen worden door het inzicht wat geboden wordt in het gedrag van weggebruikers (remmen, optrekken, bochten en snelheid). De ANWB is hierover reeds in overleg met de provincie om te kijken waar bruikbare informatie nodig is.
- De provincie noemt als alternatieve vervoermiddelen in het kader van de energietransitie voornamelijk de fiets en e-bike (CO2 vermindering). Wij missen hierin de andere middelen die vooral in de stedelijke gebieden (Middelburg, Vlissingen, Terneuzen, Goes) bruikbaar kunnen zijn, zoals de e-step, e-scooter, cargobike, speed pedelec, scootmobiel, biro, hoverboard en segway. Voor een goede verkeersveiligheid moet de infrastructuur (wegen, fietspaden, voetgangerszones) dan wel ingericht zijn op de nieuwe modaliteiten. Wij vragen hier expliciet aandacht voor. Denk bijvoorbeeld aan het verstrekken van informatie aan gebruikers en een goede regelgeving; veel gebruikers van deze nieuwe vormen van vervoer weten vaak niet wat

wel en niet mag op de weg. In dit kader is het ook belangrijk om het huidige fietsknooppuntensysteem 'robuuster' te maken, dat wil zeggen geschikt voor de vele e-bikes. Wij verwijzen u graag naar onze methodieken en data op www.anwb.nl/verkeerindestad.

Vakantie en recreatie

- Het behalen van de klimaatdoelstellingen mag niet ten koste gaan van het Zeeuwse landschap. Dit betekent windenergie op zee (zo ver mogelijk uit de kust en dus uit het zicht), zonnepanelen zoveel mogelijk op daken en inzetten op innovatieve oplossingen en de aanleg van zonneparken op land uitsluitend in industriële zones.
- De ANWB wil zich sterk maken voor het behoud van de waarden die Zeeland bij uitstek aantrekkelijk maken voor recreanten en toeristen. Het landschap moet toegankelijk blijven door goede voorzieningen voor wandelen, fietsen en varen, maar ook beschermd worden tegen overbelasting. Uw kustvisie is daarover duidelijk en dient leidend te blijven. De ANWB is medeondertekenaar van het Kustpact en in dat kader verzoeken wij om extra kritisch te zijn op ontwikkelingen die duiden op verdere verstening van de kustlandschappen.
- Wij vragen u tot slot extra te investeren in de geleidelijke overgangen van badplaatsen, recreatiebedrijven en de natuurgebieden naar het open agrarische landschap. Dat helpt bezoekers te spreiden en de kwaliteit van de 'aandachtsgebieden' waar de oorspronkelijke ruimtelijke kwaliteiten onder druk staan te verbeteren. Gezien de ontwikkelingen van het afgelopen jaar (drukte op de hotspots) en de verwachtingen dat het de komende jaren niet minder druk zal worden in Zeeland, vragen wij hier extra aandacht voor.

Tot slot

Uiteraard zijn wij bereid onze expertise met u te delen bij de verdere uitwerking van de Zeeuwse Omgevingsvisie en de uitvoeringsprogramma's die gaan volgen.

29 maart 2021 ANWB

, ANWB Regiomanager Public Affairs, Zeeland)

Van: VERENIGING BESCHERM DE DELTA

info@beschermdedelta.nl/

Aan: Provincie Zeeland p/a Omgevingsvisie@zeeland.nl

In het algemeen maken we ons ernstig zorgen over het verdwijnen van reguliere campings in concreto het verdwijnen van permanente (jaar) staanplaatsen en toeristische trekplaatsen die men kan huren waar we recreatieparken met stenen huizen blokken voor terug krijgen die meer inhoud dus slaapplekken hebben en per week gehuurd worden van de eigenaren van recreatieoord. Dit andere concept wordt mogelijk gemaakt door versoepeling van kampeermiddelregels door gemeentes die daarmee extra toeristenbelasting hopen te innen en mogelijk door het toestaan van vergunningsplichtige "kampeerhuizen" op reguliere campings. Dit gebeurt veelal onder de dekmantel van herstructurering vanuit milieuoogpunt terwijl verbetering van het milieu feitelijk niet aangetoond wordt.

Deze verstening gaat bovendien veelal ten koste van landschaps- en natuurbeleving van het mooie, weidse Zeeuwse landschap. Wij zien dit probleem helaas niet aangepakt in het concept regelgeving.

Hierbij onze voorlopige reactie op met name deel van het Concept Provinciale Omgevingsverordening Zeeland met voorstellen die - zo realiseren we ons - slechts deels een oplossing vormen voor bovenstaand probleem.

HOOFDSTUK 5.1.5: INSTRUCTIETREGELS VOOR GEMEENTES

A Wijzigen tekst 5.1.5.3.1: Strandzonerings

Voorstel 5.1.5.3.1 wijzigen in: 'in een bestemmingsplan wordt op een natuurstrand of recreatiestrand geen nieuwvestiging en uitbreiding van recreatieve bebouwing toegelaten'
Toelichting: "een omgevingsplan bevat geen regels die voorzien in bouwactiviteiten op natuurstrand of recreatiestrand" zoals het nu in 5.1.5.3.1. staat is voor velerlei uitleg vatbaar. Bijvoorbeeld de uitleg dat de gemeentes zelf alsnog zouden mogen beslissen om strandhuizen/hotels op het strand te bouwen tegen de afspraken in de Zeeuwse Kustvisie gemaakte in. Bovendien zou indien dit wijzigings voorstel artikel 5.1.5.3.2 wel duidelijk worden. We begrijpen overigens niet waarom de formulering van Provinciale Omgevingsverordening Zeeland 2018 art 2.12.1 niet overgenomen is

B Toevoegen aan artikel 5.1.5.1 Verblijfsrecreatie in de kustzone en/of 5.1.5.2 Verblijfsrecreatie buiten de kustzone en 5.1.5.6: Kleinschalig kamperen

Voorstellen:

1) Toevoegen aan artikel 5.1.5.1.1: "Badplaatsen worden gespecificeerd als in bijlage 5 (provinciale omgevingsverordening 2018)".

Toelichting: dat voorkomt bijv discussies of Westerschouwen nu wel of niet een badplaats is. Dit staat ook in in artikel 2.10.1 van de Provinciale Omgevingsverordening Zeeland 2018.

2) Toevoegen aan artikel 5.1.5.1: Bij vergunningsvrije bouwwerken in het Kustzone gebied (met name duingebied, duinpolder, duinzoom en binnenranden van duinen) worden kelders uitgesloten.

Toelichting: dit kan de waterhuishouding ernstig verstoren

3) Toevoegen bij al deze in kopje genoemde artikelen : Maximum inhoud vastleggen van 250 m³ voor vergunningsvrije bouwwerken.

Toelichting: dit voorstel tot beperking van inhoud voorkomt grote (stenen) blokken en alsnog grote villa achtige bouwwerken. Dat is onzes inziens in ieder geval tegenstrijdig met het doel: kleinschalig kamperen. Daarnaast worden (voormalige) campings iha een prooi voor ondernemers die villa 's met veel inhoud willen bouwen. Campings verdwijnen daarbij uit zicht.

4) Toevoegen aan idem: verplichting tot een 10 m brede afschermdende groengordel vastleggen op terrein van (mini) camping/ recreatiepark zelf.

5) zie E

C Toevoegen aan artikel 5.1.8 Natuur

Voorstel:

Toevoegen nieuw artikel: maximum toegestane hoogte van 5 m voor nieuwe bouwwerken en/of gebouwen binnen 50 m afstand van Natura 2000 gebieden op recreatieterreinen.

Toelichting: Indien hoge bouwwerken/ gebouwen op recreatieterreinen aan de rand grenzend aan Natura 2000 worden neer gezet, wordt er alleen landschap geconsumeerd ipv geproduceerd. Dat gaat ten koste van natuur en landschapsbeleving. En is tevens niet goed voor het behoud van een duisternis en/of stiltegebied.

D Schrappen en toevoegen in artikel 5.1.9 Landschap en erfgoed

Voorstellen:

1) Schrappen in art 5.9.1.2 a, b en c: het woordje "significant".

2) Toevoegen nieuw artikel: langs de buitendijken van Deltawateren en Veerse Meer: geen (nieuwe) bebouwing. Nieuwe bebouwing op afstand van 50 m mag niet boven dijk uitsteken.

3) Toevoegen nieuw artikel: maximum hoogte gebouwen muv stedelijke omgeving (Vlissingen bijv) 20 m.

Toelichting: in de eerste documenten voor deze (nieuwe) omgevingsvisie zoals besproken in de bijeenkomst over deze Omgevingsvisie in het Van der Valk hotel in Middelburg was er sprake van een maximum hoogte. Deze lijkt nu van de aardbodem verdwenen. Klopt dat?

Wij hechten aan een maximum hoogte zeer veel waarde. En extra omdat we gezien hebben dat bijv men volgens het concept bestemmingsplan voor het Waterpark Veerse Meer uit 2021 kennelijk gebouwen tbv evenementen van 35 m hoog met een totaal opp van 600m² neer mag zetten (en dit op een voormalig camping terrein) .

E Toevoegen aan voorontwerp omgevingsvisie deel B, bouwsteen 20 'Recreatie en toerisme'.

Voorstellen:

1) Toevoegen bij rolverdeling: 'Gemeenten leggen middels publiekrechtelijke borging vast hoe de landschappelijke inpassing wordt gerealiseerd. Daarbij wordt aangesloten bij het landschap ecologische en cultuurhistorische karakter van het landschap en daarbij wordt uitgegaan van het realiseren van een 10 m brede afschermdende groengordel op het terrein van het recreatieterrein zelf.

2) Toevoegen: In geval van herstructurering zal deze eerst geborgd moeten worden bijv door eerst over te gaan tot landschappelijke inpassing alvorens tot bouwactiviteiten over te gaan

Toelichting: deze toevoeging zou landschappelijke "vervuiling en schade aan landschappelijke beleving" kunnen voorkomen.

Met vriendelijke groet,

Provincie Zeeland

Goes, 4 maart 2021

Betreft: consultatieronde Omgevingsvisie

Bezoekadres

Livingstoneweg 11
4462 GL Goes

Postadres

Postbus 158, 4460 AD Goes

Contact

(0113) 23 16 74
info@bevelandwonen.nl

IBAN

NL77 BNGH 0285 0486 00

Kvk

22025529

Btw

NL0068.50935.B.01

Geachte heer ,

Met veel interesse hebben wij kennis genomen van het ontwerp van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. Graag maken we langs deze weg gebruik van de mogelijkheid om hierop te reageren.

De Omgevingsvisie kent vier gezette maatschappelijke uitdagingen:

1. Uitstekend wonen en leven in Zeeland
2. Balans in de grote wateren en het landelijk gebied
3. Duurzame en innovatieve economie
4. Klimaatbestendig en CO2-neutraal Zeeland

Met het oog op de horizon in 2050 zien wij hier voor ons, als woningcorporatie, ook op onderdelen een rol. Zo hebben zowel wij als onze huurders vanzelfsprekend een belang bij een goed woon- en leefklimaat, bij een toekomstbestendig kwalitatief en kwantitatief passend woningaanbod en een goed voorzieningenniveau. Maar ook op het gebied van circulariteit, verduurzaming en klimaatadaptatie liggen er opgaven. Dit echter telkens wel vanuit onze wettelijke taak om zorg te dragen voor de huisvesting van de primaire doelgroep.

In de praktijk wordt op een aantal onderdelen van de Omgevingsvisie al een start gemaakt. Te denken valt aan de circulair bouwen, maar ook de toepassing van biobased materialen en de inzet van grond op het eigen terrein door (in afstemming met gemeenten) wadi's en/of hoogteverschillen aan te brengen. Maar ook op het gebied van het verduurzamen van ons bezit waarbij wij planmatig toewerken naar een CO2 neutraal bezit in 2050. Het streven bij al die activiteiten is om telkens een balans te vinden in de bijdrage aan de verschillende uitdagingen, zowel per project als in het algemeen. Het delen van kennis en informatie en goed samenwerken zijn daarbij belangrijk, waarbij wij voor de toekomst onder andere de volgende mogelijkheden zien:

- een goed en breed inzicht in de stikstofemissie per gebied kan mogelijkheden bieden om ruimte in de depositie 'uit te ruilen', teneinde mogelijkheden te hebben om (nieuw)bouwontwikkelingen naar een verduurzaamde en passende woningvoorraad plaats te kunnen laten vinden;
- het verlenen van een generieke ontheffing omtrent de Wet Natuurbescherming, teneinde enerzijds de bescherming van natuur en biodiversiteit te kunnen borgen en natuurinclusief bouwen in te

bedden, maar anderzijds voor woningcorporaties duidelijk te creëren rondom dit thema zodat zij daar in hun planvorming rekening mee kunnen houden.

Aldus omvat de ontwerp Omgevingsvisie voor ons veel herkenbare elementen, die te verbinden zijn met de ontwikkeling, het beheer en onderhoud van sociale huurwoningen in de brede zin van het woord. Elementen die voor ons samen komen in het strategisch voorraadbeleid en, zo wij begrijpen, voor u in de strategische woonagenda. Om deze goed vorm te kunnen geven en de uitdagingen en doelstellingen te laten passen bij de andere opgaven, (wettelijke) kaders en verder afspraken waar wij aan gebonden zijn, blijven wij graag met u in gesprek.

Met vriendelijke groet,

Bestuurder Beveland Wonen

Goes, 25 maart 2021

Betreft: reactie Bouwend Zeeland Omgevingsvisie Zeeland

Geachte heer/mevrouw,

Hierbij sturen wij u de reactie van Bouwend Zeeland op (het proces van) de Zeeuwse Omgevingsvisie. We gaan achtereenvolgens in op het proces, op deel A en deel B.

Proces

Als Bouwend Zeeland zijn wij al in een vroeg stadium bij het traject van de Omgevingsvisie betrokken. Dank daarvoor. Dit heeft ons de gelegenheid gegeven mee te denken en te schrijven. Hiermee is de participatie in het opstellen van de visie, goed geborgd. Niet alle onderdelen en hoofdstukken zijn even relevant voor Bouwend Zeeland. Hieronder reageren wij op de, voor ons, belangrijkste onderdelen en hoofdstukken en stellen wij vragen die wij graag nog beantwoord of ingevuld zien worden.

Deel A:

De problemen die mondiaal spelen hebben ook effect op Zeeland. De Sustainable Development Goals zijn in meer of mindere mate ook uitdagingen voor de provincie Zeeland, haar burgers en bedrijven. Klimaatverandering, bescherming van zeeën en oceanen, duurzame en betaalbare energie etc. spelen ook mee in het dagelijks leven van Zeeuwse burgers en bedrijven. Voor de leden van Bouwend Zeeland komt dit bijvoorbeeld tot uiting in de manier waarop ruimte wordt gebruikt en ingericht en hoe klimaatadaptatie en de energietransitie een plek krijgen in het (ruimtelijk) beleid van de provincie Zeeland. Daarnaast zal de verduurzaming van woningen noodzakelijk zijn om de vraag naar (fossiele) energie omlaag te brengen.

Deel A: hoofdstuk 2. Uitstekend wonen en leven in Zeeland

De uitdaging om in 2050 voor iedereen een passende woning beschikbaar te hebben, is niet alleen een uitdaging van de toekomst, maar ook zeker een van het hier en nu. Vraag en aanbod kunnen zowel kwantitatief als kwalitatief van elkaar afwijken, in Zeeland zou dit vooral een kwalitatieve mismatch zijn volgens de visie. Echter, steeds meer hoort Bouwend Zeeland vanuit de markt en vanuit de overheid dat er ook een kwantitatieve mismatch is. De Zeeuwse woonagenda moet de aanpak van de woningmarkt concretiseren. Wij denken graag mee in deze agenda en vragen aandacht voor een gezamenlijke aanpak van provincie en gemeenten.

Woningvoorraad

In het stuk is te lezen dat Zeeland te maken heeft met een relatief oude woningvoorraad die hoofdzakelijk is gebouwd in de wederopbouwperiode (1945-1970). Dit betekent ook een grote verduurzamingsopgave: de provincie Zeeland ziet sloop- en nieuwbouw hier een belangrijke impuls aan geven. Graag horen wij hoe deze impuls bevorderd zal worden. De provincie Zeeland wil verder door middel van de Zeeuwse Woonagenda meer aandacht geven aan circulair bouwen. Als Bouwend Zeeland ondersteunen wij deze wens en zien graag hoe dit concreet wordt gemaakt met andere stakeholders zoals woningcorporaties, gemeenten en ontwikkelaars. Wij gaan onder deel B, hoofdstuk 6, nader in op de Zeeuwse woningvoorraad. Wij zien namelijk een grotere behoefte aan woningen in de markt dan in de visie wordt omschreven. Tevens zien wij deze behoefte in alle gemeenten en niet alleen in de steden. Om diverse redenen neemt deze behoefte ook steeds sneller toe.

Mobiliteit

Mobiliteit is een belangrijke voorwaarde voor een goede en fijne woon- en leefomgeving. Dit betekent voor Zeeland niet alleen goede verbindingen binnen de regio, maar ook met andere regio's zoals de (zuidelijke) Randstad, Noord-Brabant en Vlaanderen. De aanleg van snelfietspaden zien wij als een toevoeging aan de Zeeuwse infrastructuur en een kans voor zowel het mobiliteitsvraagstuk van Zeeland als de verduurzaming van verkeer en vervoer.

Deel A: hoofdstuk 4: Een Duurzame en Innovatieve Economie

De arbeidsmarkt in Zeeland is krap en een tekort aan arbeidskrachten beperkt de groei mogelijkheden en -kansen van Zeeuwse bedrijven. Dit herkent Bouwend Zeeland ook bij haar achterban. Er wordt door overheden en bedrijfsleven in dezelfde kleine (civiel)technische vijver gevist. Wij zijn inmiddels in contact met een aantal betrokkenen vanuit het aanvalsteam mobiliteit (<https://www.aandeslaginzeeland.nl/actueel/nieuws/>) en willen hierin snel stappen zetten.

Deel B:

In dit deel worden vele acties en zaken genoemd, die in de komende jaren in uitvoering zullen gaan. Of zaken die al in uitvoering zijn. Wij geven aan op welke zaken wij (voornamelijk) een rol vanuit Bouwend Zeeland zien en/of wat onze mening is.

Hoofdstuk 1: cultuur.

Bouwend Zeeland is positief over actie 2.1 en denkt graag mee in de uitwerking van het Zeeuwse mobiliteitsvraagstuk. Er liggen grote uitdagingen te wachten om een duurzamere oplossing voor dit vraagstuk te vinden. Dit vraagt bv ook veel van de infrastructuur in de provincie.

Hoofdstuk 2: gezondheid.

Bouwend Zeeland is positief over de beschreven ontwikkelingen in dit hoofdstuk. Uiteraard denken wij graag mee in de subdoelen 2, 3, 4 en 5. Het ontwikkelen van een buitenruimte die voldoet aan al deze eisen, is een uitdaging die wij ook graag aangaan en waarin we veel kennis hebben.

Hoofdstuk 3: mobiliteit.

Dit thema wordt, ook in onze provincie, steeds belangrijker. Hier kan belangrijke duurzaamheidswinst worden geboekt. Bouwend Zeeland sluit zich uitdrukkelijk aan bij de uitvoering van subdoel 3: verbeteren verkeersveiligheid en subdoel 4: schone mobiliteit.

Hoofdstuk 4: onderwijs.

Bouwend Zeeland ziet een groot tekort aan vakkrachten in bouw-, infra- en technische sector. We hebben contact met het aanvalsteam mobiliteit en willen gezamenlijk een grote slag slaan in de komende jaren. Wij sluiten ons dan ook aan bij alle doelen in dit hoofdstuk.

Hoofdstuk 6: woningvoorraad.

Bouwend Zeeland sluit zich aan bij subdoel 1. Het toekomstbestendig maken van de huidige woningvoorraad, is een belangrijk deel van de verduurzamingsopgave. Daarom loopt, via Techniek Nederland, Impuls Zeeland en Bouwend Zeeland, ook het project 'verduurzaming particuliere woningvoorraad'.

We sluiten ons ook aan bij subdoelen 2 en 3.

Wel vragen wij sterk aandacht voor snellere, gezamenlijke, actie op de woningmarkt. De vraag loopt steeds verder op en de planvoorraad lijkt achter te blijven. Het is belangrijk dat alle Zeeuwse gemeenten de mogelijkheid hebben/houden, om woningen aan de voorraad toe te voegen. Wij roepen provincie en gemeenten dan ook op, dit punt gezamenlijk op te pakken. We horen momenteel vaak

van beide kanten, dat de andere partij niet de actie onderneemt die nodig is. Dit is onnodig en werkt (extra) vertragend in het snel oppakken van (bouw)acties die nodig zijn om aan de gestegen vraag te voldoen.

We zien de volgende redenen voor het stijgen van de vraag naar woningen:

- Het aantal inwoners van Zeeland blijft toenemen;
- Het aantal huishoudens blijft toenemen;
- De groei van het aantal buitenlandse werknemers, waarvan een percentage zich blijvend in Zeeland vestigt, neemt toe;
- De toenemende vergrijzing van de Zeeuwse bevolking;
- Steeds meer woningen (in de kustdorpen) worden gekocht door investeerders, waardoor deze niet meer beschikbaar zijn voor lokale bewoners;
- Het thuiswerken zal deels blijvend zijn, waardoor provincies als Zeeland een grote aantrekkingskracht hebben als woonlocatie;
- De OV-verbindingen met de Randstad zijn uitstekend.

Het verkrijgen van woningen voor starters in hun eigen streek en dorp wordt steeds lastiger, terwijl deze vraag hoog is.

Voor Bouwend Zeeland is dit een speerpunt voor de komende jaren.

De verduurzamingsopgave ziet Bouwend Zeeland als een grote kans. Belangrijk hierbij is wel het aanbod van kennis en financiën, om woning-/gebouweigenaren te stimuleren een verduurzamings-slag te maken. Evenzeer belangrijk is de beschikbaarheid van voldoende vakkrachten. Uiteraard sluiten wij ons aan bij/denken graag mee aan actie 1.1, wat we ook al doen via het programma 'verduurzaming particuliere woningvoorraad' en het platform Energiek Zeeland.

Wij vragen snelle actie op het punt onder 'actie 2.1: adaptief programmeren'. Te vaak horen we van overheden die niet op 1 lijn zitten/komen, waardoor de slagkracht om door te pakken afneemt. We begrijpen dat afstemming belangrijk is, maar roepen op tot snelle actie om de woningbouw in Zeeland te versnellen.

De wijze waarop dit gebeurt is voor Bouwend Zeeland minder belangrijk dan het benodigde resultaat. Het oplossen van probleemlocaties dient voorrang te krijgen, in verband met de kwalitatieve verbeterslag die hier te halen valt.

Het is zeer belangrijk om snel te schakelen en niet plannen voor langere termijn (te) vast te zetten. De markt is zeer in beweging en een snelle afstemming, planvorming en realisatie is meer dan ooit van groot belang.

De genoemde 10-jaarsperiode is in de huidige markt te lang. Er moet scherper op actuele cijfers worden gestuurd.

Wij zijn het niet eens met specifiek 'doe meer met minder grond'. Wij denken dat er, zeker in de kleinere gemeenten/kernen, ruimte is voor uit- in plaats van inbreiding.

Hoofdstuk 7: woonomgeving.

Veel genoemde zaken voor wat betreft de klimaatverandering, ziet Bouwend Zeeland als een uitdaging. We zijn via de werkgroepen in de uitwerking van de Regionale Energie Strategie en de Klimaatadaptatie-strategie nauw bij deze onderwerpen betrokken.

Ook in dit hoofdstuk willen wij aangeven dat wij het niet eens zijn dat vooral duurzame verstedelijking voor meer woningbouw moet zorgen. Wij zien een duidelijke vraag in kleinere gemeenten/kernen, waar woningbouw kan plaatsvinden. We pleiten hier voor meer ruimte voor (kleinere) gemeenten, om snel op de (veranderende) vraag in te springen. Wij horen graag van u, welke stappen hierin, op korte termijn, gezet kunnen worden.

Wij sluiten ons aan bij subdoel 2 en denken graag mee in de uitvoering hiervan.

Hoofdstuk 9: Bodem.

Dit volgt Bouwend Zeeland op enige afstand. Wij zijn betrokken bij de Klimaatadaptatie-strategie, waar belangrijke opgaven voor de toekomst liggen. In de Omgevingsvisie wordt wel aangegeven dat, om de energiedoelen te halen, meer gebruik zal worden gemaakt van bodemenergiesystemen, voor bijvoorbeeld seizoensgebonden opslag. Later wordt gewaarschuwd voor de beperkte mogelijkheden voor de aanleg van bodemwarmtesystemen. Wij zien ook in andere regio's dat bodemkwaliteit en oplossingen in het kader van de energietransitie elkaar mogelijk kunnen bijten. Graag denken wij hier over mee.

Hoofdstuk 14: milieu.

Subdoel 1 is erg belangrijk voor Bouwend Zeeland. Wij blijven graag nauw betrokken bij de ontwikkeling rond het handelingskader, om gezamenlijk enerzijds de verantwoordelijkheid te nemen, anderzijds de ruimte die er is zo goed mogelijk te benutten. In het bestuurlijk overleg stikstof, opgezet door de Provincie Zeeland, spreken overkoepelende organisaties over de Zeeuwse aanpak ten aanzien van de stikstofproblematiek. Dit is, wat Bouwend Zeeland betreft, een goede stap voor een gezamenlijk gedragen aanpak van dit nijpende probleem.

Wij maken ons wel zorgen over het feit dat:

- De meeste Stikstof in Zeeland van buiten Zeeland komt, nl het buitenland en de schepen op de Westerschelde;
- We in Zeeland zeer weinig intensieve veehouderijen hebben, dus sanering weinig oplevert;
- Er veel en grote natuurgebieden in Zeeland zijn, die een groot deel van de provincie raken.

Wij vragen aandacht voor deze punten en willen dat, gezamenlijk, de ruimte wordt gecreëerd om toekomstige nieuwbouwprojecten door te laten gaan.

Wij denken graag, vanuit onze sector, mee met subdoel 7, om gezamenlijk stappen te zetten voor wat betreft circulariteit.

Hoofdstuk 17: arbeidsmarkt.

Zoals eerder is aangegeven, zien wij voor onze sector een grote uitdaging in het verkrijgen van voldoende personeel. Juist in de verduurzamingsslag zien we de bouw- en technische sector naar elkaar toe bewegen. We trekken daarom ook veel op met Techniek Nederland, om gezamenlijk het aanbod aan vakkrachten te vergroten. Hierin hebben we elkaar in Zeeland hard nodig. We sluiten ons dan ook aan bij alle doelen en denken er graag in mee.

Hoofdstuk 18: circulaire economie.

Dit thema wint steeds meer aan belang(stelling). We spreken graag met u over actie 2 en welke eisen in de GWW-sector logisch, haalbaar en effectief zijn. Ook denken we graag mee in actie 3.

Hoofdstuk 19: Haven en bedrijven.

Dit hoofdstuk volgt logischerwijze uit de voorgaande hoofdstukken en richt zich feitelijk op (vrijwel) alle ondernemers in Zeeland. Waar mogelijk sluit Bouwend Zeeland zich (via individuele leden) aan bij de acties en brengt haar denk- en slagkracht in.

Hoofdstuk 21: Transport en infrastructuur.

Dit onderwerp is, in de diverse subdoelen, van groot belang voor onze leden uit de infra-sector. Graag blijven wij frequent met alle belanghebbenden in overleg om deze opgaves gezamenlijk op te pakken.

Wij danken u voor de mogelijkheid onze inbreng op de Zeeuwse Omgevingsvisie te geven en zien uit naar een verder gezamenlijk overleg over de punten die wij in deze reactie hebben aangegeven.

Met vriendelijke groet,

Voorzitter Bouwend Zeeland

Penningmeester Bouwend Zeeland

Verenigingsmanager Bouwend Zeeland

Omgevingsvisie Zeeland 2021

De Omgevingsvisie Zeeland 2021 met bijbehorende stukken bestaat uit diverse documenten.

Dit zijn:

- Voorontwerp omgevingsvisie deel A;
- Voorontwerp omgevingsvisie deel B;
- Samenvatting omgevingsvisie;
- Voorontwerp omgevingsverordening;
- Voorontwerp deeldelegatiebesluit;
- Voorontwerp verordening nautisch beheer
- Milieueffectrapport;
- Passende beoordeling;
- Rapport ZB Zeeland nu en in de toekomst;
- MER factsheets;
- Samenvatting milieueffectrapport en passende beoordeling.

Omgevingsvisie

De Omgevingsvisie Zeeland 2021 bestaat uit twee delen.

- Omgevingsvisie deel A (hoofdstuk 1 tot en met 6);
- Omgevingsvisie deel B;

In hoofdstuk 1 wordt ingezoomd vanuit de Sustainable Development Goals van de Verenigde Naties, via de Nationale Omgevingsvisie naar de Zeeuwse kernkwaliteiten. Binnen dat kader heeft men de uitdagingen verwoord in de volgende maatschappelijke uitdagingen:

- 1) Uitstekend wonen en leven in Zeeland
  - i) Verandering van de bevolkingssamenstelling en de noodzaak voor toegankelijke voorzieningen
  - ii) Vernieuwing van de Zeeuwse woningmarkt
  - iii) Noodzaak om barrières weg te nemen zodat alle Zeeuwen gemakkelijk deel kunnen nemen aan de samenleving
  - iv) Zorgen voor een gezonde woonomgeving
- 2) Balans in de grote wateren en het landelijk gebied
  - i) Verbeteren van de balans tussen het gebruik en de draagkracht van land en water
  - ii) Biodiversiteit staat onder druk
  - iii) Ruimte voor nieuwe duurzame ontwikkeling
- 3) Een duurzame en innovatieve economie
  - i) Hoogwaardig (her)gebruik van producten, grondstoffen en energie •
  - ii) Sluiten van kringlopen
- 4) Klimaatbestendig en CO₂-neutraal Zeeland
  - i) Aanpassen aan wateroverlast, hitte, droogte en overstromingen
  - ii) Zo min mogelijk uitstoot van broeikasgassen

In de hoofdstukken 2 tot en met 5 worden deze (maatschappelijke) uitdagingen uitgewerkt. In hoofdstuk 7 staat welke instrumenten door de provincie worden ingezet om deze uitdagingen te bereiken. In deel B staat vervolgens wat dit betekent voor de verschillende thema's.

Belangrijke thema's voor de DCMR zijn:

- Milieu - opgenomen als bouwsteen bij 'Balans in de grote wateren en het landelijk gebied'
- Natuur - opgenomen als bouwsteen bij 'Balans in de grote wateren en het landelijk gebied'
- Circulaire economie - opgenomen als bouwsteen bij 'Een duurzame en innovatieve economie'
- Havens en bedrijven - opgenomen als bouwsteen bij 'Een duurzame en innovatieve economie'
- Duurzame energie - opgenomen als bouwsteen bij 'Klimaatbestendig en CO₂-neutraal Zeeland'
- Energietransitie - opgenomen als bouwsteen bij 'Klimaatbestendig en CO₂-neutraal Zeeland'
- Klimaatadaptatie - opgenomen als bouwsteen bij 'Klimaatbestendig en CO₂-neutraal Zeeland'

Algemene opmerkingen:

- In de Omgevingsvisie wordt bij de term 'acties' veel gebruik gemaakt van containerbegrippen, zoals: verbeteren, verminderen, vergroten, versterken ed. zonder dat wordt aangegeven hoe dit concreet kan worden bereikt. De hoe en wat vraag blijft hierbij veelal onduidelijk.
- Voor de indicatoren wordt e.e.a. vaak niet concreet aangegeven, zoals:
  - dit wordt uitgewerkt in 'passende indicatoren';
  - dat monitoring nog nader moet worden uitgewerkt;
  - dat er kwalitatief wordt gerapporteerd.
- Monitoren op kwaliteit is lastig te meten. Er dient dan vooraf beschreven te zijn wanneer het een bepaalde kwaliteit heeft en wat die kwaliteit dan is. Doelen en acties zouden SMARTER (meer afrekenbaar moeten worden geformuleerd met informatie over, denk aan:
  - t.o.v. een bepaald x moment/0-moment/jaar x
  - aantal of %.
- Een aantal beschreven 'acties' komen meer over als '(sub)doelen'. Acties hebben betrekking op 'wie, wanneer, wat doet/uitvoert' (vb. bij 19 havens en bedrijven, actie 2.2 bij subdoel 2 uit deel B van de Omgevingsvisie).
- Veelal worden er concrete zaken doorgeschoven naar andere organisaties, of documenten zoals gemeentelijke Omgevingsvisie 's en -plannen of naar de toekomst. Er is bijvoorbeeld (als actie) aangegeven: 'nader uit te werken in een programma'. Bij 'natuur' geeft men als actie: 'het voortzetten beleid m.b.t. bescherming natuurgebieden' Er moet nog veel gebeuren, want er worden beheersplannen opgesteld, terwijl dit nou juist een doel kan zijn. Wanneer deze gereed moeten zijn is niet helder.
- Wat de concrete ambities en kader van de provincie zijn is niet duidelijk bij zaken waar de provincie het bevoegd gezag is. Worden ook bij provinciale inrichtingen die bepaald door gemeenten. Denk hierbij aan omgevingsveiligheid en geurbeleid.
- Provincie doet veel met subsidies. Niet duidelijk is hoe dit zich verhoudt tot de ambities en doelen in de Omgevingsvisie (hoe, wat en wanneer). Dit is niet concreet uitgewerkt.
- In onderdeel A van de omgevingsvisie 'Voorontwerp voor achterbanraadpleging' staat voor de verschillende hoofdstukken de samenhang en uitdaging aangegeven. De uitdagingen sluiten aan bij de NOVI-prioriteiten. Er wordt ten behoeve van de uitvoering niets aangegeven over de noodzakelijke borging en afstemming in lokale omgevingsvisies, omgevingsplannen en – programma's. Er staat dat in theorie door iedere overheid afzonderlijk een programma wordt opgesteld. Het is van belang dat dit regionaal wordt uitgewerkt; gemeentegrenzen bestaan veelal niet bij de benoemde opgaven.

Milieu

Bij milieu gaat het om omgevingskwaliteit, in het bijzonder de kwaliteit van lucht, water, bodem, geluid en veiligheid. Aangegeven wordt dat nog niet overal aan de normen wordt voldaan. In het provinciaal milieuprogramma zijn doelen en acties opgenomen om de milieukwaliteit verder te verbeteren.

Het Zeeuwse milieubeleid heeft als algemeen doel het beschermen en het versterken van de milieukwaliteit van de fysieke leefomgeving; een schoon en veilig Zeeland. Dit wordt geconcretiseerd in de volgende 8 subdoelen:

1. Verminderen en voorkomen bodemverontreiniging;
2. Verbeteren waterkwaliteit door reguleren indirecte lozingen;
3. Permanent verbeteren van de luchtkwaliteit door het streven naar de WHO-norm met als uitgangspunt een verwaarloosbaar risico;
4. Een aanvaardbaar hinderniveau voor geur vasthouden;
5. Beperken van de uitbreiding van geluidsproductie;
6. Het zoveel mogelijk beperken van risico's die verbonden zijn aan de opslag, productie en bewerking van gevaarlijke stoffen;
7. Beperken van het ontstaan van afval en van het gebruik van primaire grondstoffen (50% circulair);
8. Reguleren van luchtvaartterreinen.

De uitvoering (reguleren, toezicht en handhaving) komt voor een belangrijk deel ter verantwoording van de omgevingsdiensten (Regionale Uitvoeringsdienst Zeeland en DCMR milieudienst Rijnmond).

Zoals in de Omgevingsvisie aangegeven, is het belangrijk dat er goede en adequaat georganiseerde en functionerende omgevingsdiensten voor Zeeland werkzaam zijn, om de bredere doelstellingen te kunnen halen.

Om hier uitvoering aan te kunnen geven moeten er rondom de invoering van de Omgevingswet (werk)afspraken worden gemaakt en moet de personele inzet worden geborgd in het Werkplan 2022.

Natuur

Behoud en versterking van Zeeuwse biodiversiteit. Specifiek wordt daarbij ingezet op het bereiken van een 70% doelbereik van stikstofgevoelige binnendijkse Natura2000 gebieden.

De onderstaande 3 hoofdambities zoals deze met het Rijk zijn afgesproken blijven daarbij onverminderd overeind:

1. het verbeteren van de biodiversiteit;
2. het versterken van de maatschappelijke betrokkenheid bij natuur;
3. het versterken van de verbinding tussen natuur en economie.

Hier wordt onder meer met de volgende 7 subdoelen invulling aan gegeven (provinciale Natuurvisie 2017-2022):

1. Herstel biodiversiteit;
2. Natuurbescherming;
3. Natuurbeheer;
4. Natuurherstel;
5. Natuurontwikkeling;
6. Natuurverbreding;
7. Natuurbeleving

Zoals in de omgevingsvisie aangegeven is een effectieve nationale en regionale aanpak van de stikstofuitstoot een belangrijke voorwaarde voor verbetering van natuurwaarden. In de aanpak werken overheden, terreinbeheerders en economische sectoren gebiedsgericht samen aan een oplossing.

Een gebiedsgerichte samenwerking ten aanzien van de stikstofuitstoot heeft mogelijk een rechtstreekse doorwerking in de vergunningverlening waar de DCMR verantwoordelijk voor is. Betrokkenheid van de DCMR bij een gebiedsgerichte aanpak is gewenst.

Circulaire economie

De regionale kansen voor een circulaire economie liggen naar het oordeel van de provincie vooral in de bouw en verblijfsrecreatie (MKB) en industrie. De eerste circulaire projecten zijn opgestart. Daarmee zijn al successen behaald, waaronder projecten voor industriële symbiose.

Uitgangspunt is dat binnen de Zeeuwse economie in 2030 het gebruik van primaire grondstoffen (mineraal, fossiel en metalen) met 50% is gedaald. Deze transitie omvat drie onderdelen:

1. Grondstoffen efficiënt en hoogwaardig benutten.
2. Vervangen van 'niet duurzame' door 'duurzaam geproduceerde hernieuwbare en algemeen beschikbare' grondstoffen.
3. Gebieden inrichten vanuit een circulaire optiek.

Uitgangspunt hierbij is de (inter)nationale doelstellingen vertalen naar kansen voor Zeeuwse sectoren. Hierbij zijn de volgende acties geformuleerd:

1. Realiseren van circulaire verdienmodellen;
2. Omschakelen naar hernieuwbare (biobased) grondstoffen;
3. Verbeteren hergebruik van grondstoffen.

Niet duidelijk is op welke wijze concreet invulling moet/kan worden gegeven aan de genoemde ambities binnen de VTH-taken in de sector industrie. Onder het kopje 'Rolverdeling' in deel B

kan bijvoorbeeld worden opgenomen dat gemeenten en omgevingsdiensten bij de uitvoering van haar VTH-taken actief rekening houden met de geformuleerde ambities.

Havens en bedrijven

Voor havens en industrie ligt de focus tot 2030 op:

- de omschakeling naar elektriciteit en waterstof;
- het gebruik van circulaire grondstoffen;
- de opslag van CO₂.

Het doel voor de havens is:

- een vermindering van CO₂ gebruik die aansluit bij het Klimaatakkoord;
- een grootschalige groene waterstoffabriek in bedrijf te hebben;
- het aandeel van productie gebaseerd op hergebruik te vergroten naar 5 tot 10 %;
- binnen de chemische industrie voor 15% van de productie biobased grondstoffen te gebruiken.

Deze ambities en doelen zijn gebaseerd op de 'Roadmap towards a climate neutral industry in the Delta region'. In dat rapport is een routekaart met maatregelen opgenomen die de bijdrage van de deelnemende bedrijven aan de landelijke klimaatdoelen omschrijft.

Gezondheid is een belangrijk uitgangspunt voor ontwikkelingen binnen de havens en industrie. In dat kader wordt gesteld dat de chemische en technische industrie op voldoende afstand van woongebieden is gelegen.

In dit kader is als actie op genomen dat de ontwikkeling van havens en industrie plaatsvindt met gezondheid als uitgangspunt en binnen de randvoorwaarden van natuur, milieu en ruimtegebruik.

Voor de concrete invulling hiervan wordt verwezen naar de gemeentelijke omgevingsvisie's en omgevingsplannen. Zijn hiermee de gemeenten richtinggevend voor het te volgen beleid bij provinciale inrichtingen? Het gaat hier onder meer om geurbeleid, omgevingsveiligheid en hoe het aspect gezondheid moet worden beoordeeld.

Duurzame energie

De elektriciteitsopgave is om maximale ontwikkeling van duurzame energie in Zeeland te faciliteren (minstens 11 PJ aan hernieuwbare energie in 2030). In dat kader wordt in meer of mindere mate ingezet op:

- Windenergie;
- Zonne-energie;
- Energie uit water;
- Biomassa als brandstof (ondanks dat wordt getwijfeld aan de CO₂-neutraliteit van houtverbranding);
- Biovergisting (grootschalige initiatieven het beste op industrieterreinen).

Om de ambities te realiseren moeten knelpunten en aanpassingen in het elektriciteitsnet in beeld worden gebracht en moet er worden nagedacht over meer flexibiliteit in het energiesysteem van de toekomst.

De noodzakelijke acties worden op regionaal niveau uitgevoerd in door de gemeenten op te stellen transitievisies en/of omgevingsvisies als uitwerking van de RES. Ontwikkeling van biomassacentrales is vanuit luchtkwaliteit en gezondheid ongewenst en een tijdelijke invulling. Waterstofontwikkelingen worden niet als duurzame energiebron genoemd. Wel genoemd bij de energietransitie en in het hoofdstuk haven en industrie.

Met betrekking tot de rolverdeling kan worden opgemerkt dat er ook tussen de verschillende gemeentelijk RESsen een samenwerking moet zijn (bijv. de aansluiting op warmtenetleidingen vanuit de industrie). De uitwerking van de RESsen komt op het bordje van de lokale overheid, gevaar bestaat dat hierdoor een regionale afstemming minder van de grond komt. De provincie kan hier een regierol vervullen.

Er is een duidelijk raakvlak met Goeree-Overflakkee, waar mede gezien vergelijkbare geografie een samenwerking mogelijk is.

Energietransitie

Om er voor te zorgen dat Zeeland in 2050 geen CO₂ en andere broeikasgassen meer uitstoot, is voor 2030 als tussendoel een algemene reductie van 49% ten opzicht van 1990 gesteld. De Regionale energiestrategie (RES) vormt het kader voor de energietransitie in Zeeland. Hierbij wordt de kanttekening gemaakt dat het onzeker is of de financiële, technische en ecologische mogelijkheden voldoende zijn om Zeeland onder die omstandigheden leefbaar te houden.

Voor de sectoren landbouw en **industrie** worden nationale afspraken gemaakt. De CO₂-reductie door de industrie is uitgewerkt in een aparte Roadmap (SDR). De aanpak omvat omschakeling naar elektriciteit, groene waterstof en CO₂-opslag. De grootschalige productie van waterstof vanuit windenergie in Zeeland is daarbij een belangrijke voorwaarde.

De noodzakelijke acties worden op regionaal niveau uitgevoerd in door de gemeenten op te stellen transitievisies en/of omgevingsvisies als uitwerking van de RES. Opvallend hierbij is dat de provincie de inzet van lokale biomassa centrales, naast de inzet van restwarmte als een van de oplossingsrichtingen ziet, ondanks de landelijke discussies rond dit thema.

Voor de DCMR is het van belang te beschikken over voldoende kennis en capaciteit met betrekking tot de omschakeling naar elektriciteit, groene waterstof en CO₂-opslag in de industrie en de grootschalige productie van waterstof vanuit windenergie.

Klimaatadaptatie

Zeeland is in 2030 voldoende waterrobuust en klimaatbestendig ingericht. Door klimaatverandering is sprake van toenemende kans op overstroming, wateroverlast, langdurige droogte en extreme hitte. Uiterlijk in 2050 moet Zeeland waterrobuust en klimaatbestendig zijn ingericht.

De verantwoordelijkheid voor deze opgave ligt vooral bij de gemeenten. Binnen de DCMR worden klimaatmaatregelen daar waar mogelijk in onze RO-advisering daar waar mogelijk meegenomen. In Zeeland hebben wij echter geen actieve rol in de RO-advisering.

Voorontwerp omgevingsverordening

Een belangrijk juridische instrument van de provincie is de omgevingsverordening. Daar staan alle bindende provinciale regels over water, bodem, milieu, natuur, landschap, (vaar)wegen en ruimtelijke ontwikkeling in.

In deze Omgevingsverordening zijn de teksten van de Omgevingsverordening Zeeland 2018 voor zover dat mogelijk is omgezet. De omgevingsverordening kent verbodsbepalingen waar rekening mee moet worden gehouden die uiteindelijk worden opgenomen in de gemeentelijke omgevingsplannen.

Voor de DCMR betekend dat bij de uitvoering van haar taken ook rekening moet worden gehouden met de Omgevingsverordening dan wel de gemeentelijke Omgevingsplannen. Hierbij moet rekening worden gehouden met de beleidsvrijheid die de Omgevingswet de gemeenten biedt voor zover dat niet is gereguleerd in de Omgevingsverordening.

Milieueffectrapportage

Het MER bij de Omgevingsvisie is al afgerond en ligt nu samen met de ontwerpvisie ter inzage voor zienswijzen. Verder is het voor een toetsingsadvies aan de Commissie m.e.r. aangeboden.

Het lijkt me in dit stadium, waarin het MER al een formeel vastgesteld openbaar document is niet echt zinvol dat wij daar als DCMR 'globaal iets van gaan vinden'. Als de provincie zou willen dat wij een inhoudelijke beoordeling van het MER geven kan dat natuurlijk, maar dan moet dat goed worden gedaan, niet globaal. In deze fase is het verstandig het concept-toetsingsadvies van de Cie m.e.r. af te wachten, want dat is het moment dat er weer concreet actie wordt vereist van de provincie.

De kans is groot dat de commissie met aanbevelingen gaat komen in haar (concept)advies die al dan niet verwerkt moeten worden. Indien de provincie dat wil kunnen wij op basis van onze ervaringen bij vergelijkbare trajecten (o.a. MER'ren voor omgevingsvisies Zuid-Holland en Rotterdam) uiteraard meedenken daarover.

Voorontwerp deeldelegatiebesluit

Met het deeldelegatiebesluit gelegeerd de provinciale staten van Zeeland de bevoegdheid tot het vaststellen van delen van de omgevingsverordening aan gedeputeerde staten van Zeeland.

Dit heeft geen rechtstreekse gevolgen voor de taken/verantwoordelijkheden van de DCMR.

Rapport ZB Zeeland nu en in de toekomst (Participatie)

Voor de participatie is een inwoneronderzoek in het kader van de Zeeuwse Omgevingsvisie uitgevoerd.

Dit heeft geen rechtstreekse gevolgen voor de taken/verantwoordelijkheden van de DCMR.

In hoofdstuk 6.6 van de Omgevingsvisie wordt ook aandacht besteed aan participatie. Het gaat hierbij om de participatie bij de totstandkoming van de Omgevingsvisie. De Omgevingsvisie geeft geen richting met betrekking tot participatie bij besluitvorming waarbij de provincie het bevoegd gezag is.

Voorontwerp verordening nautisch beheer

Deze verordening heeft betrekking op het nautisch beheer van de provinciale vaarwegen en de bijbehorende (voor)havens, oevers, oeverwerken, kunstwerken en alle overige toebehorende werken. Het gaat hier om de zorg voor de regeling van het verkeer op het water, op grond van de Scheepvaartverkeerswet en de daarop berustende bepalingen.

Dit heeft geen rechtstreekse gevolgen voor de taken/verantwoordelijkheden van de DCMR.

Vlaamse overheid
Afdeling Strategie, Internationaal Beleid
en Dierenwelzijn
Koning Albert II laan 20 (bus 8)
1000 Brussel
T 0032-499 54 17 96
www.omgevingvlaanderen.be

Provincie Zeeland

Postbus 6001
4330 LA Middelburg
Nederland

uw bericht van
25 februari 2021
vragen naar/e-mail

uw kenmerk
zaaknummer 7955

ons kenmerk
telefoonnummer
0032-499 54 17 96

bijlagen
datum
2/04/2021

Betreft: Zeeuwse omgevingsvisie

Geachte heer,
Geachte mevrouw,

Namens het departement Omgeving van het Vlaamse Gewest wil ik u vriendelijk bedanken om ons te informeren over het ontwerp van omgevingsvisie en omgevingsverordening. Wij willen graag gebruik maken voor de mogelijkheid die u ons biedt om in deze vroege fase al te reageren.

Hoewel de visie veel omgevingsdoelen en indicatoren vermeldt, wat uiteraard positief is, valt het op dat er weinig concrete keuzes voor specifieke locaties, thema's of gebieden gemaakt worden. Verder lijkt ons de omgevingsvisie, wat betreft grensoverschrijdende aspecten, beperkt en op sommige punten een beetje achterhaald, als we bijvoorbeeld denken aan de intentieverklaring van 24 februari 2021 van het North Sea Port District met betrekking tot de realisatie van Rail Gent-Terneuzen.

Buiten het rubriekje over de VN-SC missen we de verwijzing naar internationale (Vlaamse) afspraken (behalve actie 19.2.1). Daardoor komen de volgende aandachtspunten in beeld:

- bij energietransitie wordt nergens ingezet op de scheepvaart, terwijl de havens van Vlissingen, Terneuzen en dus ook die van Antwerpen wel een belangrijke rol spelen: versterken binnenvaart, soorten, walstroom;
- stikstof wordt slechts zijdelings benoemd wat in de huidige context vreemd is. Een globale provinciale stikstofvisie, lijkt ons te ontbreken;
- er worden geen ambities en acties aan het grenspark Groot Saeftinghe gekoppeld, dat ook niet vernoemd wordt. Nochtans geven de acties die in het grenspark worden opgenomen, uitvoering aan verschillende ambities in deze visie.

Verder is het opvallend dat de provincie Zeeland nauwelijks ingaat op de (ruimtelijke) relaties met de burens waaronder ook Vlaanderen. Vlaanderen wordt zeer beperkt vernoemd in deel A (ziekenhuizen) alsook in deel B (culturele samenwerking, Unesco Geopark, verwijzing naar de (VNSC-commissie, aanvoer van water, regionaal afval, snelfietsroute bij Zelzate, actie 2.2 rond spoorwegen in NorthSeaPort,). Inzichten die er reeds bestaan, beleidsaccenten etc... worden best wel vermeld.

Het lijkt ons nuttig om onderstaande grensoverschrijdende processen/projecten expliciet in het actieprogramma te vermelden met de boodschap dat de (bestaande) gebiedswerkingen worden versterkt:

- kustzone, met name het recreatief netwerk, en de natuurontwikkeling voor het Zwin en het potentieel Vlaams park aldaar;
- NorthSeaPort en de wens om de Nederlandse en Vlaamse visies voor deze haven en omgeving in elkaar te schuiven, de mobiliteit te optimaliseren en de werking te integreren. De spoorlijn wordt wel vermeld in actie 2.2, maar de ruimere werking of het strategisch project niet;
- De Moervaartvallei en het krekengebied langsheen de grens;
- Het internationaal project Grenspark Groot Saefthinge waar Zeeland en Vlaanderen samen al enkele jaren natuurontwikkeling, recreatie, landbouw in relatie ook tot de havenontwikkeling uitbouwen;
- Wonen wordt best in relatie tot het verhaal van de regionale woningmarkten (Sint-Gillis-Waas, Stekene, Hulst,...) met de provincie Oost-Vlaanderen verder bekeken, regionale voorzieningen eventueel ook;
- De opgewaardeerde A11 is voor ons een 'Havenweg' waarlangs (economisch) verkeer nu gekanaliseerd kan worden. Het lijkt ons verstandig om hiermee rekening te houden, met de potentie om bijvoorbeeld een buisleidingstraat te voorzien en ook in te gaan op de wijzigingen in positie van de havens zelf.

Het departement Omgeving wil van de mogelijkheid graag gebruik maken om u te verzoeken om haar ook bij de hierna volgende stappen in de procedure richting de Zeeuwse Omgevingsvisie nauw te betrekken zodat wij in elke gepaste fase onze bezorgdheden kunnen signaleren.

Met vriendelijke groeten,

Peter Cabus
Secretaris-General

Van: Economic Board Zeeland

Betreft: Reactie op de Zeeuwse Omgevingsvisie

Middelburg, 30 maart 2021

Aan: Het college van Gedeputeerde Staten van de Provincie Zeeland

Geachte collegeleden,

Begin dit jaar hebben we uw uitnodiging ontvangen om een reactie te geven op de Zeeuwse Omgevingsvisie. Daarvoor dank. We maken graag gebruik van die mogelijkheid. Het is gezien de grote omvang van de Omgevingsvisie en alle bijbehorende documenten een reactie op hoofdlijnen waarin we de essentie neerzetten. Daarnaast verdiepen we op enkele zaken die we aanvullend van belang vinden om mee te geven. Als laatste geven we advies over de rol van de provincie in deze.

De hoofdlijnen

De Omgevingsvisie is een belangrijk instrument voor de koersbepaling van de provincie tot 2050 en geeft een kader voor iedereen en alles dat gebruik maakt van de omgeving. We hebben als Economic Board Zeeland waardering voor de integrale benadering ervan. Die maakt het overzicht en de samenhang compleet, maar nodigt ook uit om op veel onderwerpen te reageren. We hebben ook veel waardering voor de uitvoerige participatie en betrokkenheid van allerlei partijen. Zoals u terecht stelt, is de Omgevingsvisie mensenwerk, is ze voor iedereen in Zeeland van belang en levert ze daarom veel meningen en wensen op.

Door de vele meningen en wensen en de inhoudelijke veelheid en volledigheid van onderwerpen, is de kern van wat we in deze Omgevingsvisie echt willen bereiken, niet scherp. We denken dat die scherpste om Zeeland nog krachtiger neer te zetten wel nodig is. Bovendien liggen er grote vraagstukken met een grote impact op de omgeving, zijn er verschillende huidige knelpunten die om een oplossing vragen en is er behoefte aan ruimte voor ontwikkeling op allerlei gebied. Bij dit alles is niet voldoende helder waar de focus ligt, welke prioriteiten we willen stellen en welke afwegingen en keuzes we vervolgens daarvoor moeten maken. Om vertrouwen te geven en toekomstgericht te zijn, is hier meer duidelijkheid nodig.

Verdieping op de vier uitdagingen

Aan de hand van de vier uitdagingen die in de Omgevingsvisie zijn meegegeven verdiepen we een aantal opmerkingen. De uitdagingen zijn op zichzelf duidelijk herkenbaar. We denken wel dat het helpt om de onderlinge samenhang meer in beeld te brengen. Zo hoort volgens ons bij de uitdaging *Uitstekend wonen en leven in Zeeland* ook het werken in Zeeland. Zeeland moet niet alleen een gebied zijn om fijn te wonen en heerlijk te leven. Het is ook een aantrekkelijk gebied om te werken, waarbij wonen, leven en werken soms gescheiden is, maar op veel plekken ook met elkaar verweven, met voldoende ontwikkelruimte, een goede bereikbaarheid en voldoende voorzieningen om aantrekkelijk te zijn en te blijven. Waarbij we regionaal en lokaal samenwerken, afstemmen en delen en waar we nodig en kansrijk grensoverschrijdend samenwerken met andere regio's.

Bij de uitdaging *Balans in de grote wateren en het landelijk gebied* merken we op dat verschillende ontwikkelingen om (heel veel) ruimte vragen, waar die er feitelijk nu niet is. We denken dan aan ruimte voor opvang van water, energieopwekking door wind of zon, natuurlijke landbouwsystemen of ontwikkeling van recreatiegebieden en de watersport. Die vraagt om slim combineren of vaker nog, het maken van keuzes, want niet alles is mogelijk of wenselijk. Het maken van keuzes is dan nodig in het perspectief van wat we willen bereiken, waardevol vinden om te behouden en waar we prioriteit aan willen geven.

Bij de uitdaging van *Een duurzame en innovatieve economie* sluiten we aan op de insteek van hoogwaardig (her)gebruik van producten, grondstoffen en energie en het sluiten van kringlopen. Hierbij willen we nog een stap verder gaan, door grondstofketens nog meer te verbinden en daarmee prioriteit te geven aan een circulaire aanpak met beter inzamelen en verwerken. We zien biobased dan vooral als aanvulling hierop. Dat heeft gevolgen voor verwerking, opslag en transport. Het vraagt ook om innovatie in grote bedrijven en MKB-bedrijven, om meer onderzoek en sluit aan bij de ontwikkeling van het Delta Kennis Centrum en de inzet van Zeeland als proeftuin voor vernieuwing en verduurzaming. Het is een kans voor Zeeland om met beide handen aan te grijpen en is ook nodig om de economie voldoende wendbaar en veerkrachtig te houden. Stimuleren en regie vanuit het rijk en de provincie en het hierin actief meenemen van bedrijven zijn nodig om deze kansen daadwerkelijk te kunnen benutten.

Bij de uitdaging *Klimaatbestendig en CO2-neutraal Zeeland* herkennen en delen we de uitwerking van de gemaakte politieke en bestuurlijke afspraken. Het is een weg met veel obstakels en vooral voor de chemische industrie een fikse uitdaging. We pleiten daarom voor het nemen van meer tijd om de benodigde omslag te kunnen maken. Bovendien zien we in aanvulling op de Regionale Energie Strategie in kernenergie een nader te onderzoeken en mogelijk bespreekbaar alternatief om in verduurzaming te voorzien. Verder zien we nog uitdagingen bij de elektrificatie van energiebehoefte in met name de industrie, verwarming van oude woningen in binnensteden en steunen we de insteek om vernieuwing van mobiliteit vanuit het Living Lab Zeeland te stimuleren.

Vier Zeeuwse afwegingsfactoren en kernkwaliteiten

Voor het inspelen op ontwikkelingen zijn vier afwegingsfactoren aangegeven. We ondersteunen die factoren volledig. We denken wel dat het stimuleren van het gebruik ervan nodig is om deze factoren tot optimaal effect te krijgen en dat regie op bepaalde ontwikkelingen nodig blijft. Zeker bij ingrijpende en complexe ontwikkelingen, waar het gaat om bescherming van bepaalde waarden of bij het ontwikkelen en toevoegen van nieuwe omgevingskwaliteiten. Bijvoorbeeld bij nieuwe recreatieparken ook investeren in de omgeving en zorgen voor behoud van kwaliteit op de lange termijn.

Rol voor de provincie

De Omgevingsvisie laat zien dat er veel speelt in Zeeland, dat er nu en in de toekomst grote vraagstukken zijn en dat we een duidelijke koers moeten kiezen. Het is daarom nodig om keuzes te maken, zowel op kort als voor de lange termijn. Dat vraagt om regie, afstemming, samenwerking en een duidelijke rolverdeling. We zien voor de provincie een rol als het gaat om sturen en bewaken van hoofdlijnen en bij ontwikkeling en uitvoering van regionale en complexe bovenlokale opgaven, altijd in samenwerking, op basis van gelijkwaardigheid en bij voorkeur in triple helix verband. Op deze manier is het mogelijk om kansen te benutten, de uitdagingen aan te gaan en Zeeland weer een stap verder te brengen

Tot slot

We wensen u veel succes bij het verder uitwerken en concretiseren van de Omgevingsvisie. We willen daar graag aan bijdragen.

Mocht u naar aanleiding van deze brief overleg of nadere informatie willen, dan staan we daar uiteraard voor open.

Op naar een mooi en sterk Zeeland!

Met vriendelijke groet,

Namens Economic Board Zeeland,

, voorzitter

, secretaris

Veiligstelling vitale infrastructuur openbare drinkwatervoorziening

Vanuit de Drinkwaterwet zijn bestuursorganen gehouden om zorg te dragen voor de duurzame veiligstelling van de openbare drinkwatervoorziening. De bescherming van de drinkwaterbelangen, zoals de bescherming van bronnen en de drinkwaterinfrastructuur verdient bijzondere aandacht.

Ruimtelijke bescherming van de vitale drinkwaterinfrastructuur is niet altijd vanzelfsprekend geborgd in ruimtelijke wet- en regelgeving en planvorming. Het gevolg hiervan is dat bij ruimtelijke initiatieven in de fysieke leefomgeving de belangen van de drinkwatervoorziening onvoldoende kenbaar zijn en worden afgewogen. Hierdoor ontstaan bij ruimtelijke projecten met regelmaat onnodig hoge maatschappelijke kosten, die uiteindelijk bij de burger terechtkomen.

Beschermingszones

De provincie Zeeland geeft concrete invulling aan deze zorgplicht door de hoofdinfrastructuur van de publieke watervoorziening inclusief beschermingszones op te nemen in de provinciale omgevingsvisie. Opname van beschermingszones rond de transportleidingen borgt vroegtijdige belangenafweging waarbij gestreefd wordt naar het vinden van een oplossing tegen laagst maatschappelijke kosten. Hierbij hoeft de term 'maatschappelijke kosten' zich niet te beperken tot alleen geld.

In de praktijk

Wanneer er door een initiatief van derden activiteiten plaats gaan vinden binnen de beschermingszones* is initiatiefnemer verplicht om het waterbedrijf vroegtijdig te betrekken. Vroegtijdig betekent in het geval van vitale drinkwaterinfrastructuur minimaal 3 jaar van tevoren. Dit biedt tijd en ruimte om tot een gedragen plan te komen. In zo'n plan zijn laagst maatschappelijke kosten en duurzame veiligstelling van de drinkwatervoorziening de belangrijkste uitgangspunten.

*5 meter aan weerszijden vanuit het hart van de leiding

Afdeling 2.10 Flora- en fauna-activiteiten

Paragraaf 2.10.1 Algemene bepalingen

Artikel 2.10.1.1 Toepassingsbereik

Deze afdeling is van toepassing op flora- en fauna-activiteiten.

Artikel 2.10.1.2 Oogmerk

De regels in deze afdeling zijn gesteld met het oog op:

- a. de natuurbescherming;
- b. goed jachthouderschap;
- c. het voorkomen en bestrijden van schade door dieren;
- d. het waarborgen van de veiligheid;
- e. de ruimtelijke inrichting of ontwikkeling van gebieden, daaronder begrepen het daarop volgende gebruik van het ingerichte of ontwikkelde gebied;
- f. bestendig beheer of onderhoud; of
- g. onderzoek en onderwijs.

38

Paragraaf 2.10.2 Vergunningvrije gevallen

Artikel 2.10.2.1 Aanwijzing vergunningvrije gevallen soorten

Vogelrichtlijn: verbod vernielen of beschadigen nesten, rustplaatsen en eieren van vogels

1. Het verbod, bedoeld in artikel 11.37, eerste lid, aanhef en onder b, van het Besluit activiteiten leefomgeving, om zonder omgevingsvergunning een flora- en fauna-activiteit te verrichten, geldt niet voor het opzettelijk vernielen of opzettelijk beschadigen van nesten, rustplaatsen en eieren, of het opzettelijk wegnemen van nesten, van de grauwe gans.

2. Het eerste lid geldt alleen als:

- a. de activiteit wordt verricht door of in opdracht van een grondgebruiker;
- b. de activiteit wordt uitgevoerd op de gronden, of in of aan de opstallen, die bij de grondgebruiker in gebruik zijn;
- c. de activiteit plaatsvindt met het oog op het voorkomen van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, visserij of wateren, die in het lopende of daarop volgende jaar dreigt op te treden;
- d. in de periode van 15 februari tot 1 april daaropvolgend; en
- e. de activiteit wordt uitgevoerd in overeenstemming met het faunabeheerplan.

3. In aanvulling op het tweede lid geldt het eerste lid ook:

- a. maximaal 1 keer in de periode van 1 april tot 15 april daaropvolgend;
- b. in gebieden in beheer bij een terreinbeherende organisatie;
- c. door of in aanwezigheid van de terreinbeherende organisatie; en
- d. als er geen risico is op verstoring van ter plekke broedende moerasvogels.

4. Beoordeling van het risico, bedoeld in het derde lid, onder d, vindt plaats door de terreinbeherende organisatie aan de hand van een jaarlijkse inventarisatie van kwetsbare broedvogels.

5. De grondgebruiker, of degene die de activiteit verricht, informeert en rapporteert over deze activiteit op de in het faunabeheerplan vastgestelde wijze.

Artikel 2.10.2.2 Aanwijzing vergunningvrije gevallen soorten

Vogelrichtlijn: verbod doden van vogels

1. Het verbod, bedoeld in artikel 11.37, eerste lid, aanhef en onder a, van het Besluit activiteiten leefomgeving, om zonder omgevingsvergunning een flora- en fauna-activiteit te verrichten, geldt niet voor het opzettelijk doden van:

- a. grauwe gans;
- b. kolgans; en
- c. brandgans.

2. Het eerste lid geldt alleen als:

- a. de activiteit wordt verricht door of in opdracht van een grondgebruiker;
- b. de activiteit wordt uitgevoerd op de gronden, of in of aan de opstallen, die bij de grondgebruiker in gebruik zijn;
- c. de activiteit plaatsvindt met het oog op het voorkomen van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, visserij of wateren, die in het lopende of daarop volgende jaar dreigt op te treden;
- d. de activiteit wordt uitgevoerd in overeenstemming met het faunabeheerplan; en
- e. wordt voldaan aan de artikelen 2.10.2.3 tot en met 2.10.2.5.

3. Het eerste lid geldt niet:

- a. binnen de aangewezen ganzenrustgebieden in de periode van 1 november tot 1 april daaropvolgend; en

39

- b. op zondagen, de nieuwjaarsdag, de tweede paasdag, de Hemelvaartsdag, de tweede pinksterdag en de beide kerstdagen

4. De grondgebruiker, of degene die de activiteit verricht, informeert en rapporteert over deze activiteit op de in het faunabeheerplan vastgestelde wijze.

Artikel 2.10.2.3 Algemene regels schadebestrijding grauwe gans

1. Het doden van grauwe gans vindt plaats in de periode van 15 februari tot 1 november daaropvolgend met gebruik van geweer en lokvogels.

2. Het doden van grauwe gans vindt in de periode van 1 november tot 15 februari daaropvolgend, alleen plaats:

- a. met gebruik van een hagelgeweer;
- b. tussen een half uur voor zonsopkomst en 12.00 uur;
- c. op percelen met nog oogstbare landbouwgewassen;
- d. als eerst op het betreffende schadeperceel minimaal één visueel middel, in voldoende aantallen verspreid over het perceel aanwezig, en minimaal één akoestisch middel, in voldoende aantallen controleerbaar in het veld aanwezig en in werking, aanwezig zijn;
- e. voor maximaal 3 jachtaktehouders tegelijk per 3 hectare schadeperceel; en
- f. als per verjaagactie maximaal twee ganzen worden gedood.

3. In afwijking van het tweede lid, onder e, kan voor schadepercelen groter dan 3 hectare 1 extra jachtaktehouder worden ingezet voor iedere hectare aansluitend schadegewas.

4. Het tweede lid geldt niet:

- a. op percelen grasland ingezaaid vóór 1 augustus voorafgaand aan de winterperiode van dat jaar;
- b. op percelen met groenbemestingsgewassen; en
- c. op percelen met oogstresten.

Artikel 2.10.2.4 Algemene regels schadebestrijding kolgans

1. Het doden van kolgans vindt in de periode van **1 november tot 1 april** daaropvolgend alleen plaats:

- a. op percelen met nog oogstbare gewassen; en
- b. als eerst op het betreffende schadeperceel minimaal één visueel middel, in voldoende aantallen verspreid over het perceel aanwezig, en minimaal één akoestisch middel, in voldoende aantallen controleerbaar in het veld aanwezig en in werking, aanwezig zijn.

2. Het doden van kolgans vindt in de periode van **15 februari tot 1 april** daaropvolgend alleen plaats:

- a. **op percelen grasland ingezaaid vóór 1 augustus** voorafgaand aan de betreffende winterperiode van dat jaar;
- b. als op het betreffende schadeperceel verjaging door menselijke aanwezigheid plaatsvindt; en
- c. als gedurende de periode na 12.00 uur er preventieve maatregelen zijn getroffen in

de vorm van verjaging door middel van mensen in het veld, honden of vogelafweerpistolen.

3. Het eerste en tweede lid gelden alleen:

- a. voor het gebruik van een hagelgeweer;
- b. tussen een half uur voor zonsopkomst en 12.00 uur;
- c. voor maximaal 3 jachtaktehouders tegelijk per 3 hectare schadeperceel; en
- d. als per verjaagactie maximaal twee ganzen worden gedood.

40

4. In afwijking van het derde lid, onder c, kan voor schadepercelen groter dan 3 hectare 1 extra jachtaktehouder worden ingezet voor iedere hectare aansluitend schadegewas.

5. Het eerste lid geldt niet:

- a. op percelen grasland ingezaaid vóór 1 augustus voorafgaand aan de winterperiode van dat jaar;
- b. op percelen met groenbemestingsgewassen; en
- c. op percelen met oogstresten.

Artikel 2.10.2.5 Algemene regels schadebestrijding brandgans

Het doden van brandgans vindt alleen plaats:

- a. binnen het beheergebied brandgans;
- b. in de periode van 1 mei tot 1 november daaropvolgend; en
- c. met gebruik van het geweer en lokvogels.

Artikel 2.10.2.6 Aanwijzing vergunningvrije gevallen andere soorten

1. Het verbod, bedoeld in artikel 11.54, eerste lid, aanhef en onder a, van het Besluit activiteiten leefomgeving, om zonder omgevingsvergunning een flora- en fauna-activiteit te verrichten, geldt niet voor het opzettelijk doden van damhert.

2. Het eerste lid geldt alleen als:

- a. de activiteit wordt verricht door of in opdracht van een grondgebruiker;
- b. de activiteit wordt uitgevoerd op de gronden, of in of aan de opstallen, die bij de grondgebruiker in gebruik zijn;
- c. de activiteit wordt uitgevoerd in overeenstemming met het faunabeheerplan; en
- d. wordt voldaan aan de eisen in artikelen 2.10.2.7.

3. Het eerste lid geldt niet op zondagen, de nieuwjaarsdag, de tweede paasdag, de Hemelvaartsdag, de tweede pinksterdag en de beide kerstdagen.

4. Het eerste lid, onder a, geldt niet voor het opzettelijk doden door middel van drijven.

5. De grondgebruiker, of degene die de activiteit verricht, informeert en rapporteert over deze activiteit op de in het faunabeheerplan vastgestelde wijze.

Artikel 2.10.2.7 Algemene regels schadebestrijding damhert

Het doden van damhert vindt alleen plaats:

- a. in het belang van de volksgezondheid, de openbare veiligheid of andere dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en met inbegrip van voor het milieu wezenlijke gunstige effecten;
- b. op de gronden binnen het beheergebied zwerende damherten; en
- c. met gebruik van het geweer.

Artikel 2.10.2.8 Aanwijzing vergunningvrije gevallen andere soorten: beheer, onderhoud, gebruik, inrichting of ontwikkeling van gebieden

1. Het verbod, bedoeld in artikel 5.1, tweede lid, aanhef en onder g, van de wet, en artikel 11.54, eerste lid, van het Besluit activiteiten leefomgeving, geldt niet voor de in bijlage VII genoemde soorten als het gaat om activiteiten die worden verricht in verband met:

- a. de ruimtelijke inrichting of ontwikkeling van gebieden of van kleinschalige bouwactiviteiten, met inbegrip van het daarop volgende gebruik van het gebied of het gebouwde;
- b. bestendig beheer of onderhoud in de landbouw of bosbouw;

c. bestendig beheer of onderhoud aan vaarwegen, watergangen, waterkeringen, waterstaatswerken, oevers, vliegvelden, wegen, spoorwegen of bermen, of in het kader van natuurbeheer;

d. bestendig beheer of onderhoud van de landschappelijke kwaliteiten van een bepaald gebied; of

e. bestendig gebruik.

2. Het eerste lid geldt alleen voor activiteiten die niet al vergunningvrij zijn op grond van een bij ministeriële regeling aangewezen gedragscode, bedoeld in artikel 11.59, van het Besluit activiteiten leefomgeving.

Artikel 2.10.2.9 Aanwijzing vergunningvrije gevallen: bescherming weidevogels

De verboden, bedoeld in artikel 5.1, tweede lid, aanhef en onder g, van de wet en de artikelen 11.37, eerste lid, aanhef en onder b, c en d, van het Besluit activiteiten leefomgeving, gelden niet voor activiteiten bestemd en geschikt voor de bescherming van weidevogels, hun nesten en eieren en hun niet-vliegvlugge jongen tegen landbouwwerkzaamheden en vee.

Artikel 2.10.2.10 Aanwijzing vergunningvrije gevallen: veiligstellen tegen het verkeer

Het verbod bedoeld in artikel 5.1, tweede lid, aanhef en onder g, van de wet en de artikelen 11.46, 11.47 en 11.54, van het Besluit activiteiten leefomgeving, geldt niet voor het vangen, onder zich hebben en vervoeren over een afstand van ten hoogste 50 meter vanaf de vangplaats van beschermde kikkers, padden en salamanders, als deze activiteiten plaatsvinden ter veiligstelling van deze dieren tegen het verkeer en de dieren na het vervoeren onmiddellijk weer in vrijheid worden gesteld.

Artikel 2.10.2.11 Aanwijzing vergunningvrije gevallen: onderwijs en onderzoek

1. Het verbod bedoeld in artikel 5.1, tweede lid, aanhef en onder g, van de wet en artikel 11.54 van het Besluit activiteiten leefomgeving geldt niet voor het vangen en vervolgens weer uitzetten op de oorspronkelijke vangplaats van eieren van de bastaardkikker (*Pelophylax klepton esculenta*), meerkikker (*Pelophylax ridibundus*), bruine kikker (*Rana temporaria*) en de gewone pad (*Bufo bufo*) voor onderzoek en onderwijs.

2. Het eerste lid geldt niet voor dieren waarvan de metamorfose is voltooid.

Artikel 2.10.2.12 Aanwijzing vergunningvrije gevallen: vervoer van ziek of gewond dier

1. Het verbod, bedoeld in artikel 5.1, tweede lid, aanhef en onder g, van de wet en de artikelen 11.37, eerste lid, aanhef en onder a, 11.39, eerste lid, 11.46, eerste lid, aanhef en onder a, 11.47, eerste lid, aanhef en onder b en 11.54, eerste lid, aanhef en onder a, van het Besluit activiteiten leefomgeving geldt niet voor het door een ieder opzettelijk vangen en onder zich hebben van een zieke of gewonde vogel of een ziek of gewond ander dier, niet zijnde een gewone zeehond of een grijze zeehond, met het oog op het vervoeren van de vogel of het dier, anders dan met een dierenambulance.

2. Het eerste lid geldt alleen als:

a. de vogel of het andere dier binnen twaalf uur wordt overgedragen aan personen of instanties die op grond van de wet en de Wet dieren gerechtigd zijn uit het wild afkomstige dieren onder zich te hebben voor opvang en verzorging; en

b. het een zieke of gewonde ree, edelhert, damhert of wild zwijn betreft, vóór het vervoer melding is gemaakt bij de meldkamer van de politie van het aantal, de vindplaats en de soort zieke of gewonde dieren en het vervoer geschiedt door een door de politie aangewezen vervoerder.

Artikel 2.10.3.1 Geen schadebestrijding en jacht bij bijzondere weersomstandigheden

Gedeputeerde staten kunnen activiteiten als bedoeld in paragraaf 2.10.2 en de jacht op wildsoorten beperken of stopzetten in de gehele provincie of een gedeelte daarvan, zolang bijzondere weersomstandigheden dat noodzakelijk maken.

Blz. 55 en 56

Afdeling 4.2 Natuur

Paragraaf 4.2.1 Faunabeheereenheid

Artikel 4.2.1.1 Eisen aan de faunabeheereenheid

1. Er is één faunabeheereenheid waarvan het werkgebied zich uitstrekt tot het grondgebied van de gehele provincie Zeeland.
2. De binnen het werkgebied van de faunabeheereenheid gelegen gronden waarop de in de faunabeheereenheid samenwerkende jachthouders gerechtigd zijn tot de jacht vormen ten minste 75% van de totale oppervlakte van het werkgebied van de faunabeheereenheid.
3. In een faunabeheereenheid werken jachthouders en maatschappelijke organisaties, die het doel behartigen van een duurzaam beheer van populaties van in het wild levende dieren in de provincie Zeeland, samen ten behoeve van het opstellen en uitvoeren van het faunabeheerplan.
4. Bij of krachtens de statuten van de faunabeheereenheid worden de rechten en plichten opgenomen die de bij de faunabeheereenheid aangesloten jachthouders hebben met betrekking tot de uitoefening van de aan de faunabeheereenheid toekomende bevoegdheden en de aan de faunabeheereenheid toegestane handelingen.

Artikel 4.2.1.2 Samenstelling bestuur faunabeheereenheid

1. In het bestuur van de faunabeheereenheid zit ten minste één vertegenwoordiger vanuit ieder van de volgende organisaties van jachthouders of jachtaktehouders, werkzaam binnen het werkgebied van de faunabeheereenheid:
  - a. agrariërs;
  - b. verenigingen van jachtaktehouders;
  - c. particuliere grondeigenaren; en
  - d. terreinbeherende organisaties.
2. Naast de vertegenwoordigers, bedoeld in het eerste lid, zit in het bestuur van de faunabeheereenheid een vertegenwoordiger van één of meer maatschappelijke organisaties die het doel behartigen van een duurzaam beheer van populaties van in het wild levende dieren in Zeeland. Dit doel moet tot uitdrukking komen in de statuten van die maatschappelijke organisatie.
3. De in het eerste en tweede lid genoemde organisaties kunnen elk één vertegenwoordiger voordragen voor een bestuurszetel. In onderling overleg kan een kandidaat worden voorgedragen die namens meerdere organisaties deelneemt aan het bestuur van de faunabeheereenheid.
4. Het bestuur van de faunabeheereenheid heeft een onafhankelijke voorzitter die:
  - a. geen dienstverband bij één van de in het bestuur vertegenwoordigde organisaties heeft; en
  - b. geen bestuurslid van één van de in het bestuur vertegenwoordigde organisaties is.
5. Een voorzitter wordt voorgedragen door het bestuur van de faunabeheereenheid.
6. De voorzitter wordt benoemd door gedeputeerde staten.

Paragraaf 4.2.2 Wildbeheereenheden

56

Artikel 4.2.2.1 Omvang en begrenzing werkgebied wildbeheereenheid

1. Het werkgebied van een wildbeheereenheid heeft een aaneengesloten oppervlakte van ten

minste 5000 hectare binnen de provincie Zeeland.

2. Het werkgebied van een wildbeheereenheid overlapt niet met het werkgebied van een andere wildbeheereenheid.

3. De wildbeheereenheid maakt de begrenzing van het werkgebied bekend aan de faunabeheereenheid.

4. Zowel de wildbeheereenheid als de faunabeheereenheid publiceren de begrenzing van het werkgebied van de wildbeheereenheid op het internet.

Artikel 4.2.2.2 Lidmaatschap wildbeheereenheid en geschillen

1. Het lidmaatschap van een wildbeheereenheid kan bij besluit van het bestuur van de betreffende wildbeheereenheid, het bestuur van de faunabeheereenheid gehoord, worden geweigerd of beëindigd, als het lid bij de uitvoering van activiteiten als bedoeld in artikel 11.63 van het Besluit activiteiten leefomgeving handelt in strijd met de voor deze activiteiten geldende regels.

2. De gezamenlijke wildbeheereenheden stellen een geschillenregeling vast voor geschillen, die betrekking hebben op het lidmaatschap van een wildbeheereenheid.

Artikel 4.2.2.3 Uitzondering lidmaatschap wildbeheereenheid

Uitgezonderd van de verplichting om zich te organiseren in een wildbeheereenheid bedoeld in artikel 8.2, eerste lid, van de wet, zijn medewerkers van Staatsbosbeheer, de Vereniging Natuurmonumenten en de Stichting het Zeeuwse Landschap, als de organisatie die zij vertegenwoordigen zich heeft aangesloten bij een faunabeheereenheid en op grond daarvan deelneemt aan de gegevensverzameling, bedoeld in artikel 4.2.2.4, en de uitvoering van het faunabeheerplan.

Artikel 4.2.2.4 Werkzaamheden wildbeheereenheid

De wildbeheereenheid coördineert voor haar werkgebied de trendtellingen van diersoorten voor het faunabeheerplan en draagt zorg voor afschotregistratie en de registratie van dood gevonden dieren, onderverdeeld naar diersoort, voor het gehele werkgebied van de wildbeheereenheid.

Afdeling 4.3 Bijzondere bepalingen rechthebbenden

Blz. 77 t/m 78

Afdeling 5.4 Instructieregels aan de faunabeheereenheid

Artikel 5.4.1 Toepassingsbereik

Dit hoofdstuk gaat over de faunabeheerplannen van de Faunabeheereenheid Zeeland.

Artikel 5.4.2 Algemene eisen aan faunabeheerplannen

1. Een faunabeheerplan beschrijft de omvang van het werkgebied van de faunabeheereenheid.

2. Een faunabeheerplan bevat een kaart waarop de begrenzing van het werkgebied van de faunabeheereenheid is aangegeven.

3. Een faunabeheerplan geeft inzicht in de samenhang tussen de jacht op wildsoorten, het beheren van populaties van in het wild levende dieren en het bestrijden van schade door deze dieren.

4. Een faunabeheerplan geldt voor ten minste 5000 hectare van het gehele werkgebied van de faunabeheereenheid.

Artikel 5.4.3 Faunabeheerplan duurzaam beheer van populaties

In aanvulling op artikel 5.4.2 bevat een faunabeheerplan over duurzaam beheer van populaties en schadebestrijding op basis van omgevingsvergunningen in ieder geval per diersoort:

a. een beschrijving van het planmatig, gecoördineerd en duurzaam beheer van populaties en de bestrijding van schade op basis van omgevingsvergunningen van in het wild levende dieren;

b. kwantitatieve gegevens over de populatie van de diersoorten waarvoor een duurzaam beheer of bestrijding noodzakelijk wordt geacht, met inbegrip van gegevens over de aanwezigheid van de populaties in het betrokken gebied gedurende het jaar;

c. een onderbouwing van de noodzaak van een duurzaam beheer van de onder b bedoelde

diersoorten, waaronder een onderbouwing van schade aan de belangen bedoeld in 8.74j, tweede lid, artikel 8.74k, tweede lid en artikel 8.74l, tweede lid, van het Besluit kwaliteit leefomgeving die zouden worden geschaad indien niet tot beheer of bestrijding zou worden overgegaan;

d. een beschrijving van de mate waarin de onder c bedoelde belangen in de zes jaren voorafgaand aan het ter goedkeuring indienen van het faunabeheerplan zijn geschaad, inclusief de getroffen beheermaatregelen waaronder het naar soort onderscheiden aantal gedode dieren;

e. de huidige en gewenste stand van de onder b bedoelde diersoorten;

f. per diersoort een beschrijving van de aard, omvang en noodzaak van de maatregelen die zullen worden genomen om de gewenste stand, bedoeld onder e, te bereiken;

g. per diersoort en gewas een beschrijving van de maatregelen die in de onder d bedoelde periode zijn verricht om het schaden van de onder c bedoelde belangen te voorkomen, en, 78

voor zover daarover redelijkerwijs kwantitatieve gegevens beschikbaar zijn, een beschrijving van de effectiviteit van die maatregelen;

h. een omschrijving van passende en doeltreffende preventieve maatregelen en de mate waarin deze maatregelen moeten worden ingezet voordat mag worden overgegaan tot bestrijding;

i. voor zover het plan betrekking heeft op het beheer van edelherten, damherten, reeën of wilde zwijnen, een beschrijving van het voedselaanbod, de relatie tussen dit voedselaanbod en de grootte van de populatie van de betrokken dieren en de mogelijkheden van uitwisseling met aangrenzende terreinen;

j. een beschrijving van de plaatsen in het werkgebied van de faunabeheereenheid waar en de perioden in het jaar waarin de onder f bedoelde maatregelen zullen plaatsvinden;

k. voor zover daarover kwantitatieve gegevens beschikbaar zijn; een onderbouwde inschatting van de verwachte effectiviteit van de onder f bedoelde maatregelen;

l. een beschrijving van de wijze waarop de effectiviteit van de voorgenomen maatregelen zal worden bepaald; en

m. informatie, op basis van gegevens gebaseerd op, afkomstig uit of terug te leiden tot wetenschappelijke gegevens van universitaire organisaties of gekende onderzoek- of kennisinstellingen en de daaruit voortvloeiende inzichten, waaruit blijkt dat een gunstige staat van instandhouding van de onder b bedoelde diersoorten wordt gewaarborgd.

Artikel 5.4.4 Faunabeheerplan schadebestrijding

In aanvulling op artikel 5.4.2 bevat het faunabeheerplan over schadebestrijding op basis van vergunningvrije gevallen in ieder geval per diersoort:

a. een beschrijving van de planmatige en gecoördineerde bestrijding van schadeveroorzakende dieren;

b. kwantitatieve gegevens over de populatie van de diersoorten waarvoor sprake is van schadebestrijding, met inbegrip van gegevens over de aanwezigheid van de populaties in het betrokken gebied gedurende het jaar;

c. een beschrijving van de maatregelen die binnen de looptijd van het voorgaande faunabeheerplan zijn verricht om het schaden van de in de betreffende vergunningvrije gevallen bedoelde belangen te voorkomen, waaronder het, naar soort onderscheiden, aantal gedode dieren en, voor zover daarover redelijkerwijs kwantitatieve gegevens beschikbaar zijn, een beschrijving van de effectiviteit van die maatregelen.

Artikel 5.4.5 Faunabeheerplan uitoefening jacht

In aanvulling op artikel 5.4.2 bevat het faunabeheerplan over de uitoefening van de jacht:

a. een beschrijving van de vormen van jacht die in Zeeland worden beoefend;

b. kwantitatieve gegevens over de populatie van de diersoorten waarop wordt gejaagd, onderverdeeld per werkgebied van de onderscheiden wildbeheereenheden;

c. een overzicht van het gerealiseerde afschot per diersoort in de looptijd van het voorgaande

faunabeheerplan, onderverdeeld per werkgebied van de onderscheiden wildbeheereenheden;

Artikel 5.4.6 Geldigheidsduur faunabeheerplan

1. Een faunabeheerplan heeft een geldigheidsduur van ten hoogste zes jaren.
2. Gedeputeerde staten kunnen op verzoek van de faunabeheereenheid de geldigheidsduur van het faunabeheerplan eenmaal met maximaal één jaar verlengen.

79

Hoofdstuk 6 Procedures [gereserveerd]

Blz 79

Hoofdstuk 8 Schade

Afdeling 8.1 Tegemoetkoming faunaschade

Artikel 8.1.1 Aanvraag om tegemoetkoming

1. Een aanvraag om een tegemoetkoming als bedoeld in artikel 15.53 van de wet wordt door de aanvrager langs elektronische weg bij BIJ12 ingediend op een daartoe vastgesteld formulier met bijlagen.

80

2. De aanvraag wordt uiterlijk binnen zeven werkdagen nadat de aanvrager de schade heeft geconstateerd, ingediend.
3. Als een aanvraag om tegemoetkoming niet voldoet aan het eerste en tweede lid, komt de schade niet voor tegemoetkoming in aanmerking.

Artikel 8.1.2 Taxatie van de schade

1. Het gewas, de teelt of de producten, waarop de aanvraag om tegemoetkoming betrekking heeft, worden pas geoogst of van het bedrijf afgevoerd, nadat de schade definitief is getaxeerd door de taxateur.
2. Opmerkingen over de taxatie worden binnen acht werkdagen na ontvangst van het taxatierapport kenbaar gemaakt aan BIJ12.

Afdeling 8.2 Advisering planschade

Blz. 94

Bijlage VII Uitzondering vergunningplicht beheer, onderhoud, gebruik, inrichting of ontwikkeling van gebieden

Soorten als bedoeld in artikel 2.10.2.8 zijn:

- a. aardmuis;
- b. bastaardkikker/middelste groene kikker;
- c. bosmuis;
- d. bruine kikker;
- e. dwergmuis;
- f. dwergspitsmuis;
- g. egel;
- h. gewone bosspitsmuis;
- i. gewone pad;
- j. huisspitsmuis;

- k. kleine watersalamander;
- l. meerkikker;
- m. ondergrondse woelmuis;
- n. ree;
- o. rosse woelmuis;
- 95
- p. tweekleurige bosspitsmuis;
- q. veldmuis;
- r. vos; en
- s. woelrat.

Xxxxxx

Artikelsgewijze toelichting.

Blz. 118 t/m 121

Afdeling 2.9 Natura 2000-activiteiten (gereserveerd)

Afdeling 2.10 Flora- en fauna-activiteiten

Paragraaf 2.10.1 Algemene bepalingen

Paragraaf 2.10.2 Vergunningvrije gevallen

Artikel 11.42 en 11.56 van het Besluit activiteiten leefomgeving voorzien – overeenkomstig het voorheen geldende artikel 3.15 van de Wet natuurbescherming – in de mogelijkheid van een aanwijzing van vergunningvrije gevallen in de omgevingsverordening ten behoeve van de bestrijding door de grondgebruiker van vogels en andere soorten die provinciaal schade veroorzaken.

Bij de aanwijzing van de vergunningvrije gevallen van de dieren die, in afwijking van het verbod, bedoeld in artikel 5.1, tweede lid, aanhef en onder g, van de wet, zonder omgevingsvergunning voor 119

een flora- en fauna-activiteit kunnen worden bestreden, is getoetst of is voldaan aan het wettelijke vereiste dat dieren van de soorten in de provincie schade veroorzaken. Ook is getoetst of de betrokken diersoort de bestrijding kan verdragen. Schadebestrijding is aan de orde als preventieve maatregelen onvoldoende soelaas bieden.

Artikel 2.10.2.1 t/m 2.10.2.7

De soorten en activiteiten die reeds onder de Wet natuurbescherming in de verordening waren vrijgesteld, zullen ook onder de Omgevingswet vergunningvrij zijn. Het betreft het vergunningvrij doden, nesten en eieren vernielen van grauwe ganzen en het doden van kolganzen, brandganzen en damherten.

De schade die dieren van deze soorten veroorzaken behoren tot de typen schade die een afwijking van de verbodsbepalingen rechtvaardigen. Bij de ganzen gaat het om belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, visserij of wateren en bij de damherten over de volksgezondheid, de openbare veiligheid of andere dwingende redenen van groot openbaar belang (verkeersveiligheid). Grauwe ganzen, kolganzen en brandganzen veroorzaken veel vraatschade aan oogstbare gewassen, zoals granen, gras en groenten. Bovendien bestrijkt de periode waarin schade wordt aangericht het gehele groeiseizoen aan deze gewassen. In 2012 bedroeg deze schade (getaxeerde schade van > € 250 per geval) € 513.000 door grauwe ganzen, € 154.000 door kolganzen en € 106.000

Blz. 138 t/m 140

Paragraaf 4.2.1 Faunabeheereenheid

Algemeen

Faunabeheereenheden vervullen in het huidige faunabeleid een essentiële rol, omdat zij zorgen voor een maatschappelijke en gebiedsgerichte inbedding van het faunabeheer. Zij zijn ook

verantwoordelijk voor het opstellen van de faunabeheerplannen en de verantwoording daarover. De faunabeheereenheden zijn samenwerkingsverbanden van jachthouders – personen die op grond van artikel 8.3 van de Omgevingswet gerechtigd zijn tot de uitoefening van de jacht – en van anderen, zoals maatschappelijke organisaties.

Provinciale staten stellen bij omgevingsverordening regels waaraan de faunabeheereenheid moet voldoen (artikel 8.1, derde lid, van de Omgevingswet).

Artikel 4.2.1.1 Eisen aan de faunabeheereenheid

In Zeeland is op dit moment één faunabeheereenheid actief. De vorming van meerdere faunabeheereenheden binnen de provincie Zeeland is niet mogelijk. Dit artikel voorziet erin dat de huidige situatie zich kan voortzetten.

Artikel 4.2.1.2 Samenstelling bestuur faunabeheereenheid

In het bestuur van de faunabeheereenheden zijn de maatschappelijke geledingen vertegenwoordigd die belang hebben bij de uitvoering van het faunabeleid, zoals jagers, de landbouwsector en de organisaties die natuurterreinen beheren.

Om draagvlak voor het te voeren faunabeheer te verkrijgen is een brede maatschappelijke samenstelling van het bestuur een pré. Vanuit dit uitgangspunt wordt een bestuur samengesteld uit vertegenwoordigers van de in het eerste en tweede lid genoemde organisaties.

Vanwege het belang van de grondgebruiker bij een goed functionerende faunabeheereenheid, hecht de provincie aan een goede vertegenwoordiging van deze groepering in de faunabeheereenheid.

Naast de belangen van grondgebruikers bij een goed functionerende faunabeheereenheid, liggen

139
deze er ook voor de natuurterrein beherende organisaties. In natuurgebieden voorkomende dieren hebben in veel gevallen een duidelijke invloed op de omgeving. Omgekeerd kan het ook zo zijn dat (schade beperkende) maatregelen in de landbouwgebieden hun weerslag hebben op -het functioneren van- het natuurgebied. Niet alleen vanwege wederzijdse beïnvloeding hebben natuur beherende organisaties belang bij samenwerking in een faunabeheereenheid. Ook indien, uit oogpunt van (natuur)beheer maatregelen met betrekking tot dieren in een natuurgebied getroffen moeten worden, zal dit, in geval hiervoor een omgevingsvergunning nodig is, door tussenkomst van een faunabeheereenheid moeten plaatsvinden. Gelet op de specifieke deskundigheid die dit vraagt, en het direct belang van de betrokken organisaties, is een belangrijke rol van de natuurterrein beherende organisaties in de faunabeheereenheid gewenst.

In artikel 6.1, tweede lid, onder b van het Omgevingsbesluit is bepaald dat – naast de jachthouders - in de faunabeheereenheid ook maatschappelijke organisaties vertegenwoordigd moeten zijn die het doel behartigen van een duurzaam beheer van populaties van in het wild levende dieren binnen het werkgebied van de faunabeheereenheid.

Hoewel vanuit de betrokken organisaties meerdere vertegenwoordigers in het bestuur kunnen zitten, kan er slechts één vertegenwoordiger worden voorgedragen voor een bestuurszetel en daarmee een stem in het bestuur van de faunabeheereenheid. Hiermee wordt de huidige werkwijze binnen de faunabeheereenheid voortgezet.

De onafhankelijke voorzitter is - bij staking van stemmen - de doorslaggevende stem in het bestuur van de faunabeheereenheid. Deze onafhankelijkheid wordt geborgd door middel van benoeming van de voorzitter door gedeputeerde staten.

Paragraaf 4.2.2 Wildbeheereenheden

Artikel 4.2.2.1 Omvang en begrenzing werkgebied wildbeheereenheid

De werkgebieden van de wildbeheereenheden moeten van voldoende omvang zijn voor een effectieve invulling van de werkzaamheden. Provinciale staten stellen bij omgevingsverordening regels aan de omvang van de werkgebieden. Van belang is daarbij de grootte van de leefgebieden van de diersoorten die worden beheerd op grond van het faunabeheerplan. Wanneer de werkgebieden van de wildbeheereenheden te klein zijn, dan zal de uitvoering van het beheer onvoldoende samenhangend zijn en onvoldoende kunnen worden gecoördineerd. Er zijn wildbeheereenheden met een werkgebied dat provinciegrensoverschrijdend is. Dit is mogelijk wanneer ze voor het deel van het werkgebied dat is gelegen in de provincie Zeeland aan de bij dit

hoofdstuk gestelde eisen voldoen. De wildbeheereenheden hebben een aaneengesloten werkgebied; dat wil zeggen dat er geen delen van het werkgebied zijn die niet zijn verbonden met de rest van het werkgebied.

Met dit artikel wordt beoogd dat voor iedere jachthouder duidelijk is bij welke wildbeheereenheid hij zich dient aan te sluiten. Publicatie op het internet van de begrenzing van het werkgebied van de wildbeheereenheid door zowel de wildbeheereenheid zelf als de faunabeheereenheid draagt hier aan bij. Voor de faunabeheereenheid is het tevens van belang om in het kader van het opstellen van het faunabeheerplan op de hoogte te zijn van de actuele begrenzing.

Artikel 4.2.2.2 Lidmaatschap wildbeheereenheid en geschillen

Het niet handelen conform het faunabeheerplan kan aanleiding zijn om het lidmaatschap van een wildbeheereenheid te beëindigen. Dit heeft verstrekende gevolgen voor de jachthouder die het betreft, aangezien deze in de regel dan geen omgevingsvergunning voor een jachtgeweeractiviteit 140

kan krijgen. Het is het bestuur van de wildbeheereenheid dat kan beslissen om het lidmaatschap te beëindigen voor een te bepalen periode. Over het voornemen een lidmaatschap (tijdelijk) te beëindigen, wordt door het bestuur van de wildbeheereenheid een advies ingewonnen bij het bestuur van de faunabeheereenheid. Het is immers de faunabeheereenheid die, op grond van feiten, kan beoordelen of het handelen van een lid van een wildbeheereenheid in strijd is met het door de faunabeheereenheid opgestelde faunabeheerplan. De wildbeheereenheden hebben een gezamenlijke geschillenregeling om onder meer geschillen over beëindiging van het lidmaatschap te behandelen.

Artikel 4.2.2.3 Uitzondering lidmaatschap wildbeheereenheid

Gezien het belang dat anderen bij de werkzaamheden van de wildbeheereenheden kunnen hebben, zoals grondgebruikers – die geen jachthouder zijn – uit de streek, is voorzien dat ook zij lid kunnen worden van een wildbeheereenheid. Voor grote terrein behorende organisaties zal de verplichting om zich aan te sluiten bij wildbeheereenheden veelal weinig meerwaarde hebben: een samenhangend en verantwoord beheer van hun terreinen is verzekerd gelet op de aard van de organisatie en de omvang van hun terreinen. Medewerkers van deze organisaties die in het bezit zijn van een omgevingsvergunning voor een jachtgeweeractiviteit, kunnen worden beschouwd als jachthouders met omgevingsvergunning voor een jachtgeweeractiviteit, wanneer ze jagen op de gronden in bezit van de werkgever.

De Omgevingswet (artikel 8.2, vijfde lid, onderdeel b) biedt de mogelijkheid aan provincies om deze personen van de aansluitplicht vrij te stellen bij omgevingsverordening. Voorwaarde is wel dat zij zijn aangesloten bij een faunabeheereenheid en op grond daarvan deelnemen aan de gegevensverzameling voor het faunabeheerplan en de uitvoering daarvan.

Artikel 4.2.2.4 Werkzaamheden wildbeheereenheid

In het faunabeheerplan is geregeld welke gegevens verzameld moeten worden als onderbouwing van omgevingsvergunningen voor faunabeheer. Deze gegevens worden voor een belangrijk deel verzameld door de wildbeheereenheden en hun leden.

Afdeling 4.3 Bijzondere bepalingen rechthebbenden door brandganzen (gegevens afkomstig van Faunafonds/BIJ12).

Bij (sterk) groeiende populaties damherten zoals in de Manteling van Walcheren en de Kop van Schouwen mag een toename van het aantal wegtrekkende (individuele) dieren uit de twee leefgebieden verwacht worden. Dit blijkt ook uit het aantal aanrijdingen dat in en in de nabijheid van de leefgebieden Kop van Schouwen en Manteling van Walcheren en de gebieden daar aan grenzend heeft plaatsgevonden. De – toegenomen – aanwezigheid van zwerfende damherten in de gebieden grenzend aan deze leefgebieden vormt een risico voor de verkeersveiligheid omdat automobilisten daar, anders dan in de leefgebieden, niet bedacht zijn op de aanwezigheid van damherten. **Juist wegens de onvoorspelbaarheid is het risico voor de verkeersveiligheid groter.**

De populaties van deze soorten zijn zodanig groot, dat zij niet in hun voortbestaan worden bedreigd en ook dat gevaar niet lopen, als gevolg van de vergunningvrije handelingen. Er is sprake van stabiele populaties (kolgans) of zelfs (sterk) groeiende populaties (damherten, grauwe ganzen en

brandganzen). Omdat de vergunningvrije gevallen bedoeld in paragraaf 2.10.2 moeten worden uitgevoerd overeenkomstig een goedgekeurd faunabeheerplan en over de uitvoering moet worden gerapporteerd op de in het faunabeheerplan vastgestelde wijze, wordt het risico voor het behoud van deze populaties beperkt.

Voor elk van de soorten geldt dat verstoren onvoldoende is om schade te voorkomen dan wel te beperken en er – gezien hun kenmerken en de omvang van hun populaties – geen effectieve middelen zijn om schade te voorkomen zonder de als vergunningplichtig aangewezen flora- en faunaactiviteiten te verrichten.

Per soort is aangegeven in welk gebied, met welke middelen en methoden en onder welke voorschriften en beperkingen de vergunningvrije activiteiten mogen worden uitgevoerd.

Voor andere schadesoorten en flora- en fauna-activiteiten moet volgens de provincie een zwaarder afwegingskader plaatsvinden en per situatie worden aangetoond dat er geen andere bevredigende oplossing bestaat (zoals het opzettelijk (ver)storen). Omgevingsvergunningen verdienen dan de voorkeur boven een algemene vrijstelling.

Artikel 2.10.2.8 Aanwijzing vergunningvrije gevallen andere soorten: beheer, onderhoud, gebruik, inrichting of ontwikkeling van gebieden

De soorten die in (bijlage VII behorende bij) dit artikel zijn genoemd, zijn andere soorten die ook onder het regime van de Wet natuurbescherming beschermd waren en waar een vrijstelling voor gold. Voor deze soorten handhaaft de provincie Zeeland de vrijstellingen. Deze soorten komen algemeen voor en de populaties van deze soorten verkeren in een gunstige staat van instandhouding en er is op voorhand geen sprake van een dalende trend. Tevens is het, juist bij soorten die zeer algemeen voorkomen, niet gewenst dat voor elke ruimtelijke ontwikkeling of ingreep in het kader van beheer en onderhoud en bestendig gebruik een omgevingsvergunning aangevraagd moet worden. Uiteraard blijft wel de specifieke zorgplicht (artikel 11.27 van het Besluit activiteiten leefomgeving) van toepassing. Dit betekent dat het opzettelijk vangen en doden van deze diersoorten zoveel mogelijk voorkomen moet worden.

De aanwijzing als vergunningvrij geval geldt alleen voor activiteiten die niet al vergunningvrij zijn op grond van een bij ministeriële regeling aangewezen gedragscode, bedoeld in artikel 11.59, van het Besluit activiteiten leefomgeving. Indien een gedragscode op werkzaamheden van toepassing wordt verklaard dan wordt daarmee tevens nadere invulling gegeven aan de zorgplicht en worden de werkzaamheden uitgevoerd op een wijze die het zorgvuldig omgaan met natuurbelangen borgt. Het werken via een dergelijke gedragscode heeft daarom de voorkeur boven het gebruikmaken van de onderhavige vrijstelling.

Artikel 2.10.2.9 Aanwijzing vergunningvrije gevallen: bescherming weidevogels

De aanwijzing van het beschermen van weidevogels tegen landbouwwerkzaamheden en vee als vergunningvrij geval is een voortzetting van de huidige praktijk waarbij de genoemde soorten beschermd worden tegen landbouwwerkzaamheden en vee zonder vergunningenprocedures.

Artikel 2.10.2.10 Aanwijzing vergunningvrije gevallen: veiligstellen tegen het verkeer

De aanwijzing van het veiligstellen van soorten voor het verkeer als vergunningvrij geval is een voortzetting van de huidige praktijk waarbij de genoemde soorten beschermd worden tegen het verkeer zonder vergunningenprocedures.

Artikel 2.10.2.11 Aanwijzing vergunningvrije gevallen: onderzoek en onderwijs

De aanwijzing van onderzoek en onderwijs als vergunningvrij geval is een voortzetting van de huidige praktijk waarbij onderwijs en onderzoek zonder vergunningenprocedures kan worden voortgezet.

Artikel 2.10.2.12 Aanwijzing vergunningvrije gevallen: vervoer van ziek of gewond dier

Het vangen, onder zich hebben en vervoeren van beschermde soorten is verboden op grond van de

Omgevingswet en het Besluit activiteiten leefomgeving. Provincies zijn bevoegd gezag voor het verlenen van een omgevingsvergunning van deze verboden of het aanwijzen van vergunningvrije gevallen. De minister is bevoegd voor het verlenen van omgevingsvergunning of het aanwijzen van vergunningvrije gevallen in plaats van provincies voor het vervoer van zieke of gewonde dieren met dierenambulances. De minister is tevens bevoegd gezag voor alle vormen van vervoer van zieke of gewonde gewone en grijze zeehonden. In de gevallen waarin de minister bevoegd gezag is voorziet de Aanvullingsregeling natuur in het aanwijzen van vergunningvrije gevallen (artikelen 9.12, 9.13, 9.17 en 9.21).

Aan de aanwijzing als vergunningvrij geval zijn een aantal voorwaarden verbonden. Zo moet onder andere de vogel of het andere dier binnen twaalf uur worden overgedragen aan een dierenarts of opvangcentrum dat krachtens de Omgevingswet en de Wet dieren gerechtigd is om uit het wild afkomstige vogels en dieren op te vangen. Op grond van de Regeling houders van dieren is het opvangcentra enkel toegestaan om dieren van beschermde soorten op te vangen indien de opvangcentra voldoen aan het Protocol opvang verboden diersoorten en beschermde diersoorten. Als iemand nu een zieke of gewonde vogel of ander dier aantreft mag hij of zij deze, op basis van deze aanwijzing als vergunningvrij geval, net als onder de voormalige Flora- en faunawet, zelf naar een opvangcentrum of dierenarts brengen en is het niet nodig om eerst een dierenambulance te bellen. Voor deze aanwijzing als vergunningvrij geval gelden dezelfde voorwaarden als voor de aanwijzing voor het vervoer met dierenambulances.

Artikel 2.10.3.1 Geen schadebestrijding en jacht bij bijzondere weersomstandigheden

Als gevolg van bijzondere weersomstandigheden kunnen schadesoorten minder weerbaar zijn. Langdurige koude waarbij open water bedekt is met ijs, de onbereikbaarheid van voedsel als gevolg van sneeuwbedekking, concentratie van dieren op hogere gronden bij inundatie en (gedeeltelijke) verlamming als gevolg van besmetting met botulisme in perioden van langdurige warmte kunnen in dit verband genoemd worden. Om onevenredige reductie van niet of minder weerbare individuen in dit soort situaties te voorkomen kunnen gedeputeerde staten besluiten de activiteiten als bedoeld in de paragraaf 2.10.2 en de jacht op wildsoorten te beperken of stop te zetten.

Paragraaf 2.10.3 Uitzondering bij bijzondere weersomstandigheden

Blz.138 t/m 140

Paragraaf 4.2.1 Faunabeheereenheid

Algemeen

Faunabeheereenheden vervullen in het huidige faunabeleid een essentiële rol, omdat zij zorgen voor een maatschappelijke en gebiedsgerichte inbedding van het faunabeheer. Zij zijn ook verantwoordelijk voor het opstellen van de faunabeheerplannen en de verantwoording daarover. De faunabeheereenheden zijn samenwerkingsverbanden van jachthouders – personen die op grond van artikel 8.3 van de Omgevingswet gerechtigd zijn tot de uitoefening van de jacht – en van anderen, zoals maatschappelijke organisaties.

Provinciale staten stellen bij omgevingsverordening regels waaraan de faunabeheereenheid moet voldoen (artikel 8.1, derde lid, van de Omgevingswet).

Artikel 4.2.1.1 Eisen aan de faunabeheereenheid

In Zeeland is op dit moment één faunabeheereenheid actief. De vorming van meerdere faunabeheereenheden binnen de provincie Zeeland is niet mogelijk. Dit artikel voorziet erin dat de huidige situatie zich kan voortzetten.

Artikel 4.2.1.2 Samenstelling bestuur faunabeheereenheid

In het bestuur van de faunabeheereenheden zijn de maatschappelijke geledingen vertegenwoordigd die belang hebben bij de uitvoering van het faunabeleid, zoals jagers, de landbouwsector en de organisaties die natuurterreinen beheren.

Om draagvlak voor het te voeren faunabeheer te verkrijgen is een brede maatschappelijke samenstelling van het bestuur een pré. Vanuit dit uitgangspunt wordt een bestuur samengesteld uit vertegenwoordigers van de in het eerste en tweede lid genoemde organisaties.

Vanwege het belang van de grondgebruiker bij een goed functionerende faunabeheereenheid, hecht de provincie aan een goede vertegenwoordiging van deze groepering in de faunabeheereenheid. Naast de belangen van grondgebruikers bij een goed functionerende faunabeheereenheid, liggen

139
deze er ook voor de natuurterrein beherende organisaties. In natuurgebieden voorkomende dieren hebben in veel gevallen een duidelijke invloed op de omgeving. Omgekeerd kan het ook zo zijn dat (schade beperkende) maatregelen in de landbouwgebieden hun weerslag hebben op -het functioneren van- het natuurgebied. Niet alleen vanwege wederzijdse beïnvloeding hebben natuur beherende organisaties belang bij samenwerking in een faunabeheereenheid. Ook indien, uit oogpunt van (natuur)beheer maatregelen met betrekking tot dieren in een natuurgebied getroffen moeten worden, zal dit, in geval hiervoor een omgevingsvergunning nodig is, door tussenkomst van een faunabeheereenheid moeten plaatsvinden. Gelet op de specifieke deskundigheid die dit vraagt, en het direct belang van de betrokken organisaties, is een belangrijke rol van de natuurterrein beherende organisaties in de faunabeheereenheid gewenst.

In artikel 6.1, tweede lid, onder b van het Omgevingsbesluit is bepaald dat – naast de jachthouders - in de faunabeheereenheid ook maatschappelijke organisaties vertegenwoordigd moeten zijn die het doel behartigen van een duurzaam beheer van populaties van in het wild levende dieren binnen het werkgebied van de faunabeheereenheid.

Hoewel vanuit de betrokken organisaties meerdere vertegenwoordigers in het bestuur kunnen zitten, kan er slechts één vertegenwoordiger worden voorgedragen voor een bestuurszetel en daarmee een stem in het bestuur van de faunabeheereenheid. Hiermee wordt de huidige werkwijze binnen de faunabeheereenheid voortgezet.

De onafhankelijke voorzitter is - bij staking van stemmen - de doorslaggevende stem in het bestuur van de faunabeheereenheid. Deze onafhankelijkheid wordt geborgd door middel van benoeming van de voorzitter door gedeputeerde staten.

Paragraaf 4.2.2 Wildbeheereenheden

Artikel 4.2.2.1 Omvang en begrenzing werkgebied wildbeheereenheid

De werkgebieden van de wildbeheereenheden moeten van voldoende omvang zijn voor een effectieve invulling van de werkzaamheden. Provinciale staten stellen bij omgevingsverordening regels aan de omvang van de werkgebieden. Van belang is daarbij de grootte van de leefgebieden van de diersoorten die worden beheerd op grond van het faunabeheerplan. Wanneer de werkgebieden van de wildbeheereenheden te klein zijn, dan zal de uitvoering van het beheer onvoldoende samenhangend zijn en onvoldoende kunnen worden gecoördineerd. Er zijn wildbeheereenheden met een werkgebied dat provinciegrensoverschrijdend is. Dit is mogelijk wanneer ze voor het deel van het werkgebied dat is gelegen in de provincie Zeeland aan de bij dit hoofdstuk gestelde eisen voldoen. De wildbeheereenheden hebben een aaneengesloten werkgebied; dat wil zeggen dat er geen delen van het werkgebied zijn die niet zijn verbonden met de rest van het werkgebied.

Met dit artikel wordt beoogd dat voor iedere jachthouder duidelijk is bij welke wildbeheereenheid hij zich dient aan te sluiten. Publicatie op het internet van de begrenzing van het werkgebied van de wildbeheereenheid door zowel de wildbeheereenheid zelf als de faunabeheereenheid draagt hier aan bij. Voor de faunabeheereenheid is het tevens van belang om in het kader van het opstellen van het faunabeheerplan op de hoogte te zijn van de actuele begrenzing.

Artikel 4.2.2.2 Lidmaatschap wildbeheereenheid en geschillen

Het niet handelen conform het faunabeheerplan kan aanleiding zijn om het lidmaatschap van een wildbeheereenheid te beëindigen. Dit heeft verstrekkinge gevolgen voor de jachthouder die het betreft, aangezien deze in de regel dan geen omgevingsvergunning voor een jachtgeweeractiviteit

140
kan krijgen. Het is het bestuur van de wildbeheereenheid dat kan beslissen om het lidmaatschap te beëindigen voor een te bepalen periode. Over het voornemen een lidmaatschap (tijdelijk) te beëindigen, wordt door het bestuur van de wildbeheereenheid een advies ingewonnen bij het bestuur van de faunabeheereenheid. Het is immers de faunabeheereenheid die, op grond van feiten,

kan beoordelen of het handelen van een lid van een wildbeheereenheid in strijd is met het door de faunabeheereenheid opgestelde faunabeheerplan. De wildbeheereenheden hebben een gezamenlijke geschillenregeling om onder meer geschillen over beëindiging van het lidmaatschap te behandelen.

Artikel 4.2.2.3 Uitzondering lidmaatschap wildbeheereenheid

Gezien het belang dat anderen bij de werkzaamheden van de wildbeheereenheden kunnen hebben, zoals grondgebruikers – die geen jachthouder zijn – uit de streek, is voorzien dat ook zij lid kunnen worden van een wildbeheereenheid. Voor grote terrein beherende organisaties zal de verplichting om zich aan te sluiten bij wildbeheereenheden veelal weinig meerwaarde hebben: een samenhangend en verantwoord beheer van hun terreinen is verzekerd gelet op de aard van de organisatie en de omvang van hun terreinen. Medewerkers van deze organisaties die in het bezit zijn van een omgevingsvergunning voor een jachtgeweeractiviteit, kunnen worden beschouwd als jachthouders met omgevingsvergunning voor een jachtgeweeractiviteit, wanneer ze jagen op de gronden in bezit van de werkgever.

De Omgevingswet (artikel 8.2, vijfde lid, onderdeel b) biedt de mogelijkheid aan provincies om deze personen van de aansluitplicht vrij te stellen bij omgevingsverordening. Voorwaarde is wel dat zij zijn aangesloten bij een faunabeheereenheid en op grond daarvan deelnemen aan de gegevensverzameling voor het faunabeheerplan en de uitvoering daarvan.

Artikel 4.2.2.4 Werkzaamheden wildbeheereenheid

In het faunabeheerplan is geregeld welke gegevens verzameld moeten worden als onderbouwing van omgevingsvergunningen voor faunabeheer. Deze gegevens worden voor een belangrijk deel verzameld door de wildbeheereenheden en hun leden.

Afdeling 4.3 Bijzondere bepalingen rechthebbenden

Blz. 171 t/m 176

Afdeling 5.4 Instructieregels aan de faunabeheereenheid

1. Algemeen

Artikel 8.1, derde lid van de wet bepaalt dat provincies regels opstellen over faunabeheereenheden en faunabeheerplannen. Dit om ervoor te zorgen dat het duurzame beheer van populaties van in het wild levende dieren, de uitvoering van schadebestrijding door grondgebruikers en de uitoefening van de jacht door jachthouders transparant en samenhangend gebeurt.

Provinciale staten stellen in de omgevingsverordening vast aan welke eisen een faunabeheerplan moet voldoen. Het faunabeheerplan behoeft vervolgens nog de goedkeuring van gedeputeerde staten (artikel 8.1, tweede lid, van de wet).

Artikel 5.4.2 Algemene eisen aan faunabeheerplannen

Uitgangspunt van het systeem van faunabeheer is dat er in een bepaald gebied gedurende een langere periode integraal beheer wordt gevoerd. Om dat te bereiken moet een faunabeheerplan gelden voor een deel van het werkgebied van de faunabeheereenheid dat groot genoeg is om een verantwoord en duurzaam faunabeheer te kunnen voeren in samenhang met schadebestrijding en de uitoefening van de jacht. Het is wenselijk dat onder regie van de faunabeheereenheid deze inspanningen bij het opstellen van het faunabeheerplan op elkaar worden afgestemd.

De eis dat het faunabeheerplan geldt voor ten minste 5000 hectare van het gehele werkgebied van de faunabeheereenheid is in de uitvoeringspraktijk van de afgelopen decennia een bruikbare en werkbare maat gebleken en wordt daarom gecontinueerd.

Artikel 5.4.3 Faunabeheerplan duurzaam beheer van populaties

Voor duurzaam beheer van populaties fungeert het faunabeheerplan als onderbouwing voor omgevingsvergunningen. Dit onderdeel van het faunabeheerplan bevat daarom exacte uitwerking van de eisen genoemd in dit artikel. Het faunabeheerplan dient als het ware het complete faunabeheer te beschrijven. Daarbij moet onder andere aandacht zijn voor de uitvoering van het beheer in verleden en toekomst, de opgetreden schade in het verleden en de dreigende schade in de toekomst, de trends qua aantallen en de gewenste stand in relatie tot de staat van instandhouding. Ook kan de natuurlijke draagkracht van gebieden in het plan worden betrokken.

Artikel 5.4.4 Faunabeheerplan schadebestrijding

Voor schadebestrijding fungeert het faunabeheerplan als koepel. Het is aan de grondgebruikers om binnen het kader van het faunabeheerplan te bepalen wat aan schadebestrijding nodig is.

Artikel 5.4.5 Faunabeheerplan uitoefening jacht

Bij het opstellen van het faunabeheerplan wordt gebruik gemaakt van de verplicht door houders van een omgevingsvergunning voor jachtgeweeractiviteiten te overleggen afschotgegevens (artikel 6.3, vierde lid, Omgevingsbesluit) en door eenieder vrijwillig te verstrekken schattingen, trends en -waar redelijkerwijs mogelijk- trendtellingen. Deze gegevens kunnen door soortengegevensverzamelende organisaties worden verstrekt. De jachthouder moet, met inachtneming van het faunabeheerplan, bepalen wat in zijn jachtveld nodig is om een redelijke wildstand te handhaven. Daarnaast staat de uitoefening van de jacht in dienst van schadebestrijding. Deze samenhang met schadebestrijding en een inschatting van de mate waarin wildsoorten jacht verdragen, moet uit het faunabeheerplan blijken.

Artikel 5.4.6 Geldigheidsduur faunabeheerplan

Gelet op de samenhangende aanpak van duurzaam beheer van populaties, schadebestrijding en de uitoefening van de jacht waarin het faunabeheerplan voorziet, is het van belang dat het faunabeheerplan voor verschillende jaren geldig is. Dit artikel bepaalt daarom dat een faunabeheerplan een maximale geldigheidsduur heeft van maximaal 6 jaar. Hiermee wordt aangesloten op de looptijd van andere planperioden, zoals Natura 2000-beheerplannen, zodat het faunabeheerplan hierop afgestemd kan worden. In uitzonderlijke gevallen kunnen gedeputeerde staten op verzoek van de faunabeheereenheid de geldigheidsduur van het faunabeheerplan eenmaal met maximaal één jaar verlengen. Deze verlenging is alleen mogelijk als er concreet zicht is op de vaststelling van een nieuw plan.

Blz. 174

Hoofdstuk 8 Schade

Afdeling 8.1 Tegemoetkoming faunaschade

Algemeen

Artikel 15.53 van de wet bepaalt dat gedeputeerde staten in voorkomende gevallen tegemoetkomingen verlenen in geleden schade van nature in het wild levende dieren:

- a. soorten als bedoeld in artikel 1 van de Vogelrichtlijn;
- b. soorten, genoemd in bijlage IV, onder a, bij de Habitatrichtlijn, bijlage II bij het verdrag van Bern of bijlage I bij het verdrag van Bonn; en
- c. soorten, genoemd in bijlage IX, onder A, bij het Besluit activiteiten leefomgeving.

Ter invulling van deze bevoegdheid stellen gedeputeerde staten beleidsregels vast.

In IPO-verband hebben de gezamenlijke provincies ervoor gekozen het verlenen van

tegemoetkomingen in faunaschade te mandateren aan de uitvoeringsorganisatie BIJ12. Uit oogpunt van efficiëntie is een landelijke uitvoering met één loket en gebundelde kennis te prefereren.

Daarnaast wordt uniformiteit in de uitvoering en rechtsgelijkheid over heel Nederland nagestreefd.

In een afzonderlijk besluit worden de bevoegdheden met betrekking tot het verlenen van tegemoetkomingen gemandateerd aan BIJ12.

Artikelsgewijs

Artikel 8.1.1 Aanvraag om tegemoetkoming

In dit artikel wordt de elektronische wijze van indiening van een aanvraag om tegemoetkoming in schade veroorzaakt door natuurlijk in het wild levende beschermde diersoorten geregeld. Op grond van artikel 4:1 Algemene wet bestuursrecht moet de voorwaarde van elektronische indiening van een aanvraag bij wettelijk voorschrift worden geregeld.

Vereist is dat de schade zo spoedig mogelijk (binnen zeven werkdagen) bij BIJ12 wordt gemeld. BIJ12 is dan in de gelegenheid een taxateur ter plaatse een onderzoek naar de schadeveroorzakende diersoorten en de omvang van de schade te laten instellen. Een consulent faunazaken van BIJ12 kan dan ook adviseren hoe verdergaande schade kan worden voorkomen of beperkt. Aanvragen die later

dan zeven werkdagen na constatering van de schade zijn ingediend worden afgewezen. Onder werkdagen worden verstaan: maandag tot en met vrijdag met uitzondering van algemeen erkende feestdagen als bedoeld in de Algemene termijnenwet.

Artikel 8.1.2 Taxatie van de schade

175

Dit artikel regelt in samenhang met de beleidsregels de wijze waarop de schade wordt vastgesteld. BIJ12 heeft een raamovereenkomst met taxatiebureaus die schade veroorzaakt door in het wild levende beschermde dieren taxeren.

Gedeputeerde Staten van Zeeland
Postbus 6001
4330 LA MIDDELBURG

Uw kenmerk : 20041379
Uw brief van : 07-01-2021
Behandeld door :
Doorkiesnummer : 0113 - 23 84 96

Zaaknummer : Z21.013027
Documentnummer : D21.558468
Bijlagen : 0
Heinkenszand, 19 APR. 2021

Onderwerp: Reactie voorontwerp Zeeuwse Omgevingsvisie

Geacht college van Gedeputeerde Staten,

U heeft ons als gemeente Borsele de gelegenheid gegeven te reageren op het voorontwerp Zeeuwse Omgevingsvisie, versie januari 2021. Wij stellen dit zeer op prijs en maken hiervan graag gebruik.

Algemeen

Weliswaar is dit voorontwerp tot stand gekomen in overleg met veel mensen, organisaties en belangengroepen, toch lijkt het adagio van de Omgevingswet: "loslaten waar mogelijk, vasthouden waar nodig" een lastige te zijn. Wij bespeuren in (een aantal van) de bouwstenen nog steeds een sterke regievoering door de provincie. Dat is jammer, wat ons betreft zijn er bouwstenen waar best nog wat meer overgelaten kan en mag worden aan lagere overheden.

Bouwsteen 2, gezondheid

Tekst omgevingsvisie:

"... en dat eenzaamheid onder ouderen het hoogst van Nederland is. We zien een toename van risico op angst en depressie bij volwassenen. (...) De leefomgeving heeft invloed op gezond gedrag en ervaren gezondheid."

Opmerking Borsele:

Hierbij wordt aandacht gevraagd voor verbindingen tussen kernen, dorpen en steden in Zeeland. Vaak gaat het om een gevoel van afstand (psychologische afstand) terwijl de werkelijke afstand (kilometers) niet groter is dan bijvoorbeeld de afstand tussen een wijk in Noord 's-Gravenhage ten opzichte van een wijk in Zuid 's-Gravenhage. Door middel van bijvoorbeeld inrichting (bomen, parken, wandel- en fietspaden en OV-verbindingen) kun je gebieden meer aaneen rijgen, waardoor de afstand kleiner lijkt.

Tekst omgevingsvisie:

"Dit is een spanningsveld van enerzijds industrie en economisch belang en anderzijds een gezonde leefomgeving."

Opmerking Borsele:

Wellicht kunnen we nieuwe industrie compenseren met de aanleg (bijvoorbeeld met (Europese) subsidies) van groen/bos/park.

Bouwsteen 3, mobiliteit in relatie tot bouwsteen 19

In bouwsteen 3 staat op pagina 11 geschreven dat het hoge autobezit in Zeeland mogelijkheden geeft tot zelfstandige mobiliteit. Op dezelfde pagina staat dat er grote regionale verschillen zijn in aanbod van openbaar vervoer. Op pagina 12 wordt vervolgens aangegeven dat het busvervoer in Zeeland een teruglopend aantal gebruikers kent en de kosten voor het systeem toenemen. De klassieke vorm van openbaar vervoer schiet te kort. Er is vraag naar flexibele en vraaggerichte vormen van mobiliteit. Vervolgens staat in bouwsteen 19 (pagina 105) dat bedrijventerreinen, aansluitend aan OV-knooppunten, bijzonder geschikt zijn voor kantoorlocaties. In de huidige situatie zijn er grote regionale verschillen in aanbod van openbaar vervoer. Daar komt bij dat door het (steeds weer) verder uitkleden van het busvervoer er steeds minder sprake is van een OV-systeem en daarmee van OV-knooppunten.

De redenering dat bedrijventerreinen aansluitend aan OV-knooppunten bijzonder geschikt zijn voor kantoorlocaties, delen we dan ook niet vanwege:

- het verder afbrokkelen van een goed OV-systeem;
- de zelfstandige mobiliteit.

Om die reden moet ons inziens niet langer vastgehouden worden aan het alleen toestaan van kantoorfuncties bij OV-knooppunten/moeten kantoorfuncties niet per definitie beperkt te blijven tot OV-knooppunten.

Bouwsteen 3, subdoel 2

In dit onderdeel wordt gesproken over het opzetten van een nieuw systeem, waarin wordt uitgegaan van meer fijnmazige mobiliteit en een beperkter maar hoogwaardiger vast openbaar vervoer netwerk. Hierdoor zijn inwoners niet meer afhankelijk van dienstvoering en lijnvoering, en zal (naar verwachting) de leefbaarheid in kleine kernen verbeteren. Het idee hierachter is dat reizigers vanuit kleine kernen, met fijnmazige mobiliteit, naar een knooppunt moeten reizen. Vanuit daar vervolgen zij hun reis met een hoogwaardige openbaar vervoer verbinding. Binnen het Zeeuws brede aanbod van flexibele fijnmazige mobiliteit is ruimte voor maatwerk in de regio's en worden bestaande lokale initiatieven gestimuleerd en gefaciliteerd.

De hierboven beschreven ontwikkeling is positief. Momenteel ervaren echter meerdere doelgroepen belemmeringen in hun mobiliteit. Dat zijn scholieren/studenten, mensen met een beperking en ouderen. Uit de subdoelen en actiepunten komt niet naar voren hoe ervoor wordt gezorgd dat deze doelgroepen (met name mensen met een beperking en ouderen) beter gebruik kunnen maken van het vervoer. We kunnen ons voorstellen dat dit ook voor deze doelgroep zelf vragen en verwarring oproept. Het lijkt ons goed dat er meer aandacht is voor deze doelgroepen bij het door ontwikkelen van een beter mobiliteitsaanbod. We missen dit nu nog in het stuk dat thans voor ligt.

gemeente
BORSELE

Bouwsteen 6, woningvoorraad

Op pagina 30 wordt aangegeven dat de vraag naar extra woningen nog toeneemt in steden en goed bereikbare kernen met voorzieningen. Wij delen deze opvatting, maar gaan er daarbij wel vanuit dat de Provincie Zeeland onze opvatting deelt dat in ieder geval voor de gemeente Borsele Heinkenszand en 's-Gravenpolder beschouwd worden als goed bereikbare kernen met voorzieningen.

Op pag. 31/32 en pag. 36/37 gaat het over (de evaluatie van) de regelingen ten aanzien van wonen in het landelijk gebied. Er worden door de provincie vraagtekens gezet bij de effectiviteit van deze regelingen om verrommeling van het landschap tegen te gaan, ook in relatie tot de neveneffecten op het landschap en de bestaande woningvoorraad. Wij willen er met nadruk op wijzen dat deze regelingen ook problemen kunnen oplossen. U geeft aan dat de regelingen geëvalueerd gaan worden met betrokken partners. Wij bieden ons bij deze aan om aan een dergelijke evaluatie deel te nemen.

Een bijzondere doelgroep is de vergunninghouders. Gemeenten hebben een wettelijke taak voor het huisvesten van asielzoekers die een verblijfsvergunning hebben. De provincie houdt hier toezicht op. Moet/kan hier een koppeling worden gemaakt met nieuwe wet inburgering?

Bouwsteen 7, woonomgeving

Op pagina 38 wordt asbest niet genoemd als gezondheidsrisico. Is dit bewust en niet van toepassing?

Bouwsteen 7, actie 1.1, woonomgeving

Op pagina 39 wordt gesteld dat de woningbouwopgave voornamelijk ligt in het bestaand stedelijk gebied. Pas als er geen andere mogelijkheden zijn, moeten we onze steden of dorpen uitbreiden. Dit is wel een erg stringent beleid.

Bouwsteen 10, actie 3.1, deltaxwateren

We gaan er vanuit dat deze actie niet betekent dat de Westerschelde kust helemaal "op slot" wordt gezet. Vanuit Borsele is altijd aangegeven dat wij op drie plekken aan de Westerschelde nog ontwikkelingen willen toestaan.

Bouwsteen 13, landschap

Op pagina 72 wordt het aanbrengen van bufferzones tussen natuurgebieden en landbouwgebieden, bedoeld om een zachte overgang te creëren, genoemd als een kans. Dit roept wel de vraag op wat er vervolgens kan in deze bufferzones. Moet dit gezien worden als een uitbreiding van natuurgebieden (dus extra ha landbouwgrond toedelen aan/bestemmen voor natuur) of komt deze bufferzone te liggen op de gronden die nu al natuur zijn of reeds zijn aangewezen om omgevormd te gaan worden tot natuur.

Bouwsteen 13, actie 1.6, landschap

Wij onderschrijven het uitgangspunt dat een nieuwe ontwikkeling zodanig in het landschap moet worden ingebed dat het een logisch onderdeel is van het landschap. Wij kunnen ook leven met een verwijzing naar de handreiking landschap uit 2012 als aanknopingspunt voor die goede landschappelijk inpassing. Wij pleiten er echter voor om het aan de gemeente over te laten te

beoordelen wanneer er sprake is van een goede landschappelijke inpassing, zonder dat daarbij op voorhand van een bepaalde maatvoering wordt uitgegaan. Elke situatie vraagt een andere aanpak en inpassing. Dit vergt maatwerk.

Bouwsteen 14, milieu

Op pagina 81 wordt aangegeven dat de stortplaats Noord en Midden-Zeeland een rol kan vervullen tot het storten van afval zolang er nog afvalstoffen zijn, waarvoor geen nuttige toepassing is in welke vorm dan ook.

Wij willen hierbij het signaal afgeven dat wij tegen het storten van afval op de stortplaats Noord en Midden-Zeeland zijn, als dit met zich brengt dat hierdoor de stortplaats verder wordt opgehoogd.

Bouwsteen 15, natuur

Er wordt vol ingezet op het afronden van het Natuurnetwerk Zeeland in 2027, zie pagina 90.

Om het tempo van de natuurontwikkeling te versnellen, is de systematiek van het Natuurbeheerplan iets is gewijzigd. Kansrijke percelen buiten de begrenzing kunnen direct worden toegevoegd aan het natuurnetwerk zonder elders gelijk een aantal hectares te ontgrenzen.

In ons "Omgevingsplan Buitengebied Borsele 2018" hebben we, voor wat betreft bestaande en nieuw te vormen natuur, de begrenzing aangehouden zoals deze is opgenomen in het huidige Natuurbeheerplan van de provincie. Een beheerplan waar in het verleden overeenstemming over is bereikt met diverse partijen, waaronder de landbouwsector. Het komt ons vreemd voor dat er nu gebieden aangewezen kunnen worden voor (nieuwe, nog te vormen) natuur op landbouwgronden waar in het verleden niet over is gesproken. Ons Omgevingsplan voorziet hier ook niet in.

Bouwsteen 16, watersysteem

Tekst omgevingsvisie:

"Het stedelijk waterbeheer wordt in alle gemeenten goed geregeld, met maximale opvang van overtollig regenwater via het watersysteem en in de bodem. Het rioleringsstelsel wordt zoveel mogelijk alleen benut voor afvalwater."

Opmerkingen Borsele:

Naast 'opvang' ook rekenen met 'bergen'. Uitgaan van de trits: "vasthouden, bergen en dan pas afvoeren."

Volgens de Wet milieubeheer is zowel regen als vuilwater juridisch gezien afvalwater. Derhalve hebben wij het volgende tekstvoorstel: "Door aanleg van een gescheiden riolering worden de vuil- en schoonwater afvalwaterstromen zoveel mogelijk gescheiden."

Bouwsteen 17, actie 1.5, arbeidsmarkt

Moet het verzorgen van een warm welkom van nieuwe Zeeuwen niet breder worden getrokken dan alleen voor expats? Gelet op de nieuwe wet inburgering?

Bouwsteen 18, circulaire economie

Tekst omgevingsvisie, pagina 102, rolverdeling:

Gemeenten optimaliseren de inzameling van afval, zodat zoveel mogelijk afval als grondstof gebruikt kan worden.

Opmerking Borsele:

Refereer bij deze bullit aan de VANG-doelstelling.

Bouwsteen 19, havens en bedrijven, ook in relatie tot bouwsteen 3

Op pagina 105 staat onder meer geschreven dat herstructurering noodzakelijk is om verouderde bedrijventerreinen aantrekkelijk te maken voor gevestigde en nieuwe bedrijven. Zo wordt verpaupering tegengegaan en vermindert de behoefte aan nieuwe bedrijventerreinen. Deze formulering van de huidige situatie biedt nog ruimte voor uitbreiding van terreinen/de ontwikkeling van nieuwe terreinen.

Vervolgens staat op pagina 107 (onder kansen en risico's bij de uitvoering) dat door herstructurering van bestaande bedrijventerreinen verdere uitbreiding niet noodzakelijk wordt. Wij zijn van mening dat er ruimte moet blijven voor uitbreiding van bestaande dan wel ontwikkeling van nieuwe terreinen.

De tekst zoals deze op pagina 107 is geformuleerd, dekt daarmee ook niet de lading van hetgeen op pagina 105 is geschreven. De tekst op pagina 107 is té stellig geformuleerd.

Bouwsteen 20, actie 2.3, recreatie en toerisme

Er dient verschil te worden gemaakt in ontwikkelingsmogelijkheden verblijfsrecreatie tussen kustgebied en achterland. Deze twee gebieden zijn niet met elkaar te vergelijken. We bepleiten dan ook om onderscheid te maken tussen ontwikkelingsmogelijkheden van verblijfsrecreatie in kustgebieden (geen ruimte meer bieden) en ontwikkelingsmogelijkheden van verblijfsrecreatie in het achterland ((beperkte) uitbreiding van overnachtingsplaatsen mogelijk maken). Het achterland heeft nog voldoende ruimte voor kwalitatief goede ontwikkelingen.

Op lokaal niveau zouden we hier meer vrijheid in wensen door ruimte aan de gemeente te geven om zelf te beoordelen of een ontwikkeling meerwaarde heeft voor ons gebied en deze ontwikkeling als provincie dan ook te ondersteunen.

Bouwsteen 21, transport en infrastructuur

Op pagina 116/117 staat vermeld dat voor CO2-reductie-doelstellingen van de industrie buisleidingen essentieel zijn. Uit een onderzoek in 2019 is komen vast te staan dat er voor het Zeeuwse havencluster behoefte is aan met name infrastructuur voor transport van CO2 en waterstof. Maar dat er ook leidingen nodig zullen zijn voor synthetische nafta en warmte. De provincie zet zich in voor planologische en juridische borging van de tracés (grensoverschrijdend).

In de tekst wordt niet aangegeven hoe North Sea Port en/of de Provincie Zeeland de uitbreiding van het buisleidingenstelsel van en naar het Sloegebied zien. Krijgt dit zijn beslag in de bestaande buisleidingenstrook? Of betekent dit wederom nieuwe ruimtereserveringen voor ondergrondse buisleidingen op Borsels grondgebied (in Groenproject 't Sloe en op landbouwgronden)? Dit baart ons zorgen.

Op pagina 118 staat vermeld dat, naast versterking van de lijn boven de Westerschelde, er ook een nieuwe verbinding in Zeeuws-Vlaanderen nodig is. Dit roept direct de vraag op hoe deze nieuwe verbinding in Zeeuws-Vlaanderen komt. Voor het realiseren van een nieuwe verbinding in Zeeuws-Vlaanderen is het nodig dat er een 380 kV-verbinding naar Zeeuws-Vlaanderen aangelegd wordt. Deze komt vermoedelijk van boven de Westerschelde. Wat betekent dit voor de gemeente Borsele resp. de kern Borssele?

Bouwsteen 23, duurzame energie

In het huidige provinciale beleid vallen windturbines met een maximale tiphoogte van 20 meter niet onder het beleid van de concentratiegedachte. Niet ingezien wordt waarom in de omgevingsvisie (pagina 126) deze maat met één meter wordt opgehoogd naar 21 meter. Gemeente Borsele ziet geen aanleiding tot deze verhoging.

Overigens wordt op pagina 128 onder Rolverdeling actie 1 onder bullit 3 gesproken over 21 meter, in bullit 4 over 20 meter. Dit is dus ook niet eenduidig.

Op pagina 127 wordt aangegeven dat met alleen zon op dak mogelijk onvoldoende vermogen gerealiseerd kan worden. Wij delen deze opvatting. Wij delen niet de opvatting dat de agrarische functie van gronden in het buitengebied behouden moet blijven c.q. deze gronden niet aangewend kunnen worden voor zonneparken. Dit is onontkoombaar voor het behalen van de doelstelling. Zeker daar waar sprake is van landbouwgronden die economisch minder/niet meer geschikt zijn voor reguliere landbouw, vinden wij het verantwoord deze aan te wenden voor zonneparken. Daarnaast kan zon op landbouwgrond een extra inkomstenbron zijn voor agrarische ondernemers.

Op pagina 128 wordt onder de rolverdeling bij actie 1 onder bullit 2 aangegeven dat Rijk en provincie op nationaal niveau afspraken maken over het opgesteld vermogen. Dit is niet correct. Provincie moet vervangen worden door regio. De regio heeft namelijk de opgave windenergie bepaald in de RES, niet de Provincie. Hetzelfde geldt voor pagina 129, actie 3, bullit 2.

Daarnaast wordt op pagina 128 in de opsomming onder actie 1 de rol van de gemeenten gemist met betrekking tot vergunningverlening van windturbines met een tiphoogte van meer dan 21 (20!) meter.

In de opsomming op pagina 128, onder actie 2, bullit 4 is opgenomen dat overheden zonneparken realiseren, exploiteren en onderhouden. Wij zetten hier vraagtekens bij. Dit ligt toch bij de marktpartijen?

Eigenlijk dient de opsomming onder actie 1, 2 en 3 identiek zijn. Dit zijn namelijk alle drie acties op basis van de RES.

Op pagina 129, onder Kansen en risico's bij uitvoering, onder 2, bullit 2 wordt genoemd dat zon op dak een extra inkomstenbron kan zijn voor agrarische ondernemers. Dit is correct maar dit geldt niet alleen voor zon op dak, maar zeker ook voor zon op landbouwgrond. Zeker daar waar het landbouwgronden betreft die door de gevolgen van klimaatverandering economisch niet meer geschikt zijn voor reguliere landbouw.

Op pag. 129, onder Kansen en risico's bij uitvoering, onder 3, bullit 2 wordt genoemd dat zonneparken, afhankelijk van locatie en vormgeving, negatieve effecten kunnen hebben op de bodemkwaliteit, natuurwaarden en landschap. Dit is mogelijk, maar evengoed kan gesteld worden dat, afhankelijk van locatie en vormgeving, zonneparken positieve effecten kunnen hebben op natuurwaarden en landschap. Eén en ander is afhankelijk van de uitwerking van een initiatief tot realisatie van een zonnepark.

Deze benadering/positieve insteek wordt wel voorgestaan/genoemd bij de locatie van windmolens. Niet ingezien wordt waarom dit voor zonneparken anders ligt.

Tekst Omgevingsvisie, pagina 129, Doe meer met minder grond:

“Realisatie van zonneparken en aanpassing bijbehorende infrastructuur kan gecombineerd worden met verbetering van waterberging en -afvoer”.

Opmerking Borsele:

Neem daarbij het streven naar meervoudig ruimtegebruik als streven op, inclusief biodiversiteit.

Tekst Omgevingsvisie, pagina 129, Werk samen en deel kosten en baten:

“Exploitatie van zonne- en windmolenparken kan financieel bijdragen aan versterking van de omgevingskwaliteit en leefbaarheid.”

Opmerking Borsele:

Neem net als in de RES het streven naar 50% financiële participatie van inwoners op.

Bouwsteen 24, energietransitie

Op pagina 130 wordt nog gesproken over de concept Regionale energiestrategie.

Dit is inmiddels niet meer correct, nu de RES is vastgesteld.

Op pagina 131 wordt weer de aanleg van een pijpleidingeninfrastructuur als belangrijke voorwaarde genoemd. De vraag is of dit zijn beslag krijgt in de bestaande buisleidingenstrook. Of betekent dit wederom nieuwe ruimtereserveringen voor ondergrondse buisleidingen op Borsels grondgebied (in Groenproject 't Sloe en op landbouwgronden)? Zie ook opmerking onder bouwsteen 21.

Tekst Omgevingsvisie, pagina 131, actie 1.2, rolverdeling:

“Op wijk- en dorpsniveau wordt de energietransitie op basis van maatwerk uitgevoerd.”

Opmerking Borsele:

Voeg de term Wijk Uitvoering Plan toe.

Tekst Omgevingsvisie, pagina 131, actie 1.3, rolverdeling:

“Op lokaal niveau worden door gemeenten in samenwerking met belanghebbenden snellaadvoorzieningen aangelegd.”

Opmerking Borsele:

Ons is de precieze definitie in de Ral niet bekend, maar gemeenten leggen de voorzieningen naar ons idee niet zelf aan. We faciliteren dit hoogstens door middel van plaatsingsbeleid e.a.

Tekst Omgevingsvisie, pagina 132, onder Kansen en risico's bij de uitvoering:

“Vernieuwing van de woningvoorraad draagt bij aan energiebesparing, overschakeling naar hernieuwbare energiebronnen en klimaatadaptatie.”

Opmerking Borsele:

Werk regionaal samen aan de energietransitie en ontwikkel gezamenlijke routes voor netwerk gerelateerde activiteiten. Nieuwe aansluitingen, verzwaren aansluitingen e.a.

Bouwsteen 25, klimaatadaptatie

Vooraf in de overgang van het stedelijk naar het landelijk gebied is het belangrijk dat er voldoende berging -en afvoercapaciteit is voor de afvoer van regenwater. Voorkomen moet worden dat overstorten vollopen en wateroverlast ontstaat in stedelijk gebied.

De eerste alinea op pagina 134 hoort onder het kopje Droogte.

We zouden de tekst onder 'Kansen en risico's bij de uitvoering' graag aangevuld zien met de volgende tekst:

"Stimuleren van aanleg van waterberging is vooral aan de randen van stedelijk gebied ter voorkoming van wateroverlast en droogteschade en als geleidelijke overgang van landelijk naar stedelijk gebied nodig."

Bouwsteen 26, waterveiligheid

Als suggestie wordt nog meegegeven de mogelijkheden voor verwerken van gerijpte bagger e.d. in dijkverhogingsprojecten.

Bouwsteen 27, zoet water, pagina 140

Vooraf korte heftige buien zullen door de klimaatsverandering toenemen. De kunst is om wateroverlast te voorkomen en dit water te gebruiken in droge perioden. Dit kan gerealiseerd worden door de aanleg van robuustere oppervlaktewaterlichamen en door een bodem die meer water vasthoudt en droogte schade voorkomt. Peil-gestuurde drainage kan hier een onderdeel van vormen.

Bouwsteen 27, zoet water, pagina 142

Wij zouden hier nog een kans willen toevoegen. Gebruik van overschot van water van de Industrierwaterleiding Evides, gebruik van deel van de neerslag afstromend van de verharde oppervlakken in Sloegebied. Regenwater stroomt nu in de Westerschelde. Dit zoete water kan ook naar landbouwgebied afgevoerd worden.

Wij wensen u veel succes met de verder uitwerking van de Zeeuwse Omgevingsvisie.

Met vriendelijke groet,

Namens burgemeester en wethouders van Borsele,

MID/Priem

gemeente
BORSELE

Postbus 1, 4450 AA Heinkenszand

PostNL
Afs. 4450 AA I

PostNL
Port Betaald

Port Payé
Pays-Bas

NEDERLAND

19.04.21

NetSet FM 222242

€ 1,80

ROBCC #X860X0X#DD#0000#

Ambtelijke reactie Gemeente Middelburg op Ontwerp Omgevingsvisie Zeeland deel A en B

<p>Algemeen</p>	<p>Algemene ambtelijke reactie</p> <p>De Omgevingsvisie Zeeland is een goed visiedocument. Daar waar eerdere versies wel eens tot verwarring leidden vanwege het grote aantal bouwstenen en het gebrek aan prioritering, is deze ontwerpvisie helder in wat de grote maatschappelijke uitdagingen zijn en hoe ambities zich tot elkaar verhouden. Er is verschil gemaakt tussen het gewenste perspectief en de aanpak door de provincie. Voor gemeente(n) is dit een goede kapstok voor verdere uitwerking in de gemeentelijke omgevingsvisie.</p> <p>Wel jammer dat sommige belangrijke uitdagingen zijn doorgeschoven naar het Programma, zoals de uitwerking van de transitie in de landbouw nog moet worden uitgewerkt in Programma Landelijk Gebied.</p> <p>In het webinar van 10 maart is uitgelegd dat de Omgevingswet verschil maakt tussen zaken waar de provinciale omgevingsvisie over MOET gaan en zaken waarover ze KAN of MAG gaan. Dat deel begrijpen we niet helemaal. Hoe verhoudt zich dat tot deze visie? Welke onderwerpen zijn beschreven die niet primair op het bordje van de provincie liggen? Bijvoorbeeld natuurinclusief bouwen en natuurvriendelijke inrichting bedrijventerreinen: dat ligt toch op het bord van de gemeente? (zie pag. 36 onderaan)</p> <p>Een betere samenhang tussen de diverse documenten is aan te bevelen. Als voorbeeld de 'De Zeeuwse Omgevingsvisie in vogelvlucht'. Op pagina 18 staat onderdeel 6: <i>Wat zijn de belangrijkste thema's uit de Omgevingsvisie?</i>. Om welke thema's het gaat zou moeten blijken uit de op diezelfde pagina opgenomen tabel. Dat is echter niet het geval. Het lijkt er op dat er een verkeerde tabel in het document is opgenomen.</p>
<p>Onderdelen Ontwerp Omgevingsvisie Reacties</p>	<p>Reacties</p>
<p>Deel A Strategische visie</p>	
<p>Algemeen</p>	<ul style="list-style-type: none"> • P.9, boven de afbeelding: "1. North Sea Port District – Terneuzen .... ". Het woord "Terneuzen" verwijderen zou beter zijn, want het North Sea Port District beperkt zich niet tot Terneuzen en datzelfde geldt voor het beoogde NOVI-gebied North Sea Port District. • P.12, onder "genieten en opladen/elementen van deze kernkwaliteit" ook cultuur benoemen. • P.13, onder 2. Waarderen – elementen van deze kernkwaliteit missen zeekleilandschap, poelgronden en kreekruggen • P.15, Benoem ook cultuur onder samenhang. • P.19, "in het kader van het Compensatiepakket Wind in de Zeilen wordt dit aangepakt door een extra intercityverbinding te realiseren over de Zeeuwse Lijn." De komende jaren volgen er nog extra verbeteringen, zie rapport WIZ of verderop in de tekst waar het wel goed staat. • P.28, alinea 3. Inzetten dat er bij ontwikkeling zo veel mogelijk rekening wordt gehouden met het landschap. • P. 28 onder kopje Landbouw. Deze tekst volstaat niet. Zie ook bullit over p. 36. • P. 31, in de vierde alinea van onderen staat nu "De haven- en industriegebieden bieden plaats aan clusters van productiebedrijven." Ik stel voor om het woord "productiebedrijven" te veranderen in "bedrijven". Toelichting: in het havengebied zitten niet alleen productiebedrijven. Er zit ook scheepsbouw en offshore wind, bedrijven actief in de op- en overslag et cetera. • P.33, onder het kopje "Circulaire economie" staat in de eerste en tweede regel een vernauwing / verenging van het type bedrijven / organisaties dat zou moeten werken aan een circulaire economie. Het woord 'verenging' laten verwijderen. Mocht hiertoe niet worden besloten, dan zijn er nog wel regionale kansen voor circulaire economie ook op het gebied van de offshore (wind en gas- en olieboorplatformen op zee) en scheepsbouw et cetera.

	<ul style="list-style-type: none"> • P. 34, onder kopje "Onderzoek". Grootbelang = groot belang • P.35, onder het kopje "Transport en infra" staat in de eerste twee regels het volgende "Zeeland kent een hoofdnetwerk infrastructuur van hoofdwegen, vaarwegen, kabels en leidingen en een vliegveld.". Hier is het volgende tekstvoorstel voor: "Zeeland kent een hoofdnetwerk infrastructuur van havens, hoofdwegen, vaarwegen, kabels, buizen en leidingen en een vliegveld.", want waarom wel een vliegveld noemen maar niet de havens of de buizeninfrastructuur? • P.35, "De Zeeuwse stranden zijn de belangrijkste toeristische trekker ... Het Zeeuwse duin- en cultuurlandschap, met haar stranden, historische kernen en het omliggende platteland is het decor van beleving voor onze gasten.". De tekst legt te veel nadruk op de buitenbeleving en het strand. Hiermee wordt voorbijgegaan aan de stedelijke beleving. Deze stedelijke beleving is potentieel een jaarrond activiteit. Deze kan daardoor zorgen voor een meer duurzamer bedrijfsvoering (geen seizoensproduct meer, met minder seizoenswerk (waardoor Zeeland aantrekkelijker wordt om werken en wonen). De groei van toerisme zou dus ook opgevangen kunnen worden door kansen voor de stedelijke regio's (naast dat mogelijk de groei ook grotendeels zou kunnen zitten in dit type van toerisme). • Pagina 36, onderaan. Hier staat bij de aanpak: "Door inzet op volhoudbare landbouw ontstaat ruimte voor een eerlijkere prijs voor de landbouwproducten in combinatie met een duurzamere productie." Maar hoe moet dat dan? Is er in de agrarische sector de wil om een transitie naar volhoudbare landbouw aan te gaan? Dat is niet wat we waarnemen. • P.41, onder het kopje "Energietransitie" de laatste alinea is vooral beperkt en naar het nu geschreven. Er spreekt geen enkele ambitie naar 2050 uit en de alinea focust nog steeds op de industrie (in Zeeuws Vlaanderen) / Smart Delta Resources (SDR). Deze alinea aanvullen met een regel dat, aanvullend op de industrie ook andere sectoren in Zeeland zich steeds meer zijn gaan richten op verduurzaming / energietransitie. • P. 45: Hier valt op dat Archeologie niet bij het instrument 'Communicatie en informatie' is opgenomen. Vooral omdat in Deel B van het voorontwerp bij bouwsteen 8 aan dit instrument een groot belang wordt toegedicht. Vermoedelijk is dit een 'slip-of-the-pen'
Deel B Bijlagen per onderwerp	
Algemeen	<ul style="list-style-type: none"> • In Deel B wordt in de leeswijzer weliswaar veelvuldig de term thema gebruikt maar het is aan de lezer zelf om vast te stellen dat daarmee de bouwstenen worden bedoeld. Een betere toelichting en een eenduidiger gebruik van terminologie binnen alle documenten is zeker aan te raden.
1. Cultuur	<ul style="list-style-type: none"> • Geen opmerkingen
2. Gezondheid	<ul style="list-style-type: none"> • Geen opmerkingen
3. Mobiliteit	<ul style="list-style-type: none"> • Het onderdeel mobiliteit bevat vele elementen welke ook in de richtingennotitie slimme mobiliteit aan de orde komen. De richtingennotitie is in onze raad besproken en wij hebben uw college daarover recentelijk (17 maart 2021) geïnformeerd. Gemakshalve verwijzen wij naar deze brief. U kunt deze brief dus tevens beschouwen als reactie op de omgevingsvisie deel B onderdeel mobiliteit. • P.11, In overweging geven om de nog te onderzoeken VeZA-boog ook in te zetten voor passagiers en niet enkel goederentransporten. • P.15, subdoel 4: schone mobiliteit. De focus ligt sterk op activiteiten op het land. Echter zou ook aandacht voor schone en slimme mobiliteit(en) op het water een meerwaarde zijn.
4. Onderwijs	<ul style="list-style-type: none"> • Het feit dat jongeren niet terugkeren naar Zeeland om hier te werken na afronding van de studie heeft een relatie met de arbeidsmarkt in Zeeland (MKB), die ontbreekt. • P.17, subdoel 1 is te veel omvattend, waardoor ambities, doelstellingen en interventies hier door elkaar heen lopen. • P.18, actiepunten 1.1 en volgende. Te behalen mijlpalen/actiepunten ontbreken, dit heeft te maken met opmerking hiervoor. • Aan de randvoorwaarden (de belangrijke pijlers van alinea 3, P.17) wordt

	<ul style="list-style-type: none"> geen aandacht besteed. P.19/20: kansen en risico's. Hier is weinig herkenbaarheid met de inhoud van de tekst. Er lijkt vooral toegeschreven te zijn naar de punten 1 t/m 4 en minder naar de kansen en risico's horend bij de ambities/doelstellingen en interventies die eerder zijn beschreven.
5. Voorzieningen en evenementen	<ul style="list-style-type: none"> P.22 Bij evenementen mist 1 van de grote evenementen binnen de provincie: Film by the Sea (het is geen limitatieve lijst). P.22, Onderwijs. Er worden allerlei zaken genoemd die niets te maken hebben met de onderwijshuisvestingsproblematiek. Heeft veel relatie met het eerder thema Onderwijs 4. Het geheel wordt daardoor niet overzichtelijker. Beter zou zijn om dit soort zaken te noemen op 1 plek en op andere plekken eventueel te verwijzen.
6. Woningvoorraad	<ul style="list-style-type: none"> Geen opmerkingen
7. Woonomgeving	<ul style="list-style-type: none"> Geen opmerkingen
8. Archeologie	<ul style="list-style-type: none"> Geen opmerkingen
9. Bodem	<ul style="list-style-type: none"> Geen opmerkingen
10. Deltawateren	<ul style="list-style-type: none"> Pagina 45, kopje "Huidige situatie". De beschikbaarheid van zoet water wordt hier alleen gerelateerd aan de procesindustrie en landbouw (industriewater). Water voor de burger, een eerste levensbehoefte, wordt echter nergens vermeld. Suggestie om die doelgroep ook op te nemen? Of is dat hier niet de bedoeling?
11. Erfgoed	<ul style="list-style-type: none"> Geen opmerkingen
12. Landbouw	<ul style="list-style-type: none"> Geen opmerkingen
13. Landschap	<ul style="list-style-type: none"> Geen opmerkingen
14. Milieu	<ul style="list-style-type: none"> Het thema licht en duisternis mist hier. Geluid: hier missen de stiltegebieden. Afval: overweegt de provincie meer te doen aan het opzetten van materialenbanken?
15. Natuur	<ul style="list-style-type: none"> Met name de achteruitgang van soorten is een probleem. Verstoring is daarvoor een belangrijke reden. Als meer wordt ingezet op natuurinclusieve landbouw en de natuur verder in het agrarisch gebied wordt verbeterd kan de natuur ook beleefd worden in agrarisch gebied en kunnen we verstoring beter voorkomen. Kortom de ambities kunnen wat landbouw betreft omhoog, natuurlijk wel voldoende middelen richting de boeren. Versterking van de handhaving lijkt ons een must. p.72 Daar waar <u>mogelijk</u> ecologisch beheer
16. Watersysteem	<ul style="list-style-type: none"> Deze teksten hebben vooral betrekking op het door het waterschap beheerde landelijk gebied. Dit terwijl stedelijk waterbeheer vrijwel niet genoemd, ondanks dat hier juist de grootste opgave ligt.
17. Arbeidsmarkt	<ul style="list-style-type: none"> Geen opmerkingen.
18. Circulaire economie	<ul style="list-style-type: none"> De provincie zet wat dat betreft hoofdzakelijk in op biobased, hierdoor worden andere relevante circulaire onderwerpen onder belicht. Als voorbeeld de rol die provincie kan spelen bij materialenbanken. Verder constateren we dat de provincie heel actief in de samenwerking met Zeeuwse overheden als het gaat om de klimaatambities, zowel mitigatie en adaptatie. Op het gebied van circulariteit ontbreekt dit. Dit vinden we echt een gemiste kans, jammer dat ook in dit verhaal de provincie die rol niet oppakt. Alleen over inkoop is er wat samenwerking. Dit is 1 van de redenen denk ik dat de circulaire ambitie van 50% in 2030 onvoldoende op het netvlies staat bij gemeenten. Daarnaast is circulariteit iets dat vooral in de keten speelt en dat is gemeente overstijgend.
19. Havens en bedrijven	<ul style="list-style-type: none"> P.108, in de bovenste regel ook de overheden toevoegen. Dus het volgende tekstvoorstel "Voor een duurzame en gezonde economie zoeken bedrijven onderling, overheden en onderwijs- en kennisinstellingen samenwerking".
20. Recreatie en toerisme	<ul style="list-style-type: none"> P.109, Huidige situatie: In de uitdaging (groei van 50% de komende 30 jaar) is gefocust op de kustregio. De stedelijkheid en achterland blijft onbenoemd. P.110, Een veelzijdig aanbod: Waarom is hier aandacht op watersport en

	<p>worden elementen als stedelijkheid en cultuur niet genoemd. De tekst is niet goed afgewogen en richt zich op slechts op een enkele of beperkt aanbod.</p> <ul style="list-style-type: none"> • P.112, Subdoel 2 - Gezonde en vitale toeristische bedrijfstak met investeringsvermogen. Een gezonde bedrijfstak is primair een zaak van het bedrijfsleven zelf. De overheid heeft in deze een rol op het gebied van RO. • P.112, Actie 2.1: Is het een taak van de overheid om ondernemers te begeleiden of om in bijvoorbeeld innovatie te investeren? Als gemeente hebben we een RO rol en een faciliterende rol. Geef duidelijk aan wat wel of niet kan en biedt ruimte. Zorg voor overcapaciteit zodat ondernemers gedwongen worden om te innoveren. • P.112, Actie 2.2. Optimaal verbinden van vraag en aanbod. Het is een opsomming van belevingen. Prima, maar de stedelijkheid blijft ook hier onbenoemd. • P.113, Actie 2.5 - Passende arbeidsmarkt. De grootste uitdaging in de arbeidsmarkt toerisme ontbreekt. Deze is nu vooral seizoensgebonden. Daarmee worden niet structureel medewerkers getrokken. Centraal zou daarom seizoensverlengende vormen van toerisme (lees stedelijk toerisme) moeten staan.
21. Transport en infrastructuur	<ul style="list-style-type: none"> • Geen opmerkingen.
22. Visserij	<ul style="list-style-type: none"> • Geen opmerkingen
23. Duurzame energie	<ul style="list-style-type: none"> • P.126, Huidige situatie. Hier wordt slechts gesproken over "Wind op land". Er zijn echter ook windmolenparken vlak voor de kust. Denk aan Borssele I tm IV en ligt er een besluit van de minister van EZK om stroom van het nog te bouwen windmolenpark Ijmuiden Ver Alpha in Borssele te laten aanlanden. Al deze info moet hier nog worden toegevoegd.
24. Energietransitie	<ul style="list-style-type: none"> • Geen opmerkingen
25. Klimaatadaptatie	<ul style="list-style-type: none"> • Geen opmerkingen
26. Waterveiligheid	<ul style="list-style-type: none"> • P.136, Primaire waterkeringen. Hier zou de toevoeging: "Indien uit huidige beoordelingsronde blijkt dat niet wordt voldaan, tevens gekeken wordt naar alternatieve opties en strategieën waar ook na 2050 naar gekeken gaat worden." wenselijk zijn. • P.137, actiepunt 1. Hier is het volgende tekstvoorstel voor: "Versterkingsprojecten vragen om een integrale aanpak zowel op inhoud als op afstemming van tijdlijnen met betrokken partijen en moeten naast waterveiligheid ook bijdragen aan de ruimtelijke kwaliteit.". Daarnaast vragen we om aansluiting van de tekst op de concept-Klimaatadaptatie Strategie Zeeland (KaSZ) paragraaf 4.2.3. • P.138, actiepunt 2. Ook hier vragen we om aansluiting van de tekst op de concept-Klimaatadaptatie Strategie Zeeland (KaSZ) paragraaf 4.2.2. • P.138, actiepunt 3. Ook hier vragen we om aansluiting van de tekst op de concept-Klimaatadaptatie Strategie Zeeland (KaSZ) paragraaf 4.2.3. • P.139, kansen en risico's. Onder 2 hier vragen we om aansluiting van de tekst op de concept-Klimaatadaptatie Strategie Zeeland (KaSZ) paragraaf 4.2.2. • P.139, kansen en risico's. Onder 3, deze punten zijn niet herleidbaar naar de kernkwaliteiten of in elk geval veel explicieter opgeschreven dan in de kernkwaliteiten. • P.139, kansen en risico's. Onder 4 graag een punt toevoegen: "Bij de integrale benadering van de langetermijninvesteringen wordt niet alleen rekening gehouden met de tijdlijn voor kustveiligheid, maar ook met de tijdlijnen die spelen bij ontwikkelingen binnen het gebied."
27. Zoet water	<ul style="list-style-type: none"> • Deze tekst is sterk gericht op de landbouw (en dus het waterschap). De aanpassingen in de tekst dat voor alle consumenten/burgers/processen zoet water van essentieel belang is, klinkt niet heel sterk door in de totale tekst.

Gemeente Middelburg
Leefomgeving

Kanaalweg 3
Postbus 6000
4330 LA Middelburg

Tel 14 0118
Fax (0118) 623 717
info@middelburg.nl
www.middelburg.nl

Het college van gedeputeerde staten van de
Provincie Zeeland
Postbus 6001
4330 LA Middelburg

uw kenmerk	uw brief van	ons kenmerk	bijlage(n)
contactpersoon	doorkiesnummer (0118) 67 53 18	datum 26 januari 2021	datum verzending 17 MAART 2021

onderwerp
Richtingennotitie slimme mobiliteit

Geachte college,

Met belangstelling hebben wij uw richtingennotitie slimme mobiliteit gelezen.

In zijn algemeenheid kunnen we stellen dat de meeste keuzerichtingen ons logisch lijken. Tegelijkertijd stellen we wel dat op cruciale onderdelen een uitwerking nog ontbreekt om gefundeerd tot standpuntbepaling over te gaan. Dit geldt met name voor de keuzerichtingen mobiliteitsmix en mobiliteitsbureau. Graag lichten wij dit nader toe.

Keuzerichting: OV-knooppunten en mobiliteitshubs

De (door)ontwikkeling van het concept van knooppunten en mobiliteitshubs op diverse niveaus vinden wij logisch en passend bij de hieronder te behandelen mobiliteitsmix. De twee belangrijkste hubs in de stad Middelburg zijn het station en de cycle hub. Beide worden binnen het kader van het Europees project MOVE verder ontwikkeld. Hierbij wordt ingezet op het versterken van de ketenvervoermogelijkheden. Voorbeelden hiervan zijn het verbeteren van het auto-en fietsparkeren, deelfietsen, e-deelauto's en oplaadfaciliteiten voor elektrische auto's. Tevens wordt gekeken naar het aantrekkelijker maken van de verblijfskwaliteit van de hub. De gekozen richting van ontwikkeling knooppunten en mobiliteitshubs kunnen wij ondersteunen en graag werken wij dit samen met partijen verder uit. Op basis van deze verdere uitwerking zijn we in staat om te bepalen welke investeringen hiermee gemoeid zijn en in welke mate de gemeente Middelburg hieraan bij kan dragen.

onderwerp
Richtingennotitie slimme mobiliteit

Keuzerichting: Mobiliteitsmix en mobiliteitsbureau.

Het OV toekomstbeeld 2040 schetst een beeld waarbij het "reguliere" openbaar vervoer als concept alleen nog in en tussen steden functioneert. Een fijnmazig netwerk aan openbaar vervoer, met vaste lijnen en bedieningstijden past steeds minder goed op plaatsen en tijden waar de vraag beperkt is. Delen van het openbaar vervoer worden te duur om goed te exploiteren en komen in een negatieve spiraal van minder gebruik, bezuinigen, minder aanbod en nog minder gebruik. Daarmee vermindert de kwaliteit van de beschikbare mobiliteitsvoorzieningen in o.a. het landelijk gebied. Daar zullen meer en meer nieuwe flexibele vraagafhankelijke concepten verschijnen. Gezien het voorgaande vinden wij een switch van het huidige aanbod gerichte vervoer naar een meer flexibel, fijnmazig en vraagafhankelijk vervoer in dat opzicht logisch. Tegelijkertijd zien we dat de kosten van het doelgroepenvervoer – we doelen dan vooral op het WMO vervoer – steeds verder stijgen. In een rapport van APPM daterend uit begin 2019 is Zeeuws breed aangetoond dat een integratie van beide vervoersvormen (openbaar vervoer en WMO vervoer) mogelijk en/of kansrijk is. Hiervoor zijn enkele pilots benoemd; waaronder de pilot Middelburg - Vlissingen. De gemeente Middelburg trekt deze pilot en hoopt in de loop van 2021 hier nader onderzoek naar te doen. U kunt dit zien als één van de uitwerkingen behorend bij de keuzerichting inzake de mobiliteitsmix. Het onderzoek moet voldoende informatie opleveren om een besluit te kunnen nemen over een eventuele vervolgstap inzake de integratie OV en WMO vervoer. Een vervolgstap zou kunnen zijn het daadwerkelijk in de praktijk uitproberen van dit concept.

Keuzerichting: Mobiliteitsbureau

De doorontwikkeling van de GVC tot een Mobiliteitsbureau gaat gepaard met een vergaande adviesrol/overheveling van taken in het doelgroepenvervoer naar de GVC. Verder wordt gesproken over het harmoniseren van het doelgroepenvervoerbeleid van Zeeuwse gemeenten, wellicht met 'ademende budgetten'. In een nog verdergaand scenario zou ook het openbaar vervoer overgeheveld worden van de provincie naar het Mobiliteitsbureau. In dit scenario wordt ook gesproken over ontschotten van budgetten tussen gemeenten en provincie. Wij wijzen u op de volgende risico's c.q. onduidelijkheden.

Het is onduidelijk wat de financiële gevolgen zijn van dit voorstel en de consequenties voor de sturing vanuit de gemeenteraad. In het lokale doelgroepenvervoerbeleid zijn er twee hoofddoelstellingen. Enerzijds het zorg dragen voor een kwalitatief goed aanbod aan vervoer voor onze kwetsbare inwoners, anderzijds het verminderen van de uitgaven. Het is onduidelijk hoe dit rapport bij zou dragen aan deze doelen. Het rapport gaat uit van het uitgangspunt dat met dezelfde budgetten een beter vervoersaanbod te realiseren is, maar hier ligt geen financiële doorberekening aan ten grondslag hoe dit dan bereikt zou worden. Daarnaast vinden wij het belangrijk om ook eerst helderheid te hebben over de wijze waarop de gemeenteraad haar controlerende taak uit kan blijven oefenen. Verder spreekt de richtingennotitie over een vergaande adviesrol op het vlak van beleid en indicatiestelling door een doorontwikkelde GVC, terwijl beleid en indicatiestelling juist onze twee sturingsmechanismen zijn om grip te behouden op de uitgaven in het doelgroepenvervoer. Het is onduidelijk hoe dit er in de praktijk uit zou komen te zien en hoeveel zicht en grip we dan nog hebben. Tot slot zou de doorontwikkeling van de GVC gepaard gaan met een vergaande harmonisatie van het doelgroepenvervoerbeleid van de Zeeuwse gemeenten. Terwijl het onduidelijk is of de Zeeuwse gemeenten wel dezelfde visie en beleidsuitgangspunten hebben voor het doelgroepenvervoer.

Keuzerichting: Data

Mobiliteitsvraag, mobiliteitsaanbod en infrastructuur worden slim ingericht, waarbij datastromen via een Regionaal Datateam worden gefaciliteerd, met als doel voor de reiziger het mobiliteitssysteem zo vlug, veilig, betrouwbaar en comfortabel mogelijk te organiseren. Wij kunnen hiermee instemmen met de aantekening

onderwerp

Richtingennotitie slimme mobiliteit

dat wij er van uit gaan dat het regionale datateam de gemeente bijstaat en eventueel zelfs ontzorgt in het produceren van de juiste data.

Keuzerichting: Living Lab

Uiteraard kunnen we instemmen met uw voornemen om de beschikbare middelen uit het compensatiepakket 'Wind in de zeilen' te investeren voor het Living Lab Slimme Mobiliteit Zeeland. Hiermee kunnen nieuwe technieken en ontwikkelingen met pilots getest worden en uitgeprobeerd in de Zeeuwse situatie. In dat verband wijzen we ook nog op de aanwezigheid van het vliegveld bij Arnemuiden en de algemene wens om het vliegen te verduurzamen. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan elektrische technieken om zowel luchtverontreiniging als geluid te beteugelen.

Procedureel

De gemeenten worden al gevraagd om een standpunt in te nemen, terwijl heel veel zaken, zeker op het vlak van het doelgroepenvervoer en mobiliteitsbureau, nog onduidelijk zijn. De 'stip op de horizon' kan niet los gezien worden van hoe de concrete invulling van de plannen gaat zijn. Om die reden beschouwen wij de richtingennotitie als een startpunt en nemen wij een standpunt in na voldoende uitwerking van de organisatorische en financiële consequenties. In de huidige planning streeft u ernaar om in juni/juli 2021 de definitieve regionale mobiliteitsstrategie vast te stellen. Wij willen u vragen om aan te geven op welke wijze u de besluitvorming in het traject hiernaartoe vorm wilt geven zodat wij hier rekening mee kunnen houden.

Verder merken wij op dat in uw planning geen rekening is gehouden met een afwijzend standpunt. Desalniettemin gaat het over diverse beleidsdomeinen waarvoor de gemeente verantwoordelijk is en dus over beslist.

Wij hopen hiermee uw college voldoende geïnformeerd te hebben. Graag worden wij betrokken bij de verdere uitwerking.

Hoogachtend,

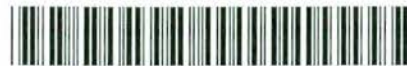
Burgemeester en wethouders van Middelburg,

de secretaris.

de burgemeester,

mr. A. van den Brink

mr. H.M./Bergmann

Gedeputeerde Staten van Zeeland
Postbus 6001
4330 LA MIDDELBURG

Uw brief van : 05-01-2021	Zaak : Z21.015090	Contactpersoon :
Uw kenmerk : 20041379	Document : D21.167265	Bijlage :

Onderwerp: reactie op voorontwerp van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021

Kruiningen, 16 maart 2021

Geacht college,

In uw brief van 5 januari 2021 vraagt u ons te reageren op het voorontwerp van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021.

Allereerst complimenteren wij u en uw ambtelijke organisatie voor de inzet die u samen met de andere Zeeuwse overheden, diverse maatschappelijke organisaties en inwoners van onze provincie heeft gepleegd. Ondanks de beperkingen die de coronapandemie met zich meebrengt, is steeds de dialoog met genoemde partijen gezocht, hetgeen heeft geresulteerd in het nu voorliggende voorontwerp van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021.

Hieronder treft u onze opmerkingen over het voorontwerp van de Zeeuwse Omgevingsvisie aan.

Algemene opmerkingen

De arbeidsmigranten(problematiek) in relatie tot de Zeeuwse arbeidsmarkt en de huisvesting van die migranten wordt nog steeds zeer summier aangehaald in dit voorontwerp. Op de zoekterm 'arbeidsmigranten' is alleen iets te vinden in hoofdstuk 17 (Arbeidsmarkt) van Deel B. Dit onderwerp is echter binnen de provincie en zeker ook in onze gemeente (en in de regio De Bevelanden) zeer belangrijk. Als het geheel aan de gemeenten is om hierover eigen beleid te voeren, vinden wij dat prima, maar geef dat dan ook aan in deze visie.

Opmerkingen over Deel A

Paragraaf 2.2, onder kopje Gezonde woonomgeving, blz. 17

In de tekst staat vermeld "dat er zoveel groen in Zeeland is ...". Wij vragen ons af waarop die uitspraak is gebaseerd. Uit een recente meting van Bureau Cobra blijkt dat in Zeeland de minste bossen en bomen van Nederland aanwezig zijn. Overigens is dat niet vreemd aangezien Zeeland een deltagebied is, maar de provincie is dus zeker niet bos- en bomenrijk.

Paragraaf 2.3, onder kopje Woningvoorraad, blz. 21

In deze paragraaf verzoeken wij u, vanwege de grote rol die de woningcorporaties hebben hen - al dan niet direct gelinkt aan de Zeeuwse Woonagenda – specifiek te benoemen, mede gelet op het draagvlak.

Paragraaf 2.3, onder kopje Mobiliteit, blz. 21

Hier wordt erg specifiek ingegaan op de afzonderlijke verantwoordelijkheden van de diverse partijen. Het lijkt ons goed meer te benadrukken dat er veelal sprake is van een *gezamenlijke* verantwoordelijkheid. Het is immers juist het doel dat wegbeheerders *samen* werken aan bijvoorbeeld de verbetering van de verkeersveiligheid.

Paragraaf 3.2, onder kopje Ondergrond (maar ook Erfgoed en Archeologie), blz. 26

Wij pleiten ervoor historische locaties in beeld te brengen in combinatie met groenontwikkeling en (dag)recreatiemogelijkheden. Zoek de dwarsverbanden tussen de bouwstenen. Een mooi toekomstvoorbeeld is Fort Bath in Rilland.

Paragraaf 5.1, blz. 40

In het overzicht is aangegeven welke sterke relaties er zijn en welke beperkte relaties. Wij kunnen dit gemaakte onderscheid niet direct volgen. Ons inziens heeft het thema 'klimaatbestendig en CO₂-neutraal Zeeland' zeker ook een sterke relatie met bijvoorbeeld woonomgeving, landbouw en havens en bedrijven.

Opmerkingen over Deel B

Er is onderscheid gemaakt in verschillende thema's en dat zorgt voor een logische opbouw. Per hoofdstuk zijn vooraf de onderlinge relaties benoemd. Het is echter nog meer dan voorheen van belang dat tussen de verschillende thema's verbindingen worden gelegd. Hoewel wij ook niet direct weten op welke wijze daaraan vorm kan worden gegeven, vinden wij het wel van belang om die verbindingen nog explicieter en meer specifiek te benoemen. Misschien kunnen deze verbindingen beter tot uiting komen door meer voorbeelden aan te halen en/of door deze extra te benoemen in de inleiding per hoofdstuk.

Concreet worden de onderstaande schuingedrukte dwarsverbanden tussen de thema's gemist. Juist die dwarsverbanden inspireren tot een breed perspectief en leveren ingrediënten op voor projecten en participatie.

- *Hoofdstuk 1 Cultuur, Hoofdstuk 8 Archeologie*

Het Zeeuws cultureel aanbod heeft dwarsverbanden met het historisch aanbod, hierin is meerwaarde voor gezondheid en verbetering van de leefomgeving te vinden. Dit maakt Zeeland aantrekkelijk en verbetert het vestigingsklimaat.

- *Hoofdstuk 2 Gezondheid*

Vooraf de leefomgeving heeft invloed op gezond gedrag. Groene inrichting van de leefomgeving lokt uit tot meer beweging en verhoogt tevens de belevingswaarde ervan. Hier zien wij ook een kans (plicht) voor groene inrichting van schoolpleinen en van de werkomgeving (industrie). Dit zien wij echter niet terug in de tekst en in de acties bij de desbetreffende hoofdstukken.

- *Hoofdstuk 6 Woningvoorraad en Hoofdstuk 7 Woonomgeving*

De stelling om meer te verdichten in bestaand stedelijk gebied conflicteert met de doelstelling om de leefomgeving kwalitatief te verbeteren. Ontspanning, beweging (sport/spel) en groen hebben nu eenmaal ruimte nodig, zowel onder- als bovengronds.

- *Hoofdstuk 9 Bodem, Hoofdstuk 12 Landbouw en Hoofdstuk 27 Zoet water*

Doe meer met minder grond: Wij missen concrete stimulering (met geld of door bewustwording) voor agrariërs om langs hun perceel een semi-openbare padenstructuur van A naar B met biodiverse groenstructuren te leggen, of slechte (kreekrug)gronden om te vormen in een zoetwaterbubbel. Wij pleiten ervoor om vooral de combinatie met andere doelen te zoeken.

- *Hoofdstuk 13 Landschap*

Goed dat de Zeeuwse Bosvisie hier wordt benoemd. Dat moet ook, omdat de Omgevingsvisie straks de enige visie is. Bij de uitwerking van de Bosvisie blijkt het conflict tussen landbouw (de meest voorkomende eigenaren zijn agrariërs) en de landelijke wensen en eisen voor natuurontwikkeling en bosuitbreiding. Bij de uitwerking van de Bosvisie heeft bewustwording bij de betrokken landbouwers wat ons betreft prioriteit en daarna pas borging in regelgeving. Het hanteren van een verkeerde volgorde zet kwaad bloed bij de toch al onder druk staande agrarische sector. Verder vragen wij aansluiting te zoeken bij Hoofdstuk 18 Circulaire economie en te zoeken naar een verdienmodel voor productiebossen en hergebruik van hout als bouwstof, niet als brandstof (Hoofdstuk 24 Energietransitie).

- *Hoofdstuk 18 Circulaire economie*
Zie de opmerking bij Hoofdstuk 13 Landschap.
- *Hoofdstuk 21 Infrastructuur,*
Ook hier is een belangrijk dwarsverband met biodiversiteit en recreatie niet benoemd. Een rij of groepen houtopstanden langs een weg, dijk, spoorlijn of kanaal is heel belangrijk voor verplaatsing van vogels, vleermuizen, insecten en ook voor toeristen.
- *Hoofdstuk 25 Klimaatadaptatie*
Hittestress wordt steeds genoemd als een stedelijk probleem, maar dit komt óók voor in de Zeeuwse dorpen. In dorpen zijn de versteende oppervlakken dan wel beperkt, maar niet minder schadelijk voor ouderen en kinderen. Bij 'acties' missen wij aanwijzingen voor scholen, woningbouw en woon-zorgcomplexen.

In hoofdstuk 3 Mobiliteit staat dat dat ieder Zeeuws gezin een auto heeft. Dit is een understatement. In de uitwerking vinden wij echter geen enkel pleidooi voor het terugdringen van het aantal privéauto's, door middel van ontmoediging.

In hoofdstuk 3 Mobiliteit zijn 5 subdoelen benoemd. Voor alle subdoelen is opgenomen dat in elk geval gemeenten en provincie hierin een rol hebben. Dat lijkt ons in elk geval juist. Wat op dit moment echter nog lastig valt in te schatten, is wat dit concreet van gemeenten vraagt, welke inzet (capaciteit en middelen) benodigd is en binnen welke tijdsperiode een en ander wordt opgepakt. Natuurlijk is onze gemeente bereid om inzet te leveren, maar het is wel mede afhankelijk van wat er concreet gevraagd wordt of er ook op het gewenste niveau medewerking kan worden verleend.

In hoofdstuk 13 Landschap wordt een verwijzing gemaakt naar de Zeeuwse Bosvisie. De Bosvisie is op 15 december 2020 door uw college geaccordeerd en volgens ons dienen Provinciale Staten de Bosvisie nog vast te stellen. In de tekst wordt echter nog steeds melding gemaakt van een concept. Waarschijnlijk blijft het daarbij: er is immers geen basis meer voor een aparte visie op ontwikkelingen die betrekking hebben op de fysieke leefomgeving.

In hoofdstuk 15 Natuur staat dat de gemeenten aan de lat staan voor ecologisch bermbeheer én voor het verstrekken van subsidie (maar aan wie?). Dat voelt een beetje als 'dubbelop'.

In hoofdstuk 20 Recreatie en toerisme, staat onder meer:

Actie 4.3 - Grensoverschrijdende samenwerking

Samenwerking over de provinciegrenzen en het benutten van de kansen in Europese programma's, bieden mogelijkheden voor versterking en financiering van de gezamenlijke toeristische ambities.

Rolverdeling:

- *Alle partijen investeren in internationale samenwerking.*

Graag zouden wij in genoemde passage een verduidelijking opgenomen willen zien van het begrip 'investeren'. Wat wordt hiermee concreet bedoeld?

In hoofdstuk 21 Transport en infrastructuur worden bij vaarwegen het Schelde-Rijnkanaal en het Kanaal door Zuid-Beveland volgens ons ten onrechte niet genoemd. Juist deze 2 kanalen zijn en blijven belangrijke transportaders voor de binnenscheepvaart.

In hoofdstuk 21 Transport en infrastructuur zijn 3 subdoelen geformuleerd. Bij subdoel 1 (blz. 119) is bij de rolverdeling aangegeven wie de beheerders zijn van welke wegen en dat zij de verkeersintensiteit monitoren en maatregelen nemen om doorstroming te verbeteren. Evenals hiervoor al is aangegeven zouden wij hier meer specifiek vermeld willen zien dat er sprake is van een *gezamenlijke* verantwoordelijkheid die verder reikt dan alleen het beheer van de 'eigen wegen'. Immers de aanpak van een probleem op een provinciale weg kan leiden tot een nieuw probleem op een waterschapsweg: wij vinden het dan ook van belang altijd vanuit het bredere perspectief te kijken.

Informatie

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met mevrouw Reubens van de afdeling Ruimtelijke en Economische Ontwikkeling. Zij is bereikbaar via ons centrale telefoonnummer 14 0113 of via gemeente@reimerswaal.nl. Als u reageert op deze brief, wilt u dan ons zaaknummer Z21.015090 vermelden?

Met vriendelijke groet,
namens burgemeester en wethouders van Reimerswaal

Hoofd afdeling Ruimtelijke en Economische Ontwikkeling

Dit document is in een geautomatiseerd proces vervaardigd en daarom niet ondertekend.

Provincie Zeeland
College van Gedeputeerde Staten
Abdij 6
4331 BK MIDDELBURG

Ons kenmerk : RenM
Uw kenmerk :
Uw brief van :
Aantal bijlage(n):

Behandeld door :
Doorkiesnummer: (0111) 452
Datum : 8 april 2021
Verzenddatum : - 8 APR. 2021

Onderwerp : reactie voorontwerp Zeeuwse Omgevingsvisie

Geacht college van Gedeputeerde Staten,

Met belangstelling hebben wij kennis genomen van het voorontwerp van de Zeeuwse Omgevingsvisie. Voordat wij ingaan op een aantal inhoudelijke aspecten van de visie willen wij onze waardering uitspreken over het uitgebreide en zorgvuldige traject dat aan het voorontwerp is voorafgegaan. De wijze waarop de gemeente Schouwen-Duiveland, evenals andere Zeeuwse gemeenten en maatschappelijke organisaties bij de voorbereiding van de visie zijn betrokken, hebben wij als zeer positief ervaren en verdient een compliment.

Op inhoud kunnen wij concluderen dat de belangrijkste thema's en opgaven relevant voor de toekomst van onze provincie zijn terug te vinden in het voorontwerp. De gemeente Schouwen-Duiveland herkent zich in de vier hoofduitdagingen die in de visie zijn benoemd. De vier hoofduitdagingen worden thematisch helder uitgewerkt. Verder denken wij dat door de provincie in stelling gebrachte afwegingsfactoren en genoemde kernkwaliteiten een goede leidraad vormen voor de ontwikkeling van Zeeland. Een leidraad die ook voor de gemeente goed te hanteren valt en aansluit op de intenties en uitgangspunten van de nieuwe Omgevingswet. Dit geldt ook voor de wijze waarop de provincie in de visie en de daaraan verbonden uitvoeringsagenda inzet op het belang van een goede Zeeuws brede samenwerking.

Wat wij missen in de ontwerpvisie is een helder vertrekpunt waar Zeeland wil staan in 2030 en verder. In welke provincie wensen wij nu maar vooral ook in de toekomst te leven. In de visie wordt al snel ingegaan op de vier hoofduitdagingen zonder een meer integraal toekomstbeeld te schetsen. Veel ambities en acties worden in de ZOVI in beeld gebracht. De onderlinge samenhang daartussen en de beoogde integraliteit is niet altijd even scherp. Er staat druk op de samenhang en de integraliteit van de visie door de veelheid aan bouwstenen en detaillering. Het is soms ook niet duidelijk of er keuzes zijn gemaakt en zo ja welke. Botsproeven tussen de grote hoeveelheid ambities en doelen missen wij in de Milieu Effecten Rapportage (MER). De grote maatschappelijk opgaven en ons toekomstbeeld van Zeeland maken ons inziens dat wij ook lastige keuzes zullen moeten (durven) maken. Een integraal toekomstbeeld helpt ons om scherper te kiezen wat we wel en wat we niet willen. Ook maakt het duidelijk aan welke toekomst van Zeeland we samen gaan werken.

Deel B laat zien dat er veel van de provincie, de Zeeuwse gemeenten en de Zeeuwse samenleving wordt verwacht. Dat we samen gaan bouwen aan de toekomst van Zeeland is duidelijk opgenomen in de visie en staat ook niet ter discussie. De hoe vraag is in de visie echter onvoldoende uitgewerkt terwijl hier juist ook een belangrijke en urgente opgave ligt. Deel B maakt ook duidelijk dat er heel veel speelt binnen de grenzen van onze provincie. Aansturing vraagt om een meer integrale en programmatische aanpak. In de praktijk ontbreekt vooralsnog een dergelijke aansturing. De voorontwerp Omgevingsvisie is hierin ook nog niet helder en roept daarmee ook de nodige vragen op. Wij ervaren met regelmaat dat zaken niet

gestroomlijnd lopen en het grotere overzicht van projecten en programma's die spelen binnen onze regio lijkt te ontbreken. Bijna parallel lopen een gebiedsagenda voor de Zuid-Westelijke Delta, een Deltaplan zoetwater, een Bosvisie, een Klimaatadaptatiestrategie Zeeland en een provinciale Omgevingsvisie. Al deze zaken vragen onze aandacht en inzet. De vraag wie is met wat bezig en met welk doel en wanneer kan niet altijd even goed worden beantwoord. Hierdoor worden verbindingen niet gezien en niet benut.

Ook kunnen agenda's beter op inhoud en capaciteit op elkaar afgestemd worden. Daarbij mogen we niet vergeten dat er ook van de Zeeuwse samenleving veel wordt gevraagd in participatieprocessen. Dit alles levert in de praktijk problemen op en gaat ten koste van de beoogde effectiviteit, integraliteit en het beoogde draagvlak.

De vraag is dan ook hoe stemmen we de agenda's van de Zeeuwse overheden maar ook de Zeeuwse samenleving beter op elkaar af. Hierin ligt wat de gemeente Schouwen-Duiveland betreft een belangrijke uitdaging voor de Omgevingsvisie en een regierol voor de provincie. Daarbij kan ook scherper worden benoemd wat we van elkaar verwachten en wat we ook van de provincie mogen en kunnen verwachten in het kader van het uitvoeringsprogramma. Dit beeld is in de nu voorliggende stukken onvoldoende uitgewerkt. Een onderwerp dat in dit kader zeker niet mag ontbreken is hoe we effectief de verbinding tussen de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) en het daaraan verbonden uitvoeringsprogramma leggen. Dit met het doel zo goed mogelijk in te spelen op de middelen die vanuit het Rijk beschikbaar worden gesteld. Een knipoog naar de Europese agenda is hierbij zeker ook op zijn plaats. Het ontwerp van de ZOVI gaat hier nauwelijks op in.

Vanwege de grote opgaven moeten we de krachten bundelen en gelijkwaardig samenwerken. Ook loont het om over de eigen grenzen heen te kijken om daarmee ook bij te dragen aan andermans doelen. Het thema samenwerking, uitvoering en organisatie (governance) verdient ons inziens dan ook een aparte en prominente plek op de uitvoeringsagenda. Daarbij kunnen de volgende onderwerpen en onderzoeksvragen aan bod komen:

- Hoe geeft de provincie Zeeland een helder uitvoeringsprogramma en programmatische aanpak vorm.
- Hoe zorgt Zeeland voor een heldere link met de uitvoeringsagenda van de Nationale Omgevingsvisie en Europees beleid.
- Hoe borgen we gezamenlijk en hoe borgt de provincie binnen de eigen organisatie de beoogde afstemming en integraliteit tussen de verschillende uitvoeringstrajecten in Zeeland.
- Hoe maken wij goede afspraken over samenwerking en wat we van elkaar mogen en kunnen verwachten. Wat mogen en kunnen de Zeeuwse gemeenten concreet (ambtelijke capaciteit en ondersteunden middelen) van de provincie verwachten.
- Hoe stemmen we in Zeeland projecten in tijd en capaciteit op een beheersbare wijze op elkaar af. Hoe geven we de regionale agenda's vorm.
- Hoe geven we de samenwerking tussen de Zeeuwse overheden op een effectieve en slagvaardige wijze vorm. Sluiten we daarbij aan op bestaande overlegstructuren en samenwerkingsverbanden of vragen de opgaven ook om nieuwe structuren ?
- Hoe gaan we om met innovatie en vernieuwing.
- Hoe geven we een goed monitoring en evaluatie systeem vorm dat ons helpt onze doelen en doelstellingen te realiseren.

Wij vragen ook aandacht voor de rol van de provinciale verordening. De gemeente Schouwen-Duiveland is van mening dat het mogelijk moet zijn om op basis van goede argumenten maatwerk te kunnen leveren. Specifieke omstandigheden vragen om (regio)specifieke oplossingen. Ook moet het mogelijk zijn om flexibel in te kunnen spelen op onverwachte ontwikkelingen. Sturen op doelen is in dit kader belangrijker dan het sturen op regels. Een motto dat zeker opgaat in een tijdperk waarin we te maken hebben met een grote mate van dynamiek en onvoorspelbaarheid. Het ontwerp van de Zeeuwse Omgevingsvisie biedt naar onze mening deze ruimte. Het terughoudend omgaan met de inzet van de provinciale verordening is in dit

kader een aandachtspunt. De gemeente Schouwen-Duiveland heeft in specifieke procedures echter ook ervaren dat het belangrijk is dat gemeentelijk beleid duidelijk geborgd wordt door een provinciaal richting gevend kader. Hier ontstaat een spanningsveld wat vraagt om een nadere verdieping.

Twee meer inhoudelijke punten van de ZOVI willen wij in onze reactie expliciet benoemen. Gezien de mogelijk grote effecten voor onze samenleving volgen wij de ontwikkelingen rondom de stikstofproblematiek met meer dan gemiddelde belangstelling. In dit kader worden momenteel diverse studies uitgevoerd. De uitkomsten van deze studies zullen naar verwachting ook gevolgen hebben voor de ontwikkelingsmogelijkheden van onze provincie en de gemeente Schouwen-Duiveland. Wij vragen u ons hierover goed en vroegtijdig te informeren. Verder constateren wij dat de Omgevingsvisie met betrekking tot de zoetwaterschaarste weinig prioriteit toekent aan het verkennen van de mogelijkheden voor de externe aanvoer van zoetwater. Wij vragen hiervoor meer aandacht gezien het feit dat externe aanvoer van grote betekenis kan zijn voor Schouwen-Duiveland.

Tot slot. Wij realiseren ons dat de maatschappelijke opgaven en de Omgevingswet ons voor nieuwe uitdagingen stelt wat aanpak en samenwerking betreft. Daarbij realiseren wij ons ook dat niet alles in een keer anders kan of moet. Het ontwerp van de Omgevingsvisie zien wij als stevige basis om de gevraagde vernieuwing verder vorm te geven. Graag gaan wij dan ook na de consultatieronde verder met u in gesprek over onze reactie en de verdere implementatie van de Omgevingswet. De gemeente Schouwen-Duiveland zal daar ook in de toekomst graag een actieve bijdrage aan blijven leveren en ziet uit naar de verdere constructieve samenwerking met de provincie Zeeland. Wanneer er naar aanleiding van onze reactie nog vragen zijn of hebt u behoefte aan een nadere toelichting dan horen we dit uiteraard graag.

Volledigheidshalve treft u bij deze brief nog een lijst aan met meer specifieke aandachtspunten, opmerkingen en inhoudelijke input. Dit als bijdrage aan het opstellen van een definitief ontwerp van de Zeeuwse Omgevingsvisie.

Hoogachtend,
burgemeester en wethouders van Schouwen-Duiveland.

M.K. van den Heuvel
secretaris

J. Chr. van der Hoek
burgemeester

DEEL A EN ALGEMEEN:

- Wij missen in de voorontwerp ZOVI een helder vertrekpunt waar Zeeland wil staan in 2030 en verder. In welke provincie wensen wij nu maar vooral ook in de toekomst te leven. In de visie wordt al snel ingegaan op de vier hoofduitdagingen zonder een meer integraal toekomstbeeld te schetsen.
- Er staat druk op de samenhang en de integraliteit van de visie door de veelheid aan bouwstenen en detaillering. Het is soms ook niet duidelijk of er keuzes zijn gemaakt en zo ja welke. Botsproeven tussen de grote hoeveelheid ambities en doelen missen wij.
- Dat we samen gaan bouwen aan de toekomst van Zeeland is duidelijk opgenomen in de visie en staat ook niet ter discussie. De hoe vraag is in de visie echter onvoldoende uitgewerkt terwijl hier juist ook een belangrijke en urgente opgave ligt.
- Het thema samenwerking, uitvoering en organisatie (governance) verdient ons inziens dan ook een aparte en prominente plek in de visie en op de uitvoeringsagenda.
- De vertaling van Deel A naar Deel B is soms lastig te volgen. Bijvoorbeeld: in Deel A lezen we (hoofdstuk 2, paragraaf 202) dat een gezonde leefomgeving het uitgangspunt is. We lezen (soms heel specifiek):
  - Natuurverbreding in en buiten stedelijk gebied;
  - Gezond gedrag bevorderen
  - Aandachtspunten klimaatverandering en luchtkwaliteit
  - Afnemend ruimtegebruik voor verkeersdoeleinden in bebouwd gebied, m.n. parkeren
  - Toevoegen van stedelijk groen.
  - Behoud van groen/natuur

De vertaling naar Deel B is dan weer heel algemeen, zeker in het overzicht van doelen en acties.

- Er ontbreekt o.i. een analyse van "waar zijn wij – de provincie- van". De visie gaat nu over heel veel onderwerpen en het detailniveau is vaak hoog. Wij interpreteren de ontwerpvisie zo dat provincie zich een verantwoordelijkheid toegeëigend over alles wat in deel A en B wordt benoemd. Hfst 6.3 over de kerntaken van de provincie vinden wij ingewikkeld. Er is sprake van hele brede kerntaken. Wordt hiermee bedoeld dat dit de onderwerpen zijn van provinciaal belang? De instrumenten zijn in een schema gezet waarin aangegeven wordt hoe dit terugkomt in de bouwstenen. Ambities, doelen, kerntaken, bouwstenen....met meer samenhang zou het leesbaarder/ duidelijker zijn.
- De kernkwaliteiten krijgen weinig aandacht in de visie. Hoe verhouden de opgaven zich tot de kernkwaliteiten. Moeten de opgaven altijd bijdragen aan het in stand houden of verbeteren van de kernkwaliteiten?
- De meerwaarde van de SGD's vinden we niet terug. Er wordt verder niets mee gedaan. Aangeven kan bijvoorbeeld worden welke doelen bijdragen aan het bereiken van de SGD's. Omgekeerd kan ook per thema benoemd worden hoe deze aan de SDG's bijdragen? De thema-indeling sluit echter niet aan bij de SDG's dus op die manier is het niet geborgd.
- Corona heeft onze wereld veranderd en zal blijvende impact hebben op bijvoorbeeld op de economie, het blijvend thuiswerken, de aantrekkelijkheid van het wonen op het platteland en de invloed op het toerisme. De gevolgen van Corona vragen aandacht en om vertaling in de ZOVI.
- Met grote belangstelling kijken we uit naar de presentatie van de Zeeuwse Woonagenda als nadere "uitwerking" van de ZOVI. Wonen naar wens en behoefte dient daarbij uitgangspunt te zijn en vraagt ruimte voor regionaal/lokaal maatwerk.

- Het is voor Zeeland belangrijk om een gezonde demografische diversiteit te behouden. De ZOVl moet perspectief bieden aan mensen in elke levensfase. Dit is essentieel voor de sociale leefbaarheid. De doelstellingen op dit punt moeten helder zijn. Liefst zo concreet mogelijk zodat de Zeeuwen jong en oud weten dat er in Zeeland een kwalitatief goede plek is te vinden.
- Het thema 'jongeren' verdient meer aandacht in de ZOVl. Er wordt wel aan 'jongeren' gerefereerd in relatie tot het belang van onderwijs en binding aan de provincie om behoud van 'jongeren' te bevorderen. De woningmarktanalyse maakt duidelijk dat het voor jonge Zeeuwen moeilijk is om zich in Zeeland blijvend te vestigen. Veel dieper gaat de ZOVl echter niet in op hoe deze belangrijke groep voor Zeeland te behouden. Het creëren van een sociale leefomgeving waarin jongeren worden gestimuleerd te wonen, werken en dus te blijven verdient een plaats in de visie en het uitvoeringsprogramma.
- Er worden voorspellingen gedaan over de beroepsbevolking en de bevolkingssamenstelling. De prognose is dat deze fors zullen veranderen in de komende 30 jaar. Zo zal de beroepsbevolking met 20.000 dalen (2040). Wij vragen ons af wat met deze voorspellingen gedaan wordt in de ZOVl ?
- Wij pleitten voor het Zeeuws breed opstellen van een CO2 balans die de uitstoot en opname van CO2 berekent en tevens CO2 meeneemt in de vervaardiging van producten of de hoeveelheid CO2 die in producten is opgenomen (denk aan beton versus hout bij de bouw). Een CO2 balans wordt gebruikt als onderlegger voor de ZOVl.
- Er wordt gesproken over meer met minder grond (afwegingskader). Dit mag niet resulteren in verplichte, dure revitalisatie van bestaande terreinen voordat mag worden uitgebreid.
- Voor ons is de relatie tussen het afwegingskader "doe meer met minder grond" en de introductie van nieuwe teelten niet helder. Tenzij ervan uitgegaan wordt dat nieuwe teelten meer kwaliteit, hogere productie, hogere duurzaamheid en meer biodiversiteit gewaarborgd kunnen worden op minder grond. Wij vragen ons af of hiervoor voldoende evidence en practice based onderbouwing aanwezig is.
- We zetten vraagtekens bij het realiteitsgehalte van het vergezicht voor 2050 op pagina 24 (hoofdstuk 3. balans in de grote wateren en het landelijk gebied). Beschreven wordt dat de biodiversiteit hersteld is. Dit is niet haalbaar met het huidige verdienmodel voor de landbouw: kostenverhoging voor de agrariërs aan de achterzijde leidt niet tot innovatie. Wij zien daarin niet alleen een opdracht in het kader van de omgevingsvisie maar één die economisch breder ligt.
- Er staat dat de visserij in 2050 duurzaam opereert en in haar bedrijfsvoering rekening houdt met natuurwaarden. Daarmee wordt een verkeerd beeld opgeroepen van de huidige visserij en deze te kort gedaan.
- In het kader van de balans in de grote wateren en het landelijk gebied (hfdst.3) willen wij het belang van een gezonde waterkwaliteit in de Grevelingen en de verbetering hiervan extra benadrukken.
- Milieu is in de voorontwerp ZOVl heel algemeen geformuleerd en weinig concreet uitgewerkt.
- Onder de noemer energietransitie (pag 40) verdienen naast het gebruik van wind, zon en getijden, stroomopslag, waterstof, kernenergie en thorium een plaats. Zeker een visie op de toekomst van kernenergie in Zeeland wordt gemist.
- In Zeeland hebben we veel kleine dorpen en zijn de afstanden groot. Energievoorziening en nutsvoorzieningen (elektra, water) zijn de laatste decennia sterk centralistisch uitgevoerd. Door lokale opwekking van energie (elektra, warmte) en opslag kan mogelijk bespaard worden op de omvangrijke infrastructuur die nodig is voor aan- en afvoer van elektra. Onderzoek in dit kader

Zeeuws breed zou heel goed zijn, ook in relatie tot versterking van de lokale sociale cohesie. We zouden graag zien dat dit wordt meegenomen in de ZOVI.

- Pagina 40: doelstelling is 49% reductie in 2030 in plaats van 50%. Bij energie uit water wordt als voorbeeld getijdenenergie genoemd. Wij zouden hier ook aquathermie aan toevoegen.
- Pagina 42: Laatste paragraaf onder energietransitie: hier lijkt het alsof wordt gesteld dat zon op dak voldoende zou zijn en er geen ruimte wordt geboden voor zonnepanelen. Onze doelstellingen kunnen wij hier echter niet mee realiseren.
- We zouden graag zien dat er een ecologisch netwerk van donker (kern natuurgebieden) en licht groene (verbindingszones met natuurwaarden) natuurgebieden wordt ontwikkeld voor heel Zeeland (ecoraster). Het ecologisch netwerk wordt gebruikt als middel voor verdere versterking van biodiversiteit en de mogelijkheden voor wonen, recreatie en landbouw. Tevens biedt dit mogelijkheden voor innovatie door werken met de natuur.
- Wat betreft biodiversiteit wordt ingezet op het verbinden van natuur en landbouw. Nieuwe initiatieven, zoals strokenteelt, agrarisch natuurbeheer en agro forestry worden gepromoot, waarbij de bal bij de agrarische sector ligt. Wat is de rol van de provincie en wat wordt van gemeenten verwacht?
- Agrarische ondernemers krijgen een aantrekkelijke beloning voor het produceren van biodiversiteit door natuur- en landschapsbeheer en andere agro-milieudiensten door ketenpartijen en overheid. Dit is een mooi streven, maar hoe wordt dit vertaald?
- Wat betreft landschap worden 4 subdoelen benoemd, waarin o.a. de biodiversiteit weer terugkomt.

Ad 1. Behoud, borging en beleefbaarheid; als basisdocument wordt de Handreiking Landschap uit 2012 genoemd. Intussen zijn er diverse andere landschapsverkenningen verschenen, o.a. in het kader van de Zeeuwse Bosvisie.

Komt er een actuele standaard? Wat betreft landschappelijke inpassing wordt vastgehouden aan de 10 m brede afscherpende groenstrook (of gelijkwaardig). Op zich helder, maar maatwerk is in veel gevallen gewenst en nodig. Waarom hier zo specifiek benoemd? Er is geen monitoringsysteem; de provincie gaat dit oppakken. Wat wordt daarbij van gemeenten verwacht?

Ad 2. Sturing aan ontwikkelingen; hierbij wordt uitgegaan van verweving van landschap/natuur met overige functies. 'Hierin kan landschap worden meegenomen'. Staat haaks op het doel dat landschap sturing geeft aan ontwikkelingen. Wat is leidend bij bv. energie-ontwikkelingen? De landschappelijke waarde of het halen van duurzaamheidsdoelstellingen?

Ad 3. Herstel van water- en bodemsysteem vanuit klimaatadaptatie; initiatiefnemer is provincie; wat wordt van gemeenten verwacht? Dit is wel heel summier uitgewerkt.

Ad 4. Natuurinclusieve benadering; hier wordt een beloningssysteem genoemd, zoals ook bij biodiversiteit. Een sterke link met landbouw, maar wat is hier leidend, de landschappelijke waarden of agrarische waarden?

- Wij missen in het ontwerp een positieve insteek ten aanzien van 5G waarbij gekeken wordt naar de mogelijkheden die 5G kan brengen voor de toekomst van Zeeland. Een 5G netwerk is een belangrijke randvoorwaarde voor de doelstellingen ten aanzien van innovatie, economie en wonen. De uitrol in het buitengebied (de zogeheten verglazing, die nodig is voor 5G) vraagt aandacht. Ook het buitengebied en de kleine kernen dienen goed ontsloten te zijn. Het buitengebied is echter commercieel niet interessant voor de providers wat specifieke aandacht vraagt van de overheid.

Deel B:

- Bij deel B wordt gewerkt met de backcasting methode. Een hele duidelijke methode die echter niet helemaal consequent is doorgevoerd.
  - Waar zijn we in 2050
  - Waar staan we nu
  - Wat is de 1^e tussenstop
  - Prioriteiten stellen
  - Uitvoeren met acties en programma's
  - Monitoren, meten, evalueren
  - Bijstellen
- Wat opvalt is de hoeveelheid opgaven die bij de gemeenten wordt neergelegd. Hoe staat dit in verhouding tot de doelen? Kunnen gemeenten dit waarmaken en mag dit van gemeenten verwacht worden? Hoe ga je de samenwerking met de gemeenten vormgeven om zo de gestelde doelen te bereiken? Als je als provincie gaat faciliteren, wat betekent dat dan? Ga je een teamslink doorsturen of is er meer? Zijn alle doelen even belangrijk en waar is eigenlijk een overzicht van alle doelen? Wat is het afwegingskader? Hoe wordt de monitoring en evaluatie ingericht? Verder zijn de doelen en subdoelen per thema dan weer heel algemeen (*zie ook brief onderdeel samenwerking, uitvoering en organisatie*).
- Beleid vanuit de ene bouwsteen is soms strijdig met beleid vanuit de andere bouwsteen. Dit moet geborgd zijn. Met betrekking tot het wonen is het beleid kernen versterken, inbreiding voor uitbreiding, bouwen direct in of grenzend aan de kern en GEEN woningen toevoegen in het buitengebied. Via de Rood voor Rood regeling kan woningen toevoegen in het buitengebied juist weer wel. Hoeft geen probleem te zijn als maar geborgd wordt dat die woningen niet ten koste gaan van het contingent.
- Participatie vraagt onder samenwerking, uitvoering en organisatie meer aandacht in de ZOVI. Centraal daarbij staat de vraag "hoe worden ook de inwoners van onze provincie betrokken bij het opstellen en realiseren van de in de ZOVI benoemde doelen".
- Op blz. 72 wordt gesproken over een maatwerk aanpak vrijkomend agrarische bebouwing. Hier wil Schouwen-Duiveland graag aan bijdragen. Onze gemeenteraad heeft bij de begrotingsbehandeling in november 2020 een amendement aangenomen om beleid te maken voor vrijkomende agrarische bebouwing, een rood-voor-roodregeling.
- De uitvoering van het Zeeuws Deltaplan Zoet Water gaat ook over verandering van systeem, innovatie. Hier is het goed om niet alleen de bestaande rollen te beschrijven maar ook ruimte te geven om te vernieuwen in de aanpak (bv living lab of leren van de IBP samenwerking: interbestuurlijk samenwerken en samenwerken met kennis/ onderwijs, ondernemers, omgeving). Pas bij bouwsteen arbeidsmarkt (actie 1.8) wordt gesproken over sociale innovatie, kennis- en leernetwerken. Sociale innovatie speelt bij heel veel opgaven/transities. Gaat over anders kijken, leren, het adaptieve vermogen., samenwerking en vernieuwing van bestuur en organisatie(structuren). Dat beperkt zich niet alleen tot de eigen organisatie, gaat ook over samenwerking tussen de overheden, en andere partners. Zou in het algemene deel aandacht verdienen (*zie ook brief onderdeel samenwerking, uitvoering en organisatie*).
- Wij pleitten ervoor om biodiversiteitskansen te onderzoeken zodat we meer zicht krijgen op waar mogelijkheden zijn voor verder versterking van de biodiversiteit en de verdere ontwikkeling van die plekken op dit gebied. Die plekken kunnen vervolgens weer onderdeel uitmaken van een te vormen ecoraster.

- Bouwsteen 18 circulaire economie, is van toepassing op alle topsectoren, ook Agrofood. Ook verbinding tussen verschillende sectoren bij afvalstromen, reststoffen. Nieuwe samenwerkingen. Innovatie agrofoodsector mbt robotisering, biotechnologie.
- Bouwsteen Transport en Infrastructuur: Onze gemeenteraad heeft een motie/amendement aangenomen om een eigen MIRTverkenning te doen naar het poldertracé N57 bij Burgh-Haamstede. Verder vragen wij ons af of het wegen- categoriseringsplan uit 2016 nog actueel is nu aangegeven wordt dat het verkeer toeneemt.
- We willen het belang van goed en betaalbaar energieneutraal vervoer door Zeeland benadrukken. Door openbaar vervoer schoon, betaalbaar en frequent te laten rondrijden op het eiland kunnen zowel inwoners als onze gasten overal snel en goedkoop komen zonder de wegen te overbelasten of CO2 uit te stoten.
- Er wordt niets gezegd over verkeersveiligheid en veiligheid in het algemeen. Dit geldt ook voor de bereikbaarheid van Zeeland naar gebieden buiten Zeeland v.v. Bij infrastructuur vraagt de huidige en verwachte toestroom van toeristen naar Zeeland en het doel om deze stroom goed te begeleiden naar de plaats van bestemming (verbeteringen wegen, parkeren, ontsluitingen etc.) aandacht. Wij vragen meer specifiek aandacht voor de veiligheid van de fietsers in het buitengebied t.o.v. steeds groter wordende landbouwvoertuigen en het optimaliseren van verkeersstromen/ cq het verbreden van de N59.
- Duurzame energie (pag.126). Ook hier wordt aquathermie niet genoemd terwijl er onderzoek is gedaan en er in Zeeland potentie is voor aquathermie. Bij indicatoren wordt alleen wind genoemd.
- Duurzame energie (pag. 127): Zon kan worden gecombineerd met andere functie. Zon aansluitend aan dorpen of wijken staat hier niet bij. Wij weten nog niet of wij kiezen voor deze optie maar het is ons inziens ongewenst deze optie in de ZOV1 niet te benoemen/reeds uit sluiten.
- Duurzame energie (pag. 128): Zon uit water. Nu wordt osmose weer heel kansrijk gehouden in de inleiding getijdenenergie. Wat betreft aquathermie wordt alleen thermische energie uit oppervlaktewater (TEO) genoemd en niet afvalwater (TEA) of drinkwater (TED)
- Duurzame energie (pag. 128): Bij rolverdeling wind: staat windturbines van 20 meter in plaats van 21 meter.
- Duurzame energie (pagina 129): Bij risico's pleitten wij voor het toevoegen van het risico "problemen met de capaciteit van het elektriciteitsnet
- Energietransitie (pagina 130). Waarom is duurzame energieopwekking geen onderdeel van energietransitie en is duurzame energieopwekking verwerkt in nummer 23.
- De provincie ondersteunt gezonde initiatieven van gemeenten en burgers, zoals het realiseren van dorpsbosjes en -boomgaarden, tijdelijke natuur en groen rond scholen en zorginstellingen. Deze initiatieven zijn ook op Schouwen-Duiveland actueel. Past dus in provinciale visie; behoefte aan concrete handvatten.
- Toerisme: het mee laten betalen van de dagrecreant aan onze voorzieningen vraagt aandacht.
- Vanuit Kenniscentrum Kusttoerisme en Provincie Zeeland wordt (in samenwerking met sector en gemeenten) gewerkt aan Visie Bestemming 2030/2040. We vertrouwen erop dat deze trajecten (ZOV1-Visie Bestemming) op elkaar zijn afgestemd. Zij vragen ook om het uitdragen van een gemeenschappelijk toekomstbeeld.

Provincie Zeeland

Hof van Tholen 2
4691 DZ Tholen

Postbus 51
4690 AB Tholen

telefoon: 14 0166
e-mail: gemeente@tholen.nl
website: www.tholen.nl

bank: NL14BNGH0285008315
bic: BNGHNL2G
btw-nummer: NL0017.26.006.B.01
kvk-nummer: 20166109

Uw brief d.d.: 7 januari 2021
Uw kenmerk: 20041379
Ons kenmerk: 297101
Bijlage: -
Datum: 16 april 2021
Verzenddatum: april 2021
Onderwerp: Reactie Zeeuwse Omgevingsvisie

Geacht college,

Wij hebben het voorontwerp van de Omgevingsvisie met bijbehorende stukken ontvangen en bekeken. Naar aanleiding van de achterbanraadpleging willen wij de volgende reactie geven:

Allereerst willen wij onze waardering uitspreken voor de uitgebreide consultatie van de samenleving op dit voorliggende stuk. Veel van de opmerkingen die gemaakt zijn tijdens bijeenkomsten zijn terug te vinden in dit voorontwerp. Dat geeft vertrouwen.

Wij willen echter ook enkele kritische kanttekeningen plaatsen:

Bevelandse reactie

Vanuit de regio Bevelanden en Tholen is gereageerd op het voorontwerp. Wij onderschrijven deze reactie. Het betreft opmerkingen met betrekking tot (de huisvesting van) arbeidsmigranten, de instroom van nieuwe Zeeuwen in relatie tot de woningbouwplanning en de bedrijventerreinenprogrammering. Deze drie onderwerpen willen wij nogmaals onderstrepen en dan met name flexibiliteit in woningbouwplanning en in de bedrijventerreinprogrammering.

Energiestrategie

De gemeente Tholen kampt momenteel met netcongestie. Hierdoor staan meerdere duurzaamheidsmaatregelen en -activiteiten 'in de ijskast'. Wij hechten er daarom sterk aan dat deze problematiek zo spoedig mogelijk structureel wordt opgelost. Wij verwachten van de provincie een actieve en stimulerende houding rond het oplossen van de netwerkcongestie. Dit betekent echter niet dat wij hiermee volop ruimte geven aan de ontwikkeling van concentratielocaties voor windenergie en/of zonne-energie.

Windenergie

In deel A van uw voorontwerp Omgevingsvisie stelt u dat in Zeeland al veel windenergie wordt opgewekt, maar dat het provinciaal beleid ruimte biedt voor enkele extra projecten om de doelstelling te halen. In deel B geeft u aan dat voor windenergie concentratie van de windturbines op een aantal locaties het uitgangspunt is (om de ruimtelijke impact te beperken). Op pagina 126 stelt u: "*de aangewezen locaties zijn vanuit initiatieven in het verleden tot stand gekomen maar er zijn meer*

mogelijkheden zonder de concentratiegedachte geweld aan te doen. Daarom wordt ruimte geboden voor enkele extra projecten wanneer deze aansluiting zoeken bij grote infrastructuurlijnen”.

U verwijst vervolgens naar de kaart met concentratielocaties op pagina 127 voorontwerp Omgevingsverordening. U stelt vervolgens (in paragraaf 5.1.4) dat om de provinciale ambitie voor het stimuleren van windenergie mogelijk te maken *“in het derde lid een mogelijkheid opgenomen om, buiten de nader door gemeenten te begrenzen windenergie concentratielocaties, in beperkte mate extra projecten toe te voegen, uitsluitend indien de locatie ligt langs een grootschalige infrastructuurlijn, zoals auto(snel)wegen, dijken langs de grote wateren of op of grenzend aan een grootschalig bedrijventerrein.”*

De gemeente Tholen stelt zich op het standpunt dat deze lijn individuele gemeenten niet in de weg mag staan, al dan niet in (boven)regionale afstemming, te komen tot het besluit bestaande locaties te heroverwegen, te doen amoveren of verdergaand te concentreren. (Boven)regionale afstemming rond de ruimtelijke/landschappelijke consequenties van windenergie is in het kader van een zo optimaal mogelijk inpassing van initiatieven zeer wenselijk.

Zonneladder

Voor zonne-energie geeft u aan de zonneladder te willen volgen. Dit ondersteunen wij.

Bouwsteen 6 Woningvoorraad

Naar onze mening is het beleid ten aanzien van uitbreiding versus inbreiding niet gewijzigd ten opzichte van de huidige Omgevingsvisie. Dat, terwijl de opgaves wel gewijzigd zijn. Er is meer vraag naar woningen en niet alle inbreidingslocaties zullen in de toekomst benut gaan worden voor woningbouw omdat er in de kernen ook ruimte gevonden moet worden voor de klimaatadaptatie.

Wij zijn van mening dat het niet gewenst is dat alle inbreidingslocatie benut worden voor woningbouw omdat de kernen daardoor teveel verstenen. Een voorbeeld hiervan is een herontwikkelingslocatie in onze kern Sint Maartensdijk. Hier zijn verouderde rijwoningen verdwenen en hiervoor in de plaats worden appartementen gerealiseerd, waarbij er veel ruimte is vrijgehouden om meer groen in de wijk te brengen. Dit is belangrijk voor de belevingswaarde, de woonkwaliteit en de klimaatadaptatie. Deze kwaliteiten zijn naar onze mening van groot belang voor een kern en kunnen niet weggeschreven worden om de groene ring rond een kern koste wat kost te behouden. Bovendien is het onmogelijk om alle voorziene woningen door inbreiding te realiseren. Beter is het om zorgvuldig te kiezen voor uitbreidingslocaties waar veel groen gerealiseerd kan worden. Uitbreiding is daarom noodzakelijk om te kunnen voldoen aan de woningbouwplanning. Zeker gezien het huidige woningtekort in Nederland. Wij verwachten dan ook een aanpassing van het beleid ten aanzien van uitbreiding waarbij wij vragen om meer ruimte voor uitbreiding. Het gebruik van de laddertoets als hard afwegingskader moet afgeschaft worden.

Bouwsteen 20 Recreatie en toerisme

In subdoel 1 wordt gesproken over behoud van de brede zandstranden. Nergens wordt gesproken over de kleinere strandjes langs de randen van de deltawateren en dan met name de Oosterschelde. Deze strandjes hebben minder waarde voor toeristen, maar des te meer voor de lokale bevolking. Wij pleiten ervoor om ook deze strandjes te benoemen en mee te nemen in behoud en onderhoud van de stranden. Wij zien bovendien goede mogelijkheden in het opspuiten van recreatieve strandjes in combinatie met een hogere waterveiligheid. Uitbreiding van het aantal strandjes is wat ons betreft gewenst, omdat tijdens de laatste het zomers de capaciteit van de strandjes niet voldoende was. Aanleg van strandjes kan tevens de waterveiligheid vergroten wat een mooie combinatie is. Wij missen een visie op de jachthavens en de pleziervaart. Wij zijn van mening dat er een mogelijkheid geboden moet worden aan bestaande jachthavens om uit te breiden. De coronacrisis heeft gezorgd voor een nieuwe belangstelling voor pleziervaart. Aantrekkelijke recreatieve havens kunnen bijdragen aan de belevingswaarde van de provincie.

Oosterscheldevisie

Wij missen in de Zeeuwse Omgevingsvisie een relatie met de Oosterscheldevisie, terwijl de kustvisie wel veelvuldig wordt genoemd. De Oosterscheldevisie is zeer zorgvuldig tot stand gekomen en het is een gemiste kans om de aandachtspunten uit deze visie niet mee te nemen. Zo willen wij in het bijzonder de knooppunten tussen land en water noemen die in de Oosterscheldevisie worden benoemd. Dit zijn bij uitstek plekken (havens) waar land en water bij elkaar komen en deze zouden versterkt moeten worden. Door het in contact brengen van de twee werelden wordt de

belevingswaarde van het Nationale Park Oosterschelde vergroot. Wij pleiten er dan ook voor om de Oosterscheldevisie een meer nadrukkelijke rol in de Omgevingsvisie te geven.

Omgevingsverordening

Wij constateren dat de bijgevoegde verordening niet in overeenstemming is met het voorontwerp van de visie. Sterker nog: wij constateren dat er in de verordening geen wijzigingen zijn doorgevoerd ten opzichte van de huidige verordening. Dit doet afbreuk aan het zorgvuldige participatietraject zoals dat nu voor de visie doorlopen wordt. Wij hebben begrepen dat de verordening nog aangepast gaat worden aan de visie. Wij gaan ervan uit dat de gemeenten voldoende tijd krijgen om ook de wijzigingen in de verordening te kunnen beoordelen en hierop te reageren en zouden dit graag bevestigd zien.

Wanneer rekening gehouden wordt met bovenstaande punten kunt u rekenen op onze gemeente in de uitvoering van de acties zoals die zijn opgenomen in deze visie.

Hoogachtend,

Burgemeester en wethouders van Tholen,
de secretaris   de burgemeester

J.K. Fraanje

M.L.P. Sijbers

Ambtelijke reactie Gemeente Vlissingen op voorontwerp Omgevingsvisie Zeeland deel A en B en Omgevingsverordening

Onderdelen voorontwerp Omgevingsvisie	Reacties
Deel A Strategische visie	
Algemeen	<ul style="list-style-type: none"> • P.9, boven de afbeelding: “1. North Sea Port District – Terneuzen .... “. Het woord “Terneuzen” verwijderen zou beter zijn, want het North Sea Port District beperkt zich niet tot Terneuzen en datzelfde geldt voor het beoogde NOVI-gebied North Sea Port District. • P.12, onder “genieten en opladen/elementen van deze kernkwaliteit” ook cultuur benoemen. • P.13, onder 2. Waarderen – elementen van deze kernkwaliteit missen zeekeilandschap, poelgronden en kreekruggen • P.15, Benoem ook cultuur onder samenhang. • P.19, “in het kader van het Compensatiepakket Wind in de Zeilen wordt dit aangepakt door een extra intercityverbinding te realiseren over de Zeeuwse Lijn.” De komende jaren volgen er nog extra verbeteringen, zie rapport WIZ of verderop in de tekst waar het wel goed staat. • P.28, alinea 3. Inzetten dat er bij ontwikkeling zo veel mogelijk rekening wordt gehouden met het landschap. • P. 31, in de vierde alinea van onderen staat nu “De haven- en industriegebieden bieden plaats aan clusters van productiebedrijven.” Ik stel voor om het woord “productiebedrijven” te veranderen in “bedrijven”. Toelichting: in het havengebied zitten niet alleen productiebedrijven. Er zit ook scheepsbouw en offshore wind, bedrijven actief in de op- en overslag et cetera. • P.32, Covid een niet-economisch gerelateerd effect op de verdienmogelijkheid. Het is tijdelijk van aard. Wat is de toegevoegde waarde dit op te nemen, het opnemen zou beter tot zijn recht komen door te omschrijven dat de sector toerisme en recreatie (cultuur is onderdeel van recreatie) sterk gevoelig is voor pandemieën. • P.33, onder het kopje “Circulaire economie” staat in de eerste en tweede regel een vernauwing / verenging van het type bedrijven / organisaties dat zou moeten werken aan een circulaire economie. Het woord ‘verenging’ laten verwijderen. Mocht hiertoe niet worden besloten, dan zijn er nog wel regionale kansen voor circulaire economie ook op het gebied van de offshore (wind en gas- en olieboorplatformen op zee) en scheepsbouw et cetera. • P.35, onder het kopje “Transport en infra” staat in de eerste twee regels het volgende “Zeeland kent een hoofdnetwerk infrastructuur van hoofdwegen, vaarwegen, kabels en leidingen en een vliegveld.”. Hier is het volgende tekstvoorstel voor: “Zeeland kent een hoofdnetwerk infrastructuur van havens, hoofdwegen, vaarwegen, kabels, buizen en leidingen en een vliegveld.”, want waarom wel een vliegveld noemen maar niet de havens of de buizeninfrastructuur? • P.35, “De Zeeuwse stranden zijn de belangrijkste toeristische trekker ... Het Zeeuwse duin- en cultuurlandschap, met haar stranden, historische kernen en het omliggende platteland is het decor van beleving voor onze gasten.”. De tekst legt te veel nadruk op de buitenbeleving en het strand. Hiermee wordt voorbijgegaan aan de stedelijke beleving. Deze stedelijke beleving is potentieel een jaarrond activiteit. Deze kan daardoor kan zorgen voor een meer duurzamer bedrijfsvoering (geen seizoensproduct meer, met minder seizoenswerk (waardoor Zeeland aantrekkelijker wordt om werken en wonen). De groei van toerisme zou dus ook opgevangen kunnen worden door kansen voor de stedelijke regio's (naast dat mogelijk de groei ook grotendeels zou kunnen zitten in dit type van toerisme). • P.41, onder het kopje “Energietransitie” de laatste alinea is vooral beperkt en naar het nu geschreven. Er spreekt geen enkele ambitie naar 2050 uit en de alinea focust nog steeds op de industrie (in Zeeuws Vlaanderen) / Smart Delta Resources (SDR). Deze alinea aanvullen met een regel dat,

	aanvullend op de industrie ook andere sectoren in Zeeland zich steeds meer zijn gaan richten op verduurzaming / energietransitie.
Deel B Bijlagen per onderwerp	
1. Cultuur	<ul style="list-style-type: none"> • Geen opmerkingen
2. Gezondheid	<ul style="list-style-type: none"> • Geen opmerkingen
3. Mobiliteit	<ul style="list-style-type: none"> • P.11, In overweging geven om de nog te onderzoeken VeZA-boog ook in te zetten voor passagiers en niet enkel goederentransporten. • P.15, subdoel 4: schone mobiliteit. De focus ligt sterk op activiteiten op het land. Echter zou ook aandacht voor schone en slimme mobiliteit(en) op het water een meerwaarde zijn.
4. Onderwijs	<ul style="list-style-type: none"> • Het feit dat jongeren niet terugkeren naar Zeeland om hier te werken na afronding van de studie heeft een relatie met de arbeidsmarkt in Zeeland (MKB), die ontbreekt. • P.17, subdoel 1 is te veel omvattend, waardoor ambities, doelstellingen en interventies hier door elkaar heen lopen. • P.18, actiepunt 1.1 en volgende. Te behalen mijlpalen/actiepunten ontbreken, dit heeft te maken met opmerking hiervoor. • Aan de randvoorwaarden (de belangrijke pijlers van alinea 3, P.17) wordt geen aandacht besteed. • P.19/20: kansen en risico's. Hier is weinig herkenbaarheid met de inhoud van de tekst. Er lijkt vooral toegeschreven te zijn naar de punten 1 t/m 4 en minder naar de kansen en risico's horend bij de ambities/doelstellingen en interventies die eerder zijn beschreven.
5. Voorzieningen en evenementen	<ul style="list-style-type: none"> • P.22 Bij evenementen mist 1 van de grote evenementen binnen de provincie: Film by the Sea (het is geen limitatieve lijst). • P.22, Onderwijs. Er worden allerlei zaken genoemd die niets te maken hebben met de onderwijshuisvestingsproblematiek. Heeft veel relatie met het eerder thema Onderwijs 4. Het geheel wordt daardoor niet overzichtelijker. Beter zou zijn om dit soort zaken te noemen op 1 plek en op andere plekken eventueel te verwijzen.
6. Woningvoorraad	
7. Woonomgeving	
8. Archeologie	<ul style="list-style-type: none"> • Geen opmerkingen
9. Bodem	<ul style="list-style-type: none"> • Geen opmerkingen
10. Deltawateren	<ul style="list-style-type: none"> • Pagina 45, kopje "Huidige situatie". De beschikbaarheid van zoet water wordt hier alleen gerelateerd aan de procesindustrie en landbouw (industriewater). Water voor de burger, een eerste levensbehoefte, wordt echter nergens vermeld. Suggestie om die doelgroep ook op te nemen? Of is dat hier niet de bedoeling?
11. Erfgoed	<ul style="list-style-type: none"> • Geen opmerkingen
12. Landbouw	<ul style="list-style-type: none"> • Geen opmerkingen
13. Landschap	<ul style="list-style-type: none"> • Geen opmerkingen
14. Milieu	<ul style="list-style-type: none"> • P.78, onder Rolverdeling staat "Afronding sanering spoedlocaties en overdracht naar gemeenten. De Provincie is verantwoordelijk voor het afmaken van de laatste saneringen van de spoedlocaties.". Echter ziet het er naar uit dat alle locaties waar sanerende maatregelen getroffen zijn in de vorm van een schone leeflaag of verharding onder de Omgevingswet ook onder de bevoegdheid van de Provincie Zeeland blijven vallen. Graag hier aandacht voor.
15. Natuur	p.72 Daar waar <u>mogelijk</u> ecologisch beheer
16. Watersysteem	<ul style="list-style-type: none"> • Deze teksten hebben vooral betrekking op het door het waterschap beheerde landelijk gebied. Dit terwijl stedelijk waterbeheer vrijwel niet genoemd, ondanks dat hier juist de grootste opgave ligt.
17. Arbeidsmarkt	<ul style="list-style-type: none"> • P.96, " Dat zijn de trends van de opmars van de werkende vrouw, de explosieve groei van deeltijdwerk, het langer doorwerken, de verdere groei van de dienstensector en de toename van het aantal

	<p>hoogopgeleiden". In deel A wordt verwezen naar corona. De effecten van corona op thuiswerken (een grote kans voor Zeeland) vind ik hier niet terug. Zeeland kan (mede via goede marketing) opeens heel interessant worden voor hogeropgeleiden, mede omdat deze groep vaak thuis kan werken.</p> <ul style="list-style-type: none"> • P.97, Actie 1.6: Evenementen gebruiken voor de profilering van Zeeland. Er wordt sterk ingezet op sportevenementen. De vraag is of de doelgroepen die je wil bereiken (hoogopgeleiden) hiervoor naar Zeeland willen komen. Waarom niet inzetten op culturele evenementen. • P.98, Actie 1.7: Natuur benutten als factor in het Zeeuwse vestigingsbeleid. Is er ooit onderzoek gedaan naar de wensen van bijvoorbeeld (hoogopgeleiden) van buiten de provincie en welke woonwensen zij hebben. Veel mensen verlaten Zeeland vanwege de suggestie dat er geen stedelijkheid is.
18. Circulaire economie	<ul style="list-style-type: none"> • P.101, Het valt op dat havenbedrijf North Sea Port wordt afgekort naar NSP. Het havenbedrijf heeft liever niet dat het wordt bestempeld als Nationaal Socialistische Partij. Verzoek is dus deze afkorting niet meer te gebruiken. Verder is er veel aandacht voor circulaire activiteiten in de chemische industrie maar bijvoorbeeld de ontmanteling en circulariteit van offshore-activiteiten (wind en olie- en gasboorplatforms) niet worden genoemd. In Vlissingen-Oost is dat een toenemende activiteit.
19. Havens en bedrijven	<ul style="list-style-type: none"> • P.103, Huidige situatie. Hier staat de volgende regel "Dit zijn Industrie en Maintenance, Havens en Logistiek, Vrijtijdseconomie, Water, Deltatechnologie en Energie, en Agrofood." Hier zijn een paar aanvullingen wenselijk, als regel is dit het voorstel "Dit zijn industrie, scheepsbouw, offshore wind en maintenance, havens en logistiek, vrijetijdseconomie, water en maritiem, deltatechnologie en energie, en agrofood". • P.104, Havens en industrie, ook weer de tweede regel daarvan veranderen in het bovenstaande. • P.104, Midden- en kleinbedrijf (MKB), voor de eerste alinea, tweede regel is het volgende tekstvoorstel "North Sea Port is de motor van de Zeeuwse economie voor werkgelegenheid en toegevoegde waarde en het MKB is dat voor de werkgelegenheid." De werkgelegenheid van North Sea Port zou ook benadrukt moeten worden. • P.106, de toelichting van actiepunt 1.4 past niet bij de titel van het actiepunt. • P.107, voor de laatste bullet onder 3 "Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten" is het volgende tekstvoorstel "De bedrijven in de havens zoeken naar innovatieve oplossingen om een belangrijke positie in Europa te behouden en uit te bouwen". • P.108, in de bovenste regel ook de overheden toevoegen. Dus het volgende tekstvoorstel "Voor een duurzame en gezonde economie zoeken bedrijven onderling, overheden en onderwijs- en kennisinstellingen samenwerking".
20. Recreatie en toerisme	<ul style="list-style-type: none"> • De subdoelen gaan nog steeds uit van een oude visie (toeristische uitvoeringsalliantie). Zijn de genoemde subdoelen een rol van de overheid en hoort dit thuis in de omgevingsvisie? • P.109, Huidige situatie: In de uitdaging (groei van 50% de komende 30 jaar) is gefocust op de kustregio. De stedelijkheid en achterland blijft onbenoemd. • P.110, Een veelzijdig aanbod: Waarom is hier aandacht op watersport en worden elementen als stedelijkheid en cultuur niet genoemd. De tekst is niet goed afgewogen en richt zich op slechts op een enkele of beperkt aanbod. • P.111, Subdoel 1: Beleving van gastvrij Zeeland voor de gast optimaliseren om waardering en herhaalbezoek te stimuleren. Dit is een rol van de ondernemers zelf en de basis geweest waarom VVVZeeland haar bestaansrecht heeft verloren. • P.111, Actie 1.1 versterken Zeeuwse identiteit en profilering. Zeeuwse identiteit is sterk monolithisch / eenzijdig strandgericht. Nergens wordt de vraag neergelegd of deze toekomst duurzaam is en of het niet verstandig is andere opties te verkennen.

	<ul style="list-style-type: none"> • P.111, Actie 1.2. Met het vertrek van VVVZeeland, blijkt nu al dat gastheerschap prima opgepakt kan worden door het bedrijfsleven zelf, die daar ook belang bij hebben. Wat is nog de rol van de overheid? • P.112, Subdoel 2 - Gezonde en vitale toeristische bedrijfstak met investeringsvermogen. Een gezonde bedrijfstak is primair een zaak van het bedrijfsleven zelf. De overheid heeft in deze een rol op het gebied van RO. • P.112, Actie 2.1: Is het een taak van de overheid om ondernemers te begeleiden of om in bijvoorbeeld innovatie te investeren? Als gemeente hebben we een RO rol en een faciliterende rol. Geef duidelijk aan wat wel of niet kan en biedt ruimte. Zorg voor overcapaciteit zodat ondernemers gedwongen worden om te innoveren. • P.112, Actie 2.2. Optimaal verbinden van vraag en aanbod. Het is een opsomming van belevingen. Prima, maar de stedelijkheid blijft ook hier onbenoemd. • P.113, Actie 2.5 - Passende arbeidsmarkt. De grootste uitdaging in de arbeidsmarkt toerisme ontbreekt. Deze is nu vooral seizoensgebonden. Daarmee worden niet structureel medewerkers getrokken. Centraal zou daarom seizoensverlengende vormen van toerisme (lees stedelijk toerisme) moeten staan. Daarnaast is de volgorde van de rolverdeling ons inziens verkeerd om. Eerst moet er gezorgd worden voor aantrekkelijke banen (jaarrond). Dan kan iemand ook huisvesting betalen en dan volgt vanzelf opleiding et cetera. • P.114, Actie 4.2 - Data en kennisontwikkeling. Er wordt onderschreven dat er te weinig kennis is. Onderzoek is nu gemonopoliseerd bij een kenniscentrum.
21. Transport en infrastructuur	<ul style="list-style-type: none"> • P.116, Hoofdwegen personen- en vrachtverkeer derde alinea. Er is een ambitie om meer goederen vanuit Vlissingen-Oost per spoor te vervoeren. Die treinen gaan echter door Goes. Met de bewuste alinea is vervoer per spoor geen optie meer. Daarom wordt gevraagd deze alinea uit de tekst te verwijderen. • P.116, Spoorwegen. Naast de goederenspoorlijn Gent – Terneuzen ook inzetten voor personenvervoer van de VeZA-boog. • P.117, Elektriciteitsnet. Hier staat dat Zeeland zal fungeren als stopcontact voor offshore windmolenparken. Bij de actiepunten is niet opgenomen dat de provincie Zeeland gaat lobbyen voor aanlanding van meer stroom van nog te bouwen windmolenparken (elders) op zee. • P.118, Onder Trends en ontwikkelingen, vierde regel, achter de woorden “elektrisch rijden” zou ook de toevoeging “en elektrisch varen” wenselijk zijn. • P.118, een na laatste alinea in de laatste regel staat: “Er is wel een toename te verwachten van het vervoer gevaarlijke stoffen over weg, spoor en vaarwegen”. Zie de eerste opmerking op dit thema over goederenvervoer over het spoor via Goes.
22. Visserij	<ul style="list-style-type: none"> • Geen opmerkingen
23. Duurzame energie	<ul style="list-style-type: none"> • P.126, Huidige situatie. Hier wordt slechts gesproken over “Wind op land”. Er zijn echter ook windmolenparken vlak voor de kust. Denk aan Borssele I tm IV en ligt er een besluit van de minister van EZK om stroom van het nog te bouwen windmolenpark Ijmuiden Ver Alpha in Borssele te laten aanlanden. Al deze info moet hier nog worden toegevoegd. • P.128, Rolverdeling. Hier nog aan toevoegen dat de provincie Zeeland bij het Rijk lobbyt voor de aanlanding van meer stroom in Borssele van nog te bouwen windmolenparken op zee. Er is namelijk nog steeds sprake van meer vraag van het bedrijfsleven naar stroom dan aanbod ervan.
24. Energietransitie	<ul style="list-style-type: none"> • Geen opmerkingen
25. Klimaatadaptatie	<ul style="list-style-type: none"> • Geen opmerkingen
26. Waterveiligheid	<ul style="list-style-type: none"> • P.136, Primaire waterkeringen. Hier zou de toevoeging: “Indien uit huidige beoordelingsronde blijkt dat niet wordt voldaan, tevens gekeken wordt naar alternatieve opties en strategieën waar ook na 2050 naar gekeken gaat worden.” wenselijk zijn. • P.136, Meerlaagse veiligheid. Hier moet niet alleen gesproken over de

	<p>eerste maar ook de tweede laag waterkeringen. Verder zou in deze eerst alinea moeten worden gesproken over “andere potentiële ruimtelijke ambities”.</p> <ul style="list-style-type: none"> • P.137, actiepunt 1. Hier is het volgende tekstvoorstel voor: “Versterkingsprojecten vragen om een integrale aanpak zowel op inhoud als op afstemming van tijdlijnen met betrokken partijen en moeten naast waterveiligheid ook bijdragen aan de ruimtelijke kwaliteit.”. Daarnaast vragen we om aansluiting van de tekst op de concept-Klimaatadaptatie Strategie Zeeland (KaSZ) paragraaf 4.2.3. • P.138, actiepunt 2. Ook hier vragen we om aansluiting van de tekst op de concept-Klimaatadaptatie Strategie Zeeland (KaSZ) paragraaf 4.2.2. • P.138, actiepunt 3. Ook hier vragen we om aansluiting van de tekst op de concept-Klimaatadaptatie Strategie Zeeland (KaSZ) paragraaf 4.2.3. • P.138, kansen en risico’s. Onder 1 punt 3 “De omvang van de stranden moet op peil blijven om huidige recreatieve en natuurfuncties te behouden.”. Deze visie geldt voor 10 jaar. De vraag is hoelang het, vanwege de zeespiegelstijging, vol te houden is om de omvang van de stranden op peil te houden. In de komende tien jaar alvast inspelen op veranderend (strand-)toerisme op de lange termijn. • P.139, kansen en risico’s. Onder 2 hier vragen we om aansluiting van de tekst op de concept-Klimaatadaptatie Strategie Zeeland (KaSZ) paragraaf 4.2.2. • P.139, kansen en risico’s. Onder 3, deze punten zijn niet herleidbaar naar de kernkwaliteiten of in elk geval veel explicieter opgeschreven dan in de kernkwaliteiten. • P.139, kansen en risico’s. Onder 4 graag een punt toevoegen: “Bij de integrale benadering van de langetermijninvesteringen wordt niet alleen rekening gehouden met de tijdlijn voor kustveiligheid, maar ook met de tijdlijnen die spelen bij ontwikkelingen binnen het gebied.”
27. Zoet water	<ul style="list-style-type: none"> • Deze tekst is sterk gericht op de landbouw (en dus het waterschap). De aanpassingen in de tekst dat voor alle consumenten/burgers/processen zoet water van essentieel belang is, klinkt niet heel sterk door in de totale tekst.
Omgevingsverordening	
	<ul style="list-style-type: none"> • Over het geheel wordt vaak de term significant gebruikt, maar dit is niet gedefinieerd.
	<ul style="list-style-type: none"> • Is er een definitie voor “bestaand bebouwd gebied”?
	<ul style="list-style-type: none"> • Er mist een definitie voor verblijfsrecreatieterreinen.
	<ul style="list-style-type: none"> • Graag Baskensburg aanwijzen als grootschalig bedrijventerrein.
	<ul style="list-style-type: none"> • De ruimte voor ruimte regeling geeft alleen toepassingsmogelijkheden voor woningbouw en nieuwe economische dragers. Is er verruiming mogelijk in functies, waarbij naastgelegen percelen niet onevenredig in de gebruiksmogelijkheden worden geschaad en waarbij de landschappelijke waarden niet worden aangetast, maar juist versterkt? Denk bijvoorbeeld aan een kleinschalige zorglocatie, agrarisch dagverblijf, zorghotel et cetera)
	<ul style="list-style-type: none"> • 5.1.1.1 lid 3 onder a wijzigen: “met ten hoogste 20% of maximaal 0,5 hectare”
	<ul style="list-style-type: none"> • 5.1.1.1 lid 4 onder b, deze regel is overbodig aangezien de ladderonderbouw ook op kan sturen, deze regeling maakt motivering extra zwaar.
	<ul style="list-style-type: none"> • 5.1.2.1 lid 3 onder c, moet je dit wel willen voor 5.1.1.1 lid 5 i, j en k?
	<ul style="list-style-type: none"> • 5.1.5.1 lid 3 regel 2 wijzigen naar: “de nieuwvestiging, uitbreiding of wijziging van een verblijfsrecreatieterrein”
	<ul style="list-style-type: none"> • 5.1.5.3 lid 1, door dit lid zo te formuleren, in combinatie met de definitie van een bouwactiviteit, houdt in dat strandhuisjes niet vernieuwd kunnen worden en dat er niets gewijzigd kan worden aan de huidige bebouwing. Dit lid zou anders geformuleerd moeten worden, omdat het toeziet op het niet gewenst zijn van een toename in oppervlakte en bebouwing.
	<ul style="list-style-type: none"> • 5.1.5.3 lid 2, door dit lid zo te formuleren is het wijzigen van bestaande

	<p>bebouwing niet mogelijk. Daarnaast zijn ook bij verplaatsing regels voor het bouwen noodzakelijk in het omgevingsplan. Wanneer verplaatsen wel mogelijk wordt gemaakt in het omgevingsplan, maar zonder regels, kunnen er ongewenste uitbreidingsmogelijkheden ontstaan.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • 5.1.5.5 lid 3 onder c regel 3 wijzigen naar: "ruimtelijke kwaliteit en/of de herstructurering"
	<ul style="list-style-type: none"> • Bijlage IV: Hier worden de begrippen verblijfsrecreatieterreinen en bedrijven door elkaar gebruikt. Advies is om hier eenduidigheid aan te houden.
	<ul style="list-style-type: none"> • Bijlage IV onder 2 (1 na laatste alinea) wijzigen naar: Als er sprake is van een gezamenlijk streefbeeld voor een aandachtsgebied dat door gemeenschappelijke partijen wordt gedragen dan kan het oplossen van het verblijfsrecreatieve knelpunt zowel in het aandachtsgebied als elders in de betreffende regio plaatsvinden. Bij de ontwikkeling van een bestaande, verblijfsrecreatieve voorziening in een aandachtsgebied, wordt in de praktijk vaak al een verblijfsrecreatief knelpunt op de bestaande locatie opgelost, waardoor al aan de verplichting van het oplossen van een knelpunt is voldaan. Bij een nieuwe verblijfsrecreatieve ontwikkeling geldt ook dat of in het aandachtsgebied (bijvoorbeeld door herstructurering) of elders buiten het aandachtsgebied een knelpunt opgelost dient te worden. De basis hiervoor is dan het integrale, gezamenlijke streefbeeld, waarin de gewenste ontwikkelingen voor het gebied zijn vastgelegd. <p><i>* Dit is zo vastgesteld in het BO Kustvisie.</i></p>
	<ul style="list-style-type: none"> • Toelichting paragraaf 5.1.3, hier wordt verwezen naar bijlage II waar de begrenzing van het bestaand stedelijk gebied wordt weergegeven. In de huidige omgevingsverordening is aangegeven dat er geen gebruik gemaakt wordt van een kaart, maar van bewoordingen. Door nu wel een kaart op te nemen bestaat de kans dat de mogelijkheden beperkt worden.
	<ul style="list-style-type: none"> • Toelichting paragraaf 5.1.5, zin tweede voorwaarde wijzigen naar: "Met de voorwaarde 'er sprake is van een integrale kwaliteitsimpuls van de bestaande en de toekomstige accommodatie in bijlage IV, onderdeel..."

Aan het College van Gedeputeerde Staten van Zeeland
Postbus 6001
4330 LA Middelburg

Datum: Kortgene, 1 april 2021
Kenmerk: B/20210401001/RvdW/SvT
Betreft: **Zeeuwse Omgevingsvisie**

Geacht College,

Graag maakt het bestuur van HISWA-RECRON district Zeeland gebruik van de mogelijkheid om in het kader van de achterbanraadpleging schriftelijk te reageren op de concept-versie van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. Wij willen graag onze waardering uitspreken voor het feit dat wij als HISWA-RECRON district Zeeland al in een vroegtijdig stadium uitgenodigd zijn om, o.a. door deelname aan bijeenkomsten, inbreng te leveren in het proces om te komen tot de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021.

Dit doet ons inziens ook recht aan de omvang van onze sector. Met een omzet van € 1.850.000.000 en 16.700 banen verwachtten wij dan ook evenredige aandacht voor onze sector in de Zeeuwse Omgevingsvisie en dat deze in verhouding staat tot andere sectoren, zoals de landbouw. Volgens de cijfers uit dezelfde Omgevingsvisie leveren zij 9500 arbeidsplaatsen en voegen € 600.000.000 waarde toe.

Daarbij levert onze sector een forse immateriele bijdrage, voor zowel de inwoners als onze gasten. Ook dit zorgt voor een positieve ontwikkeling op de economie en de samenleving die naar onze mening in dit stuk te eenzijdig (voornamelijk vanuit fysieke kringlopen of producten) wordt belicht.

Om onze gasten beter van dienst te kunnen zijn, pleiten wij dan ook voor een onafhankelijk behoefteonderzoek, zodat deze behoeften ook kunnen worden meegenomen in de totstandkoming van de Zeeuwse Omgevingsvisie.

Wij pleiten er verder voor om stevig te investeren in beleefbare en toegankelijke natuur en landschap. Dit is een punt dat landelijk ook op de agenda gezet wordt door Gastvrij Nederland en is een belangrijke factor in de recreatieve infrastructuur. Investeren is nodig in de bestaande natuur (bijvoorbeeld rondom het Veerse Meer) en met betrekking tot uitbreiding om de overbelasting van huidige natuur in betere banen te leiden.

Diverse van onze opmerkingen en suggesties zijn verwerkt in de thans voorliggende tekst. In deze reactie zullen wij ons daarom beperken tot enkele voor ons belangrijke onderwerpen. Onze opmerkingen hebben vooral betrekking op hoofdstuk 20 "Recreatie en toerisme".

Pag. 29

De waterkwaliteit van het Veerse Meer baart ons zorgen en wordt bevestigd door recent onderzoek van het NOB. Hierop is ons inziens snel actie nodig en dient de impasse tussen Waterschap, RWS en gemeenten te worden verbroken, wellicht onder leiding van de Provincie Zeeland.

Als aanvulling op het tegengaan van onttrekking van woonruimte tbv recreatieve verhuur, is voldoende betaalbare woningbouw noodzakelijk. Zie hiervoor ook onze reactie op pag 113.

Pag. 34/35

Deze turbulente ontwikkelingen vragen ons inziens meer provinciale regie.

Pag. 109 Huidige situatie

Terecht wordt hier opgemerkt dat de verwachte toename (met 50%) tot 2030 kansen biedt om de huidige kwaliteit van de leefomgeving te behouden en om de Zeeuwse Kustkwaliteit te versterken. Tegelijkertijd vereist een dergelijke toename dat de door Zeeuwen ervaren overlast en drukte van een dergelijke toename zeker niet toeneemt, omdat anders het draagvlak voor het toerisme in gevaar komt. Het beleid van provincie en gemeenten zal ook hierop (meer) gericht dienen te worden. Zie ook verder.

Pag. 111 Actie 1.1. Versterken Zeeuwse identiteit en profilering

Wij vinden het positief dat de Omgevingsvisie ruime aandacht besteedt aan waterrecreatie. Dit biedt goede kansen voor profilering van het toeristisch product Zeeland. Behalve de genoemde vormen van waterrecreatie c.q. watersport liggen er natuurlijk ook kansen voor waterrecreatie “op het land”, die bijdragen aan de beleving van Zeeland door de toeristische gast. Wij denken daarbij bijvoorbeeld aan routestructuren in en rond kreek en wateren. Ook opgaven op het gebied van klimaatadaptatie bieden kansen voor (water-)recreatief medegebruik in combinatie met natuur, landschap en landbouw. Wij verzoeken u om deze binnendijkse kansen voor waterrecreatie in de Omgevingsvisie te vermelden.

Pag. 111 Actie 1.2. Optimaliseren toegankelijkheid toeristische producten en diensten: de basis op orde

In aanvulling op de tekst het volgende. Belangrijk is dat voor onze toeristische gasten de bereikbaarheid van de Zeeuwse kust zo goed mogelijk is. Dat begint al bij de grens van Zeeland (en eigenlijk daarvoor al) en eindigt bij de logiesaccommodatie of op de parkeerplaats vlakbij het strand. Hierbij zijn verschillende wegbeheerders betrokken, zoals Rijkswaterstaat, Provincie Zeeland en de gemeenten. Meer samenwerking en onderling overleg om knelpunten in de bereikbaarheid op te lossen c.q. te verminderen zijn nodig. Voor de toeristische sector zijn een betere doorstroming (met name in het toeristenseizoen) op de N59, de N57 en de A58 alsmede goede aansluitingen met het Vlaamse hoofdwegennet belangrijk.

Ook zijn wij voorstander van de beëindiging van de tolheffing in de Westerscheldetunnel, omdat daarmee een financiële drempel om Zeeland verder te ontdekken te bereik en weggenomen wordt. Voor de toerist die per openbaar vervoer komt, is de Westerschelde Ferry een toegangspoort tot de Zeeuwse kust en haar achterland. Deze veerverbinding, waarop bij uitstek het Zeelandgevoel kan worden beleefd en die van belang is voor de koppeling van twee Zeeuwse toeristische gebieden, verdient meer aandacht en een upgrade om het (toeristisch) gebruik ervan te stimuleren.

Verder verwijzen wij u naar de inhoud van onze recente reactie op de Richtingennotitie Slimme Mobiliteit. Het initiatief voor een Regionale Mobiliteitsstrategie ondersteunen wij.

Pag. 112 Actie 2.2. Optimaal verbinden van vraag en aanbod

Wij zijn van mening dat in het kader van “optimaal verbinden van vraag en aanbod” vooral ruimte geboden dient te worden aan de (kwalitatieve) verbetering van het *bestaande* toeristische aanbod. Reguliere verblijfsrecreatieve ondernemers, die inspelen op de wens van de toerist en investeren in kwaliteitsverbetering van hun bedrijf, dienen te kunnen blijven rekenen op de medewerking van provinciale en gemeentelijke overheden.

Het toeristisch product Zeeland is zeer gebaat bij diversiteit en veelzijdigheid van het toeristisch aanbod. De ervaring in de afgelopen periode heeft echter aangetoond dat het merendeel van de kleinschalige(re) initiatieven, zoals bijvoorbeeld nieuwe economische dragers, vaak meer van hetzelfde is in plaats van een “waardevolle aanvulling op het reguliere aanbod”.

We maken ons als sector zorgen dat in het merendeel van Zeeland, het kamperen bij de boer wordt gemotiveerd vanuit de opvatting dat deze vorm van kamperen een bron van neveninkomsten voor het

agrarische bedrijf is. Het argument dat het kamperen bij de boer “een belangrijke extra inkomstenbron voor met name agrarische ondernemers” is, snijdt geen hout om medewerking te verlenen aan vergroting van de capaciteit voor het kamperen bij de boer. Deze ondernemers dienen vergroting van hun inkomsten primair op het agrarisch bedrijf te vinden. Wij zijn van mening dat aan het kamperen bij de boer dezelfde (kwaliteits- en omgevings-)eisen gesteld dienen te worden als aan reguliere campings. Overigens blijkt uit het rapport “Programma Toerisme” van de gemeente Veere dat er nog erg veel uitbreidingsmogelijkheden voor het kamperen bij de boer (ettelijke duizenden eenheden alleen al in de gemeente Veere) zijn. Dit staat in fel contrast met de zeer beperkte uitbreidingsmogelijkheden voor reguliere campings, waaraan alleen meegewerkt wordt als sprake is van kwaliteitsverbetering en aan tal van extra voorwaarden voldaan wordt.

Pag. 112 Actie 2.3. Ontwikkelstrategie: gebiedsgerichte aanpak en ontwikkelruimte in balans met omgeving

Onderaan deze pagina wordt verwezen naar de Zeeuwse Kustvisie. Enkele jaren geleden hebben o.a. de Provincie Zeeland, Waterschap Scheldestromen, de Zeeuwse kustgemeenten en tal van maatschappelijke organisaties (waaronder HISWA-RECRON) ingestemd met de Zeeuwse Kustvisie. In verband hiermee verzoeken wij om in de Zeeuwse Omgevingsvisie niet te volstaan met een verwijzing naar deze Kustvisie, maar daarin expliciet te vermelden dat het ruimtelijk beleid voor de kustzone (zoals verwoord in de Zeeuwse Kustvisie) integraal onderdeel is van de Zeeuwse Omgevingsvisie. Daarmee wordt recht gedaan aan het brede draagvlak voor het Zeeuwse Kustbeleid.

Pag. 113 Actie 2.5. Passende arbeidsmarkt

De voldoende beschikbaarheid van kwalitatief goed geschoolde medewerkers is één van de grote uitdagingen voor de toeristische sector in Zeeland.

Nu al zijn er tekorten op de Zeeuwse arbeidsmarkt en deze zullen (door de afname en de veroudering van de beroepsbevolking) alleen maar toenemen in de komende jaren. Veel sectoren “vissen” in dezelfde steeds kleiner wordende vijver van de Zeeuwse arbeidsmarkt. Versterking van het imago van de toeristische sector en het (nog) aantrekkelijker maken van een baan in het toerisme is essentieel om als sector een interessante en aantrekkelijke werkgever te blijven. Toeristische ondernemers dienen zich daarom te kunnen ontwikkelen om daarmee de kwaliteit van het bedrijf, van de arbeid en van het ondernemerschap op een hoger niveau te kunnen brengen.

Hierbij past ook dat HZ en Scalda nog meer de ambitie dienen te hebben om dé vrijetijdsopleidingen op HBO- en MBO-niveau in Nederland aan te bieden. Dit heeft een magneetwerking op jong talent voor de toeristische sector. Zeker in een toeristische provincie bij uitstek is dit op zijn plaats.

Verbaasd zijn wij over de tekst bij de laatste bullet bij dit actiepunt: het is vanzelfsprekend dat toeristische bedrijven voor aantrekkelijke banen zorgen. Deze banen zijn er volop, niet alleen op MBO-niveau, maar ook op HBO-niveau. Wij stellen voor om deze tekst te wijzigen in: “Bedrijven in de vrijetijdssector zorgen voor voldoende uitdagende en praktijkgerichte stageplaatsen”.

Pag. 113/114 Actie 3.1 Effecten op leefomgeving betrekken bij recreatieve ontwikkelingen

Wij hebben met instemming kennis genomen van het feit dat u “ook bij kleinere vormen van verblijfsrecreatie, zoals de toename van het aantal particuliere verhuurders, aandacht heeft voor de effecten op de leefomgeving”. In de Zeeuwse kustdorpen heeft deze vorm van verblijfsrecreatie een enorme vlucht genomen. Datzelfde geldt voor de commerciële verhuur van (tweede en derde etc.) woningen door investeerders en projectontwikkelaars in de kustdorpen. Niet alleen betekent deze ontwikkeling dat woningen voor starters onbetaalbaar worden, waardoor deze grote moeite hebben om in hun geboortestreek te blijven wonen. Maar dit zorgt ook voor groeiende overlast voor omwonenden en “doodse”

straten buiten het toeristenseizoen. Gelet op het belang van voldoende draagvlak bij de plaatselijke bevolking voor het toerisme vinden wij een en ander een zeer ongewenste ontwikkeling. Gemeenten hebben door het instellen van een tweede woningverordening wettelijke mogelijkheden om deze problemen aan te pakken. Wij zijn van mening dat het de taak en de verantwoordelijkheid is van gemeenten om hierin actief op te treden en de (commerciële) toeristische verhuur van woningen in de Zeeuwse kustdorpen zoveel mogelijk te beperken.

Niettemin constateren wij dat de (meerderheid van de) Raad van de gemeente Sluis deze ongewenste ontwikkelingen bewust op zijn beloop laat door niet mee te werken aan het instellen van een tweede woningverordening. Graag roepen wij u op om binnen uw mogelijkheden alles in het werk te stellen om de toeristische verhuur in kustdorpen aan banden te leggen.

Wij verzoeken u om bovenstaande opmerkingen te verwerken in de volgende versie van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. Desgewenst zijn graag bereid de inhoud van deze brief mondeling toe te lichten.

Vriendelijke groeten,

HISWA-RECRON Zeeland,

Voorzitter

Kapelle, 17 maart 2021

Betreft: onze visiepunten op de omgevingsvisie Zeeland

Geachte

Als Zeeuws Land en Vis collectief hierbij onze visiepunten op een rij betreffende de omgevingsvisie:

- A. Uitvoering en wetten moeten gebaseerd zijn op gedegen metingen (meten = weten) en niet op aannames. Daarom willen we als voorstel een project-aanvraag indienen. Dit project houdt in dat we meetapparatuur mogen huren of aanschaffen op subsidie jongerenregeling landbouw voor m.n. de waterkwaliteit, ammoniakuitstoot meten in verschillende stallen en met verschillende omstandigheden, ook tijdens werkzaamheden. (Evt. door studenten van de HAS school Dronten).
- B. Bufferzones: deze mogen **geen beperking** worden voor de landbouw, daarbij minimaal in landbouwgebied en mocht dit toch zo gepland worden dan alleen indien schadeloosstelling voor eigenaar en pachter van de grond. Economische schade voor landbouw moet op deze manier beperkt worden.
- C. Planvorming en/of samenwerking met grondgebruikers bij bestemmingswijzigingen moet **eerste** prioriteit zijn, niet via alleen belangenbehartiging, omdat niet ieder lid is van belangenbehartiging of omdat er verschillende partijen zijn.
- D. Voor de duurzame landbouw en kringlooplandbouw is er voldoende organische mest nodig voor bodemvruchtbaarheid. Er zijn verschillende mogelijkheden voor: voor intensieve veehouderij zijn er verschillende uitstekende innovatieve stalsystemen beschikbaar. Innovatieve intensieve veehouderij moet toekomst geboden worden.
- E. Bescherming landbouwareaal voor een duurzame economische sector in Zeeland.
- F. Ruime mogelijkheid voor zoet water bassins op landbouwbedrijven moet gestimuleerd worden.
- G. Het is wenselijk om extra ruimte te krijgen op het bouwblok van agrarische bedrijven voor monovergisters, dit heeft een reducerende werking op de methaanuitstoot en de stikstofbenutting van digistaat is hoger en met minder verliezen t.o.v. normale drijfmest. Daarnaast is gas uit mest hernieuwbare energie en zorgt niet voor een toename van CO2. Ook voor de kringloopgedachte is het een toegevoegde waarde.
- H. Ruilverkavelingen moeten opgenomen worden in de plannen voor verbetering van de bedrijfsstructuur, in verband met infrastructuur landbouwverkeer (verbreding van de wegen) en landbouwwerkzaamheden voor vlotte veilige doorstroming voor al het verkeer.
- I. Uitbreiding vliegveld "Midden Zeeland" mag precisie-landbouw niet in de weg zitten (Drones). Dit geldt ook voor elektrische bedrading van nieuw te leggen leidingen.
- J. Verbreding van agrarische bedrijven moet gestimuleerd worden en mogen niet op slot worden gezet in verband met werkgelegenheid, economie.
- K. Zoet water is van groot belang voor onze provincie, huidige zoet water gebieden zoals Grevelingen, Volkerak en Zoommeer moet worden gekoesterd. En deze moeten nog uitgebreid worden, omdat dit een belangrijk punt is geworden voor natuur en landbouw. Er moet ruimte gecreëerd worden.

- L. Depositie van buitenlands stikstof moet niet op het bordje van de Zeeuwse landbouw worden gelegd. (Ook hier is meten = weten weer belangrijk).
- M. In de omgevingsvisie moet er meer nadruk gelegd worden op de economie en werkgelegenheid in de landbouw. Zeker met kringlooplandbouw in het vooruitzicht is dit een belangrijk punt.
- N. **Inpolderen van de Oosterschelde** tussen de Zeelandbrug en Bergen op Zoom zou onderzocht moeten worden. En binnenmeren verzoeten behalve de Westerschelde, dijken verstevigen is dan ook een belangrijk punt, wat direct moet worden meegenomen.

Bijdeze ons bijdrage aan de omgevingsvisie. Graag horen we Uw beoordeling en beantwoording op onze aangeleverde punten. Mochten er nog vragen zijn naar aanleiding van onze punten, horen wij dat ook graag.

Met vriendelijke groet,

Het Zeeuws Land & Vis collectief,

Voorzitter

Secretariaat ,

Provincie Zeeland
T.a.v. Het college van Gedeputeerde Staten
Postbus 6001
4330 LA Middelburg

Middelburg, 25 maart 2021

Onderwerp: reactie natuurorganisaties achterbanraadpleging Omgevingsvisie

Geachte heer _____, beste Team van de Omgevingsvisie,

Wij schrijven deze brief gezamenlijk met Staatsbosbeheer, Nationaal Park Oosterschelde, Natuurmonumenten, Landschapsbeheer Zeeland, IVN Zeeland, Het Zeeuwse Landschap en ZMF. De afgelopen anderhalf jaar zijn we allemaal intensief betrokken geweest bij het opstellen van dit eerste concept van de Zeeuwse Omgevingsvisie; van bouwstenen naar ruwe schetsen naar een eerste concept voor achterbanraadpleging. Allereerst en bovenal onze complimenten voor het optuigen van een groot participatietraject. Iedereen kan en mag meepraten én dat is van groot belang voor het draagvlak en straks de uitvoering.

Het voorliggende concept van de omgevingsvisie is erg veelomvattend. Wat staat er eigenlijk niet in? Er worden enorm veel ambities nagestreefd en tegelijk laat de milieueffectrapportage ook botsende belangen en ambities zien. En wat gebeurt er als we naast al deze ambities ook de financieel beschikbare middelen zetten? Wat zijn dan de prioriteiten van de Staten van Zeeland? Wij zoeken nog naar een omgevingsvisie waarin rekenschap is gegeven van de botsende ambities en waarop keuzes zijn gemaakt in relatie tot de beschikbare middelen.

Jouw stem voor natuur en milieu

De klimaatverandering en de aantasting van de natuur vormen een existentiële bedreiging voor Zeeland, Nederland, Europa en de wereld. Alle keuzes dienen gebaseerd te worden op deze bedreigingen. Alle inwoners, overheden en economische sectoren zullen moeten meewerken door onder meer te investeren in milieuvriendelijke technologieën, te innoveren, te zorgen voor schone, gezonde en goedkope mobiliteit, een fossielvrije energiesector, een veel betere energie-efficiëntie van gebouwen, tegengaan van vervuiling van ons natuurlijk kapitaal (o.a. gewasbeschermingsmiddelen, stikstofdepositie, te veel nutriënten en medicijnresten voor een gezond oppervlaktewater), duurzaam gebruik van onze natuurgebieden én niet in de laatste plaats versneld herstel van onze ecosystemen op land en in het water.

We hadden het eerder over financieel beschikbare middelen en keuzes. Inmiddels zijn we allen doordrongen van het feit dat als we niet kiezen voor investeren in, en het oplossen van bovenstaande bedreigingen, dit onze maatschappij op de lange termijn enorme schade gaat opleveren. Het voeren van een degelijk Zeeuws klimaat- en biodiversiteitsbeleid over alle economische sectoren is een investering die zichzelf automatisch zal terugbetalen. Niet alleen vanuit een economisch oogpunt, maar ook vanuit het oogpunt van gezondheid & welzijn.

In de concept-omgevingsvisie is deze weg zeker ingeslagen. Er wordt blijk gegeven van deze twee grote bedreigingen. Maar nog te vaak laat de milieueffectrapportage zien dat er meer keuze nodig is én nog te vaak lezen we teksten die de traditionele economie in de sectoren recreatie, industrie, landbouw en visserij aanmoedigen in plaats van te investeren en innoveren in een nieuwe duurzame route. Of individuele ondernemers en inwoners van Zeeland kiezen voor een traditionele of toekomstbestendige route, dat is aan hen zelf. Maar de stimulans en innovatie die vanuit de overheid komt mag alleen een route richting een duurzame economie propageren. Een route die bovenstaande twee bedreigingen oppakt en oplost.

Hieronder enkele opmerkingen (niet uitputtend) waaruit wat ons betreft blijkt dat er nog helderder keuzes gemaakt moeten worden.

- ☀ De milieueffectrapportage laat duidelijk zien dat er geen ruimte meer is voor verdere uitbreiding van landbouw, industrie of havens wanneer we op een traditionele wijze verder willen gaan. De MER laat zien dat zelfs als alle voorgenomen maatregelen worden uitgevoerd, de ambities vaak niet haalbaar zijn. Het heeft niet zozeer de voorkeur om de ambitie te verlagen (zeker niet op het gebied van natuur en milieu), maar zet wel vraagtekens bij de voorgenomen maatregelen. Gaan deze wel ver genoeg? De vraag is dan ook wat de provincie gaat doen met de uitkomsten van de MER en de Passende Beoordeling.

- ☀️ Natuurinclusiviteit is nog niet de standaard in alle vier de uitdagingen. Het wordt nu nog vooral separaat benoemd bij natuur. Een verband tussen gezondheid en een groene, natuurlijke leefomgeving is aangetoond. Water voor de landbouw wordt anders behandeld dan water voor natuur, terwijl dat juist mooi samen kan gaan. Zie natuur niet als een apart thema, maar denk veel meer integraal over functies en landgebruik na.
- ☀️ In de hoofdstukken over de Deltawateren gaat men voorbij aan de ongemakkelijke waarheid dat (toenemend) gebruik van de Deltawateren door recreatie, bebouwing en visserij de druk op de natuur nog verder laat toenemen. Ecologische doelen worden al lang niet gehaald en de trends zijn sterk negatief. Ecologische kwaliteitsverbetering wordt gepresenteerd als een voorwaarde voor succes van genoemde gebruiksfuncties, alsof die natuurkwaliteit een losstaand thema is. Helaas wordt de vinger niet op de zere plek gelegd. Er is een grens aan de draagkracht van de Deltawateren. In het begrip draagkracht zit voor ons ook het beschermen van kernkwaliteiten van Zeeland: stilte, donkerte en een natuurlijke omgeving. De Deltawateren hebben een intrinsieke en internationaal befaamde ecologische waarde en die staat ernstig onder druk. Het ontbreekt aan keuzes: wat staan we wel en niet toe in de Deltawateren?
- ☀️ In het hoofdstuk over klimaatadaptatie gericht op de droogteperikelen missen we een betere regulering en handhaving op de onttrekking van grond- en oppervlaktewater. Er is nu al concurrentie tussen functies en gebruikers en dit zal door de klimaatverandering alleen maar toenemen. Zoet water is van levensbelang voor diverse functies in het landelijke gebied. Dit is niet alleen een technisch probleem, maar ook een sociaal-maatschappelijk probleem. Het veroorzaakt wantrouwen tussen sectoren en ook tussen gebruikers binnen de sectoren. In dit licht is het ook van belang om in de komende jaren de afhankelijkheid van de landbouw ten opzichte van zoet water te onderzoeken. Dit missen wij in de teksten. Dit sluit ook aan met de hierboven beschreven transitie naar duurzame landbouw. Qua grondwaterhuishouding in relatie tot droogteperikelen is het ook opvallend dat het Waterschap lijkt te missen in alle teksten. Zij staan aan de basis qua verantwoordelijkheid (beheer en handhaving) voor de (grond)waterhuishouding in onze provincie. Wij pleiten voor een gebiedsgerichte aanpak waarin de hele (grond)waterhuishouding wordt beschouwd en alle gebruiken en sectoren worden betrokken. Nu staat er vooral dat terreinbeheerders de natuurgebieden droogtebestendig inrichten; maar dat kan alleen in een gebiedsgerichte aanpak. In het kader van het Zeeuws Deltaplan Zoetwater praten we hier natuurlijk al over. Maar er is in dit traject nog weinig zicht op een succesvolle en integrale lange termijn aanpak. Overigens missen we ook in het thema zoet water onder de 'huidige situatie' de aandacht voor natuur. Nu lijkt dit thema vooral van belang voor de landbouw terwijl er juist in een gebiedsgerichte aanpak kansen liggen voor alle belangen die afhankelijk zijn van voldoende en gezond water.

En als laatste wijzen wij u graag op onze Zeeuwse Natuurambitie, waarin we een route schetsen voor biodiversiteitsherstel in integraliteit met alle andere functies.

Kortom: Met vele bouwstenen zijn we in dit grootschalige participatietraject al van ver gekomen. Er ligt een goede basis die alle ambities beschrijft van en voor Zeeland. Wij vragen om een extra stap. Een stap van keuzes gebaseerd op twee existentiële bedreigingen voor Zeeland: klimaatverandering én biodiversiteitsverlies.

Met vriendelijke groet,

Mede namens Staatsbosbeheer, Nationaal Park Oosterschelde, Vereniging Natuurmonumenten,
Stichting Landschapsbeheer Zeeland, IVN Zeeland, Stichting Het Zeeuwse Landschap,

directeur

REACTIE VAN HET NETWERK ERFGOEDORGANISATIES OP HET VOORONTWERP PROVINCIALE OMGEVINGSVISIE

Deze reactie betreft een voorstel tot tekstaanpassingen in het Voorontwerp provinciale omgevingsvisie (deel A en B) m.b.t. bodem, archeologie, erfgoed en landschap.

NB: deze reactie bestaat uit het voorstel tot tekstaanpassingen (pagina 1-2) en de achterliggende onderbouwing (pagina 3-5). De aanpassingen zijn in *blauw* weergegeven.

Erfgoed (deel A, pag. 26)

Zeeland is een land van overkanten, de verbindingen over water waren en zijn nog steeds belangrijk. Als voormalig eilandenrijk hebben alle eilanden een eigen identiteit, zoals de wateren een eigen karakter hebben. Het Zeeuwse erfgoed is een belangrijke drager van *deze* identiteit; *erfgoed dat zeer divers is: woonhuizen, molens, kastelen en buitenplaatsen, maar ook het cultuurlandschap en groen, religieus, agrarisch, industrieel, maritiem, funerair, militair en archeologisch erfgoed. En niet te vergeten de streekdrachten, dialecten, tradities en de vele erfgoedobjecten en het vele archiefmateriaal die in musea en archieven zijn ondergebracht. Al dit erfgoed is het niet alleen waard om behouden te blijven, maar dient ook zoveel mogelijk – daar waar van toepassing – doorontwikkeld en ontsloten te worden. Dit betreft niet alleen monumentaal erfgoed, maar ook niet-juridisch beschermd erfgoed dat eveneens cultuurhistorisch waardevol en daarmee behoudenswaardig is.*

Erfgoed 'an sich' is al duurzaam; het heeft (al) een lange levensduur, daarbij is behoud en doorontwikkeling vanuit energetisch oogpunt gunstiger dan (sloop en) nieuwbouw. Ook kan het herbestemmen van erfgoed kansen bieden; bijvoorbeeld voor de woningvoorraad, maar ook in termen van de huidige maatschappelijke uitdagingen (duurzaamheid, energietransitie, circulaire economie); juist de aanwezige en/of terug te brengen cultuurhistorische waarden dragen voor bewoners én omwonenden bij aan een prettige fysieke leefomgeving, zowel in stedelijke gebieden als op het platteland. Daarbij heeft het Zeeuwse erfgoed een belangrijke toeristische aantrekkingskracht. Daarom zouden belemmeringen voor herbestemming, bijvoorbeeld in de vorm van beleid ten aanzien van de woningcontingentering of verblijfsrecreatie, weggenomen moeten worden door het verlenen van vrijstelling voor erfgoed.

Doordat mensen erfgoed (fysiek of digitaal) kunnen beleven wordt het draagvlak om het te behouden en beschermen vergroot. Daarom zijn de Zeeuwse Erfgoedlijnen en het samenwerkingsverband Zeeuwse Ankers van groot belang en dat geldt ook voor het streven naar het verkrijgen van de status van UNESCO Geopark voor de Scheldedelta. Daarnaast liggen er nog vele kansen om het Zeeuwse erfgoed op innovatieve manier voor het publiek te ontsluiten. *Hierbij is een belangrijke rol weggelegd voor erfgoededucatie, dat als belangrijkste doel heeft de Zeeuwse bevolking kennis te laten maken met erfgoed in brede zin. Hiervoor wordt door verschillende aanbieders samengewerkt met zowel het primair en voorgezet, als het beroeps- en hoger onderwijs. Deskundigheidbevordering, waaronder het overdragen van erfgoedkennis en erfgoedvaardigheden (vakmanschap), die deels verloren dreigen te gaan, is hierbij een belangrijk speerpunt. Maar ook het erfgoedonderwijs aan volwassenen, zoals het doorgeven van ambachtelijke expertise aan volwassenen, verdient aandacht; niet alleen bij de jeugd maar ook bij volwassenen dient gestreefd te worden naar een toenemend historisch besef en meer waardering voor de eigen (fysieke) leefomgeving.*

Landschap en erfgoed (deel A, pag. 29)

De bestaande landschappelijke, cultuurhistorische en aardkundige kernkwaliteiten worden beschreven, beschermd, *daar waar van toepassing doorontwikkeld* en beleefbaar gemaakt. Overheid en ondernemers *nemen deze kernkwaliteiten zoveel mogelijk als uitgangspunt* bij de locatiekeuze en

ontwerp voor nieuwe activiteiten. Op deze manier vormt erfgoed een inspiratiebron voor nieuwe ontwikkelingen en draagt het bij aan de kwaliteit van de fysieke leefomgeving.

11. Erfgoed (deel B, pag. 58-61)

Acties om doelen te realiseren > Subdoel 2: Erfgoed is uitgangspunt bij ruimtelijke ontwikkelingen

Actie 2.1 – Erfgoed benutten bij ruimtelijke ontwikkelingen

Rolverdeling (pag. 30)

De provincie neemt vanuit haar regierol het initiatief om per regio een omgevingsvisie - en daarmee een regionale visie op erfgoed - op te stellen. Bij het opstellen wordt het cultuurlandschap, als uiting van regionale identiteit, als uitgangspunt genomen. Dergelijke regionale omgevingsvisies, waarvan de desbetreffende gemeenten gebruik kunnen maken, bevorderen de interregionale samenwerking en leiden tot meer maatwerk. Dit is zeker van toepassing op unieke en grensoverschrijdende ensembles, zoals de Staats-Spaanse Linies. Wat betreft erfgoed gaan hieruit volgend minder cultuurhistorische waarden verloren, doordat beleid tussen gemeenten beter op elkaar is afgestemd.

Algemene opmerking:

Erfgoed komt op diverse plaatsen in deel A van de visie voor. Zo worden bijvoorbeeld de musea, die ook onderdeel uitmaken van het Netwerk Erfgoedorganisaties, geheel onder het kopje cultuur geschaard en niet onder erfgoed. Op deze manier is het niet eenvoudig een totaalbeeld van al het erfgoed in de visie te krijgen.

Het bovengenoemde voorstel komt voort uit zes aandachtspunten die in het kader van de achterbanraadpleging prov. Omgevingsvisie in de periode februari-maart 2021 zijn overeengekomen door de leden van de Werkgroep Omgevingswet van het Netwerk Erfgoedorganisaties. Deze zes aandachtspunten zijn:

1. Definiëring van erfgoed

Aanbeveling tekstaanpassing deel A, pag. 26:

Het Zeeuwse erfgoed is een belangrijke drager van onze identiteit. *Dit erfgoed is zeer divers: woonhuizen, molens, kastelen en buitenplaatsen, maar ook het cultuurlandschap en groen, religieus, agrarisch, industrieel, maritiem, funerair, militair en archeologisch erfgoed. En niet te vergeten de streekdrachten, dialecten, tradities en de vele erfgoedobjecten en het vele archiefmateriaal die in musea en archieven zijn ondergebracht. Al dit erfgoed is het niet alleen waard om behouden te blijven, maar dient ook zoveel mogelijk – daar waar van toepassing – doorontwikkeld en ontsloten te worden. Dit betreft niet alleen monumentaal erfgoed, maar ook niet-juridisch beschermd erfgoed dat eveneens cultuurhistorisch waardevol en daarmee behoudenswaardig is.* Doordat mensen ....

Aanleiding: In de visie wordt erfgoed niet onderverdeeld in categorieën, waardoor voor de doorsnee lezer niet duidelijk wordt wat allemaal onder het brede begrip erfgoed wordt verstaan. Daarnaast is het belangrijk om aan te geven dat veel van dit erfgoed, hoewel cultuurhistorisch waardevol en daarmee behoudenswaardig, geen juridisch beschermde status heeft.

2. Erfgoedvisie en bijbehorende concrete acties

Aanbeveling tekstaanpassing deel A, pag. 29:

De bestaande landschappelijke, cultuurhistorische en aardkundige kernkwaliteiten worden beschreven, beschermd, *daar waar van toepassing doorontwikkeld* en beleefbaar gemaakt. *>>> Vooral de 'hoe-vraag' en in bepaalde mate ook de 'wie-vraag' (in opdracht van provincie en/of gemeenten?) wordt in deel A geheel niet en in deel B onvoldoende beantwoord! Een uitgewerkte erfgoedvisie met bijbehorende concrete acties ontbreekt! <<<*

Overheid en ondernemers *nemen deze kernkwaliteiten zoveel mogelijk als uitgangspunt* bij de locatiekeuze en ontwerp voor nieuwe activiteiten. *Op deze manier vormt erfgoed een inspiratiebron voor nieuwe ontwikkelingen en draagt het bij aan de kwaliteit van de fysieke leefomgeving.*

Aanleiding: In de visie wordt erfgoed veelvuldig genoemd en komt ook het belang van de link met toerisme tot uiting. Daarentegen ontbreken een duidelijke visie voor de (nabije) toekomst en bijbehorende concrete acties.

3. Zeeland als een land van overkanten

Aanbeveling tekstaanvulling deel A, pag. 26:

Start het erfgoedkopje met: *Zeeland is een land van overkanten, de verbindingen over water waren en zijn nog steeds belangrijk. Als voormalig eilandenrijk hebben alle eilanden een eigen identiteit, zoals de wateren een eigen karakter hebben.* Het Zeeuwse erfgoed is een belangrijke drager van *deze* identiteit...

Aanleiding: In de visie komt Zeeland te weinig naar voren als voormalig eilandenrijk, een land van overkanten. De voormalige eilanden hebben alle een eigen identiteit, zoals de wateren ertussen een eigen karakter hebben. Dit is de kracht van Zeeland, eenheid in verscheidenheid. Overigens niet alleen voor bewoners, maar zeker voor toeristen aantrekkelijk.

4. Het belang van erfgoededucatie/-onderwijs

Aanbeveling tekstaanvulling deel A, pag. 26:

De Zeeuwse bevolking kennis laten maken met erfgoed in brede zin is de belangrijkste doelstelling van erfgoededucatie. Hiervoor wordt door verschillende aanbieders onder andere samengewerkt met zowel het primair en voorgezet, als het beroeps- en hoger onderwijs. Deskundigheidbevordering, waaronder het overdragen van erfgoedkennis en erfgoedvaardigheden (vakmanschap), die deels verloren dreigen te gaan, is hierbij een belangrijk speerpunt. Maar ook het erfgoedonderwijs aan volwassenen, zoals het doorgeven van ambachtelijke expertise aan volwassenen, verdient aandacht; niet alleen bij de jeugd maar ook bij volwassenen dient gestreefd te worden naar een toenemend historisch besef en meer waardering voor de eigen (fysieke) leefomgeving.

Aanleiding: In de visie komt onvoldoende het belang van het brede spectrum van erfgoededucatie/-onderwijs tot uiting; erfgoed wordt geschaard onder het brede spectrum van cultuureducatie, daarbij ligt de focus op de jeugd (beperkte doel-/leeftijdsgroep).

5. Het belang van erfgoed voor de fysieke leefomgeving (herbestemming)

Aanbeveling tekstaanvulling deel A, pag. 26:

Laatste aanvullende regel van aandachtspunt 1> .... dat eveneens cultuurhistorisch waardevol en daarmee behoudenswaardig is. Erfgoed 'an sich' is al duurzaam; het heeft (al)een lange levensduur, daarbij is behoud en doorontwikkeling vanuit energetisch oogpunt gunstiger dan (sloop en) nieuwbouw. Ook kan het herbestemmen van erfgoed kansen bieden; bijvoorbeeld voor de woningvoorraad, maar ook in termen van de huidige maatschappelijke uitdagingen (duurzaamheid, energietransitie, circulaire economie); juist de aanwezige en/of terug te brengen cultuurhistorische waarden dragen voor bewoners én omwonenden bij aan een prettige fysieke leefomgeving, zowel in stedelijke gebieden als op het platteland. Daarbij heeft het Zeeuwse erfgoed een belangrijke toeristische aantrekkingskracht. Daarom zouden belemmeringen voor herbestemming, bijvoorbeeld in de vorm van beleid ten aanzien van de woningcontingentering en verblijfsrecreatie, weggenomen moeten worden door het verlenen van vrijstelling voor erfgoed. Doordat mensen erfgoed ....

Aanleiding: In de visie wordt te weinig het belang van erfgoed voor de fysieke leefomgeving benadrukt, zoals de kansen die herbestemd erfgoed kan bieden, ook in kader van de woningvoorraad. Daarentegen worden de cultuurhistorische waarden van erfgoed eerder als een barrière gezien, die duurzaamheids- en (daarmee) vaak sloopplannen in de weg staan.

6. Het belang van een kaderstellende rol van de provincie

Aanbeveling tekstaanvulling deel A, pag. 29

Aanvullend onder kopje: Landschap en Erfgoed

Alternatief> Aanbeveling tekstaanvulling deel B, pag. 58:

Aanvullend bij: Erfgoed maakt verschillen in karakter en identiteit van regio's zichtbaar.

Gelet op het eigen karakter van de diverse Zeeuwse regio's, samenhangend met de voormalige eilandenstructuur, is het wenselijk eveneens per regio een omgevingsvisie - en daarmee een regionale visie op erfgoed - op te stellen. De provincie zou, vanuit haar regierol, hiertoe het initiatief kunnen nemen. Bij het opstellen verdient het aanbeveling het cultuurlandschap, als uiting van regionale identiteit, als uitgangspunt te nemen. Dergelijke regionale omgevingsvisies, waarvan de desbetreffende gemeenten gebruik kunnen maken, zullen de interregionale samenwerking bevorderen en zullen tot meer maatwerk leiden. Bij een dergelijke werkwijze zullen tevens, wat betreft erfgoed minder cultuurhistorische waarden verloren gaan, doordat beleid tussen gemeenten beter op elkaar is afgestemd.

Aanleiding: In de visie komt wat betreft erfgoed de decentralisatie van bevoegdheden van provincie naar gemeenten duidelijk tot uiting, zonder dat een alternatief voor de overgangsfase wordt geboden. De Provincie zou in haar regierol bescherming moeten garanderen voor in de praktijk niet onaantastbaar gebleken erfgoed binnen de gemeentegrenzen.

Namens het Netwerk
Erfgoedorganisaties/de Werkgroep
Omgevingswet,

, 25 maart 2021

E-Mailbericht Zaak 9605

Van:

Aan: omgevingsvisie@zeeland.nl

Datum: 23-03-2021 om 11:03:37

Onderwerp: reactie North Sea Port op voorontwerp Omgevingsvisie op 23-03-2021 om 11:03:37

Geacht College,

Naar aanleiding van uw brief van 5 januari 2021 mail ik u hierbij kernachtig onze reactie vanuit North Sea Port op achterbanraadpleging voorontwerp van de Omgevingsvisie.

Nota Omgevingsvisie in vogelvlucht: Blz 19: NOVI gebied betreft niet alleen Terneuzen maar geheel Nederlands deel zeehavengebied van Vlissingen -tot en met Terneuzen.

Voorontwerp Omgevingsvisie:

Deel A:

Nogmaals opmerking over Novi-gebied North Sea Port district- Terneuzen.

Blz. 29: De kwaliteit van lucht, water, bodem, geluid en veiligheid is redelijk goed in Zeeland, maar voldoet nog niet overal aan de normen. Graag hier duidelijk aangeven is welke normen er dan exact nog worden overschreden.

Blz. 31: Vervoer van gevaarlijke stoffen vindt alleen nog plaats op ruime afstand van woongebieden.

Gelet op huidige wegenstructuur langs woonkernen is dit naar onze mening geen houdbare uitspraak. Dit wordt nog versterkt door de volgende zin op blz. 39 in deel B van de ontwerp Omgevingsvisie: Het aantal transporten met gevaarlijke stoffen over weg, water en spoor nemen toe".

Tekstvoorstel: Vervoer van gevaarlijke stoffen vindt in hoofdzaak nog plaats op ruime afstand van woongebieden.

Blz. 33 : Met name terugdringen van de stikstofuitstoot is nodig om meer ontwikkelruimte voor economische activiteiten te creëren.

Verzocht wordt om hieraan toe te voegen dat er ook beleidsmatige en regelgevende instrumenten moeten worden ontwikkeld die het behoud van emissiewinsten vanuit de bedrijven in ons Zeeuws zeehavengebied mogelijk maken, die weer voor economische ontwikkelingen in de Zeeuwse zeehavens kunnen worden ingezet.

Blz. 34: De grote zeehavens zijn voor het goederenvervoer goed bereikbaar over het water. Goederenvervoer per spoor is goed mogelijk richting het Nederlandse en Belgische achterland.

Deze zin weghalen, geeft verwarring. Komt later in verbeterde versie terug op blz. 35/36

Blz. 36: Daarnaast is er sprake van een toenemende aandacht voor milieukwaliteit, leefbaarheid, duurzaamheid en circulariteit.

Onduidelijk waar deze zin op slaat en kan daarom volgens ons ook weg.

Deel B:

Blz. 76: De kwaliteit van de lucht, stilte, water, veiligheid en bodem is in Zeeland redelijk goed, maar voldoet nog niet overal aan de normen en dat wordt ook nog niet overal zo beleefd.

Laatste zin is onduidelijk. Wordt het niet zo beleefd dat het redelijk goed is?

Blz. 89 Ecologisch beheer: Provincie, gemeenten, waterschap en North Sea Port stellen een gezamenlijk programma op. Deze specifieke werkafspraken is volgens ons nog niet gemaakt. Afspraak zou ook beter passen binnen gezamenlijke Ambitie 2030.

Blz. 104: Verzocht wordt om de afkorting van NSP niet te gebruiken, maar consequent de volledige naam North Sea Port te benoemen..

Blz. 107 subdoel 3: Er staat nu dat bestaande beleid wordt voortgezet. Omdat nieuwe Omgevingsvisie volgens ons geen partiele herziening is, maar een volledig nieuw document, wordt verzocht om ook bestaand provinciaal beleid omtrent de mogelijkheden van uitbreiding van zeehavengebieden in zijn geheel in deze nieuwe Omgevingsvisie over te nemen.

Blz. 116: Bij spoorwegen ontbreekt de realisatie van rechtstreekse spooraansluiting naar Antwerpen (VEZA), waardoor bestaand spoornetwerk ontlast wordt.

Blz. 117 Elektriciteitsnet: Toevoegen .. ontstaat een verzwaring, en mogelijke uitbreiding (bv in Zeeuws Vlaanderen), van het elektriciteitsnet

Milieueffectrapportage (m.e.r.)

In 7.2.6 Milieu wordt het volgende gesteld: Doelstelling voor de bouwsteen milieu is tamelijk algemeen en -ook gezien de subdoelstellingen - niet erg ambitieus.

Gesuggereerd wordt dat het voldoen aan wet- en regelgeving onvoldoende uitdagend is. Naar onze mening wordt daar toch te snel voorbijgegaan aan de complexe opgave die bedrijfsleven op dit moment heeft om aan bestaande afspraken, vastgelegd in milieu- wet en regelgeving te voldoen en de proactieve rol voor de bedrijven die hiervoor benodigd is.

8.2.5 Transport en infrastructuur

Bij dit thema ontbreekt nu in het geheel de relatie met de energietransitie, terwijl juist dat aspect op een positieve wijze bijdraagt aan de verbetering van bijvoorbeeld het aspect natuur.

Met vriendelijke groet,

North Sea Port

Bijlagen: geen

BESTUURLIJK PLATFORM *de Bevelanden*

secretariaat:
Stenevate 10
Postbus 1, 4450 AA Heinkenszand
Telefoon: (0113) 238 496
Telefax: (0113) 561 385
e-mail:

Gedeputeerde Staten van Zeeland
Postbus 6001
4330 LA MIDDELBURG

Uw kenmerk:
Uw brief van:
Onderwerp: Reactie op voorontwerp Zeeuwse Omgevingsvisie

Ons kenmerk: **14 APR. 2021**

Geacht college van Gedeputeerde Staten,

U heeft onze regio afgelopen periode de ruimte gegeven om inbreng te leveren voor de Zeeuwse Omgevingsvisie. Fijn dat u dit samen met de diverse betrokken Zeeuwse partijen oppakt. U stelt ons nu in de gelegenheid om te reageren op het voorontwerp Zeeuwse Omgevingsvisie, versie januari 2021.

Thematische opgaven

Op 2 maart 2020 hebben we ons statement Regiovisie De Bevelanden aan uw college aangeboden om dit als bouwsteen mee te nemen in de Zeeuwse Omgevingsvisie. In dit statement werken we onze ambitie uit in vijf thematische opgaven waar we de komende jaren als regio op in willen zetten om onze positie, samen met de buurregio Tholen, als 'Vitale hart van Zeeland' te versterken:

1. Aantrekkelijk stedelijk woon- en vestigingsklimaat
2. Toekomstbestendig platteland
3. Energiek en geconcentreerd bedrijventerreinenaanbod
4. Uitgebalanceerde arbeidsmarkt
5. Kwalitatief hoogwaardige recreatie

Per opgave hebben we een aantal acties geformuleerd. De acties per opgave vragen om verdieping en dienen nader geconcretiseerd te worden. Dit gebeurt in het verdere proces en uitwerking in de Regiovisie.

De thema's uit ons statement passen voor een groot deel binnen de thema's zoals deze nu in het voorontwerp van de Zeeuwse Omgevingsvisie staan weergegeven. U wilt deze ook nadrukkelijk samen met ons oppakken. De Zeeuwse Omgevingsvisie en -verordening moeten de regio's en gemeenten de (beleid)ruimte bieden eigen keuzes te maken en deze uit te werken. In hoofdstuk 6 van deel A van de Zeeuwse Omgevingsvisie maakt u een korte verwijzing naar ons statement.

Wij vragen u in de Zeeuwse Omgevingsvisie en -verordening nog nadrukkelijker een

standpunt in te nemen ten aanzien van de arbeidsmigrantenproblematiek in relatie tot de Zeeuwse arbeidsmarkt en de huisvesting. Dit is voor onze regio een belangrijk thema, waarop we hebben ingespeeld door middel van het opstellen van een gezamenlijk beleidskader huisvesting arbeidsmigranten.

Daarnaast zien wij de afgelopen jaren een toenemende instroom van nieuwe inwoners in onze regio en de rest van de provincie. We verwachten dat door de corona-pandemie de instroom van nieuwe Zeeuwen verder zal toenemen. De positieve ervaringen met het thuiswerken en de behoefte aan meer rust en ruimte zal een verschuiving veroorzaken van de verstedelijkte gebieden naar de meer landelijke regio's. We hebben momenteel voldoende planologische capaciteit om onze woningbouwproductie voor de korte termijn hierop aan te passen. We vragen echter nadrukkelijk aandacht voor ondersteuning bij het versnellen van de nieuwbouw en een geactualiseerde en flexibele behoefteeraming voor de langere termijn die met deze ontwikkeling rekening houdt, wat ruimte creëert voor nieuwe woningbouwinitiatieven.

Tenslotte vragen wij ook ten aanzien van de bedrijventerreinenprogrammering een zelfde flexibele houding in de Zeeuwse Omgevingsvisie en -verordening. De huidige ontwikkelingen vragen flexibiliteit in uitbreiding (adaptief programmeren) en een goede balans tussen verduurzamen, herstructureren en uitbreiden. Een te beperkte behoefteeraming zorgt voor krapte op de markt, heeft een nadelige invloed op ons vestigingsklimaat en belemmert daarmee de economische ontwikkeling van onze regio.

Regiovisie, bidbook en doorontwikkeling Bestuurlijk Platform

Wij hebben u al eerder geïnformeerd over onze gezamenlijke ambitie als vijf Bevelandse gemeenten zoals vastgelegd in het bestuurlijk Statement Regiovisie De Bevelanden 'Hart van Zeeland'. Op dit moment werken we aan een verdere uitwerking van ons statement tot regiovisie. Daarnaast werken we binnen ons Bestuurlijk Platform aan een stevig triple helix-netwerk, een slagvaardige netwerksamenwerking om te komen tot een strategische agenda (bidbook). We laten met dit bidbook onze agenda zien die we met bedrijfsleven en kennisinstellingen willen oppakken en hoe we deze samenwerking organiseren. Daarnaast voeren we gesprekken met onze buurgemeenten over hoe zij willen meedoen en zoeken we uiteraard steun voor ons initiatief bij de Provincie en de Economic Board. Inmiddels zijn hiervoor al de nodige gesprekken (zowel ambtelijk als bestuurlijk) geweest. De komende maanden willen we dit verder met u oppakken.

Beide trajecten zullen wij in de eerste helft van 2021 – samen met onze stakeholders – verder uitwerken en concretiseren. We willen u vragen hier in de uitwerking van de Zeeuwse Omgevingsvisie rekening mee te houden.

Tot slot

Iedere gemeente zal voor zover nodig nog separaat een reactie indienen op het voorontwerp Zeeuwse Omgevingsvisie.

Tenslotte wensen wij u veel succes met de verdere uitwerking van de Zeeuwse Omgevingsvisie. Wij nodigen u daarnaast van harte uit om bij het vervolgproces van de voornoemde trajecten actief betrokken te zijn.

Met vriendelijke groet,
namens het Bestuurlijk Platform de Bevelanden

C. Weststrate, voorzitter Bestuurlijk Platform de Bevelanden

Van:

Aan: omgevingsvisie@zeeland.nl

CC:

Datum: 02-03-2021 om 21:15:14

Onderwerp: reactie concept Zeeuwse Omgevingsvisie op 02-03-2021 om 21:15:14

Met verwijzing naar het heden gevoerde telefonisch overleg met zowel de heer van de provincie als van de gemeente Schouwen-Duiveland, geef ik hierbij als betrokken Zeeuw, mijn visie op uw concept omgevingsvisie. In de eerste plaats merk ik op dat het wel een pittig stuk is om te lezen, ik was het niet meer gewend. Toch heb ik de moeite genomen het globaal te lezen. Het omvat dan ook veel onderwerpen, waar ik op een aantal onderwerpen zal ingaan en hopelijk iets toevoeg.

Algemeen

Ik mag aannemen dat de visie op een aantal punten wordt bijgesteld aan de hand van de gevolgen van Covid 19, die misschien wel deels, blijvend zijn. In dit verband noem ik het thuiswerken, waardoor naast de prijsdruk en schaarste aan bouwgrond, het wonen op het platteland aantrekkelijker wordt. De (blijvende)gevolgen voor de economie, bepaalde bedrijfssectoren w.o. de recreatie kunnen wel eens ingrijpend zijn. Of het vliegverkeer over heel de aarde met alle vakantiegangers weer terugkeert, is voor mij een grote vraag. Voor het binnenlands toerisme, wat in Zeeland een grote impact heeft, kan dit van grote invloed zijn. Probeer met uw deskundigheid deze aspecten mee te nemen.

Bevolkingsgroei/wonen

In uw visie gaat u na 2040 nog steeds uit van een afname van de bevolkingsgroei en toerisme. Voorshands betwijfel ik dit, gelet op de migratiedruk, al is het alleen al door de gevolgen van de klimaatverandering.

In uw visie legt u het accent te veel op de ontwikkeling van stedelijk gebied (pag 31). Zeeland kent dit eigenlijk alleen op Walcheren, Goes en Terneuzen. De plattelandsgemeenten in Zeeland doet u daarmee te kort. Schouwen-Duiveland als voorbeeld heeft alleen Zierikzee dat slechts 1/3 van het totaal aantal inwoners van de gemeente Schouwen-Duiveland vertegenwoordigt. De gemeente bestaat uit 13 kernen, zeker de grotere kernen met goede voorzieningen, worden met dit beleid tekort gedaan. Overigens heb ik mij wel verbaasd dat op de veel kleinere kernen in de gemeente Noord Beveland allerlei woningbouwlocaties zijn gecreëerd. Overigens wel mooie plannen en een verrijking van de dorpen. Op pagina 21 noemt u voorlopig een voorzichtige groei. Dit is naar mijn idee inmiddels volledig achterhaald. Als groei mogelijk wordt gemaakt en er voldoende bouwplannen komen is Zeeland van groei verzekerd. Zeker in Zeeland boven de Westerschelde is nauwelijks meer een woning te verkrijgen. Woningen worden dikwijls al verkocht voor dat ze in de verkoop komen. Voor de jeugd, zeker die nog willen blijven en ook voor de leefbaarheid in de kernen, is dit desastreuus. Ik hoop dat u dit aspect zeker ter harte neemt.

5 sterren fietsprovincie

Als actieve fietser vind ik Zeeland, vooral door de aanleg van de buitendijkse- en verbindingsfietspaden tussen de dorpen, een top provincie op dit gebied. Als je rijdt over de Stormvloedkering, Zeelandbrug, Grevelingen-, Veerse- of Brouwersdam je krijgt er nooit genoeg van. Die 5 sterren zijn dik verdiend. Zelf heb ik het gelukkig nog niet nodig, maar de elektrische fiets is voor veel mensen een uitkomst, ook de toeristen maken daar veelvuldig gebruik van. Bebording van de routes naar de fietscafé's met oplaadpunt zou dit nog veraangenamen.

Zoet water/landbouw/Volkerak

U besteedt hier aandacht aan op de pagina's 30 en 51. Een oplossing voor de zoetwaterproblematiek voor de landbouw vind ik niet direct terug, al is men daar mee bezig zoals u wellicht ook weet. Een duidelijke visie hierop en ook over het Volkerak zou wenselijk zijn.

Visserij/gevolgen Brexit/windmolenparken/Grevelingen

Veel bedrijven in de mosselsector zijn al verdwenen, door schaalvergroting of overname door de handelaren. In Bruinisse heeft er in ieder geval een forse afslanking plaats gevonden. Het noemen van een aantal bedrijven zou ik dan ook weglaten. De gevolgen van de Brexit en plaatsing van windmolenparken op zee voor de visserij mis ik in uw stuk. De waterkwaliteit van de Grevelingen is m.n. bepalend voor de visserij. Deze is al jaren slecht. Zorg versneld voor een beperkt getij en doorstroming in de Grevelingen. De spuisluis in de Grevelingen ligt al jaren stil door het stroomopwekkingsproject. Doe er alles aan dat de Grevelingen vers water krijgt.

Energie

Als lid van Zeeuwind omarm ik alternatieve energie, echter geen zonneparken op kostbare landbouwgrond en overall windmolens. Uw standpunt hierin ondersteun ik. Willen we ooit aan de klimaatdoelen voldoen, zonder het land vol te zetten met windmolenparken, met alle overlast en horizonvervuiling van dien, zullen we naar andere drastische oplossingen moeten zoeken. Een tweede kerncentrale, eventueel bij Borsele, zou een oplossing kunnen zijn. De huidige zon- en windenergie levert slechts enkele procenten van de huidige energie behoefte. Waterstof en allerlei andere ontwikkelingen zullen nooit voldoende zijn. Zolang we datacentra toelaten in ons land als energie slurpers, zeker niet.

Zeespiegelstijging

De gevolgen van een mogelijke zeespiegelstijging zijn naar mijn idee onvoldoende belicht. Voor Zeeland, het woord zegt het al, land in zee, is dit actueler dan ooit. Kunnen we die dijken maar blijven verhogen of zijn de keringen en dammen voldoende. Onderzoek hiernaar, voor zover dit al dan niet gebeurt, is zeker noodzakelijk. Het idee van de Levende Delta van een stormvloedkering in de Westerschelde met een "2e maasvlakte" bij Zeebrugge sprak mij erg aan. Het blijven verdiepen van de Westerschelde en dijkverhoging ten gevolge van het klimaat is op termijn onverantwoord. Door de samenwerking tussen de haven van Antwerpen en Zeebrugge biedt dit wellicht mee mogelijkheden.

Een ander punt is een onderzoek naar alternatieve woonvormen op het water. Als de zeespiegel gaat stijgen zoals wordt beweerd, ontkomen we daar bijna niet aan en ruimte genoeg. Ik noem het maar zelf hoop ik dat het niet noodzakelijk is.

Dit is mijn bijdrage aan uw visie en hoop dat u er iets aan heeft.

Bijlagen: geen

Retouradres: Rijkswaterstaat | Postbus 2232 | 3500 GE Utrecht

RWS INFORMATIE
Provincie Zeeland
Gedeputeerde Staten
Postbus 6001
4330 LA Middelburg

**Rijkswaterstaat Zee en
Delta**

Poelendaelesingel 18
4335 JA Middelburg
Postbus 2232
3500 GE Utrecht
T 088 797 46 00
F 0118 62 29 99
www.rijkswaterstaat.nl

Contactpersoon

Sr. Adviseur Waterbeheer

T -

Datum 19 maart 2021
Onderwerp Achterbanraadpleging voorontwerp Zeeuwse
Omgevingsvisie en Omgevingsverordening

Ons kenmerk
RWS-2021/9176

Uw kenmerk
2004 1393

Bijlage(n)
1

Geacht college,

Dank voor de gelegenheid om te reageren op het voorontwerp van de Zeeuwse Omgevingsvisie en het voorontwerp van de Omgevingsverordening. Allereerst onze waardering voor de inzet en het resultaat dat nu voorligt. Na een breed participatietraject en diverse besprekingen in de integratiegroepen ligt er een relevante en duidelijke toekomstvisie op de leefomgeving van de Zeeuwse delta. Deze sluit goed aan bij de missie en focuspunten van RWS Zee en Delta en is daarmee een prima basis voor een goed partnerschap.

RWS Zee en Delta als gebiedspartner

U vraagt of u op ons mag rekenen in de uitvoering van de acties zoals die zijn opgenomen in de visie.

Zee en Delta werkt als eigenaar en beheerder van de Rijksinfrastructuur binnen Zeeland en de Noordzee aan het behoud van droge voeten, voldoende en schoon water, vlot en veilig verkeer over weg en water en aan betrouwbare en bruikbare informatie over ons areaal. Dit betreft de hoofdwegen, de hoofdvaarwegen, de watersystemen met waterkeringen en het Informatie-/ICT-netwerk hiervoor. Vanuit deze rol draagt Zee en Delta bij aan een veilige, leefbare en bereikbare delta.

Als beheerder van deze netwerken hechten wij veel waarde aan een goede samenwerking op zowel regionaal, nationaal als internationaal niveau. Samen met andere overheden en gebiedspartners werken we gezamenlijk vanuit gedeelde belangen aan maatschappelijke opgaven en streven we naar een duurzame ontwikkeling van Zeeland. Een samenwerking waarbinnen we leren van elkaars kennis en ervaring en onze netwerken ook grensoverschrijdend optimaal benutten.

Zo trekken we al goed samen op binnen het integrale samenwerkingsverband voor de Zuidwestelijke delta. Met als concrete voorbeelden daarbij de Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta 2050, het project Getij Grevelingen, het Kennisprogramma Zeespiegelstijging en de zoetwaterbeschikbaarheid. Maar ook op tal van andere dossiers werken we al goed samen. Denk aan verkeersveiligheid en de Regionale energiestrategie (RES). Belangrijke grensoverschrijdende afstemming vindt plaats in de Vlaams-Nederlandse Scheldecommissie en de Internationale Scheldecommissie.

Rijkswaterstaat Zee en Delta

Datum
19 maart 2021

Centrale uitdagingen in de Zeeuwse Omgevingsvisie

De geschetste ontwikkelingen en de vier centrale maatschappelijke uitdagingen in de Zeeuwse Omgevingsvisie sluiten aan bij de uitdagingen die het Rijk benoemt in zijn Nationale Omgevingsvisie. Net als u zien we dat de maatschappij verandert, het klimaat grilliger wordt en de techniek zich in een razend tempo ontwikkelt. Dit zorgt voor de nodige uitdagingen om onze taken en ambities waar te kunnen en blijven maken.

1. Uitstekend wonen en leven in Zeeland

Vanuit onze taken dragen wij bij aan een gezonde leefomgeving. Op het gebied van verkeersveiligheid trekken we al geruime tijd gezamenlijk op en voeren we hiervoor de nodige maatregelen uit.

Bij optimalisatie van weginfrastructuur is het vanwege de wisselwerking tussen het regionaal en rijks verkeersnetwerk van belang om vroegtijdig samen af te stemmen, zoals bijvoorbeeld in geval van de planstudie Deltaweg.

2. Balans in de grote wateren en het landelijk gebied

Voor een duurzame ontwikkeling is het essentieel om gebruik in balans te brengen met de omgevings- en natuurwaarden en de ondergrond, zowel van land als van water. De visie is hierover duidelijk met de geformuleerde ambitie dat de balans tussen de draagkracht van het systeem en het gebruik uitgangspunt is voor de economische ontwikkeling.

Voor de deltawateren werken we al geruime tijd samen in het Gebiedsoverleg Zuidwestelijke Delta. Hierin kijken we met elkaar vanuit de diverse invalshoeken naar de ontwikkelingen en opgaven in de Zuidwestelijke Delta gericht op een goede balans tussen ontwikkelen en beschermen. Dit heeft geresulteerd in een integrale Voorkeursstrategie voor de ZW Delta en de recente (natte) Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta 2050. Voor de komende periode richten we ons samen met u op kennisontwikkeling (Kennisprogramma Zeespiegelstijging, Delta Kenniscentrum) en de gebiedsgerichte uitwerking van de handelingsperspectieven in de Gebiedsagenda.

Het versterken van de natuur en ecologie in de deltawateren staat hoog op onze agenda. Vanuit de Programmatische aanpak Grote Wateren werken we intensief aan herstel, zoals met het project Getij Grevelingen. Ook staat de evaluatie van de Natura 2000 beheerplannen van de deltawateren op de agenda en KRW maatregelen.

3. Duurzame en innovatieve economie

Rijkswaterstaat Zee en
Delta

Samen met andere overheden en gebiedspartners streven we naar een duurzame ontwikkeling van Zeeland. Onze inzet is om onze infrastructuur te verduurzamen door energie te besparen, projecten circulair aan te pakken en na te gaan hoe we extra meerwaarde kunnen bieden voor het gebied.

Datum
19 maart 2021

De toegang tot de belangrijke havens van Rotterdam, Amsterdam, Vlissingen, Gent en Antwerpen is en blijft belangrijk voor heel Nederland en West-Europa. Een goede aansluiting van het vervoer vanaf de Noordzee op het land en een vlotte doorvaart op de Westerschelde zijn daarvoor essentieel. Dat vergt goed nautisch beheer, maar vraagt ook om veilige en beschikbare verbindingen over land en de regulering via vergunningverlening en handhaving. We gaan de komende jaren onze hoofdinfrastructuur van wegen, sluisen, bruggen en waterkeringen verjongen, vernieuwen en verduurzamen.

De realisatie van de Nieuwe Sluis Terneuzen en de Seine-Nord-corridor door Frankrijk faciliteren de groei van goederenvervoer in de nabije toekomst. Zeeland kan goed bijdragen aan een modal shift naar meer vervoer over water. Een focus op de potenties van de Schelde-Seine Nord-verbinding en Schelde-Rijnverbinding voor de binnenvaart is cruciaal.

4. Klimaatbestendig en CO₂-neutraal Zeeland

In 2030 willen we energie- en klimaatneutraal zijn en in 2050 geheel circulair werken. Het areaal van Rijkswaterstaat (nat en droog) kan bijdragen om de nationale energietransitie in de regio mede mogelijk te maken. We hanteren hierbij actief onze landelijke areaalstrategie op het gebied van klimaat, energie en biodiversiteit en de Landschapsvisie deltadammen met oog op duurzame ruimtelijke kwaliteit. Zo bieden we op onze kunstwerken ruimte aan voor duurzame energieopwekking. Daarnaast verkennen we op verschillende locaties de mogelijkheden van drijvende zonnepanelen. De afspraken uit de RES zien we terug in de Omgevingsvisie.

De bescherming tegen overstromingen is één van onze belangrijkste taken. Klimaatverandering is een urgent probleem, maar (nog) niet acuut. Tot 2050 kunnen we de veiligheid garanderen met onze huidige strategie. We willen de werkzaamheden die uit klimaatverandering (o.a. zeespiegelstijging, wateroverlast) voortvloeien 'no regret' uitvoeren met oog op de decennia na 2050. Dat wil zeggen dat we in de plannen voor ons huidige beheer en onderhoud alvast rekening houden met langetermijntontwikkelingen.

In het kader van de KASZ sluiten we aan vanuit onze analyse en de Rijksstrategie Klimaatbestendige Netwerken. Daarin zal aan de orde komen wat het toepassen van het principe van meerlaagse veiligheid zal betekenen voor de infrastructuur.

Onder de paraplu van het landelijke Deltaprogramma wordt kennis ontwikkeld op gebied van waterveiligheid, zoet water en klimaatadaptatie. Via het Gebiedsoverleg Zuidwestelijke Delta maken we hiervoor de koppeling naar de delta ten behoeve van de integrale voorkeursstrategie Zuidwestelijke Delta.

Het Rijk is verantwoordelijk voor de nationale zoetwaterverdeling. De regionale zoetwaterbeschikbaarheid heeft directe connectie met de landelijke verdeling en aanvoer vanuit het hoofdwatersysteem. De landelijke strategie en de voorkeursvolgorde zoet water vanuit het Deltaprogramma Waterkwaliteit en zoet water is leidend voor ons beheer.

Gebiedsgerichte uitvoering

**Rijkswaterstaat Zee en
Delta**

Datum
19 maart 2021

Vanwege de toenemende ruimtedruk is het voor Zee en Delta steeds complexer om beheer- en onderhoudstaken uit te voeren, zonder in de gebruiksruimte van anderen te komen. De uitdagingen voor de langere termijn versterken dit bovendien. Het is voor ons van belang dat er gedragen duurzame keuzes worden gemaakt op basis van samenhangende perspectieven voor de toekomstige inrichting van de delta. Wij onderschrijven hiervoor de 4 afwegingsfactoren in de visie voor het maken van keuzes bij gebiedsgerichte ontwikkeling. Hierdoor zullen initiatieven toekomstgericht en samenhangend bijdragen aan de noodzakelijke transitie.

Het tempo en de gevolgen van klimaatverandering zijn onzeker. Deze onzekerheid over de toekomstige inrichting van de delta vraagt om adaptief te ontwikkelen en/of terughoudendheid met ingrepen en investeringen die kunnen botsen met de lange termijnscenario's. Daarbij is er nu de tijd om gezamenlijk kennis te ontwikkelen naar knikpunten en verkenningen te doen.

Vanuit Zee en Delta zullen we met watersysteemverkenningen naar de klimaatrobustheid van ons beheer bijdragen aan de doorkijk naar de langere termijn en verbindingen leggen met nationale en internationale netwerkontwikkelingen.

In het m.e.r. en de passende beoordeling is geconcludeerd dat het succes van het beleid afhankelijk is van de wijze waarop de ambities en acties concreet vorm gaan krijgen. Dit is nu nog niet duidelijk. Tevens is geconcludeerd dat voor het bereiken van de doelen een verdere integratieslag nodig is. Bijvoorbeeld door samenvoeging tot integrale bouwstenen.

Veel van de acties in de visie zijn al opgenomen in de bestaande (uitvoerings-) programma's van de verschillende samenwerkingsverbanden. De uitdaging is om hierin nu met elkaar concrete stappen te zetten naar gebiedsgerichte uitwerking en projecten. Dan kunnen we de opgaven en thema's verbinden. Bijvoorbeeld, bij het verkennen van de mogelijkheden van brede waterkeringszones als een optie voor de toekomst met meervoudige benutting vanuit diverse functies als landbouw en natuur. En ook bij de opgaven in het kader van de Omgevingsagenda Zuidwest Nederland; North Sea Port District, Kust en Delta en Transitie landelijk gebied.

Waarbij weliswaar niet alles tegelijk kan en het nodig is om de fasering af te stemmen.

Voorontwerp Zeeuwse Omgevingsverordening

De provincie heeft gekozen bij het voorliggende voorontwerp van de omgevingsverordening voor een beleidsneutrale omzetting van de huidige provinciale verordening. Vanwege de invoering van de Omgevingswet zijn de artikelen wel omgezet van het 'nee, tenzij' principe naar het 'ja, mits' principe.

Helaas ontbreekt het kaartmateriaal in het voorliggende voorontwerp. Hierdoor is een controle op de beperkingengebieden niet mogelijk. Vanuit uw ambtelijke organisatie hebben wij vernomen dat het kaartmateriaal pas bij het ontwerp bij de formele inspraakprocedure beschikbaar komt. Wij zouden er toch voor willen opteren om het kaartmateriaal eerder aan medeoverheden beschikbaar te stellen. Wij kunnen de beperkingengebieden dan ook eerder controleren en bij omissies hoeven wij geen zienswijze in te dienen. Daarnaast is het nog niet met zekerheid

te zeggen dat het kaartmateriaal beleidsneutraal kan worden omgezet. Er kunnen vanuit de inspraakronde of vanuit de visie nog wijzigingen optreden.

**Rijkswaterstaat Zee en
Delta**

Datum
19 maart 2021

Tot slot

Ik waardeer het dat veel van onze eerdere inbreng in het traject door u is overgenomen. Zoals hierboven geschetst herkennen wij de verbinding met de ambities van RWS Zee en Delta in het voorontwerp van de Omgevingsvisie. Daarmee hebben we een goede gemeenschappelijke basis voor onze samenwerking. Om verder te komen is het van belang om deze verbinding ook in de volgende stap naar projecten, samenhangende toekomstgerichte keuzes en inzet van capaciteit met elkaar te houden.

In de bijlage vindt u ons tekstueel commentaar op een aantal onderwerpen in de voorliggende documenten.

Tot slot wensen wij u succes met het vervolg van dit traject.

Met vriendelijke groet,

DE MINISTER VAN INFRASTRUCTUUR EN WATERSTAAT,
namens deze,
directeur Netwerkontwikkeling Rijkswaterstaat Zee en Delta

mevrouw drs. E.B. Alwayn

BIJLAGE: TEKSTUELE REACTIES RWS ZD OP VOORONTWERP ZEEUWSE OMGEVINGSVISIE

A = visie deel A

B = visie deel B

O = omgevingsverordening

nr	document	pagina	paragraaf	wijzigingsvoorstel
1	A	21	mobiliteit, 3e alinea	Rijkswaterstaat faciliteert de aanleg laadpunten op haar netwerk en is dus niet verantwoordelijk zoals in de tekst staat. Aanpassen. Zin: "De regionale wegbeheerders zijn verantwoordelijk voor een netwerk van laadpunten door de gehele provincie voor de elektrische mobiliteit, de aanleg en onderhoud van snelfietsroutes en overige fietsinfrastructuur." Dan consistent met actie 4.1 in deel B bouwsteen 3, p15.
2	A	25	schema	bouwsteen zoet water (onder u tdaging 4) hier in het schema ander kader geven nl. <u>Sterke relatie</u> met de uitdaging
3	A	28	3.3 DW	toevoegen in laatste alinea: De voorkeurstrategie van het Deltaprogramma voor de Zuidwestelijke Delta...
4	A	29	3.3 deltawateren	KRW, N2000 en PAGW ook expliciet in deel A benoemen in paragraaf deltawateren als onderdeel van integrale voorkeurstrategie / gebiedsagenda; Voorstel als 2e alinea toevoegen zin: Een ecologisch gezond watersysteem vormt de basis voor het gebruik van de deltawateren. Vanuit kaders zoals PAGW (Programmatische Aanpak Grote Wateren), Natura 2000 en Kaderrichtlijn Water (KRW) wordt in samenspraak met belanghebbenden structureel gewerkt aan het functioneel herstel en behoud van de ecologische kwaliteit van de
5	A	42	Waterveiligheid	Zin Na 2050 voldoet deze niet meer nuanceren. De kern is dat na 2050 nog veel onzeker is, bijv. in welke mate de zeespiegel stijgt. en of/hoe de aanpak dan bijgesteld moet worden. Na 2050 voldoet deze <u>afhankelijk van de snelheid van de zeespiegelstijging mogelijk</u> niet meer. Daarom wordt op basis van een landelijk Kennisprogramma Zeespiegelstijging verkend wanneer en welke alternatieve strategieën aan de orde zijn.
6	A			De Grevelingen en Het Grevelingenmeer worden afwisselend gebruikt. Met oog op consequentie, overal Grevelingenmeer.
7	B	13	3 Mobiliteit, actie 1.2	Verwijderen rol Rijkswaterstaat in actie 1.2; ...Financiering door provincie, Rijk, Euregio Scheldemond.
8	B	42	schema	bouwsteen zoet water (onder u tdaging 4) hier in het schema ander kader geven nl. <u>Sterke relatie</u> met de uitdaging
9	B	53	10 DW, Grev	Zin suggereert dat zuurstofloosheid als een soort schimmel vanuit de diepte omhoog kruipt. Dat lijkt me een verkeerde en verwarrende voorstelling van zaken. Herformuleren zin; ...met een toenemende zuurstofloosheid, die zich voorheen beperkte tot de diepe delen, dit zich nu ook manifesteert in de minder diepe delen en dus in omvang is
10	B	53	10 DW, VZM	Aanpassen 2e alinea tav conclusies Deltares. In de tekst wordt de conclusie van Deltares over de klimaatrobustheid van het reguliere peilbeheer en de zoetwatervoorziening ten onrechte ook van toepassing verklaard voor waterkwaliteit, zwemwater, waterrecreatie etc. Aanpassen in overeenstemming met de conclusies van Deltares (zie bijgevoegd kader onder aan deze lijst) Ook de tekst over de randvoorwaarden dient gewijzigd, omdat deze niet duidelijk is over wat de randvoorwaarden voor peilbeheer en zoetwatervoorziening inhouden. Namelijk altijd voldoende aanvoer van zoet rivierwater en een niet te hoog oplopende kweldruk, beide zijn autonome processen waar wij als waterbeheerder geen vat op hebben en die van invloed zijn op de effectiviteit van het IZZS/zoutlekbeheersing Krammersluizen. Het is irt de zoetwaterbeschikbaarheid van belang te wijzen op nutriëntenproblematiek c.q. overlast door blauwalgen als gevolg van nutriëntenbelasting. Juist nu terugbrengen zout VZM op de lange termijn is geschoven d t probleem weer meer actueel is en is het dus zeker niet zo – in combinatie met de randvoorwaarden uit klimaatrobustheidsstudie - dat zoetwaterbeschikbaarheid d 'ruim' is gegarandeerd zoals op pagina 141 is gesteld.
11	B	55	10 DW, WS-alinea KGT	Aangepast tekstvoorstel alinea KGT ivm actualiteit; Voor het kanaal van Gent naar Terneuzen speelt op korte termijn een aantal ontwikkelingen die zowel invloed hebben op de waterkwaliteit en het waterpeil van het kanaal als op de scheepvaart. Aan de orde zijn knelpunten met het behalen van KRW-normen op chemie (stoffen) en het afgesproken minimum waterpeil. <i>Ingebruikname van de nieuwe sluis zal die ontwikkelingen versterken.</i> Voor de beschikbaarheid van voldoende zoet water is het kanaal afhankelijk van de aanvoer vanuit Vlaanderen, <i>terwijl die aanvoer onder druk staat door de klimaatverandering.</i> Verder is het onzeker wat op termijn de gevolgen zijn van mogelijke verzilting. Vanuit de VNVC is een werkgroep gestart om de gevolgen van de klimaatverandering op het peilbeheer en verzilting te onderzoeken. Vanu t het brede ruimtelijke perspectief in de Kanaalzone spelen er ook ontwikkelingen op de (middel)lange termijn.
12	B	55	10 DW, actie 1.1.	aanvullen rol RWS onder actie 1.1. ; Rijkswaterstaat beheert de Rijkswateren en -waterkeringen, ...
13	B	56	10 DW, acties	actie 1.1 rol RWS iets aanvullen: .... voert maatregelen uit om de ecologische en waterkwaliteit te verbeteren (PAGW, KRW, N2000) . En bij rollen provincie en waterschappen ook rol ogv waterkwaliteit reg onale wateren op land hierbij ook noemen. Grensoverschrijdend effect. Juist als de oplossing ligt in de verbinding tussen hoofdwatersysteem en reg onale -/ lokale aanvoer.

14	B	56	10 DW	bij actie 3.1 toevoegen rol Gebiedspartners bij ruimtelijke visies en het kader van t de Gebiedsagenda ZW Delta; Het gaat hier om de coördinatie voor een <u>ruimtelijke integrale gebiedsvisie</u> . In deze is provincie of gemeente trekker. Andere partijen zijn wel gebiedspartner en <u>het kader is de natte Gebiedsagenda ZW Delta 2050</u> . > Wat is het onderscheid tussen doel 3 en doel 4?
15	B	73	13 Landschap; acties subdoel 2	Met oog op duurzame ruimtelijke kwaliteit heeft RWS in 2020 met beheerders in het gebied de Landschapsvisie Deltadammen ontwikkeld. Toevoegen in deel B aan Bouwsteen 13 <i>Landschap</i> (subdoel 2); <i>actie 2.3 Stapsgewijs implementeren Landschapsvisie Deltadammen. Deze visie is gericht op een duurzame ruimtelijke kwaliteit van de Zeeuwse Deltadammen. Rolverdeling: RWS eigenaar en waterkeringbeheerder van de dammen, faciliterend voor samenhangend proces uitwerking landschapsvisie; Provincie en Gemeenten implementeren in ruimtelijk beleid en beheer; beheerders uitvoeren van maatregelen</i>
16	B	119	21 Transport en Infra	Aanvullen bij actie 2.1. rol: Rijkswaterstaat is verantwoordelijk voor beheer van de <u>Rijks</u> waterwegen (<i>ofwel Hoofdvaarwegennet</i>)
17	B	122	22 Visserij, 2e alinea	verwijzing naar mosselconvenant is niet actueel; Er staat in de tekst: <i>De productie (collecteren mosselzaad en opweek ervan op percelen) gebeurt op basis van convenantsafspraken in de Waddenzee met de ngo's en het ministerie LNV. In 2020 is het convenant afgelopen.</i> Wat dan, noem de vervolgsafspraken.
18	B	122	22 visserij	De rol van LNV missen we bij de actie 2 (B-p122). Verleent de provincie nog vergunningen? Zo ja dan toevoegen visserij in derde kolom schema Deel A, 6.3 p 45
19	B	128	23 duurzame energie, energie uit water	In RES Zeeland staat dat er gestreefd wordt naar een vermogen 100 mw in 2030. Dit is o.i. veel te optimistisch, gezien dat het om nieuwe technieken gaat die hier niet commercieel rendabel zijn. Bovendien maakt dit geen onderdeel uit van het regionale bod aan het rijk, dus je mag er niet op rekenen.; Nuanceren zin: <i>Energie uit water kan naar schatting ruim 100 MW bijdragen.</i> bijv ipv ruim <i>maximaal of wellicht</i> . Nb er is hiervoor in povi geen actie opgenomen, geen prioriteit.
20	B	141	27 Zoet water	1-2eZin <i>In het oosten van Zeeland is zoet water vanuit het Volkerak-Zoommeer ruim beschikbaar voor de landbouw.</i> Deze zin dient te worden voorzien van de disclaimer die verwijst naar de correct geformuleerde randvoorwaarden in de tekst voor conclusies Deltares in bouwsteen 10 voor het VZM over de klimaatrobustheid van het peilbeheer en de zoetwatervoorziening van het VZM.
21	B	141	27 Zoet water	Het is irrt de zoetwaterbeschikbaarheid van belang te wijzen op nutriëntenproblematiek c.q. overlast door blauwalgen als gevolg van nutriëntenbelasting. Juist nu terugbrengen zout VZM op de lange termijn is geschoven d t probleem weer meer actueel is en is het dus zeker niet zo – in combinatie met de randvoorwaarden uit klimaatrobustheidsstudie – dat zoetwaterbeschikbaarheid 'ruim' is gegarandeerd zoals op pagina 141 is gesteld.
22	O		algemeen	Verordening is beleidsneutraal. Omzetting van nee, tenzij naar ja, mits is uitgevoerd. Kaartmateriaal ontbreekt hierdoor kunnen de beperkingengebieden niet gecontroleerd worden. <u>Verzoek om voorafgaand aan de formele inspraakronde het kaartmateriaal al bij medeoverheden te laten checken.</u>
23	O		algemeen	In de artikelen kunnen ook wijzigingen optreden naar aanleiding van inspraakreacties of vanuit de omgevingsvisie. Om alle partijen tijd te besparen is het handig om bij het ontwerp <u>een wijzigingslijst te hanteren of nog duidelijker de wijzigingen in de tekst in kleur (renvooi-versie) aan te duiden.</u>
10	B	53	10 DW, VZM aanvulling bij opmerking nr 10	<p>Op de vraagstelling "Hoe lang kunnen de gebruiksfuncties van het Volkerak-Zoommeer met het huidige waterbeheer gehandhaafd blijven onder invloed van klimaatverandering?" geeft dit rapport als antwoord dat het regulier peilbeheer en de zoetwatervoorziening van het Volkerak-Zoommeer klimaatrobust zijn 1 m zeespiegelstijging (dat wil zeggen tot na 2100 volgens de klimaatscenario's) mits aan drie randvoorwaarden wordt voldaan:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. De wateraanvoer door de Volkeraksluizen moet jaarrond circa 40 m³/s zijn. 2. De kwekdruk mag niet substantieel toenemen boven de huidige (geschatte) waarde van 3 kg chloor. 3. Na ingebruikname van de nieuwe IZZS (Innovatieve Zoet-Zout Schieding) Krammersluizen moet tijdens lerend-implementeren de operationele aansturing worden geoptimaliseerd. <p>Van de overige beheerdoelen en gebruiksfuncties wordt aangegeven dat ...</p> <ul style="list-style-type: none"> • ... de peilgrenzen voor wateroverlast en waterlekort in dit onderzoek niet getoetst zijn, omdat het gebruikte model hiervoor niet geschikt is. Het is aannemelijk dat deze peilgrenzen vaker overschreden dan wel onderschreden worden de frequente met klimaatverandering • ... de functie noodwaterberging waarschijnlijk niet klimaatrobust is, hoewel een overschrijding van de drempelwaarde voor 2050 niet verwacht wordt. • ... de functie scheepvaart klimaatrobust is tot 1 m zeespiegelstijging. • ... de functies die direct of indirect gerelateerd zijn aan blauwalgen, een licht negatieve toetsing met betrekking tot klimaatrobustheid met de nodige onzekerheid hebben. Het betreft de functies waterkwaliteit (KRW), zwembad, waterrecreatie en woonomgeving. • ... de water-gerelateerde natuur inclusief visstand en vogels als klimaatrobust wordt beoordeeld voor zover het waterbeheer van invloed is en met onzekerheid over het mogelijke effect van temperatuurstijging. De terrestrische natuur is niet beschouwd, omdat deze niet afhankelijk is van het waterbeheer. • ... over de klimaatrobustheid van waterveiligheid in dit rapport geen uitspraak wordt gedaan. Dit is onderwerp van onderzoek in het lopende Hoogwaterbeschermingsprogramma.

Geachte heer, mevrouw,

Gebr. Gresnigt Holding B.V. (hierna: 'Seasun') heeft kennisgenomen van het voorontwerp van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 en de bijbehorende Omgevingsverordening. Graag maakt Seasun van deze achterbanraadpleging gebruik om haar visie op de voorontwerpen te geven. Voordat Seasun ingaat op de voorontwerpen, zal zij eerst haar betrokkenheid bij de (ruimtelijke) koersbepaling van Zeeland toelichten.

Inleiding

Seasun is een glastuinbouwbedrijf in de Willem-Annapolder (Kapelle) dat zich richt op de teelt van tomaten en paprika's. In 2000 heeft Seasun er met overtuiging voor gekozen om zich in Zeeland te vestigen. Graag wil Seasun haar bijdrage aan Zeeland continueren.

Seasun ziet zich in de nabije toekomst voor verschillende uitdagingen gesteld. De twee belangrijkste uitdagingen op dit moment zijn de verduurzamingsopgave en het aantrekkelijk blijven als werkgever en economische speler van formaat. Deze uitdagingen sluiten aan op de uitdagingen waarvoor de Provincie zich gesteld ziet: een goed woonklimaat, duurzame en innovatieve economie en een klimaatbestendig Zeeland.

Huisvesting internationale werknemers

De aantrekkelijkheid van Seasun als werkgever is in de visie van Seasun onder andere afhankelijk van het kunnen aanbieden van kwalitatief goede huisvesting aan internationale werknemers.¹ In het voorontwerp van de Omgevingsvisie is momenteel opgenomen dat bouwen binnen het bestaand stedelijk gebied het uitgangspunt is. Seasun stelt voor om in de plannen voor de huisvesting van internationale werknemers op te nemen dat er projectmatig maatwerk mogelijk blijft op of in de directe nabijheid van een bedrijf. Op die manier wordt geborgd dat de nieuwbouw van woningen voor deze doelgroep '100% raak is',² en kan kwalitatief goede en toekomstbestendige huisvesting gerealiseerd worden.

Daar komt bij dat ontwikkeling van huisvesting voor internationale werknemers in bestaand stedelijk gebied over het algemeen niet met open armen door buurtbewoners wordt ontvangen. Het mes zou daarom aan meerdere kanten snijden als projectmatig maatwerk voor huisvesting van internationale werknemers op of in de directe nabijheid van een bedrijf mogelijk is.

In lijn met het voorgaande stelt Seasun dan ook aanpassing van paragraaf 5.1.3 Omgevingsverordening voor door middel van de toevoeging van een artikel, waarin (niet-kleinschalige) nieuwbouw op of in directe nabijheid van een bestaand bedrijf mogelijk wordt gemaakt ten behoeve van (internationale) werknemers. Op dit moment ontbreekt namelijk nog een regeling voor deze specifieke maar noodzakelijke categorie van woningbouw in de voorontwerpen.

Verduurzaming

In het voorontwerp van de Omgevingsvisie Zeeland 2021 wordt terecht benoemd dat de glastuinbouwsector nog een grote slag kan maken op het gebied van verduurzaming.³ Seasun is op dit moment vol aan de slag met invulling te geven aan de energietransitie.

¹ Subdoel 3: Inspelen op de behoefte aan specifieke segmenten op de woningmarkt. Voorontwerp Zeeuwse Omgevingsvisie, deel B, p. 28.

² Actie 2.1 Adaptief programmeren, Voorontwerp Zeeuwse Omgevingsvisie, deel B, p. 33.

³ Voorontwerp Zeeuwse Omgevingsvisie, deel B, p. 63.

Zij wil daar uit overtuiging nog meer op inzetten. Eenvoudigweg ook, omdat als zij dat niet doet, Seasun in haar voortbestaan wordt bedreigd.

Het huidige fossiele energieverbruik van Seasun ligt rond de 1PJ. Seasun onderzoekt onder andere het gebruik van restwarmte en CO2 uit het Sloegebied en/of de Smokkelhoek om het fossiele energieverbruik te verminderen.⁴ Als zo'n warmte-rotorde vanuit het Sloegebied en/of de Smokkelhoek voor Seasun haalbaar is, zou dit een grote positieve spin-off hebben voor dorpen, steden en industriegebieden die in de buurt liggen van de geprojecteerde warmteleidingen. Wel brengt verdere verduurzaming een aanzienlijke diepte-investeringen met zich mee, die rendabel gemaakt dient te worden.

Seasun verzoekt de Provincie om naast uitbereiding in of aansluitend aan het concentratiegebied Oosterland, ook een dergelijke uitbreiding in of aansluitend aan het concentratiegebied Kapelle toe te staan (art. 5.1.6.1.3 lid 1 onder b voorontwerp Omgevingsverordening). In de Willem-Annapolder wordt middels grote windturbines al flink verduurzaamd en Seasun meent dat het vergroten van de kassen, om verdere verduurzaming te bewerkstelligen, slechts in zeer beperkte aanvaardbare mate afdoet aan de omgevingskwaliteiten. Dit mede gelet op het eveneens te dienen economisch belang.

In ieder geval verzoekt Seasun, mocht de Provincie een uitbereiding zoals bij Oosterland niet willen opnemen in het voorontwerp van de Omgevingsverordening, om de doorgroei naar 4 hectare in het concentratiegebied Kapelle niet afhankelijk te stellen van de sanering van kassen elders.

Verzoek

Seasun verzoekt uw Provincie om bovenstaande voorstellen mee te nemen in de vormgeving van de (ontwerpen van de) Omgevingsvisie en Omgevingsverordening Zeeland 2021.

Met vriendelijke groet,
namens Gebr. Gresniat Holdina B.V.

W.M. Gresnigt

---

⁴ Dit zou ook een gunstig effect hebben op het aspect 'circulaire economie', zoals beschreven in het Milieueffectrapport opgesteld voor de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021, p. 52.

Provincie Zeeland
T.a.v. Gedeputeerde Staten
Postbus 6001
4330 LA MIDDELBURG

Onderwerp: Reactie Veiligheidsregio Zeeland op voorontwerp Zeeuwse Omgevingsvisie

Geacht college,

Op 5 januari 2021 informeerde u ons per brief over de achterbanraadpleging van het voorontwerp van de Zeeuwse Omgevingsvisie. Veiligheidsregio Zeeland heeft op basis van de Wet Veiligheidsregio's de wettelijke taak om te adviseren over de beheersing van fysieke veiligheidsrisico's en het beperken en bestrijden van gevaren. Vanuit deze rol zijn wij als Veiligheidsregio Zeeland actief betrokken bij de totstandkoming van de Omgevingsvisie. Wij hechten er veel belang aan om op het voorontwerp te reageren. Met deze brief bieden wij u onze reactie aan. In een eerder stadium hebben wij een ambtelijke reactie gegeven richting het Team Omgevingsvisie Zeeland, dit op onder meer de ruwe schets. De inhoud van deze reactie en daarbij behorende standpunten vervallen niet en blijven van kracht.

Voorop staat dat wij kunnen concluderen dat veiligheid voldoende aandacht krijgt in de huidige Omgevingsvisie. Wel hebben wij vanuit onze organisatie bij enkele bouwstenen nog aanvullingen. Deze zijn per bouwsteen in deze brief benoemd. Daarmee heeft onze reactie voornamelijk betrekking op deel B.

Bouwsteen woonomgeving

Actie 2.1 van subdoel 2 van de bouwsteen woonomgeving omvat een concrete actie voor het veilig inrichten van de omgeving. Als Veiligheidsregio Zeeland willen wij graag aansluiten bij de kernwaarden voor een veilige fysieke leefomgeving die zijn opgesteld door Brandweer Nederland. Wij adviseren om deze integraal op te nemen in de Omgevingsvisie onder actie 2.1. van de bouwsteen woonomgeving. De kernwaarden zijn als volgt:

1. De kwaliteit van de leefomgeving wordt mede bepaald door (fysieke) veiligheid
2. Samen werken aan een veilige fysieke leefomgeving

- Crisisbeheersing en Rampenbestrijding
- Brandweezorg
- Geneeskundige Hulpverleningsorganisatie in de Regio (GHOR)

Datum:
22/03/2021

Verzenddatum:
24/03/2021

Inlichtingen:

Tel.: [REDACTED]
Fax: 0118-421101
E-mail: [REDACTED]

Ons kenmerk:
VRZ/202100394

Uw kenmerk:

Blad:
1 van 5

Aantal bijlagen:
1

Adres:
Postbus 8016
4330 EA Middelburg
Segeerssingel 10
4337 LG Middelburg
info@vrzeeland.nl

Internet:
www.vrzeeland.nl

Bank:
IBAN:
NL06BNGH0285027956
BIC:
BNGHNL2G
t.n.v. Veiligheidsregio Zeeland

3. De leefomgeving wordt mede vormgegeven volgens de ontwerpprincipes voor veiligheid:
  - a. Voorkomen of beperking van risico's vergroot de veiligheid
  - b. Afstand tot de risico's vergroot de veiligheid
  - c. Bouwwerken en omgeving bieden bescherming
  - d. Bouwwerken en gebieden zijn snel en veilig te verlaten
  - e. De omgeving maakt snel en effectief optreden van de hulpdiensten mogelijk. Veiligheidsregio Zeeland wil bij dit punt ook graag wijzen op het belang van een adequate en toekomstbestendige bluswatervoorziening. Hiertoe kunnen de uitgangspunten uit de Handreiking Bluswater en Bereikbaarheid van Brandweer Nederland worden gehanteerd. Hiernaar wordt ook verwezen in het Besluit Kwaliteit Leefomgeving (artikel 5.2) en bijbehorende nota van toelichting. In geval van ruimtelijke ontwikkelingen worden wij graag vroegtijdig betrokken om te adviseren op bluswatervoorziening. Deze betrokkenheid van de Veiligheidsregio krijgt ook een wettelijke basis in de Wet Veiligheidsregio's.
  - f. Mensen krijgen bij crisis passende medische zorg
4. Mensen zijn bekend met risico's en weten hoe te handelen

De kernwaarden zijn uitgewerkt in het document 'Inbreng veiligheidsregio's in omgevingsvisies - Kernwaarden' wat als bijlage bij deze brief is mee verstuurd. Door de kernwaarden te hanteren wordt de fysieke leefomgeving veilig ingericht. Niet alleen voor het beheersen van de risico's van activiteiten met gevaarlijke stoffen (externe veiligheid), maar ook voor het beheersen van het risico op overstromingen of natuurbranden vormen deze kernwaarden prima uitgangspunten. Daarbij merken wij op dat een deel van deze kernwaarden al terugkomen in de Omgevingsvisie, zoals voldoende afstand en goede vluchtroutes.

De bouwsteen woonomgeving benoemt de risico's van activiteiten met gevaarlijke stoffen (chemische bedrijven en transportroutes) en de risico's van klimaatverandering (bijvoorbeeld het overstromingsrisico). Tevens gaat deze bouwsteen in op de aanwezigheid van kwetsbare objecten en de aandachts- en voorschriftengebieden die met de komst van de omgevingswet worden gerealiseerd. Als Veiligheidsregio Zeeland willen we bij deze bouwsteen nog wijzen op het risico van natuurgebieden in de nabijheid van woonkernen (bijvoorbeeld Nieuw-Haamstede). Dergelijke woonkernen lopen bij een natuurbrand veel risico. Door de klimaatverandering neemt dit risico toe. Dit is een belangrijk punt van aandacht.

Essentieel bij het bovenstaande is dat Veiligheidsregio Zeeland graag vroegtijdig in het proces van ruimtelijke ordening als adviseur betrokken wil worden. Zo kunnen wij in een vroeg stadium en proactief meedenken over een veilige fysieke leefomgeving.

Bouwsteen voorzieningen en evenementen

Bij evenementen is het belangrijk dat deze goed bereikbaar zijn voor hulpdiensten en dat er voldoende bluswater in de nabijheid is. Zeker bij grote evenementen met veel bezoekers is dit van belang. De locatiekeuze speelt hierin een grote rol. Veiligheidsregio Zeeland adviseert om voor grote evenementen terreinen buiten de stadskern aan te wijzen die hiervoor geschikt gemaakt kunnen worden. Dit kan opgenomen worden onder actie 3.1. van subdoel 3 van deze bouwsteen.

Voor wat betreft voorzieningen (bijvoorbeeld gebouwen, diensten en bedrijven) willen wij graag wijzen op de gevolgen van het centraliseren van voorzieningen op knooppunten zoals dat in de Omgevingsvisie (actie 1.2 onder subdoel 1 van deze bouwsteen) is benoemd. Dit raakt de kwaliteit van de brandweezorg. Door voorzieningen te centraliseren wordt werkgelegenheid uit de kleinere kernen weggehaald. Hierdoor neemt de beschikbaarheid van brandweervrijwilligers af, wordt de opkomsttijd van de brandweer groter en neemt het beschermingsniveau van objecten af.

Tevens willen wij erop wijzen dat bij de keuze van de locaties van nieuwe voorzieningen rekening moet worden gehouden met de bereikbaarheid van hulpdiensten en de aanwezige brandweervoorzieningen (brandweerposten) om de opkomsttijden binnen de afgesproken waarden te houden.

Bouwsteen Milieu

Binnen de bouwsteen milieu is ook aandacht voor externe veiligheid. Het beperken van de risico's van activiteiten met gevaarlijke stoffen is een subdoel binnen deze bouwsteen. Voor de volledigheid kan hierbij ook verwezen worden naar de kernwaarden voor een veilige fysieke leefomgeving en de rol van Veiligheidsregio Zeeland als adviseur. Voor de kernwaarden geldt dat deze, naast de bouwsteen woonomgeving, niet opnieuw volledig benoemd hoeven worden. Een verwijzing naar de bouwsteen woonomgeving in de bouwsteen milieu volstaat.

Bouwstenen havens en bedrijven en transport en infrastructuur

Voor wat betreft de bouwstenen havens en bedrijven en transport en infrastructuur concluderen we dat de adviesrol van de Veiligheidsregio bij de meeste subdoelen is benoemd. Voor havens en bedrijven willen wij als aanvulling nog meegeven dat wij onze adviesrol ook graag benoemd zien bij subdoel 3 'Bedrijventerreinen voorzien in een behoefte'. Voor transport en infrastructuur geldt deze aanvulling bij subdoel 1 'De capaciteit van de weginfrastructuur is voldoende om de verwachte toename van het verkeer op te vangen.'

Bouwsteen recreatie en toerisme

Voor de bouwsteen recreatie en toerisme willen we nog wijzen op de recreatieve verblijfplaatsen binnen natuurgebieden en duinlandschappen. Indien dergelijke gebieden door een natuurbrand verloren gaan, heeft dit veel impact op het toerisme. Veiligheidsregio Zeeland wil graag wijzen op dit aandachtspunt in relatie tot de uitbreiding van recreatieparken en campings.

De Omgevingsvisie beschrijft dat tot 2030 een grote toename wordt verwacht van het aantal toeristen in Zeeland. Voor Veiligheidsregio Zeeland is dat een punt van zorg. Met name gelet op de bereikbaarheid en doorstroming van wegen die ook voor hulpdiensten van belang zijn. Maar ook de beschikbare zorg- en ziekenhuiscapaciteit kan door de toestroom van toeristen (verder) onder druk komen te staan. Dit moet meegenomen worden in de afweging in hoeverre de groei van toerisme haalbaar en realistisch is. Risicocommunicatie richting toeristen kan een rol spelen om hen te informeren over aspecten gerelateerd aan veiligheid en gezondheid binnen Zeeland.

Bouwstenen duurzame energie en energietransitie

De bouwstenen duurzame energie en energietransitie zijn vanuit veiligheidsoogpunt sterk met elkaar verweven. Vandaar dat deze bouwstenen in deze brief in één keer worden behandeld. Voor duurzame energie en de energietransitie in het algemeen geldt dat dit altijd veiligheidsvraagstukken met zich meebrengt, zoals het veilig opladen en stallen van elektrische voertuigen en het realiseren van zonneparken. Veiligheidsregio Zeeland zet zich actief in voor een veilige energietransitie.

Bij de bouwsteen duurzame energie is de Veiligheidsregio benoemd als adviseur bij het realiseren van de opgaven voor windenergie en zonne-energie. Dit past binnen ons uitgangspunt om aan de voorkant betrokken te worden. Voor de volledigheid zien wij de Veiligheidsregio ook graag benoemd bij het realiseren van de opgave voor biomassa en biovergisting. Ook deze methodes brengen (nieuwe) risico's met zich mee waarbij onze adviesrol noodzakelijk is.

In een eerdere reactie op de bouwsteen duurzame energie heeft Veiligheidsregio Zeeland aangegeven om ook het realiseren van de opgave met betrekking tot het opslaan van hernieuwbare energie als actie op te nemen onder subdoel 1. Dit is nog niet gebeurd. Wij adviseren om dit nog te

doen met daarbij de rolverdeling zoals die ook bij de andere acties is benoemd, met daarbij Veiligheidsregio Zeeland ook benoemd als adviseur.

De bouwsteen energietransitie benoemt dat bij de overstap naar nieuwe energiedragers en het transport en opslag hiervan rekening moet worden gehouden met veiligheidsrisico's. Veiligheidsregio Zeeland onderschrijft dit ten zeerste. Graag willen wij bij deze bouwsteen ook onze vroegtijdige adviesrol benadrukken. Wij adviseren om de Veiligheidsregio in elk geval als adviseur te benoemen bij de acties behorend bij de subdoelen van deze bouwsteen.

Bouwstenen klimaatadaptatie en zoetwater

De bouwstenen klimaatadaptatie en zoetwater hebben vanuit veiligheidsoogpunt veel raakvlakken met elkaar. Klimaatverandering kan leiden tot droogte en watertekort. De Omgevingsvisie benoemt bodemverzakking als één van de gevolgen van droogte. Veiligheidsregio Zeeland wil meegeven dat bodemverzakking ook van invloed kan zijn op de constructieve veiligheid van gebouwen.

Met betrekking tot watervoorzieningen is de beschikbaarheid van bluswater voor de brandweer een belangrijk punt van aandacht. De beschikbaarheid van bluswater voor de openbare hulpdiensten komt steeds meer in het gedrang. Door waterleidingbedrijven wordt steeds vaker met kleinere diameters gewerkt, wat capaciteitsproblemen oplevert bij de hulpdiensten. Tevens is het open bluswater (sloten/greppels e.d.) door droogte steeds vaker niet beschikbaar. Momenteel participeert Veiligheidsregio Zeeland samen met de Zeeuwse gemeenten in het project 'Bluswater in Zeeland'. Dit project moet leiden tot een gezamenlijk beleid waarmee Zeeuws gemeenten kaders krijgen om te komen tot een toekomstbestendige bluswatervoorziening. De Zeeuwse Omgevingsvisie kan hier een rol in spelen door uitgangspunten te benoemen waarmee de beschikbaarheid van bluswater geborgd kan worden (zie ook de kernwaarden van Brandweer Nederland onder e bij de bouwsteen woonomgeving). Specifiek voor klimaatadaptatie is het realiseren van zoetwaterbassins een mogelijke optie om de aanwezigheid van voldoende bluswater te realiseren. Veiligheidsregio Zeeland denkt graag mee over de mogelijkheden hiervan en heeft bij dit onderwerp een rol als adviseur.

Een ander punt van aandacht in relatie tot klimaatadaptatie is het meer doen met minder grond. Dit kan als gevolg hebben dat er ook meer onder de grond gebouwd gaat worden met weer gevolgen voor (brand)veiligheid. Ondergrondse bouwwerken brengen uitdagingen met zich mee voor het optreden van de brandweer bij brand. Tevens is het de vraag of de geldende wet- en regelgeving de risico's voldoende afdekt. Het onder de grond bouwen is niet specifiek benoemd in de Omgevingsvisie, maar wij willen dit wel als mogelijk gevolg benoemen.

Tenslotte geldt ook voor de bouwstenen gerelateerd aan klimaat en zoetwater dat wij als Veiligheidsregio Zeeland hierbij graag betrokken willen blijven als adviseur en meedenker. Graag zien wij dan ook dat wij benoemd worden als adviseur bij de acties binnen deze bouwstenen. Dit is nu nog niet het geval.

Conclusie

Veiligheidsregio Zeeland concludeert dat er in het voorontwerp van de Omgevingsvisie aandacht is voor diverse veiligheidsthema's. Daarbij hechten we vooral belang aan het hanteren van de kernwaarden van Brandweer Nederland. Tevens vinden we het essentieel dat wij als organisatie vroegtijdig betrokken worden bij ontwikkelingen om vanuit onze expertise te borgen dat veiligheid wordt meegenomen. Dit doen we niet door achteraf eisen te stellen, maar door aan de voorkant mee te denken hoe provincie en gemeenten een ontwikkeling en daarmee de fysieke leefomgeving zo veilig mogelijk kunnen realiseren.

Wij hopen dat Provincie Zeeland zich kan vinden in onze aanvullingen en opmerkingen. Graag vernemen wij van u op welke wijze onze reactie wordt verwerkt in de definitieve Omgevingsvisie. Als Veiligheidsregio Zeeland blijven wij graag betrokken bij het verdere proces.

Voor eventuele vragen en opmerkingen kunt u contact opnemen met de opsteller van deze brief.

Het dagelijks bestuur van Veiligheidsregio Zeeland,
namens dezen,
commandant brandweer/bestuurssecretaris,

E. van der Reijden

2018

Inbreng veiligheidsregio's in omgevingsvisies Kernwaarden

Versie 1.1

Werkgroep Planfiguren Omgevingswet

Brandweer Nederland

5-10-2018

Inbreng van Veiligheidsregio's in Omgevingsvisies

Kernwaarden

Vooraf

De nieuwe Omgevingswet brengt alle aspecten van de fysieke leefomgeving bij elkaar en biedt de veiligheidsregio's daarmee de mogelijkheid om hun adviesrol zoals die in de Wvr is verankerd, te vernieuwen: Op welke manier kunnen en willen de veiligheidsregio's invulling geven aan hun rol als adviseur 'nieuwe stijl'? Hoe willen zij het onderwerp fysieke veiligheid inbrengen? Welke aspecten hebben prioriteit en op welk moment in het proces kunnen die het beste naar voren worden gebracht, en op welke manier?

Veiligheidsregio's adviseren in alle stadia van ruimtelijke processen (van strategische documenten tot vergunningen) en richten zich op risico's die er toe doen (focussen). Advisering gebeurt vanuit een duidelijke visie op een veilige en gezonde fysieke leefomgeving. Die visie bestaat uit een aantal richtinggevendende principes voor een veilige en gezonde leefomgeving en is vertaald in algemene doelen en kernwaarden. In dit document heeft de werkgroep Planfiguren de Kernwaarden Veiligheidsregio's verder uitgewerkt: Kernwaarden 1 en 2 richten zich op participatie in het totstandkomingsproces van twee belangrijke instrumenten uit de Omgevingswet: omgevingsvisies en omgevingsplannen. Kernwaarde 3 bevat een aantal leidende ontwerpprincipes¹, de middelen, die ingebracht moeten worden om de leefomgeving op een veilige en gezonde² manier in te richten; zij vormen de inhoudelijke inbreng. Kernwaarde 4 richt zich op risicocommunicatie (bewustwording en bewustzijn van het risico) en crisiscommunicatie (tijdens een incident).

Het document "Kernwaarden Veiligheidsregio's" is een **intern werkdocument** voor de veiligheidsregio's. Vertegenwoordigers vanuit de veiligheidsregio's kunnen het gebruiken wanneer zij bij overheden (op rijks-, provinciaal- of gemeentelijk niveau) aanschuiven voor advisering over een visie op, of de inrichting van, een duurzaam veilige en gezonde leefomgeving.

De kernwaarden bestaan uit een Slogan, een Toelichting en Implicaties. De Slogans en Toelichtingen richten zich vooral op de omgevingsvisies en zijn onderdeel van het document "Inbreng Veiligheidsregio's in Omgevingsvisies - Handreiking" van 2 oktober 2018. De Implicaties richten zich meer op de programma's en zijn een opmaat naar concrete maatregelen voor de omgevingsplannen. Brandweer Nederland werkt in een vervolproject aan het opstellen van concrete maatregelen voor omgevingsplannen.

Deze versie is als een 'bevroren' vastgesteld door de werkgroep Planfiguren en de vakgroep omgevingsveiligheid (september 2018). Na verloop van tijd zal gezien worden of een actualisatie gewenst is aan de hand van de nieuwste inzichten.

---

¹ Ontwerpprincipes zijn een middel om tot een veilige fysieke leefomgeving te komen. Dit geldt voor mensen en vitale infrastructuur. Vitale infrastructuur betreft die producten, diensten en processen die bij uitval leiden tot maatschappelijke of economische ontwrichting. Binnen het domein fysieke veiligheid betreft dit met name de energievoorziening (gas en elektriciteit), drinkwatervoorziening, telecom/ICT, directe en indirecte effecten overstromingsrisico en het hoofdwegennet.

² Voor de visie van GHOR/GGD Nederland op een gezonde leefomgeving verwijzen we naar het levende document "Kernwaarden voor een gezonde leefomgeving", te vinden via: <https://www.ggdghorkennisnet.nl/thema/omgevingswet/publicatie/20423-kernwaarden-voor-een-gezonde-leefomgeving>.

Overzicht Kernwaarden Veiligheidsregio's

Kernwaarden Veiligheidsregio's	
Wettelijk kader (missie)	Het voorkomen, beperken en bestrijden van branden, rampen en crises.
Visie	Een duurzaam veilige fysieke leefomgeving
Doelen (waarden)	<p>Veilige bouwwerken en omgeving</p> <p>Een zelfredzame en samenredzame samenleving</p> <p>Beschermen van (zeer) kwetsbare groepen</p> <p>Effectieve hulpverlening</p> <p>Continuïteit van de samenleving (waaronder zorgcontinuïteit en vitale infrastructuur)</p>
Kernwaarden (waardes)	<ol style="list-style-type: none"> 1. De kwaliteit van de leefomgeving wordt mede bepaald door (fysieke) veiligheid 2. Samen werken aan een veilige fysieke leefomgeving 3. De leefomgeving wordt mede vormgegeven volgens de ontwerpprincipes voor veiligheid: <ol style="list-style-type: none"> a) Voorkomen of beperking van risico's vergroot de veiligheid b) Afstand tot de risico's vergroot de veiligheid c) Bouwwerken en omgeving bieden bescherming d) Bouwwerken en gebieden zijn snel en veilig te verlaten e) De omgeving maakt snel en effectief optreden van de hulpdiensten mogelijk f) Mensen krijgen bij crisis passende medische zorg 4. Mensen zijn bekend met risico's en weten hoe te handelen

KERNWAARDE 1

De kwaliteit van de leefomgeving wordt mede bepaald door (fysieke) veiligheid

Toelichting

Het bevoegd gezag bepaalt het ambitieniveau voor de kwaliteit van de leefomgeving. Fysieke veiligheid is onderdeel van die omgevingskwaliteit^{3 4 5}. Een veilige leefomgeving draagt bij aan een goede omgevingskwaliteit, de continuïteit van de samenleving en verbetert daarmee het vestigingsklimaat voor burgers, bedrijven en instellingen in een gebied.

Implicaties

- De **veiligheidsregio's** adviseren en ondersteunen het Bevoegd Gezag (rijk, provincie of gemeente) in de bewuste, bekwame en integrale afweging van het belang van een veilige fysieke leefomgeving zodat het Bevoegd Gezag een gewogen en verantwoord besluit neemt^{6 7 8} waarin (fysieke) veiligheid is meegenomen.
- De **veiligheidsregio's** zorgen proactief voor vroegtijdige betrokkenheid bij (strategische) visievorming, voorgenomen ontwikkelingen en initiatieven op zowel nationaal, provinciaal als gemeentelijk niveau⁹.
- De **veiligheidsregio's** zorgen daarmee dat er bij ontwikkelingen en innovaties, bijvoorbeeld op het gebied van duurzaamheid, circulaire economie en de energietransitie, aandacht is voor (fysieke) veiligheid.
- **Veiligheidsregio's** houden rekening met (zeer) kwetsbare groepen in het betreffende gebied.

³ Omgevingswet Artikel 1.3 'maatschappelijke doelen van de wet'

⁴ Omgevingswet Afdeling 3.1 'omgevingsvisies'

⁵ Omgevingswet Artikel 3.5 'inhoud programma'

⁶ Artikel 2.4 (omgevingsplan) Omgevingswet

⁷ Artikel 2.5 (waterschapsverordening) Omgevingswet

⁸ Artikel 2.6 (omgevingsverordening) Omgevingswet

⁹ Afdeling 8.3 'omgevingsvisie' Omgevingsbesluit (versie juni 2017)

KERNWAARDE 2

Samen werken aan een veilige fysieke leefomgeving

Toelichting

De veiligheidsregio's streven samen met betrokken partijen in een gebied, te weten bestuursorganen (rijk, provincies, gemeenten), maatschappelijke organisaties, initiatiefnemers, bedrijven en burgers, naar een veilige leefomgeving. Een veilige leefomgeving is een gezamenlijke verantwoordelijkheid, waarbij alle partijen hun verantwoordelijkheid voor hun deel van de risico's nemen¹⁰.

Implicaties

- **Alle betrokken partijen** kennen de risico's en de gevolgen van het initiatief in relatie tot de leefomgeving. Dit maakt een gewogen en verantwoord besluit mogelijk^{11 12}.
- **Alle betrokken partijen** leveren actuele informatie over risico's en de effecten op de leefomgeving, zowel burgers, bedrijven, maatschappelijke organisaties als bestuursorganen^{13 14}.
- **De veiligheidsregio's** geven betekenis aan de risico's van de voorgenomen ontwikkelingen en adviseren over manieren om een veilige fysieke leefomgeving te bereiken of te handhaven. Dit doen zij op basis van actuele informatie over de mogelijke risico's (bijvoorbeeld de inventarisatie in het regionaal risicoprofiel). De informatie is voor alle partijen inzichtelijk, toegankelijk en eenvoudig te vinden.
- **De overheid** is verantwoordelijk voor een veilige en gezonde leefomgeving door het bepalen van regels. De overheid houdt de veilige leefomgeving in stand door toezicht en handhaving van de regels.
- **Initiatiefnemers en bedrijven** dragen in hun plannen zorg voor een veilige fysieke leefomgeving.
- **Bedrijven, maatschappelijke organisaties en bestuursorganen** stimuleren (brand)veilig en gezond leven. Zorgondernemers bijvoorbeeld in relatie tot (brand)veilige woningen voor ouderen. Het programma 'Brandveilig leven' van de veiligheidsregio's is hiervan een voorbeeld.
- **Burgers** zijn zelf verantwoordelijk voor het voorkomen en beperken van risico's in hun eigen leefomgeving. De overheid kan burgers stimuleren en handvatten bieden om de eigen veiligheid te verhogen.

¹⁰ Afdeling 1.3 'zorg voor de fysieke leefomgeving' van de Omgevingswet

¹¹ Afdeling 2.1 'omgevingswaarden waarborgen van de veiligheid' Bkl (versie juni 2017)

¹² Afdeling 5.1 'instructieregels met het oog op een evenwichtige toedeling van functies aan locaties' Bkl (versie juni 2017)

¹³ Artikel 48 lid 1 'informatieverstrekking' Wvr

¹⁴ Artikel 15 lid 5 Wvr

Kernwaarde 3

De leefomgeving wordt mede vormgegeven volgens de ontwerpprincipes voor fysieke veiligheid

Toelichting

De leefomgeving wordt aan de hand van de ontwerpprincipes voor fysieke veiligheid ontwikkeld. De veiligheidsregio reikt het bevoegd gezag de ontwerpprincipes voor een veilige leefomgeving aan¹⁵. In de ontwerpprincipes is sprake van een zekere volgorde : van het voorkomen van het risico, door bepaalde activiteiten niet toe te staan, tot acute hulpverlening bij een crisis.

Bij het ontwerpen van gebouwen en de inrichting van de omgeving kunnen ontwerpprincipes voor veiligheid worden meegegeven:

- A. Voorkomen of beperken van risico's vergroot de veiligheid*
- B. Afstand tot de risico's vergroot de veiligheid*
- C. Bouwwerken en omgeving bieden bescherming¹⁶*
- D. Bouwwerken en gebieden zijn snel en veilig te verlaten*
- E. De omgeving maakt snel en effectief optreden van de hulpdiensten mogelijk*
- F. De omgeving maakt passende medische zorg bij een crisis mogelijk (zorgcontinuïteit)*

¹⁵ Afdeling 1.3 'zorg voor de fysieke leefomgeving' van de Omgevingswet

¹⁶ Artikel 5.3 (toepassingsbereik (beperkt, zeer) kwetsbare gebouwen en locaties, Bkl (versie juni 2017)

Ontwerpprincipe A:**Voorkomen of beperking van risico's vergroot de veiligheid***Toelichting*

In het voorkomen of beperken van risico's wordt eerst gekeken naar manieren om de veiligheid aan de bron te verhogen en daarmee de oorzaak van het risico te verkleinen of weg te nemen; dit is de doorwerking van het voorzorgsbeginsel^{17 18}. Maatregelen aan de bron zijn de krachtigste manier om de fysieke veiligheid te verbeteren en verdienen dan ook de voorkeur. Veiligheid verhogende maatregelen aan de bron zijn sterk afhankelijk van het type bron (bijvoorbeeld natuurbrand, overstroming, grote brandcompartimenten, activiteiten met, en vervoer van, gevaarlijke stoffen, luchtvaart).

Implicaties

- Veiligheidsregio's moeten stimuleren dat bewust wordt stilgestaan bij de keuze om risico's te voorkomen, te beperken of weg te nemen, bijvoorbeeld:
  - Beperken van bepaalde activiteiten in (dichtbevolkte) gebieden.
  - Beperken vuurlast van opgeslagen stoffen.
  - Beperken opgeslagen hoeveelheden gevaarlijke stoffen.
  - Beperken faalkans systemen (bijv. in installaties, het aantal wissels of bij dijken/waterkeringen).
- Veiligheidsregio's stimuleren de beperking van risico's bij de bron door ruimtelijke, bouwkundige, installatietechnische en/of organisatorische maatregelen.

Ontwerpprincipe B:**Afstand tot de risico's vergroot de veiligheid***Toelichting*

Als de veiligheid bij de risicobron niet (verder) verhoogd kan worden, dan is het belangrijk de omgeving zodanig in te richten dat het risico wordt beperkt. Dat kan door afstand te bewaren tussen de risicobron en de gebieden waar (zeer) kwetsbare groepen verblijven of waar vitale infrastructuur is gelegen. Zo worden aantallen slachtoffers, letsel, hinder, overlast en economische schade beperkt.

Een grotere afstand levert meer tijd op om het gebied veilig te verlaten; dat is vooral belangrijk voor de (zeer) kwetsbare groepen die zichzelf niet kunnen redden zonder hulp, zoals jonge kinderen in kinderdagverblijven, gehandicapten en zorgbehoevenden.

De onderlinge afstand tussen verschillende risicobronnen zorgt voor een beperking van domino-effecten, zoals het overslaan van brand naar een ander pand of gasexplosie bij bedrijven. Afstand voorkomt dat een incident voor een secundair incident in de omgeving zorgt. Naast afstand kan ook geografische ligging en vegetatie het risico verlagen.

Implicaties

- Veiligheidsregio's pleiten voor lage populatiedichtheid in de buurt van risicobronnen (door bijvoorbeeld lage bebouwingsdichtheid); hoge populatiedichtheid op grote(re) afstand van risicobronnen.
- Veiligheidsregio's stimuleren dat er bij de inrichting van gebieden aandacht is voor het beperken van de risico's:
  - Initiatieven, bijeenkomsten, evenementen of activiteiten waarbij mensen langdurig in een gebied verblijven vinden bij voorkeur op veilige afstand van de risicobron plaats, zodat effecten beperkt zijn.
  - De locatiekeuze van vitale infrastructuur, zoals zendmasten voor telefonie, internet en voorzieningen voor elektriciteit, ligt op veilige afstand van de risicobron.
- De afstand tot de risicobron is zodanig dat mensen zichzelf in veiligheid kunnen brengen en dat ook mensen die niet zelfredzaam zijn in veiligheid kunnen worden gebracht.
- Gebieden en/of functies met risico's zoals plasbrand, explosie, toxische wolk, natuurbrand, overstromingen, waarvoor mensen direct moeten vluchten bij calamiteiten, zouden niet toegankelijk moeten zijn voor groepen zeer kwetsbare mensen, tenzij voorzieningen zijn aangebracht die een veilig verblijf mogelijk maken.
- Veilige gebieden bieden een beter vestigingsklimaat voor bedrijven door minder kans op verstoring van het productieproces.
- Veiligheidsregio's adviseren het Bevoegd Gezag, op basis van een bewuste afweging, of clustering van risico's en/of risicobronnen een gewenste ontwikkeling is.

¹⁷ Artikel 1.7 '(activiteit met nadelige gevolgen)' van de Omgevingswet

¹⁸ Artikel 3.3 'Doorwerking beginselen: voorzorgsbeginsel' van de Omgevingswet

Ontwerpprincipe C:

Bouwwerken en omgeving bieden bescherming¹⁹

Toelichting

Als de veiligheid bij de risicobron niet (verder) verhoogd kan worden, en voldoende afstand tot de risicobron niet kan worden gegarandeerd, dan is het (extra) belangrijk dat zowel de gebouwen als de omgeving mogelijkheden bieden om te schuilen. Dat kan door bewuste keuzes te maken in bijvoorbeeld gebiedsindeling, locatiekeuzes, manier van bouw, het type bebouwing en de inrichting van gebouwen.

Implicaties

- Bouwkundige, installatietechnische en organisatorische maatregelen in bouwwerken beschermen vitale infrastructuur en mensen tegen risico's in de omgeving.
- Voor de vitale infrastructuur wordt daarmee de continuïteit van de samenleving gewaarborgd.
- In gebouwen en gebieden kunnen, afhankelijk van de risico's, extra maatregelen nodig zijn voor (zeer) kwetsbare groepen²⁰.
- De bescherming door gebouwen geldt in de gehele levenscyclus van een gebouw, dus veilig (ver)bouwen, beheren, transformeren en slopen.
- In wijken en gebieden zijn opvangplaatsen benoemd waar geschuild kan worden ten behoeve van evacuaties. Ook kunnen voorzieningen zijn aangebracht voor scenario's, zoals gevaarlijke stoffen, hoogwater, extreem weer en verstoring van de vitale infrastructuur.
- Veiligheidsregio's adviseren over het aanbrengen van ruimtelijke, bouwkundige, installatietechnische en/of het nemen van organisatorische maatregelen om gedurende langere tijd mensen en vitale infrastructuur te beschermen en/of de gevolgen van een incident te beperken. Deze maatregelen kunnen meerdere functies hebben in de ruimte, bijvoorbeeld voor kleinschalige recreatie of natuur.
- Een bepaalde functie in een gebouw biedt bescherming (buffer), bijvoorbeeld een parkeergarage aan de risicovolle zijde van een gebouw.

Ontwerpprincipe D:

Bouwwerken en gebieden zijn veilig en snel te verlaten

Toelichting

Als de gebouwen onvoldoende bescherming bieden bij incidenten, is ontruiming een maatregel om slachtoffers te voorkomen. Bij het ontwerp van gebouwen moet daarom rekening gehouden worden met vluchtroutes.

Als gebieden onvoldoende bescherming bieden bij incidenten, kan evacuatie slachtoffers voorkomen. (Gebieds-) ontsluitingswegen stelt mensen in staat om tijdig een veilige omgeving te bereiken. De aanwezigheid van goede en duidelijke vluchtroutes in een gebied vergroot de zelfredzaamheid en samenredzaamheid van mensen.

Implicaties

- De bouwwerken, directe omgeving en gebieden worden zo ingericht dat aanwezigen in geval van een incident makkelijk en snel van een risicobron af kunnen vluchten om naar een veilige plaats. De vluchtroutes (ook in gebouwen) zijn ook geschikt voor mensen met een beperking en voor hulpdiensten, die gewonden in veiligheid brengen.
- Bij voorkeur zijn de vluchtroutes en de aanrijdroutes voor hulpverleningsdiensten gescheiden.
- Vluchtroutes moeten tijdens incidenten beschikbaar blijven (bijvoorbeeld bij overstromingen).
- Het (hoofd)entree en vluchtroutes in een gebouw bevinden zich aan de gebouwjzijde die van het risico in de omgeving is afgekeerd.
- De vluchtroutes zijn o.a. via bewegwijzering bekend bij degenen die verblijven in het gebied.
- De capaciteit van de vluchtroutes past bij de populatiedichtheid van het gebied, rekening houdend met tijdelijke populaties, zoals toerisme en evenementen.
- Informatie over het incident (crisiscommunicatie) kan in het gebied ontvangen worden, zodat mensen weten wat er aan de hand is en wat ze moeten doen.
- De vitale infrastructuur voor het verspreiden van informatie (crisiscommunicatie) is waar nodig beschermd tegen de effecten van incidenten.
- De opvangmogelijkheden voor de bewoners en gebruikers in het veilige gebied zijn idealiter afgestemd op de omvang van de populatie en veilig te bereiken via de vluchtroutes.

¹⁹ Op termijn: Resultaten 'Project Veiligheid voor mensen op buitenlocaties' toevoegen

²⁰ Artikel 5.3 toepassingsbereik (beperkt, zeer) kwetsbare gebouwen en locaties, Bkl (versie juni 2017)

Ontwerpprincipe E:***De omgeving maakt snel en effectief optreden van de hulpdiensten mogelijk****Toelichting*

Een weloverwogen inrichting van de fysieke leefomgeving draagt bij aan snelle en effectieve hulpverlening. Hulpverleners kunnen sneller optreden als de bereikbaarheid en aanrijdroutes van gebieden, bouwwerken, bedrijven en evenemententerreinen doordacht is. Zo kunnen zij mensen sneller bereiken en in veiligheid brengen (bijvoorbeeld met ambulances).

Toegesneden voorzieningen voor bluswater zorgen voor een snelle en effectieve bestrijding van incidenten, waardoor de gevolgen van incidenten beperkt worden.

Hulpdiensten kunnen effectief optreden als ze beschikken over actuele informatie over de verblijfplaatsen van (zeer) kwetsbare groepen, de risico's en mogelijke effecten op de fysieke leefomgeving.

Implicaties

- Aanrijroutes en toegangswegen zijn geschikt voor een snelle opkomst van het materieel van de hulpverleners en voor het afvoeren van gewonden. Opstelplaatsen voor het materieel zijn beschikbaar. Gebieden zijn voor hulpverleners van meerdere kanten en windrichtingen te bereiken.
- In het gebied is bluswater beschikbaar. De hoeveelheid en de wijze waarop bluswater beschikbaar is, is afgestemd met de hulpdiensten. Een bluswatervoorziening als onderdeel van een doorlopend watersysteem, kan ook een andere functie hebben zoals visvijver of recreatieplas.
- Watersystemen zijn zodanig ingericht dat de verspreiding van (vervuild) bluswater beperkt blijft, waardoor (langdurige) milieuschade wordt voorkomen.
- Het plaatsen van een functie voor (zeer) kwetsbare groepen in de nabijheid van een risicobron geeft een extra belasting van de hulpdiensten bij een dreigend of daadwerkelijk incident. Dit vraagt dat:
  - De informatievoorziening over specifieke zorgbehoevenden geregeld is, bijvoorbeeld patiënten met thuisbeademing, trapliften etc.
  - Hulpverleningscapaciteit ingezet moet worden voor het beschermen en/of evacueren van deze groepen.
  - De hulpverleningscapaciteit groter moet zijn.
- Initiatiefnemers dragen bij aan informatie voor de hulpdiensten, waardoor deze kunnen beschikken over actuele informatie over de risico's en de effecten op de leefomgeving.

Ontwerpprincipe F:***Mensen krijgen bij crisis de passende medische zorg (zorgcontinuïteit)****Toelichting*

Zorgcontinuïteit betekent dat de zorg te allen tijde gewaarborgd moet zijn. Onder zorgcontinuïteit wordt de planvorming en handelingen verstaan die zorginstellingen verrichten ter voorbereiding op, tijdens en na een ramp of crisis om de zorg die zij leveren te continueren.

Calamiteiten en rampen hebben een grote invloed op de zorgvraag en het zorgaanbod en daarmee op de continuïteit van zorg binnen de gehele zorgsector. Wanneer door een crisis veel vraag is naar zorg, kunnen hulpverleners dit mogelijk niet leveren of kunnen geplande operaties niet doorgaan.

Implicaties

- De verwachte zorgvraag en de hoeveelheid en aard van de zorgaanbieders moet meegenomen worden als voorwaarde bij de inrichting van een gebied.
- Actuele kennis- en informatiepositie in het GHOR ketenpartnernetwerk: ook waar meerdere zorgaanbieders actief zijn moet de aard en het aantal van personen die zorg behoeven goed in beeld zijn.
- De bijstand moet op orde zijn.
- Ketenpartners zijn voorbereid op incidenten. HIROP's, OK's en IC's moeten blijven functioneren bij stroomstoringen.
- Het zorgaanbod moet afgestemd zijn op de omvang van de hulpvraag en te verwachten gezondheidseffecten.

Kernwaarde 4

Mensen zijn bekend met de risico's en weten hoe te handelen

Toelichting

Een samenleving is nooit zonder risico's. Inzichtelijk maken van de risico's (transparantie) en het bieden van een daaraan verbonden handelingsperspectief, draagt bij aan de zelfredzaamheid en samenredzaamheid van bewoners.

Mensen die in een gebied wonen, werken of verblijven weten welke risico's op hen van toepassing zijn, hoe ze zich kunnen voorbereiden en wat ze kunnen doen in crisissituaties. Daarbij hoort ook kennis van de inrichting van de omgeving en handelingsperspectieven.

De risicocommunicatie vooraf, zoals hierboven beschreven moet onderscheiden worden van crisiscommunicatie tijdens een crisissituatie.

Implicaties

- Informatie over risico's en inrichting van de omgeving is toegankelijk, actueel en makkelijk te vinden voor iedereen.
- Risicocommunicatie en crisiscommunicatie wordt door gemeenten en veiligheidsregio's ingezet voor het vergroten van het inzicht, veiligheidsbewustzijn, de zelfredzaamheid en samenredzaamheid van mensen²¹.
- Gemeenten en veiligheidsregio communiceren actief en continu over risico's en handelingsperspectieven tijdens crisissituaties. Zij gebruiken daarvoor (digitale) communicatiemiddelen die aansluiten op verschillende doelgroepen.
- Burgers hebben een eigen verantwoordelijkheid om op de hoogte en voorbereid te zijn op de risico's en weten hoe ze moeten handelen in geval van een incident. Bedrijven en organisatoren informeren hun gasten, werknemers en overheden over risico's en het handelingsperspectief tijdens crisissituaties (bijvoorbeeld organisatoren van evenementen, uitbaters van openbare gebouwen, horeca, recreatieterreinen, campings). Zo nodig zijn omroepinstallaties wenselijk.
- Gemeenten en veiligheidsregio's stimuleren burgers en bedrijven om zich voor te bereiden op een calamiteit. Het gaat dan om bekendheid over risico's in die specifieke omgeving, hoe mensen ze zich daarop kunnen voorbereiden en wat ze moeten doen in het geval van calamiteit. Daar hoort ook kennis van de inrichting van de omgeving bij.
- Waar mogelijk ontwikkelen bewoners zelf actieve netwerken waarmee een snelle signalering mogelijk is bij incidenten.
- (Zeer) kwetsbare groepen zijn groepen mensen die niet (voldoende) in staat zijn informatie over risico's op het gebied van veiligheid te verkrijgen en/of te interpreteren. Daarmee kunnen ze geen invulling geven aan hun eigen verantwoordelijkheid om op de hoogte en voorbereid te zijn op de risico's en weten hoe ze niet hoe te handelen in geval van een incident. Dit kan zijn doordat groepen onbekend zijn met de risico's²², risicocommunicatie hun niet (voldoende) bereikt²³ of omdat zij fysiek niet in staat zijn te handelen²⁴. Voor deze doelgroepen moeten aanvullende maatregelen overwogen worden.

²¹ Art 7, 46 en 48 WVR; Besluit Informatievoorziening Rampen (BIR) art. 5, 5a, 7, 8, 9

²² Onbekend met risico's en daardoor een verminderd of geen begrip voor risico's zijn: analfabeten en laaggeletterden, doven en slechthorenden, toeristen, migranten

²³ Onvoldoende bereik crisisinformatie (NL-Alert, de sirene, radio en andere mensen) naar: doven en slechthorenden, toeristen, migranten

²⁴ Groepen mensen die fysiek niet in staat zijn zelfstandig te vluchten zijn: basisscholen en scholen voor bijzonder onderwijs, zorginstellingen, bejaardenhuizen, ziekenhuizen, kinderdagopvang, aanleunwoningen bij zorginstellingen of bejaardenhuizen, dagverblijfplaatsen voor minder zelfredzame personen (bv. sociale werkvoorziening), cellencomplex(en) of daarmee gelijkgestelde inrichtingen

Aan het College van Gedeputeerde Staten van de Provincie Zeeland
Postbus 6001
4330 LA Middelburg

Datum:
23 december 2020

Betreft:
Advies inzake voorontwerp Zeeuwse Omgevingsvisie 2021

Geacht College,

Bij brief van 10 november jl. heeft u ons het eerste concept voorontwerp van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 (versie 5 november 2020) toegestuurd, met het verzoek om hierover inhoudelijk te adviseren. Ons advies treft u onderstaand aan. Gelet op de omvang van de Zeeuwse Omgevingsvisie en de diversiteit aan onderwerpen en thema's, die daarin aan bod komen, gaat ons advies vooral in op een aantal sociaal-economische thema's.

Arbeidsmarkt (pag. 32 en deel B hoofdstuk 17)

Het bestuur van SER-Zeeland herkent zich onvoldoende in een aantal (beschrijvende) passages op pag. 32 en in hoofdstuk 17 van de Zeeuwse Omgevingsvisie. Hieruit ontstaat ten onrechte het beeld dat de problematiek op de Zeeuwse arbeidsmarkt relatief gering is en dat het probleem vooral ligt bij de bedrijven die door de krapte op de Zeeuwse arbeidsmarkt een gebrek aan personeel hebben. Daarmee wordt voorbij gegaan aan het feit dat ook in Zeeland veel mensen, die zich kunnen en willen inzetten voor de arbeidsmarkt, "aan de zijlijn" staan en al geruime tijd geen betaald en zinvol werk kunnen verrichten. Meer dan 12.000 Zeeuwen zitten in een uitkeringssituatie. Ook het aantal werklozen met een afstand tot de arbeidsmarkt is nog steeds te hoog. In onze optiek is het een belangrijke taak van de Zeeuwse overheden om zich samen met de sociale partners ervoor in te zetten dat deze mensen zinvol en betaald werk kunnen gaan verrichten. Deze inzet vindt ook al plaats, maar de vraag is of, gelet op bovenstaande aantallen, het voldoende is of dat het anders moet. Als er meer werklozen inzetbaar zijn voor de arbeidsmarkt is dit niet alleen positief vanuit het streven naar een inclusieve arbeidsmarkt, maar draagt het ook bij aan de gewenste verruiming van het aanbod op de Zeeuwse arbeidsmarkt.

Daarnaast valt het ons op dat u zich vooral richt op de kwantitatieve mismatch tussen vraag en aanbod op de Zeeuwse arbeidsmarkt. Daarmee blijft de groeiende kwalitatieve mismatch onderbelicht. Anders dan vermeld is in de Omgevingsvisie, hebben volgens ons ontwikkelingen als digitalisering, robotisering en verduurzaming (circulair, duurzame energieopwekking en energiebesparing) wel degelijk grote gevolgen voor de Zeeuwse economie. Juist de Zeeuwse economie zal met de gevolgen daarvan geconfronteerd worden, omdat relatief veel werknemers een MBO 1 of 2-opleiding hebben gevolgd. Door digitalisering en robotisering staat de werkgelegenheid van deze werknemers onder druk, terwijl er nog steeds tekorten zijn aan MBO-ers niveau 3 en 4 (zie ook ons advies naar aanleiding van het

rapport van de HZ over de kansen van robotisering voor het Zeeuwse bedrijfsleven). Dit vraagt om gerichte inzet op scholing rond nieuwe technieken, zodat studenten hiermee vertrouwd geraken. Ook werknemers met een MBO 1 of 2-achtergrond zullen om-, bij- en hergeschoold dienen te worden naar nieuwe functies met andere competenties om ook in de komende jaren arbeidsgeschikt te blijven.

Wij adviseren uw College om een wendbare en inclusieve arbeidsmarkt als centraal thema van hoofdstuk 17 te benoemen. Ons advies is om meer aandacht te besteden aan om-, bij- en herscholing van bestaande werknemers naast oog voor initiatieven om in ieder geval werklozen, mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, statushouders en andere kansarme groepen meer arbeidsgeschikt te maken en te ondersteunen bij het vinden van betaald en zinvol werk.

Uit de tekst van hoofdstuk 17 leiden wij af dat de provinciale inzet vooral gericht is op economische groei en productiviteitsverhoging. Wij adviseren u om het thema "brede welvaart" meer leidend te maken, zodat er ook aandacht is voor sociale en duurzaamheidsthema's. Bij sociale thema's gaat het o.a. om zaken als inkomensongelijkheid, laaggeletterdheid, gezondheid, veiligheid en sociale vooruitgang. Mensen, die langdurig werkloos zijn, scoren in het algemeen laag op deze thema's, terwijl mensen met werk vaak veel hoger scoren. Het gevolg hiervan is dat er een ongewenste sociale tweedeling ontstaat. Aan de ene kant bevolkingsgroepen, die meeliften op de economische groei en hoog scoren op bovengenoemde sociale thema's en aan de andere kant groepen, die buiten de boot vallen en ondanks de economische groei hun positie alleen maar zien verzwakken. Het is de uitdaging om deze dreigende tweedeling van de samenleving te verkleinen.

Circulaire economie (pag. 31 en deel B hoofdstuk 18)

Los van het feit dat een transitie naar een circulaire economie door toenemende grondstoffentekorten niet te voorkomen is, biedt deze transitie zeker ook kansen op het gebied van innovatie en werkgelegenheid voor de Zeeuwse economie. Graag verwijzen wij u naar ons betreffende advies van 21 juni 2016. Wij hebben daarom met instemming kennis genomen van uw ambitieuze doelstellingen op het gebied van een Zeeuwse circulaire economie: in 2050 heeft Zeeland net als de rest van Nederland een circulaire economie (pag. 29). Als doelstelling 2030 formuleert u dat binnen de Zeeuwse economie het gebruik van primaire grondstoffen met 50% is gedaald.

De transitie naar een circulaire economie kan alleen succesvol zijn als ondernemers de commerciële kansen ervan onderkennen. Dit vergt andere verdienmodellen dan thans door ondernemers gehanteerd worden. In dat verband is het van belang dat overheden (Europa, Rijk, Provincie en gemeenten) niet alleen een consistent en voorspelbaar duurzaamheids- en circulariteitsbeleid voeren, maar ook de transitie actief stimuleren. Daarbij kan gedacht worden aan het beschikbaar stellen van subsidies en investeringsfondsen, het versnellen en vereenvoudigen van vergunningsprocedures en het schrappen of wijzigen van wettelijke belemmeringen, die vaak onbedoeld deze transitie in de weg staan. In ons eerdergenoemd advies uit 2016 wordt een aantal concrete suggesties gedaan aan de Zeeuwse overheden, die bij kunnen dragen aan een versnelling van de transitie naar een circulaire economie. Voor provincie en gemeenten zien wij vooral aanknopingspunten op de volgende terreinen:

- a. circulair inkoop- en aanbestedingsbeleid,
- b. circulaire bouwen,
- c. afvalverwijdering.

Hoewel er natuurlijk veel sectoren zijn waar circulaire 'winst' behaald kan worden, is het mede vanwege promotionele redenen te overwegen om focus aan te brengen bij één of enkele sectoren of thema's, waarin Zeeland zich op het gebied van circulariteit kan onderscheiden. Als voorbeelden kunnen daarbij gedacht worden aan de verblijfsrecreatiesector en het circulaire inkoop- en aanbestedingsbeleid.

Woningvoorraad (pag. 21 en deel B hoofdstuk 6)

In het hoofdstuk over de woningvoorraad krijgt het toekomstbestendig en het CO₂-neutraal maken van de Zeeuwse woningen veel aandacht. Weliswaar komt ook uitbreiding van de woningvoorraad aan bod, maar hieraan worden toch de nodige voorwaarden en eisen gesteld, waardoor het aantal woningen maar mondjesmaat kan groeien. Vanuit de opvatting dat de bevolking van Zeeland in aantal afneemt, is dit wellicht te billijken. De vraag is echter of dit uitgangspunt de basis voor het provinciaal woningbouwbeleid dient te zijn.

SER-Zeeland pleit juist voor meer ontwikkelingsruimte voor nieuwe woningen, omdat:

- a. het aantal huishoudens blijft toenemen,
  - b. er in de afgelopen jaren sprake is geweest van een gestage groei van de Zeeuwse bevolking,
  - c. de verwachting is dat deze groei voorlopig doorzet. Het CBS raamt dat in 2040 Zeeland bijna 400.000 inwoners telt, hetgeen een groei is van ruim 16.000 inwoners t.o.v. 2020,
  - d. de groei van het aantal buitenlandse werknemers de komende jaren zal doorzetten en het beleid er steeds meer op gericht zal zijn om deze buitenlandse werknemers een fatsoenlijke huisvesting aan te bieden. Ook vestigen steeds meer arbeidsmigranten zich permanent in Zeeland,
  - e. investeerders in de kustdorpen woningen opkopen en deze geschikt maken voor verhuur aan toeristen,
  - f. ook het fenomeen deeltijdwonen toe zal nemen en meer 'beslag' zal leggen op bestaande woningen,
  - g. het nog steeds voor starters erg lastig is om in hun dorp of streek een betaalbare woning te kopen.
- Daarbij komt dat door de maatregelen om de verdere verspreiding van het Coronavirus tegen te gaan, het thuiswerken een forse impuls heeft gekregen. Hoewel het de vraag is of na het opheffen van deze maatregelen het thuiswerken nog dezelfde omvang heeft als in het voorjaar van 2020, wordt algemeen verwacht dat het thuiswerken (op één of enkele dagen per week) meer ingeburgerd zal geraken dan voor de Coronacrisis. Zeker met het vooruitzicht op snelle(re) treinverbindingen met de Randstad (zie het rapport "Wind in de zeilen"), biedt het (meer) thuiswerken kansen voor Zeeland. Voor m.n. Randstedelingen wordt het wonen in Zeeland een reëel alternatief voor de Randstad. Wij adviseren u om actief op deze kansen en ontwikkelingen in te spelen door voldoende ruimte voor woningen te bieden, die tegemoet komen aan de woonwensen van deze doelgroepen. Met andere woorden, een gevarieerd, geschikt en ruimer woningaanbod en dito woonmilieus zien wij als een belangrijk onderdeel van het Zeeuwse vestigingsklimaat. In verband hiermee pleiten wij voor meer ambitie op het vlak van uitbreidingsmogelijkheden van de woningvoorraad.

Daarnaast pleiten wij voor meer maatwerk per regio voor wat betreft het woningbouwbeleid. De beschrijving en de analyse in hoofdstuk 6 vinden overwegend plaats op de Zeeuwse schaal. Daarmee worden de regionale (= eilandelijke) verschillen in de behoefte aan woningen (zowel kwalitatief als kwantitatief) "weggemiddeld". Het fenomeen van de huisvesting van de buitenlandse arbeidsmigranten speelt vooral in de Bevelanden, dat van de recreatieve verhuur van woningen in de kuststrook en ook de natuurlijke groei van de bevolking is regionaal verschillend. Wij adviseren dan ook om de analyses, conclusies en aanbevelingen waar mogelijk op regionaal niveau uit te splitsen, zodat per regio helder wordt waaraan behoefte is.

Hergebruik van leegstaande panden voor wonen (pag. 73)

Uw initiatief om leegstaande panden, zoals winkels, scholen en kantoren, een woonbestemming te geven spreekt ons aan. Lege gebouwen dreigen snel in verval te geraken en te verpauperen. Als gevolg daarvan zorgen zij voor een negatieve uitstraling van een winkelgebied of van een kantorenlocatie. Wij vinden het belangrijk dat de omzetting van winkelpanden en kantoorgebouwen in woningen past in een bredere visie op de ontwikkeling van een gebied. Het fenomeen van leegstaande gebouwen doet zich ook voor op bedrijventerreinen. In geval van langdurige leegstand is een herbestemming gewenst ter voorkoming van ongewenste activiteiten en verpaupering. Gelet op mogelijke conflicterende belangen ligt een herbestemming als woning(en) niet meteen voor de hand, hoewel specifieke situaties zich daar wel voor zouden kunnen lenen. Functiewisseling van langdurig leegstaande bedrijvenpanden zou onderdeel dienen te zijn van herstructureringsplannen voor bedrijventerreinen.

Tijdelijke huisvesting van buitenlandse werknemers (pag. 73)

Overeenkomstig de conclusies van de rapportage van de provinciale aanjager heeft de tijdelijke huisvesting van arbeidsmigranten dit jaar geen structurele problemen opgeleverd. De ondernemers (in de fruitteelt) hebben goede en innovatieve oplossingen gevonden om te voldoen aan de RIVM-adviezen met betrekking tot social distancing. Het gevolg is wel geweest dat een aantal arbeidsmigranten (ver) buiten Zeeland moest worden ondergebracht.

Er is behoefte aan een duurzame oplossing, omdat:

a. door o.a. de vergrijzing van de Zeeuwse beroepsbevolking er steeds meer noodzaak is aan buitenlandse arbeidsmigranten om het toenemend aantal vacatures in het bedrijfsleven in te vullen. In het rapport "Woningkwaliteit- en woningmarktonderzoek Zeeland 2019" van de STEC-Groep wordt uitgegaan van een toename van de behoefte aan arbeidsmigranten tot 2029 van 1.790 in het lage scenario tot maximaal 5.350 in het hoge scenario. Gelet op de afhankelijkheid van de Zeeuwse economie hiervan, is het belangrijk dat voldoende passende en veilige huisvesting voor de buitenlandse arbeidsmigranten beschikbaar komt.

b. de verwachting is dat aan de hand van de aanbevelingen van het Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten (Commissie Roemer) er strengere voorwaarden aan (het toezicht op) o.m. de huisvesting en aan de werk- en leefomstandigheden van tijdelijke arbeidsmigranten vanuit het Kabinet gesteld zullen gaan worden.

In verband hiermee adviseren wij u om in overleg met gemeenten, sociale partners en marktpartijen te bevorderen dat duurzame en passende oplossingen tot stand komen voor de tijdelijke huisvesting van verschillende groepen van buitenlandse werknemers, zoals arbeidsmigranten, expats en medewerkers van onderaannemers, die veelal in de industrie werkzaam zijn op tijdelijke projecten. Naast de mogelijkheid van lokale, centrale huisvestingsopties (ook op bedrijfsniveau), adviseren wij u ook het aanbod vanuit de toeristische sector om op tijdelijke basis recreatiewoningen beschikbaar te stellen, te betrekken. Natuurlijk onder nader te bepalen voorwaarden.

Huisvesting van overige specifieke doelgroepen (pag. 73)

Daarnaast zijn er nog andere, bijzondere doelgroepen waarvoor huisvesting geregeld dient te worden. Allereerst gaat het om de opvang van statushouders en van vluchtelingen, zowel acuut als permanent ("de nieuwe Zeeuwen"). De Provincie Zeeland heeft aangegeven om een plan van aanpak aan te leveren hoe Zeeland de komende jaren de vluchtelingenopvang vorm gaat geven. In dit plan van aanpak zal ook vermeld worden dat opvanglocaties verschillende vormen (bijvoorbeeld woonblokken) en functies kunnen hebben, dat deze locaties kunnen veranderen van functie (naar woningbouw) en of zij gecombineerd kunnen worden met andere functies (zoals de tijdelijke huisvesting van arbeidsmigranten).

Verder is er door de ambulantisering van beschermd wonen ("beschermd thuis") behoefte aan specifieke woningen voor burgers die voorheen in een beschermd wonen-situatie verbleven.

Wij zijn van mening dat de huisvestingswensen van deze specifieke doelgroepen in de Zeeuwse Omgevingsvisie wat onderbelicht zijn gebleven. Wij verzoeken u dan ook om aan deze doelgroepen meer aandacht te besteden.

Bedrijventerreinen (pag. 139)

Als subdoel voor de bedrijventerreinen is (op pag. 137) geformuleerd dat bedrijventerreinen in een behoefte voorzien. En dat vraag naar en aanbod van bedrijventerreinen zo goed mogelijk op elkaar afgestemd worden. Als hoofdlijn van beleid kunnen wij hiermee instemmen. Wij adviseren u echter om niet voor elke behoefte vanuit de markt bedrijventerreinen aan te bieden, maar bij eventuele vestiging ook werkgelegenheidsaspecten mee te laten wegen. Levert de vestiging van een bedrijf op een bedrijventerrein nieuwe werkgelegenheid op en sluit die aan bij het aanbod op de arbeidsmarkt? Lage grondprijzen op bedrijventerreinen zijn een goed acquisitieargument, maar gewaakt dient te worden dat bedrijventerreinen uitgegeven worden aan bedrijven die weinig werkgelegenheid opleveren of die weinig binding met andere Zeeuwse bedrijven of met Zeeland hebben.

Recreatie en toerisme (deel B hoofdstuk 20)

In dit hoofdstuk gaat het vooral om de grote sociaal-economische en maatschappelijke betekenis van de sector recreatie en toerisme voor Zeeland. Een economisch en maatschappelijk belang dat buiten kijf staat. Positief is ook dat u in wilt spelen op de verwachte groei van het toerisme in de komende 10 jaar. Mede voor het behouden van het draagvlak hiervoor bij de Zeeuwse bevolking is o.a. een goede ruimtelijke inpassing van recreatiebedrijven in het kustlandschap, maar ook daarbuiten, van groot belang. De ontwikkelingsmogelijkheden van de recreatiesector dienen niet ten koste te gaan van het unieke karakter van het Zeeuwse (kust- en duin-)landschap. Deze dubbeldoelstelling is ook de rode lijn van de in 2017 opgestelde Kustvisie, welke de instemming heeft van veel overheden en maatschappelijke organisaties. Weliswaar is in de Zeeuwse Omgevingsvisie een verwijzing opgenomen naar de Kustvisie, maar wij adviseren u om expliciet op te nemen dat het beleid van de Kustvisie integraal onderdeel is van de Omgevingsvisie. Het verdient daarnaast aanbeveling om ook voor de randen van de Deltawateren een soortgelijke visie op te stellen, omdat hier de toeristische druk steeds groter wordt.

Biomassa als brandstof (pag. 160 en 161)

Met u plaatsen wij vraagtekens bij de mogelijkheden van biomassa als een vorm van duurzame energieopwekking. De hoeveelheid biomassa in Zeeland is beperkt en bovendien is het transport ervan naar een centrale kostbaar. Ook gaat het gebruik van Zeeuwse biomassa voor duurzame energieopwekking vaak ten koste van de verbetering van de bodemkwaliteit en trekt daarmee een wissel op de voedselproductie. Het alleen maar verbranden van houtpellets en biomassa vinden wij suboptimaal. Eerder hebben wij gepleit voor het hanteren van het zgn. cascadeprincipe, waarbij bij de verwerking van houtpellets en biomassa steeds de bestanddelen met de grootste toegevoegde waarde als eerste eruit worden gehaald. Dus eerst de bestanddelen voor de farmaceutische industrie, dan voor de voedingsmiddelenindustrie en voor de chemische industrie. Wat tenslotte overblijft, wordt verbrand. Kortom, deze vorm van duurzame energieopwekking heeft voor ons geen prioriteit als het cascadeprincipe niet wordt toegepast.

Effecten COVID19 (pag. 30)

Veel sectoren van de Zeeuwse economie worden zwaar getroffen door de maatregelen om de verdere verspreiding van het Coronavirus tegen te gaan. Het gaat niet alleen om de korte termijn effecten, maar naar verwachting zullen ook op de langere termijn de negatieve effecten merkbaar zijn. In de opsomming (pag. 31 bovenaan) van sectoren die fors omzetverlies leiden, missen wij de visserijsector in het algemeen en de oestersector in het bijzonder. Vooral de laatstgenoemde sector heeft te kampen met aanzienlijke omzetsdalingen vanwege het feit dat de horeca, zowel in Nederland als in België, o.a. in de Kerstperiode gesloten is.

Kernenergie als mogelijkheid van CO2-arme energieopwekking (deel B hoofdstukken 23 en 24)

Hoewel wij ons bewust zijn van de maatschappelijke discussies rond dit onderwerp, willen wij aandacht vragen voor kernenergie (incl. de 'moderne' variant: thorium). In de Zeeuwse Omgevingsvisie wordt deze mogelijkheid van energieopwekking niet vermeld. Het is echter ongewis of Nederland er met uitsluitend duurzame vormen van energieopwekking op tijd in zal slagen om te voldoen aan de internationale afspraken ten aanzien van het terugbrengen van de CO₂-uitstoot. Daarom kan in de toekomst de inzet van kernenergie onvermijdelijk zijn. Het is ons opgevallen dat in de Zeeuwse Omgevingsvisie de afweging ontbreekt om al dan niet kernenergie in te zetten, in geval de internationale CO₂-afspraken niet gehaald worden. In verband daarmee adviseren wij u om de voor- en nadelen van deze vorm van energieopwekking in beeld te brengen, zodat deze vergeleken kunnen worden met de voor- en nadelen van andere vormen van energieopwekking.

Graag verwachten wij dat u ons advies betreft bij uw standpuntbepaling over het voorontwerp van de Zeeuwse Omgevingsvisie. Desgewenst zijn wij graag bereid de inhoud van dit advies toe te lichten.

Wij wensen u succes toe bij het verdere besluitvormingsproces over en de uitvoering van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021.

Uw reactie op ons advies zien wij met belangstelling tegemoet.

Vriendelijke groeten

L. Ezinga,
voorzitter.

c.c. Bestuurlijke Integratiegroep Zeeuwse Omgevingsvisie 2021

Reactie achterbanraadpleging Zeeuwse Omgevingsvisie van Stichting Behoud de Zak van Zuid- Beveland (BZZB) **25 maart 2021**

Gebruik makend van de leidraad van het magazine (1) levert de BZZB graag haar bijdrage aan de achterbanraadpleging van Zeeuwse Omgevingsvisie. Tevens betrekken we hierbij het Statement Regiovisie De Bevelanden 'Hart van Zeeland' (2), dat reeds eerder door de gemeenten van de Bevelanden en Tholen is ingebracht. Ons pleidooi richt zich vooral op de Zak van Zuid-Beveland. Het kan ook van toepassing zijn voor de toekomst en belangen van andere delen van Zeeland.

'De fysieke en de sociale leefomgeving zijn van even groot belang voor ons welbevinden.' (1). Dit is zeker het geval, en het een kan niet zonder het ander. Naar ons idee is de goede fysieke leefomgeving een basisvoorwaarde voor een goede sociale leefomgeving. Daarbij is wisselwerking, aanvulling en wederzijdse dienstbaarheid noodzakelijk. De keuze voor het leven in stad of platteland is aan het individu. Die keuze brengt voor- en nadelen evenals rechten en plichten met zich mee. De Zeeuwse Omgevingsvisie met uitzicht op 2050, zien wij als de weg naar een duurzame en gezonde samenleving. De vier uitdagingen zijn duidelijk. Sturing naar maatregelen die voor de doelen van het Nationale Omgevingsplan noodzakelijk zijn, is welkom. Ingrijpende maatregelen kunnen nodig zijn. De 4 Zeeuwse afwegingsfactoren spreken ons allen aan. Onze focus ligt op het zorgvuldig gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten: waarderen en beschermen, verbonden aan historie, genieten en opladen. (1)

Wij hechten voor de Zak van Zuid- Beveland grote waarde aan de kernkwaliteiten zoals die eerder beschreven zijn voor het Waardevol Cultuurlandschap (WCL). Later zijn deze opnieuw vastgesteld voor de erkenning als onderdeel van het Nationaal Landschap Zuidwest- Zeeland. Deze eretitels staan symbool voor de waarde van het gebied. Het gebied levert bij uitstek verbondenheid met de historie in haar verschijningsvorm waarin de ontstaansgeschiedenis leesbaar is. De dijken, polders, dorpen, diverse historische landschapselementen en monumenten staan hoog in het vaandel om te waarderen en te beschermen. Het gebied wordt in de MER (3) genoemd als gaaf rondom Nisse. Maar dat vinden wij een onterechte beperking. Voor ons is het gebied in zijn geheel met zijn divers uiterlijk van grote landschappelijke waarde en nog in redelijke mate gaaf te noemen. Bovendien kennen flinke delen natuurbescherming (De Poel, Biezelingse Ham, Zwaakse Weel, Zuidgors, Inlaag 1887, Bloemdijken van Zuid- Beveland), dan spreken we nog maar alleen over beheersgebieden van Natuurmonumenten. Maar er is meer! De Westerschelde vormt de 'zorgelijke' kers op de taart, maar is een belevenis van betekenis. Genieten en opladen is dus ook een kernkwaliteit, die in ruime mate past voor het gehele gebied van de Zak!

In onze argumentatie nemen we wat suggesties mee om het gebrek aan scholings- en carrièrekansen (1) in het gebied te buigen naar gebruik met toegevoegde waarde van lessen en toekomstperspectief.

Kennis delen en samenwerken (1) zijn duurzame en effectieve oplossingen die voor wezenlijke verandering kunnen zorgen. Bereidwilligheid daartoe is een cruciaal uitgangspunt. Baten en kosten delen (1) gaat verder, daarbij speelt overtuiging, inzet en vertrouwen. Een goed plan moet daaraan ten grondslag liggen. Toen de Zak van Zuid-Beveland Waardevol Cultuurlandschap werd met de nodige financiële middelen, leverde dat veel op: inspiratie, successen en gedeelde streekeigen trots. Het Nationaal Landschap Zuidwest-Zeeland label had voor de Zak een andere insteek en is minder succesvol gebleken. De erkenning NL is en wordt niet verzilverd. Sterker, er is nu naast NL de nieuwe noemer Landschapspark Borsele, een ondernemersconcept dat zich richt op toerisme, maar vooralsnog geen verbondenheid geeft. Hier pleit de BZZB voor nieuw elan op de leest van WCL of NL, dat voor alles erkenning van de waarden van het landschap geeft en bescherming en versterking biedt. De Zak van Zuid-Beveland is immers een bijzonder provinciaal landschap.

De BZZB vraagt in de Omgevingsvisie om een bijzondere status voor de Zak van Zuid-Beveland die het landschap beschermt en versterkt.

Natuur en landschap zijn het kapitaal: bescherming en versterking daarvan moet richtinggevend zijn voor een duurzame toekomst. Duurzaam betekent in ieder geval het in stand houden van dat groene kapitaal, daar wordt niet op ingeteerd. Duurzaam betekent op een verstandige, verantwoordelijke wijze omgaan met alles dat dat groene kapitaal bedreigt, die bedreigingen doen afnemen en werken aan een gezond klimaat, biodiversiteit, stikstofafname, gezonde bodem, voldoende zoet water, gezond voedsel van gezonde telers en verantwoorde leveranciers. Op weg naar beter en duurzamer helpen alle stapjes, juist nu een kanteling voor een aantal grote problemen noodzakelijk en urgent blijkt.

De BZZB vraagt om kleinschaligheid als motto voor de toekomst van de Zak van Zuid-Beveland.

In het Statement Regiovisie (2) is een van de vijf opgaven een toekomstbestendig platteland. Daar gaat ook de BZZB voor. In de bijlage (2a) is een uitwerking opgenomen onder de noemer 'Renaissance van het platteland', die wij voor de Zak veel letterlijker willen opvatten. Daarin staat dat: '(...) nieuwe eisen gesteld worden aan de inrichting van het landelijk gebied. ; Het fraaie afwisselende landschap (...) is een van de pijlers (...); (...) wordt versnippering en verrommeling van het landschap tegengegaan. (...).' Als je de veranderingen in het landelijk gebied scherp bekijkt, dan gaat het allang niet meer om versnippering en verrommeling. Juist het omgekeerde is oorzaak van de teloorgang van de kernwaarden van het platteland. De schaalvergroting en intensivering ruimen alle groene waarden, alle streekeigen identiteit op. Het gumt maat en schaal uit onze omgeving. Achter de ambities zoals 'noodzakelijke transformaties met respect voor de bestaande landschappelijke en ecologische kwaliteiten' (2) schuilt achteruitgang van natuur en landschap. Achter het beeld van de Renaissance wordt vooral gedoeld op ruimtelijke mogelijkheden voor nieuwe functies en innovaties en maatregelen voor infrastructuur met een goede kwaliteitsbeleving. Het resultaat van dergelijke combinaties van beleid – het tweesporenbeleid – laat zich overal waarnemen: verlies van groene waarden, achteruitgang van natuur en landschap, verdozing van bedrijfsterreinen, intensieve industriële landbouw, steeds meer asfalt en beton.

Kenmerkend voor Zeeland is zijn aard en schaal. Laten we dat respecteren. Er is maat aan alle dingen. Inzoomend op de Zak wil de BZZB beleid dat uitgaat van die bestaande waarden van natuur en landschap. Bescherming en versterking van dat kapitaal levert in wisselwerking met de bewoners van de Zak een gezond woon- en leefklimaat en basis voor een duurzame toekomst. Bezoekers kunnen op velerlei wijze bijdragen en meegenieten. Ieder kan ervan leren en er ontwikkelingskansen in grijpen. De thema's in de groene kolom Balans in de grote wateren en het landschap uit de Zeeuwse Omgevingsvisie (1) sluiten in grote mate aan bij ons idee. Ook onderdelen van de gele, rode en blauwe kolom zijn inpasbaar en vragen om een inspirerende richting. Een integrale uitwerking vanuit een groene, duurzame visie op alle mogelijke facetten in het gebied moet mogelijk zijn.

De BZZB wil de groene grenzen van de Zak van Zuid-Beveland aanscherpen en respecteren

Wij begrijpen best dat de ontwikkelingen niet stoppen bij de grens van het bijzondere landschap van de Zak. Maar die groene grens van het behoud van identiteit, van de Zeeuwse maat en schaal moet wel scherp worden bewaakt. Vanzelfsprekend vinden wij dat 'uitlopers vanuit de Zak' naar buiten en samenwerking met anderen daarbuiten en daarbinnen mogelijk moeten zijn .

De ontwikkelingen van stadse allure en omliggende haven- en bedrijfsactiviteiten kunnen verder gaan indien duurzaam opgezet, maar wel op de juiste plek: dus buiten het waardevolle gebied van de Zak houden dat bovenal bestemd is voor groene landbouw en natuur en landschap.

Het havenbedrijf North Sea Port geeft recent aan in samenspel met de natuurorganisaties bij te willen dragen aan de natuurlijke waarden in de Westerschelde (persbericht 23 -3-2021). Als de ontwikkeling van de haven werkelijk hand in hand gaat met bijdragen voor duurzaamheid en natuur dan juichen wij dat toe. Binnen de optiek van de BZZB moet NSP binnen het gebied van het havenbedrijf blijven opereren en is een Central Gate in het agrarisch gebied bij 's-Heerenhoek niet duurzaam. Voltooiing van de Sloerand en dorpsbossen moet prioriteit krijgen.

De Westerschelde, natuur op zijn best en maatgevend Natura 2000-gebied, is aanvullend en afrondend voor de Zak, gezien in het kader van klimaat, veiligheid , vaarroute en recreatie. Geen bebouwing op de dijken. Een uitdaging voor mooie duurzame ontwikkelingen.

De kleine bedrijventerreinen bij de dorpen in het landelijk gebied, vaak voor een of enkele bedrijven bestemd, dreigen een eigen regie te nemen. Daar is de BZZB op tegen. Van landschappelijke inpassing met een breedte van 10 m is lang geen sprake. Wij vinden dat een voorwaarde voor ontwikkeling. Landschappelijke inpassing royaal en tijdig, dus eigenlijk als eerste en vooraf moet worden gerealiseerd. Eerst groen, dan rood. Impact van bebouwing wordt vaak te laat zichtbaar voor de omgeving; het is ook een vergissing te denken dat een omgeving altijd attent op alle papieren en formele voorbereiding is. Er zijn plannen om bedrijven, die historisch in de Zak verbonden zijn, maar zich op een verkeerde plek ontwikkeld hebben, door infrastructurele maatregelen tegemoet te komen. Dat is voor de BZZB geen verbetering : ruimtelijke vergissing wordt door schaalvergroting alleen maar groter.

Voorzieningen voor energietransitie zoals 380 kV zijn onlosmakelijk verbonden met een duurzame energievoorziening in de toekomst. De BZZB vindt een landschapsplan en compensatie hierbij billijk, maar wil de inpassing na voltooiing bezien. Anders ligt dat voor zonneweides, die niet als verdienmodel in de kleine en grote polders acceptabel zijn. Eerst de daken! De aanlanding van energie van Wind op Zee in Borssele en vervoerd door de Zak accepteren wij voor het algemeen belang van de transitie. Hetzelfde geldt voor windmolens op land in goede opstelling bij het industriegebied. Kernenergie is niet duurzaam en voor ons niet acceptabel. Onderzoeksplannen voor de lange termijn van een consortium willen wij niet ongezien omarmen. Duidelijk mag zijn dat als iedereen moet meedoen, ook grote bedrijven moeten bijdragen aan energietransitie.

De dorpen zijn een prachtige aanvulling op het landschappelijk avontuur in de Zak. De interessante groenstructuurplannen per dorp zijn gericht op duurzaam groen, biodiversiteit en klimaatadaptatie. Het zou mooi zijn als die plannen voortvarend ter hand worden genomen en er middelen voor komen. Deze plannen kunnen educatief worden ingezet en kunnen een opstapje zijn naar meer burgerbetrokkenheid bij het buitengebied. Vrijwilligers kunnen volop terecht. De ruimte voor woningbouw in de kleine kernen blijft beperkt en moet in ieder geval opvullend en organisch zijn. De grote kernen kunnen blijkbaar nog plannen ontwikkelen, die hele polders beslaan. Ook hier is zorgvuldigheid geboden. De infrastructuur is onderhevig aan het belang van doorstroming en veiligheid. De BZZB is voor onthaasting en beperken van asfalt.

Hoe realiseren we een duurzame groene Zak?

Wij vragen dus om een status die uitgedragen kan worden. De naam Zak van Zuid-Beveland is onderscheidend, historisch, beeldend en daarom goed te benutten.

Naast bescherming en versterking van de beschreven kernwaarden en specifiek benoemde landschappelijke waarden in eerdere inventarisaties pleiten we voor uitbreiding en toevoegingen om de Zak mooier, duurzamer en groener te maken. Er zijn aanzetten, regelingen en initiatieven genoeg om gebruik van te maken (zoals o.a. dichtbij SLZ, Poldernatuur, de Rusthoeve). Landelijk bruisen ideeën, is veel onderzoek en worden brede discussies gevoerd over hoe verder in nieuwe concepten en nieuwe coalities. De BZZB denkt voor de Zak aan uitbreiding en verbinding van gebieden met bestemming natuur met duurzaam beheer gericht op biodiversiteit. De buffer tussen natuur- en agrarisch landschap moet nadrukkelijk benoemd en vergroot. Duurzaam beheer gericht op biodiversiteit en ecologische/ biologische landbouw hoort in die buffer thuis. Verleid tot meer agrarisch natuurbeheer door goed helder aanbod van beheerpakketten inclusief natuureducatie, begeleiding en gezamenlijke monitoring op effecten en problematiek. Vergroot het zoekgebied voor agrarisch natuurbeheer. Laat agrarisch natuurbeheer meer bijdragen aan kleinschalig landschap met landschapselementen als poelen, (meidoorn-)heggen, (Zeeuwse) hagen, bomen, sloten, bomenrijen en reliëf. Breek een lans voor behoud van de nog bestaande kleine kavels en de oude boomgaarden. In de polders zien we de perceelinrichting van akkers en boomgaarden graag op authentieke streekeigen maat; een afwisselend 'kleinschalig' beeld met behulp van akkerranden, voedselakertjes, het intact laten van sloten, bomenrijen en strokenteelt. Kringlooplandbouw, natuur inclusieve, biologische en meer diverse teelt zijn aantrekkelijke doelen. De richting naar regionaal produceren en consumeren, voedsel verbouwen voor eigen bevolking spreekt ons aan. Houd bij subsidies voor innovaties rekening met het landschap, richt deze ook op kleinschaligheid door duurzamer en lichter bewerkings- en beschermingsmateriaal (machines en TOV). Landbouw- en fruitteelttransitie vormt in de Zak de trekker naar scholing, interessant werk en burgerbetrokkenheid. Het kan uitwaaiëren naar meer streekeigen verdienmodellen in afzet, recreatie en horeca.

Met enige welwillendheid is er een hele lijst te bedenken van projectonderdelen, die kleinschaligheid in het landelijk gebied, toekomstbestendigheid in de landbouw en inclusiviteit van de samenleving als richtsnoer hebben. Wij zullen graag meedenken en meewerken om die uitdaging aan te gaan.

De BZZB pleit er voor de Zak van Zuid-Beveland als bijzonder landschap een unieke kans te bieden als gebied voor een samenhangend proefproject duurzaamheid, klimaatadaptatie, biodiversiteit en landbouwtransitie. Alle initiatieven moeten passen in een toekomstbestendige visie en bijdragen aan een goed woon- en leefklimaat en openstaan voor innovatie en medegebruik voor educatie (kennis delen) en recreatie.

De basis moet mogelijk gemaakt worden door erkenning van mogelijkheden door overheid en medewerking ondernemers en bewoners. Het project kan zich bottom-up ontwikkelen. Het overleg hiertoe kan starten bij betrokken landbouw- en natuurorganisaties. Financiële ondersteuning is te vinden in de Green Deal en Farm to Fork, ontwikkelingsfondsen, bestaande subsidieregelingen enz. Eigen kracht en ondernemingszin staan centraal.

Met belangstelling zien wij uw reactie op onze bijdrage in de achterbanraadpleging tegemoet.

met vriendelijke groet,

namens BZZB,

1. Zeeuwse Omgevingsvisie 2021

2. Statement Regiovisie De Bevelanden 'Hart van Zeeland' 3 februari 2020

2a. Bijlage Statement Regiovisie De Bevelanden 'Hart van Zeeland' 3 februari 2020

3. Milieueffect Rapportage en factsheets bij de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021

Reactie op voorontwerp omgevingsvergunning en voorontwerp omgevingsvisie deel B, Bouwsteen 20, Recreatie en toerisme.

Voorstel voor enkele wijzigingen in de tekst van de voorontwerp omgevingsverordening.

In hoofdstuk 2: 'Activiteiten in de fysieke leefomgeving' komt op diverse plaatsen het begrip 'zorgplicht' voor. Bijv. bij grondwaterbeschermings-, stilte-, en duisternisgebieden. Hier is het 'nee, tenzij' principe in de huidige omgevingsverordening veranderd in 'ja, mits' in de voorontwerp omgevingsverordening. Het lijkt me gezien de noodzakelijke zorgvuldigheid, dit terug te draaien naar nee tenzij.

Voorstel: Bij 'zorgplicht' de 'nee, tenzij' formulering uit de huidige omgevingsverordening 2018 overnemen in de voorontwerp omgevingsverordening, te weten:

'Ieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten de..... kan worden geschaad, is verplicht dergelijk handelen achterwege te laten' .....

Hoofdstuk 5: Instructieregels

Artikel 5.1.5.1

Voorstel: badplaatsen specificeren in bijlage.

Artikel 5.1.5.3: Strandzoning

5.1.5.3.1: 'een omgevingsplan bevat geen regels die voorzien in bouwactiviteiten op een natuurstrand of recreatiestrand', is onduidelijk geformuleerd en voor meerdere uitleg vatbaar.

Voorstel: tekst 5.1.5.3.1 wijzigen in : 'in een omgevingsplan wordt op een natuurstrand of recreatiestrand geen nieuwvestiging en uitbreiding van recreatieve bebouwing toegelaten'

Artikel 5.1.5.1: 'Verblijfsrecreatie in kustzone' plus artikel 5.1.5.6: 'Kleinschalig kamperen':

5.1.5.6.2: 'het eerste lid geldt niet voor bouwwerken, voor het bouwen waarvan een omgevingsvergunning voor een bouwactiviteit is vereist'.

Op grond van het BOR mag een vergunningvrij bouwwerk een oppervlak hebben van 70 m² en 5 m hoog zijn. Inhoud wordt dan max. 350 m³. In het BOR worden kelders niet expliciet uitgesloten.

Voorstel: Deze mogelijkheid in het kustzonegebied uitsluiten.

Artikel 5.1.8.3: 'Natuurontwikkelingsgebieden'

o.a. in dit artikel wordt de constructie 'aangewezen bestemmingen' uit de huidige Provinciale omgevingsverordening 2018 vervangen door 'regels' in de voorontwerp omgevingsvergunning. Dit lijkt een vorm van decentralisatie naar gemeentes; geen bestemmingen meer vastleggen in Omgevingsvisie. Bijv als natura 2000 gebied in handen is van recreatiepark; zoals dat het geval is op Schouwen.

Voorstel voor toevoegingen aan voorontwerp omgevingsvisie deel B, bouwsteen 20 'Recreatie en toerisme'.

Actie 2.3: 'ontwikkelstrategie: gebiedsgerichte aanpak en ontwikkelruimte in balans met omgeving'
Voorstel 1: in de laatste alinea toevoegen: 'recreatieve accommodaties zijn door hun relatief korte levensduur bij uitstek geschikt voor circulair bouwen. Door dit te doen kan de toeristische sector een substantiële bijdrage leveren aan de circulaire economie'.

Voorstel 2: een nieuwe alinea toevoegen, analoog aan bouwsteen 13: 'Voor nieuwe recreatieve ontwikkelingen of herstructurering binnen bestaande recreatieterreinen geldt dat zij aansluiten bij het bestaande karakter van omringende natuur/landschap. Als algemeen uitgangspunt geldt daarom dat een nieuwe ontwikkeling of herstructurering zodanig in het landschap moet worden ingebed dat het een logisch onderdeel is van het landschap. De handreiking landschap uit 2012 biedt hier aanknopingspunten voor. Voor een goede inpassing wordt uitgegaan van een 10 meter brede afschermdende groengordel. Wanneer alternatieve maatregelen worden getroffen dient uit de ruimtelijke onderbouwing te blijken dat de maatregelen die worden getroffen qua investering gelijkwaardig zijn aan het realiseren van een 10 meter brede afschermdende groengordel. Maatwerk behoort hierdoor tot de mogelijkheden'.

Voorstel 3: bij rolverdeling opnemen: 'Gemeenten leggen middels publiekrechtelijke borging vast hoe de landschappelijke inpassing wordt gerealiseerd. Daarbij wordt aangesloten bij het landschap ecologische en cultuurhistorische karakter van het landschap'.

Renesse, 25 maart 2021

Consulent Schouwen Stichting Duinbehoud

E mail:

SAMEN VOOR DE KUST

Postbus 664
2300 AR Leiden

071-5143719

stichting@duinbehoud.nl
www.duinbehoud.nl

College van Gedeputeerde Staten
provincie Zeeland
Postbus 6001
4330 LA Middelburg

Kenmerk:
Betreft: Omgevingsvisie

Behandeld door:

Datum: 7 mei 2021

Geacht College,

In aanvulling op een eerdere inbreng van Stichting Duinbehoud op het voorontwerp van de Omgevingsvisie Zeeland (notitie van 25 maart 2021) wil ik graag de volgende twee punten onder uw aandacht brengen.

1. Decentralisatie

Met de inwerkingtreding van de Omgevingswet in 2022 zal er naar verwachting een beleid in gang worden gezet om meer bevoegdheden en uitvoeringstaken op het gebied van het omgevingsbeleid neer te leggen bij de lagere overheden. In een aantal gevallen is dit wellicht terecht, maar voor het beleid ten aanzien van natuur en landschap kan dit leiden tot een (ongewenste) versnippering van beleid en veel onduidelijkheid tussen de verschillende regio's in Zeeland. Stichting Duinbehoud pleit daarom voor een strakke regierol van de provincie Zeeland ter bescherming van de natuur en het landschap. Deze strakke regierol zou onder andere moeten leiden tot standaard regels in de omgevingsplannen van gemeenten voor de gebieden die vallen onder het Natuur Netwerk Nederland en de Natura 2000-regelgeving en de gebieden die worden aangemerkt als bufferzone rond de natuurgebieden. Ook kunnen standaard regels worden opgesteld ter bescherming van het landschap. Dit voorkomt interpretatieverschillen van de provinciale Omgevingsverordening. Deze standaard regels zouden een uitvloeisel kunnen zijn van de Omgevingsverordening van de provincie Zeeland en meegegeven kunnen worden aan de gemeenten als richtlijn.

2. Biodiversiteit

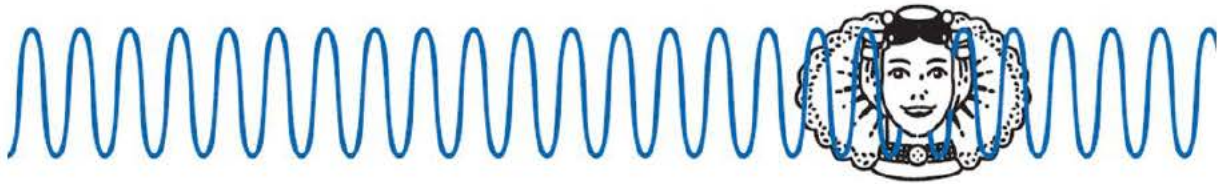
In de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 wordt de (terechte) opmerking gemaakt, dat het voor het herstel van de biodiversiteit niet voldoende is om te volstaan met de realisatie van de Natura 2000-doelen en het Natuur Netwerk Nederland. Ook buiten deze gebied moet gewerkt worden aan herstel van de biodiversiteit. Stichting Duinbehoud ziet daarvoor goede mogelijkheden op de gronden die in eigendom en/of beheer zijn bij de verschillende overheden. Met name de gronden die in beheer zijn bij het waterschap bieden nog volop kansen voor verbetering van de biodiversiteit door een aangepast beheer. Stichting Duinbehoud zou graag zien, dat dit punt in de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 verder wordt uitgewerkt en dat de rol van het waterschap hierin ook nadrukkelijker wordt benoemd. Ik

wil hierbij ook refereren aan het Deltaplan Biodiversiteitsherstel (2018), dat door diverse waterschappen in Nederland is ondertekend.

Graag bereid tot een nadere toelichting,

met vriendelijke groet,

Marc Janssen
interim directeur

Stichting

Zeeuws Platform Stralingsrisico
'gin straeling te vee, ee!'

AAN:
Provincie Zeeland
Projectteam Omgevingsvisie
Postbus 6001
4330 LA MIDDELBURG

Het ZPS geeft informatie en voorlichting over de risico's van elektromagnetische velden en mobiele zendapparatuur in de openbare ruimte en huise-lijke leefomgeving en is aangesloten bij landelijke organisaties voor gezondheid en milieu

DATUM : 23 maart 2021
AAN : Projectteam Omgevingsvisie
ONDERWERP: **Achterbanraadpleging Omgevingsvisie Zeeland**

Geacht projectteam,

Hierbij ontvangt u ons commentaar op de Ontwerp Omgevingsvisie 2021 ten behoeve van de achterbanraadpleging.

Ons commentaar betreft de volgende documenten:

1. Ontwerp Omgevingsvisie 2021, deel A
2. Ontwerp Omgevingsvisie 2021, deel B
3. Milieueffectrapport
4. Milieueffectrapport, bijlage 1 Factsheets
5. Passende beoordeling
6. Voorontwerp Omgevingsverordening 2021

Voorafgaand aan ons commentaar wijzen wij op het volgende:

Ruwe Schets 1 (11 maart 2020).

Straling is genoemd in deel A bij Uitstekend wonen en leven, onder 3.3., Huidige situatie, trends, ontwikkelingen, onderdeel Woonomgeving.

Straling is ook genoemd in deel B, blz. 69 voornamelijk als 5G onderwerp.

Door ons is op deze documenten commentaar geleverd per brief van 25 maart 2020.

Ruwe Schets 2/deel A (7 november 2020, onvolledig).

Dit deel A is tot stand gekomen in overleg met de Integratiegroep. Wij hebben geen deel uitgemaakt van deze Integratiegroep. Op onze vraag waarom, is nooit antwoord gekomen, ook niet tijdens het webinar van 11 maart 2021 toen daar de vraag weer gesteld is.

Een deel B en C hebben we nooit ontvangen. Niet duidelijk of deze gemaakt zijn.

De in onze brief van 25 maart 2020 gevraagde aanpassingen zijn niet overgenomen. Ook een compleet deel A is nooit ontvangen.

In Ruwe Schets 2/deel A is straling nu opgenomen onder de Uitdaging 'Balans in grote wateren en landelijk gebied'. Dit achten wij niet correct.

Commentaar documenten Omgevingsvisie:

Zeeuwse Omgevingsvisie 2021, Deel A Voorontwerp voor achterbanraadpleging (5 januari 2021).

Het thema 'straling' is niet meer opgenomen bij 'Uitstekend wonen en leven'. Dit is niet correct en niet met ons overlegd. Moet hier wel worden opgenomen.

Blz. 24: Bij 'Uitdaging: 2050' staat 'Planten, mensen en dieren worden nauwelijks meer bedreigd door risicovolle milieufactoren' en 'milieukwaliteit is er in de hele provincie op vooruit gegaan'.

Deze vaststellingen moeten genuanceerd worden omdat door de toenemende stralingbelasting van elektromagnetische velden, de leefomgeving op dit punt absoluut niet is verbeterd.

Verder voor alle duidelijkheid: als straling genoemd wordt als milieufactor dient te worden aangegeven in het overzicht met thema's dat er een sterke relatie is met woningvoorraad, woonomgeving, voorzieningen, onderwijs en gezondheid.

Het thema 'straling' is als nieuwe milieufactor opgenomen bij 'Balans in grote wateren en buitengebied' (blz. 28). Bovendien is de tekst uit de Ruwe Schets zodanig gewijzigd dat de essentie van dit thema weggelaten is, t.w. de toenemende behoefte aan stralingsarme woningen en gebieden.

Oorspronkelijke tekst weer opnemen bij 'Uitstekend wonen en leven'.

Blz. 29: Dat de omgevingskwaliteit in Zeeland redelijk goed is geldt niet voor het aspect stralingsbelasting. Dit moet wel specifiek worden vermeld.

Blz. 33: Bij het onderdeel 'Milieueffecten' moet duidelijk worden gemaakt dat technologische ontwikkelingen, digitalisering, actuele en nieuwe milieuproblemen in relatie tot gezondheid ook betrekking hebben op straling.

Blz. 49: Bij het schema 'Partijen' is Stichting Zeeuws Platform Stralingsrisico niet genoemd en valt ook niet onder de wel genoemde partijen.

Zeeuwse Omgevingsvisie 2021, Deel B Voorontwerp voor achterbanraadpleging (5 januari 2021).

Blz. 9: Gezondheid, subdoel 5. Hier wordt verwezen naar het thema Milieu.

Blz. 11: Mobiliteit. Bij digitale bereikbaarheid moet worden opgenomen dat de Provincie en de gemeenten vaste aansluitingen propageren voor thuiswerken en voor onderwijsinstellingen.

Blz. 17: Onderwijs. Ter voorkoming van gezondheidsklachten moeten Provincie en gemeenten voor onderwijsinstellingen propageren om gebruik te maken van vaste aansluitingen voor alle toepassingen en niet van draadloze verbindingen.

Blz. 21: Voorzieningen. Voor alle voorzieningen moeten maatregelen worden getroffen die het mogelijk maken dat burgers die gezondheidsproblemen hebben door straling (met name van draadloze communicatiesystemen), zonder problemen van de voorzieningen gebruik kunnen maken.

Blz. 28: Woningvoorraad. De woningvoorraad moet voorzien in een aantal woningen die stralingsarm zijn (gemaakt) ten behoeve van de doelgroep elektrogevoeligen.

Blz. 38: Woonomgeving. Hier wordt een verband gelegd tussen woonomgeving en leefbaarheid. Terecht wordt hier de milieufactor straling genoemd. Ten onrechte ontbreken echter de doelen en acties, t.w. het realiseren van stralingsarme woningen en stralingsarme woongebieden (witte zones) voor de doelgroep elektrogevoeligen.

Blz. 76: Milieu. Het thema straling is niet opgenomen bij de subdoelen. Bij Gezondheid, subdoel 5, wordt verwezen naar Milieu. Ergens moet het thema straling worden uitgewerkt met doelen en acties. Alleen 'straling' noemen is negeren van de inhoud van de destijds ingediende bouwsteen. Voor het thema Geluid is wel een subdoel benoemd.

Blz. 82: Kansen en risico's bij de uitvoering. Onder punt 2 wordt gesteld dat milieubeleid de meest sterke relatie heeft met o.a. 'straling (lucht, geluid)'. Dit is een onjuiste formulering. Straling, lucht en geluid zijn van elkaar losstaande milieufactoren. Ook onder punt 2 staat 'Vooraf niet zichtbare milieuproblemen kunnen op termijn problemen opleveren'. Hierbij hoort ook straling te worden genoemd, zowel voor de korte als lange termijn. Onder punt 4 zou het noemen van stralingsrisico's niet misstaan.

Blz. 84: Natuurbescherming. Ook hier moet rekening worden gehouden met de effecten van straling.

Zeeuwse Omgevingsvisie 2021: Milieueffectrapport (definitief, 6 januari 2021).

Par. 1.3: De M.E.R gaat uit van ruim 20 bouwstenen. Waar zijn de andere gebleven? Hoe is de selectie gemaakt? Wie heeft beslist dat bijv. het thema 'straling' niet meer als afzonderlijk thema is behandeld?

Par. 2.2: Het uitgangspunt voor de M.E.R. is 27 bouwstenen. Zoals bij par. 1.3 aangegeven is de bouwsteen 'straling' verdwenen en opgenomen in de bouwsteen 'gezondheid'. Dit doet geen recht aan de inhoud van de oorspronkelijke bouwsteen 'straling'. Wat eerder in het proces een bouwsteen was, wordt nu afgedaan als een onderwerp. Straling gaat met name over de leefomgeving met als belangrijke aspecten wonen, woonomgeving, voorzieningen en uiteraard gezondheid. Als opsteller van de bouwsteen 'straling' zijn we hier als maatschappelijke organisatie niet in gekend. Tussen de ontvangst van de Ruwe Schets 2/deel A en de ontvangst van de Ontwerp Omgevingsvisie is er met ons geen contact meer geweest.

Tabel 3.1: Bij Gezondheid/Straling staat voor de toetsingswijze 'Gezondheidsbescherming'. Dit is maar een deel van het verhaal en dient ruimer te worden genomen.

Par. 6.2.2: Gezondheid. Dit onderwerp is ten onrechte niet gekoppeld aan het thema Milieu. Onder Milieu valt het thema Straling als milieufactor. De genoemde gezondheidsrisico's zijn niet compleet.

Par. 6.2.4: Onderwijs. Hier ontbreekt de koppeling met Milieu en Gezondheid m.b.t. straling.

Par. 6.2.5: Voorzieningen. Alle voorzieningen dienen ook toegankelijk te zijn voor burgers die elektrogevoelig zijn.

Par. 6.2.6: Woningvoorraad. Als uitgangspunt voor de Zeeuwse Woonagenda wordt genoemd 'Inspelen op behoefte aan specifieke segmenten'. De doelgroep elektrogevoeligen is zo'n specifiek segment en mag bij dit onderwerp niet ontbreken.

Par. 6.2.7: Woonomgeving. Ook hier moet een relatie worden gelegd met Milieu.

Par. 6.3.1: Tabel aanpassen conform vorige opmerkingen.

Par. 6.4.1: Aanbevelingen. De opmerking om uit milieuoptiek integraal een vinger aan de pols te houden spoot niet (helemaal) met voorgaande uitwerkingen. Milieu is alleen in verband gebracht met Mobiliteit.

Hfdst. 7: Bij de maatschappelijke uitdaging 'Balans in grote wateren en landelijk gebied' wordt straling niet genoemd, terwijl dat in de Ontwerp Omgevingsvisie (deel A, blz. 28) wel gebeurt.

Het is zelfs niet genoemd onder Milieu, terwijl dat voor Geluid wel gebeurt.

Zeeuwse Omgevingsvisie 2021: Milieueffectrapport, bijlage 1 Factsheets (16 december 2020).

Factsheet Gezondheid: Het thema Straling wordt hier duidelijk genoemd met verwijzing naar (mogelijke) gezondheidsrisico's. Ook wordt verwezen naar de Volksgezondheid Toekomstverkenning, waarin één van de kernboodschappen is 'Alertheid op bekende en nieuwe risico's nodig'.

Helaas komt hiervan voor straling niets terug in de M.E.R. en in de Omgevingsvisie zelf.

Zeeuwse Omgevingsvisie 2021: Passende beoordeling (16 december 2020).

In dit document is in het geheel niets over straling opgenomen.

Voorontwerp Omgevingsverordening 2021 (5 januari 2021).

In dit document is in het geheel niets over straling opgenomen.

Samenvattende conclusie.

In de Ontwerp Omgevingsvisie deel A en deel B is het thema 'straling' opgenomen als een loshangende draad. Daar kun je twee dingen mee doen. Ten eerste deze aansluiten en ten tweede deze afknippen. Het lijkt er op dat het laatste dreigt te gebeuren. Als dat zo is, wat niet valt te hopen, dan negeert de Provincie Zeeland daarmee de door Stichting Zeeuws Platform Stralingsrisico opgestelde en ingediende bouwsteen.

Nog erger zou zijn als de Provincie de stralingsproblematiek ontkent en daarmee ook de gezondheidsklachten van vele Zeeuwse burgers.

Dat zou in tegenspraak zijn met de door Gedeputeerde Staten in 2018 gedane toezegging dat 'straling' in de Omgevingsvisie moet worden opgenomen. Zelfs ontbreekt in deel A een ambitie voor het thema 'straling'.

Wij zijn van mening dat de Provincie ons op z'n minst een verklaring schuldig is waarom het thema 'straling' zo halfslachtig, tot eigenlijk helemaal niet, in de Omgevingsvisie is opgenomen.

Los van een verklaring dringen wij er ernstig op aan om met ons te bespreken hoe we de documenten op een zinvolle manier kunnen aanpassen voor het thema 'straling'. Specifiek gaat het daarbij om het duidelijk definiëren van een ambitie, hoofd- en subdoelen en een aantal acties. Ter voorbereiding op een gesprek geven wij in Bijlage 1 bij deze brief aan wat wij gemeenten adviseren om in hun Gemeentelijke Omgevingsvisie op te nemen. De Provincie kan dit met beschikbare instrumenten, waaronder regelgeving, faciliteren.

Wij verwachten op korte termijn een afspraak te kunnen maken.

Vriendelijke groeten,

Stichting Zeeuws Platform Stralingsrisico
Adrie Spruijt, voorzitter

Bijlage 1.

Wonen

1. In het gemeentelijk woningbestand worden woningen opgenomen die vanaf de nieuwbouw voorzien zijn van voldoende afscherpende middelen om de invloed van elektromagnetische velden tot een minimum te beperken. Indien nodig maakt de gemeente hiervoor afspraken met woningcorporaties.
2. Voor bestaande woningen worden bewoners financieel bijgestaan om hun (huur)woning van afscherpende middelen te voorzien, zodat zij daar kunnen blijven wonen en niet noodgedwongen hoeven te verhuizen.
3. Om de aard en omvang van de elektromagnetische velden in een woning te kunnen vaststellen, worden bewoners financieel bijgestaan in de kosten van het uitvoeren van metingen.
4. Burgers die in aanmerking komen om te worden geholpen krijgen in voorkomende gevallen voorrang om een afgeschermd woning te betrekken.
5. Burgers moeten vrij zijn om in overleg met hun gemeente een stralingsarme locatie te zoeken waar zij een woning kunnen bouwen of verbouwen.
6. De gemeente hanteert een regelluw beleid ten aanzien van stralingsarme locaties, zodat op een dergelijke locatie niet alleen kan worden gewoond, maar ook een bedrijf kan worden uitgeoefend.
7. Ook wordt het mogelijk gemaakt om op een stralingsarme locatie tijdelijke verblijven te exploiteren voor andere stralingsgevoeligen.
8. Voor stralingsgevoelige kinderen, die vanwege de vele stralingproducerende apparatuur in scholen daar niet kunnen verblijven, is thuisonderwijs permanent toegestaan.

Gezonde leefomgeving

1. In openbare gebouwen zoals bibliotheek, gemeentehuis, museum, worden voorzieningen getroffen die het stralingsgevoeligen mogelijk maakt deze gebouwen, niet gehinderd door straling, te bezoeken.
2. De gemeente gaat scholen adviseren over en zo nodig financieel tegemoetkomen in de kosten van het aanleggen van vaste verbindingen in plaats of ter vervanging van draadloze verbindingen.
3. Voor stralingsarme locaties overlegt de gemeente met telecombedrijven en Agent-schap Telecom, om voor deze locaties de stralingsbelasting verder te verminderen of de bestaande stralingsbelasting laag te houden.
4. Met bedrijven die gebruik mogen maken van eigen frequenties, zullen afspraken worden gemaakt dat deze frequenties geen extra stralingsbelasting voor een stralingsarme locatie opleveren.
5. Het zal door de gemeente niet worden toegestaan dat op of dichtbij een stralings-arme locatie antennemasten of antenne-installaties worden geplaatst.
6. De gemeente zal zich inzetten om zelf te kunnen beslissen over het wel of niet plaatsen van antennemasten en antenne-installaties.
7. De gemeente zal burgers tijdig informeren over voorgenomen plaatsing van antennemasten, antenne-installaties en het verhogen van zendniveaus en de burger ruim in de gelegenheid stellen eventuele bezwaren in te dienen.

8. De gemeente zal er op toezien dat de totale stralingsbelasting in stralingsarme locaties ver beneden de voorsnog gehanteerde blootstellingslimieten blijft, bij voorkeur aanzienlijk minder dan 0,1V/m (0,265 $\mu\text{W}/\text{m}^2$).
9. Om aan haar zorgplicht te kunnen voldoen moet de gemeente maatwerk kunnen leveren voor woningen en stralingsarme locaties ondanks eventueel landelijk geldende regels.

Van:

Aan: omgevingsvisie@zeeland.nl

CC:

Datum: 26-03-2021 om 09:16:25

Onderwerp: FW: Ontwerp Omgevingsverordening en Omgevingsvisie 2021 op 26-03-2021 om 09:16:25

Geachte heer, mevrouw,
Hierbij wil ik graag namens de Tafel Gebouwde omgeving van de Regionale Energiestrategie reageren op het voorontwerp van de Omgevingsvisie 2021.

Deel a Omgevingsvisie

Twee opmerkingen (blz 40 H5.2 Energietransitie, zie tekst hieronder).

- * Er staat 50% ipv 49% CO2 reductie voor 2030
- * De zin 'De tweede is omschakeling naar hernieuwbare energie' graag aanvullen met 'De tweede is omschakeling naar hernieuwbare energie en alternatieve bronnen van verwarming'.

Energietransitie

Om klimaatverandering tegen te gaan is wereldwijd, in Europees én in nationaal verband (Klimaatakkoord) afgesproken om de uitstoot van CO2 en andere broeikasgassen in 2030 met 50% te beperken. Hier is een transitie in onze energievoorziening voor nodig. Minder energie en warmte gebruiken is de eerste stap. De tweede is omschakeling naar hernieuwbare energie. Voor opwekking van voldoende duurzame energie zijn windparken op zee én zonne- en windparken op land voor nodig. In Zeeland is energie uit water ook een optie, zoals het benutten van de kracht van het getij. Verschillende partijen in Zeeland hebben de ambitie uitgesproken dit proces samen te gaan vormgeven en uitvoeren via een Regionale energiestrategie (RES). Binnen het samenwerkingsplatform Zeeuws Energieakkoord werken meer dan honderd partijen samen aan het opstellen en uitvoeren van de RES voor de regio Zeeland.

Deel b Omgevingsvisie

Deel b bestaat uit de bouwstenen en er is voor de gebouwde omgeving onderstaande tekst opgenomen (blz 130 H24 Energietransitie). Deze tekst is afkomstig uit de concept RES en dient inmiddels door voortschrijdend inzicht aangepast te worden, dit zal ook in de RES 2.0 waar we voorbereidingen voor treffen, worden opgenomen. Hiervoor doen wij een tekstvoorstel.

Huidige tekst:

Gebouwde omgeving

Het doel voor CO2-reductie in 2030 in de gebouwde omgeving verschilt tussen woningen, commerciële dienstverlening en publieke dienstverlening. In de concept Regionale Energiestrategie is deze ambitie uitgesplitst: woningen -215 kton, commercieel -127 kton en publiek -55 Kton. Bij elkaar komt dit op bijna 400 Kton CO2 reductie in de gebouwde omgeving. Dat is ca 34% reductie ten opzichte van 2017. Deze ambitie is iets hoger dan het Zeeuwse aandeel in de landelijke ambitie van 3,4 Mton CO2-reductie in de totale Nederlandse gebouwde omgeving. Deze reductie moet uiteindelijk

in de gemeenten en op dorps- en wijkniveau worden gerealiseerd. Bij de overstap naar nieuwe energiedragers en het transport en opslag daarvan, moet ook rekening worden gehouden met bijkomende veiligheidsrisico's.

Aangepast tekstvoorstel:

Gebouwde omgeving

De verduurzaming van de gebouwde omgeving is een complexe opgave. Alle gebouwen in Zeeland moeten worden verbouwd tot goed geïsoleerde en duurzaam verwarmde gebouwen. Het doel is 49% CO2-reductie ten opzichte van 1990. Hoe dit gerealiseerd zal worden in de gebouwde omgeving wordt vastgesteld in de Regionale Energie Strategie (RES). In de Regionale Structuur Warmte, die onderdeel uitmaakt van de RES, wordt de regionale voorziening van warmte beschreven, met daarin hoe het warmteaanbod, de warmtevraag, en de infrastructuur op Zeeuws niveau, met elkaar kunnen worden verbonden en wat hierin de Zeeuwse ambitie is. De CO2-reductie van de gebouwde omgeving moet uiteindelijk in de gemeenten en op dorps- en wijkniveau worden gerealiseerd. Gemeenten leggen het tijdpad voor de ontwikkeling van een alternatieve energievoorziening en het geleidelijk vervangen van aardgas, zoals overeengekomen in het Klimaatakkoord, vast in de Transitievisie Warmte.

Met vriendelijke groet,
[cid:image002.png@01D72220.B0D49A60]

Edisonweg 37D1 - 4382 NV Vlissingen
T:+31

E:

Postbus 6001, 4330 LA Middelburg |
[www.zeeland.nl](http://scanmail.trustwave.com/?c=8790&d=3Jjd4LWBCa1hBdjtPbww6a3EJN9VDDbIXGvFB6byKQ&u=http%3a%2f%2fwww%2ezeeland%2enl%2f)<<http://scanmail.trustwave.com/?c=8790&d=3Jjd4LWBCa1hBdjtPbww6a3EJN9VDDbIXGvFB6byKQ&u=http%3a%2f%2fwww%2ezeeland%2enl%2f>> | [voor.zeeland.nl/energie](https://scanmail.trustwave.com/?c=8790&d=3Jjd4LWBCa1hBdjtPbww6a3EJN9VDDbIXG2dU6WjKg&u=https%3a%2f%2fvoor%2ezeeland%2enl%2fenergie)<<https://scanmail.trustwave.com/?c=8790&d=3Jjd4LWBCa1hBdjtPbww6a3EJN9VDDbIXG2dU6WjKg&u=https%3a%2f%2fvoor%2ezeeland%2enl%2fenergie>>

Bijlagen:
image002.png

Provincie Zeeland
t.a.v. team Omgevingsvisie
Provinciehuis, Abdij 6
4331 BK Middelburg
omgevingsvisie@zeeland.nl

Vlissingen: 18-04-2021

Betreft: reactie op voorontwerp Zeeuwse Omgevingsvisie 2021.

Middels deze brief willen wij schriftelijk reageren op het voorontwerp Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. Allereerst zijn wij blij om te zien dat TOZ als een belangrijke partij in de vorming en uitvoering van deze visie gezien wordt en dat eerder aangeleverde input grotendeels een plek heeft gekregen in deze visie. Wij zullen ons in deze reactie daarom ook beperken tot een aantal punten die wij missen in de visie of die in onze optiek beter op een andere manier verwoord zouden moeten worden.

Onder actie 1.1 van hoofdstuk 20 Recreatie en Toerisme wordt ingezet op versterken van de Zeeuwse identiteit en profilering. Hier zou een sterkere verbinding gevonden kunnen worden met andere hoofdstukken zoals Erfgoed en Natuur. Zo is actie 3.1 *Kansen benutten voor toerisme* van hoofdstuk 11 Erfgoed wat ons betreft een doelstelling die onder het hoofdstuk Toerisme hoort, maar ook subdoel 7 *Natuurbeleving* van hoofdstuk 15 Natuur, kan nog sterker in verband gebracht worden met het subdoel 1 *Gastbeleving* van het hoofdstuk Recreatie en Toerisme. Ook de actie die bij Archeologisch Erfgoed wordt benoemd ("Actie 3.2 Leerstoel Cultuurtoerisme installeren bij UCR") zouden wij liever zien als een bredere actie die wordt ingezet vanuit de recreatieparagraaf in de vorm van een kwartiermaker cultuurtoerisme.

In ditzelfde subdoel zouden wij graag het fietsknooppuntensysteem specifiek genoemd willen zien. Hoewel we dit onder de noemer van infrastructuur zouden kunnen schuiven, verdient dit systeem specifieke aandacht. De vijfsterren fietsprovincie Zeeland is een *unique selling point* waarvoor het fietsknooppuntensysteem essentieel is.

Onder subdoel 2.2 van het deel Recreatie en Toerisme wordt aandacht gevraagd voor het optimaal verbinden van vraag en aanbod. De tekst die hier geschreven staat lijkt alleen te gaan over de verblijfsrecreatie, terwijl dit stuk in brede zin geldt voor de gehele sector. Zo zou er in deze ook aandacht moeten zijn voor nieuwe ontwikkelingen bij de dagattracties en in de horeca. Ook (juist) deze sectoren zijn van groot belang voor een gedifferentieerd aanbod voor niet alleen de toerist, maar ook de eigen inwoner.

Onder subdoel 4 van het hoofdstuk Recreatie en Toerisme staan twee essentiële onderleggers voor de realisatie van kwaliteitsverbetering: 4.1 *een goed functionerende innovatie- en kennisnetwerkstructuur* en 4.2 *Data en kennisontwikkeling*. Hierbij zouden wij bij 4.1 nog meer de noodzaak van structuurversterking onder de aandacht willen brengen, niet alleen tussen de verschillende partijen en sectoren, maar ook tussen lokale en regionale partijen. Daarnaast zouden wij graag zien dat ook in dit

subdoel, net als in het hoofdstuk 21 Visserij veelvuldig aangegeven is, het belang van deze onderleggers vertaald wordt in het alloceren van financiële middelen.

Tot slot willen wij nog aandacht vragen voor de onderwerpen bereikbaarheid en huisvesting. Hoewel dit beide onderwerpen zijn die aparte hoofdstukken vormen, zien wij ze wel als bijzondere uitdagingen voor de vrijetijdssector. Dit omdat bedrijven vaak in het buitengebied liggen en een groot deel van de banen seizoensgebonden zijn. Het verbeteren van de bereikbaarheid voor zowel de gast als werknemers van dergelijke bedrijven en het zorgen voor voldoende huisvestingsmogelijkheden voor werknemers zijn randvoorwaardelijk voor een gezonde bedrijfsvoering en verdienen dan ook specifieke aandacht in het hoofdstuk Recreatie en Toerisme.

Wij verzoeken u om bovenstaande opmerkingen in overweging te nemen in de verdere uitwerking van de volgende versie van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021. Uiteraard zijn wij graag bereid de inhoud van deze brief mondeling toe te lichten.

Namens Toeristisch Ondernemend Zeeland,

Carla Schönknecht

Programma Omgevingsvisie Zeeland 2021

omgevingsvisie@zeeland.nl

p/a Provincie Zeeland

Postbus 6001

4330 LA Middelburg

Datum: 30 maart 2021

Onderwerp: Reactie Vekabo op concept omgevingsvisie/ ontwerp omgevingsverordening Zeeland

Geachte heer

Vekabo heeft in het voorbereidingstraject van de nieuwe omgevingsvisie zeer actief geparticipeerd middels de TOZ (Toeristisch Ondernemend Zeeland). Specifiek vanuit het toekomstig belang van onze leden ondernemers, **doen wij hierbij een appel voor meer ruimte voor ondernemerschap.**

Als Vekabo hebben we onze achterban in Zeeland (ruim 200 ondernemers) actief geraadpleegd inzake de eerste ruwe schets van de nieuwe omgevingsvisie welke per 1 januari 2022 van kracht wordt.

Maatschappelijke doelen combineren met ontwikkelruimte

Onze leden ondersteunen de uitdagingen om duurzaamheid/energietransitie en omgevingskwaliteit (landschap en biodiversiteit) te koppelen aan kwaliteitsverbetering en diversiteit van hun aanbod op het gebied van plattelandsrecreatie. Hiervoor is ontwikkelruimte nodig om te kunnen groeien vanuit maatwerk. Op deze manier kunnen onze recreatieondernemers op het platteland een actieve bijdrage leveren aan de Zeeuwse doelstellingen op het gebied van de vier grote maatschappelijke uitdagingen, namelijk leefomgeving, klimaat, circulair en landelijk gebied/grote wateren. Tevens spelen onze ondernemers hiermee in op veranderende consumentenwensen.

Om deze doelstellingen te halen is het noodzakelijk dat er ontwikkelruimte geboden wordt aan de ondernemingen om te kunnen innoveren met als doel **een renderend recreatiebedrijf te behouden.**

Ruimte om te groeien is hier onlosmakelijk **mee verbonden**. Investerings in ruimtelijke kwaliteit, duurzaamheid en maatschappelijke opgaven moeten terugverdiend kunnen worden.

Onze ambities voor plattelandsrecreatie is dan ook deze **innovaties** en de daar **veelal aan gekoppelde groei** meer **ruimte te geven**.

Met name op het gebied van water, energie, biodiversiteit en landschap zijn er al goede praktijkvoorbeelden en daar liggen nog meer mogelijkheden in combinatie met ontwikkelruimte op de bedrijven.

Maximum 25 kampeerplaatsen past niet bij nieuwe omgevingswet 1-1-2022

Vekabo is dan ook van mening, dat evenals voor verblijfsrecreatie géén maximum aantal kampeerplaatsen gesteld moet worden. Dit past niet in de ambitie van de nieuwe omgevingsvisie Zeeland 2021. Vekabo doet hierbij een dringend verzoek om artikel 5.1.5.6 “maximaal 25 kampeerplaatsen” in het Voorontwerp Omgevingsverordening 2021 niet op te nemen.

In het kader van de nieuwe landelijke omgevingswet per 1 januari 2022 is middels de omgevingsplannen van de gemeente alsook een omgevingsdialoog als onderdeel van individuele vergunningverlening voldoende geborgd dat maatwerk van ontwikkelruimte plaats vindt.

Met de nieuwe omgevingsvisie Zeeland 2021 worden onze ondernemers uitgedaagd om te investeren in innovatie, geleide groei en bereiken van maatschappelijke doelen. Wel is Vekabo van mening dat de gemeentelijke omgevingsvisie heldere beleidskaders dient te geven t.a.v. de kwaliteit en de inpassing van een recreatieonderneming in een gebied. De recreatieve omvang (o.a. aantal kampeerplaatsen) is dan afhankelijk hoe een bedrijf dit weer weet in te passen in een landschappelijke en toekomstgerichte omgeving. Meer concreet een omgeving waar bv. extra aandacht is voor natuurontwikkeling, klimaatadaptatie, water, duurzame energie, biodiversiteit en landschappelijke verfraaiing.

Het mag duidelijk zijn dat de ruim 200 Vekabo recreatieondernemers/agrariërs een substantiële bijdrage leveren aan de economie, beheer van het landelijk gebied en de leefbaarheid van Zeeland. De Vekabo ondernemers zijn destijds weliswaar ontstaan als tweede tak (nevenactiviteit) van een agrarische bedrijf maar de ontwikkelingen in de recreatietak zijn van dien aard dat als gevolg van het professionaliseren, deze recreatietak steeds vaker een belangrijke pijler onder de totale onderneming is. Als deze tak zich niet verder kan ontwikkelen zullen op termijn mede als gevolg van de grote transitie in de agrarische sector veel combibedrijven (agrarisch met een recreatietak) niet blijven bestaan en treedt verpaupering op in het landelijk gebied.

Markt vraagt meer kampeerplaatsen in Zeeland

Vanuit spreiding van toerismedrukte in Nederland en zeker ook in Zeeland moeten ondernemers in het landelijk gebied meer ruimte krijgen om te kunnen ondernemen, uiteraard met een onderbouwd duurzaam bedrijfsplan alsook draagvlak in de omgeving. Hier komt nog bij dat Zeelandbreed het aantal kampeerplaatsen de laatste jaren sterk verminderd is doordat veel grotere recreatiebedrijven kampeerplaatsen omgezet hebben naar chalets. M.a.w. er is vanuit de markt vraag naar meer kampeerplaatsen (niet van 'h zelfde, maar innovatief en topkwaliteit) en dit wordt nog versterkt de komende jaren door meer binnenlandse vakanties door jong en oud i.v.m. de coronapandemie.

Vekabo Nederland *Beleef 't Buitenleven*

Op deze manier zullen onze Vekabo recreatieondernemers op het Zeeuwse platteland een bijdrage leveren aan het toenemende gastenaanbod. Door veelal de combinatie met landbouw komen de gasten ook weer dichterbij de natuur, alsook waar ons voedsel vandaan komt. Het laatste is van groot belang voor de jongere generatie, zodat hun leefstijl ook meer duurzaam wordt.

Transitie landbouw: recreatie houdt locatie mede vitaal

Gezien de transitie die gaande is in de landbouw, is creatieve en innovatieve herbestemming van gebouwen (VAB's) van groot belang om verpaupering van het platteland tegen te gaan. Hier liggen, op het gebied van recreatie, streekproducten, verblijfsaccommodaties (groepsaccommodaties, vakantiewoningen, B&B's) en vergaderruimten, ook nieuwe kansen mits op de juiste plaats en met professioneel ondernemerschap. Het is van strategisch belang dat de nieuwe omgevingsverordening hier ruimte voor biedt om het Zeeuwse platteland vitaal te houden in alle opzichten.

Consument verandert continue

Tot slot wijzen wij erop dat de toerist steeds meer jaarrond wil genieten van Zeeland, waarbij tevens vanuit economisch oogpunt voor de ondernemer alsook voor vermindering van topseizoensdrukke het noodzakelijk is dat de recreatieve voorzieningen jaarrond aangeboden kunnen worden.

Tevens is met deze corona pandemie ook duidelijk geworden dat er behoefte is aan grotere kampeerplaatsen met privé sanitair en eigen accommodaties zoals chalets en tiny houses. In verband met de gezondheid van zichzelf en anderen willen gasten zelfvoorzienend zijn en niet afhankelijk van gedeelde accommodatie en gezamenlijk sanitair. Deze markt van privé sanitair alsook campers zijn hard groeiende en met name de Vekabo campings kunnen hierin voorzien, omdat ze meer ruimte ter beschikking hebben op hun terrein.

Dit voortschrijdend inzicht is in korte tijd extra duidelijk geworden door de vraag vanuit de markt en hier willen we als Vekabo ondernemers in de toekomst beter op in kunnen spelen.

Hierbij willen we ook opmerken dat met name de gemeente Veere géén privé sanitair op de kampeerplaats toestaat (en dat het terrein in de winter leeg moet zijn) en andere gemeenten in Zeeland staan dit wel toe, waardoor rechtsongelijkheid ontstaat tussen ondernemers alsook een kwalitatieve achterstand naar de consument toe.

Vekabo Nederland
Beleef 't Buitenleven

Samenvatting

Onze Vekabo ondernemers gaan graag de uitdaging aan om maatschappelijke doelen, conform de concept Omgevingsvisie Zeeland 2021 te combineren met nieuwe wensen uit de markt. Hiervoor is een aangepaste provinciale omgevingsverordening 2021 nodig zonder een maximum van 25 kampeerplaatsen, zodat op gemeentelijk nivo ontwikkelruimte gegeven kan worden, die dit voor de Vekabo ondernemers mogelijk maakt. De leefgemeenschap wil meer ruimte voor meervoudig ruimtegebruik en wij kunnen daar als sector ons steentje aan bijdragen door te innoveren met ontwikkelruimte, die daar bij hoort

Kees Mesu, Vekabo vertegenwoordiger in de TOZ en Maarten Janse, bestuurslid Vekabo willen dit schrijven graag nader toelichten in een gesprek met uw college.

Namens de Zeeuwse leden van Vekabo,

Ellen Kok-Hendriks
Voorzitter Vekabo Nederland

c.c. de heer

Digitale bijeenkomst ZPG en Provincie: Gebiedstafel Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 / advies aan GS

woensdag 24 februari 2021, aanvang 20:00 uur; 30 deelnemers

Tijdens deze bijeenkomst worden de reacties op de concept-Omgevingsvisie verzameld + via een mailronde aangevuld. Het bestuur van ZPG legt de reacties en het ledenadvies voor aan GS.

Verwelkoming

Voorzitter Titus van der Torren heet allen welkom en in het bijzonder de gedeputeerde en de medewerkers van de provincie. Gedeputeerde Dick van der Velde nodigt het bestuur ZPG uit voor een gesprek aan tafel, zodra het weer kan. De gedeputeerde introduceert het onderwerp van deze avond. Met een 50-tal organisaties is in co-creatie het concept uitgewerkt. 1 januari 2022 worden Visie én Verordening definitief.

ZPG wordt uitgenodigd het advies voor 26 maart a.s. aan te leveren.

De voor ZPG relevante grote maatschappelijke uitdaging in de visie voor 2050 vormt met name het onderdeel 'Balans in de grote wateren en landelijk gebied'. De onderdeel m.b.t. 'Klimaatbestendig en CO2' loopt door alle uitdagingen heen. De RES - Regionale Energie Strategie en Klimaatadaptatie worden eveneens meegenomen. In deel B zijn 'doelen en acties' voor de 27 bouwstenen (thema's) uitgewerkt. Er worden tijdens deze interactieve avond 4 bouwstenen behandeld.

Op basis van de reacties van de deelnemers zijn de adviezen opgesteld.

Bouwsteen 13. 'Landschap'

Introductie: de 27 bouwstenen hangen met elkaar samen. Relevante subdoelen: behoud van kernkwaliteiten en sturen op veerkracht, met herstel van natuurlijke water- en bodemsystemen; sturen op natuurinclusieve benadering, met vervaging van harde scheidingen.

Advies:

- De kaart in de PowerPoint komt uit de Zeeuwse bosvisie. Deze vormt een mooie opstap als visie voor de verschillende landschappen. Verzoek aan GS om deze aanpak in de Omgevingsvisie duidelijk uit te leggen en een link naar de bosvisie toe te voegen.
- Nationale landschappen zoals 'de Zak van Zuid-Beveland' vallen niet meer onder het landelijk beleid. Leden van ZPG vragen om continuïteit van het beleid. Dat we geen korte termijn aanpak krijgen, met daarnaast een 'utopische' langetermijnvisie. Ook deze moet realistisch zijn.
- Cultuurhistorisch landschap: gaat de Provincie hierbij uit van het beeld van 1900 of 1800? Graag uitleg.
- Hoe leggen we de bescherming van waarden vast? Het landschap blijft in ontwikkeling.
Advies: graag hier de eigenaren van (groene) monumenten bij betrekken! Tevens vraagt het inpassen van zonnevelden hierbij aandacht; zie ook advies onder 'Landbouw'.
- Goed voorbeeld voor het draagvlak: concentratie van windmolen waarbij bewoners op afstand kunnen participeren. Het betrekken van (grond-)eigenaren en omwonenden is nodig om externe ontwikkelaars/investeerders voor te zijn.
- Maak gebruik van de 'brandweerfunctie' van de Omgevingsvisie, bv om de zoetwatervoorraad op peil te houden. Bij langdurige droogte heb je aanvoer van afstand nodig. Kan dit een plaats krijgen in de visie? Voor de veerkracht zullen we de sponswerking van de bodem moeten vergroten.
- Deltaplan zoetwater wordt op enig moment bouwsteen van deze dynamische Omgevingsvisie, in samenspraak met de omgeving. Eigenaren van gronden willen hierbij betrokken worden!
- Leden vragen aandacht voor peil gestuurde drainage en het benutten van oude kreken om de zoetwaterlens te vergroten. Dit moet landen in het uitvoeringsprogramma, wat later wordt gecommuniceerd.

Bouwsteen 15. 'Natuur'

Introductie: 3 Rijksopgaven komen hierin terug, incl. biodiversiteit, draagvlak/verbinden economie en stikstof; 7 subdoelen zijn benoemd, incl. verbreding en het integreren als natuurinclusiviteit. Het vigerende natuurbeleid komt hier eveneens in terug.

Advies:

- Leden vragen om beelden bij uitvoering. Wat is onze rol als particuliere grondeigenaren? Gebiedsgerichte aanpak is nodig, zeker als het gaat om stikstof. Graag hier de eigenaren vanaf de start bij betrekken.
- Grensoverschrijdende stikstofproblematiek: wordt er afgestemd met de naburige provincie? Bronbeleid is een aparte opgave, met een belangrijke rol van het Rijk. Er is afstemming met de Belgen.
- Vervagen harde grens groen en niet groen. ZPG is voorstander, integratie van landbouw en natuur kan veel beter. Diversiteit kan juist beter door agrariërs in te schakelen bij natuurbeheer. Wel is het zaak dat aangelegde natuur rond de boerderij een latere uitbreiding binnen het bouwblok niet in de weg staat.
- Natuur in de Deltawateren. Rijkswaterstaat én aanpalende grondeigenaren hierbij betrekken.
- Kanaalzone, elektrificatie.
Rijk gaat windenergie naar Zeeland geleiden. Wellicht past het Deense concept in Sluiskil, zodat ook de Zeeuwse boer milieuvriendelijke kunstmest kan gaan gebruiken voor de precisielandbouw.

Info van Nederlandse agrariër in Denemarken: 'in Esbjerg wordt een fabriek gebouwd die schone, CO2 neutrale kunstmest gaat maken. Met behulp van zonne- en windenergie wordt water en lucht omgezet in ammoniak, zuurstof en warmte.'

<https://nos.nl/artikel/2224628-grootverbruikers-willen-van-gronings-gas-af-maar-weten-niet-hoe-snel.html>

Bouwsteen 12 Landbouw

Introductie: inzet op volhoudbare landbouw, in evenwicht met omgeving, gericht op meerwaarde. Met verdienmodel voor de Zeeuwse boer.

Er volgt een uitvoeringsprogramma voor de 4 subdoelen. Ondersteunen transitie; bodemkwaliteit; water- en klimaatopgave; bevorderen biodiversiteit.

Advies:

- De brede ambitie voor de gehele keten wordt gewaardeerd, echter, grondeigenaren hebben een faire (pacht-) vergoeding nodig. Hoe gaat de provincie hierbij helpen.
- Indicatoren voor bodem: graag gezamenlijk met grondeigenaren en agrariërs ontwikkelen. FPG is betrokken bij een landelijke pilot waarbij bodemsensoren worden ingezet om de gronden gericht te beheren.
- Biodiversiteit, steeds meer boeren willen akkerranden aanleggen. Worden de middelen hiervoor opgehoogd? Uitvoeringsprogramma Landelijk gebied biedt hiervoor kansen: de provincie gaat kijken of er rijksmiddelen kunnen worden inzetten in de zone rond Natura 2000 vanuit 'Programma Natuur'.
- Er wordt nagedacht over een regeling landschapselementen vanuit GLB, ook om bij de bosvisie tot uitvoering te komen. ZPG vraagt om heldere regelingen en een goede communicatie, zodat eigenaren plannen kunnen uitwerken en op basis van een reëel rendement houtopstanden kunnen inplanten.

- Maatschappelijke functie: wat valt daar onder? Het betreft het brede scala van bodem, water en landschap. Als boeren iets extra doen, dan pleit ZPG voor een extra beloning, a.d.v. kritische prestatie indicatoren. Hoe gaat de provincie deze ontwikkeling stimuleren?
- Aan het oppervlak van een bouwblok is er geen beperking vanuit de provincie. Wellicht kunnen met de Zeeuwse gemeenten afspraken worden gemaakt voor de landschappelijke inpassing bij uitbreiding, voor passend overgangsgroen.
- Agrarische bedrijven hebben 'meer poten nodig om op te staan'. Bestemming van het bouwblok dient zo nodig verbreed te worden om ook de volgende fase in relatie met agro te kunnen oppakken, bv het gedeeltelijk kunnen sorteren van aardappelen van derden. Gemeentelijk maatwerk in samenwerking met de provincie is nodig, waarbij het extra verkeer een afweging is.
- Hierboven wordt aandacht gevraagd voor de groter wordende bedrijven met de mogelijkheid van bv een groter bouwblok ten gunste van mogelijke verwerking van agrarische producten. Wat we op de avond niet genoemd hebben is het probleem / de uitdaging van de vrijkomende agrarische bedrijfsgebouwen (VAB's) om daar mogelijk ook beleid op te ontwikkelen. Wat er voor mogelijkheden zijn als deze niet meer voor agrarische doeleinden worden gebruikt. Het heeft in elk geval wel invloed op de inrichting van het buitengebied, de plattelandseconomie, de leefbaarheid en op de ontwikkelruimte van de blijvers!

Aanvullend vragen leden aandacht voor het beleid m.b.t. zonnepanelen

- Dat de energieproductie anders moet, met minder CO2 uitstoot, daar is nagenoeg iedereen het over eens. Maar de achterban is kritisch over het plaatsen van zonnepanelen op productieve landbouwgrond. Als grond bedekt wordt met zonnepanelen neemt het landbouwgrond weg met als gevolg hogere grondprijzen. Met zonnepanelen bedekte grond heeft geen of nauwelijks natuurwaarde en het verlaagt de landschappelijke kwaliteit. Er liggen nog tienduizenden hectares daken van met name bedrijfsgebouwen, loodsen, lege kassen enz. braak te wachten op panelen, die tot nu toe onbenut zijn. Ook parkeerterreinen kunnen voorzien worden van panelen op pilaren 2 of 3 meter boven het asfalt.

Bouwsteen 11. Erfgoed

Introductie: Het uitgangspunt is het behoud én het ontwikkelen van Erfgoed.

Advies:

- Als voorbeeld de 'Molenbiotoop' om het landschap rond een monument te beschermen: op basis hiervan mag in de ruimte rond een historische molen niet gebouwd worden. En zo heb je ook het 'paalrecht' bij een eendenkooi. Op welke manier draagt de omgeving bij aan de buitenplaats/landgoed, en kunnen we het begrip 'landgoedbiotoop' opnemen in de Omgevingsvisie, om vervolgens regels op te stellen in de Verordening, incl. passende ruimte om door ontwikkeling het Erfgoed te behouden? In hoeverre is dat bindend voor de gemeente? De Provincie Zuid-Holland werkt in dit kader al langer met het begrip 'landgoedbiotoop'.
- 'Bereikbaar en toegankelijk', wat is de rol van de provincie en particuliere eigenaren? Of betreft dit uitsluitende toeristische partijen?
De provincie heeft niet altijd een rechtstreekse rol. Graag opschrijven welke andere partijen een rol hebben, c.q. of een convenant met particulieren meerwaarde heeft.
Is er een aanspreekpunt bij de provincie, als je dit doel wilt nastreven?
Voor vergunning moet er één loket zijn met integrale afweging. ZPG vraagt hierbij om de kennis over het buitengebied hierin samen te brengen en aansluiten een goede communicatie over de bereikbaarheid van het loket.
- 'Organisaties met erfgoed ontwikkelen arrangementen', bv in combi met het bezoek van de monumenten. ZPG vraagt om afstemming indien er ook particuliere monumenten worden opgenomen.

Uitvoeringsprogramma / Grondbeleid

Met deze twee onderwerpen wordt de bijeenkomst afgerond.

Grondbeleid: gedeputeerde van der Velde meldt dat het huidige beleid ondersteunend is, bv de huidige toolkit en de inzet van het Kavelruilbureau. De provincie gaat de aanpak updaten, passend bij de integrale doelstelling van de Omgevingsvisie. Dit wordt in september opgepakt.

Advies:

- vraagt hierbij aandacht voor de zeer grote belangstelling van Belgische grondeigenaren voor de vrijkomende landbouwgronden in Zeeuws-Vlaanderen. Doordat de oogst direct naar België gaat verdwijnt de meerwaarde uit de Zeeuwse keten.
De provincie brengt dit onderwerp in beeld, samen met het Kadaster.
- Voor de aanwezige deelnemers is het provinciale grondbeleid relevant om met name de particuliere beheereenheden te versterken, zowel met overheids- als bv TBO-gronden. ZPG zal worden betrokken bij het provinciaal grondbeleid, mede vanuit het oogpunt van gelijkberechtiging.
- Tot slot, m.b.t. de bosvisie, er is maatwerk nodig zodat het mogelijk blijft om productiebossen te kappen bv voor lokaal timmerhout, met herplant, om ook in de toekomst te kunnen oogsten. Door dit vast te leggen ontstaat draagvlak voor uitbreiding van het Zeeuwse bosareaal.

Datum: 14 april 2021
Referentie: 21/141-RMS/pdw
Betreft: Omgevingsvisie

ZorgSaam Zorggroep Zeeuws-Vlaanderen
KvK: 67721133

College van Gedeputeerde Staten van Zeeland
Postbus 6001
4330 LA Middelburg

Raad van Bestuur
Wielingenlaan 2
4535 PA Terneuzen
0115 688142
rvbzorgsaam@zzv.nl

Geacht College,

Met belangstelling hebben wij als zorgorganisaties kennisgenomen van de omgevingsvisie zoals u die wilt vaststellen. Graag maken wij gebruik van de mogelijkheid om alsnog hierop een reactie te mogen geven.

Allereerst willen wij onze waardering uitspreken voor hetgeen reeds in de Omgevingsvisie is opgenomen. Dit zal zeker bijdragen aan een toekomstbestendige Zeeuwse samenleving. Wel denken wij dat het van belang is dat in de Omgevingsvisie van de provincie er meer expliciete aandacht is voor toekomstbestendige zorg(infrastructuur). Voor de leefbaarheid van Zeeland is het immers van belang dat ook de zorgvoorzieningen en infrastructuur goed beschikbaar blijven. Wij willen daarom enkele suggesties aanreiken, aansluitend op hetgeen al in de visie is verwoord, om daarmee de basis voor het "samen verder bouwen aan de toekomst van Zeeland" te verstevigen.

Een toekomstbestendige en toegankelijke zorginfrastructuur is een vereiste voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat en een gezonde economie in Zeeland. We willen gaan werken vanuit één visie op gezondheid en willen Zeeland tot de meest positieve gezondheidsregio te maken. Daarbij kijken we breder dan "afwezigheid van ziekte". Bij de invalshoek van positieve gezondheid ligt het accent niet alleen op ziekte maar juist op het voorkomen van ziekte en hun vermogen tot eigen regie, op hun veerkracht en wat hun leven betekenisvol maakt.

De zorgkloof die de komende periode zal gaan ontstaan, willen we verkleinen en zo mogelijk voorkomen. Voor de doelgroep ouderen en kwetsbare bewoners betekent dit dat we vol inzetten op het verminderen van de zorgvraag en om voor hen beter passende oplossingen te realiseren thuis, in geschikte woningen. Richting toekomst zullen veel vaker voor ouderen en kwetsbare bewoners beter passende oplossingen gevonden moeten worden in het sociaal domein, dan in het zorgdomein.

De omgevingsvisie zou naar onze mening moeten aansluiten op deze ambitie, waar de Provincie zich ook aan verbonden heeft.

Daarom zou het goed zijn dat in de Omgevingsvisie passend bij de thema's die daar al in zijn opgenomen, meer expliciete aandacht wordt besteed aan:

- Positieve gezondheid als leidend principe
- Beschikbaarheid van welzijnsvoorzieningen
- Randvoorwaarden die realisatie van zorginnovatie faciliteren
- Beschikbaarheid van woningen, inrichting van wijken en woonzorgcentra waardoor mensen langer thuis intensieve zorg en ondersteuning kunnen krijgen in een veilige woonomgeving

Wij hopen met deze reactie eraan te hebben bijgedragen dat de zorg meer expliciet aandacht kan krijgen in de Omgevingsvisie. En zo kan bijdragen aan een toekomstbestendige Zeeuwse samenleving. Graag treden de Zeeuwse zorgorganisaties met u in overleg om de bovengenoemde thematiek verder te concretiseren.

Mede namens de Zeeuwse zorgorganisaties Allevo, Zorgstroom, Ter Weel, WVO-Zorg, Emergis, ADRZ en SVRZ,

Met vriendelijke groet en hoogachting,

Drs. R.M. Smit
Voorzitter Raad van Bestuur

Retour: 4460BA Goes

Provincie Zeeland
Stuurgroep Omgevingsvisie

Per mail
omgevingsvisie@zeeland.nl

Datum
23 maart 2021

Onderwerp
Reactie op Omgevingsvisie
achterbanraadpleging

Contact

Kenmerk21
21amoeli74izp

Geachte leden van de stuurgroep,

De achterbanraadpleging over het voorontwerp Omgevingsvisie met bijbehorende Verordening, die we gehouden hebben op 25 februari 2021, geeft aanleiding voor het volgende.

Algemeen

In algemene zin komt in de tekst voedsel als één van de 1e levensbehoeftes en de productie daarvan en de noodzaak om in een bepaalde mate zelfvoorzienend hierin te zijn, onvoldoende uit de verf. Vanuit onze sector, maar ook breder, is dat toch de basis van vertrek.

Zorgvuldig landgebruik van de Zeeuwse bodem die een hoog voorbrengend vermogen in zich heeft voor een verscheidenheid aan kwaliteitsproducten moet op waarde geschat worden, en mag geen sluitpost zijn in discussies in en rond ruimteclaims. De Zeeuwse bodem is buitengewoon uniek, vruchtbaar en uiterst geschikt voor teelt van hoogwaardig uitgangsmateriaal, kraamkamer voor innovatie van nieuwe en vernieuwen teelten Ook be -en verwerken van producten en afzet, markt en keten zijn niet voor niets gevestigd in dit agrarisch top gebied van Nederland. De agrarische sector is economisch een erg belangrijke pijler voor zeeland.

Verzoek;

Graag zien wij bovenstaande opgenomen in de relevante teksten.

Voorontwerp en Verordening

Het voorliggende Voorontwerp met Verordening geeft per thema onze volgende opmerkingen.

Energie

Wat energie productie betreft zijn wij voorstander van het hanteren van de zgn. zonneladder. Het benutten van daken bij schuren en loodsen is een logische keuze en een vorm van dubbeldoel. Gezien de huidige voorwaarden zou daar nog een hogere meerwaarde aan toegekend kunnen worden door de regeling en voorwaarden zo te maken dat meer productie dan voor eigen gebruik ook rendabel

gemaakt wordt. Ook het realiseren van zonenergie waar meerdere doelen bereikt kunnen worden kan interessant zijn en kan innovatie op dit gebied bevorderen

Ook het blijvend kunnen salderen is welhaast een noodzaak om maximaal mogelijkheden die agrarische erven hebben te benutten en te stimuleren.

Bedrijfswindmolens kunnen bijdragen aan het rond zetten van de energie zelfvoorziening op bedrijfsniveau. De tiphoogte van maximaal 21 m, zoals die nu wordt aangegeven, is onvoldoende om de rendabiliteit te borgen. Wij pleiten voor een hoogte van 25 m. om dit doel wel te bereiken.

Het op capaciteit hebben van infrastructurele energie netwerken is een voorwaarde.

Verzoek;

Het onverkort hanteren van de zonneladder. Zonneparken op agrarische grond zoveel als mogelijk te vermijden.

Alles in het werk te stellen om wet- en regelgeving zo te borgen dat het voor ondernemers interessant maakt voor het maximaal benutten van daken.

Faciliteren van pilots bij innovatieve projecten met een dubbeldoel.

Het toestaan van bedrijfswindmolens met een tiphoogte van 25 m.

Bewerkstelligen en aanjagen dat de infrastructurele netwerken op orde gebracht worden.

Landschap

Het afronden van het natuurnetwerk staat de komende jaren op de agenda. Dat gebeurt in goed overleg met betrokken grondeigenaren en gebruikers. Het Kavelruilbureau kan daar betekenisvol zijn ivm ruil en compensatie. Daarnaast is het wenselijk om maatwerk te leveren per situatie en daarbij het toekomstig eigendom, gebruik en beheer te betrekken, gezien vanuit de huidige eigenaar gebruiker.

Bufferzones rond natuurgebieden zijn we op tegen vanwege de eenzijdige benadering van zaken. Beter is aan te geven waar je in overleg met grondgebruikers kan komen tot initiatieven die wederzijdse belangen dienen. KPI's / verdienmodellen kunnen daarbij ondersteunen. Vrijwilligheid en ongewijzigde planologische bestemming horen daar bij.

Het opgestelde Ambitiedocument Landelijkgebied is uitgangspunt in deze.

Verzoek;

Bij afronden van het Natuurnetwerk Zeeland, in te zetten op maatwerk per situatie en creatieve en innovatieve werkwijzen na te streven.

De terminologie van bufferzones te wijzigen.

IV / veehouderij

Feit is dat zeeland, zoals nu aangegeven, op slot staat voor de veehouderij. Dit staat onevenredig en in schril contrast met de beleidsmatig beoogde Kringloop landbouw om op gebiedsniveau en per bedrijf meer kringlopen te sluiten met een hogere waarde. Dat is onder meer de onbewerkte dierlijke mest die dichtbij kan worden afgezet en van hoge waarde is voor de bodem, bodembiodiversiteit, bodemfauna, structuur en daarmee ook beter weerbaar voor veranderend klimaat, ziekte, bewerkbaarheid enz. Daarnaast kan minder aanvoer van mest vanuit elders plaatsvinden en gebruik van organische mest de prioriteit heeft boven kunstmest.

Meer mogelijkheden voor gecontroleerde uitbreiding van veehouderij stimuleert samenwerking tussen sectoren onderling, zoals grond gebruikruil, waarmee de bodemkwaliteit verder verbeterd kan worden.

Bedrijfsontwikkeling mogelijk creëren voor bestaande IV bedrijven zodat ze een rendabel bedrijf kunnen blijven voeren en meegaan in de reguliere schaalvergroting. De huidige benaderingswijze van opschaling met oppervlakte naar aantal m² moet dan herzien worden.

Verzoek;

Het mogelijk maken van uitbreiding en reguliere schaalvergroting voor veehouderij bedrijven

Natuur

Opgesteld is een gezamenlijk Ambitiedocument landelijk gebied. Samenwerking landbouw en natuur om te komen tot wederzijdse meerwaarde is het uitgangspunt. In de tekst van de Omgevingsvisie wordt de focus te veel gelegd op achteruitgang van indicatoren.

De ambitie natuur lijkt ook te gaan om nieuwe verbindingen te maken tussen natuurgebieden. Het is nu onduidelijk hoe dit geïmplementeerd wordt in het Natuurnetwerk dan wel of dit een nieuwe grondclaim inhoudt

Verzoek;

De relevante teksten omvormen van verslechtering en achteruitgang naar inzetten op verbetering.

Voor Zeeland geen nieuwe grondclaim bovenop het Natuurnetwerk.

Arbeid / huisvesting

Al decennia lang is huisvesting van arbeidskrachten een punt van discussie op allerlei niveau. Met corona is dat vorig jaar geëxplodeerd tot speerpunt.

Ondernemers en arbeidsbureaus hebben koortsachting voorzieningen getroffen en veel kosten gemaakt om de met name huisvestingsmogelijkheden te borgen. Oplossingen hiervoor zijn divers gebleken. Het Zeeuws huisvestingsvraagstuk moet ook in Zeeland zelf worden opgelost. De opties voor buiten de provincie zijn voor langere termijn onbetaalbaar voor de telers.

Verzoek;

Huisvestingsmogelijkheden voor arbeidskrachten verdienen een uniforme aanpak waarbij aandacht voor opties voor voldoende vestigingsmogelijkheden op het bedrijf, externe huisvesting dan wel centrale huisvesting.

Fauna

We hechten waarde aan maatschappelijk draagvlak voor de aanpak van faunaschade. Dit draagvlak kan alleen worden verkregen als sprake is van beheerbare populaties van in het wild levende diersoorten. Daarvan is momenteel geen sprake. Voor een groot aantal in het wild levende dieren gaat de populatieomvang de draagkracht van de verblijfs- en foerageergebieden ver te boven. Het gevolg hiervan is een aanzienlijke faunaschade aan land- en tuinbouw bouwgewassen. Agrarische ondernemers zijn producenten van voedsel en producten en willen geen schade aan hun gewassen ondervinden. Als er door omstandigheden toch boven proportionele schade ontstaat dan moet die vergoed worden.

Gemist wordt de visie op betere preventie, beheer en werkelijke schadeafwikkeling. Ook zich aandienende nieuwe schade veroorzakende diersoorten worden gemist zoals vossen maar ook de wolf zal op termijn een Zeeuwse discussie worden. Ratten zijn ook door steeds strengere wet en regelgeving een steeds groter probleem in het landelijk gebied, in het veld en op erven maar ook in bebouwde kom worden problemen steeds groter.

Verzoek;

Een adequate fauna preventie en schade oplossing is reëel om meer in balans te komen met een natuurlijk evenwicht in het landelijk gebied.

Klimaat / water

In voorbereiding is het Deltaplan Zoetwater. Een ambitieuze aanpak om te komen tot het maximaal inzetten van opties en mogelijkheden voor zoetwater.

Zoetwater is naast het agrarisch belang ook zeker een maatschappelijk belang. Daarmee is het ook een zaak dat het waterschap zoetwater ook meer als beleids uitgangspunt neemt.

Verzoek;

Het opnemen dat zoetwater voor de toekomst ook een breed maatschappelijk belang is met de bijbehorende consequenties.

Datum
15 maart 2021
Onderwerp
omgevingsvisie

Blad
5 / 5

Het mede zorgdragen dat waterbeheerders ook zoetwater in hun beleidsuitgangspunten opnemen.

Recreatie

Agrarische bedrijven met mini campings maken steeds meer werk van duurzaamheid waarbij energietransitie, slim watergebruik, kwaliteit en innovatie centraal staan maar ook samenwerkende onderscheidenheid met en tussen bedrijven en andere bedrijfstakken. Om dat meer en beter haalbaar te maken en in te springen op wensen van de consument is het noodzaak werk te maken van o.a. voldoende camperplaatsen en enige uitbreiding van staanplaatsen toe te staan. Daarbij ook aandacht voor nieuwe verblijfsvormen en actualiteit in de kwaliteit van het voorzieningen niveau.

Verzoek;

Het mogelijk maken van verdere kwaliteitsverbetering en het doorvoeren van vernieuwing door het toestaan van gecontroleerde uitbreidings mogelijkheden.

Borden voor de verkoop van agrarische producten

Streekproducten en korte ketens zijn inmiddels als begrip niet meer weg te denken maar ook praktisch geworden bij steeds meer ondernemers. En ook daar vinden we steeds meer verkoop punten al dan niet gespecialiseerd in productaanbod.

De daarbij behorende bestaande regelgeving is niet meer van deze tijd en behoeft aanpassing.

Verzoek;

Om de uitingen van verkooppunten kenbaar te maken is het wenselijk de omvang van bebording te vergroten en de afstand tot het bedrijf te herzien afhankelijk van de plaatselijke situatie.

Met vriendelijke groet,

Secretaris ZLTO Zeeland

College van Gedeputeerde Staten van Zeeland
Postbus 6001
4330 LA MIDDELBURG

uw brief van : 12 maart 2020
uw kenmerk :
zaaknummer :307855
contactpersoon :
telefoon :
e-mail :
verzonden :

- 7 MEI 2020

Terneuzen,

Onderwerp: Zeeuws-Vlaamse reactie op de eerste ruwe schets Zeeuwse Omgevingsvisie

Geacht College,

Op 12 maart jl. ontvingen wij uw bericht omtrent de internetconsultatie met betrekking tot de eerste ruwe schets van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021.

Mede in het licht van de Zeeuws-Vlaamse Regiovisie, waaraan momenteel wordt gewerkt, reageren wij gezamenlijk op de hoofdlijnen van de ruwe schets. Een meer gedetailleerde reactie wordt door de vakspecialisten per e-mail aan u toegestuurd.

Over het algemeen vinden wij de ruwe schets al behoorlijk gedetailleerd vormgegeven. Wij vragen ons af of een dergelijke detaillering past bij het karakter van een instrument als de provinciale omgevingsvisie.

Als Regio Zeeuws Vlaanderen zien wij graag meer aandacht voor:

- a. Het DNA van Zeeland als provincie.
De manier waarop Zeeland in de ruwe schets wordt beschreven, sluit niet aan bij het beeld dat we als provincie zouden moeten willen neerzetten. Zeeland is géén afgezonderd deel van Nederland en zelfs Europa, maar is daar juist onderdeel van. Door zijn ligging en structuur is Zeeland een gebied met volop kansen.
- b. Zeeuws Vlaanderen als economisch kerngebied met een grensoverschrijdend karakter.
De grensoverschrijdende samenwerking tussen de Zeeuws Vlaamse steden met Vlaanderen (Antwerpen-Hulst, Sluis als onderdeel van de Zwinregio en Kanaalzone Gent-Terneuzen) komt in deze ruwe schets naar onze mening nog onvoldoende aan bod.
- c. De rolverdeling provincie/gemeente
Onduidelijk is wat de rolverdeling wordt tussen de gemeenten en de provincie. De Omgevingswet biedt kansen voor meer lokale afwegingsruimte. Hoe dit zich verhoudt tot een provinciale omgevingsvisie van het detailniveau zoals dit nu aan de orde is, is onduidelijk.

- d. Bereikbaarheid/ontsluiting van Zeeland (nationaal en internationaal)
Het vervoersnetwerk van Zeeland moet niet alleen van Zuid naar West, maar ook van Noord naar Zuid en vv worden verbeterd. Dit geldt voor zowel personen- als goederenvervoer en voor het openbaar vervoer in het algemeen.
- e. Woningmarkt
De ruimte voor woningbouw wordt nu bepaald door de provincie. Hiervan ondervindt onze regio de gevolgen. De unieke ligging van Zeeuws-Vlaanderen zorgt voor een andere behoefte en vraagt dus om meer ruimte voor nieuwe woningbouw of herstructurering.
- f. Arbeidsmarkt
Een visie op een gezamenlijke grensoverschrijdende aanpak van het (dreigend) tekort aan arbeidskrachten verdient aanbeveling.
- g. Gebiedsgerichte aanpak
In de visie zou een gebiedsgerichte afweging van verschillende (milieu)belangen een plaats moeten krijgen. De gevolgen van milieu-invloeden van buiten Zeeland blijven nu nog onderbelicht.
- h. Gevolgen coronacrisis
Het maatregelenpakket rondom corona heeft zijn weerslag op de bedrijven in Zeeland en daardoor gevolgen voor de gehele Zeeuwse economie. Het zou goed zijn om hier in de visie nadrukkelijk aandacht aan te besteden.
- i. Digitale bereikbaarheid
Wij hechten belang aan een goede digitale bereikbaarheid in heel Zeeuws Vlaanderen.

Wij realiseren ons dat het door u toegezonden stuk een eerste ruwe schets betreft dat aan verandering onderhevig zal zijn. Wij gaan ervan uit dat wij bij het vervolg betrokken zullen blijven en daar waar nodig behouden wij ons het recht om te reageren indien wij hiertoe aanleiding zien. Zoals al is opgemerkt wordt er in het kader van de Zeeuws-Vlaamse Regiovisie momenteel gewerkt aan een gezamenlijk statement. Aanvullend op deze reactie berichten wij u zo spoedig mogelijk omtrent de inhoud van dit statement, dat meegenomen kan worden als input voor de Zeeuwse Omgevingsvisie.

Met vriendelijke groeten,

Burgemeester en Wethouders van Terneuzen

gemeentesecretaris,

4^a burgemeester,

J.G. (Jan) Princen

J.A.H. (Jan) Lonink

Burgemeester en Wethouders van Hulst,

gemeentesecretaris,

burgemeester.

S. ter Wal

J.F. Mulder

Burgemeester en Wethouders van Sluis

gemeentesecretaris.

burgemeester.

S.I. de Kievit-Minnaert

Mr. M.M.D. Vermue

Van: info@zajk.nl (ZAJK)

Aan: omgevingsvisie@zeeland.nl

Datum: 18-03-2021 om 13:17:47

Onderwerp: Reactie Omgevingsvisie op 18-03-2021 om 13:17:47

Goedemiddag,

Vanuit het Zeeuws Agrarisch Jongeren Kontakt zijn onze bestuurders betrokken geweest bij het opstellen en invullen van de bouwstenen.

Naar aanleiding van de concept stukken hebben wij een aantal vragen en/of opmerkingen op verschillende onderdelen.

Bouwsteen 12. Landbouw

Pagina 62.

- In de eerste alinea wordt gesproken over kringlopen die gesloten dienen te worden op basis van marktvraag. Wordt hier gesproken over de lokale of mondiale markt?

- Bij de indicatoren wordt gesproken over elektriciteitsgebruik. Stroom die de ondernemers via zon- en windenergie opwekken wordt vaak direct geleverd aan het net. Vervolgens nemen de ondernemers de stroom weer af van het net. Netto kunnen ze dan wel zelfvoorzienend zijn, maar de groene stroom die opgewekt wordt moet dan daar wel afgetrokken worden. Is het mogelijk om dit punt te verduidelijken?

- Er wordt gesproken over de nieuwe teelten. Het is daarbij belangrijk dat er aandacht komt voor een goede prijs en afzet van nieuwe teelten.

Pagina 63.

- Nieuwvesting of omschakeling naar intensieve veehouderij wordt uitgesloten. Wij zijn hier fel op tegen en verbazen ons over deze visie. Er wordt gestreefd naar kringlooplandbouw, waarbij er mest nodig is om kringlopen te kunnen sluiten. Wij hebben de intensieve veehouderij nodig om onze Zeeuwse gronden te kunnen bemesten. Het lijkt ons niet wenselijk om afhankelijk te zijn van mest uit andere regio's in Nederland. We moeten streven naar korte kringlopen uit eigen omgeving. Grote afstanden en transport is niet wenselijk gezien de klimaatdoelstellingen! Waarom dient een veehouder grondgebonden te zijn? Via samenwerkingen kunnen de kringlopen gesloten worden als het gaat om mest en voedselproductie.

- De bodemkwaliteit staat onder druk. Het is belangrijk om de vershraling van de bodem tegen te gaan. Evenwichtsbemesting is hiervoor noodzakelijk. Er moet extra ruimte komen voor stikstof en fosfaat om de kwaliteit van de bodem te verbeteren. De sector heeft inmiddels vele technieken ontwikkeld om dit op een verantwoorde wijze toe te passen en een evenwicht te creëren.

Pagina 64.

- In actie 1.1 wordt gesproken over het bereiken van maatschappelijke doelen. Maatschappelijk vinden wij een containerbegrip. Uiteindelijk is biodiversiteit en bodemkwaliteit van belang voor de ondernemers zelf. Wij stellen voor om deze zinnen anders te formuleren.

- Verdere groei van bio is het streven staat beschreven in 1.1. Wij stellen voor om dit aan te passen naar 'ondersteuning van de verdere groei van de markt van de biologische landbouw is het streven'. Als de omstandigheden voor het verdienmodel beter worden, dan stappen ondernemers vanzelf over. Er liggen daarbij nog grote uitdagingen zoals arbeid en huisvesting van internationale arbeidskrachten.

Pagina 66.

- Het optimaliseren van het bodemleven gaat gepaard met mestgebruik. De huidige normen zijn te krap, waardoor we niet de juiste hoeveelheid minerale voedingsstoffen in de bodem hebben. Verwerkte dierlijke mest kan wellicht gebruikt worden als kunstmestvervanger.
- Er wordt gesproken over groene gewasbeschermingsmiddelen en natuurlijke meststoffen. De groene middelen zijn vaak duurder en minder efficiënt. Er zal eerst een betere prijs moeten komen voor de producent, voordat de ondernemer deze hogere kosten kan betalen. Het is mogelijk om natuurlijke meststoffen te gebruiken, maar de effectiviteit is vaak lager. De normen moeten dus versoepeld worden om dierlijke mest te stimuleren bij de agrarische ondernemers.
- Wordt er bij de nulmeting ook rekening gehouden met de stappen die de afgelopen tien jaar al gezet zijn door de agrarische sector?
- Bij actie 3.2 wordt gesproken over het bevorderen van energie opwekking. Het stroomnetwerk in de polders is momenteel vaak niet toereikend om terug te leveren stroom te verwerken. Ook het salderen is voor grootgebruikers niet mogelijk, terwijl dit is nou net erg aantrekkelijk voor een boeren bedrijf. Salderen moet aantrekkelijk zijn, want stroom kan nog maar moeilijk opgeslagen worden. Veel agrarische ondernemers hebben veel stroom nodig bij de bewaring van hun product in de winterperiode, terwijl de zonnepanelen in de zomer de meeste energie opwekken.
- Komt er een vergoeding per ha voor het vastleggen van CO₂ in de bodem?

Pagina 67.

- Bij actie 4.1 wordt geschreven dat agrarische ondernemers een conforme prijs ontvangen. Wie gaat dit betalen en wie gaat deze uitbetaling organiseren?
- Er wordt bij actie 4.1 gesproken over het uitrollen van nieuwe initiatieven als strokenteelt en agroforstry. Deze initiatieven worden nog maar net getest en zijn nog niet praktijkrijp. Het lijkt me goed om dit aan te passen en eerst te onderzoeken of het haalbaar is en wat de voor- en nadelen zijn van deze nieuwe teeltwijzen.

Bouwsteen 15. Natuur

Pagina 84.

- geen verschil tussen omwonende en niet omwonende van natuurgebieden in het ervaren van disteloverlast. Jacobskruiskruid, distels, vossen en ganzen waaien/lopen uit/over vanuit de natuurgebieden naar de landbouwgebieden.

Pagina 85.

- forse toename van gazen, wat wordt hieraan gedaan in de toekomst? De vos is een zeer grote predator van eerder genoemde bedreigde weide en kustvogels, wat gaan we aan dat probleem doen? deze vos jaagt 365 dagen per jaar!

Pagina 86.

- Natuurontwikkeling; vanaf nu 100 ha per jaar nieuwe natuur realiseren. Op welke gronden wordt deze natuur gerealiseerd? Wordt de druk op stikstof dan nog groter?

Pagina 90.

- Er dient nog 800 ha nieuwe natuur te worden ingericht in Zeeland. Er is al flinke druk op de grondmarkt. Worden de grondprijzen dan nog hoger? Weinig perspectief voor de jonge boeren.

Als jullie vragen hebben over bovenstaande, dan horen we het graag. Uiteraard kunnen we onze punten mondeling toelichten.

Met vriendelijke groet,
Het ZAJK Bestuur

Bijlagen: geen

Waterschap **Scheldestromen**

Provincie Zeeland
Postbus 6001
4330 LA MIDDELBURG

uw brief	:	behandeld door	:
uw kenmerk	:	doorkiesnummer	: 088-2461266
ons kenmerk	: 2021009827	e-mail	: info@scheldestromen.nl
	(bij reactie graag dit nummer vermelden)	verzendsdatum	: 30 maart 2021
bijlagen	:	projectnummer	:

onderwerp : wateradvies voorontwerp 'Omgevingsvisie en Omgevingsverordening'

Middelburg, 4 maart 2021

Geachte heer, mevrouw,

De provinciale omgevingsvisie, omgevingsverordening en milieueffectrapportage (versie voorontwerp) die u aan ons heeft voorgelegd geven ons aanleiding het volgende op te merken.

Kanttekening kaartmateriaal en aanpassingen tijdens achterbanraadpleging

De omgevingsvisie en omgevingsverordening bevatte tijdens de achterbanraadpleging geen kaartmateriaal, waardoor het op onderdelen (m.n. instructieregels in de verordening) niet goed bekeken kan worden. Daarnaast vinden gesprekken en tekstaanpassingen plaats op de ter inzage gelegde omgevingsverordening tijdens het termijn van de achterbanraadpleging.

Omgevingsvisie

Het waterschap herkent veel uitgangspunten die zijn beschreven in de omgevingsvisie. Op een aantal onderdelen (in deel B) voorzien wij ook een rol én vragen wij u onze kennis en expertise mee te nemen. Wij denken en bouwen ook mee op de onderdelen gezonde leefomgeving, mobiliteit, behoud van waterstaats erfgoed en het landschap. Ook zoeken wij actief aansluiting bij de onderdelen onderwijs en de arbeidsmarkt voor ontwikkeling van de medewerker van morgen.

Scheldestromen voorziet een actieve rol op het gebied van klimaatadaptatie, waterveiligheid en zoetwaterbeschikbaarheid. Deze rollen gaan verder dan de reglementair vastgestelde rol 'operationeel beheerder', zoals u beschrijft in de visie. We zien een verschuiving van operationeel beheer naar de inbreng van kennis en expertise bij gebiedsontwikkelingen. Dit vraagt een andere kijk van zowel het waterschap (verbreding taken), als ook de gebiedspartners en de provincie.

Tevens vraagt u van het waterschap een verbrede kijk op waterveiligheid. U vraagt ons te adviseren over overstromingsrisico's én ontwikkelingen in de overstromingsgevoelige gebieden. Wij brengen daar graag onze kennis en expertise in. U vraagt ons ook om vluchtroutes aan te wijzen én evacuatieplannen te maken. Deze laatste activiteiten horen en passen ook naar de toekomst toe beter bij de Veiligheidsregio Zeeland. Bij het maken van deze plannen en routes voorzien wij u en de veiligheidsregio uiteraard wel onze kennis en expertise.

Postadres:

Postbus 1000,
4330 ZW Middelburg

Bezoekadressen:

Kanaalweg 1,
4337 PA Middelburg

Kennedylaan 1,
4538 AE Terneuzen

t 088 2461000 (lokaal tarief)
f 088 2461990
e info@scheldestromen.nl
s www.scheldestromen.nl

Meer in detail attenderen wij u op ons lopende onderzoek naar zon(nepanelen) op dijken. U geeft in stellige bewoordingen aan dat dit dé oplossing is. Wij constateren dat de waterveiligheid niet ten kosten mag gaan van ontwikkeling op het gebied van duurzame energie en biodiversiteit. Wij vragen u deze tekstpassage te nuanceren én vooral ook te kijken naar het stimuleren van zon op (bedrijfs)gebouwen. Meervoudig en duurzaam ruimtegebruik is naar ons inzicht vooral ook van toepassing op bestaande bouw en nieuwbouw.

Omgevingsverordening

Voor de lezer is de onderbouwing van de provinciale omgevingswaarde vanuit de omgevingsvisie moeilijk te traceren. In de omgevingsverordening wordt vanuit de omgevingswaarden regels gesteld. Geadviseerd wordt de omgevingswaarden vanuit de visie herkenbaar op te bouwen.

Wij vragen u specifiek blijvende aandacht voor de Nieuwe Economische Draggers (hierna NED's) in het buitengebied. Wij verstaan uw zoektocht naar een vitaal landelijk gebied én dat NED's daarin een belangrijke rol vervullen. We zien wel dat deze NED's steeds vaker op plaatsen waar het leidt tot problemen met de waterkwaliteit of verkeersonveilige situaties. NED's kunnen zich niet ontwikkelen zonder adequate voorzieningen, zoals een goede verkeersontsluiting en aansluiting op de riolering. Wij vragen u hiervoor instructieregels op te nemen in de omgevingsverordening.

Ten aanzien van de herplant van bomen heeft het waterschap een specifieke opmerkingen over de onderlinge plantafstand. In artikel 2.11.3.1 lid c wordt aangegeven dat bij herplant de onderlinge plantafstand tussen de bomen in de rij maximaal 10 meter mag bedragen. Voor duurzame bomen geldt een uitzondering. Het waterschap hanteert een plantafstand van 12 meter tussen twee bomen, zodat de boomkroon ruimte heeft zich te ontwikkelen én de kans op onveilige situaties door bijv. takbreuk afneemt. Daarnaast blijft het onderhoud aan sloten ter hoogte van bomen beter uitvoerbaar waardoor de waterafvoer beter gewaarborgd kan worden. Wij vragen u begrip voor onze opvatting van duurzaam beheer, herplant en gezonde ontwikkeling van bomen.

In de commissie ging één van de vragen over 'water als ordenend principe'. Dit principe is in de nationale omgevingsvisie vertaald naar functie volgt (water)peil. De provincie neemt dit aspect mee in de regionale klimaatadaptatiestrategie (KAS). De KAS is bij het ontwerp omgevingsvisie 'ingevlochten' hebben wij geconstateerd.

Hoogachtend,

het dagelijks bestuur
van waterschap Scheldestromen

dr. A.P.M.A. Vonck
secretaris-directeur

mr. drs. A.J.G. Poppelaars
dijkgraaf

Foto: Alouk Derwaard

Hart voor wandelen

Wandelnet gelooft dat wandelen iedereen vooruithelpt. Omdat wandelen leuk en gezond is, bijdraagt aan economische ontwikkeling en een duurzame, vitale samenleving. Wandelnet werkt vanuit vijf domeinen aan het wandelplezier in Nederland: routes, belangenbehartiging, vrijwilligers, community en beleid.

11.000 km landelijk routenetwerk

Samen met collega-organisaties Nivon en KWBN ontwikkelt en beheert Wandelnet 11.000 km Lange-Afstand-Wandelpaden (LAW's®) en Streekpaden. Dit landelijke netwerk is te herkennen aan de wit-rode en geel-rode markeringen. Vier LAW's maken onderdeel uit van het Europese netwerk. Het landelijk netwerk wordt aangeboden via wandelnet.nl (voor de consument) en via de landelijke routedatabank (voor overheden). Beide sites bieden ook ruimte voor de regionale routenetwerken; op wandelnet.nl via de knooppuntenplanner wandelnet123.

Op de bres voor wandelaars

Op landelijk, regionaal én lokaal niveau maakt Wandelnet zich sterk voor de belangen van wandelaars en voetgangers. We zetten ons in om 'lopen' te agenderen bij verschillende overheden. Vanuit verschillende dossiers zoals sport, natuur, ruimte, mobiliteit en gezondheid pleiten we voor de kwaliteit en het behoud van wandelpaden.

Vrijwilligers aan de basis

Veel werk wordt gedaan door meer dan 900 enthousiaste vrijwilligers. Het merendeel hiervan werkt aan de ontwikkeling en beheer van een van de Lange-Afstand-Wandelpaden, Streekpaden, NS- of Stad te Voet-wandelingen. Maar ook op andere terreinen, zoals belangenbehartiging zijn vrijwilligers actief.

De vrijwilligers worden gefaciliteerd door het bureau in Amersfoort. Hier zorgt een team van wandelspecialisten voor de coördinatie en uitvoering van de werkzaamheden. Het bestuur van Wandelnet is verantwoordelijk voor de stichting en het gevoerde beleid.

Voor en door wandelaars

Wandelnet is een organisatie 'voor en door' wandelaars. Daarom bouwen we aan een goede relatie met een grote groep wandelaars in Nederland via o.a. wandelnet.nl: het startpunt voor wandelend Nederland. Het faciliteren en uitbreiden van onze 'community' zien we als een belangrijke opgave.

Om van betekenis te kunnen zijn voor wandelaars is inzicht nodig. Door kennis van de wandelmarkt te vergaren en onderzoek te verrichten, vangen we signalen op en kunnen we anticiperen en proactief handelen.

Financiering

Wandelnet staat geregistreerd als een Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI). De activiteiten worden gefinancierd door:

- Rijk en provincies
- Donaties en schenkingen
- Projecten
- Verkoop van publicaties

Wandelen in cijfers*

10,5 miljoen Nederlanders wandelen voor het plezier. Dat zijn 2 op de 3 Nederlanders.

Jaarlijks worden er 441 miljoen wandelingen gemaakt.

Wandelen staat al jarenlang op plek nr.1 als het gaat om populairste vrijetijdsactiviteit.

Iedereen wandelt, maar de grootste groep wandelaars valt in de leeftijdscategorie 45 t/m 74 jaar (52%).

Wandelen draagt bij aan de lichamelijke en geestelijke gezondheid. Door dagelijks te wandelen daalt het risico op hartproblemen en diabetes met circa 50%.

Wandelaars geven jaarlijks circa 1,7 miljard uit aan wandelen. Het gaat hier om uitgaven aan kaarten, kleding, schoenen, horeca, openbaar vervoer en overnachtingen.

Kijk voor meer informatie op www.wandelnet.nl/publicaties-cijfers

* Bron: Nationale Wandelmonitor 2016

MEER INFORMATIE
www.wandelnet.nl

Wandelnet

Postbus 846

3800 AV Amersfoort

T 033 465 36 60

E info@wandelnet.nl

I www.wandelnet.nl

@wandelnet

wandelnet

Provincie Zeeland

Ons kenmerk: 21.023
Onderwerp: Reactie voorontwerp omgevingsvisie en -verordening
Datum: 26 maart 2021

Stichting Wandelnet

Berkenweg 30

Postbus 846

3800 AV Amersfoort

T 033 465 36 60

F 033 465 43 77

info@wandelnet.nl

www.wandelnet.nl

Geachte heer/mevrouw,

Inleiding

Er is momenteel veel aandacht voor wandelen, vanuit huis en elders. In deze reactie vragen we als Wandelnet om ook in de omgevingsvisie Zeeland en de verordening op een (nog betere) wijze aandacht te besteden aan wandelen. Daarbij gaat het niet alleen om het wandelen van A naar B, zoals via Lange-Afstands-Wandelpaden en Streekpaden, maar ook om het rondje in de buurt van de woning of van het werk en het wandelen als vervanger van de fiets en de auto. In deze reactie verwijzen wij ook naar andere omgevingsvisies en geven we aan op welke punten we vinden dat er meer aandacht besteed moet worden aan wandelen in de visie en in de verordening. We zijn graag bereid om met u daarover te overleggen om tot aanscherping van het beleid en de uitvoering daarvan te komen.

Algemeen

Vaak wordt wandelen nog steeds gezien als iets dat men in de vrije tijd doet als recreatieve bezigheid. Daarvoor is in Zeeland veel aandacht, ook in het voorontwerp van de Omgevingsvisie. Het gaat daarbij onder meer om de streekpaden en de Lange-Afstands-Wandelpaden. Zeeland kent twee lange-Afstands-Wandelpaden: het Grenslandpad en het Kustpad en één streekpad: het Oosterscheldepad. Ook bij de toeristische centra van Zeeland is redelijk wat aandacht voor wandelpaden. Juist in deze tijden merken we dat wandelen ook belangrijker is geworden voor de mensen die momenteel meer dan tot voor kort, vanuit hun werk gebonden zijn aan hun eigen woonomgeving. Steeds meer mensen beginnen de werkdag met een wandeling of gaan in de middagpauze wandelen. Het is dan belangrijk dat de omgeving aantrekkelijk en veilig is om te wandelen. Bij die veiligheid gaat het om verkeersveiligheid en sociale veiligheid. Wandelen wordt ook in de vorm ook sterk gezien als een stimulans vanuit de gezondheid.

Een derde manier van wandelen is vanuit het perspectief van vervanging van andere vervoersmodaliteiten. Het omgevingsbeleid zou moeten bevorderen dat mensen naar school, naar winkels, naar de huisarts wandelen i.p.v. fietsen of met de auto. Vooral in de (grotere) kernen kan en moet deze vorm van wandelen meer aandacht krijgen.

Wandelen in de visies van andere overheden

In de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) en in diverse provinciale omgevingsvisies wordt veel aandacht besteed aan het bevorderen van wandelen vanuit het oogpunt van de volksgezondheid en vanuit sociaal perspectief. In de NOVI komt het wandelen op diverse plaatsen aan de orde. Wandelen wordt benoemd als bijdrage aan een gezonde en veilige leefomgeving (Deel A, p.34 en 50) en er wordt aandacht besteed aan het stelsel van fiets-, wandel- en vaarnetwerken. Deel B van de NOVI geeft op p.18 de kaart

met de die netwerken. Ook de 2^e Kamer heeft bij de behandeling van de NOVI aandacht besteed aan wandelen en heeft bij motie ¹de rijksoverheid opgedragen haar verantwoordelijkheid te nemen. Bij kamerbrief van 17 februari 2021 heeft de regering aangegeven hoe zij zal omgaan met de motie. In het bij de NOVI behorende Besluit Kwaliteit Leefomgeving (BKL), dat vergelijkbaar is met een provinciale verordening is met name aandacht gevraagd voor de LangeAfstandsWandelpaden en de Streekpaden; zie artikel 5.161b van het BKL. Kort samengevat moet een nieuw omgevingsplan rekening houden met de bestaande en aangewezen paden.

Van de reeds vastgestelde provinciale omgevingsvisies noem ik met name die van Utrecht. In de visie van Utrecht komt het wandelen aan de orde in het beleid voor een gezonde en veilige leefomgeving, in het beleid voor een gezond en klimaatbestendig wonen en in het beleid rond functieverandering in het landelijk gebied. En in de Utrechtse verordening is in de instructieregels (artikel 4.1) aandacht besteed aan bereikbaarheid bij nieuwe ontwikkelingen en aan wandelroutes in de stiltegebieden en in de recreatieve zones.

Wandelen in de voorontwerpen van Zeeland

Deel A van de omgevingsvisie besteedt op enkele plaatsen aandacht aan wandelen en dan gaat het vooral om wandelen in de directe leef- en woonomgeving. Op p.8 verwijst u naar de tekst in de NOVI over het belang van een goede bereikbaarheid van woningen door o.m. wandelpaden. Op p.18 schetst u de huidige situatie: 'De aanwezigheid van natuur dichtbij stimuleert mensen meer te wandelen of te sporten; dat resulteert dan weer in minder overgewicht. De huidige woonomgeving wordt als autogericht ervaren, waardoor de straat vaak onveilig en onaantrekkelijk is om er te wandelen of te fietsen.' In het beleid rond recreatie en toerisme benoemt (op p.35) kort het belang van wandelen en fietsen voor de recreant.

Deel B van de omgevingsvisie schrijft deze teksten over wandelen (en vele andere onderwerpen) verder uit. Zo schetst u op p.38 dat het vaak ontbreekt aan toegankelijke wandel-/fietsroutes voor ouderen en op p.39 dat goede wandel- en fietsvoorzieningen belangrijk zijn voor zowel bezoekers als bewoners van de provincie. U geeft aan op p. 91 dat ingezet wordt op het voortzetten van het beheer van de bestaande 2100 kilometer wandelnetwerk en boerenlandpaden en dat de terreinbeheerders daarvan het beheer uitvoeren.

In de verordening wordt geen aandacht besteed aan wandelen.

Ons commentaar

- a. Het valt ons op dat het onduidelijk is welke rol u als provincie heeft bij het stimuleren van wandelen in de directe woon- en leefomgeving, zowel vanuit bevordering van de gezondheid als vanuit het stimuleren van wandelen als vervoersalternatief. U signaleert dat de huidige woonomgeving als autogericht wordt ervaren, maar u geeft niet aan wat de rol van de provincie is om daaraan iets te doen.
- b. Ook uw rol bij het beheer en aanleg van de recreatie wandel- en fietspaden is onduidelijk; u verwijst naar de terreinbeheerders maar die zullen dat deels in uw opdracht doen en met (financiële) steun van uw kant.
- c. U besteedt geen aandacht aan de spanning die er op verschillende plaatsen in Zeeland is tussen wandelaars en fietsers die gebruik moeten maken van dezelfde infrastructuur.
- d. Het is ook opmerkelijk dat in de verordening geen regels zijn opgenomen die betrekking hebben op wandelen en fietsen. Daarbij zou het om een regel kunnen

---

¹ motie van de leden Van Gerven/Dik-Faber, Kamerstukken II 2020/21 34682, nr. 59.

gaan die vergelijkbaar is met artikel 5.161B van het BKL en dan van toepassing op de regionale wandel- en fietspaden in Zeeland.

We zijn graag bereid om met u in gesprek te gaan om meer aandacht te besteden aan de rol van de provincie bij het stimuleren van het lopen/wandelen in Zeeland en te bezien op welke punten de teksten in de visie en in de verordening aangescherpt kunnen worden.

Wandelnet denkt graag met u mee

Uiteraard denken we de komende tijd graag met u mee! Verder stellen wij onze routedata beschikbaar via onze landelijk routedatabank (via www.routedatabank.nl). Wandelnet kent een uitgebreid netwerk aan vrijwilligers, ook in uw provincie. Voor nadere kennismaking en meer informatie is uw contactpersoon namens Wandelnet Martin van den Bergh, per mail bereikbaar via: m.vd.bergh@hccnet.nl .

Met vriendelijke groeten,
Wandelnet

Frank Hart
belangenbehartiging

bijlagen:
1. Infoblad 'Over Wandelnet'

Reactie Zeeuwse Omgevingsvisie 2021

Van: Bestuur VNO-NCW Zeeland

Datum: Sas van Gent, 31 maart 2021

Opsteller: , regiomanager VNO-NCW Zeeland

Reactie VNO-NCW Zeeland op concept Zeeuwse Omgevingsvisie 2021

Na ledenraadpleging 18 maart 2021

De Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 is in concept gereed. Het is een belangrijk document dat een kader biedt voor hoe Zeeland er in de toekomst uit zal zien. VNO-NCW Zeeland heeft input geleverd bij de totstandkoming van het concept met als uitgangspunt een visie die ook recht doet aan de belangen van het bedrijfsleven. Inmiddels is het concept van de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 uitgegroeid tot een zeer omvangrijk document met diverse bijlages. Wij hebben de stukken dan ook nogmaals doorgenomen en hebben een speciale onlinebijeenkomst georganiseerd om de visie met onze leden door te nemen.

Er zijn veel onderwerpen behandeld. Mede op basis van de feedback van de leden is deze reactie opgesteld door het bestuur van VNO-NCW Zeeland. Ons doel is een ambitieuze en werkbare Omgevingsvisie die inzet op een nog sterker en mooier Zeeland met ruimte voor duurzame groei van het aantal inwoners en bedrijvigheid.

VNO-NCW Zeeland zal de definitieve vaststelling van de Zeeuwse Omgevingsvisie blijven volgen, en de uitvoering van deze visie en daaraan verwante plannen monitoren.

Algemene reactie

Zoals gesteld is de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021 een veelomvattend document. Vanwege het grote aantal verschillende onderwerpen is de impact van de individuele onderdelen, en de invloed daarvan op andere, lastig te overzien.

VNO-NCW Zeeland zet in op een sterke groei van Zeeland, wat betreft inwoners en wat betreft economische activiteit. Het is belangrijk dat de nieuwe Zeeuwse Omgevingsvisie daar ruimte voor biedt. Er zijn in dat kader aandachtspunten die in de Omgevingsvisie moeten worden aangepakt.

De uiteindelijke Zeeuwse Omgevingsvisie moet bijdragen aan:

- De ambitie die uitstraalt dat **Zeeland kiest voor groei**;
- De positie van Zeeland als centrale regio in (een overbelast) Noord West Europa: **samenwerking met omliggende regio's**, Zuid-Holland, West-Brabant en Vlaanderen op dossiers als woningbouw, infrastructuur, voorzieningen, cultuur en arbeidsmarkt, moet in de Omgevingsvisie nadrukkelijk worden opgenomen;
- De versterking van de **Zeeuwse economie** en het belang van het bedrijfsleven, de industrie en haven daarbij nadrukkelijk benoemen: **het belang van een gezonde economie is in de huidige visie onderbelicht**;
- Het structureel positioneren van **Zeeland als aantrekkelijke regio** om te wonen, werken, leren, leven en recreëren: werken in Zeeland moet meer nadruk krijgen in de visie;
- Een **brede welvaart** in de regio; het structureel versterken van alle welvaartsonderdelen en de samenhang ervan - arbeidskansen, goed en bereikbaar onderwijs, een gunstig vestigingsklimaat voor bedrijven en instanties, economische groeimogelijkheden, leefbaarheid en voorzieningenpeil voor inwoners, bereikbaar onderwijs op alle niveaus, aantrekkelijkheid om er te recreëren;

Reactie Zeeuwse Omgevingsvisie 2021

Van: Bestuur VNO-NCW Zeeland

Datum: Sas van Gent, 31 maart 2021

Opsteller: , regiomanager VNO-NCW Zeeland

- De verdere vermindering van de **bestuurlijke complexiteit** van de regio: de slagkracht van onze provincie wordt ernstig gehinderd door de veelheid aan bestuurlijke lichamen die elkaar meer hinderen dan versterken.

Strategische thema's

In de bijeenkomst met de leden is ingezoomd op een drietal strategische (sub) thema's waar leden hun input op konden geven. De thema's die hier verder worden uitgediept zijn:

- I. Uitstekend wonen en leven in Zeeland/Balans in de grote wateren en het landelijk gebied.
- II. Een duurzaam en innovatieve economie/Klimaatbestendig en CO2 neutraal Zeeland
- III. De Zeeuwse Arbeidsmarkt

Opmerkingen/aandachtspunten met betrekking tot de thema's:

I. Uitstekend wonen en leven in Zeeland/Balans in de grote wateren en het landelijk gebied

1. Bij het thema 'uitstekend wonen en leven in Zeeland' moet **werken** nadrukkelijk worden benoemd. Daarmee moet ook de relatie met **bedrijvigheid** worden gelegd, dat in de Omgevingsvisie ten onrechte ondergeschikt lijkt te zijn aan andere thema's;
2. **Woningbouw** is een belangrijke pijler voor de leefbaarheid en groei van Zeeland:
  - a. Opnemen van een duurzame woningbouwstrategie waarbij rekening wordt gehouden met de continu oplopende vraag naar woningen en de bevolkings- en huishoudensontwikkelingen;
  - b. Een evenwichtige spreiding van woningbouw en voorzieningen over heel Zeeland, waarbij ook de kleinere kernen worden meegenomen;
  - c. Creëren van een meer stedelijk milieu op Walcheren: samenvoegen van Vlissingen en Middelburg, in ieder geval wat betreft ruimtelijke planning en voorzieningen, en robuuste gemeenten/dorpen elders (winkels en voorzieningen);
3. Mobiliteit: verbetering **infrastructuur en openbaar vervoer**
  - a. Zowel tussen Zeeuwse steden en regio's als tussen Zeeland en omliggende regio's als Zuid-Holland, Noord-Brabant en Vlaanderen;
  - b. Ruimte scheppen voor aanpak piekbelasting wegennet (A58, Midden Zeeland-route): robuuster maken door capaciteit te vergroten voor groeiende bevolking, bedrijvigheid en alternatieve routes bij calamiteiten;
4. Aandacht voor versterking **kennisinfrastructuur** op alle niveaus:
  - a. Onderwijsvoorzieningen uitbreiden en afstemmen op de markt: o.a. bouwopleiding, installatie-, procestechniek, havenschool, industrieel ontwerp;
  - b. Goed bereikbare onderwijsvoorzieningen, basis- en voortgezet onderwijs in alle Zeeuwse gemeenten;
  - c. Fondsen om BBL/BOL opleidingen te faciliteren;
5. Klimaatadaptatie: grondwater is een schaars goed en zorgvuldige **grondwateronttrekking** is noodzakelijk en is een strategisch onderwerp voor de Omgevingsvisie.

Reactie Zeeuwse Omgevingsvisie 2021

Van: Bestuur VNO-NCW Zeeland

Datum: Sas van Gent, 31 maart 2021

Opsteller: , regiomanager VNO-NCW Zeeland

Opmerkingen/aandachtspunten met betrekking tot de thema's:

II. Een duurzaam en innovatieve economie/Klimaatbestendig en CO2 neutraal Zeeland

1. **Strategische geografische ligging** van Zeeland benadrukken/benutten:
  - a. Centraal gelegen delta in Noordwest-Europa: o.a. internationale vaarwegen, achterlandverbindingen, waterstof-hub, gevarieerde economie met haven, industrie, sterk midden- en kleinbedrijf (MKB);
  - b. Voor brede welvaart en een duurzame maatschappij is een succesvol bedrijfsleven nodig en dus een gunstig vestigingsklimaat;
  - c. De ontwikkeling van het havengebied, de North Sea Port regio, moet een strategisch onderdeel zijn van de Omgevingsvisie;
  - d. Economisch belang van Zeeland/het bedrijfsleven moet sterker meewegen bij het streven naar de UNESCO Geopark status voor de Schelde Delta;
2. **Energietransitie** van het bedrijfsleven, de industrie in Zeeland moet worden ondersteund door passende regelgeving en ruimte voor/investeringen in de benodigde infrastructuur:
  - a. Provincie moet inzetten op CO2-afvang in de regio en aansluiting op landelijke CO2-opslag om realisatie van korte termijn klimaatdoelen (2030) mogelijk te maken;
  - b. Voor elektrificatie van industriële processen is aansluiting op het 380kV netwerk in Zeeuws-Vlaanderen belangrijk en de toegang tot duurzame energie, wind en zon. Kernenergie is een serieuze optie die onderzocht moet worden;
  - c. Investeren in een e-netwerk is noodzakelijk voor een verdere verduurzaming (elektrificatie) van mobiliteit;
  - d. Voor een succesvolle energietransitie moeten sector-overstijgende oplossingen mogelijk worden gemaakt;
  - e. Bedrijfsleven onderschrijft de klimaatdoelstellingen voor 2050. De eisen voor 2030 kunnen echter leiden tot suboptimale investeringen die uiteindelijk onvoldoende kunnen bijdragen aan de doelstellingen van 2050;
3. Inzet op **circulariteit** niet beperken tot regionale kringlopen binnen Zeeland:
  - a. Ook interregionale/internationale kringlopen opnemen in de Omgevingsvisie;
  - b. Inzetten op Zeeuws logistiek cluster op het gebied van interregionale/internationale circulariteit: door innovatief gebruik van reststromen en grondstoffen ontstaan duurzame nieuwe stromen die Zeeuwse economie versterken;
4. Meer **groeiruin**te nodig voor bedrijven, bedrijventerreinen en haven:
  - a. Voor verdere ontwikkeling van MKB, industrie en haven moet in de Omgevingsvisie ruimte worden gemaakt; er zijn in deze grote zorgen over de huidige aanpak van de stikstof-situatie;
  - b. Sloegebied en Dow/Mosselbanken als vestigingslocatie voor bedrijven met brand- en explosiegevaar is te beperkend;
  - c. Vestigingslocatie voor bedrijven met mogelijk effect toxische wolk (een van de drie scenario's bij externe veiligheid) wordt geheel niet benoemd. Dit beperkt bedrijven die relevant kunnen zijn voor energie- en klimaattransitie;

Reactie Zeeuwse Omgevingsvisie 2021

Van: Bestuur VNO-NCW Zeeland

Datum: Sas van Gent, 31 maart 2021

Opsteller: , regiomanager VNO-NCW Zeeland

---

5. Bij de uitvoering van de visie en daaraan verwante plannen is de kwaliteit van omgevingsdiensten zoals de RUD Zeeland cruciaal. Deze is thans onderbezet wat een professionele dienstverlening in de weg staat;
6. Betrek het bedrijfsleven bij de ontwikkelingen: deel informatie en kennis om te voorkomen dat er een achterstand ontstaat ten opzichte van andere regio's.

Opmerkingen/aandachtspunten met betrekking tot het thema:

III. De Zeeuwse Arbeidsmarkt

1. **Werken in Zeeland en arbeidsmarkt zijn onderbelicht** in de Omgevingsvisie: deze onderwerpen zijn cruciaal voor een succesvolle ontwikkeling van Zeeland;
2. Faciliteren, van een **grensoverschrijdende arbeidsmarkt**: Zeeland – Vlaanderen:
  - a. Voortslepende grensarbeiders-problematiek moet voortvarend worden aangepakt: eenvoudiger regelgeving afgestemd de situatie in Zeeland en Vlaanderen;
3. Aanpak onbalans vraag en aanbod arbeidsmarkt:
  - a. Aansluiting van onderwijs op de arbeidsmarkt moet onderdeel zijn van de Omgevingsvisie: inzet is scholing en carrièrekansen;
  - b. Toekomstbestendig: nieuwe kansen in kader van energietransitie en circulariteit;
  - c. Aandacht voor het betrekken van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt;
  - d. Inzetten op het faciliteren van een leven lang leren;
  - e. Regie op de Zeeuwse arbeidsmarkt centraliseren: versnippering van initiatieven en programma's tegengaan;
4. Robotisering en andere nieuwe sleuteltechnologieën opnemen waarbij bedrijfsleven, onderzoeksinstellingen en onderwijs samen moeten optrekken;
5. Focus op de positionering van Zeeland: ideale regio voor wonen, studeren en werken:
  - a. Aantrekkingskracht van zeeland versterken voor talenten buiten Zeeland
6. Aandacht voor versterking kennisinfrastructuur op alle niveaus:
  - a. MBO, HBO en WO;
  - b. Delta Kenniscentrum als aanjager.

Het bestuur van VNO-NCW Zeeland is te allen tijde bereid om deze reactie nader toe te lichten. Daarover kan contact worden gelegd met regiomanager Erik van Oosten:

Regiomanager VNO-NCW Zeeland

\ E

VNO-NCW Zeeland \ Westkade 104, 4551 CG Sas van Gent \ www.vnoncwbrabantzeeland.nl

Gedeputeerde Staten van Zeeland
Postbus 6001
4330 LA MIDDELBURG

UW BRIEF VAN
7 januari 2021
BEHANDELD DOOR
E. Jasperse
ONDERWERP

UW KENMERK
20041379
BEZOEKADRES
Paul Krugerstraat 1

ONS KENMERK
1275925 / 1299485
TELEFOON
0118-487367

DATUM
1 juni 2021
BIJLAGEN

Reactie achterbanraadpleging Omgevingsvisie Provincie Zeeland

Geacht college,

U heeft ons in de gelegenheid gesteld om te reageren op het voorontwerp van uw Omgevingsvisie in de fase van de achterbanraadpleging. Deze achterbanraadpleging maakt onderdeel uit van uw proces om te komen tot een breed gedragen omgevingsvisie voor de provincie Zeeland.

De gemeenten Veere, Middelburg en Vlissingen geven als regio Walcheren een gezamenlijke reactie op uw voorontwerp omgevingsvisie.

Waardering

Allereerst willen wij onze waardering uitspreken voor zowel de inhoud van het voorontwerp als het proces dat u tot nu toe doorlopen heeft. U heeft het afgelopen anderhalf jaar veel inzet gepleegd om al uw stakeholders, medeoverheden en burgers te betrekken bij het proces om voldoende draagvlak te creëren voor de visie. Wij hebben ervaren dat u luisterde naar de ontvangen opmerkingen en deze ook verwerkt heeft in het voorontwerp. Met deze achterbanraadpleging, die voorafgaand aan de officiële terinzagelegging plaatsvindt, zet u dit ingezette spoor voort.

Gezamenlijke reactie

De gemeenten op Walcheren zijn ook ieder hun omgevingsvisie aan het vorm geven. Dit doen zij ieder voor zich, maar wel in gezamenlijk overleg. Waar mogelijk zoeken wij de samenwerking op. Deze brief is daar ook een resultante van en wij willen gezamenlijk uw aandacht vragen voor een aantal zaken die het voorontwerp van de omgevingsvisie aangaan.

Ambitie en kernkwaliteiten

U heeft uw ambities in de visie verwoord middels vier maatschappelijke uitdagingen. Zoals u zelf in uw voorwoord aangeeft is de visie breed; alle onderwerpen die effect hebben op of onderdeel uitmaken van de fysieke leefomgeving, zijn opgenomen in de visie. Door deze brede opzet vinden wij het moeilijk om de rode draad te vinden in het verhaal en te achterhalen waar de provincie zich de komende decennia echt op in gaat zetten. Wij geven u in overweging hier meer focus in aan te brengen.

Dit zou in onze optiek kunnen door de kernkwaliteiten zoals u die benoemd heeft in de visie, de rode draad te laten zijn die de verschillende maatschappelijke uitdagingen met elkaar verbindt en waardoor ook een integrale benadering binnen verschillende opgaven ontstaat.

Door kernkwaliteiten, zoals landschap en natuur, centraal te stellen in de omgevingsvisie wordt voorkomen dat zij sneuvelen onder druk van grote actuele opgaven (bijvoorbeeld de energietransitie en klimaatadaptatie). Deze opgaven dienen, met onze kernkwaliteiten als basis, in samenhang met elkaar en op integrale wijze te worden opgepakt.

Wind in de Zeilen

U benoemt in uw voorwoord het uitvoeringspakket Wind in de Zeilen, waarbij u aangeeft dat zij Zeeland een steun in de rug geeft op het gebied van economie, onderwijs, bereikbaarheid en een toekomstbestendige industrie. U geeft daarbij aan dat het pakket gaat helpen de ambities uit deze omgevingsvisie te realiseren. De wijze waarop dit gaat gebeuren wordt echter nog niet weergegeven in uw visie. Wij zijn echter van mening dat er heel veel regionale en Zeeuwse spin-off mogelijkheden in het pakket zitten waar de provincie zich sterk voor kan maken. Wij willen samen met u hieraan nadere invulling geven. Het pakket, met enorm investeringsvolume kan ingezet worden voor follow-up projecten als afgeleide van het uitvoeringspakket. Wij noemen als voorbeeld het Stadslandgoed Nieuwerve in Vlissingen, waar het Justitieel Complex deel van uit zal maken en de spin-off mogelijkheden voor het onderwijs in onze regio. Wij verzoeken u hier meer aandacht aan te besteden in de visie.

Novi-gebieden

In uw inleiding verwijst u naar de nationale prioriteiten die sterk verbonden zijn met de door u benoemde maatschappelijke opgaven. De samenwerking tussen het rijk en de regio komt tot uiting in de omgevingsagenda's waarin de overheden gebiedsgericht uitwerking geven aan de gedeelde ambities en opgaven. Voor Zeeland heeft dit geresulteerd in drie gebiedsgerichte opgaven, zijnde:

1. North Sea Port District – Terneuzen; gericht op verduurzaming en versterking (tevens grensoverstijgend);
2. Kust in de Delta; gericht op een duurzaam evenwicht voor de kustzone en Zuidwestelijke Delta;
3. Transitie landelijk gebied.

In de visies van onze gemeenten krijgen deze gebiedsopgaven nadrukkelijk een uitwerking. Voor Vlissingen geldt zelfs dat de opgave North Sea Port District in haar strategische visie als pijler wordt uitgewerkt waar Vlissingen zich de komende decennia sterk op zal gaan richten. Wij omarmen dan ook het feit dat u in uw visie de verbinding met deze opgaven legt. De doorwerking ervan en de verbondenheid met uw maatschappelijke opgaven vinden wij echter niet nadrukkelijk terug in uw visie. Wij verzoeken u dat alsnog te doen, waarbij we uw aandacht nog vragen voor de volgende 3 punten:

1. Ten aanzien van het North Sea Port District willen wij nogmaals benadrukken dat dit gaat om een integraal district waar zowel de noord- als de zuidkant van de Westerschelde deel van uitmaakt. In de oorspronkelijke opgave werd alleen van Zeeuws-Vlaanderen gesproken. Echter, het gebied van North Sea Port, en daarmee de opgave, is groter dan alleen het Zeeuws-Vlaamse deel. De opgave dient gericht te zijn op het gehele gebied.
2. Ten aanzien van de gebiedsgerichte opgave Kust in de Delta zouden wij graag zien dat deze nadrukkelijker als kans in de Omgevingsvisie wordt opgenomen.
3. In uw visie wordt de benodigde transitie van het buitengebied erkend en u geeft aan hier verdere uitvoering aan te willen geven in een programma. Het buitengebied is nadrukkelijk een taak voor de provincie. Wij zouden echter verwachten dat een doorkijk naar de wijze waarop u vorm wil geven aan het proces om te komen tot kringloop en duurzame landbouw reeds zichtbaar zou zijn in deze visie. Mogelijk dat u reeds in deze visie de richting kunt duiden die u op wilt gaan.

Sociologische kant visie

Wij vragen u tot slot aandacht voor de sociologische kant van de visie die in 2050 tot een beter en mooier Zeeland moet leiden. Inzetten op transities betekent tevens dat er aandacht moet zijn voor de maatschappelijke kant van het verhaal. Grote veranderingen waar we voor staan kunnen leiden tot onrust en de tweedeling in onze maatschappij groter in plaats van kleiner maken (zie momenteel wat a.g.v. coronamaatregelen gebeurt). Dit kan door mensen die mee kunnen doen en mensen die afhaken door desinteresse, politieke opvattingen of financiële problematiek. Het is belangrijk dat deze visie een product wordt waarin verbinding en overeenstemming wordt gezocht en niet, zonder dat we het beseffen en willen, voeding wordt gegeven aan polarisatie en ontevredenheid. Tweedeling tegengaan is onze uitdaging tot 2050. We moeten het zoeken in de gezamenlijke winst. De provincie kan ons inziens hier ook een rol in spelen.

Tot slot

Wij hopen dat deze reactie u helpt om uw ambities en uw visie nog nader aan te scherpen en vorm te geven. Wij zijn ons er sterk van bewust dat dit geen gemakkelijke en zeker geen geringe opgave is, en wensen u hierbij veel succes, waarbij we zeker bereid zijn om daar waar nodig is onze bijdrage aan te leveren.

Hoogachtend,

burgemeester en wethouders van Vlissingen,
de secretaris,   de burgemeester,

mr. drs. ing. M. van Vliet   drs. A.R.B. van den Tillaar

burgemeester en wethouders van Veere,
de secretaris,   de burgemeester,

J.F.M. Steinbusch   drs. R.J. van der Zwaag

burgemeester en wethouders van Middelburg,
de secretaris,   de burgemeester,

Mr. A. van den Brink   Mr. H.M. Bergmann

Commentaar , Zierikzee op deel A GOVI

p.x is pagina x, cursief citaat.

p.4

De Omgevingsvisie biedt het kader van waaruit we juist de kwaliteiten van Zeeland koesteren, en tegelijkertijd de kansen en mogelijkheden benutten om Zeeland duurzaam door te ontwikkelen zodat we klaar en 'fit' zijn én dat blijven voor de toekomst.

Wat zijn die KWALITEITEN. Gaat uw Omgevingsvisie nou om de FYSIEKE kwaliteit van onze Zeeuwse leefomgeving. Of louter over antropocentrische wensbeelden?

Wat is volgens u DUURZAAM. Durf daar nou eens een definitie aan vast te plakken!

Gaat u slechts uit van "kansen en mogelijkheden"? Of zou het de POVI sieren om wel grenzen aan te geven waarbinnen we moeten blijven om 'klaar en fit' te zijn voor de toekomst!

Waar monitort u duurzaam op? Hoe brengt u over op participanten wat DUURZAAM is? Wanneer zijn we klaar en fit?

Het is toch niet te geloven dat u geen enkel overall-inzicht of overall beeld kunt geven van waar we heen gaan. En dus ook van wat u van ons, participanten, verwacht!

In deel A zoomt u in Route 1. Van de wereld naar Zeeland.

Wat zijn vanuit de wereld gezien onze Zeeuwse ambities. Sterker wat zijn onze verantwoordelijkheden? Hoeveel CO2-budget heeft Zeeland? Hoe benutten we ons CO2-budget zodat we fit en klaar de toekomst in kunnen? Waar blijven die cijfers en getallen?

Ik tiep nu met m'n zoveelste computer op m'n zoveelste toetsenbord; de toetsen slijten iedere weer weg! Dus hoeveel CO2 stoot ik uit als dit boeltje voor de zoveelste keer vervang?

Op Zeeland-level: hoeveel CO2-uitstoot genereren Zeeuwen elders?

Hoe kan ik als participant afdoende afwegen of en hoe ik als gemiddelde Zeeuw, binnen mijn persoonlijke CO2-budget blijf. Of anders, hoe blijft Zeeland binnen haar CO2-budget. Gezien van uit globaal perspectief dus!

p.5

- klimaatverandering, biodiversiteit en andere wensen;
- einddatum is steeds 2050

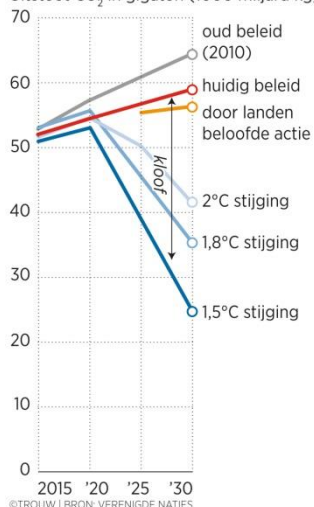
A De quote 'en andere wensen' (nb in de samenvatting) suggereert dat klimaatverandering en Biodiversiteit 'wensen' zijn. Het zijn echter primaire en zeer urgente noodzakelijkheden. De enige gevolgtrekking kan daarom zijn dat CO2 (klimaatverandering) en Biodiversiteit beide de hoofddraggers moeten vormen van de Provinciale Omgevingsvisie (POVI).

B Ten tweede wordt 2050 telkens als (eind-)datum genoemd. 2050 is waarschijnlijk (ook) een wens: de werkelijkheid heeft deze datum allang ingehaald!

- het Urgenda doel van 25% CO2-uitstoot vermindering voor 2020 halen we al niet.
- zeer vleit is bovendien dat de energiemix voor hernieuwbare energie voor 60% uit biomassa bestaat. Deze 60% genereert zelfs meer CO2-uitstoot dan met Steenkoolverbranding;
- anders dan uw papieren werkelijkheid, is 60% van 25% zijnde 15%, geen vermindering waardoor we anno 2020 nog niet eens 10% CO2-uitstoot behalen.
- om in 2030 50% CO2-uitstoot te verminderen om onder de 1,5 te blijven, is of een extra zware dobber of .... - er is sprake van fake-informatie

De kloof tussen wat landen doen en beloven en wat nodig is om de opwarming te beperken

Uitstoot CO₂ in gigaton (1000 miljard kg)

Dit is een plaatje uit Trouw van 21 jan 2021 [1].

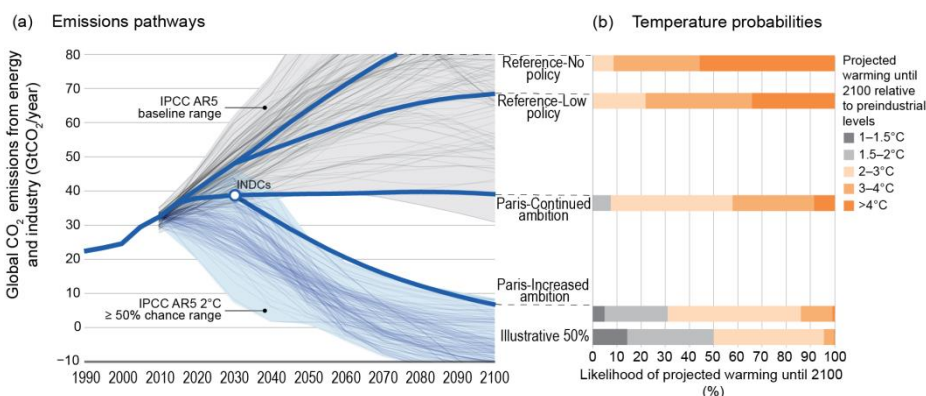
Met het huidige pakket maatregelen stevenen we af op 3,2 graden opwarming.

Hetzelfde zegt NRC dd 6 oktober 2020 [2].

Met het huidige pakket maatregelen stevenen we af op 3,2 graden opwarming!

Het plaatje hieronder spreekt nog meer boekdelen [3].

Dat 170 landen het ondertekend hebben is mooi. Maar in datzelfde jaar is Parijs-akkoord getekend en bovendien door inmiddels 198 landen. Uw wensbeelden zijn de grijze vlakjes in de rechter-kolom; die kunnen we dus al overslaan..

p.5

Geen overall-overzicht geven bij Route 1, maakt route 2 en 3 tot kortzichtige lariekoek. U kunt een prachtige papierenwerkelijkheid / visie op papier zetten, maar als dit slechts voor de korte termijn terwijl een O-visie over de langere termijn moet gaan c.q. we in 2030 50% CO₂-reductie moeten behalen evenals 50% materiaal-reductie moeten behalen, dan zou het toch logischer zijn om CO₂, en dan noem ik gelijk ook maar even Biodiversiteit, als hoofddragere te bestempelen voor de Zeeuwse Omgevingsvisie! Waarom framed u net als het Rijk dat we nu 25% CO₂-reductie moeten halen, terwijl de energie-mix voor 60% (van 25%) met biomassa wordt behaald. Waardoor we even simpel gerekend 25% minus 15%, nu al slechts 10% halen! Als ik niet kan rekenen mag u dit gerust weerleggen. Maar op de achterkant van mijn sigarendoosje staat 10%! Dus wat biedt u participanten!

Algemeen wordt 'veronderstelt' dat de O-wet bedoeld is om economische groei veilig te stellen. Bestaat er naast de Rutte-doctrine ook een Zeeland-doctrine! Heel concreet: Op mijn eiland Schouwen-Duiveland is onlangs een amendement aangenomen om een CO₂-balans op te stellen. ECHTER ... : zolang de POVI nergens toe verplicht, hoeft de GOVI zich CO₂-feitelijk nergens aan te houden.

Daar komt bij dat de Provincie zogenaamde INFORMATIE-HUIZEN moet inrichten. Uw CO2-boekhouding is niet op orde; de informatie erover ontbreekt in alle talen! Uw w eigen informatie-huis mbt uw eigen CO2-balans, en daarmee ook de onze(!) is nog minder dan een kippenhokje: het is een papieren kippenhokje waarin alleen zogenaamde 'wensbeelden' staan die niets met de letterlijke kwaliteit van de fysieke werkelijkheid te maken heeft!

Als ik ongelijk heb moet u mij maar eens uw grootboek met CO2-gegevens aanleveren! En anders nog sneller dan de gesmeerde bliksem uw 'informatie-huis' oprichten. En zodanig betamelijk inrichten dat al de Zeeuwen die u zegt te 'bedienen', er ten minste wat mee kunnen.

p.6

"Volhoudbare landbouw, circulaire economie, barrières wegnemen, zodat iedereen aan de samenleving kan deelnemen, voorwaarden scheppen voor een grotere biodiversiteit..."

U geeft geen definitie van volhoudbaar, ook niet van duurzaam. Waar wilt u dan op monitoren zoals de O-wet dwingend voorschrijft?

p.7

Deze 17 "Sustainable Development Goals", kortweg SDG's genoemd, zijn in 2015 ondertekend door 170 landen

U baseert het voorontwerp Omgevingsvisie op deze SDG's terwijl er in hetzelfde jaartal van 2030 ook afspraken voor Parijs gehaald moeten worden.

Ons baseren op de 'wenselijkheid' van de SDG-goals, is als uitspraak al onhoudbaar. Onze Parijs-afspraken voor 2020 hebben we überhaupt al niet gehaald. Het doel van Parijs was 1,5 graad.

Intussen praten we wel over 2 graden opwarming. De grijze blokjes in de figuur hierboven kun je überhaupt overslaan! Feitelijk gaat het al over 3 4 graden opwarming.

In analogie met het bijbehorende referentie niveau van 'low-policy' ontbreekt ook dit voorontwerp Prov-OVI enige ruggengraat voor volhoudbaarheid.

Uit Inzichten uit mondiale milieuverkenningen , PBL [4]

De negatieve effecten van milieudegradatie zijn nu al zichtbaar met onevenredig grote gevolgen voor arme gemeenschappen en kwetsbare groepen wereldwijd. Doorgaan op de huidige weg betekent dat internationaal afgesproken milieudoelen niet worden gehaald. Dit zet de realisatie van de Sustainable Development Goals (SDG's) onder druk en daarmee het welzijn van huidige en toekomstige generaties.

p.6

De aarde biedt de mogelijkheid om al haar bewoners van schoon water en goed voedsel te voorzien. Maar in de praktijk lijkt dat een utopie.

Hoe weet u nou zo zeker dat de aarde deze mogelijkheden biedt voor 7,5 miljard inwoners terwijl de helft daarvan er nog bijkomt.

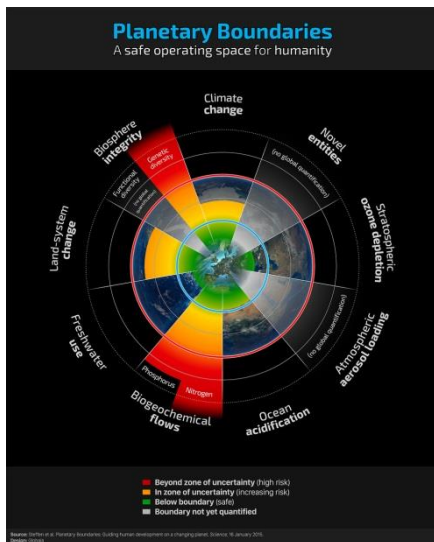
De vraag is daarom of uw Zeeuwse Omgevingsvisie zelf niet ook een utopie is!

Is de Zeeuwse omgevingsvisie nou een staaltje van utopisch allerlei. Of wilt u zelf ook niet liever een Omgevingsvisie waarmee u concreet fit en klaar bent voor een 'duurzame' toekomst.

De Zeeuwse Omgevingsvisie geeft kaders aan waarbinnen nieuwe ontwikkelingen kunnen plaatsvinden die in lijn zijn met wat er in de wereld om ons heen aan de gang is.

Wat er in de wereld aan de gang is staat simpel beschreven middels planetaire grenzen [5].

Vande 4 grote wereldproblemen staat verlies van Biodiversiteit bovenaan, dan chemische vervuiling door Stikstof/fosfor, vervolgens landerosie/bodemvruchtbaarheid. En als kleinste van de 4 grote problemen: klimaatopwarming.

Als u dan al inzoomt en/of in lijn wilt blijven met wat er in de wereld aan de gang is, waarom hanteert u dan behalve het actuele CO2, niet ook Biodiversiteit als belangrijkste hoofddrager voor de Zeeuwse Omgevingsvisie!!

p.7

Waarom haalt u de drie kernwoorden 'inclusiviteit, verantwoord en samen' uit de SDG's aan zonder in ieder geval participanten, duidelijk te maken waar die drie kernwoorden in de kern om gaan. Namelijk Biodiversiteit, chemische vervuiling,

landerosie en CO2.

Is onze eigen Zeeland-doctrine hetzelfde als aanvaard participanten-bedrog. Kom op zeg!

p.8

u dweept met

Ruimte voor klimaatadaptatie en energietransitie, Duurzaam economisch groeipotentieel, Sterke en gezonde regio' en Toekomstbestendige ontwikkeling van het landelijke gebied.

Maar wat is nou de onderlegger voor uw Omgevingsvisie?

Waar de provincie zoveel belangrijke taken heeft mbt de O-wet, mag je toch verwachten dat de provincie A) zelf over concrete informatie wil beschikken en B) participanten hier concreet in wil delen. Waar participeren WIJ anders mee!

P.10

Klimaatbestendig en CO2-neutraal Zeeland • Aanpassen aan wateroverlast, hitte, droogte en overstromingen • Zo min mogelijk uitstoot van broeikasgassen

Zo min mogelijk is idioot geformuleerd. We hebben die optie niet. Wel hebben we Parijs, we hebben 25% Urgenda-doel en we hebben 50% afgesproken in 2030. Waar slaat de idiote uitspraak op om zo min mogelijk broeikasgassen uit te stoten. Framed u hier dat 'we' wel kijken hoever we komen?

Gaat u wel eens op vakantie zonder te kijken hoeveel Euro's er in uw knip zit?. Gaat u mij nou vertellen dat we met deze Omgevings-retoriek fit en klaar zijn voor de toekomst, terwijl u zelf niet eens weet hoeveel CO2-budget we in onze Zeeuwse knip hebben. Dit is toch geen beleid! Je wordt er eerder lacherig van. En dan wilt u bovendien dat al die lacherige participanten Ambassadeur worden uw kijk op onze leefomgeving.

p.11

1. Doe meer met minder grond. 2. Werk samen en deel kosten en baten. 3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten. 4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.

U noemt 4 afwegingsfactoren. Zonder afwegingskader voor die afwegingsfactoren valt er niets af te wegen! Laten we verlies van Biodiversiteit, chemische vervuiling, landerosie en CO2-uitstoot gewoon buiten het kader. En zien we wel waar we komen? Ben ik nou mesjokke. U bent u dat? U mag het zeggen! Ik ben toch 'maar' een participant. En participanten doen er immers niet toe. Het

enige is dat participanten ofwel de enigen zijn waar het uiteindelijk op aan komt, ofwel de enigen zijn die de dupe worden van uw kijk op de fysieke werkelijkheid cq. kwaliteit van de fysieke leefomgeving. Ofwel van uw Omgevingsvisie. Die bovendien kader stellend is voor gemeentelijke Omgevingsvisies.

p.12

uw framed de nationale omgevingsvisie als *Inspiratiebron*. Misschien mag ik u erop wijzen dat de Jonge Klimaatbeweging (no. 1 op de duurzame top 100) het Klimaat-akkoord niet heeft ondertekend! Zij gaan naar eigen zeggen niet voor systeem-aanpassingen maar voor een systeem-verandering. Doet u het wel voor jongeren? Welke systeem-verandering beoogt u dan? Geen een zou ik zeggen. Zonder enig overzicht over hoeveel CO2-budget u eigenlijk heeft, wij dus, boekt u een vakantie richting toekomst. Zonder weg terug tuurt u niet alleen jongeren maar alle Zeeuwen compleet het bos in. En dat noemt heel potsierlijk (een beetje veel brallerig) visie.

Kernkwaliteiten noemt u *herkenbare, fysieke kenmerken zoals bebouwing, openbare ruimte, landschap, natuur en cultuurhistorie*.

Maar ik ben het apert oneens met uw "Doctor G. S. Feelgood" benadering. We hebben het, overigens bij iedere Omgevingsvisie, over de kwaliteit van de fysieke leefomgeving. Ja het oog wil wat. Mee eens; het landschap is inderdaad de spiegel van de ziel. Maar waar die ziel dan van moet leven zegt u er toch niet bij. Of in welke omgeving die arme zielen van Zeeuwen het dan maar moeten zien te rooien.

U snapt het geloof ik niet eens! Dat ook Zeeuwen het moeten hebben van zoiets als ecosysteemdiensten. Hoeveel vis levert de zee. Hoeveel bestuivers levert ons groen, hoeveel water kan een gezonde bodem opnemen. Het laatste benoemt u misschien in uw Klimaat Adaptatie strategie. Maar de oorzaak van Klimaatverandering, tw. CO2, daar heeft u geen eens een overzicht over. Laat staan dat uw Zeeuwse Omgevingsvisie participanten handvaten biedt om hun gedrag zinnig aan te passen.

U wilt zoals iedere overheid zichzelf graag framed, alles 'samen', alles inclusief, van natuur-inclusief, kind-inclusief tot sociaal inclusief. Allen doet u het in uw eigen beleidsstuk af, dat ook over mijn omgeving gaat waarin al dat inclusieve geweld moet plaatsvinden, met niets te vinden van wat al die inclusiviteit juist beperkt.

Kernkwaliteiten zijn herkenbare, fysieke kenmerken zoals bebouwing, openbare ruimte, landschap, natuur en cultuurhistorie. Maar het gaat ook om de koppeling met immateriële waarden zoals rust, gezondheid, leefbaarheid, levendigheid, aantrekkingskracht en andere culturele en sociale aspecten.

U knoopt de subjectieve waardering van de uiterlijkheid van ons landschap, ook nog even aan immateriële waarden. Subjectieve en immateriële waarden zijn van het zelfde laken pak!

Weet u zelf wel dat u materiele waarden überhaupt overslaat! De O-wet gaat toch uitsluitend over de kwaliteit van de fysieke werkelijkheid, uw Zeeuwse Omgevingsvisie is eerder subjectief. Maar u kunt toch net als iedereen niet onder de fysieke werkelijkheid uit. Waarom doet u dat dan wet. Waarom dan deze papieren tijger? De fysieke werkelijkheid, neem CO2, is toch meetbaar! Waarom monitort u niet op CO2 als dat het doel is van Prijs? Onbegrijpelijk! Meer dan zelfs!

Gaan we dan toch maar voor de breedst gewaardeerde kernkwaliteit voor Zeeland:

1. Genieten en opladen. Genieten tot ons CO2-budget op is en dan pas als we uit-genoten zijn, een fatsoenlijke Omgevingsvisie maken. Dat is toch geen beleid!

p.15

De uitdaging: 2050

Heeft u er in uw wijsheid en al uw voorzienigheid wel eens bij stilgestaan dat het jaartal 2050 een vervelend soort ver-framing is van de realiteit? U leest toch ook wel eens een krant? Daarin staat dat we nu al af gaan op 3,2 graden opwarming. The Guardian schrijft dat we nog '15 years, 320 days' hebben om onder de 2 graden te blijven [6]. Zou u die vrolijke datum van 2050 dan niet eens laten varen. En net als ik, wel zeggen waar het op staat. Dat ik 'voorlijk' ben wil toch hopelijk niet zeggen dat alle andere Zeeuwen of participanten daarom maar 'achterlijk' zijn! Geen eens sorry dat ik het zo zeg maar bent u zelf niet een beetje achterlijk. Niet een beetje maar heel (erg) retarded. Mag ik niet zeggen terwijl u mag wel zeggen dat 2050 nog steeds our best option is. Om het te redden! En daarom kunnen we rustig aan doen. Volgens u dan. Eerst een 'enkeltje' richting toekomst terwijl je het retourtje ermee verspeelt.

p.33

Milieueffecten

Alle economische sectoren beïnvloeden op de een of andere manier het milieu. Ook andere ontwikkelingen zorgen mogelijk voor veranderingen van de milieukwaliteit. Daarbij kan gedacht worden aan: energietransitie, CO2-reductie, circulaire economie, meer duurzame economie, technologische ontwikkelingen, klimaatverandering met extreme weersomstandigheden, digitalisering, deregulering, actuele en nieuwe milieuproblemen, burgerparticipatie, draagkracht natuur en ruimte en gezondheid.

U schets CO2-reductie als een van de mogelijkheden. Is Parijs nou een doel of niet! Is CO2 nou een van de main-drivers voor verlies van Biodiversiteit of niet! Zou het logisch zijn om CO2 en Biodiversiteit beide hoofddrager te maken voor de Zeeuwse Omgevingsvisie. Of niet!

P.39

Hoofdstuk 5. KLIMAATBESTENDIG EN CO2-NEUTRAAL ZEELAND

Zeeland stoot vrijwel geen CO2 en andere broeikasgassen uit. Industrie, mobiliteit, verwarming en elektriciteitsproductie zijn nagenoeg fossielvrij en/of CO2 vrij.

Wat staat hier nu eigenlijk. Welke scope hanteert u hierbij. Gaat op om de CO2-uitstoot van het operationele energie-verbruik. Of houdt de Zeeuwse Omgevingsvisie rekening met de embedded CO2 zoals meegerekend moet worden bij inkoop van producten waarbij je dus de CO2-productie elders gemaakt voor het product dat hier geen CO2 meer uitstoot, wel meerekent; het totale CO2-plaatje zeg maar [7].

'...de Omgevingsvisie sluit geheel aan op de NOVI-prioriteit 'Ruimte voor klimaatadaptatie en energietransitie'.

Nogmaals, sluit de GOVI nou aan op Klimaat waarbij je mss kunt denken aan CO2, of sluit de GOVI aan op de energietransitie waarbij we dus van geen kant, voor geen ikkepit zelfs, monitortop CO2. Wat is nou wat?

p.40

Om klimaatverandering tegen te gaan is wereldwijd, in Europees én in nationaal verband (Klimaatakkoord) afgesproken om de uitstoot van CO2 en andere broeikasgassen in 2030 met 50% te beperken. Hier is een transitie in onze energievoorziening voor nodig.

In 2030 moeten we idem dito 50% minder materialen gebruiken. Los van het probleem van grondstofschaarste zelf, gaat alle materiaal gebruik gepaard met energieverbruik. CO2 is daarom ook een goede proxy voor circulariteit. Waarom maakt u geen CO2-balans. Waarom houdt u niet een deugdelijke CO2-boekhouding bij? Waarom is er geen 'informatiehuis' dat zich hier specifiek op richt om zo de O-visie van de primair belangrijkste data te voorzien.

Het is prachtig dat

binnen het samenwerkingsplatform Zeeuws Energieakkoord meer dan honderd partijen samen werken aan het opstellen en uitvoeren van de RES voor de regio Zeeland.

Maar waarom laat u bij alle RES-sen de monitoring op CO2 buiten beschouwing. En waarom laat u bij alle RES-sen circulariteit lees het 50% mindere materiaal-gebruik buiten beschouwing? Is uw Zeeuwse Omgevingsvisie bedoeld voor 10 jaar. Is uw Zeeuwse Omgevingsvisie bedoeld als een vrolijk tripje richting toekomst waar we, als het CO2-budget op is, misschien niet meer terug kunnen naar Zeeuwse bodem?

Waarom geeft u in de Zeeuwse Omgevingsvisie niet alvast een traject weer om alle Zeeuwen massaal te verhuizen. U schrijft zelf dat de opwarming naar 3,5 graden zeer voorstelbaar is. Ook is bekend dat richting 2100 80 cm zeespiegelrijzing net zo onzeker is als 2 meter zeespiegelrijzing.

De vraag is dus telkens wat doet u met CO2. Waar is uw boekhouding? Heeft u wel een CO2-boekhouding. En als u die wel heeft zou uw Zeeuwse Omgevingsvisie dan misschien niet iets beter in elkaar kunnen steken. Wat is nou de basic-logica van uw Omgevingsvisie. Gewoon maar een beetje afwachten tot het waeter komt? Hebben we pas tegen 2050 principieel andere keuzes nodig. Is het jaartal 2050 zelfs een principe? Wilt u of kunt u niet antiperen op een toekomst waar we fit en klaar voor moeten zijn. En waar uw Zeeuwse Omgevingsvisie NU over gaat, NU de lijnen voor uitzet en Nu participanten bij wil betrekken?

p.41

U zegt dat de inbreng van alle belanghebbenden nodig is. Als u nu geen mede-eigenaren zoekt voor het probleem, en willekeurige participanten zich daarom nu niet als belanghebbenden kunnen laten gelden, laat u dat stelletje niet zelf-nadenkende Zeeuwen hier dan gewoon lekker zitten? Met de door u gebakken peren. Ik niet zo'n gebakken peer-type. Ik stel dus zo maar wat vragen. En zoals veel andere Zeeuwen, gewoon met m'n boerenverstand. De vraag is alleen wat u ermee gaat doen. Met een vraag van een participant die z'n boerenverstand gebruikt. Een participant maakt nog geen zomer; mogen die andere participanten dan weer in een kille winternacht verdwijnen. Waar is uw Zeeuwse DNA? Of komen al de mantelpakjes en stropdassen inclusief academische graad die uw Zeeuwse Omgevingsvisie 'helpen voorbereiden', van het zand?

Wat is nou weer "groene waterstof"? Is dat ook weer door zo'n door participatief-gepercipieerd-participanten-belang? Of is het wensbeeld? En zo voos als.. ja wat eigenlijk? Om waterstof te genereren ter waarde van de output van 1 windmolen, is er een opgesteld vermogen nodig van 5 windmolens. Zoal bekend is de circulariteit van 1 windmolen makkelijker te behappen dan de circulariteit van 5 windmolens. Waarom doet u daarom niks aan energie-efficiëntie. Omdat het Klimaat-akkoord het daar niet over heeft. Omdat Brussel het daar wel over heeft. Omdat er een energie-efficiëntie-richtlijn is waar Nederland ook over moet rapporteren aan Brussel. Omdat er een zwaar EU-programma is Horizon 2020 dat wel over energie-efficiëntie gaat. Lees: juist over energie-efficiënte.

Laat een beetje Zeeuw zich ringeloren door Den Haag. Hebben Zeeuwen geen boerenverstand? Hangt u aan de pandjes van Rutte? Moeten wij daarom naar het pandjeshuis van Rutte. Of anders maar naar uw Informatie-huis dat evengoed ... doorverwijst naar Rutte?

Ik heb zo maar het idee dat u participanten nodig heeft. Verder snap ik dat in ieder geval deze participant niet gaat participeren met uw Zeeuwse Omgevingsvisie. Al begrijpt deze participant wel dat uw Omgevingsvisie het rechtstreekse kader wordt voor mijn eigen GOVI. Hosternokke!

Zolang u uw Zeeuwse Omgevingsvisie niet aanpast aan de kwaliteit van de fysieke leefomgeving, is mijn gemeente alleszins gelegitimeerd dat ook niet te doen. En over uw informatie-huizenmakelaardij: u richt uw informatie-huizen in naar de wensbeelden van de hoogste bidder; het Rijk. Met uw eigen Zeeland-doctrine zet u deze lijn door, alles draait om geld om economische groei.

Wat u DE 'maatschappelijke opgaven' noemt, gaat om geld. Alle andere zaken als milieu, Biodiversiteit en CO2 formuleert u als eventualiteiten. En wij maar participeren ... !

Precies hetzelfde staat in de conclusies MER en PB :

- streef naar samenhang (tussen doelen en acties)
- voor een aantal thema's komt het doel nog niet in zicht (die samenhang kun je dus gelijk vergeten)
- waarborg het milieubelang (hebben we het over CO2?)
- doe alles natuur inclusief (is CO2 niet een van main-drivers voor verlies van Biodiversiteit?)
- Zorg voor een integrale monitoring en evaluatie.

Ondanks de diplomatieke taal staat hier luid en duidelijk dat er voor natuur-inclusief, milieu-inclusief, sowieso CO2-inclusief geen grondslag bestaat in uw Zeeuwse Omgevingsvisie. De woorden integraal en samenhang worden vaak genoeg gebruikt, maar die integraliteit is er niet. Integrale monitoring en evaluatie zijn überhaupt niet mogelijk.

Heeft u verder wel eens nagedacht over 'participant-inclusief'? Hoe denkt u participanten te betrekken bij iets wat u zelf niet eens definieert? Gaat participatie over geld? Gaat participatie over een hoop mooie woorden? Die impliciet toch weer over geld gaan?

Heeft u er wel eens bij stilgestaan dan we het vroeger moesten doen met de energie die zon, aarde en maan ons dagelijks leveren. En dat we het zonder fossiele brandstoffen weer zullen moeten doen met de energie die zon, aarde en maan ons dagelijks leveren?

En dat we louter met fossiele brandstoffen in staat waren om grondstoffen te winnen, met als gevolg bevolkingsgroei, met als dat we nog meer grondstoffen 'moesten' delven, met als gevolg nog meer bevolkingsgroei. En er inmiddels 7,5 miljard mensen zijn. En de helft daarvan er nog bijkomt. En dat dit grondstofspektakel leidt tot grondstofuitputting. En dit grondstofspektakel verworden is tot een economie die zeer gebaat is met het herhaald in de markt zetten van producten met een korte levensduur. Heeft u er weleens over nagedacht dat dit de kern vormt van de huidige schaarste aan grondstoffen? Heeft u er wel eens over nagedacht dat juist dit grondstoffen-geweld gepaard gaat met een enorm energie-verbruik? En bij elkaar dit de kern vormt van CO2-uitstoot/klimaatverandering/verlies van Biodiversiteit? Overheden hebben participanten keihard nodig. Dat staat overal te lezen. Pas als participanten mede-eigenaar van het probleem zijn, kunnen zij ook mede-eigenaar van de oplossing worden.

Participant-inclusief begint met participanten van 'normale' informatie voorzien. De O-wet verplicht u tot het inrichten van 'informatie-huizen'. De O-wet verbiedt echter geenzins om informatie te genereren die zorgt voor een integrale monitoring en evaluatie zoals MER en PB concluderen. Integendeel! Zij roepen zelfs op om dat wel te doen!

Sowieso gaat Parijs over CO2, bovendien willen we in 2030 50% CO2-reductie en 50% grondstoffen-reductie. In de EU is nog steeds 80% energie van fossiele herkomst.

Omdat het huidige grondstoffen-geweld (aldus) gepaard gaat met CO2-uitstoot, is een CO2-balans het meest geëigende middel om zowel energie-stroom als materiaal –stroom integraal te monitoren en te evalueren.

Een CO2-balans sluit aan op al uw elders en eerder geformuleerde doelstellingen. Bovendien maakt alleen een CO2-balans participatie-inclusiviteit mogelijk. Op eenduidige manier! Op dezelfde eenduidige manier komt er middels een CO2-balans van lieverlee samenhang tussen al uw prachtige bouwstenen, beleidsvelden en wat al niet meer komen

Ik voeg enkele bijlagen toe*.

Die zijn geschreven voor mijn eigen gemeenteraad op Schouwen-Duiveland (SD). Die gaan over 'ruimtelijk beleid en duurzame energievoorziening'. Na een debacle met een proeftraject voor onze GOVI-SD knippen wij net als u onze Ruimtelijke Ordening, eerst in stukjes en om pas daarna (tzt) te 'integreren'. Uw POVI legitimeert als hogere overheid Kortom mijn lagere overheid (SD) om hetzelfde te doen in onze GOVI.

Mijn bijlagen gaan in principe slechts om **2 Regels**.

Regel 1 is informatie.

Zolang u uw informatie-plicht blijft verzaken (lees: verzakelen), hebben participanten geen poot om op te staan.

Regel 2 draait om participatie.

Zonder eenduidige informatie blijft participatie-inclusief een wassen neus. Wel eenduidige informatie leveren maakt het participatie-model gelijk ook anders! U zegt (keer op keer) participanten nodig te hebben. Dat komt omdat het met name op participanten aan gaat komen. Bijvoorbeeld om 'klaar en fit' de toekomst in te kunnen gaan. Of überhaupt met uw Zeeuwse Omgevingsvisie iets in de melk te kunnen brokkelen.

Participatie-inclusief vraagt erom dat u participanten als gelijkwaardig moet willen zien. En al ben ik 'maar' een participant, er zit ratio zit in mijn verhaal. Maar ondanks dat, en ik al vaker en eerder gereageerd, zie ik er in uw Zeeuwse Omgevingsvisie nooit of te nimmer iets van terug. Hooguit in de conclusies van MER en PB. Dat dan weer wel!

Hoogachtend,

*

Bijlagen

- 1 20210217 POVI deel A Eric
- 2 210215 ruimtelijk beleid en duurzame energievoorziening
- 3 Regel 1 en Regel 2 nader toegelicht
- 4 Plan van Aanpak Eco-raster
- 5 tekst bij Plan van Aanpak Eco-raster
- 6 oorspronkelijke bedoeling Eco-raster
- 7 TU-voorstel energie-efficiëntie en meer

[1]

TROUW 21 jan 2021

https://www.trouw.nl/duurzaamheid-natuur/coronadip-in-uitstoot-co2-is-verwaarloosbaar-wereld-koerst-af-op-3-graden-warmer~b4b73b7d/?utm_source=TR&utm_medium=email&utm_campaign=20210121%7Cdunat&utm_content=Coronadip%20in%20uitstoot%20CO2%20is%20verwaarloosbaar%2C%20wereld%20koerst%20af%20op%203%20graden%20warmer&utm_term=155524&utm_userid=&utm_ctid=32584a29feb0676b851e819b614b60d

[2]

NRC 6 oktober 2020

<https://www.nrc.nl/nieuws/2020/09/21/de-rijkste-10-procent-van-de-wereld-soupeert-co2-in-rap-tempo-op-a4012986>

[3]

Akkoord van Parijs

https://www.wikiwand.com/nl/Akkoord_van_Parijs

[4]

PBL Lessen voor Zeeland; inzichten uit mondiale milieuverkenningen

<https://www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/pbl-2020-inzichten-uit-mondiale-milieuverkenningen-4249-edit.pdf>

[5]

Planetaire grenzen

<https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.mo.be%2Fzeronaut%2Fflirten-met-de-grenzen-van-onze-planeet&psig=AOvVaw1W1R926NcnSsUgmLzj6rIX&ust=1607069400085000&source=images&cd=vfe&ved=0CAIQjRxqFwoTCNix2Zeuse0CFQAAAAAdAAAAABAJ>

[6]

Carbon countdown clock, The Guardian

<https://www.theguardian.com/environment/datablog/2017/jan/19/carbon-countdown-clock-how-much-of-the-worlds-carbon-budget-have-we-spent>

[7]

Scope 1, 2, 3 GHG protocol

https://ghgprotocol.org/sites/default/files/standards/Corporate-Value-Chain-Accounting-Reporting-Standard_041613_2.pdf

Zeer geachte gemeenteraad,

mbt "ruimtelijk beleid duurzame energievoorzieningen" is eerder een bestuursopdracht gekomen, heeft op 9 december 2020 een participatie-rondje plaatsgevonden. Onder meer aan mij werd gevraagd met aanvullingen, suggesties en/of wijzigingen te komen. Daar heb ik uitgebreid op gereageerd. Op 8 februari heeft de Cie R&E de boel teruggegeven aan B&W. Dit geeft mij de gelegenheid om aan de raad toe te lichten wat ik aan ambtenaren niet kwijt kan.

Op de bijeenkomst van 9 december werd (expliciet) gezegd dat het "ruimtelijk beleid duurzame energievoorzieningen" niet het begin zou zijn van het 'conceptbeleid' voor een nieuwe Omgevingsvisie. Het zou er niets mee te maken hebben.

1

De eerste vraag is waar genoemd 'conceptbeleid' dan wel voor bedoeld is?

Daarvoor moeten we terug naar de bestuursopdracht. Hierin staat dat u de nieuwe O-visie 'modulair' gaat oppakken. Kortom deze module 'ruimtelijk beleid' gaat dus wel degelijk over de nieuwe O-visie. Of anders over het concept-beleid mbt RO. Omdat gesteld wordt dat het inspraak-traject mbt de eerdere O-visie, voldoende heeft opgeleverd voor uw algemene conceptbeleid (mbt RO) en de uitgangspunten hiervoor 'dus' klip en klaar zijn, is over deze uitgangspunten geen inspraak meer mogelijk. Is dit de bedoeling van uw conceptbeleid?

De eerdere O-visie is afgeblazen. Er zou 'geen draagvlak' zijn. Achteraf bleek het te gaan om draagvlak in de raad. Maar wat is nou uw burger-perspectief? Daar gaat vraag 2 over.

2

Hoe kijkt u vanuit uw burger-perspectief tegen het volgende aan ?

- Tot en met de Ombudsman (NRC 9 dec 2019) waarschuwt dat participanten de dupe gaan worden van de Omgevingswet. Het 'moet' zult u zeggen. Voor overheden is de O-wet al een crime. Maar nu het burger-perspectief.

Waar wilt u participanten bij betrekken. Waarin wilt mensen meenemen? Is uw burger-perspectief dat participanten achter de 'moetjes' van overheidswege moeten aanlopen? Is het uw eigen burger-perspectief misschien dat participatie nog bovenop die 'moetjes' komt?

U heeft van alle kanten participanten nodig, dat zegt u zelf. En ook steeds vaker. Waarom neemt u al die moeite? Wat wilt u nu eigenlijk van participanten? Wilt u dat participanten zich houden aan de uitgangspunten die u ze hen voorhoudt? Kom nou toch!

-In 3 jaar tijd en 300 pagina's verder is zelfs het woord CO2 niet op de agenda gekomen. Nog een jaar later staat in het huidige "fact-sheet" nog steeds geen woord over CO2. Heeft u wel een perspectief? Weer oude wijn in nieuwe zakken. Wilt u participanten daarbij betrekken? Ja-knikkers werven? Wat wilt u überhaupt van participanten? Wat is uw burger-perspectief?

- Dat zeespiegelrijzing met CO2 te maken heeft, is voor u kennelijk geen zorg. Het komende Burgerinitiatief gaat daarover; ik zat er digitaal bij toen ik u opgelucht hoorde zeggen, dat door in te stemmen met de Klimaat Adaptatie Strategie, u op voorhand al dat onhandige Burgerinitiatief kunt tackelen; makkelijk zat. Maar er moet ook een Klimaattoets en een lokale Klimaat Adaptatie Strategie komen. Gewoon weer vragen om "met de gemeente mee te denken?" En als participanten misschien nog een ei leggen, hups de dooier eruit halen, en fluks wat broedzieke participanten zoeken. En dan, als het ei gaat rotten, er weer de stekker uittrekken? Wat is nogmaals, uw burger-perspectief?

- Onlangs zijn de amendementen CO2 en Biodiversiteit aangenomen. Zo werd ik bijvoorbeeld gevraagd of ik misschien iets bij kon dragen. Op voorwaarde dat ik dan niet meer zou participeren in de pilot aquathermie 'Malta'. Ik ben ook maar een participant en het enige wat ik heb, moest ik dan maar opgeven! Ook hier de vraag: waar is uw burger-perspectief?

Heeft u er wel eens bij stilgestaan hoe uiterst onbevredigend het is dat als je "met de gemeente meedenkt", en je als participant een ei legt, de gemeente er hups de dooier eruit haalt, en fluks wat broedzieke participanten zoekt, en dan, als het ei gaat rotten, er gauw de stekker weer uittrekt?

Waarom is het alsof de gemeente-zelf over geen enkel wij-gevoel lijkt te beschikken? Is het uw burger-perspectief misschien dat dit wij-gevoel slechts van participanten moet komen.

Sommige dingen 'moeten', worden opgelegd. Klimaatakkoord, RES, provinciale afspraken etc. In dit dilemma is de gemeente nog enigszins gelegitimeerd, in ieder geval de ambtenarij. Maar als raad weet u ook dat de decentralisatie verder en verder wordt doorgevoerd en het uiteindelijk aankomt op burgers. Waarom betreft u hen dan niet? In dit geval bij het 'conceptbeleid' ruimtelijke ordening; nu geheten 'ruimtelijk beleid en duurzame energievoorzieningen'.

Eerder werden burgers getraakteerd op 'zoiets' als een vlekkenplan voor zonneweides. 'Zoiets' want richting burgers is hierover minder dan niets gecommuniceerd. Tot Sirjansland opeens voor het blok werd gezet. Inmiddels weet u hoe participanten met 'moetjes' omgaan. Precies zo komt nu het 150 kV-station uit de lucht vallen. Betekent dit 150 kV-station dat we pas voorbij de Delingsdijk aan Zonneweides mogen denken? U kunt gerust het eerdere vlekkenplan voor zonneweides wijzigen. Er is immers nooit iets over gecommuniceerd.

Wat zou de tegenwoordige Rekenkamer hiervan vinden? Van het 'samenspel' tussen raad en burgers? Ik ga het ze vandaag zelfs vragen. Dezelfde vraag die ik aan u stel over uw burger-perspectief. Want of het nou gaat om ruimtelijk beleid, duurzame energievoorzieningen, CO2-balans, Biodiversiteit, Klimaattoets of lokale Klimaat Adaptatie Strategie, pilot 'aquathermie' Malta, Energie-Agenda of TU-voorstel mbt energie-efficiëntie¹, telkens worden participanten eerst monddood gehouden en/of gemaakt; en daarna wordt van participanten weer de wereld gevraagd.

De rechtstreekse aanleiding voor mijn vraag aan zowel u als aan de Rekenkamer is de afhandeling van mijn "bijdrage" bij agendapunt 14 van de Commissievergadering van 8 februari jl. Heel in het kort ging het zo: eerst kreeg ik 2 veren tegelijk in m'n reet dat ik 'goed bezig' was mbt de energietransitie en Biodiversiteit. Daarna werd geframed dat ik de pilot aquathermie op het hele eiland wilde betrekken. Mijn versie en overigens precies als hierboven, is dat 'Malta' nu alleen over geld (financiële haalbaarheid) gaat, terwijl ik vind dat als we niet primair op CO2 (-reductie) toetsen, we feitelijk participanten-bedrog plegen. Het derde wat tijdens de openbare vergadering werd gezegd was dat "we" nog steeds in gesprek zijn. Het laatste wat ik (van dezelfde spreker) had meegekregen was echter dit: "we spreken af dat je me mag bellen". Als participant moet je je altijd zo klein mogelijk houden, dus alleen in gedachten zei ik terug: "we spreken af dat je mij mag bellen". No way dus dat in "gesprek" zijn. U zegt dat u participanten nodig heeft. Ik schrijf dus nog een keer. Dit keer uitdrukkelijk aan de raad.

Ik onderscheid me van niemand op het eiland. En wil dat graag zo houden. Ik heb wel beide ogen open. Verder doe ik het op mijn boerenverstand. Daarmee bedenk ik dat als we allemaal mede-eigenaar worden van het probleem, we ook allemaal mede-eigenaar van de oplossing kunnen worden.

---

¹ via de regeling Extern Advies Warmtetransitie (EAW) kan hiervoor een financiële tegemoetkoming worden aangevraagd van € 20.660 voor het inkopen van externe expertise.

Mede-eigenaar worden van het probleem begint dus met zinnige informatie. Dit noem ik maar **Regel 1**. Zodra je over zinnige informatie beschikt (onzin-informatie leidt tot onzin-participatie) wordt participatie daarom ook anders. Uw burger-perspectief up-daten begint dus met **Regel 1** - informatie. Het tweede, **Regel 2** noem ik dat maar, is ook uw participatie-model aanpassen. Om een voorbeeld te geven: schimmige informatie over het vlekkenplan Zonneweides combineren met nog schimmiger informatie over 'iets van' een 150 kV-station, leidt niet tot participatie. Door participanten telkens een klein worstje voor houden, maakt u participanten echter wel wakker. Met als enig gevolg nog meer vergaderingen en/of nog meer inspraak.

Al is het niet makkelijk voor u, ik zou dit pad verlaten! Ik zou het zelfs heel anders doen. Waarom zal ik uitleggen.

Vroeger deden we het met de energie die dagelijks binnenkwam van zon, maan en aarde. Hieruit is het oude Nederlandse landschap ontstaan met zelfs een enorm rijke Biodiversiteit.

Met de vondst van fossiel brandstoffen werd alles anders. Opeens was er plenty 'energie' waarmee we meer en meer delfstoffen zijn gaan winnen. Toenemende welvaart genereerde bevolkingsaanwas. In deze spiraal zitten we nu nog. De huidige economie draait nu om het herhaald in de markt zetten van producten met een korte levensduur. Deze wegwerp-economie vormt de kern van de huidige schaarste aan grondstoffen. Bovendien ging/gaat al dit grondstoffen-geweld gepaard met een enorm energieverbruik: CO₂.

Parijs halen, het doen zonder fossiele brandstoffen, betekent het als vanouds (weer) doen met de energie die dagelijks binnenkomt van zon, aarde en maan. Het fysische probleem van CO₂ is tot daar aan toe. Het grootste probleem is dat 'niet alles meer kan'. We labelen het als sociaal probleem, maar het is een psychologisch probleem (tussen de oren). Dat 'niet alles meer kan' (minder comfort) leidt tot verzet. Mijn verklaring is dit. Het begrip 'biofilie', liefde voor natuur, is ten diepste terug voeren naar behoud van 'eigen habitat'. Zodra de menselijke soort denkt dat ie zijn 'plekkie' kwijt raakt, gaat ie in verzet. En niet zo'n beetje ook.

Om dat te voorkomen hebben we gezamenlijk afgesproken dat we in 2030 50% CO₂-reductie willen behalen, en in 2030 ook 50% minder grondstoffen willen gebruiken. Dat geldt ook voor ons eiland.

Voor 2030 hebben we 2 keer verkiezingen. Als we voor de 1e van Maart 2022 niet durven verzinnen dat we bijvoorbeeld de pilot aquathermie 'Malta' (een investering voor 30 jaar) beter wel op zowel 50% CO₂-reductie als op 50% materiaal-reductie zouden kunnen monitoren, dan ga om te beginnen ik, hier dwars voorliggen. Niet-constructief? Het volgende is altijd constructief.

Regeren is echter vooruitzien. En voor die blik vooruit hebben wij (iig participanten) afdoende informatie nodig. Dit noem ik dus **Regel 1**.

⁰ ² Geef participanten de mogelijkheid om de workshop 'zin en onzin van CO₂' door Ronald Rovers naar het eiland te halen. Hier hoort ook een eerste CO₂-nulmeting bij evenals een film om eea te communiceren.

1 Geef participanten the lead om het voorstel van dhr. Leo Gommans (TYU-Delft) mbt energie-efficiëntie ten uitvoer te brengen. Hiermee besparen we geld, energie en CO₂-uitstoot, omdat we dan een overall-inzicht krijgen van 'vraag en aanbod' van energie op het eiland, waar de Dorpsvisies mee uit de voeten kunnen. En krijgen we bovendien een afdoende beeld van de CO₂- nut en

---

² In de bijlage 'Plan van Aanpak Eco-raster' staat eea zeer kort toegelicht.

Nb. omdat ik met de huidige motie Eco-raster slecht uit de voeten kan, ga ik uit van de oorspronkelijke versie.

noodzaak van bijvoorbeeld de pilot aquathermie, het warmteoverschot van bijvoorbeeld de Zuidhoek en andere clusters. En kunnen participanten vanuit een overall-inzicht zelf meedenken over bijvoorbeeld het 150 kV-station/zonneweide-vlekkenplan. Bovendien hebben we dan een heldere basis voor onze lokale Klimaat Adaptatiestrategie en onze eigen Klimaattoets. Bovendien en dat is niet onbelangrijk, kunnen we onze RES / warmtevisie er rechtstreeks aan vastknopen en (!) integreren. Als last but not least, de Rekenkamer zich erover zou buigen, en zij gebruik maakt van de eigen Handreiking Energietransitie (<http://www.nvrr.nl/>), zal zij op alle bovengenoemde zaken toetsen.

- geef participanten the lead (dat is anders dan wettelijke taken overnemen) bij het opstellen van een eerste CO2-balans cf. het TU-voorstel en cf. uw eigen CO2-amendement.

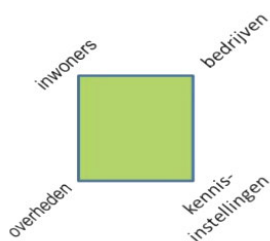
3 Geef participanten the lead bij de uitvoering van het amendement Biodiversiteit. Ik heb mijn bijdrage geleverd: doe er wat mee! Kijk daarna ook nog eens naar de implicaties mbt de Klimaat Adaptatie Strategie.

4 Geef participanten the lead bij het ontwikkelen van een Strategie voor Vervolgprojecten. Idem dito cf. het TU-voorstel. Zo'n Systematiek voor Vervolgprojecten is er slechts voor dat pilots/projecten of wat we maar verzinnen, zinnig op elkaar aansluiten, dat er een doorgaande lijn in komt te zitten. Zodat we voor Malta niet eerst het financiële wiel proberen uitvinden. En daarna vervolgens alsnog het CO2wiel moeten uitvinden. Eerst meteen hoop bombarie Malta doen en een jaartje later nog eens naar CO2 kijken, is een route die werkelijk niemand wat oplevert!

Nu Regel 2

Regel 2 gaat uiteraard over participatie. U kunt niet zonder participanten zegt u. Zonder zinnige informatie blijft “meedenken met de gemeente” onzin-participatie. Uw participanten hebben dus allereerst behoefte aan afdoende informatie.

Op het participatie-model zelf is ook het nodige aan te merken. Achter de gemeente aanhobbelen en denken dat de overheid het “weet”? Nee. Dat is allang niet meer zo. Allereerst hebben overheden participanten nodig. Als overheden participanten daarna telkens op hun plaats zetten, werkt niks! De enige legitimatie om participanten zodanig te betrekken als overheden nu willen, is door hen een gelijkwaardige rol te geven.

Participanten behoren een gelijkwaardige stem te krijgen. Dat kan via de Groene Vierhoek. Ik doe het plaatje er maar bij.

De Groene Vierhoek is niet anders dan de Gouden Driehoek van voorheen, met overheden, kennisinstellingen en bedrijven, maar nu aangevuld met participanten.

Voor Maart 2022 de nodige informatie ophoesten is goed mogelijk. Maar de boodschap van minder ‘comfort’, **Regel 1** zeg maar, is iets waar politieke partijen zich liever niet mee affichereren. Daarentegen kan de politiek wel en veel beter scoren met **Regel 2**. Participatie! In een jaar tijd iets beters verzinnen mbt participatie moet lukken! Het riekt naar een handigheidje. Maar is denk ik erg effectief. Want de partij die haar nek uitsteekt ten behoeve van zinvolle participatie, heeft in ieder geval het tij mee.

Kortom wat is uw burger-perspectief!

Ik doe er maar een paar bijlagen bij. Het is best een ommekeer.

Bijlagen

- 210215 ruimtelijk beleid en duurzame energievoorziening
- 1 Regel 1 en Regel 2 nader toegelicht
- 2 Plan van Aanpak Eco-raster
- 3 tekst bij Plan van Aanpak Eco-raster
- 4 oorspronkelijke bedoeling Eco-raster
- 5 TU-voorstel energie-efficiëntie en meer

Inleiding

De afgelopen maanden is nagedacht over de toekomst van het eiland. Het ecologisch perspectief van duurzaam beheer van het eiland is hierin de basis geweest. Vanuit dit oogpunt zijn ook andere maatschappelijke aspecten bezien: economie, sociaal domein, wonen, werken.

In dit document schetsen we onze visie op de omgeving van ons eiland Schouwen-Duiveland. Wellicht de basis voor onze op te stellen omgevingsvisie voor het eiland in het kader van de Omgevingswet die naar verwachting per 1 jan 2022 in werking treedt.

Context

De omgeving zoals we die om ons heen zien, het landschap met zijn dorpen, stadjes, weilanden, industrie en recreatiegebieden is tot stand gekomen door in te spelen op de lokale factoren die aanwezig waren: strand, duinen, water toegang voor visserij.

Op dit moment zien we de problemen die te maken hebben met onze basis chemische huishouding. Het betreft dan met name de problematiek op het gebied van koolstof (CO₂) en stikstof.

Uitgangspunten

In deze visie gaan we uit van het versterken van de factoren natuur (ecologie), economie (werken) en sociaal domein (wonen). De gedachte is dat door het versterken van natuurlijke aspecten dit ook een positieve invloed kan hebben op de economie (bijv. toerisme) en het wonen kan veraangenamen en de leefbaarheid kan versterken. Het kan ook een trekker zijn voor nieuwe bewoners en voor onze gasten (toeristen).

Tweede uitgangspunt is dat de basis chemie (koolstof en stikstof) in balans moeten zijn, oftewel we moeten niet meer koolstof en stikstof uitstoten (in de lucht brengen) dan we invangen in water en bodem (in de vorm van bomen, planten, wieren, dieren, etc.).

Derde uitgangspunt is het versterken van de biodiversiteit. De inrichting van het eiland moet leiden tot een toename van de soortenrijkdom en het aantal in een soortengroep moet toenemen.

Principes

We omarmen de volgende principes:

- We leggen een eco-raster over het eiland. Een ecologisch raster is een netwerk van groen, die de natuurgebieden over het eiland verbindt. Hiermee wordt het mogelijk voor flora en fauna te fourageren over het hele eiland. Dit zorgt voor versterking van het groen en maakt het meer robuust. Aangezien de verbindingen veelal ook over dijken, langs waterwegen e.d. gaan, zal dit een verhoogd genot van het eiland geven voor de toeristen. Denk hierbij aan de uitbreiding van wandelpaden, fietsroutes, paardenroutes en vrijloop gebieden voor honden.
- In het buitengebied komen boerderijen en andere gebouwen vrij. Hiervoor zien we een toekomst als ecologische hubs: plaatsen in het netwerk die groen worden ingevuld en waar de gebouwen beschikbaar zijn voor nieuwe functies, waaronder herbestemming als woning. De boerderijen en opstallen zijn vaak ruim en er is mogelijkheid om er eventueel meerdere huishoudens in te vestigen. Op deze manier houden we het buitengebied levendig en in stand en versterken we het groen. Het initiatief van Boerenerf 2.0 sluit hier op aan.
- De ecohubs zijn plaatsen voor ontwikkeling van vormen van alternatieve landbouw, zoals voedselbossen, strokenteelt, kringlooplandbouw. Daarnaast zijn het pleisterplaatsen voor toeristen om aan te sterken met een kop koffie, een taartje of een kleine maaltijd. De

ecohubs zijn zoveel mogelijk off grid (eigen energievoorziening, helofytenfilter ipv riool, geen gasaansluiting, drinkwater zo mogelijk uit eigen bron). Het biedt de mogelijkheid voor het plaatsen van tiny houses. De ecohubs hebben een netto positieve bijdrage aan de koolstof en stikstof balans en versterken de biodiversiteit (meer soorten, meer exemplaren van een soort).

- We bepalen de koolstof en stikstof balans voor ons eiland, zodat we kunnen monitoren hoeveel stikstof en koolstof we in de lucht brengen en hoeveel er terecht komt in bodem en water. Op deze wijze is dit een instrument om te voorkomen, dat de ecologie en economie worden ontwricht.
-

Welke vraagstukken pakken we hiermee aan:

- Versterking van de ecologie
- Versterking van de economie
- Versterking van het wonen en leefbaarheid.
- Innovatie en ontwikkeling op het gebied van duurzaamheid

Ontwikkelingsvraagstukken / vragen voor innovatie:

1. Ecologisch raster
  - Hoe moet het ecologisch raster eruit komen zien?
  - Welke knelpunten zitten er nog in, waar nog geen doorlopende lijn is?
  - Welke ecologische hoofdstructuren (kenmerken van ecologisch gebied) kennen we en worden aan elkaar verbonden?
  - Welke risico's zijn er van het aan elkaar verbinden natuurgebieden?
2. Groen voor rood en rood voor rood
  - Welke boederijen/buitenhuizen komen vrij de komende tijd en zouden ze kunnen worden ingezet in het ecoraster als knooppunt.
  - In hoeverre zijn deze verblijven geschikt om er ecohubs van te maken met mogelijkheid van wonen.
3. Ecohubs
  - Welk beleidskader hanteert de gemeente voor het realiseren van een locatie met tiny houses?
  - Welke vergunningen zijn nodig voor het realiseren van een ecohub? Welke documenten moeten hiervoor worden aangeleverd.
4. Recreatie
  - Welke kansen zijn er voor de recreatie om aan te sluiten bij het ecoraster en de ecohubs (bed & breakfast, logies, fietsroutes, wandelroutes, paardenroutes)
5. Landbouw
  - Welke kansen zijn er voor ontwikkeling van de landbouw om economisch rendabel te zijn met een positieve stikstof en koolstof balans en versterking van de biodiversiteit? Hierbij kan gedacht worden aan voedselbossen, strokenteelt, kringlooplandbouw, ...
6. Koolstofbalans
  - Wat is de huidige koolstofemissie en -invangcapaciteit van Schouwen-Duiveland?
  - Welke mogelijkheden zijn er om de koolstof emissies te beperken en de koolstofinvangcapaciteit te vergroten?
  - Hoe monitoren we de koolstofbalans?
7. Stikstofbalans
  - Wat is de huidige stikstofemissie en -invangcapaciteit van Schouwen-Duiveland?

- Welke mogelijkheden zijn er om de stikstof emissies te beperken en de stikstofinvangcapaciteit te vergroten?
- Hoe monitoren we de stikstofbalans?
- 8. Biodiversiteit
  - Welke ecologische hoofdgroepen zijn er?
  - Welke ecologische hoofdgroepen willen we versterken?
  - Om welke flora, fauna gaat het dan, inclusief bodem- en waterleven.
  - Welke ecologische gebieden willen we met elkaar verbinden?
- 9. Omgevingsvisie Schouwen-Duiveland
  - Hoe kan dit plan bijdragen aan de tot stand koming van de omgevingsvisie Schouwen-Duiveland?
  - Toelichting: De omgevingsvisie SD is een visie op de omgeving. Deze moet als doel hebben het realiseren van een duurzaam eiland. Hierin kan een gelaagdheid worden onderscheiden met basis chemische factoren koolstof en stikstof als sturende factoren, natuurlijke kenmerken in de ondergrond en waterlopen als sturende factoren, ecologische hoofdgroepen en bijpassende landschappelijke kenmerken maken uiteindelijk de omgevingsvisie.

Regel 1 en regel 2, nadere toelichting (14 feb 2021)

Economische groei en brede welvaart zijn bekende grootheden. De volgende is dat het aantal mensen van 2,5 miljard (1950) gestegen is naar 7,5 miljard en ... de helft hiervan er nog bijkomt. Ook begint het besef door te dringen dat door het verlies van Biodiversiteit de aarde geen 'safe operation place' 'meer is voor mensen. Ondanks al deze grootheden is in de aloude controverse tussen mens en natuur, de winnaar op voorhand al bekend: het systeem. Maar wat is nou systeemdenken?

Het rapport van de Club van Rome ('Grenzen aan de Groei', 1972) over 'uitputtingsproblematiek' was de eerste kennismaking met 'systeemdenken'. Inmiddels 50 jaar verder is de vraag nog steeds: hoeveel 'bronnen' hebben we tot onze beschikking / met hoeveel mensen moeten we die delen?

Systeemdenken is dus vrij simpel. Het is de aarde als een bolletje zien, en omdat we er niet af kunnen, de wetmatigheden van systeem aarde eveneens betrekken op mensen. De moeilijkheid is echter dat hoewel we de bel al langer horen luiden, we absoluut niet meer weten waar de klepel hangt. Om het 'Tij te keren' gelden er slechts twee regels.

Regel 1 is informatie. Informatie over de klepel. De klepel draait dit keer om duidelijke, heldere (systeem-) informatie. Want zolang we niet weten waar de klepel hangt - **Regel 1**, wordt het ook niks met CO2, Biodiversiteit.

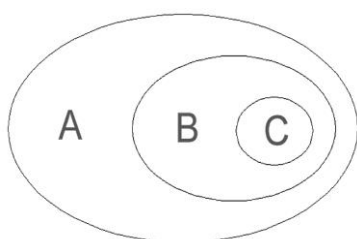
Regel 2 is participatie. Participeren zonder informatie (**Regel 1**) is in hetzelfde kringetje blijven rondraaien en dus: nutteloos. Het participatie-model aanpassen aan **Regel 1** vraagt echter een ander/beter participatie-model. Het omgekeerde is ook waar. Als we **Regel 2** fatsoenlijk oppakken zullen we **Regel 1** steeds beter willen benutten en uitbreiden.

Even zo plat ben als een dubbeltje: hoe kunnen we voor de gemeenteraadsverkiezingen Maart 2021, iets brengen waardoor participanten 'stemmers' worden. Op 'inhoud' (**Regel 1**) is vooralsnog een brug te ver; die inhoud is er of nog niet of anders, moet eerst bekijken. Wat daarentegen wel kan is stemvolk 'scoren' op basis van **Regel 2** (participatie). Heel concreet: door **Regel 2** in jaar 'drie' fatsoenlijk in de touwen te hijsen. 'Anticiperen op participeren' geldt natuurlijk voor alle politieke partijen.

Als de beleidsvoorwaarden voortkomen uit **Regel 1** en de praktische mogelijkheden worden bepaald door **Regel 2**, kunnen participanten middels **Regel 1** wel mede-probleemeigenaar worden, en middels **Regel 2** ook mede-eigenaar van de oplossing worden. Alleen zo kunnen nieuwe netwerken gevormd worden die praktisch bijdragen aan een volhoudbaar toekomst-scenario voor Schouwe-Duiveland.

Systeemdenken lijkt op het kraken van een soort menselijke code. Zolang mensen denken dat ze boven de natuur verheven zijn, is het vinden van de code nagenoeg onmogelijk. Het simpele verhaal is dit: de mens is geen exclusieve eenheid. Beter gezegd alles is een geheel.

En dat geheel ziet er in het kort zo uit:

ABC-model

Allesomvattend model waaraan spelregels ontleend kunnen worden om met de natuur mee te werken.

A: abiotische processen (klimaat, energie, water, bodem)

B: biotische processen (groei en differentiatie van planten- en dierenleven)

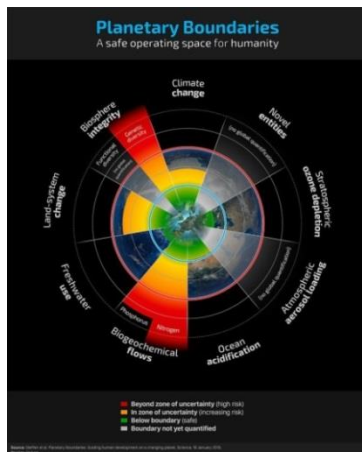
C: cultureel, sociaal en economisch en technisch handelen en denkprocessen van mensen.

De abiotische werkingen (**A**) vormen het veld waarbinnen de biotische werkingen (**B**) mogelijk zijn. Daarbinnen kunnen de culturele of conceptuele werkingen (**C**) tot uiting komen.

(naar Ecologie van de stad, Koning en Tjallingii, 1991).

Mensen gaan echter niet verder dan de **C** als systeemgrens. Zelfs veel 'groene lui' denken vanuit **C** en zoeken naarstig nieuwe business-/verdienmodellen om **B** verder te kunnen helpen. **B** is zo iets als de groene schil op aarde, de [biosfeer](#). Hierin zijn mensen organismen - letterlijk omdat zij zich als alle andere organismen kunnen voortplanten. **A** is echter de meest bepalende invloed. Louter omdat we deel zijn van een geheel, zijn we hier volkomen van afhankelijk.

In omgekeerde denkrichting, dus vanuit **C** gezien, draait **A** nu om kil-fysische zaken als opwarming door CO₂, om land-degradatie (onvruchtbare bodems) en om chemische overkill door Stikstof en Fosfor. Ondanks onze 'verworvenheden' veroorzaken we niet alleen verlies van Biodiversiteit, **B** dus, maar verstoren we ook het evenwicht in **A**. Het plaatje '[planetaire grenzen](#)' geeft hiervan een overzicht.

Hierbij past een opmerking. De volgorde is namelijk **andersom** dan we in **C** telkens bedenken.

- Verlies van Biodiversiteit is namelijk het grootste probleem.
- CO₂ (opwarming) ... is slechts het kleinste probleem.

Mensen 'denken' dat ze binnen het **ABC**-model een (omgekeerde) **CBA**-route kunnen volgen. Einstein zei al dat je een probleem niet binnen de contour van datzelfde probleem kunt oplossen. Het echte probleem zit niet in welvaart (zelfbedacht comfort). Het probleem zit ook niet in "de" natuur. Het probleem zit er ook niet in dat mensen deel zijn van een geheel; het enige probleem is dat we dat niet meer beseffen. Ons probleem zit z gezegd tussen de oren (wereldbeeld, attitude, gedrag).

Systeemdenken is ons wensbeeld voegen naar de werkelijkheid moeder aarde. Waarom we dat niet doen? Het is enigszins uit te leggen. Mensen leven als het ware in twee werelden tegelijkertijd.

In de fysieke werkelijkheid van poepen, piesen, voortplanten. De andere werkelijkheid is slechts een gewenste, psychologische of conceptuele werkelijkheid. In deze wirwar hebben we het **ABC**-model, in een soort magisch move, omgetoverd tot een **CBA**-model. Vanuit dit wensbeeld komen we nu tot individueel en sociaal-cultureel handelen. Om onze eigen code te kraken zijn er slechts **2 Regels**.

Regel 1 draait om INFORMATIE. Om te kunnen weten waar de klepel hangt. **Regel 1** is dus kijk naar de fysieke werkelijkheid, en vooral: voeg je naar de ecologische werkelijkheid. En plat op de grond: Dit is waar de kwaliteit van de fysieke leefomgeving om draait. En daarmee van de kwaliteit van al ons (verdere) sociaal-cultureel handelen.

Het fysieke probleem is ontstaan door onze onhandige wisselwerking met **Regel 1**. En omdat die onhandige wisselwerking weer veroorzaakt wordt door ons wereldbeeld, draait **Regel 2** daarom om participatie.

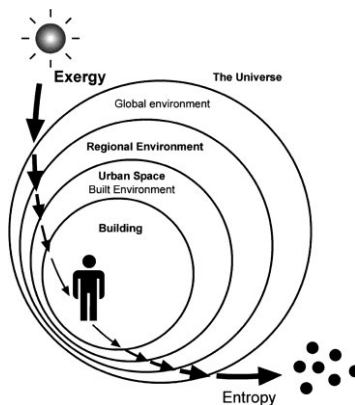
Een overall-plaatje van onze de fysieke werkelijkheid.

Het focus ligt hier op de groene schil, op de biosfeer met leven en dood.

Daarin zijn 3 **hoofdstromen** werkzaam:

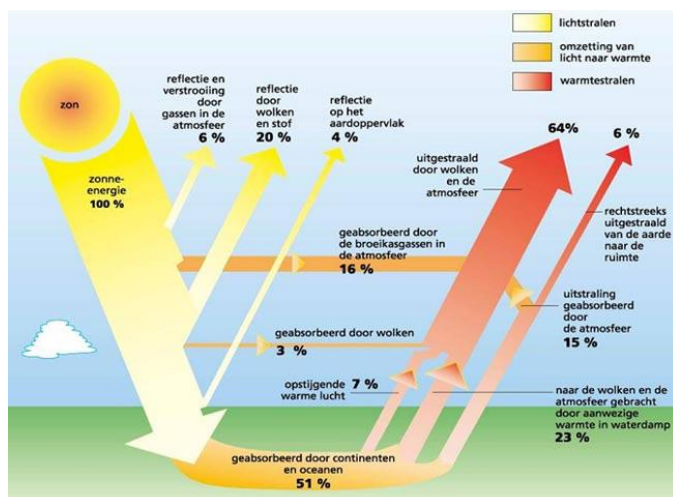
- energie
- materiaal en
- informatie

Energie is de motor van systeem aarde. Die energie komt van de zon. Iedere dag weer en voor aardlingen een constante. Wat er gebeurt met die energie is dat de energie van de zon slechts door het systeem heen loopt. Het vreemde daarbij is dat er net zoveel energie (in Joules) ingaat als uitgaat.

naar: M. vd Pol, Min EZ, 2012

Wat er nou eigenlijk gebeurt is niet dat de hoeveelheid energie verandert, het aantal Joules blijft namelijk hetzelfde, maar dat de **energiedichtheid** verandert. Hoge energiedichtheid noem je 'exergie', lage energiedichtheid noem je 'entropie'. Dat laatste woord kennen de meesten wel; het eerste woord meestal totaal niet.

In dit plaatje hoe de energiedichtheid verandert:

De energie van de zon (geel) heeft een hoge energie-dichtheid en is hoog-exergetisch. Dat wil zeggen dat je er veel arbeid mee kan verrichten.

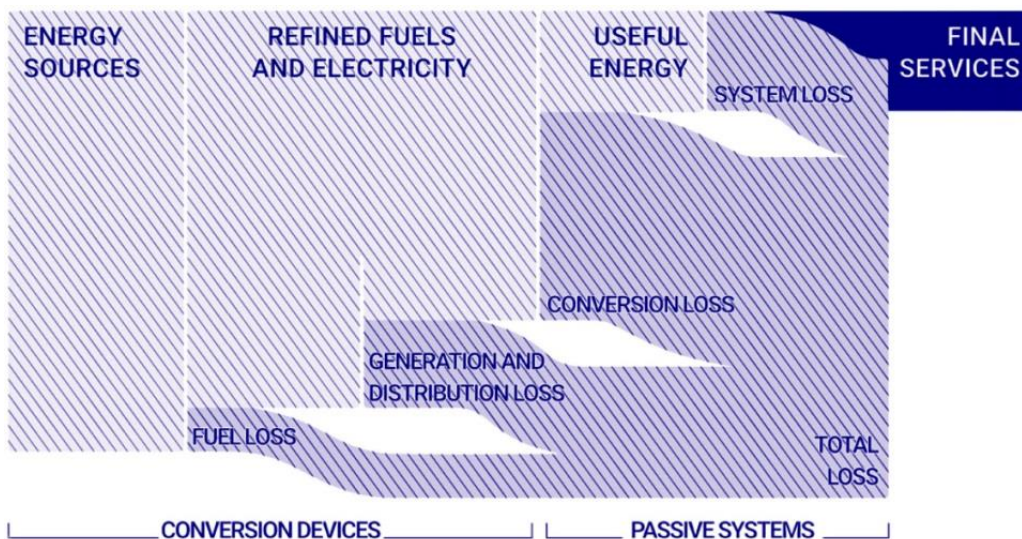
Het groene deel is de groene schil op aarde, zijnde land en water met organisch leven, lees: alle Biodiversiteit (inclusief tweepoters).

Als je de procenten optelt, zie je dat er inderdaad net zoveel in- als uitgaat. Hoe meer naar rood, hoe meer entropie. Exergie staat dus tegenover entropie. Je kunt het zien als hoge energiedichtheid versus lage energiedichtheid.

Zonlicht is hoog-exergetisch (korte golf) waardoor er veel arbeid mee verricht kan worden, bijv. fotosynthese bij planten. Na gedane arbeid gaat deze energie in dezelfde hoeveelheid (in Joules) via uitstraling terug naar het heelal. Alleen nu in de vorm van laag-exergetische warmte (lange golf). Slechts de kwaliteit van energie verandert, niet de hoeveelheid energie. Met die veranderende kwaliteit, verandert ook de benutbaarheid van energie. Het is maar een kleine stap verder om te denken in energie-efficiëntie.

Het voorgaande maakt al duidelijk dat niet de hoeveelheid (Joules) van energie afneemt, maar 'slechts' de kwaliteit/energiedichtheid van energie afneemt. Tussen de hoog-exergetische zoninstraling en de entropische vorm als warmte, zitten tussenstadia van energie die je gerust alsnog kunt benutten. Je zou dit de 'exergetische ruimte' kunnen noemen.

Juist daarin gaat de menselijke soort zeer slordig om met energie; niet in hoeveelheid maar in handig te gebruiken energie – beter gezegd de alsnog te benutten (exergie van) energie. We richten wel duurzame bronnen op en proberen energie te besparen. Maar energie-efficiënt ho maar! Het volgende plaatje laat zien hoe weinig energie-efficiënt we zijn.

Uit: *Energie & Ruumte*, Dirk Sijmons c.s., 2017

De cascade van verliesfactoren in de fossiele keten: lekverliezen, opwekkings- en distributieverliezen, conversieverliezen en systeemverliezen die maken dat slechts een klein deel van de gebruikte bronnen omgezet wordt in zinvolle arbeid. Elektriciteit die duurzaam is opgewekt heeft alleen de laatste verliesposten in de keten te verwerken: een beetje transportverlies en het onvermijdelijke 'systeem verlies'. Denk aan de warmte die een televisietoestel produceert, waar de rest van de elektriciteit is omgezet in beeld en geluid. Naar: Cullen & Allwood (2010).

Het licht-gearceerde is de input van primaire energie (olie etc, nog steeds plm 80%). Het donker gearceerde zijn verliezen in de opwekkingsketen. De uiteindelijke output in final services (eindgebruik) is amper een vijfde van de input.

Met energie-efficiëntie zouden we bij gelijkblijvende input, minstens 5 keer zoveel output kunnen genereren; van dezelfde hoeveelheid energie die er in gaat. Waar het over gaat is dat we veel energie van alsnog benutbare kwaliteit, verloren laten gaan. Exergieverlies in moeilijke termen. Wat overigens net zo van toepassing is op materialen.

Materie.

De tweede hoofdstroom op aarde is de materie stroom (materialen). In tegenstelling tot zonne-energie (die wordt dagelijks aangevuld), is moeder aarde met betrekking tot materialen een gesloten systeem. Dat wil zeggen dan dat er in principe geen materiaal bijkomt of afgaat.

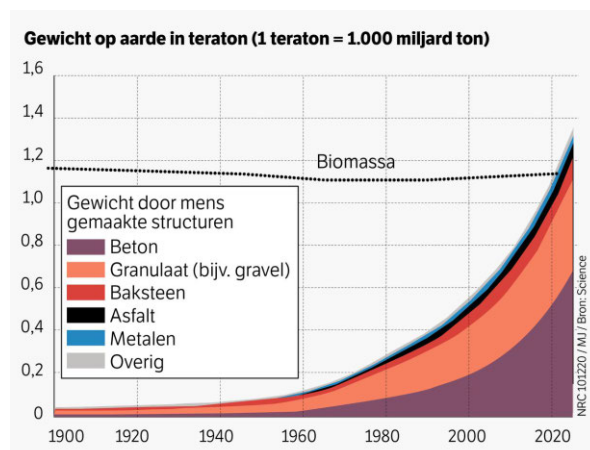
Materialen kennen ook een vorm van materiaaldichtheid (kwaliteit/buikbaarheid in de zin van exergie). Net als wat entropie is bij energie, heb je ook niet veel aan materiaal in de verdunde vorm. Een makkelijk voorbeeld is altijd Zilver. In vaste vorm (hoge exergie) veel gebruikt in foto-labs; na uitspoeling aanwezig als Zilver-ionen in bijvoorbeeld een km³ zeewater. In verdunde (entropische) vorm is al het Zilver er nog (op aarde) maar niet herbruikbaar. Upgraden (naar hogere exergiegraad brengen) kan wel maar slechts met een hoge energie-input. Dergelijke verdunning is de kern van grondstofuitputting. Voorbeeld.

Verzaag je een plank tot zaagsel, dan is de hoeveelheid cellulose/hout weliswaar hetzelfde maar de bruikbare vorm (exergie) van het hout (als plank) is dan verloren. En die krijg je ook niet zomaar terug! Om zaagsel te upgraden naar MDF-plaat of pellets,) kun je de exergie ervan (bruikbaarheid) alleen verhogen door (veel) energie toe te voegen.

Precies zo gaat het met Biomassa. Oerbossen kappen, het gewonne hout verspanen en de spaanders tot pellets persen, die transporteren en vervolgens opstoken, gaat (CO₂-uitstoot nog daargelaten) gepaard met een enorm verlies van exergie. Een oerbos beschouwen als een zekere hoeveelheid pellets, is daarom zo dom omdat de exergie van het oerbos verloren gaat. Zolang we het **ABC**-model omdraaien en vanuit het door mensen gepercipieerde **CBA**-model vertrekken, halen we wel (voor mensen) bruikbare pellets uit dat oerbos, maar gaan alle andere functies voor mensen ook verloren. Bij elkaar worden deze functies (ecosysteemdiensten) geleverd door wat we wat afstandelijk Biodiversiteit noemen. Juist deze ecosysteemdiensten maken het plekje onder de zon voor mensen mogelijk.

Circulair zou moeten betekenen dat we hetzelfde materiaal telkens opnieuw kunnen gebruiken. Maar zodra je dat materiaal 'verdund', is die verdunde vorm of niet te 'oogsten' of kost het heel veel energie om die verdunde vorm naar een voor ons weer bruikbare vorm te maken. Daarom draait 'volhoudbaar' in principe om materialen en niet om energie. Die energie komt er iedere dag (zon) weer bij. Maar die materialen niet!

Het **IPBES** (2019) schrijft dat in "In the past 50 years, the human population has doubled, the global economy has grown nearly fourfold and global trade has grown tenfold, together driving up the demand for energy and materials."

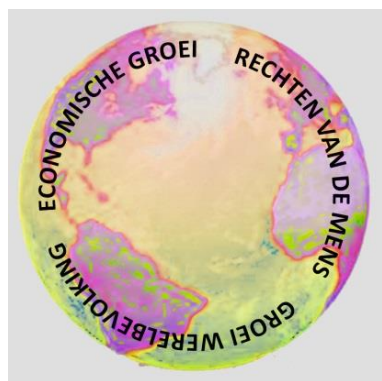
Dit plaatje (NRC, 20 12 2020) laat zien hoe mensen zich 'organiseren'. Inmiddels is het gewicht van door mensen structuren groter dan het gewicht van alle biomassa bij elkaar. In 40 jaar ruim 1100% extra materiaalverbruik!

Bij de winning van grondstoffen, is het laaghangend fruit al langer op en neemt het percentage metaal in diverse ertsen zienderogen af.

Het grote probleem zit in de exergie/benutbaarheid van materialen. Als ze er niet meer zijn of alleen nog in verdunde vorm, kun je er weinig tot niks mee. Of hooguit ten koste van een enorme input aan energie. En om die energie te genereren hebben we weer materialen nodig. Zo kun je blijven doorgaan.

Informatie

Waar we om te beginnen op Schouwen-Duiveland, behoefte aan hebben is informatie over waar de klepel hangt (**Regel 1**). En informatie in de zin van organisatie over hoe we participatie organiseren (**Regel 2**). Echter mensen leven in twee werelden tegelijk.

Het **ABC**-model hierboven betreft de fysieke werkelijkheid. Omdat we er niet aan willen, hebben we het **ABC-model** omgedraaid en er dit van gemaakt: Hetzelfde bolletje (moeder aarde) maar nu vanuit het **CBA-model**.

Over bevolkingsgroei hoef je niks te zeggen. Rechten van de Mens zijn onaantastbaar. En omdat de wereld redden anders onbetaalbaar wordt staat economische groei voorop.

Onze hardware is misschien uitstekend maar de manier waarop we onze eigen software schrijven, bepaalt onze conceptuele

werkelijkheid. Kortom, hiermee 'organiseren' we onze wensbeelden c.q. schrijven we onze eigen habitat-eisen weg.

Even helemaal terug naar SD.

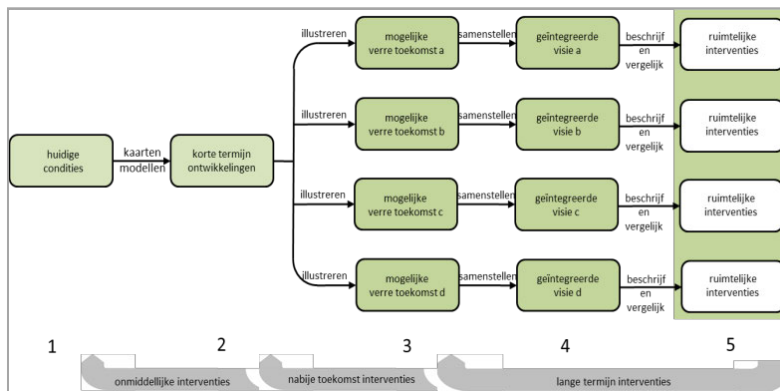
SD heeft enkele opvallende eigenschappen. Volop toevoer van energie (zon), in wezen super-bodems, we zijn een gemeente, als eiland een bioregio (natuurlijke systeemgrens) en met 34 duizend inwoners en gemiddeld 14 duizend toeristen erbij, een handig aantal om een redelijke vorm van economie te kunnen handhaven.

Wat ook opvalt is het 'ons bin zuinig'. In alle vrijblijvendheid vergelijk ik dat met een zekere vorm van Ecologisch Quotient. Leven van de bronnen die het eiland biedt en daar 'zuinig' mee omgaan (als was het een stuk hout wat je niet weggooit maar bewaart), is namelijk net zoiets de nuttige vorm van energie en materialen bewaren (dus de exergie ervan). Daarom heb ik er in 'ons bin zinnig' van gemaakt. Mijn ding. Maar onze behoudende 'logica' volgt ten minste wel de natuurlijke logica van behoud van 'kwaliteit' (exergie). Dus: als er nou ergens een plek in Nederland is waar we gezond (normaal) omgaan met de bronnen van bestaan, is het SD!

Daarom denk ik dat op SD het noodzakelijke consuminderen, meer in vruchtbare aarde valt, dan elders. Anders gezegd dat als we mede-probleem-eigenaar worden, we op SD veel sneller tot mede-eigenaren van de oplossing worden.

Door onze inherente zinnigheid zal ook onze basis-heemkunde bijspijkeren **Regel 1**, hier beter kunnen 'landen' dan elders. **Regel 2** (participatie) zal daarom ook in vruchtbare aarde 'landen'. Om te snappen hoe **nieuwe netwerken** vorm kunnen krijgen, is het goed nogmaals te onderstrepen dat die nieuwe netwerken bepaalde kenmerken hebben. Beter gezegd, conform het ABC-model moet er een systeem-benadering in zitten. Tweede is dat die **nieuwe netwerken** per definitie een

integraal karakter hebben. Het laatste vraagt dat mens en natuur niet tegenover elkaar staan. Maar samen opgaan. En dan zo praktisch mogelijk. Een methode om tot nieuwe (geïntegreerde) netwerken te komen is dit 5 stappenplan (overigens ook maar een model).

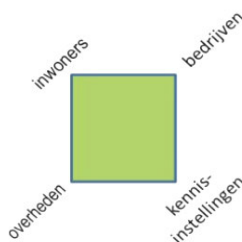

Stap 1 en 2 gaan over de opname van wat er is (fysieke werkelijkheid).
Stap 3 en 4 gaan over het uitwerken van vier verschillende toekomst-scenario's.

Dit voorbeeld stond vandaag in de krant (NRC, 14 feb 20210). Zelf bedenken we natuurlijk hoe het eiland er in 4 verschillende toekomst-scenario's uit zou kunnen zien.

In stap 5 worden de uitkomsten van de 4 toekomst-scenario's samengebracht in een plan.

Regel 1 is al geborgd (informatie mbt fysieke werkelijkheid). **Regel 2** wordt geborgd door te zorgen dat participanten in alle stadia en evenwaardig zijn/worden betrokken. **Regel 2** vraagt om een transdisciplinair proces (leek en expert samen) zoals in de Groene Vierhoek.

Voor bijvoorbeeld een Omgevingsvisie. Of voor de uitwerking van een energielandschap (waar het oorspronkelijk voor bedoeld is).
Of je er nou een circulariteits-landschap of biodiversiteits-landschap, een mobiliteits-landschap, Klimaat adaptatie landschap bij aan laat haken of niet: het 5-stappenplan is een methodiek om visie en participatie daadwerkelijk te verbinden
De crux van het 5-stappenplan als van de Groene Vierhoek is dat iedere participant zich uiteindelijk betrokken weet of voelt.

Verder denk ik iedereen gaat scoren als we participanten volwaardig betrekken. A la de Groene Vierhoek of anders. Zolang participatie maar tot doel heeft dat uiteindelijk zich betrokken weet of voelt.

Over de hoofden van participanten heen, participanten trakteren op de betrekkelijk merkwaardige keuzes die politici (namens en voor hen) denken te moeten maken ... ik zou het anders doen!

Regel 1 is lever afdoende informatie (zeg waar de klepel hangt)

Regel 2 is organiseer een nieuw participatie-model. A) Omdat de inhoud nieuw is. En B) buiten alle **regels** om, iedereen het er over eens is dat we het samen moeten doen.

Zodra we Regel 1 en Regel 2 lees: visie en participatie laten samengaan, en de stip op de horizon overeenkomt met het **ABC**-model, is het onontkoombaar dat we als resultaat daarvan, in nieuwe **netwerken** kunnen gaan denken.

Ik vertrek vanuit het ABC-model. Misschien kom ik daarom 'ingewikkeld' over. En is dat eigenlijk alles. Maar ervan uitgaand dat 'ons zinnig bin' klopt, onderscheid ik toch me van niemand. Op Schouwen-Duiveland.

Hier de tekst bij genummerde plaatjes uit de powerpoint Eco-raster Plan van Aanpak, ik loop ze af.

0 eerst het raamwerk (links). Hoe verder we komen, hoe beter (rechts).

1 Het allereerste is INFORMATIE! Zónder informatie (is er nog niet) gaan beleid en participatie vrijwel nergens over.

Twee extra's:

- voeg onderzoek energie-efficiëntie toe (zie verder 6, 7, 8, 9) en

- systematiek vervolgprojecten, zodat verdere (deel-)projecten elkaar praktisch versterken.

2 volg de volgorde waarom, hoe, wat. Als je bij het 'waarom' begint kun je back-casten. Als je met 'wat' begint en blijkt dat het 'waarom' niet bedient ben je onhandig bezig geweest.

3 Het verdienmodel zit in het netwerk. Sowieso komen eurorendementen steeds meer onder druk te staan van doelen mbt ecologisch toegevoegde waarden. Ecologisch toegevoegde waarden (iha ecosysteemdiensten) zijn echter altijd afhankelijk van NETWERKEN. Allereerst fysieke netwerken (CO2 heeft grote impact op Biodiversiteit). Een ander netwerk is dat van *beleid en veld* sámen! Zoals in de Groene Vierhoek. Hierin hebben alle hoeken andere input. Maar participanten zijn gelijkwaardig.

4 De nulmeting voor SD is een eye-opener. Maar heel weinig mensen snappen dat CO2 zowel om energie als om materialen gaat. En vaak nog minder wat de impact is op Biodiversiteit.

5 We hebben het dan wel over 'energie'. Maar we verbranden organische stof (brandstoffen). En bij an-organsiche stof (materialen, bijv. windmolen) verder verbruiken we idem branstoffen om ze te maken. Bij CO2-neutraal horen zowel de maak-, gebruiks- als recycle-fase.

6 Dit geeft een beeld van hoe energie-efficiënt we zijn. is raar plaatje. Aan de linkerkant staan **NU** 3 tot 5 windmolens opgesteld om voor het eindgebruik de energie van slechts 1 windmolen praktisch beschikbaar te krijgen.

7 Ons energie-systeem van nu is niet energie-efficiënt. Wat er **NU** doen gebeurt hier: veel input van energie en veel verlies van energie. Wat ontbreekt in dit plaatje is hergebruik van energie oftewel energie-efficiëntie.

8 energie-efficiëntie is een geringe input van energie, de telkens herbruikbare energie zoveel mogelijk benutten. De clou is dat energie-efficiëntie 600% beter werkt dan wat we NU doen. Behalve CO2-effectief is het ook energie- en kosten-effectief.

9 kort het onderzoek naar energie-efficiëntie (TU-voorstel). Het lijkt een hoop gedoe. Andersom volgt de huidige pilot 'aquathermie' wijk Malta/ Zierikzee (warmte/koude onttrekken aan omliggend buitenwater) **NU** het gewone spoor van 6, en 7. Sowieso wordt restwarmte uit naastliggend industriegebied 'Zuidhoek' niet meegenomen, ook is er geen verdere systeemintegratie.

10 "echte" natuur is door stikstof (*hoger beleid*) dusdanig ontregelt dat het intussen enkel nog om doelsoorten gaat. Plattelandsnatuur en binnenstedelijk groen een boost geven kan wel door om te beginnen de mogelijkheden voor biodiversiteit in kaart brengen ('meetlat' in amendement). Habitatdoeltype is al het cultureel groen.

Pas als doordringt dat biodiversiteit om mensbehoud draait (en niet om natuurbehoud, daar hebben we genoeg van) kan Eco-raster in tweede fase toewerken naar natuurinclusieve landbouw, recreatie t/m samenleving. Het verschil is dat "natuur" alleen maar kost, terwijl natuurinclusief moet opleveren. Niet in eurorendementen maar in de zin van CO2- en Biodiversiteits-balans. Omdat CO2 en Biodiversiteit typisch netwerk-componenten zijn, zal ook het businessmodel zich moeten richten op een verdienmodel dat in het netwerk zit. Eco-raster is dan ook bedoeld om natuur en economie dichter bij elkaar te brengen.

11 Zomaar beginnen betekent vaak dat een volgend project er niet op voort kan bouwen. Voor dit het Plan van Aanpak is het daarom van belang een **systematiek voor vervolgprojecten** te ontwerpen. Die systematiek kan overigens meegroeien met de 'lerende samenleving' (in Groene Vierhoek). Zolang de stip op de horizon in beeld blijft kunnenaanpassingen worden gedaan.

12 Eco-raster is het verbinden (tot een geheel) van fysieke mogelijkheden en culturele behoeften. De kenmerken om aanpassingen te doen slagen staan eerstgenoemd; simpelweg om eea praktisch haalbaar te maken. In het groene vakje staan van 2020 – 2040 energie, CO2 en Biodiversiteit genoemd. Schema komt uit 2011; energie valt onder CO2, waarin bovendien circulariteit in meegenomen kan worden.

Na stikstof- en corona lockdown is een CO2-lockdown ook zeer voorstelbaar. Wat dan overblijft zijn primaire behoeften aan schoon (drink-)water, voedsel, (bouw-)materialen en in laatste plaats energie. Klinkt als holbewonertje spelen (gaat niet op dit eiland) maar als beleidsperspectief is het onuitwisbaar. En daarom belangrijk. Zeker mbt tot een plan van Aanpak voor Eco-raster.

13 is een methode om mbv nieuwe informatie in stap 1 en stap 2 te bepalen 'wat we hebben'. Stap 3 en stap 4 zijn aparte scenario's waarin per scenario vanuit een andere optiek wordt gekeken naar oplossingen om de stip op de horizon te bereiken. Stap 5 gaat ten slotte om het combineren van de 'beste' aanpassingen/veranderingen waarmee een totaal plan wordt gemaakt. Om met nieuwe inzichten/ lerende samenleving mee te groeien, kunnen de 5 stappen na verloop van tijd worden herhaald. Zo maak je én een Omgevingsvisie én Eco-raster telkens een stap verder.

14 de simpele versie want we willen NU wat DOEN. Dat Doen staat echter pas bij actie 5: O-visie (*beleid*) en Eco-raster (*veld*). Noch O-visie noch Eco-raster zullen fatsoenlijk geboren worden als we niet beginnen bij actie 0.

Eerste opzet voor onderzoek Schouwen Duiveland Energieneutraal

Het onderzoek zal zich richten op de vraag hoe Schouwen Duiveland in 2040 energie-neutraal en zonder aardgas gerealiseerd kan worden. Welke maatregelen, energie infrastructuur, energieopslag en duurzame bronnen er nodig is? De basis hiervoor wordt gevormd door het visiedocument en de energie-agenda 2018-2023 "Samen op weg naar een energieneutraal Schouwen Duiveland in 2040": Hoe gaan we energie gebruiken, opwekken, opslaan en transporteren en wat zijn de gevolgen daarvan voor het landschap, de gebouwen en bewoners?

Wij stellen voor om te starten met een energiepotentie-studie die de energievraag en het aanbod aan duurzame energie en reststromen in kaart brengt:

- Hoeveel energie en welke exergetische kwaliteit (temperatuur van warmte of koude, elektriciteit of (bio)brandstof);
- De plaats waar deze energie aanwezig is of gevraagd wordt;
- De tijd wanneer deze energie aangeboden of gevraagd wordt
- Energiebesparingspotentieel

Bij deze energiepotentie-studie zal gebruik worden gemaakt van eerdere studies (o.a. denktank, CE-Delft, "Ons bin zinnig", nationale databases en informatie van de gemeente en provincie Zeeland). Vervolgens laten we zien hoe verschillende energiesystemen voor aardgasloze wijken en gebouwen er uit kunnen zien (mate van besparing en gebouwinstallaties). Dan laten we zien wat een energieneutraal SD betekent voor een bepaalde keuze; veel of weinig windturbines of PV-panelen.

Op basis van de energie-potentiëstudie en energiebesparingsscenario's voor gebouwen/wijken, zal in nauwe samenwerking met (lokale) belanghebbenden onderzocht worden hoe vraag en aanbod van energie optimaal op elkaar afgestemd kan worden en welke gevolgen dit heeft voor de energie-infrastructuur en het landschap. Uiteindelijk moet dit resulteren in lokale oplossingen voor een aardgasloos en energieneutraal Schouwen Duiveland in 2040.

T.z.t. kunnen wij werken aan de energiepotentie-studie (ca. 250 uur) en nadien aan de afstemming van vraag en aanbod met de uitwerking van een aantal lokale oplossingen (250 uur). Het aantal uren kan minder of meer worden en bepaalt de diepgang van het onderzoek. Wij zullen de niet-commerciële uurtarieven hanteren, te weten 100 Euro per uur (exclusief BTW).

TUDelft, 28 november 2017.

Systematiek vervolprojecten Schouwen Duiveland Energieneutraal

Ook andere duurzaamheids-aspecten zoals materiaal- en ruimtegebruik kunnen we meenemen. Dat kan dan allemaal niet meer binnen bovengenoemde uren en tijdspanne, dus misschien moeten wij het qua tijd uit elkaar trekken.

We willen dan toch starten met een inventarisatie van de plannen (status quo die er voor een deel al ligt) en de energiepotenties van SD. Dit kan als input gebruikt worden voor een workshop voor een grotere groep belanghebbenden om hiermee ook lokaal levende ideeën en wensen boven water te krijgen. Op basis van deze informatie kunnen wij werken aan varianten/strategieën/scenario's voor het einddoel van een aardgasloos en energieneutraal SD in 2040 op basis van exergetische principes (energie, ruimte en materiaalgebruik). Deze varianten/strategieën/scenario's worden weer op een volgende workshop gepresenteerd. Met de informatie die daar uit komt, kunnen we verder plannen ontwikkelen waarbij de ideeën voor en de potenties van SD gebruikt worden om een consistent

geheel te realiseren, zodat het geen losse onsamenvangende plannen worden. Deze plannen kunnen onderbouwd worden met exergie- en CO₂-balansen/berekeningen. Ruimtelijke verschijningsvorm, ruimte-, materiaalgebruik en biodiversiteit zullen belangrijke indicatoren zijn voor het plan.

Bij een restwarmteplan SD, is de redenatie dat we geen grote restwarmtebron op SD hebben, en een warmteplan daarom niet relevant is, te simpel. Men denkt dan vooral aan hoog-temperatuur-restwarmte omdat dit nu hot item is. Denkt men meer vooruit dan weten we dat er in de toekomst steeds minder beschikbaar is van deze hoog-exergetische warmte (meestal van fossiele oorsprong). Wij denken aan laag-exergetische energiekwaliteiten die er nu en in de toekomst ruimschoots beschikbaar zijn. Denk aan restwarmte uit koelprocessen (supermarkten datacenters of koelingen) of rioolwater(zuivering) of uit oppervlaktewater waaruit al dan niet m.b.v. warmtepompen en seizoensopslag (in de bodem) warmte of koude kan worden onttrokken. En zo zijn er nog wel meer bronnen te bedenken. Zo is de TU ook betrokken bij een woningbouwproject in Scheveningen waar laag-exergetische warmte en koude wordt onttrokken uit het zeewater. Lijkt ons dat er op SD voldoende zeewater aanwezig is, en daarom zeker relevant om de mogelijkheden te onderzoeken en een Low-exergie-plan te maken.

5 maart 2018, TU-Delft

An aerial photograph of a coastal region. In the foreground, a multi-lane road interchange with yellow lane markings is visible. To the right, a town with red-roofed buildings is situated near a body of water. The background shows a green landscape with fields and a sandy beach along the coast under a blue sky. The title text is overlaid on the center of the image.

Zeeuwse Omgevingsvisie 2021

Deel A

Voorontwerp voor achterbanraadpleging

Versie 05/01/2021

Inhoudsopgave

Voorwoord	33
Inleiding en leeswijzer	34
Inleiding	34
Leeswijzer	44
Hoofdstuk 1. INZOOMEN	56
1.1 Internationale doelen en afspraken	57
1.2 Nationale doelen en afspraken	78
1.3 Prioriteiten en uitdagingen	840
1.4 Afwegingsfactoren	1044
1.5 Zeeuwse kernkwaliteiten	1142
Hoofdstuk 2. UITSTEKEND WONEN EN LEVEN IN ZEELAND	1446
2.1 Samenhang en uitdaging	1446
2.2 Huidige situatie, trends en ontwikkelingen	1546
2.3 Hoofdpijnen aanpak	1920
Hoofdstuk 3. BALANS IN DE GROTE WATEREN EN HET LANDELIJK GEBIED	2324
3.1. Samenhang en uitdaging	2324
3.2. Huidige situatie, trends en ontwikkelingen	2425
3.3. Hoofdpijnen aanpak	2728
Hoofdstuk 4. EEN DUURZAME EN INNOVATIEVE ECONOMIE	3034
4.1. Samenhang en uitdaging	3034
4.2. Huidige situatie, trends en ontwikkelingen	3132
4.3. Hoofdpijnen aanpak	3536
Hoofdstuk 5. KLIMAATBESTENDIG EN CO2-NEUTRAAL ZEELAND	3839
5.1. Samenhang en uitdaging	3839
5.2. Huidige situatie, trends en ontwikkelingen	3940
5.3. Hoofdpijnen aanpak	4044
Hoofdstuk 6. UITVOERING, PROGRAMMA'S EN ACTUALISATIE	4243
6.1 Doelstellingen voor 2030	4243
6.2 Instrumenten van alle partijen	4243
6.3 Inzet van instrumenten door de Provincie Zeeland	4445
6.4 Doelen en instrumenten komen samen in programma's	4546
6.5 Actualisatie en monitoring	4647
6.6 Participatie	4748
6.7 Milieueffectrapportage en passende beoordeling	4849

Voorwoord

Er waait een nieuwe wind door bestuurlijk Zeeland. Een frisse bries, die het hoofd helder maakt en samenwerken op één zet. Met het coalitieakkoord 'Samen verschil maken', hebben we een nieuwe koers bepaald. Wind in de zeilen geeft Zeeland een steun in de rug vanuit het Rijk op het gebied van economie, onderwijs, bereikbaarheid en een toekomstbestendige industrie. Met de Zeeuwse Omgevingsvisie gaan we volle kracht vooruit, de toekomst tegemoet! Met 'Wind in de zeilen' is een stevig pakket aan maatregelen voorhanden die gaan helpen de ambities uit deze Omgevingsvisie te realiseren.

Zeeland aantrekkelijk houden gaat niet vanzelf. Ten eerste omdat de wensen van de inwoners, bezoekers en bedrijven veranderen. Die wensen zien er in 2050 heel anders uit dan nu. Ten tweede omdat er ontwikkelingen op ons afkomen die grote gevolgen zullen hebben voor onze leefomgeving. Dat we in een tijd van grote veranderingen leven was al voordat corona begin 2020 zijn intrede deed duidelijk. We zien grote veranderingen in ons klimaat, een afname van de biodiversiteit, andere wensen op het gebied van wonen en werken. Maar hoe gaat de toekomst er dan uit zien? Hoe ziet Zeeland er in 2050 uit en wat gaan we tot 2030 doen om dit te sturen? Kunnen we met deze visie onze kernkwaliteiten behouden of versterken?

Samen verschil maken maar wel voor iedereen vanuit zijn eigen mogelijkheden. Dat betekent voor de één meeschrijven, voor de ander meedenken of deelnemen aan één van de gebiedstafelbijeentkomsten. Het is bijzonder dat het ons samen is gelukt deze Zeeuwse Omgevingsvisie te schrijven. Het is nog een voorontwerp visie omdat wij uw mening willen weten over dit gezamenlijke eindproduct. Wat kunnen we nog doen om de visie te verbeteren, maar ook wat staat er goed in? **De komende weken vragen we uw mening.** Die mening gaan we gebruiken om de ambities te verbeteren, de visie aan te scherpen en het product verder te vormen tot een breed gedragen Zeeuwse Omgevingsvisie.

Deze Zeeuwse Omgevingsvisie is breed. Hij gaat van monumenten tot aan grote projecten, van havens tot leefbaarheid, van mobiliteit tot voorzieningen en van de aanpassing op het klimaat tot aan het beleid rond woningen. Zo kunt u vanaf 1 januari 2022 in één oogopslag al het Zeeuwse beleid in deze visie terugvinden.

Inleiding en leeswijzer

Inleiding

De naam Zeeland zegt genoeg: Zeeland is zee + land. Zeeland is land in zee.

Wie op de kaart naar de Noordzeekust kijkt, ziet van Calais tot Denemarken één lange, vloeiende lijn. In het noorden ligt evenwijdig aan de kust een rij Waddeneilanden, maar verder is die kust strak. Behalve in het zuidwesten van Nederland. Daar ligt het land in zee. Een provincie, bestaand uit kusten, zeearmen en eilanden. Maar ook: een provincie bestaand uit dammen, dijken, bruggen en een tunnel van meer dan zes km lang. Een provincie zonder metropolen, waar alle kernen omgeven worden door het groen of blauw van land of water.

Land en water zijn in Zeeland onlosmakelijk met elkaar verbonden. Je kunt er niet aan voorbij gaan. **Tien minuten rijden met auto en je treft open water.** Op de horizon altijd ergens de contouren van het land aan de overkant. De zee stilt onze honger en voedt de verbeelding. Schepen uit alle windstreken leggen aan in de zeehavens. Langs onze meren liggen jachthavens en vakantieparken voor onze gasten. Wie van ons heeft nooit ergens op één van onze kilometerslange stranden zelf met schep en emmertje een dijk of eiland gebouwd?

Zeeland is dynamiek. Geen gebied dat zo aan verandering onderhevig is geweest in het verleden. Oorlogen, overstromingen, ze zijn nog te zien in het landschap. De dagelijkse verandering van de kust onder invloed van eb en vloed. Denk aan de oesters, die alleen in het zuiverste water kunnen groeien. Denk aan de enorme schepen, die de Westerschelde in geloodst worden. De zomers met duizenden zee- en zonliefhebbers, worden afgewisseld door de winters waarin de elementen vrij spel hebben op de verlaten stranden.

De ligging van Zeeland is uniek. Die ligging is allesbepalend: voor het landschap, voor onze infrastructuur en voor de economie. Die ligging biedt kansen voor innovatieve en duurzame

Met opmerkingen [AvP1]: zou hier ook een verwijzing met de fiets passen? Laten we proberen om de auto te laten staan 😊

ontwikkelingen, ruimte om te pionieren. De Omgevingsvisie biedt het kader van waaruit we juist de kwaliteiten van Zeeland koesteren, en tegelijkertijd de kansen en mogelijkheden benutten om Zeeland duurzaam door te ontwikkelen zodat we klaar en 'fit' zijn én dat blijven voor de toekomst.

Wij zijn Zeeland en de omgeving is van iedereen. Het spreekt vanzelf dat een handjevol ambtenaren niet voor heel Zeeland kan bepalen hoe het moet. Deskundigen van brancheorganisaties, belangengroepen en regionale overheden hebben meegedacht en meegeschreven aan deze Omgevingsvisie. Via een onderzoek van ZB, Planbureau en Bibliotheek van Zeeland, zijn de Zeeuwen inhoudelijk bij deze visie betrokken. Provinciale Staten stellen uiteindelijk de Zeeuwse Omgevingsvisie vast. Nog niet eerder kwam op deze manier een provinciale visie tot stand.

Leeswijzer

Routekaart Zeeuwse Omgevingsvisie

Voor u ligt de routekaart van de Zeeuwse Omgevingsvisie. Deze routekaart heeft als doel u wegwijs te maken door de Zeeuwse Omgevingsvisie. Er zijn vele routes door dit document heen. De route is afhankelijk van de vraag die u heeft en hoeveel u wilt lezen. Hieronder worden drie routes beschreven.

Route 1. Van de wereld naar Zeeland

Route 2. Wat staat er in de Zeeuwse Omgevingsvisie over ....? Route

3. Wat wordt er geregeld?

Route 1. Van de wereld naar Zeeland (Deel A)

In hoofdstuk 1 wordt ingezoomd vanuit de Sustainable Development Goals van de Verenigde Naties, via de Nationale Omgevingsvisie naar de Zeeuwse kernkwaliteiten. Dat betekent voor Zeeland dat er uitdagingen zijn. In de hoofdstukken 3 tot en met 6 worden deze (vier maatschappelijke) uitdagingen uitgewerkt. In hoofdstuk 7 kunt u vinden welke instrumenten door de provincie worden ingezet om deze uitdagingen te bereiken. In deel B kunt u vervolgens vinden wat dit betekent voor de verschillende thema's.

Route 2. Wat staat er in de Zeeuwse Omgevingsvisie over ....?

In deel B is per thema het beleid voor de komende 10 jaar en de inzet van de instrumenten zoals subsidies en de verordening weergegeven. Dit is dan ook de beste ingang om te beginnen. Er zijn 27 thema's uitgewerkt die samen met onze omgeving geselecteerd zijn. Bij deze thema's is het beleid voor de komende 10 jaar weergegeven. Mocht er een programma horen bij zo'n thema is dat aangegeven. In Deel A is bij de vier maatschappelijke uitdagingen aangegeven wat de ambitie voor 2050 is.

Route 3. Wat wordt er geregeld?

De Omgevingsvisie is naast het beleidsdocument voor de komende jaren ook de plaats waar de inzet van de instrumenten wordt geregeld. In Deel B staat per thema aangegeven welke instrumenten worden ingezet. Indien het in te zetten instrument de Omgevingsverordening is, kunt u daar terugvinden hoe het exact vertaald is. Indien een subsidie het in te zetten instrument is, kunt u in de provinciale subsidieverordening de weg naar de subsidie vinden.

Hoofdstuk 1. INZOOMEN

Een eerlijke verdeling. Daarover gaat het in dit hoofdstuk.

De aarde biedt de mogelijkheid om al haar bewoners van schoon water en goed voedsel te voorzien. Maar in de praktijk lijkt dat een utopie. Welvaart, voedsel, een goede infrastructuur... Iedereen zou het binnen bereik moeten hebben. De Verenigde Naties hebben erover nagedacht en gaven een aanzet, die ook door Nederland wordt gevolgd.

Daarom komen ook in ons land innovatieve plannen op de tekentafel. Volhoudbare landbouw, circulaire economie, barrières wegnemen, zodat iedereen aan de samenleving kan deelnemen, voorwaarden scheppen voor een grotere biodiversiteit...

De Zeeuwse Omgevingsvisie geeft kaders aan waarbinnen nieuwe ontwikkelingen kunnen plaatsvinden die in lijn zijn met wat er in de wereld om ons heen aan de gang is.

1.1 Internationale doelen en afspraken

De landen van de Verenigde Naties (VN) spraken in 2000 voor het eerst ontwikkelingsdoelen af voor de hele wereld. Dat waren de acht Millenniumdoelen, die liepen tot 2015. Het rapport na afloop van

die periode was overwegend positief. Het doel om het aantal mensen dat in extreme armoede leeft te halveren, is bijvoorbeeld gehaald. Andere doelen, zoals het verminderen van moeder- en kindersterfte, waren niet zo succesvol.

Tijdens de VN-top voor duurzame ontwikkeling in 2012 werd voor het eerst gesproken over "Duurzame Ontwikkelingsdoelen", als opvolgers van de Millenniumdoelen. Deze 17 "Sustainable Development Goals", kortweg SDG's genoemd, zijn in 2015 ondertekend door 170 landen, waaronder Nederland. De doelen helpen om nu en in de toekomst voor iedereen brede welvaart te bieden, dus vooruitgang op sociaal, economische én ecologisch gebied. Het streven is om de gestelde doelen in 2030 gerealiseerd te hebben. Via de Zeeuwse Omgevingsvisie leveren wij hier een bescheiden bijdrage aan.

De 17 Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG's)

Bron: <https://www.sdg-nederland.nl>

Een paar kernwoorden uit deze opsomming van ontwikkelingsdoelen:

- **Inclusiviteit.** De beschikbare middelen zoals duurzame energie, schoon water, onderwijs, en infrastructuur moeten voor alle mensen binnen bereik zijn. Ook voor de armsten. Ook voor mensen met een handicap.
- **Verantwoord.** Verantwoorde productie, maar ook verantwoord consumeren. Natuurlijke hulpbronnen moeten duurzaam en efficiënt worden gebruikt. Voedselverspilling moet in 2030 gehalveerd zijn. Boeren, supermarkten en consumenten, maar ook waterbedrijven en overheden moeten wereldwijd kennis hebben van een gezonde levensstijl.
- **Samen.** In internationale zin houdt dat in samenwerking. Horizontaal, verticaal en diagonaal. Regeringen, bedrijven, burgers en organisaties moeten samenwerken om de doelen te behalen. Het gaat om technologie, kennisoverdracht, handel, data, beleidscoherentie en financiële stromen. Of en hoe de SDG's gehaald kunnen worden, hangt niet alleen af van de internationale inzet, maar ook van grote trends en ontwikkelingen. De mondiale bevolkingsontwikkeling is de belangrijkste: hoe sneller de wereldbevolking groeit, hoe groter de opgaven. Het tempo en de omvang van de klimaatverandering is ook bepalend, omdat dit direct effect heeft op de beschikbaarheid van drinkwater, voedsel en veiligheid. Voor veel doelen is technologische innovatie noodzakelijk, maar de (neven)effecten zijn vooraf niet bekend.

1.2 Nationale doelen en afspraken

Nationale Omgevingsvisie

Op 11 september 2020 is de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) naar de Tweede Kamer gestuurd. Met de NOVI geeft het kabinet richting aan grote opgaven waardoor Nederland de komende 30 jaar verandert. In de NOVI wordt aan de hand van een toekomstperspectief op 2050 de langetermijnvisie in beeld gebracht. Het Rijk wil sturen op de nationale belangen. De inzet van het Rijk is samengevat in vier prioriteiten (www.denationaleomgevingsvisie.nl):

Ruimte voor klimaatadaptatie en energietransitie.

Het klimaat verandert. De gevolgen hiervan merken we soms al. Denk aan de steeds drogere zomers, de heviger regenval en stijgende zeespiegel. Op deze en andere gevolgen van de klimaatverandering moeten we tijdig inspelen. Tegelijkertijd willen we met elkaar de overstap maken naar duurzame energie. Het is de bedoeling dat ons land in 2050 een duurzame energievoorziening heeft. We dragen hier zelf aan bij door bijvoorbeeld zoveel mogelijk woningen aardgasvrij te maken. Maar er zullen ook aanpassingen nodig zijn, bijvoorbeeld met windenergie, die we moeten inpassen in het landschap. Mensen in de omgeving moeten ook voordelen ervaren van geplaatste windmolens.

Duurzaam economisch groeipotentieel.

Nederland heeft een sterke internationale concurrentiepositie. Vanuit die positie willen we werk maken van een nieuw economisch verdienmodel dat duurzaam is en circulair. Door grondstoffen te hergebruiken in de bouw bijvoorbeeld. De overstap naar duurzame energie en het zorgen voor een gezond milieu zijn belangrijk. Ook willen we dat bedrijven zich hier goed kunnen vestigen met voldoende ruimte voor bedrijvigheid. Daarvoor is het zaak alle verschillende aspecten te betrekken die hierbij een rol spelen, zodat we duurzaam ons geld kunnen blijven verdienen.

Sterke en gezonde regio's.

Veel mensen zijn op zoek naar een geschikte, betaalbare woning. We willen graag wonen in een prettige omgeving. Een omgeving met voldoende groen en met aandacht voor onze veiligheid en gezondheid. Denk bijvoorbeeld aan groen en fontein op plekken waar het erg warm kan worden (hittestress). Tegelijkertijd is het belangrijk dat de woningen goed bereikbaar zijn door goede fiets- en wandelpaden en aansluiting op het wegennet en het openbaar vervoer. Kortom, het gaat niet alleen om voldoende woningen, maar ook om een aantrekkelijke woonomgeving.

Toekomstbestendige ontwikkeling van het landelijke gebied. *In sommige regio's staan de natuurlijke systemen en het landschap onder druk. Soms is daar sprake van een verzakkende bodem, onder meer door een te laag waterpeil. Als we het waterpeil omhoog brengen, kan dat gevolgen hebben voor de landbouw en de veeteelt. In sommige gebieden wordt het dan misschien logischer om duurzame energie te produceren in plaats van voedsel. Tegelijkertijd willen we de kwaliteiten van het landschap graag behouden om te kunnen recreëren en ook vanwege ons cultureel erfgoed.*

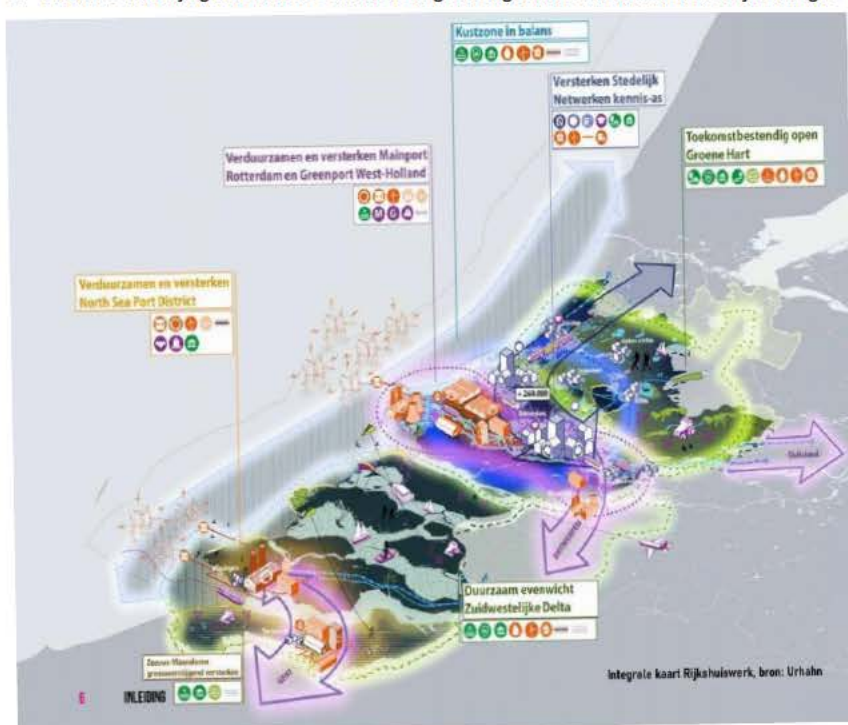
Betekenis voor Zeeland

De door het Rijk geformuleerde nationale prioriteiten zijn sterk verbonden met de maatschappelijke uitdagingen in Zeeland. De uitvoering van de opgaven die horen bij de Nationale prioriteiten zijn voor het overgrote deel de taak van de gemeenten en provincies, met ondersteuning en richting van het Rijk als eindverantwoordelijke of systeemverantwoordelijke. Iedere regio legt eigen accenten en maakt keuzes vanuit de specifieke kwaliteiten van het gebied. De samenwerking Rijk-Regio bij de opgaven wordt met name vormgegeven door Omgevingsagenda's. Het doel van de Omgevingsagenda is om als overheden samen gebiedsgericht (dus met het gebied

als uitgangspunt) uitwerking te geven aan de gedeelde ambities en opgaven. Het gaat om opgaven die met elkaar te maken hebben en om een gebiedsgerichte aanpak vragen.

Voor de Omgevingsagenda Zuid-West Nederland zijn voor Zeeland in het Bestuurlijk Overleg Leefomgeving drie gebiedsgerichte opgaven vastgesteld, waar in eerste instantie de samenwerking tussen Rijk en regio op zal worden versterkt: Atelier Omgevingsagenda Zuidwest: de opmaat voor het gesprek; BVR iov Ministerie BZK en provincie Zeeland, mei 2020:

1. North Sea Port District–Terneuzen: nu samen doorpakken en gecoördineerd uitvoeren
2. Kust in de Delta: investeren in een gedeeld beeld van de opgaven;
3. Transitie landelijk gebied in twee snelheden: gebiedsgericht samenwerken als Rijk en regio.

North Sea Port District is aangewezen als voorlopig NOVI-gebied. Verwachte vaststelling van de NOVI is in het voorjaar van 2021. Voor het landelijk gebied wordt onderzocht welke landelijke gebieden van Zeeland een koplopergebied kunnen zijn in het kader van het Nationale Programma Landelijk Gebied. Belangrijke uitwerkingpunten zijn grensoverschrijdende samenwerking met de federale overheid van België, de relatie met het Deltaprogramma, Goederencorridor Zuid Rotterdam Antwerpen (in samenhang met die van Oost en Zuidoost) en Smart Mobility.

De Omgevingsagenda Zuidwest Nederland heeft een directe relatie met de Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta. De Gebiedsagenda biedt het handelingsperspectief en een agenda voor de Voordelta en de Grote Wateren in de Zuidwestelijke Delta. De Omgevingsagenda en de Gebiedsagenda zijn gelijkwaardig en complementair en worden in samenhang uitgewerkt.

1.3 Prioriteiten en uitdagingen

De (inter)nationale doelen gelden natuurlijk ook voor Zeeland, maar niet alle doelen zijn even belangrijk voor de Zeeuwse Omgevingsvisie. Om meer inzicht te krijgen in wat prioriteit verdient,

hebben we in 2018 breed gepeild welke onderwerpen in de Zeeuwse Omgevingsvisie een plaats zouden moeten krijgen. Die onderwerpen zijn door alle partijen die wilden meeschrijven of meedenken samen uitgewerkt in 27 bouwstenen, die in deel B van de visie terugkomen. In deze bouwstenen zijn vier hoofdlijnen te zien, die samenhangen met grote veranderingen die op Zeeland afkomen en vragen om actie. Dit zijn de vier grote maatschappelijke uitdagingen die centraal staan in deze Omgevingsvisie. Deze uitdagingen sluiten goed aan bij de prioriteiten van de NOVI, maar geven er een Zeeuwse invulling aan.

1. Uitstekend wonen en leven in Zeeland

- Verandering van de bevolkingssamenstelling en de noodzaak voor toegankelijke voorzieningen
- Vernieuwing van de Zeeuwse woningmarkt
- Noodzaak om barrières weg te nemen zodat alle Zeeuwen gemakkelijk deel kunnen nemen aan de samenleving
- Zorgen voor een [gezonde woon- en leefomgevingschone, gezonde en veilige leefomgeving](#)

2. Balans in de grote wateren en het landelijk gebied

- Verbeteren van de balans tussen het gebruik en de draagkracht van land en water
- Biodiversiteit staat onder druk
- Ruimte voor nieuwe duurzame ontwikkeling

3. Een duurzame en innovatieve economie

- Hoogwaardig (her)gebruik van producten, grondstoffen en energie
- Sluiten van kringlopen

4. Klimaatbestendig en CO2-neutraal Zeeland

- Aanpassen aan wateroverlast, hitte, droogte en overstromingen
- Zo min mogelijk uitstoot van broeikasgassen

In hoofdstuk 2 t/m 5 worden de maatschappelijke uitdagingen voor Zeeland beschreven. Daarbij gebruiken we de backcasting methode uit het Raamwerk voor strategische duurzame ontwikkeling van The Natural Step, een internationale non-profit organisatie voor duurzame ontwikkeling. Welke weg je hebt af te leggen om het doel te bereiken hangt niet alleen af van waar je naar toe wilt, maar ook waar je nu staat en welke mogelijkheden je hebt om bij het doel te komen.

Elk hoofdstuk bestaat uit drie paragrafen.

In de eerste paragraaf van elk hoofdstuk maken we duidelijk waarom hier sprake is van een maatschappelijke uitdaging. Er wordt duidelijk gemaakt waarom dit onderwerp niet op zichzelf staat. Ook vind je hier de onderwerpen die bij de uitdaging horen.

Stap 1 van het backcasting proces staat in paragraaf 1. Dit is het definiëren van succes: waar willen we staan in 2050, los van beperkingen in het nu. Voor ons is dat de ambitie voor Zeeland in 2050 ten aanzien van deze maatschappelijke uitdaging.

Stap 2 is een beschrijving van de huidige situatie en de trends en ontwikkelingen en een beeld van wat dit zou opleveren wanneer de Provincie de komende decennia geen extra actie zou ondernemen. Deze staat in paragraaf 2.

Stap 3 staat in paragraaf 3: welke stappen er nodig zijn om vanuit het nu, de ambities uit paragraaf 1 waar te maken.

Stap 4 uit de methode is het prioriteren en kiezen in de aanpak. Deze staat eveneens in paragraaf 3. Om te kunnen prioriteren, gebruiken we afwegingsfactoren. Deze worden hierna beschreven, in paragraaf 1.4.

Als we nu bepalen waar we in 2030 en 2050 willen staan, kunnen we vandaag de eerste stappen zetten om daar te komen. Niet alleen door het faciliteren van wensen en grote ontwikkelingen maar ook door de mogelijkheden en kansen ervan te benutten, zonder dat de karakteristieke eigenheid van onze provincie wordt aangetast.

1.4 Afwegingsfactoren

Het benoemen en beschrijven van uitdagingen en ambities is geen garantie voor het maken van de beste keuzes voor Zeeland. Bij het kiezen en prioriteren willen we zowel de Zeeuwse kernkwaliteiten behouden als kansen en mogelijkheden benutten. Daarvoor zijn afwegingsfactoren nodig.

De vier grote maatschappelijk uitdagingen vragen om een goede afweging van keuzes, zowel op regionaal als op lokaal niveau. De drie afwegingsprincipes die het Rijk daarvoor heeft bedacht (zie kader), hebben wij **doervertaald** naar vier afwegingsfactoren voor Zeeland.

1. Doe meer met minder grond.

Er zijn veel uitdagingen die extra ruimte vragen. Denk maar aan extra waterberging, zonneparken of groen in de stad. Zeeland wordt niet groter en iedere vierkante meter wordt al gebruikt. Als alle ontwikkelingen afzonderlijk worden gerealiseerd, gaat dat onnodig veel grond kosten die ook voor andere doelen wordt gebruikt. De oplossing is om gebruik zoveel mogelijk te combineren en nieuw ruimtebeslag op land en water zoveel mogelijk te beperken. Ook het verhogen van de kwaliteit van bestaand gebruik helpt om extra ruimteclaims te voorkomen. Denk aan herstructurering van stedelijk gebied, verbetering van de kwaliteit van natuurgebieden of introductie van nieuwe teelten.

2. Werk samen en deel kosten en baten.

De kosten en baten van keuzes zijn niet altijd in evenwicht. De organisatie die de kosten draagt is niet altijd de (enige) partij die eraan verdient. Zie dat niet als een probleem, maar als kans. Door doelen te combineren zullen de totale kosten in tijd en geld altijd lager zijn dan via afzonderlijke projecten. Denk bijvoorbeeld aan de combinatie van werkzaamheden voor een gescheiden rioleringsstelsel (klimaatadaptatie) met de aanleg van glasvezelkabels (digitalisering), waardoor de straat maar één keer open ligt. Of meer zandsuppletie om extra ruimte op het strand te hebben voor natuur en recreatie. Zoek naar de kansen en ga in overleg met elkaar. Zo wordt niet alleen voorkomen dat kansen onbenut blijven, maar ook dat activiteiten elkaar onbedoeld in de weg zitten.

3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.

Succesvolle initiatieven benutten de kwaliteit van de omgeving en voegen daar extra waarde aan toe. Met slim ontwerp, passend bij de locatie, is heel veel mogelijk. Een verandering wordt daardoor een verrijking. Het betekent ook dat initiatieven zonder meerwaarde voor de locatie, beter op een andere plek kunnen worden gerealiseerd die wel passend is. Een zonnepark is bijvoorbeeld beter in te passen aan de rand van een havengebied, dan in een grote open polder.

4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.

Neem altijd de effecten op langere termijn en de effecten buiten Zeeland mee in de afweging. Een ontwikkeling die nu passend is, kan over tien jaar een groot en kostbaar probleem opleveren. Nu we als samenleving toegroeien naar een circulaire economie en er nog veel onzekerheden zijn over de effecten van klimaatverandering, hoort bij nieuwe ontwikkelingen altijd een inschatting van het toekomstperspectief in brede zin. Denk aan oplossing van een acuut huisvestingsprobleem door tijdelijke woningen op een plek te zetten waar over tien jaar een bassin wordt gemaakt voor waterberging. Voldoende flexibiliteit en tijdelijke bestemmingen helpen om goed in te kunnen spelen op veranderingen in de bevolking, economie en het klimaat. Het voorkomt onnodige kosten en maakt het mogelijk om nieuwe kansen snel te benutten.

Daarnaast kan een ontwikkeling verstandig lijken op Zeeuwse schaal, maar grote effecten hebben buiten Zeeland. Daar hebben we invloed op, dus die effecten moeten ook in de afweging worden betrokken. Als buiten Zeeland ook rekening wordt gehouden met effecten op Zeeland, helpen we elkaar verder.

Inspiratiebron

De Nationale Omgevingsvisie beschrijft algemene afwegingsprincipes. Het Rijk streeft bij alle afwegingen van keuzes voor de toekomst, naar een veilige en gezonde leefomgeving. Waar de omgeving waarin wij leven, nu al veilig en gezond is, moet die worden behouden.

Daarnaast wil het Rijk dat onze fysieke leefomgeving doelmatig wordt ontwikkeld, gebruikt en beheerd om op de beste manier aan de behoeften van onze maatschappij te kunnen voldoen.

Een optimale balans tussen beschermen en ontwikkelen, vraagt om een zorgvuldige afweging en prioritering. Om keuzes over concrete activiteiten vooraf zorgvuldig af te kunnen wegen geeft het Rijk de lagere overheden drie afwegingsprincipes mee:

- Combinaties van functies gaan voor enkelvoudige functies;
- Kenmerken en identiteit van een gebied staan centraal;
- Over de schutting gooien van vraagstukken (afwenteling) wordt voorkomen

1.5 Zeeuwse kernkwaliteiten

De Nationale Omgevingsvisie kan niet met kopiëren en plakken omgezet worden naar de situatie in de twaalf Nederlandse provincies. Elke provincie heeft haar eigen specifieke schoonheid en problematiek. Anders gezegd: Wat is typisch Zeeuws? Wat in Zeeland is zo mooi en zo belangrijk, dat we het voor geen goud zouden willen missen?

Eind oktober 2019 zijn deze vragen uitgezet en besproken met enkele honderden deelnemers aan de verschillende Zeeuwse Gebiedstafels. In juni 2020 zijn deze kernkwaliteiten getoetst bij de bevolking via een onderzoek door ZB Planbureau en Bibliotheek van Zeeland. Op die manier is het gelukt de voornaamste Zeeuwse kernkwaliteiten onder woorden te brengen.

Kernkwaliteiten zijn herkenbare, fysieke kenmerken zoals bebouwing, openbare ruimte, landschap, natuur en cultuurhistorie. Maar het gaat ook om de koppeling met immateriële waarden zoals rust, gezondheid, leefbaarheid, levendigheid, aantrekkingskracht en andere culturele en sociale aspecten. Kernkwaliteiten zijn meestal niet in een getal te vatten, en al helemaal niet objectief, ze drukken een bepaalde mate van waardering uit.

Naast kernkwaliteiten die Zeeland nu heeft en die we willen behouden, zijn er ook wensen voor de toekomst, kernkwaliteiten die we willen ontwikkelen. Wat voor provincie willen we zijn in 2050? Hoe willen we dan bekend staan? Ook dat is meegenomen in het onderzoek van de ZB.

De breedst gewaardeerde kernkwaliteit voor Zeeland is:

1. Genieten en opladen

Je kunt in onze provincie genieten en jezelf weer helemaal opladen.

Of je nu geniet door inspanning, een fietstocht, kitesurfen of door bezoek aan een rommelmarkt of zomeravondconcert, Zeeland heeft veel te bieden om van te genieten en jezelf weer op te laden.

Het landschap in Zeeland is gedurende de lange bewoningsgeschiedenis door menselijk toedoen veranderd. Sporen van grote overstromingen en oorlogen. Alles bij elkaar heeft dit geresulteerd in unieke landschapskwaliteiten. De prachtige horizon op het platteland, met hoeves tussen boomgroepen. Nachten waarin je de Melkweg kunt zien, zonder hinder van lichtvervuiling, stilte. Hier kun je op adem komen.

Elementen van deze kernkwaliteit:

Weidsheid, ruimte, rust (stilte en duisternis), gezonde zeelucht, gastronomie, streekproducten, recreatie, watersport, strand en zee, evenementen

2. Waarderen en beschermen van het mooie Zeeuwse landschap

Zeeuwen houden van hun mooie provincie. Dat wordt al heel snel duidelijk als er een inbreuk dreigt. Het maakt daarbij niet uit of die inbreuk te maken heeft met een economisch voordeel of met waarborgen van veiligheid – denk aan het kappen van oude bomen op een dijk. De anders zo gemoedelijke inwoners stellen zich onwrikbaar op in hun beschermingsdrang. In onze landelijke gebieden is het allemaal nog terug te vinden: kleinschaligheid, voedselproductie, boomgaarden, oude dijken. De duidelijke structuur van dorpen omgeven door een gordel van groen. Het landelijk gebied vraagt om een duurzaam beheer en zorgvuldigheid bij beslissingen voor toekomstig gebruik.

Elementen van deze kernkwaliteit:

Vruchtbaar land, dijken, dammen, duinen, paalhoofden, zilte natuur, cultuurlandschap, deltawerken, eilandgevoel, aquacultuur, dubbelgebruik van ruimte

3. We voelen ons verbonden met de historie

Eeuwenlang was Zeeland een provincie van strijd, zo niet in oorlogen dan toch wel tegen de zee. De meest recente historische feiten op dit gebied zijn wel de inundaties op Schouwen-Duiveland en Walcheren gedurende de Tweede Wereldoorlog en de Watersnoodramp in Zuidwest-Nederland in 1953. De ramp van 1953 leidde tot een historische uitspraak van Koningin Juliana: "Dit nooit meer." Als reactie op de verdrinkingsdood van 1836 mensen werden in Zeeland en Zuid-Holland de Deltawerken gebouwd. Wij Zeeuwen zijn trots op onze Deltawerken, die prachtige meren hebben opgeleverd en die ons beschermen tegen stormen.

Elementen van deze kernkwaliteit:

Industrieel, maritiem, militair en agrarisch erfgoed, havens en scheepvaart, strategische ligging, vestingen, vliedbergen, inundatiekreken, nood- en geschenkoningen.

4. Kernkwaliteitswens: Scholing en carrièrekansen

De enquête van de ZB Planbureau en Bibliotheek van Zeeland onthulde behalve waardering ook een gemis. Deze vierde kernkwaliteit is er eentje die nu nog gemist wordt in Zeeland, namelijk scholing en carrièrekansen. Deze kernwens is eerder in het rapport Dorp, Stad en Land als volgt omschreven:

In Zeeland kun je je in alle Zeeuwse steden bekwamen in gespecialiseerd onderwijs op het gebied van bijvoorbeeld recreatie en toerisme en zeevaart. Onderwijs dat de Zeeuwse identiteit versterkt. Op die manier is het niet nodig om voor studie de provincie te verlaten. Alles in Zeeland is relatief dichtbij, ook het gespecialiseerd voortgezet onderwijs moet binnen de provinciegrenzen te vinden zijn. Natuurlijk is er ook prima online onderwijs.

Zeeuwen zijn oplossingsgericht en koppelen vernieuwing aan specifieke Zeeuwse elementen. Zeeland is een land in zee met uitdagingen die vragen om inventieve oplossingen. Zowel in opleidingen als bij bedrijven is dit pionieren geborgd. Het vernieuwen, experimenteren, opleiden, daarin ruimte geven en meebewegen vraagt voortdurende stimulans. Wat zou het mooi zijn als de Zeeuwen van 2050 trots zouden zijn op het onderwijsaanbod in de provincie.

Hoofdstuk 2. UITSTEKEND WONEN EN LEVEN IN ZEELAND

2.1 Samenhang en uitdaging

Samenhang

Om uitstekend ergens te kunnen wonen en leven, wil je een huis dat aan je behoeften voldoet. Groot genoeg, maar niet te groot en niet te duur. Je wil dagelijks gebruik kunnen maken van schoon water, elektra en internet. Je wil je veilig kunnen voelen in je straat, ook 's avonds en het is fijn als de natuur dichtbij is, te zien, te ruiken, aan te raken. Vanaf je huis wil je dat voorzieningen bereikbaar zijn. Denk aan scholen, winkels, theater, museum, sportveld of bibliotheek. Hoe ver is het naar de tandarts, fysio of het ziekenhuis? En last but not least: is je werk goed bereikbaar vanaf thuis?

Buiten de onderwerpen die hieronder genoemd staan, heeft wonen en leven ook raakvlakken met klimaatadaptatie, energietransitie, infrastructuur, recreatie en toerisme, milieu, arbeidsmarkt, erfgoed, archeologie, zoetwater en natuur.

De uitdaging: 2050

In 2050 is er voor ieder een passende woning beschikbaar. In de omgeving van je huis kun je je veilig voelen. Je wordt er ook aangezet tot gezond gedrag, zoals wandelen en fietsen, gezond eten, ontmoeten en ontspannen. De woonomgeving draagt bij aan biodiversiteit en is ingericht zowel op langere droogte als op overtollig regenwater. Voorzieningen zijn klimaatneutraal voor iedereen bereikbaar, ook wanneer je geen auto hebt. Mobiliteit is snel, slim, veilig, schoon en betaalbaar voor zowel reiziger als overheid. De digitale bereikbaarheid is snel en goed. Het onderwijs in de provincie is goed bereikbaar, betaalbaar en van hoogstaande kwaliteit. Zeeland beschikt verspreid door de provincie over een aantal onderscheidende kleinschalige top- en kwaliteitsvoorzieningen.

Deze maatschappelijke uitdaging sluit aan bij de NOVI-prioriteit 'Sterke en gezonde steden en regio's'. De Zeeuwse Omgevingsvisie besteedt extra aandacht aan beschikbaarheid van voorzieningen en de kwaliteit van woningen.

Met opmerkingen [EK2]: en gezondheid

Uitstekend wonen en leven in Zeeland	Balans in de grote wateren en het landelijk gebied	Een duurzame en innovatieve economie	Klimaatbestendig en CO2-neutraal Zeeland
Woningvoorraad	Bodem	Arbeidsmarkt	Klimaatadaptatie
Woonomgeving	Archeologie	Circulaire economie	Zoetwater
Voorzieningen en evenementen	Erfgoed	Recreatie en toerisme	Energietransitie
Onderwijs	Landbouw	Havens en bedrijven	Duurzame energie
Gezondheid	Milieu	Transport en infrastructuur	Waterveiligheid
Mobiliteit	Natuur	Visserij	

2.2 Huidige situatie, trends en ontwikkelingen

Veranderende bevolkingssamenstelling en beroepsbevolking

Sinds 2014 is er in Zeeland sprake van een stabiele tot licht groeiende bevolking, ondanks dat er meer mensen overlijden dan dat er worden geboren. De groei is voornamelijk toe te schrijven aan de toestroom van nieuwe Zeeuwen. Vermoedelijk komt dit door het aantrekken van de woningmarkt, waardoor meer huishoudens een verhuizing naar Zeeland aandurven. Het vertrek van jongeren die een opleiding buiten de provincie gaan volgen (en niet meer terugkomen) wordt hiermee getalsmatig gecompenseerd. Ook de instroom van buitenlandse werknemers en vergunninghouders (vluchtelingen met een verblijfsstatus) draagt bij aan de groei van de Zeeuwse bevolking in de afgelopen jaren. Enkele regio's binnen de provincie profiteren niet van de bevolkingsgroei.

De Zeeuwse bevolking neemt naar verwachting de komende jaren nog geleidelijk toe tot bijna 400.000 in 2040. Dit komt doordat een hoog buitenlands migratiesaldo het sterfteoverschot tenietdoet. In Zeeland zal de binnenlandse vestiging en het vertrek van mensen naar andere provincies ongeveer in evenwicht blijven. Door het oplopende sterfteoverschot vlakkt de bevolkingsgroei op termijn af.

De leeftijdsopbouw van de Zeeuwse bevolking zal fors veranderen. Opvallend is dat de groep tot 15 jaar in de periode tot 2040 weer licht gaat groeien. De bevolking in de leeftijdsgroep 15 tot 60 jaar neemt in die periode met 15.000 af. Het aantal 80+ers neemt juist met 20.000 toe. Dit is een verdubbeling ten opzichte van 2020. De potentiële beroepsbevolking daalt door de vergrijzing tot 2040 met 20.000.

Een gezamenlijke aanpak van onderwijs, overheden en bedrijfsleven in het Aanvalsteam Arbeidsmarkt heeft geleid tot diverse concrete resultaten en acties voor het vergroten van de beroepsbevolking: zo zijn er onder andere extra middelen van het Rijk (Zeeland in stroomversnelling) voor plaatsing van 400 werkzoekenden op Zeeuwse vacatures, extra middelen om hoger opgeleiden van elders voor Zeeuwse vacatures te interesseren via maatwerk en gerichte activiteiten om jongeren meer te binden aan Zeeland.

Woningvoorraad

De huidige Zeeuwse woningvoorraad is met veel woningen uit de wederopbouwperiode 1945 - 1970 relatief oud en heeft een lagere bouwkwaliteit dan gemiddeld. Dit maakt de woningvoorraad kwetsbaar. De woningvoorraad staat aan de vooravond van een enorme verduurzamingsopgave. Het doel is duurzaam en milieubewust bouwen. De eerste circulaire projecten zijn gereed en successen zijn geboekt. Er worden jaarlijks weinig particuliere woningen onttrokken aan de woningmarkt door sloop, functieverandering of samenvoeging. Om alle beschikbare huizen in dit tempo te verduurzamen zouden ze allemaal nog zo'n 2000 jaar mee zouden moeten gaan. Om doeltreffend tegemoet te

komen aan de veranderende bevolkingssamenstelling en de energietransitie te accommoderen is vooral in de particuliere sector een hoger sloop- en nieuwbouwtempo nodig.

In principe heeft Zeeland op dit moment genoeg woningen en woningbouwplannen om het aantal huishoudens nu en in de toekomst te huisvesten. In de meeste regio's zijn meer dan voldoende woningbouwplannen om de uitbreidingsbehoefte op te vangen. Het betreft hier echter een kwantitatieve match, maar niet perse een kwalitatieve match. Een woning is dus wel te vinden, maar niet altijd de juiste woning op de juiste plek. Veel woningbouwplannen zijn gemaakt in het verleden voor een andere vraag en verwachting. De situatie ziet er op dit moment anders uit, waardoor een deel van de plannen niet van de grond komt. Koophuizen met tuin of terras en sociale huurwoningen zijn er in bijna elke regio wel genoeg, maar de vraag van de Zeeuwen verandert. Door de toename van met name alleenstaande 80+ huishoudens lijkt er een mismatch te ontstaan tussen de huidige woningvoorraad en de woningvoorraad die er op lange termijn zou moeten staan. De behoefte aan nultredewoningen en beschutte woonzorgwoningen neemt immers fors toe. Ook worden bewoners kritischer over de gewenste woning en de daarbij horende woonomgeving. Om aan deze vraag te voldoen worden er in de rest van Nederland steeds meer verschillende woningtypes op de markt gebracht. Ook in Zeeland is die vraag er, maar de ontwikkeling van andere typen woningen is vaak risicvoller. Daarom blijft het aanbod van dergelijke huizen laag.

Met opmerkingen [AP3]: is levensloopbestendig niet een betere bewoording?

De situatie is niet overal in Zeeland gelijk: lokaal en regionaal zijn er grote verschillen in de problematiek. Van grote vraag naar nieuwe of andere woningen tot veel leegstaand vastgoed. Bijvoorbeeld aan de kust waar veel woningen worden gebruikt als tweede- of deeltijdwoning. Enerzijds kan deeltijdwonen een uitkomst zijn om leegstand te voorkomen, anderzijds komt de ervaren leefbaarheid van permanente bewoners onder druk te staan.

Tegelijkertijd ondervinden mensen die tijdelijk op korte termijn een woning nodig hebben in verband met werk of privéomstandigheden, veel moeite bij het vinden van een acceptabele, betaalbare woning. Het gebrek aan deze woningen is één van de oorzaken van het gebrek aan doorstroming op de woningmarkt. Het ontbreekt aan een 'flexibele schil' in de woningvoorraad die dit op kan vangen.

Bouwen binnen het bestaand stedelijk gebied en zorgvuldig gebruik van de beschikbare ruimte zijn altijd uitgangspunten geweest. In het stedelijk gebied verliezen steeds meer vormen van vastgoed hun functie, zoals maatschappelijk vastgoed, scholen, winkels, kerken en kantoren. Voor de dynamiek van het stedelijk gebied is het cruciaal dat woningen toegevoegd kunnen worden in, of in plaats van deze gebouwen.

Gezonde woonomgeving

De Zeeuwse woonomgeving bevat allegeveel ingrediënten die een goede gezonde leefomgeving kenmerkt, zoals veel (stedelijk) groen en gevarieerde openbare ruimte, een over het algemeen goede milieukwaliteit en voldoende aanbod van voorzieningen. Zeeland kent een hogere tevredenheid van de inwoners als het gaat om de woonomgeving dan het landelijk gemiddelde en dit heeft een directe relatie met de algemene tevredenheid over het leven.

Dat er zo veel groen in Zeeland is komt onder andere door het grote netwerk van erkende natuurgebieden én de Zeeuwse traditie van natuur en natuurbeheer op particuliere terreinen, verspreid over de regio. Bijvoorbeeld rond nieuwe landgoederen, (voormalige) buitenplaatsen en boerenerven, maar ook dorpsbosjes en -boomgaarden, of tijdelijke natuur op bedrijventerreinen. Ook wordt steeds meer groen aangelegd rond scholen en zorginstellingen. Deze natuurverbreding heeft naast het vele cultuurhistorische groen, een gunstige invloed op de belevingswaarde van de openbare ruimte. Het creëert een omgeving die uitnodigt tot bewegen, ontmoeten en ontspannen, veilig voelt, sociale samenhang bevordert én gezond gedrag uitlokt.

Gezond gedrag, en hoe dit kan worden bevorderd door de inrichting van de woonomgeving, staat steeds meer in de belangstelling. Het kan worden bevorderd door bijvoorbeeld voorzieningen en woningen die geschikt zijn voor ouderen en mindervaliden te concentreren. Hierbij hoort dan ook een veilige en aantrekkelijke openbare ruimte. Het stimuleren van een omgeving die uitnodigt tot bewegen, gezond eten, ontmoeten en ontspannen wordt steeds belangrijker, omdat dit een positief effect op gezond gedrag heeft. Een woonomgeving waarin het groen schaars is, zorgt voor een lage waardering van de buitenruimte. Als er geen maatregelen worden genomen, zorgt de klimaatverandering voor toenemende overlast. Door hogere temperaturen ontstaan 'hitte-eilanden' op plaatsen met weinig groen en schaduw. Daarnaast worden de gezondheid en de leefomgeving ook aangetast door luchtverontreiniging, doordat de schadelijke stoffen tussen de gebouwen blijven

hangen. De aanwezigheid van groen kan helpen bij het zuiveren van de lucht doordat fijn stof wordt afgevangen. Groen heeft ook een positief effect op de mentale gesteldheid van mensen. De aanwezigheid van natuur dichtbij stimuleert mensen meer te wandelen of te sporten; dat resulteert dan weer in minder overgewicht.

De huidige woonomgeving wordt als autogericht ervaren, waardoor de straat vaak onveilig en onaantrekkelijk is om er te wandelen of te fietsen. De kwaliteit van de leefomgeving en de gezondheid van de inwoners staan hierdoor onder druk. Concepten op het gebied van Slimme Mobiliteit kunnen zorgen voor een afnemend ruimtegebruik voor verkeersdoeleinden (met name parkeerplaatsen) in het bebouwd gebied. Dit biedt ruimte voor verbetering van de woonomgeving door toevoeging van stedelijk groen.

Voor de kwaliteit van de woonomgeving is de aanwezigheid of bereikbaarheid van voorzieningen essentieel. Dit wordt behandeld bij het punt hieronder.

Bereikbaarheid en beschikbaarheid van voorzieningen

De aanwezigheid van een bereikbaar en toegankelijk winkelbestand en (basis)voorzieningen op gebied van onderwijs, sport, kinderopvang, zorg en cultuur draagt bij aan de leefbaarheid van een gebied voor mensen die daar wonen, en vormt tegelijkertijd een belangrijke voorwaarde om als gebied aantrekkelijk te zijn en te blijven. Zeeland heeft sinds jaren te maken met opschaling van organisaties op het gebied van zorg, onderwijs en dienstverlening. Veelal heeft dit te maken met het te lage bevolkingsaantal waardoor een bepaald aanbod hier niet exploitabel is.

Het Zeeuwse onderwijs is hier een voorbeeld van. Voor basisscholen is de grootste krimp voorbij. Deze bereikt inmiddels de poorten van het voortgezet onderwijs. In het MBO is de bereikbaarheid van schoollocaties van invloed op de keuze van scholieren. De ontwikkeling naar meer digitaal onderwijs en meer onderwijs bij (stage)bedrijven zal dit in de toekomst mogelijk wijzigen. Ook het hoger onderwijs is essentieel voor het vasthouden van jongeren in Zeeland. Om kwalitatief goed onderwijs te kunnen bieden is samenwerking met instellingen binnen en buiten de provincie (inclusief België) en specialisatie op een aantal thema's noodzakelijk.

Ook voor goede ziekenhuiszorg is het hebben van medische specialisaties steeds meer afhankelijk van grotere aantallen patiënten. Gelet op het relatief geringe Zeeuwse bevolkingsaantal kan niet langer in alle specialisaties worden voorzien en is samenwerking binnen Zeeland en met andere ziekenhuisorganisaties zowel in Nederland als in Vlaanderen, noodzakelijk.

Toerisme draagt in sommige regio's binnen onze provincie in belangrijke mate bij aan de leefbaarheid en de instandhouding van voorzieningen, vooral in de kleine kernen van Zeeland. Winkels, openbaar vervoer, infrastructuur en publieke voorzieningen zijn er mede dankzij het draagvlak van het toerisme. Daar waar de toeristen niet komen, staan bijvoorbeeld de instandhouding van een supermarkt en publieke voorzieningen onder druk en verdwijnen deze mogelijk.

Mobiliteit

Bereikbaarheid is van groot belang voor het vestigingsklimaat voor inwoners. Daarbij gaat het zowel om de hoofdverbindingen voor de auto als de verbindingen per openbaar vervoer. Doordat het autobezit in Zeeland hoog is kan het gros van de mensen zich zelfstandig over grotere afstanden verplaatsen met een betrouwbare reistijd. De mobiliteit blijft naar verwachting toenemen. Op sommige trajecten van het Zeeuwse hoofdwegennet kan dit rond 2030 tot congestie leiden. Door de toename van rijtaakondersteuning in voertuigen, wordt de capaciteit van de wegen beter benut.

De treinverbinding biedt een goede bereikbaarheid voor de Bevelanden en Walcheren, maar de verbinding met de Randstad en Noord-Brabant is de laatste jaren juist langzamer geworden. Met betrekking tot vestigingsklimaat is dit een punt van zorg, maar in het kader van het Compensatiepakket Wind in de Zeilen wordt dit aangepakt door een extra intercityverbinding te realiseren over de Zeeuwse Lijn.

Zeeland heeft één publiek georganiseerde verbinding over water; het fietsvoetveer tussen Breskens en Vlissingen. Deze dienst wordt met name in de zomer door veel toeristische reizigers gebruikt, maar biedt jaarrond voor studenten en forenzen een betrouwbare aansluiting over het water en aansluiting op het nationale spoornet.

Verkeersveiligheid is een belangrijk thema, zowel waar het de inrichting van wegen als waar het gedrag door weggebruikers betreft.

Met opmerkingen [EK4]: dit heeft 2 kanten in sommige kernen tast toerisme ook de leefbaarheid aan. het is zaak te zoeken naar een goede balans

Met opmerkingen [EK5]: hier hoort ook een goed en toegankelijk netwerk van fiets en wandelpaden bij.

Incidenten en piekdagen leiden tot grote verstoringen, omdat de infrastructuur naast het hoofdnetwerk de verkeersstromen slechts beperkt kan overnemen. Door de afhankelijkheid van bruggen en tunnels als verbindingen binnen Zeeland hebben verstoringen snel grote gevolgen. Zeker voor hulpdiensten kan dit problematisch zijn. Ook bij grote incidenten zijn de vluchtroutes beperkt. Ook extreme weersomstandigheden en klimaatverandering beïnvloeden de betrouwbaarheid van de infrastructuur. Dit is een aandachtspunt bij de klimaatadaptatiestrategie.

Scholieren, studenten, mensen met een beperking, ouderen en mensen die om een andere reden niet kunnen beschikken over een auto, zijn minder zelfstandig mobiel en daarom afhankelijk van openbaar- en doelgroepenvervoer. Zij ervaren belemmeringen in hun mobiliteit. Door centralisering zijn niet alle voorzieningen aan te fietsen. Er zijn wel grote regionale verschillen. De gebieden nabij de Zeeuwse spoorlijn en A58 hebben betere verbindingen en meerdere reisopties, waar dat in andere gebieden beperkt is. De grensoverschrijdende verbindingen zijn beperkt. De noord-zuid verbindingen worden bediend door de bus. Aansluiting vanuit Zeeland op het Belgische spoor ontbreekt. Het busvervoer in Zeeland kent een teruglopend aantal gebruikers en de kosten voor het systeem nemen toe. Voor doelgroepenvervoer geldt dat het gebruik toe neemt, wat voor gemeenten een kostbare onderneming is. Lokale mobiliteitsinitiatieven van bewoners bieden een aanvulling op het bestaande aanbod van collectief vervoer. De E-bike/Speed pedelec is voor steeds meer scholieren, forenzen en ouderen een uitkomst voor dagelijkse verplaatsingen. De hogere snelheid van e-bikes vraagt om aanpassing van de fietsinfrastructuur, omdat de risico's op ernstige ongevallen toeneemt.

Er is vraag naar flexibele en vraaggerichte vormen van (openbaar) vervoer. Onder de noemer Slimme mobiliteit wordt gewerkt aan een flexibel en robuust mobiliteitssysteem dat de reiziger (meer) centraal stelt.

Cultuur Cultuur is een belangrijke vestigingsfactor voor succesvolle regio's en dat geldt zeker ook voor Zeeland. Een brede basis met voorzieningen voor een grote groep met daarbij een beperkt aanbod van (top)cultuur voor specifieke (niche)groepen is kenmerkend voor het huidige cultuuraanbod in Zeeland. Er zijn veel initiatieven op het gebied van cultuur, van monumenten tot (kleine) podia, en van fruitteeltmuseum tot muziek in de klas, maar door de specifieke eigenschappen van Zeeland is veel ook kwetsbaar. Het aanbod is verspreid zowel geografisch als over veel organisaties. Dat betekent niet alleen relatief lage bezoekersaantallen, want Zeeland is dunbevolkt en uitgestrekt, maar ook veel inzet door vrijwilligers met passie voor cultuur, maar vaak op leeftijd. Continuïteit in menskracht en professionaliteit is dan een zorgpunt.

De Zeeuwse jeugd kennis laten maken met cultuur in brede zin is de belangrijkste doelstelling van cultuureducatie. Hiervoor wordt door verschillende aanbieders samengewerkt met scholen waarbij deskundigheidsbevordering een belangrijk speerpunt is. Ook wordt de Zeeuwse cultuur buiten de scholen toegankelijk gemaakt door vervoer op maat te organiseren. Dit maakt het bijvoorbeeld mogelijk dat ook scholen uit Zeeuws-Vlaanderen het Watersnoodmuseum in Ouwkerk kunnen bezoeken.

De Zeeuwse kunsten zorgen voor reflectie, vorming, verbinding en soms voor ongemak. Het draait niet alleen om het maken en tonen van mooie dingen, maar ook om het uitproberen van nieuwe dingen en het onverwachte mogelijk te maken. Creativiteit, innovatie, diversiteit en vakmanschap zijn kenmerkende eigenschappen van de kunsten die nog meer verbonden kunnen worden met actuele maatschappelijke opgaven. Er ligt een uitdaging om een beter klimaat voor makers uit de creatieve industrie te realiseren. Het aanbod van kunsten in Zeeland wordt gekenmerkt door het grote palet van kleinschalige podia tot grote meerdaagse festivals en van internationaal aansprekende hedendaagse kunst tot de liefhebberende amateur beeldhouwer. Er is veel te zien en te doen in Zeeland, maar het blijft een opgave om een degelijke (basis)infrastructuur te onderhouden.

Er zijn vijf grotere musea die de belangrijkste Zeeuwse verhalen vertellen. De Zeeuwse geschiedenis, het industriële verleden en heden, de maritieme historie, de Slag om de Schelde en de strijd tegen het water hebben een 'eigen' museum. Daarnaast zijn er nog vele lokale en kleinere musea die een eigen verhaal vertellen. Ook voor de musea geldt dat het een opgave blijft om een volledig aanbod open te houden. De bezoekersaantallen zijn relatief gering waardoor de verdiencapaciteit ook laag is en ook de musea draaien op een groot bestand van vrijwilligers.

De Zeeuwse bibliotheken zijn een belangrijke ontmoetingsplaats en zorgen voor laagdrempelige beschikbaarheid van lectuur, literatuur en informatie. Ook dragen zij bij aan het vergroten van lees- en taalvaardigheid.

Binnen het Zeeuwse culturele veld ontstaat in de volle breedte steeds meer animo om samen te werken. Het vanuit eigen kracht en de eigen expertise kijken hoe meerwaarde kan ontstaan door nieuwe of soms voor de hand liggende combinaties te vormen, is een belangrijke ontwikkeling. Deze ontwikkeling kan bijdragen aan het versterken van het vestigingsklimaat, het behoud en de verdere ontwikkeling van een rijk en divers cultureel aanbod en het uitdragen van de Zeeuwse identiteit. Hierbij zullen verschillende dilemma's overwonnen moeten worden. Denk aan keuzes over bereikbaarheid, spreiding en versnippering van voorzieningen, over balans zoeken tussen een hoogwaardig aanbod met aantrekkingskracht voor specifieke groepen versus een breed aanbod wat toegankelijk is voor velen, over het behouden van bestaande elementen in relatie tot de wens om nieuwe dingen te ontwikkelen.

Evenementen en sport

In het Zeeuwse Sportakkoord zijn ambities benoemd voor inspirerende sportevenementen die impact hebben op de profilering van Zeeland. Het Zeeuwse Sportakkoord werd in 2019 ondertekend door het Provinciebestuur en 27 gemeentelijke, gezondheids-, natuur-, onderwijs- en sportorganisaties. Grote wielerrondes en festivals zetten Zeeland op de (inter)nationale kaart. Natuur is een belangrijke factor in het Zeeuwse promotie-/vestigingsbeleid. Aangevoerd is dat natuur bijdraagt aan de aantrekkelijkheid van de omgeving. Investeren in natuurbeleving en natuurbranding is daarom belangrijk in het totaal van de Zeeuwse marketingstrategie.

Evenementen zijn essentieel in de profilering van Zeeland. We zien hier, net als in de rest van Nederland, de ontwikkeling dat evenementen en festivals inspelen op de behoefte aan unieke belevingen, tijdelijke beschikbaarheid en meedoen. Veel evenementen zijn in de afgelopen 25 jaar ontstaan, denk aan: Concert at Sea, Kustmarathon Zeeland, Vestrock Hulst, Ride for the Roses, Marathon van Zeeuws-Vlaanderen, Nazomerfestival, etcetera. Vooral het laatste decennium zien we ook in Zeeland een sterke groei in omvang, deelname en (media)aan aandacht. Het aantal evenementen in Zeeland bedraagt duizenden op jaarbasis (2019). De omvang en impact verschillen en de evenementen zijn niet gelijkmatig verdeeld in tijd en over de provincie. De groei in omvang brengt eenzelfde soort zorgen mee als de groei van het toerisme, namelijk uitdagingen op het gebied van infrastructuur, overlast en veiligheid.

2.3 Hoofdpijnen aanpak

Veranderende bevolkingssamenstelling en beroepsbevolking

Met betrokken partijen wordt een marketingorganisatie Wonen en Werken in Zeeland opgezet die Zeeland profileert als aantrekkelijke regio om te wonen, studeren en werken.

Een gezamenlijke aanpak van onderwijs, overheden en bedrijfsleven (Triple Helix samenwerking) zorgt voor behoud en doorontwikkeling van de kennis- en onderwijsstructuur en aansluiting op arbeidsmarkt in Zeeland: een centraal kenniscentrum en living labs rond belangrijke Zeeuwse thema's verspreid over Zeeland. Het zijn met name de onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven die dit zullen realiseren en gemeenten die dit faciliteren met huisvesting en vervoer. De Provincie ondersteunt hierin door het uitvoeren van onderzoek, het stimuleren van samenwerking te stimuleren en financiële ondersteuning. Bij de aanpak worden kansen voor grensoverschrijdende samenwerking benut.

Woningvoorraad

De Zeeuwse gemeenten en de Provincie werken aan een Zeeuwse Woonagenda, waarbinnen gezamenlijk wordt opgetrokken om de woningvoorraad toekomstbestendig te maken en te houden. De regio's worden van het rijk worden ingezet voor het saneren of vervangen van woningen waar geen behoefte aan is, het stimuleren van verduurzaming van de woningvoorraad, het realiseren van een flexibele schil en de ondersteuning van gemeenten bij de realisatie van woningbouw die voorziet in een behoefte op de juiste plaats. Provincie en gemeenten stellen de kaders vast waarbinnen de afspraken worden uitgevoerd.

De aanpak biedt ook kansen voor de arbeidsmarkt (werkgelegenheid verduurzaming), cultuur (hergebruik monumentale en beeldbepalende panden), woonomgeving (hergebruik leegstaande panden en braakliggende percelen binnen dorpen en steden), gezondheid (verbeteren binnenklimaat) en circulaire economie (circulair bouwen). Daarnaast wordt de verduurzaming van de woningvoorraad versneld en wordt de woningmarkt actief beïnvloed.

Gezonde woonomgeving

Voor een veilige woonomgeving die gezond gedrag uitlokt, staan vooral de gemeenten aan de lat. Daarbij helpen initiatieven van burgers, bedrijven, natuur- en welzijnsorganisaties. De Provincie ondersteunt deze partijen met subsidies en het faciliteren van samenwerking. Bij iedere ruimtelijke ontwikkeling, beleidsontwikkeling en maatschappelijke opgave zullen betrokken partijen gezondheid mee laten wegen. Bij de realisatie van een gezonde en aantrekkelijke woonomgeving zullen kansen benut worden om beter het hoofd te kunnen bieden aan weersextremen zoals hitte, droogte en wateroverlast en aan kansen om de natuurwaarde te verhogen.

Bereikbaarheid en beschikbaarheid van voorzieningen

De beschikbaarheid van de commerciële voorzieningen wordt in de eerste plaats bepaald door marktwerking en initiatieven van ondernemers. Provincie en gemeenten stellen kaders vast om de gewenste ontwikkelingen te bevorderen, verlenen subsidies en laten onderzoek doen. Beide zijn verantwoordelijk voor de bereikbaarheid voor alle bevolkingsgroepen (zie mobiliteit).

Mobiliteit

Treinverbindingen zijn de verantwoordelijkheid van het rijk. Zeeuwse partijen zullen blijvend lobbyen voor realisatie en behoud van snelle verbindingen tussen steden en met Noord-Brabant/Randstad, alsmede goede verbindingen met België. Voor het regionale en grensoverschrijdende openbaar vervoer is de Provincie verantwoordelijk. De Provincie stelt hiervoor kaders in de Regionale Mobiliteit Strategie, die samen met netwerkpartners is opgesteld.

Introductie en uitbouwen van slimme, toegankelijke mobiliteit in de vorm van flexibele en vraaggerichte vormen van mobiliteit. Er zijn veel partijen die bijdragen aan de realisatie van slimme mobiliteit in de vorm van onderzoek, kennis delen en advies. Provincie en gemeenten zijn verantwoordelijk voor respectievelijk het openbaar en het WMO-vervoer. Beide stellen kaders op en financieren het vervoer. De Provincie financiert bovendien onderzoeken die bijdragen aan de omvorming van het openbaar vervoer en geeft subsidie aan initiatieven die slimme mobiliteit bevorderen, zoals het delen van mobiliteitsdata (vraag en aanbod), het verbeteren van knooppunten en ontwikkeling en implementatie van een totaalconcept.

Het verbeteren van de verkeersveiligheid is een permanente doelstelling van de wegbeheerders (Rijkswaterstaat, gemeenten, waterschap, North Sea Port en provincie) in Zeeland en landbouworganisaties. Naast goed onderhoud, gemeenschappelijke gladheidsbestrijding en een veilige inrichting van de wegen, geven de wegbeheerders ook voorlichting om het gedrag van verkeersdeelnemers te verbeteren.

Schone mobiliteit stimuleren we door het gebruik van elektrische auto's, fiets en e-bike te bevorderen. De wegbeheerders zijn verantwoordelijk voor een netwerk van laadpunten door de gehele provincie voor de elektrische mobiliteit, de aanleg en onderhoud van snelfietsroutes en overige fietsinfrastructuur.

Provincie en gemeenten stellen kaders op voor een optimale digitale bereikbaarheid in de hele provincie. Gemeenten verlenen de vergunningen en stimuleren partijen om snellere digitale infrastructuur ook in het buitengebied uit te rollen.

Als slimme mobiliteit en de fiets het bezit en gebruik van de privéauto gaan verdringen, biedt dit kansen voor aanpassing van de ruimtelijke inrichting met een positieve bijdrage aan gezondheid, leefbaarheid, biodiversiteit en klimaatadaptatie.

Cultuur

Door professionalisering, onderlinge samenwerking en de verbinding met andere netwerken wordt de Zeeuwse culturele infrastructuur structureel versterkt en wordt een grotere bijdrage geleverd aan diverse maatschappelijke opgaven. Het Zeeuwse culturele aanbod wordt (fysiek en/of digitaal) beter bereikbaar, toegankelijk en beleefbaar voor alle groepen, met bijzondere aandacht voor jongeren (cultuureducatie). De Zeeuwse cultuur gaat beter samenwerken met de omliggende regio's en in (inter)nationale netwerken.

Evenementen

Evenementen zijn het duurzame uithangbord voor Zeeland. Het gaat om organisatie van inspirerende sportevenementen die Zeeland op de kaart zetten via het voortzetten van de samenwerking in het Zeeuwse Sportakkoord tussen provincie, gemeenten, gezondheids-, natuur-, onderwijs- en sportorganisaties. Nieuw wordt een Zeelandbrede coördinatie voor evenementen om te zorgen dat het

aanbod goed gespreid is in tijd en plaats, met een passende verdeling van de druk op de omgeving en de hulpdiensten. Ook kan dit helpen bij werving en inzet van vrijwilligers. Daarnaast wordt de link gelegd tussen evenementen en natuurverbreding en natuurbranding. Door duurzaamheid als uitgangspunt te nemen wordt een bijdrage geleverd aan (de promotie van) circulaire economie en de energietransitie.

Hoofdstuk 3. BALANS IN DE GROTE WATEREN EN HET LANDELIJK GEBIED

3.1. Samenhang en uitdaging

Samenhang

Zeeland is een provincie met heel veel water. Dat water is vooral weids en open. Denk aan de Noordzeekust, de zeearmen, grote meren.

Wat doen we met ons open water? Er is scheepvaart, een stroom van goederen wordt per schip vervoerd. Er wordt gevist, en er worden schaaldieren gekweekt. De meeste grote wateren en de oevers daarvan zijn omgeven door het groen van dijken en natuurterreinen. Delen van oevers worden gebruikt voor recreatie. En tenslotte, overtollig regenwater uit de polders komt ook terecht in de grote wateren, al dan niet vervuild door de plek waar het gevallen is. Door het stijgen van de zeespiegel sijpelt er ook water onder de dijken door en treedt verzilting van de bodem op. Grote wateren en landelijke gebieden beïnvloeden elkaar voortdurend, ten goede en ten kwade. Het evenwicht is precair.

Een goede onderlinge afstemming van het landgebruik en de milieuruimte is essentieel om de beschikbare ruimte optimaal te benutten en de sociale, economische en ecologische ambities te realiseren. Alle bedrijfstakken en maatschappelijke functies moeten voldoende ruimte hebben om hun activiteiten uit te voeren, maar dit mag niet ten koste gaan van milieu-, bodem-, water-, natuur- en landschapskwaliteit.

De ligging van Zeeland is uniek en allesbepalend voor het landschap en de wateren, en daardoor ook voor de mensen die in het landelijk gebied leven en werken.

Landelijk gebied en de grote wateren zijn 'een vat vol tegenstrijdigheden'. Tegengestelde belangen, inkomsten die soms ten koste gaan van de kwetsbaarheid. Verder behoren de grote wateren en landelijke gebieden tot de meest gewaardeerde onderdelen van het Zeeuwse landschap. Een simpel ja of nee op welke keuze dan ook voor deze gebieden, volstaat niet.

De uitdaging: 2050

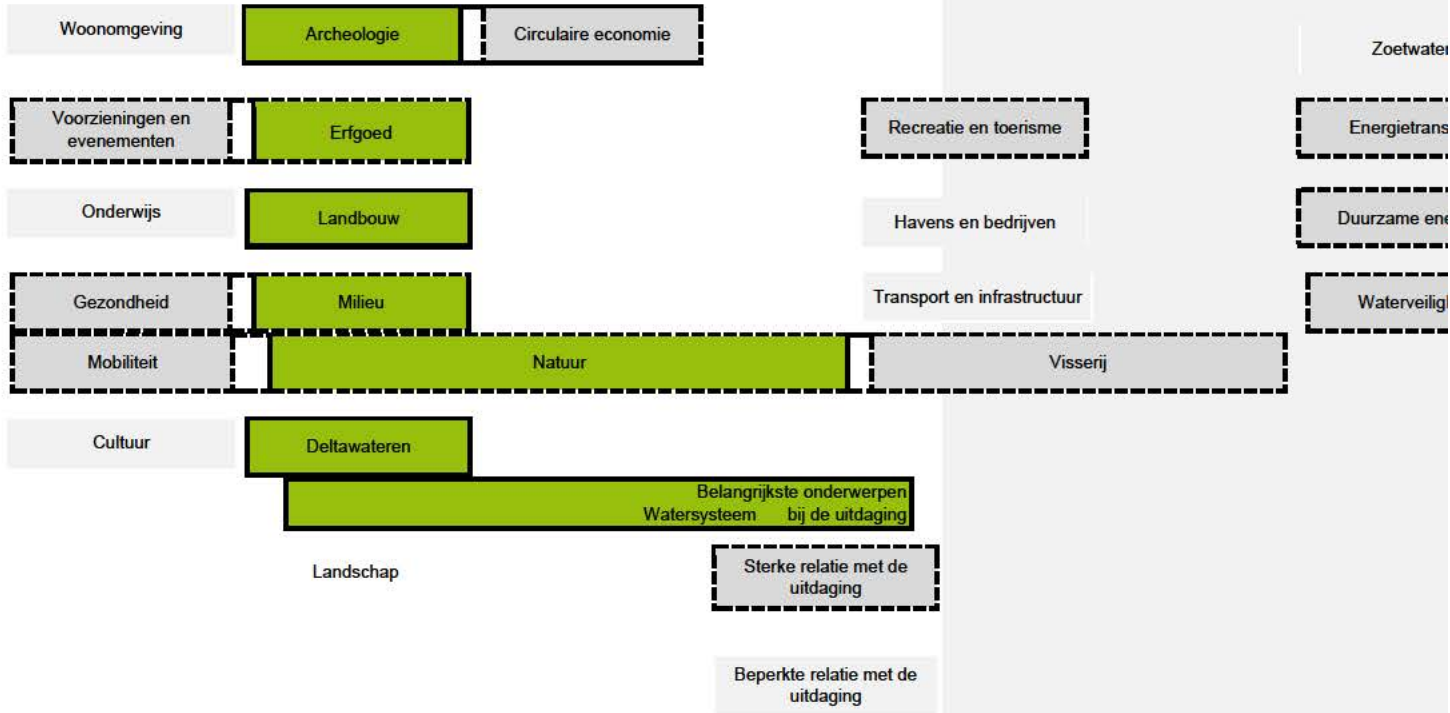
In 2050 zijn bodem, grondwater en alles wat daarin te vinden is van robuuste, hoogwaardige kwaliteit. Weersextremen schaden de bodem niet. Door aanwezigheid van meer organische stoffen draagt de bodem bij aan CO2 opslag en een betere bodemstructuur. Planten, mensen en dieren worden nauwelijks meer bedreigd door risicovolle milieufactoren, doordat het landbouwsysteem functioneert in evenwicht met de natuurlijke omgeving, op basis van marktvraag en kringlopen op een zo laag mogelijk niveau. De visserij opereert duurzaam en houdt in zijn bedrijfsvoering rekening met natuurwaarden. Synergie tussen visserij en natuur is daarbij het uitgangspunt. De wijze waarop natuurorganisaties en visserijbedrijfsleven in Zeeland samenwerken vormt een voorbeeld voor de rest van het land.

Het gebruik en de draagkracht van landelijke gebieden en de grote wateren zijn duurzaam in balans gekomen. Door het stabiele beheer kunnen ze tegen een stootje.

In 2050 is de biodiversiteit rond de grote wateren, in het landelijk gebied en in de steden hersteld. De stikstofproblematiek is iets van vroeger. Het natuurnetwerk is voltooid en de milieukwaliteit is er in de hele provincie op vooruit gegaan. Het is heerlijk recreëren en werken in het mooie, gezonde en waardevolle Zeeuwse landschap!

Deze maatschappelijke uitdaging sluit aan bij de NOVI-prioriteit 'Toekomstbestendige ontwikkeling van het landelijk gebied'. In de Zeeuwse Omgevingsvisie wordt extra aandacht besteed aan de Deltawateren.

3.2. Huidige situatie, trends en ontwikkelingen

Ondergrond

De bodemstructuur staat onder druk als gevolg van verslemping, verdichting, erosie, teruglopende biodiversiteit en dreigende afname van het organisch stofgehalte. Dit heeft ook gevolgen voor het bodemleven, de weerbaarheid en de waterinfiltratiecapaciteit van de bodem.

Gebieden met bijzondere aardkundige waarden op provinciaal, nationaal of internationaal niveau zijn benoemd en beschermd als aardkundig waardevolle gebieden. De pareltjes daarvan worden vanuit promotie oogpunt benoemd als aardkundig monument. Binnen het initiatief om te komen tot de UNESCO Geopark status voor de Schelde Delta staan deze aardkundig waardevolle gebieden samen met waardevolle landschappen, cultuurhistorie en natuur centraal op gebied van wetenschap, educatie, toerisme en recreatie.

Vooraf in oudere dorpen en steden zijn veel archeologische resten aanwezig. Overheden werken samen aan de bescherming. Vondsten worden gedocumenteerd, bewaard en uitgeleend aan musea vanuit het Zeeuws Archeologisch Depot. Er is op dit moment geen volledige digitale ontsluiting van de collectie.

De bodemkwaliteit in Zeeland heeft te maken met verspreiding van o.a. zeer zorgwekkende stoffen (ZZS) van de industrie, zoals PFAS, PFOS, GenX en medicijnresten die in de bodem en voedselketen terecht kunnen komen, maar ook van oudere diffuse verontreinigingen zoals DDT. Deze zijn en worden inzichtelijk gemaakt middels de gemeentelijke bodemkwaliteitskaarten. De sanering van spoedlocaties (zogenaamde puntbronnen) bodemverontreiniging in het landelijk gebied is bijna afgerond. Daarnaast zijn de oudere steden en kernen veelal vanuit de Middeleeuwen en Gouden Eeuw diffuus verontreinigd met onder andere zware metalen. Ook deze zijn inzichtelijk gemaakt via de gemeentelijke bodemkwaliteitskaarten. Ontwikkelaars moeten rekening houden met die verontreinigingen. De bodemkwaliteit neemt af door uitputting, versnippering, toename van bebouwing

en infrastructuur, intensivering van grondgebruik, afname van biodiversiteit en klimaatverandering. Ook archeologische waarden op het land en in het water gaan hierdoor achteruit.

Er komen wel meer technieken beschikbaar voor verbetering van de bodemstructuur en bodemvruchtbaarheid en betere mogelijkheden voor onderzoek, kennisdeling en monitoring.

Landbouw en Visserij

De agrarische sector is in Zeeland van oudsher van groot belang. Boerenbedrijven, ver- en bewerking, opslag en logistiek, toe- en aanleverende bedrijvigheid en kennisbedrijven en ook als werkgever is de sector van economisch belang voor Zeeland. De landbouw is in Zeeland ook veruit de grootste gebruiker van de ruimte. Het aantal landbouwbedrijven neemt licht af, terwijl de gemiddelde bedrijfsgrootte toeneemt. Niet alleen de economische voordelen van schaalvergroting, maar ook vergrijzing en ontgroening spelen daar een rol in.

De landbouw loopt steeds vaker tegen grenzen aan. Tekorten aan zoet water, achteruitgang van de bodemvruchtbaarheid, bodemstructuur en bodemweerbaarheid, waterkwaliteit, biodiversiteit (onder- en bovengronds), fijn stof, stikstof, fosfaat, etc. maar ook schaalvergroting, versnipperd grondeigendom en regelgeving spelen parten. Door de ontwikkelingen staat het verdienmodel onder druk en is een transitie naar andere productievormen noodzakelijk.

De Zeeuwse visserijsector bestaat uit zee- en kustvisserij, mossel- en oesterkweek, visserij met vaste vistuigen en sportvisserij. Door klimaatverandering verandert de visstand en is er sprake van een toename van invasieve exoten, plagen en ziektes. Ook neemt de waterkwaliteit af, zoals bijvoorbeeld in de Grevelingen.

Natuur en Landschap

De natuur in Zeeland is verweven in de verschillende Zeeuwse waardevolle landschappen, De natuur binnen deze verschillende landschappen is in kwaliteit en omvang nog niet op orde. De doelen voor veel Natura 2000-soorten en –habitats of leefgebieden worden nog niet gehaald. Met name de staat van instandhouding van soorten en habitats van buitendijkse gebieden en delen van de duinen zijn matig tot zeer ongunstig. De oorzaken zijn vooral stikstofdepositie, verstoring, tekort aan leefgebied, verdroging, verzuring en versnippering. De achteruitgang in de biodiversiteit lijkt wel minder snel te gaan door het huidige beleid maar extra inspanning is noodzakelijk. Het Natuurnetwerk Zeeland is nog niet voltooid en vraagt tot 2027 extra inzet om de benodigde gronden te verwerven en in te richten. Daarnaast is het realiseren van enkel het Natuurnetwerk onvoldoende om biodiversiteitsherstel te verkrijgen. De nadruk komt (inter-)nationaal meer te liggen op intensivering van het natuurbeleid via het steeds meer vervlechten van natuur met andere sectoren van de samenleving en de economie. De harde grenzen tussen "donkergroene" natuur binnen het natuurnetwerk dient meer en meer te vervagen en geleidelijk over te gaan te worden naar omringende functies waarbij natuur als een autonoom gegeven vanzelfsprekend wordt ("lichtgroene natuur"). Een en ander is onlosmakelijk verbonden aan de transitie naar een volhoudbare Zeeuwse landbouw waarbij naast instandhouding van het landbouwkundig gebruik de biodiversiteit een volwaardige plaats krijgt in combinatie met het noodzakelijke behoud en versterken van de verschillende Zeeuwse (cultuurhistorische) landschappen.

Erfgoed

Het Zeeuwse erfgoed is een belangrijke drager van onze identiteit. De talrijke monumenten, de landschapselementen, het cultuurlandschap, archeologische vondsten, streekproducten, verdronken dorpen en streekdrachten zijn het niet alleen waard om behouden te blijven, maar dienen ook zo veel mogelijk ontsloten te worden. Doordat mensen erfgoed (fysiek of digitaal) kunnen beleven wordt het draagvlak om het te behouden en beschermen vergroot. Daarom zijn de Zeeuwse Erfgoedlijnen en het samenwerkingsverband Zeeuwse Ankers van groot belang en dat geldt ook voor het streven naar het verkrijgen van de status van UNESCO Geopark voor de Scheldedelta. Daarnaast liggen er nog vele kansen om het Zeeuwse erfgoed op innovatieve manier voor het publiek te ontsluiten.

Deltawateren

Door de aanleg van de Deltawerken is de waterveiligheid sterk verbeterd, maar er zijn wel problemen met de waterkwaliteit. Het watersysteem is erg veranderd. Er zijn verschillende waterbekkens ontstaan: zoet en zout, met en zonder getij. De waterbekkens kennen verschillende problemen zoals (blauw)algenbloei, overlast door exoten (o.a. Japanse oester) zandhonger of een zuurstofloze bodem.

Het Grevelingenmeer kampt met zuurstofloosheid, het Volkerak-Zoommeer met algenbloei en de Oosterschelde met zandhonger. In het Veerse Meer en Westerschelde is vooral de balans tussen verschillende functies van het water en de natuurwaarden een uitdaging. De Deltawateren maken deel uit van de Natura2000-gebieden, maar de instandhoudingsdoelen worden niet gehaald. Naast de al genoemde problemen spelen daarbij de waterkwaliteit, verstoring en predatie een rol.

De zeespiegelstijging neemt als gevolg van klimaatverandering op lange termijn (na 2050) toe met tenminste 1 tot 2 meter. De huidige strategie voor de kustverdediging voldoet voorlopig, maar op lange termijn niet meer. Strandsuppleties zijn vaker nodig om de veiligheid op peil te houden, maar zijn ook essentieel voor de Zeeuwse recreatie en de kwaliteit van de natuur. Klimaatverandering zorgt ook voor verandering van het ecosysteem van de Deltawateren, door hogere watertemperaturen, de hogere waterstand en op termijn ook door mogelijke veranderingen in het getij.

De verbetering van de waterkwaliteit is onzeker, vanwege de zeer zorgwekkende stoffen (ZZS) zoals PFAS. Daarnaast zijn ook microplastics en zwerfvuil een groeiend probleem voor de waterkwaliteit.

Watersysteem

De samenhang tussen de verschillende onderdelen en functies van de watervoorziening maakt een integrale aanpak nodig. De problemen en oplossingen van de watervraag en het wateroverschot uit bebouwd gebied, landbouw, natuur en industrie dienen afgestemd te worden.

De beschikbaarheid van zoetwater verschilt per gebied. In het oosten van Zeeland is door aanvoer zoetwater beschikbaar voor de landbouw. Dit wordt via het oppervlaktewatersysteem verspreid. Vanuit de Biesbosch wordt zoetwater aangevoerd via de zoetwaterleiding, waarvan fruitteeltbedrijven in de Bevelanden en de industrie gebruik maken. In de rest van Zeeland heeft 40% van het landbouwareaal de beschikking over aanvoer van zoetwater, de overige 60% is afhankelijk van regenwater.

De chemische en ecologische waterkwaliteit van de regionale wateren (Kaderrichtlijn Water, KRW) is nog niet op orde en de daarvoor benodigde uitvoeringsmaatregelen liggen niet op schema. De kwaliteit van het grondwater is overwegend goed. Voor de bescherming van het grondwater gelden algemene regels en zijn specifieke grondwaterwinnings- en beschermingsgebieden aangewezen. In een deel van het grondwater is een te hoge concentratie bestrijdingsmiddelen aanwezig (zoete grondwaterlichamen 'Kreek' en 'Dekzand').

Extreme neerslag komt steeds vaker voor, wat eisen stelt aan de capaciteit van het watersysteem om overlast te voorkomen. Extreme droogte zorgt voor een grote vraag van burgers en bedrijven naar zoet water. De technische mogelijkheden voor zoetwaterbuffering nemen wel toe. Door zeespiegelstijging nemen echter op termijn ook de kweldruk en verzilting toe.

Omgevingskwaliteit

De kwaliteit van lucht, stilte, water, veiligheid en bodem in Zeeland is redelijk goed, maar voldoet nog niet overal aan de normen en wordt ook nog niet overal positief beleefd. Verbetering van de gezondheid (of welzijn) wordt steeds meer het uitgangspunt. Voor dit brede milieubeleid is door het Rijk een aanvulling op de NOVI opgesteld: het Nationaal MilieubeleidsKader (NMK).

De luchtkwaliteit is de afgelopen decennia sterk verbeterd, omdat bedrijven en wegverkeer veel schoner zijn geworden. Desondanks speelt luchtverontreiniging nog een belangrijke rol bij gezondheidsproblemen. Wegverkeer, industrie (binnen en buiten Zeeland), landbouw en scheepvaart zijn in Zeeland de belangrijkste bronnen voor luchtverontreiniging. Het Schone Lucht Akkoord (SLA) zet in op gezondheidswinst door verdere verbetering van luchtkwaliteit. Dit heeft ook positieve effecten op de stikstofuitstoot. Daarnaast zal terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen ook bijdragen aan de verbetering van de luchtkwaliteit.

Geluidhinder wordt in Zeeland vooral veroorzaakt door het wegverkeer en bedrijven. Hinder door laagfrequent geluid neemt toe en kan verder toenemen door aanleg van meer warmtepompssystemen in de woonomgeving.

De chemische en ecologische kwaliteit van het oppervlaktewater voldoet niet aan de KRW-normen (Kaderrichtlijn water), maar de waterkwaliteit verbetert wel. Dit is het gevolg van toepassing van de best beschikbare technieken bij afvalwaterozingen. Een negatieve ontwikkeling is dat er meer medicijnresten en nieuwe zeer zorgwekkende stoffen in het water voorkomen.

Risico's voor burgers als gevolg van opslag, productie, bewerking en transport van gevaarlijke stoffen zijn een continu aandachtspunt, maar er zijn in Zeeland geen gevallen van externe veiligheidsrisico's

Met opmerkingen [AB6]: Ook onder de normen kunne gezondheidseffecten voorkomen. Verder heb je te maken met mengsel van verschillende toxische stoffen terwijl de normen betrekking hebben op één stof.

Met opmerkingen [AB7]: Er wordt veel hinder (stof, geluid en geur) ervaren in de Kanaalzone (volwassenenmonitor 2012 en 2016) en (momenteel) in een mindere mate in het Sloebied.

Met opmerkingen [AP8]: zijn er ook nog streefwaarde voor de (fijn)stof concentraties? deze vormen ook een verbetering voor de luchtkwaliteit en zorgen voor een gezondere leefomgeving. Er is tenslotte geen veilige norm voor fijnstof

Met opmerkingen [AP9]: Ook voor windmolens zijn er mogelijk aanwijzingen dat ze LFG produceren, ik weet dat ze op dit moment hier onderzoek naar doen, de toegenomen waarde van LFG door windmolens.

die zo ernstig zijn dat sanering nodig is. Lokaal zijn er wel verhoogde groepsrisico's. Het aantal transporten met gevaarlijke stoffen over weg, water en spoor neemt toe. Door deze toename is de kans op incidenten groter.

Een andere nieuwe milieufactor is elektromagnetische straling. In 2020 kennen we meerdere systemen voor mobiele communicatie (o.a. 4G, 5G), naast diverse andere toepassingen van draadloze communicatie. Deze draadloze communicatiesystemen veroorzaken stralingsbelasting voor mensen, dieren en natuur door elektromagnetische straling. De stralingsbelasting zal naar verwachting toenemen omdat voor elke gemeente een dekking van 98% het doel is. Een deel van de bevolking ervaart gezondheidsklachten door straling.

Met opmerkingen [AP10]: hoeveel jaar hebben we al TV? zo nieuw is deze milieufactor niet!

Met opmerkingen [AB11R10]: Verschil is dat een moderne tv zelf geen straling uitzend. Maar je hebt gelijk. Er is te veel nadruk op 4 en 5G.

Met opmerkingen [AP12]: hoe zit het met gezondheidsklachten van fijnstof? houtrook? geluid door warmtepompen en andere LFG bronnen. Volgens mij past het niet in een visie om dit specifiek te benoemen.

Landschap

Het Zeeuwse landschap wordt gemiddeld hoog gewaardeerd door inwoners en toeristen, maar het is ook voortdurend in ontwikkeling. Een deel van de landschaps- en cultuurhistorische elementen is beschermd om ze te kunnen behouden. Het gaat zowel om groene landschapselementen zoals natuur, bos en erfbeplanting als om aardkundig waardevolle elementen en cultuurhistorisch waardevolle structuren en gebouwen zoals Deltawerken, polders, dijken, historische boerderijen, buitenplaatsen, vliedbergen, molens en vestingwerken. Bestaande elementen verliezen voor een deel hun functie en kunnen dan in verval raken, waardoor de kwaliteit van het landschap afneemt. Nieuwe ontwikkelingen als gevolg van energietransitie, klimaatverandering en de landbouwtransitie zullen het landschap ook veranderen.

3.3. Hoofdpijnen aanpak

Ondergrond

Om de kwaliteit van de ondergrond en alles wat zich daar-in bevindt te behouden, is bescherming en verbetering nodig. Behoud van bodem- en grondwaterkwaliteit, archeologische, aardkundige en cultuurhistorische waarden wordt verzekerd. Provincie en gemeenten leggen vast waar de waarden zich bevinden en zorgen voor de bescherming tegen aantasting. Verbetering van de fysische, chemische en biologische bodemkwaliteit wordt gecombineerd met activiteiten voor recreatie, kringlooplandbouw, klimaatadaptatie, biodiversiteit en aardkundig erfgoed. Waar nodig worden milieuproblemen gebiedsgericht aangepakt. Alle betrokken partijen dragen bij aan de kwaliteitsverbetering. Provincie en gemeenten zien toe op bodemsaneringen.

Landbouw

De landbouw ontwikkelt zich tot een volhoudbare bedrijfstak: economisch sterk, aangepast aan de klimaatverandering en in balans met de omgeving. Deze ontwikkeling draagt ook bij aan natuur- en landschapswaarden. De sector, grondeigenaren, overheid en andere betrokken partijen werken de aanpak samen uit in een programma landelijk gebied. De ontwikkelingsstrategieën voor grondgebonden, niet-grondgebonden landbouw en aquacultuur worden door de overheid vastgelegd.

Natuur

Bestaande natuurwaarden binnen en buiten de aangewezen natuurgebieden worden beschermd door de overheid. Een effectieve nationale en regionale aanpak van de stikstofuitstoot is een belangrijke voorwaarde voor verbetering van natuurwaarden. In de aanpak werken overheden, terreinbeheerders en economische sectoren gebiedsgericht samen aan een oplossing.

Terreinbeheerders zorgen voor het beheer van de natuurgebieden en recreatieve meerwaarde door optimale toegankelijkheid, beleefbaarheid en vindbaarheid. De provincie zorgt voor de voltooiing van het Natuur Netwerk Zeeland (NNZ) en samen met de terreinbeheerders voor verbetering van de kwaliteit van de gebieden. Een belangrijk deel van de natuurwinst wordt buiten het NNZ gerealiseerd. In het stedelijk gebied door natuurinclusief inrichten door gemeente, ontwikkelaars en woningcorporaties. In het landelijk gebied door natuurinclusieve landbouw en in combinatie met klimaatadaptatie.

Deltawateren

Via het samenwerkingsverband Zuidwestelijke Delta wordt gewerkt aan het realiseren van een veilige, economisch aantrekkelijke en ecologisch gezonde delta. De voorkeursstrategie voor de Zuidwestelijke Delta wordt voortgezet en de herijking hiervan (in 2026) wordt met alle betrokken partijen samen opgesteld om vanuit het (ruimte)gebruik van de wateren en randen te kunnen blijven anticiperen op klimaatverandering en zeespiegelstijging. Het uitgangspunt hiervoor is de Gebiedsagenda ZWD2050.

Dit is een samenhangend integraal ontwikkelperspectief om de toekomstige uitdagingen in de delta het hoofd te bieden. In bestaande en nieuw te vormen coalities in het gebied worden de handelingsperspectieven vormgegeven en kennis ontwikkeld.

Specifiek voor het Veerse Meer wordt door betrokken overheden – door middel van een intensief participatietraject – gewerkt aan de gebiedsvisie Veerse Meer 2020-2030. In juli 2020 heeft dit geleid tot het formeel vastleggen van omgevingskwaliteiten, richtinggevende principes en overgangsbeleid, die bepalend zijn voor lopende en toekomstige ontwikkelingen (<https://www.zeeland.nl/digitaalarchief/1b2061df20ae>). Deze zullen tot kaderstellende regels leiden in de provinciale omgevingsverordening dan wel in gemeentelijke omgevingsplannen.

Watersysteem

De kwaliteit van oppervlakte- en grondwater wordt stapsgewijs verbeterd om in 2027 te voldoen aan de Europese KRW-normen. De kaders zijn doorvertaald in regels van rijk, provincie en waterschap. De aanpak voor oppervlaktewater loopt via het waterschapsbeheerprogramma van het waterschap, maar vraagt ook inspanning van andere partijen. Gemeenten zorgen voor het stedelijk waterbeheer.

Evenwicht houden in gebruik en aanvulling oppervlakte- en grondwater is een grote opgave door de klimaatverandering. Dit vraagt om aanpassing van het watersysteem om meer water te kunnen vasthouden en om gebruik aan te passen aan de beschikbaarheid van zoetwater. In het Deltaplan Zoetwater wordt hier door gebruikers en overheid samen een oplossing voor gezocht.

Omgevingskwaliteit

De kwaliteit van lucht, water, bodem, geluid en veiligheid is redelijk goed in Zeeland, maar voldoet nog niet overal aan de normen. In het provinciaal milieuprogramma zijn doelen en acties opgenomen om de milieukwaliteit verder te verbeteren. Het Schone Lucht Akkoord zet in op gezondheidswinst door verdere verbetering van luchtkwaliteit. Provincie en gemeenten zijn verantwoordelijk voor het milieubeleid en bijbehorende regelgeving. Waar nodig wordt een milieuprobleem gebiedsgericht aangepakt. De uitvoering, toezicht en handhaving lopen voornamelijk via de omgevingsdiensten (Regionale Uitvoeringsdienst Zeeland en DCMR milieudienst Rijnmond). Het is belangrijk dat er goede en adequaat georganiseerde en functionerende omgevingsdiensten voor Zeeland werkzaam zijn, om de bredere doelstellingen te kunnen halen.

Landschap en erfgoed

De bestaande landschappelijke, cultuurhistorische en aardkundige kernkwaliteiten worden beschreven, beschermd en beleefbaar gemaakt. Overheid en ondernemers houden bij de locatiekeuze en ontwerp voor nieuwe activiteiten rekening met deze kernkwaliteiten. Het doel is dat de ontwikkeling landschap en erfgoed benutten als inspiratiebron en bijdraagt aan versterking daarvan.

Hoofdstuk 4. EEN DUURZAME EN INNOVATIEVE ECONOMIE

4.1. Samenhang en uitdaging

Samenhang

De unieke ligging van Zeeland biedt kansen voor innovatieve en duurzame ondernemingsvormen, voor alternatieve vormen van vervoer. Er is altijd ruimte om te pionieren. Veel Zeeuwen vinden werk in de toeristenbranche, het MKB en de industrie.

In een circulaire Zeeuwse economie vinden de verschillende branches elkaar en moeten zij op een ander niveau samenwerken, niet alleen als leverancier/afnemer van een grondstof, energie of eindproduct, maar ook van het restproduct.

De circulaire economie beïnvloedt niet alleen de hele menselijke samenleving maar is ook van grote invloed op het milieu en de bodem. Op de transportsector en op de provinciale infrastructuur. Op de energievoorziening en –behoefte. Er ontstaat werkgelegenheid in nieuwe sectoren. Circulaire economie raakt aan alle sectoren waarin werk wordt verzet, dus aan alle andere uitdagingen binnen de Omgevingsvisie.

De uitdaging: 2050

In 2050 heeft Zeeland net als de rest van Nederland een circulaire economie. De meeste sectoren maken gebruik van reststoffen die door andere onbenut zijn gelaten, dan wel zijn uitgestoten als afval. Hierdoor staan de sectoren niet langer op zichzelf maar houden ze contact met andere branches. Nieuwe productieprocessen maken dit rendabel. Grondstoffen hebben in de biobased economie zoveel mogelijk een groene herkomst. Ze worden als dat kan, in Zeeland geteeld en leveren aan regionale afnemers.

Het Zeeuwse onderwijs sluit aan op de arbeidsmarkt. Het bedrijfsleven biedt werk op maat.

De infrastructuur is modern en betrouwbaar en biedt ruimte aan CO2-neutraal vervoer via verschillende modaliteiten. Hierbij is een belangrijke plaats ingenuid voor buisleidingen van en naar industrieën en bedrijven; ook tussen de verschillende haventerreinen. Vervoer van gevaarlijke stoffen vindt alleen nog plaats op ruime afstand van woongebieden.

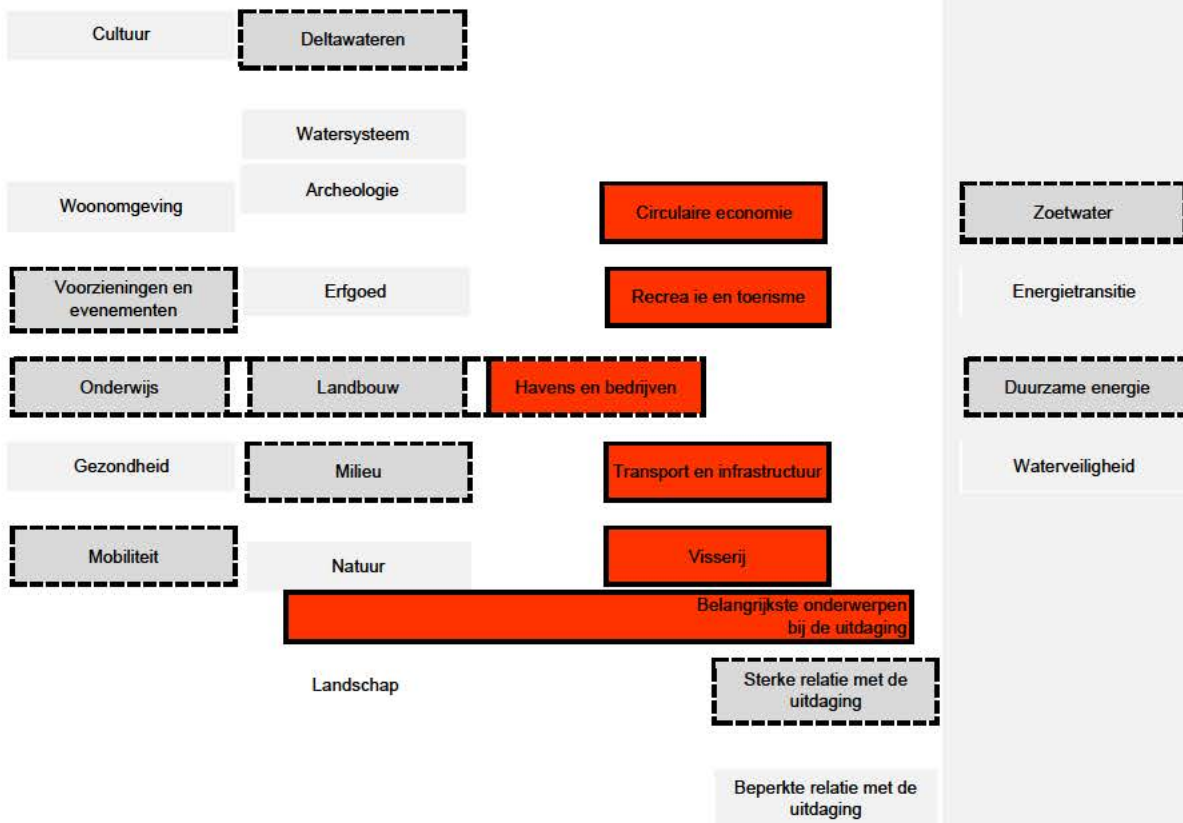
De haven- en industriegebieden bieden plaats aan clusters van productiebedrijven. Ook elders heeft een concentratie van bedrijventerreinen plaatsgevonden. Hierdoor wordt de mooie omgeving van andere delen van Zeeland ontzien.

In Zeeland wordt werk gemaakt van innovatie. Er zijn financieringsvouchers beschikbaar en ondernemers nemen deel aan kennistrjecten, waarbij samen met onderwijsinstellingen en studenten wordt gewerkt aan oplossingen voor concrete uitdagingen. Zeeuwse experimenten en proeftuinen in alle sectoren dragen substantieel bij aan de Nederlandse economie.

Zeeuwse bedrijfsvormen in alle sectoren spelen actief in op actuele ontwikkelingen. Bedrijfsvormen die grotendeels afhankelijk zijn van natuurlijke omstandigheden, zoals de visserij, opereren duurzaam en houden in hun bedrijfsvoering rekening met de natuurwaarden.

Deze uitdaging sluit aan bij de NOVI-prioriteit 'Duurzaam economisch groeipotentieel'. In de Zeeuwse Omgevingsvisie krijgen het MKB en de havens extra aandacht.

4.2. Huidige situatie, trends en ontwikkelingen

Verdienvermogen en werkgelegenheid

Zeeland is een veelzijdige provincie met een groenblauw en landelijk karakter waar verschillende economische sectoren een belangrijke rol spelen. Deze sectoren zijn toerisme, de industrie, landbouw, visserij, transport en daarbij nog diverse ondersteunende sectoren. Zeeland heeft een

gunstige kostenstructuur en financieringsmogelijkheden. Ook kent de regio een hoogwaardige onderwijsinfrastructuur. Het Bruto Regionaal Product van Zeeland bedraagt 2,18% van het bruto nationaal product. Een groot deel van de Zeeuwse economie is gekoppeld aan de zeehavens. Indirect is 18% van de Zeeuwse werkgelegenheid en 46% van de Zeeuwse toegevoegde waarde gekoppeld aan de havens. North Sea Port is de derde zeehaven van Europa op basis van toegevoegde waarde.

Wat betreft werkgelegenheid is het midden- en kleinbedrijf (MKB) de motor van de Zeeuwse economie. Voor wat betreft toegevoegde waarde zijn dat de havens en industrie. Er is een goed havencomplex en nichemarkten. Er zijn weinig middelgrote ondernemingen. Het MKB scoort onder het Nederlands gemiddelde wat betreft innovatie. Publieke investeringen in de sector Research & Development zijn laag. De Zeeuwse bevolking telt minder hoogopgeleiden dan het landelijk gemiddelde.

Effecten COVID19

Door het relatief grote aandeel van de industrie in de Zeeuwse economie, behoort Zeeland tot de vier zwaarst getroffen provincies door de gevolgen van de COVID19 pandemie. Zeeuwse bedrijven hebben te kampen met de gevolgen van de maatregelen die rijksoverheden hebben genomen om de gezondheids crisis te beheersen. Deze maatregelen hebben grote economische gevolgen en leiden vervolgens ook tot effecten op sociaal, cultureel, maar ook ecologisch gebied.

De Nederlandse industrie is sterk geïnternationaliseerd en daardoor gevoelig voor verstoringen in de wereldeconomie. Andere sectoren die in Zeeland ook zwaar getroffen worden, zijn het MKB, detailhandel, horeca en cultuur. Op korte termijn heeft dit aanzienlijke negatieve effecten op verdienvermogen en werkgelegenheid. De impact van de pandemie op langere termijn, is nog onzeker.

Circulaire economie

De regionale kansen voor een circulaire economie liggen met name in de bouw en verblijfsrecreatie (MKB), industrie en maintenance en voorbeeldwerking via inkoop- en aanbesteding / duurzame grondweg- en waterbouw door de overheden, bijvoorbeeld door circulaire projecten in de Zuidwestelijke Delta. De eerste circulaire projecten zijn opgestart. Daarmee zijn successen behaald die passen in de ontwikkeling van de gestelde doelen. Het gaat onder andere om het circulair bouwen, kennisuitwisseling en projecten voor industriële symbiose.

Zoetwaterschaarste heeft een samenwerking tot gevolg die resulteert in plannen voor een robuust watersysteem in Zeeuws-Vlaanderen. Bestaande samenwerkingen in de regio werken goed (mede dankzij de schaal van de regio kennen partijen elkaar en kennen de mensen in het netwerk elkaar).

Er is een toenemende aandacht voor 'natuurlijk kapitaal' en 'regionale kwaliteit' en ook een toenemende schaarste aan zoet water, grondstoffen en zeldzame materialen. IT en datamanagement (waaronder blockchain) nemen toe in kracht en dienen de transitie naar een circulaire economie als het gaat om efficiënte(re) inzet van grondstoffen, minder afhankelijkheid van primaire grondstoffen en het ondersteunen van product-as-a-service.

Er liggen veel kansen in de transitie naar een circulaire economie. De chemiesector heeft te maken met een mondiale concurrentiestrijd en een opgave in de energietransitie. De recreatie- en toerismesector is sterk in beweging en er ligt een vraag om kwaliteitsverbetering en een gemeenschappelijke infrastructuur. Tevens is er sprake van een toenemende havensamenwerking, ook internationaal.

Milieueffecten

Alle economische sectoren beïnvloeden op de een of andere manier het milieu. Ook andere ontwikkelingen zorgen mogelijk voor veranderingen van de milieukwaliteit. Daarbij kan gedacht worden aan: energietransitie, CO2-reductie, circulaire economie, meer duurzame economie, technologische ontwikkelingen, klimaatverandering met extreme weersomstandigheden, digitalisering, deregulering, actuele en nieuwe milieuproblemen, burgerparticipatie, draagkracht natuur en ruimte en gezondheid. In Zeeland is er een goede balans tussen milieukwaliteit en bedrijvigheid. Het is van belang om dit in de toekomst minimaal te behouden en waar mogelijk te verbeteren. Met name terugdringen van de stikstofuitstoot is nodig om meer ontwikkelruimte voor economische activiteiten te creëren.

Bereikbaarheid

Er zijn grote regionale verschillen qua bereikbaarheid. De gebieden nabij de Zeeuwse spoorlijn en A58 hebben betere verbindingen en meerdere reisopties, waar dat in andere gebieden beperkt is. De grensoverschrijdende verbindingen zijn beperkt. De reistijd naar de Randstad en Noord-Brabant is over spoor (aanpassing dienstregeling) en weg (maximumsnelheid naar 100 km/u) in de laatste jaren toegenomen. Met betrekking tot vestigingsklimaat is dit een zorg. Over spoor is de reistijd per eind 2021 verbeterd.

In Zeeland ligt ongeveer 400 km aan Rijkswegen, 400 km aan provinciale wegen en 3.500 km aan waterschapswegen. De weginfrastructuur is op orde, maar er dreigt een toename van opstoppingen op de A58 en het knooppunt A58/A4 op de grens van Zeeland en Noord-Brabant.

Voor het huidige openbaar vervoer geldt een mobiliteitsgarantie, wat inhoudt dat tussen ca 6 uur 's morgens en ca 11 uur 's avonds in ieder dorp elk uur een bus of haltetaxi (op afroep) rijdt. De steden zijn verbonden via bus of trein. Het openbaar vervoer staat onder druk door een afnemende vraag en toenemende kosten.

Er is een transformatie nodig naar een vorm van openbaar vervoer waarin personenvervoer in het kader van de Wet maatschappelijke ondersteuning (WMO-vervoer), haltetaxi's en lijndiensten worden gecombineerd. Ook verwachten we een afname in de groei van autobezit en een toename van autobezit. Betere technieken zorgen voor een slimmer mobiliteitssysteem. Er is een toename van mogelijkheden voor werken, studeren of dienstverlening op afstand.

Veiligheid is een blijvend belangrijk thema, zowel in weginrichting als in verkeersgedrag. Incidenten in combinatie met piekdagen kunnen leiden tot grote verstoringen. De lokale infrastructuur naast het hoofdnetwerk kan verkeersstromen slechts beperkt overnemen. Ons wegennet, maar ook ons spoor zijn daarmee weinig robuust. Ook extreme weersomstandigheden en klimaatverandering beïnvloeden de betrouwbaarheid van de infrastructuur. Zeker voor hulpdiensten kan dit problematisch zijn. Ook bij grote incidenten zijn de vluchtroutes beperkt.

De grote zeehavens zijn voor het goederenvervoer goed bereikbaar over het water. Goederenvervoer per spoor is goed mogelijk richting het Nederlandse en Belgische achterland.

Onderwijs

Voor de basisscholen in Zeeland is de grootste krimp voorbij en blijft de situatie redelijk stabiel. In sommige regio's hebben de middelbare scholen nog wel te maken met een afname van het aantal leerlingen. Op gemeentelijk niveau ligt de nadruk op schaalvergroting (kwaliteit onderwijs) en integrale huisvesting (IKC's). In heel Zeeland is het vinden van genoeg leerkrachten een grote uitdaging, onder andere door de vergrijzing. Dit geldt ook voor het aantal docenten in het voortgezet onderwijs. In Zeeuws-Vlaanderen is er last van 'concurrentie' door Belgische scholen.

In afwijking van de nationale cijfers heeft bijna de helft van de beroepsbevolking in Zeeland een middelbare beroepsopleiding en zijn lager- en hoger-opgeleiden gelijk verdeeld.

Initiatief Startersgroep (gefinancierd door gemeenten, provincie en onderwijs) werkt samen met de provincie aan structurele financiering vanuit het Rijk. Hoger- en beroepsonderwijs is er in Zeeland op alle niveaus. Met name het hoger en universitair onderwijs trekt ook studenten van buiten Zeeland, waaronder internationale studenten. Bereikbaarheid van schoollocaties is daarbij een aandachtspunt, omdat dit van invloed is op de keuze van scholieren. In het MBO ligt de nadruk op de ontwikkeling van praktijkroutes (leren en werken in de regio, in samenwerking met netwerk van lokale bedrijven). De inzet van hybride docenten (mensen uit bedrijfsleven die deels lesgeven aan mbo-leerlingen) is een goede ontwikkeling. Er zijn nieuwe beroepen in opkomst waar ook steeds meer aandacht voor komt.

Onderzoek

De combinatie van onderwijs en onderzoek is van groot belang voor de kern van economisch Zeeland: energie, water en food. Versterking van de onderwijskolom (PO-VO-MBO-HBO-WO), doorlopende leerlijnen en kennisinfrastructuur is daarvoor nodig. Het Zeeuws hoger onderwijs werkt onder andere nauw samen met de Universiteit van Gent, Wageningen Universiteit, Universiteit van Utrecht en Technische Universiteit Eindhoven. In kennis- en innovatienetwerken komen bedrijven en kennisinstellingen samen. Kansen die het bedrijfsleven ziet en vragen waar bedrijven in de praktijk tegenaan lopen, vormen de basis voor gezamenlijke onderzoeksprojecten en nieuwe opleidingen.

Arbeidsmarkt

Er is een tekort aan arbeidskrachten in alle sectoren en op alle niveaus. Er is sprake van een lage werkloosheid, maar er zitten toch meer dan 12.000 mensen in een uitkeringssituatie. De krapte is wel aan het afnemen. Er is nog veel onbenut potentieel: een hoog aandeel statushouders in de bijstand en jongeren die wegtrekken in verband met een opleiding buiten de provincie en niet meer terugkomen. Door de lage werkloosheid lijkt het probleem klein, maar het echte probleem is dat bedrijven worden beperkt in hun groei en succes door gebrek aan personeel.

Een overkoepelende aanpak wordt opgezet door betrokken partijen vanuit een Aanvalsplan Arbeidsmarkt. Ook zijn er grensoverschrijdende belemmeringen door wet- en regelgeving. Het imago van Zeeland als goede plek om te wonen, studeren, werken wordt beter.

Landbouw

De landbouwsector is van economisch belang en beschikt in Zeeland over een relatief vruchtbare bodem, geschikt klimaat en goede verbindingen over weg en water. De bruto toegevoegde waarde van de landbouw (inclusief bosbouw en visserij) schommelt tussen de 400 en 600 miljoen euro per jaar en stijgt gemiddeld licht. Het aantal banen in de landbouw en toeleverende bedrijven bedraagt 9500.

Klimaatverandering brengt verzilting, hitte- en wateroverlast en tekort aan zoet water met zich mee. In combinatie met wet- en regelgeving, kostprijs-, markt- en ketenontwikkeling, bedrijfsvergroting en gebrek aan opvolging, wordt het ondernemen er voor de boer niet makkelijker op. Door vergrijzing en ontgroening zien we een afname in het aantal agrarische bedrijven.

Er komen steeds betere technieken beschikbaar voor productieverhoging. De vraag naar duurzaam geproduceerde levensmiddelen neemt toe.

Visserij

De Zeeuwse visserijsector levert een bijdrage aan de voedselvoorziening van de wereldbevolking in de vorm van kwalitatief hoogwaardig, duurzaam gevangen en gekweekte vis, schaal- en schelpdieren. De ambitie voor Zeeland is om in 2050 een moderne, goed uitgeruste, economisch gezonde en duurzaam opererende visserijsector te hebben die in zijn bedrijfsvoering rekening houdt met de natuurwaarden. Waar mogelijk vindt synergie plaats tussen visserij en natuur.

Recreatie en toerisme

Recreatie en toerisme zijn zeer belangrijk voor Zeeland, als pijlers voor de economie, werkgelegenheid en leefbaarheid. Circa 9,2% van de totale werkgelegenheid in Zeeland houdt verband met deze sector (16.700 banen). Het aantal overnachtingen lag in 2018 op 18,6 miljoen en is sinds 2012 stijgend. Per jaar zijn er rond de 43 miljoen dagbezoeken, veelal ook van eigen inwoners. De totale bestedingen van deze verblijfs- en dagtoeristen ligt rond de 1,85 miljard. Deze bestedingen landen niet alleen in de logies en horeca, maar ook in sectoren als (detail)handel, vervoer en zakelijke dienstverlening.

De Zeeuwse stranden zijn de belangrijkste toeristische trekker. Zeeland beschikt over de schoonste en veiligste stranden van Europa en de stranden zijn van grote economische waarde voor Zeeland. Zeeland heeft daarnaast een veelzijdig aanbod. De provincie scoort hoog op het gebied van (buiten)recreatie (vooral wandelen en fietsen), watersport (vooral actieve sporten, zoals kitesurfen en duiken) en gastronomie. Het Zeeuwse duin- en cultuurlandschap, met haar stranden, historische kernen en het omliggende platteland is het decor van beleving voor onze gasten.

De toeristische infrastructuur en toegankelijkheid van alle verschillende vormen van activiteiten en routes (wandelen, fietsen, ruiterspaden, MTB etc.) is in de basis op orde en het beheer en onderhoud, ook van de routefinformatie, is van een goede kwaliteit. Dit geldt niet alleen voor de kust, maar ook voor de andere delen van Zeeland. Deze infrastructuur versterkt voor onze gasten de beleving op de rand van land en water, door mogelijkheden als buitendijks fietsen, vervoer over water door veerdiensten, pontjes en goede duiklocaties.

Een grote impact op het toerisme aan de Zeeuwse kust is de verwachte toename tot 2030 van het aantal bezoekers. De vraag is hoe Zeeland wil omgaan met deze maatschappelijke uitdaging. Een dergelijke prognose heeft immers ruimtelijk en sociaal grote effecten. Inspelen op een dergelijke prognose is belangrijk willen we de huidige kwaliteit van onze leefomgeving behouden en de ingezette koers tot versterking van Zeeuwse Kustkwaliteit bereiken. De huidige economische crisis als gevolg van de coronamaatregelen onderschrijft het belang van een toekomstbestendige en robuuste sector,

maar ook het belang van meer inzicht in onze gasten en de impact van bezoekersstromen op natuur/landschap, economie en leefbaarheid. Hierdoor kunnen we immers bepalen of de bestemming Zeeland in balans is en welke toekomstige ontwikkelopgaven er zijn. Er is sprake van een turbulente markt, die sterk onder invloed is van externe factoren.

Transport en infra

Zeeland kent een hoofdnetwerk infrastructuur van hoofdwegen, vaarwegen, railwegen, kabels en leidingen en een vliegveld. Deze hebben verbindingen met rijkswegen, Vlaamse netwerken, vaarwegen naar de Rotterdamse, Gentse en Antwerpse havens en treinverbindingen naar de Randstad.

De bereikbaarheid en doorstroming van het wegverkeer zijn in de 21e eeuw aanzienlijk verbeterd door bijvoorbeeld de aanleg van de Westerscheldetunnel en de verdubbeling van de Sloeweg en Tractaatweg.

De digitalisering en robotisering van mobiliteit zullen effect hebben op inrichting van weginfrastructuur en op het systeem van laadpunten. Mogelijkheden voor versterking van de transportinfra op de lijn Rotterdam – Antwerpen worden onderzocht. Er is een toenemende behoefte van transport van goederen in vloeistof- of gasvorm in plaats van in traditionele vormen.

In Zeeland gaat meer dan 50% van het goederenvervoer via binnenvaartschepen. Met de uitbreiding van de capaciteit van de Volkerak- en Krammersluizen is een belangrijk knelpunt verdwenen. In tijden van extreme en langdurige droogte kan de mobiliteit van de binnenvaart belemmerd worden door lage waterstanden in de rivieren in het oosten en midden van het land. Ook voor de scheepvaart via het Kanaal Gent-Terneuzen kan dit effect hebben.

Het transport per spoor is nog gering van omvang (8%). Dat heeft onder andere te maken met twee knelpunten, namelijk met de ontbrekende rechtstreekse verbindingen met Antwerpen (Veza) en Gent (KGT). Er is wel een toename te verwachten van het vervoer van gevaarlijke stoffen over autowegen, spoor- en vaarwegen.

Verdere verwachtingen zijn een doorontwikkeling van bedrijvigheid en een toename van het vervoer per spoor, water en buisleiding in de Kanaalzone (Seine-Schelde verbinding, Rail Gent – Terneuzen, fietsnelweg Zelzate – Terneuzen). Daarnaast is er sprake van een toenemende aandacht voor milieukwaliteit, leefbaarheid, duurzaamheid en circulariteit.

4.3. Hoofdlijnen aanpak

Naar een duurzame en innovatieve economie is het hoofddoel van deze maatschappelijke uitdaging. Hiervoor zijn we als regio afhankelijk van de afspraken die nationaal en internationaal (o.a. EU en OESO) gemaakt worden om de randvoorwaarden te creëren waarin bedrijven hun activiteiten verduurzamen. Het Nationaal MilieubeleidsKader (NMK) beschrijft de nationale uitgangspunten en bouwstenen die nodig zijn om de ambities op het gebied van milieu nader vorm te geven en uit te werken. Een gelijk speelveld (level playing field) binnen Nederland en de landen om ons heen zorgt voor een blijvend aantrekkelijk vestigingsklimaat zonder oneerlijke concurrentie. De verduurzaming van de economie biedt daarnaast mogelijkheden voor de regio om in te spelen op de bij de verduurzaming horende kansen. Dit vraagt innovatie. Een belangrijke voorwaarde hierbij is een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor bedrijven waar een multimodale ontsluiting van onze bedrijventerreinen deel van uitmaakt. De in het verleden rondom de Kanaalzone gemaakte afspraken (ROM Kanaalzone) kunnen hierbij behulpzaam zijn.

Voor het uitvoeren van het economisch beleid sluiten wij aan bij Europese en nationale programma's. De Regionale InnovatieStrategie (RIS3) voor Zuid-Nederland geeft richting aan de inzet van regionaal beschikbare Europese overheidsmiddelen, gekoppeld aan rijks- en provinciale middelen uit Nederland en bevordert op deze manier ook de samenwerking tussen EU, Rijk en regio. RIS3 wil voor een impuls zorgen in de vijf grote maatschappelijke transitie die in Zuid én op (inter)nationale schaal spelen: energie, grondstoffen, klimaat, landbouw en voeding en gezondheid. Daartoe bevordert de RIS innovatie die uitgaat van de specifieke economische, technologische en maatschappelijke kracht van Zuid, die economische en/of maatschappelijke impact heeft én bijdraagt aan versnelling van de transitie. Innovatie wordt daarbij breder opgevat dan alleen technologische vernieuwing. Binnen de innovatieketen richt de RIS zich vooral op ontwikkeling van diensten en producten door het MKB.

Deze producten en diensten kunnen zowel worden geïmplementeerd in Zuid-Nederland als worden opgeschaald voor een (inter)nationale markt.

Binnen Zeeland wordt vraag en aanbod van bedrijventerreinen zo goed mogelijk op elkaar afgestemd. Zo wordt een kwantitatieve én kwalitatieve mismatch voorkomen. Hiervoor wordt iedere drie jaar een prognose opgesteld waarin de behoefte voor de volgende 10 jaar wordt bepaald. Deze prognose is een uitgangspunt voor de regionale bedrijventerreinenprogrammering van de gemeenten. Hierin worden regionaal afspraken gemaakt over ontwikkeling, uitbreiding en herstructurering van bedrijventerreinen. Herstructurering is noodzakelijk om bestaande en verouderde terreinen aan te passen aan de actuele vraag. Hiermee wordt verpaupering van bestaande terreinen tegengegaan en kan nieuwe aanleg worden beperkt. Op veel bedrijventerreinen staat verduurzaming nog in de kinderschoenen. Voor de aanpak van herstructurering en verduurzaming heeft de provincie de subsidieregeling Fonds Impuls Bedrijventerreinen (FIB) beschikbaar.

Door de natuurvriendelijke inrichting van bedrijfsterreinen en natuurinclusief bouwen verbetert de biodiversiteit. De havens en industrie kunnen biobased grondstoffen uit de regio gebruiken, wat perspectief biedt voor de landbouw. Door de inzet op volhoudbare landbouw ontstaat ruimte voor een eerlijkere prijs voor de landbouwproducten in combinatie met een duurzamere productie.

Zeeland heeft aantrekkelijke natuur die een positief effect kan hebben op de provincie als vestigingsplaats. Een goede treinverbinding met de rest van Nederland en een goed cultuuraanbod kunnen daar ook behulpzaam bij zijn. Daarmee kan de vergrijzing die zorgt voor het uit balans raken van vraag en aanbod van werknemers maar ook voor de afname van vrijwilligers, worden tegengegaan. Daarnaast zullen nieuwe werknemers van buiten Zeeland ook in de toekomst hard nodig blijven.

Door een goed fietsnetwerk met snelfietspaden wordt een alternatief geboden voor de auto en een bijdrage geleverd aan de energietransitie, de leefbaarheid en de gezondheid van de Zeeuwen.

Hoofdstuk 5. KLIMAATBESTENDIG EN CO2-NEUTRAAL ZEELAND

5.1. Samenhang en uitdaging

Samenhang

Het Zeeuwse land ligt in zee, zo luidt ook de slogan van de Provincie.

Maar het land in zee is kwetsbaar voor de veranderingen in het klimaat. Het opwarmen van de aarde zorgt voor perioden van langdurige droogte. Een temperatuur van 30 graden in de zomer is niet meer uitzonderlijk. Overvloedige regenval is dat al evenmin, met alle gevolgen van dien voor de bodem, zowel voor de landbouw als in de steden. Door de wereldwijde opwarming van de aarde stijgt de zeespiegel gestaag. Dat is niet alleen een bedreiging voor de strandrecreatie maar ook van de veiligheid. Het enige wat wij zelf kunnen doen aan deze grote milieuveranderingen is zelf zo min mogelijk bijdragen aan de temperatuurstijging door minder CO2 uit te stoten en massaal over te stappen op andere dan fossiele energie bij alles wat we doen.

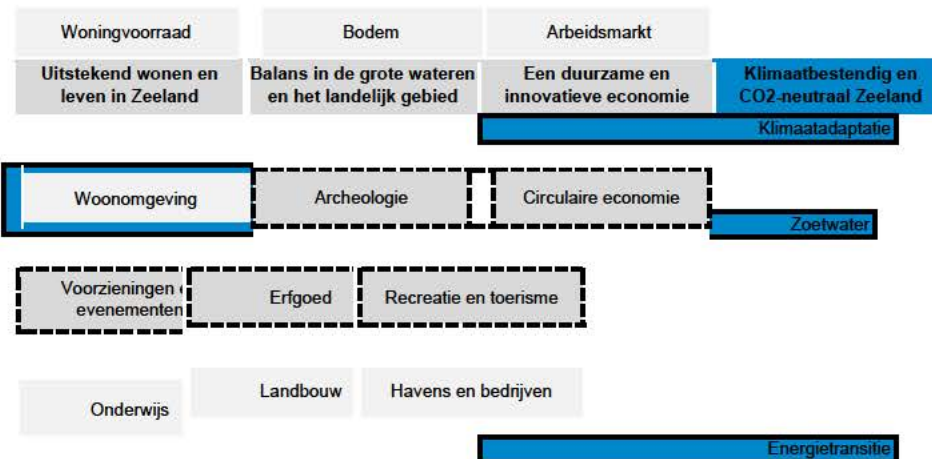
Deze maatschappelijke uitdaging is de grootste van de vier. De klimaatverandering en de maatregelen die noodzakelijk zijn om het dagelijks leven in Zeeland veilig te stellen hebben gevolgen voor alle Zeeuwen en daarnaast voor de natuur, het grondgebruik en de economie in de ruimste zin van het woord.

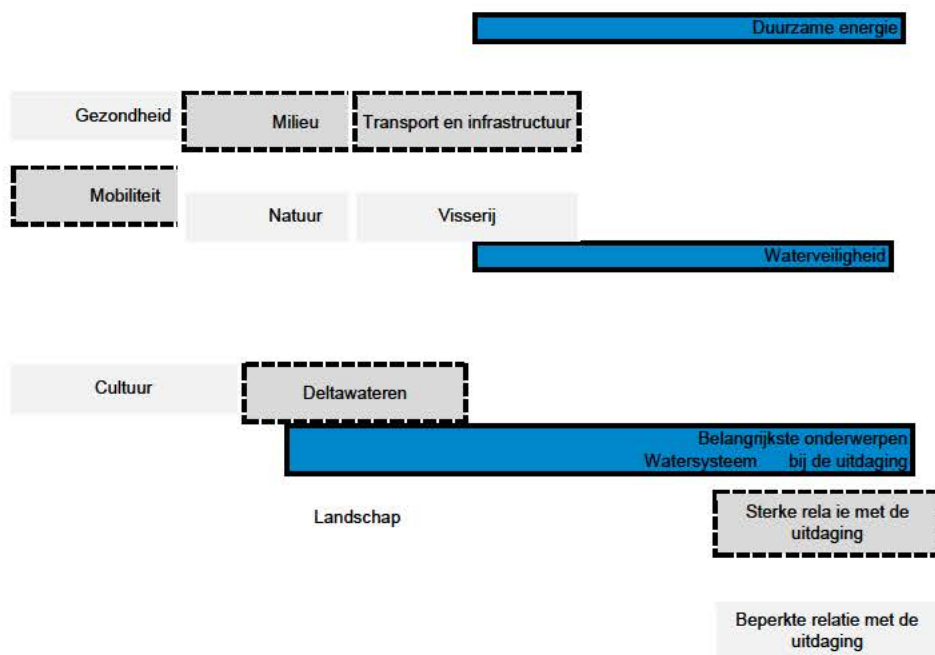
De uitdaging: 2050

In 2050 is Zeeland klimaatbestendig en waterrobuust, overeenkomstig het in 2019 door alle Zeeuwse overheden ondertekende convenant Klimaatadaptatie Zeeland. De verschillende overheden zorgen hiermee samen voor een zo groot mogelijke beperking van schade door hittestress, wateroverlast, droogte en overstromingen. Bij de aanleg van nieuwe woonwijken en bedrijventerreinen, het opknappen van bestaande bebouwing, vervanging van rioleringen en onderhoud van wegen wordt dit een belangrijk aandachtspunt.

Zeeland stoot vrijwel geen CO2 en andere broeikasgassen uit. Industrie, mobiliteit, verwarming en elektriciteitsproductie zijn nagenoeg fossielvrij en/of CO2 vrij.

Deze uitdaging heeft raakvlakken met alle onderwerpen in de Omgevingsvisie en sluit geheel aan op de NOVI-prioriteit 'Ruimte voor klimaatadaptatie en energietransitie'.

5.2. Huidige situatie, trends en ontwikkelingen

Klimaatadaptatie

Het klimaat verandert. Hierdoor neemt de kans op wateroverlast, hitte, droogte en overstromingen toe. Dat levert risico's op voor onze economie, gezondheid en (water)veiligheid. In 2019 zijn de risico's in beeld gebracht via klimaatstresstesten. De klimaatstresstesten zijn gebruikt voor het voeren van een risicodialoog waarin de effecten worden gewogen van maatschappelijke ontwrichting, schade en slachtoffers tot lokale overlast en hinder. Belangrijke opgaven zijn het opvangen van extreme neerslag, voldoende zoetwater beschikbaar houden en zorgen voor verkoeling bij hitte.

Om een indruk te geven van wat er nodig is om de kwetsbaarheden voor klimaatverandering op te vangen zijn mogelijke acties verkend. De acties vormen een eerste indicatie van zaken die in de Klimaatadaptatiestrategie Zeeland opgenomen kunnen worden. Deze strategie wordt door alle Zeeuwse overheden opgesteld en nadien geborgd in beleid, regelgeving en uitvoering.

Energietransitie

Om klimaatverandering tegen te gaan is wereldwijd, in Europees én in nationaal verband (Klimaatakkoord) afgesproken om de uitstoot van CO₂ en andere broeikasgassen in 2030 met 50% te beperken. Hier is een transitie in onze energievoorziening voor nodig. Minder energie en warmte gebruiken is de eerste stap. De tweede is omschakeling naar hernieuwbare energie. Voor opwekking van voldoende duurzame energie zijn windparken op zee én zonne- en windparken op land voor nodig. In Zeeland is energie uit water ook een optie, zoals het benutten van de kracht van het getij.

Verschillende partijen in Zeeland hebben de ambitie uitgesproken dit proces samen te gaan vormgeven en uitvoeren via een Regionale energiestrategie (RES). Binnen het samenwerkingsplatform Zeeuws Energieakkoord werken meer dan honderd partijen samen aan het opstellen en uitvoeren van de RES voor de regio Zeeland.

Als alle partijen wereldwijd de afspraken nakomen, kan de opwarming van de aarde met alle bijkomende effecten beperkt worden. Als het niet lukt om de doelen te halen, zal dat volgens verschillende scenario's in 2100 een opwarming met 3,5 in plaats van 1,5 graden opleveren. Het is

onzeker of de financiële, technische en ecologische mogelijkheden voldoende zijn om Zeeland onder die omstandigheden leefbaar te houden.

Waterveiligheid

Het nationale Deltaprogramma signaleert dat de zeespiegel vanaf halverwege deze eeuw sneller kan stijgen dan is aangenomen in de deltasenario's (2014 en 2017). Uit onderzoek blijkt dat de huidige strategie met intensivering van onderzoek en enkele maatregelen, - zoals meer zandsuppleties en dijkverhogingen - grotendeels standhoudt tot 1,00 meter zeespiegelstijging. Een mogelijk versnelde zeespiegelstijging van 1,00 tot 2,00 m (die op zijn vroegst na 2050 optreedt) zal leiden tot grote veranderingen op het gebied van waterpeil, sedimentbeheer- en transport en sluitingsfrequentie van stormvloedkeringen. Er ontstaan omslagpunten voor waterveiligheid, natuur en het economisch gebruik (o.a. recreatie, scheepvaart en landbouw), omdat we met de huidige strategie niet meer kunnen voldoen aan normen en doelen. Bij een progressieve zeespiegelstijging na 2050 zijn principieel andere keuzes nodig om op termijn toe te groeien naar een klimaat-robuste en samenhangende strategie voor de gehele Zuidwestelijke delta. De huidige strategie voldoet dan niet meer.

5.3. Hoofdpijnen aanpak

Klimaatadaptatie

De Klimaatadaptatie Strategie Zeeland (KaSZ) is het spoorboekje voor de aanpak van de effecten van de klimaatverandering in Zeeland. De Zeeuwse overheden hebben in de uitvoering de grootste verantwoordelijkheid, maar inbreng van alle belanghebbenden is nodig. Deze overheden werken de strategie uit in beleid, regelgeving en uitvoering. De maatregelen zijn divers en kunnen leiden tot grote veranderingen in het landschap en het landgebruik.

Opvangen van extreme neerslag wordt gerealiseerd door aanpassing van het watersysteem op basis van het bekende principe vasthouden-bergen-afvoeren. Provincie en waterschap bepalen samen de prioritering.

Voor bestendiging van de zoetwatervoorziening wordt een aanpak ontwikkeld via het Deltaplan Zoetwater. De aanpak is niet alleen gericht op beschikbaarheid van zoetwater, maar ook op verminderen van gebruik en beter vasthouden van water in de bodem. Tegengaan van bodemverdichting en verbeteren van de organische stofbalans zijn belangrijke maatregelen die ook bijdragen aan vastlegging van CO₂ in de bodem en verbetering van de bodemvruchtbaarheid en bodemleven.

De aanpak van hittestress is vooral voor de gemeenten een opgave in het stedelijk gebied.

Gezondheid, leefbaarheid en economie lijden onder het gebrek aan verkoeling. Duurzame koelsystemen die warmte opslaan (WKO) kunnen een bijdrage leveren aan verkoeling en aan de energietransitie. Meer groen in stedelijk gebied geeft natuurlijke verkoeling en schaduw én is goed voor de biodiversiteit en leefbaarheid.

Risico's van klimaatverandering voor de (hoofd)infrastructuur worden in beeld gebracht door de verantwoordelijke beheerders. Die voeren klimaatstresstesten uit die leiden tot handelingsperspectieven om de netwerken richting 2050 klimaatbestendig en waterrobuust ingericht te hebben.

Energietransitie

De Regionale energiestrategie (RES) vormt het kader voor de energietransitie in Zeeland. Het samenwerkingsplatform Zeeuws Energieakkoord is waar alle partijen samenkomen om de RES uit te voeren.

Voor de sectoren landbouw en industrie worden nationale afspraken gemaakt. De CO₂-reductie door de industrie is uitgewerkt in een aparte Roadmap (SDR). De aanpak omvat omschakeling naar elektriciteit, groene waterstof en CO₂-opslag. De grootschalige productie van waterstof vanuit windenergie in Zeeland is daarbij een belangrijke voorwaarde.

De energietransitie in de gebouwde omgeving vraagt om aanpassing van woningen, commercieel vastgoed en publiek vastgoed. De eigenaren en gebruikers van het vastgoed, netwerkbedrijven en overheden werken via de RES samen aan deze opgave. Gemeenten coördineren de aanpak op dorps- en wijkniveau.

De overstap naar duurzame mobiliteit is een landelijke opgave, maar vraagt ook lokaal en regionaal aanpassingen aan de laadinfrastructuur en openbaar- en doelgroepenvervoer.

Voor de energietransitie is voldoende opwekking van hernieuwbare energie nodig. In Zeeland wordt al veel windenergie opgewekt en het provinciaal beleid biedt ruimte voor enkele extra projecten om de doelstelling te halen. Voor opwekking van zonne-energie zijn er ruime mogelijkheden op daken en in het bestaand bebouwd gebied. Door gebruik te maken van die mogelijkheden wordt het landschap ontzien, ruimte efficiënt gebruikt en de afstand tussen opwekking en gebruik van energie zo kort mogelijk gehouden. In de RES worden ook mogelijkheden voor energieopwekking uit water onderzocht.

Waterveiligheid

In de Voorkeursstrategie Zuidwestelijke Delta zijn de nationale lijnen voor waterveiligheid verder uitgewerkt, in samenhang met doelstellingen voor natuur en economie. Om de veiligheid ook bij een stijgende zeespiegel te garanderen voldoet de huidige aanpak voorlopig nog. Na 2050 voldoet deze niet meer, daarom wordt op basis van een landelijk Kennisprogramma Zeespiegelstijging verkend wanneer en welke alternatieve strategieën aan de orde zijn. Een andere werkwijze voor de kustverdediging kan grote gevolgen hebben voor andere functies in en om de Deltawateren en de kustgebieden.

Hoofdstuk 6. UITVOERING, PROGRAMMA'S EN ACTUALISATIE

6.1 Doelstellingen voor 2030

De Zeeuwse Omgevingsvisie beschrijft vier maatschappelijke uitdagingen met daarbinnen de ambities voor de toekomst van Zeeland. Dit zijn algemene strategische ambities met 2050 als horizon. Vanuit hun visionaire blik moeten ze ook richting geven aan beleidsdoelstellingen voor de kortere termijn (2030). Deze doelstellingen zijn beschreven bij de uitdaging waar ze het meest aan bijdragen, al zijn meeste van toepassing op meerdere ambities. In de bijlage (deel B) bij deze visie is uitgebreid beschreven wat deze korte termijn beleidsdoelen zijn, welke acties bijdragen om het doel te bereiken en welke partijen daar een rol bij spelen.

Uitstekend wonen en leven in Zeeland	Balans in de grote wateren en het landelijk gebied	Een duurzame en innovatieve economie	Klimaatbestendig en CO2-neutraal Zeeland
Woningvoorraad	Bodem	Arbeidsmarkt	Klimaatadaptatie
Woonomgeving	Archeologie	Circulaire economie	Zoetwater
Voorzieningen en evenementen	Erfgoed	Recreatie en toerisme	Energietransitie
Onderwijs	Landbouw	Havens en bedrijven	Duurzame energie
Gezondheid	Milieu	Transport en infrastructuur	Waterveiligheid
Mobiliteit	Natuur	Visserij	
Cultuur	Deltawateren		
	Watersysteem		
	Landschap		

6.2 Instrumenten van alle partijen

Iedere organisatie, bedrijf of persoon beschikt over instrumenten die kunnen bijdragen aan het realiseren van de doelen in deze visie. Overheidspartijen werken over het algemeen meer met indirecte sturing en beschikken als enige partij over een breed publiekrechtelijk instrumentarium. Bedrijven en burgers sturen vooral via uitvoering van activiteiten.

In het algemeen zijn er vier typen instrumenten waarmee doelen kunnen worden bereikt:

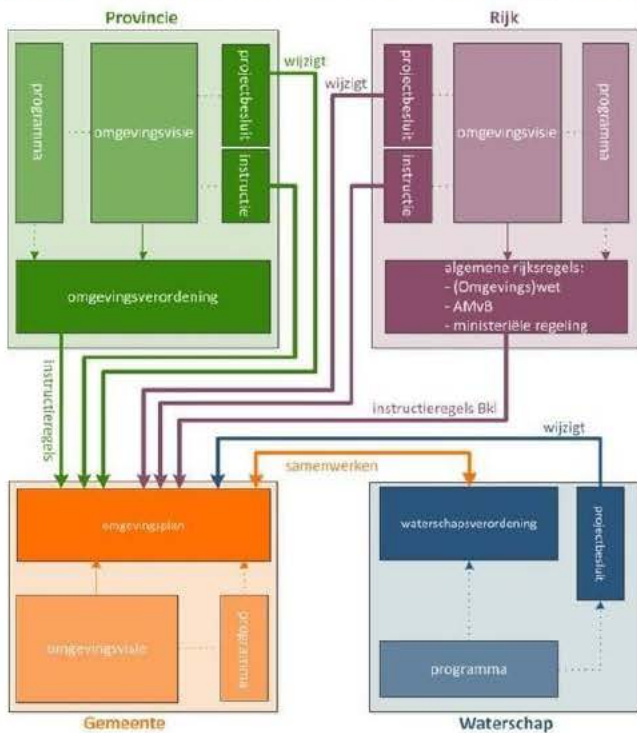
- Financieel-economisch - sturen met financiële prikkels. Dit zijn bijvoorbeeld instrumenten voor financieel belonen van gewenst gedrag of belasten van ongewenst gedrag.
- Communicatie en informatie - sturen met ontwikkelen en/of overdragen van informatie. Dit zijn instrumenten om het kennisniveau van partijen te vergroten, het draagvlak te vergroten of mensen gericht met elkaar in contact te brengen.
- Juridisch - sturen met wetten en regels. Bij een gebod verplicht de overheid iemand om iets te doen. Een verbod werkt juist beperkend: iemand mag iets niet doen.
- Uitvoerend - sturen door realisatie. Dit kan door zelf een activiteit uit te voeren, een product aan te schaffen of door opdracht te geven voor uitvoering van een activiteit.

Sommige taken en instrumenten liggen vast in (inter)nationale wet- en regelgeving. Dat is een gegeven waar bij de uitvoering rekening mee moet worden gehouden. Dat kan betekenen dat een bepaald instrument verplicht wordt gebruikt, maar ook dat een instrument alleen door een bepaalde organisatie mag worden gebruikt en alleen voor een specifiek doel. De Omgevingswet bevat bijvoorbeeld verplichte communicatie over plannen en vergunningen door zowel de initiatiefnemer als de overheid. Rijksregelgeving zoals het Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl) verplicht gemeenten, waterschap en provincie om (nationale) belangen te beschermen of mogelijk te maken. Ook zijn er bijvoorbeeld regels die de overheid beperkt in de mogelijkheid in te grijpen in de vrije marktwerking of in eigendomssituaties.

Alle partijen bepalen binnen de wettelijke kaders zelf hoe, wanneer en in welke mate de eigen instrumenten worden ingezet. De gezamenlijke inzet van alle partijen bepaalt of en hoe de doelen in de Zeeuwse Omgevingsvisie kunnen worden bereikt.

Instrumenten in de Omgevingswet

De omgevingswet beschrijft een belangrijk deel van het wettelijk instrumentarium van de overheden en hoe die instrumenten samenhangen. Het is een complex geheel (zie afbeelding van www.aandeslagmetdeomgevingswet.nl). Twee aspecten zijn essentieel voor deze omgevingsvisie. Ten eerste dat Rijk, Gemeente en Provincie ieder een eigen visie vaststellen. Ten tweede dat die visie geen directe gevolgen heeft voor andere overheden en/of burgers en bedrijven.

Ondanks dat de omgevingsvisies formeel geen invloed op elkaar hebben, is er in deze omgevingsvisie geprobeerd om de Zeeuwse omgevingsvisie goed aan te laten sluiten op de Nationale Omgevingsvisie. Daarnaast zijn recente regio- en gebiedsvisies gebruikt als bouwsteen. Dit geldt onder andere voor het statement uit de regiovisie De Bevelanden en Tholen, de Regionale energiestrategie Zeeland en de Grensvisie voor de Scheldemond regio.

Ook het belangrijkste instrument voor de uitvoering van beleid, het programma, wordt in theorie door iedere overheid afzonderlijk opgesteld. In de praktijk zullen veel programma's door overheden gezamenlijk worden opgesteld.

6.3 Inzet van instrumenten door de Provincie Zeeland

Provinciale kerntaken en inzet

In 2019 hebben Provinciale Staten van Zeeland in de Kaderagenda en de Richtingen Notitie Omgevingsvisie vastgelegd dat de provincie alleen instrumenten inzet voor doelen die passen binnen de provinciale kerntaken.

Deze zeven kerntaken zijn:

1. Duurzame ruimtelijke ontwikkeling & waterbeheer
2. Milieu, energie & klimaat
3. Vitaal platteland, natuurbeheer & ontwikkeling natuurgebieden
4. Regionale bereikbaarheid & regionaal openbaar vervoer
5. Regionale economie
6. Culturele infrastructuur & monumentenzorg
7. Kwaliteit van het openbaar bestuur

De Zeeuwse Omgevingsvisie is het strategisch beleidskader van de provincie voor de eerste zes kerntaken. Aan de zevende wordt bijgedragen door de vernieuwende manier waarop het proces is ingericht.

De provincie beschikt over een gereedschapskist met financieel, communicatief, juridisch en uitvoerende instrumenten. Financieel en communicatief instrumentarium zijn breed inzetbaar. Inzet van juridisch en uitvoerend instrumentarium is alleen op specifieke terreinen mogelijk. In onderstaande tabel een overzicht van welk type instrument wordt ingezet voor welke bouwsteen. Het getal erachter verwijst naar de overeenkomstige provinciale kerntaak.

Financieel-economisch (voornamelijk subsidies)	Communicatie en informatie (voornamelijk kennisdeling)	Juridisch (voornamelijk vergunningen en verordening)	Uitvoerend (voornamelijk projectrealisatie)
Archeologie (6) Arbeidsmarkt (3,5) Bodem (1,2) Cultuur (3,6) Deltawateren (1,2,3,5) Erfgoed (6) Energie transitie (2) Circulaire economie (2,5) Havens en bedrijven (1,2,3,5) Landschap (1,3) Mobiliteit (4) Natuur (3) Onderwijs (3,5) Visserij (5) Watersysteem (1,3) Woningvoorraad (1) Zoet water (1)	Bodem (1,2) Deltawateren (1,2,3,5) Duurzame energie (2) Erfgoed (6) Energie transitie (2) Circulaire economie (2,5) Havens en bedrijven (1,2,3,5) Landschap (1,3) Mobiliteit (4) Natuur (3) Onderwijs (3,5) Visserij (5) Watersysteem (1,3) Woningvoorraad (1) Zoet water (1)	Bodem (1,2) Deltawateren (1,2,3,5) Duurzame energie (2) Erfgoed (6) Gezondheid (3,5) Energie transitie (2) Circulaire economie (2,5) Havens en bedrijven (1,2,3,5) Klimaatadaptatie (2) Landbouw (3) Landschap (1,3) Milieu (2) Mobiliteit (4) Natuur (3) Onderwijs (5) Recreatie en toerisme (2,3,5) Voorzieningen en evenementen (3,5,6) Watersysteem (1,3) Waterveiligheid (1) Woonomgeving (1,3,4) Zoet water (1)	Arbeidsmarkt (5) Archeologie (6) Cultuur (3,6) Gezondheid (3,5) Energie transitie (2) Circulaire economie (2,5) Havens en bedrijven (1,2,3,5) Klimaatadaptatie (2) Landbouw (3) Mobiliteit (4) Natuur (3) Recreatie en toerisme (5) Transport en infrastructuur (4) Voorzieningen en evenementen (3,5,6) Waterveiligheid (1) Woningvoorraad (1) Woonomgeving (1,3,4)

Met opmerkingen [AP13]: ik zie soms meer koppelkansen tussen de verschillende taken... maar mogelijk begrijp ik het verkeerd

Met opmerkingen [AP15]: als je uitgaat dat positieve gezondheid het brede gedachtegoed is van de maatschappelijk euitdagingen hoort 4 er denk ik ook bij. Daarnaast 2, milieu klimaat energie heeft ook indirect effect. denk aan geluid etc

Met opmerkingen [AP14]: is milieu niet gekoppeld aan economie? circulaire mogelijk?

Met opmerkingen [AP16]: hoort hier geen klimaat bij?

Met opmerkingen [AP17]: milieu, energie en klimaat hebbenook effect op je woonomgeving. denk aan bijv aanpassingen ivm klimaatadaptatie (warmtepompen etc). Milieu is je omgeving, geluid, fijnstof etc

Omgevingsverordening

Een belangrijk juridische instrument van de provincie is de omgevingsverordening. Daar staan alle bindende provinciale regels over water, bodem, milieu, natuur, landschap, (vaar)wegen en ruimtelijke ontwikkeling in.

De Provincie zet de verordening in als dat nodig is vanuit het provinciaal belang (realisatie van kerntaken), als dat belang niet doeltreffend en doelmatig kan worden behartigd door gemeente of waterschap, of als dat bij wet is voorgeschreven. Er is een belang dat de belangen van de betreffende gemeenten overstijgt (conform Memorie van Toelichting behorende bij de Omgevingswet). In de praktijk gaat het dan vooral over situaties waarin gemeenten elkaars concurrenten kunnen zijn en situaties waar eenduidige regels in heel Zeeland gewenst zijn om maximale duidelijkheid te geven aan burgers en bedrijven. In de verordening wordt de afweging per hoofdstuk nader toegelicht.

Het uitgangspunt voor de verordening is gelijk aan de inzet van de provincie voor de omgevingsvisie: beleid en regels die hun waarde hebben bewezen, worden alleen gewijzigd als er betere alternatieven zijn. De Provinciale Omgevingsverordening 2018 is daarom als uitgangspunt genomen. De omgevingsverordening wordt selectief ingezet en biedt waar mogelijk ruimte voor regionaal en lokaal maatwerk.

Grondbeleid

De overheden in Zeeland werken aan de realisatie van maatschappelijke doelen en zetten daar hun instrumenten rond eigendom, gebruik, grond en vastgoed voor in. Ook voor de uitvoering van de Omgevingsvisie is dit instrumentarium onmisbaar. De provinciale Nota Grondbeleid beschrijft de instrumenten en de voorwaarden waaronder de Provincie deze instrumenten inzet.

Financiële inzet

Ieder jaar stellen Provinciale Staten van Zeeland een begroting met meerjarenraming vast. In de begroting wordt vastgelegd welke financiële bijdrage de Provincie Zeeland levert aan het realiseren van opgaven en programma's die volgen uit deze Omgevingsvisie.

6.4 Doelen en instrumenten komen samen in programma's

Creatief aan de slag

In deel B van de Zeeuwse Omgevingsvisie zijn doelstellingen en acties beschreven. Een groot deel van die acties is opgenomen in bestaande (uitvoerings)programma's van verschillende samenwerkingsverbanden. De brede blik uit de Zeeuwse Omgevingsvisie kan de uitvoering helpen door dwarsverbanden met andere programma's te signaleren en om nieuwe partijen te vinden die mee kunnen helpen bij de uitvoering. Acties die niet of niet volledig in bestaande programma's zijn opgenomen, kunnen aan een bestaand programma worden toegevoegd of vragen om de opzet van een nieuw programma. Programma's zijn gericht op uitvoering op de korte termijn en worden meestal jaarlijks geactualiseerd. Omdat er in programma's wordt vastgelegd welke instrumenten worden ingezet, is er een directe relatie met de begrotingscyclus van de organisaties die deelnemen.

Keuzes maken bij de uitvoering van programma's

Programma's zijn de vertaling van doelen naar acties. Bij die vertaling én bij de uitvoering van de acties wordt uiteindelijk bepaald wat er terecht komt van de gezamenlijke ambities. In de uitvoering doen zich kansen en knelpunten voor die vragen om een keuze.

Die keuzes zijn bepalend voor het succes van het beleid. De gezamenlijke ambities zijn alleen te halen als iedereen de keuzes maakt die zoveel mogelijk bijdragen aan de ambitie.

Hoe draagt een keuze het meeste bij aan de gezamenlijke ambities? Daar zijn de afwegingsfactoren uit paragraaf 1.4 voor bedacht.

1. Doe meer met minder grond.
2. Werk samen en deel kosten en baten.
3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.
4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.

Het zijn ontwerpprincipes die initiatiefnemers uitdagen om oog te hebben voor belangen van anderen en creatief te zijn in de uitvoering.

6.5 Actualisatie en monitoring

Actueel houden van de visie

De Zeeuwse Omgevingsvisie is opgesteld door een groot aantal partijen en ook bij de uitvoering zijn heel veel partijen betrokken. De Omgevingsvisie kent geen einddatum om die reden is het actueel houden van de visie belangrijk. Het samenwerkingsverband dat voor de Omgevingsvisie is opgebouwd blijft een belangrijke rol vervullen bij het actueel houden en uitvoeren van de omgevingsvisie. Grote (inter)nationale ontwikkelingen, ervaringen met regionale (omgevings)visies en de inzichten uit de jaarlijkse monitoringsrapportage kunnen aanleiding zijn om de Omgevingsvisie of de uitvoering aan te passen of aan te vullen. Daarbij wordt het principe van de boekenkast gevolgd.

De bestuurlijke integratiegroep, bestaande uit vertegenwoordigers van alle betrokken organisaties, overlegt jaarlijks over voortgang en actualiteit van de Omgevingsvisie. De bestuurlijke integratiegroep is een breed overlegplatform, geen bestuurslaag. Als aanpassingen van afspraken over de uitvoering, rolverdeling of inzet van instrumenten nodig wordt geacht, wordt de betrokken partijen gevraagd daar uitvoering aan te geven. De definitieve besluitvorming blijft een verantwoordelijkheid van de organisatie die wettelijk bevoegd is een besluit te nemen over het betreffende onderwerp. Dat geldt ook voor herziening van de omgevingsvisie zelf.

De zorgvuldige afstemming met alle betrokken partijen betekent wel dat actualisatie flink wat tijd kost. Daar komt vervolgens een wettelijk voorgeschreven procedure bij. Eén actualisatieronde duurt naar verwachting minimaal zes maanden.

Monitoring

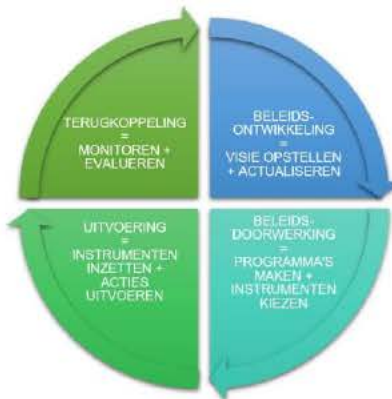
Om te kunnen beoordelen hoe het gaat met de uitvoering, worden de vorderingen continu bijgehouden. Door jaarlijks een overzicht te maken van de voortgang, kan ook een inschatting worden gemaakt of de doelstellingen en ambities haalbaar blijven en/of een andere aanpak nodig is. Hoe gedetailleerd uitspraken kunnen worden gedaan, hangt af van hoe SMART (Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch en Tijdgebonden) de doelen zijn opgeschreven. Dat verschilt per doelstelling in de Omgevingsvisie zelf en hoe doel en acties in uitvoeringsprogramma's verder zijn uitgewerkt. De monitoringsrapportage Omgevingsvisie zal ingaan op de voortgang van de circa vijftig onder de vier maatschappelijke uitdagingen geformuleerde beleidsdoelstellingen voor de korte termijn (2030). Daarbij zal gebruik worden gemaakt van informatie die wordt verzameld voor de tweejaarlijkse monitor van de Nationale Omgevingsvisie, informatie die de overheden verzamelen voor hun reguliere begrotingscyclus en aanvullende gegevens van kennisinstellingen zoals Kenniscentrum Kusttoerisme, GGD, ZB en CBS. Het wordt een brede, integrale rapportage die ingaat op alle doelen en acties en dus niet alleen de provinciale inzet. De rapportage wordt gedeeld met alle betrokken partijen en is een belangrijke basis voor actualisatie van de visie en uitvoering.

Principe van de boekenkast:

De visie is bij de eerste vaststelling als een boekenkast waar al zo veel mogelijk boeken inzitten.

Als blijkt dat een nieuw boek toegevoegd moet worden wordt dit besproken met de bestuurlijke integratiegroep. Een nieuw boek wordt vervolgens door participatie met de betrokken partijen geschreven en we bekijken of er uit de oude boeken hoofdstukken vervangen moeten worden. Vervolgens wordt het nieuwe boek, met de vervangende hoofdstukken vastgesteld door Provinciale Staten.

Op deze wijze wordt invulling gegeven aan de onderstaande monitoringscyclus en ook de participatie van de betrokkenen.

Met opmerkingen [AP18]: ben nieuwsgierig hoe de indicatoren worden vastgesteld om dit te monitoren?

6.6 Participatie

De Zeeuwse Omgevingsvisie moest een breed gedragen visie worden die middels participatie vorm zou krijgen. In juli 2018 hebben we aan onze omgeving gevraagd of ze de visie samen met ons zouden willen opstellen. Dat samen opstellen is begonnen met het gezamenlijk formuleren van de agenda. Welke onderwerpen horen in de Zeeuwse Omgevingsvisie thuis? Uit deze gezamenlijke verkenningstocht zijn uiteindelijk 27 onderwerpen geselecteerd die we de bouwstenen van de Zeeuwse Omgevingsvisie hebben genoemd. Deze bouwstenen zijn de basis geweest voor de vier maatschappelijke uitdagingen en hebben als afzonderlijke thema's hun plaats gevonden in deel B van de Omgevingsvisie.

Het formuleren van het beleid op deze bouwstenen is middels co-creatie gebeurd waarbij Provinciale Staten vooraf de kaders waarbinnen het beleid ontwikkeld kon worden hebben meegegeven. Alle betrokken Zeeuwse partijen hebben samen de huidige situatie, trends, ontwikkelingen en de ambitie voor deze bouwstenen in beeld gebracht. In de integratiegroep, waarin alle vertegenwoordigers van de verschillende sectoren samen komen, is nagedacht over de integratie van de verschillende thema's en zijn de vier maatschappelijke uitdagingen vastgesteld. Deze vier maatschappelijke uitdagingen staan centraal in het strategische deel A van de Zeeuwse Omgevingsvisie.

Nadat deze ruwe schets van de Omgevingsvisie in de ambtelijke en bestuurlijke integratiegroep zijn besproken gaan we naar buiten om onze achterban te consulteren en tips en tricks van onze achterban mee te krijgen. Hiervoor is de periode januari tot en met maart 2021 gereserveerd. De laatste stap in het proces is de formele inspraak. Deze zal in juni 2021 starten en uiteindelijk worden afgerond met het vaststellen van de Omgevingsvisie door Provinciale Staten.

Heel veel verschillende partijen hebben meegewerkt aan het opstellen van de visie. Het meest intensief betrokken zijn de leden van de ambtelijke en bestuurlijke integratiegroep.

Deelnemers Bestuurlijke Integratiegroep	
Toeristisch Ondernemend Zeeland (TOZ)	Gemeenten Zeeuws-Vlaanderen
Visserij Zeeland	Gemeenten Oosterschelderegio
Campus Zeeland	Gemeenten Walcheren
Erfgoed Zeeland	Waterschap Scheldestromen
Zeeuwse milieufederatie (ZMf)	Rijkswaterstaat Zee en Delta
Zeeuwse Land- en Tuinbouworganisatie (ZLTO)	Provincie Zeeland
Bouwend Nederland	
VNO-NCW	

Bij het opstellen en meedenken bij het opstellen van de bouwstenen voor de visie zijn meer dan 40 verschillende partijen betrokken geweest. De tussenresultaten zijn in gebiedstafelbijeenkomsten met meer dan 100 andere partijen besproken.

PARTIJEN

6.7 Milieueffectrapportage en passende beoordeling

Waarom een milieueffectrapportage (m.e.r.) en een passende beoordeling?

De omgevingsvisie is het strategisch kader voor toekomstige (ruimtelijke) ontwikkelingen en dus ook voor eventuele m.e.r.-plichtige activiteiten. De uitvoering van het beleid uit de omgevingsvisie kan effecten hebben op de natuur binnen Natura2000-gebieden. Daarom is het verplicht een Passende Beoordeling op te stellen voor de omgevingsvisie. Vanwege het kaderstellende karakter van de visie en de verplichting een Passende Beoordeling op te stellen, is het noodzakelijk om voor de omgevingsvisie een milieueffectrapportage te doorlopen. Het Milieueffectrapport (MER) is het eindproduct van het m.e.r.-proces.

Milieueffectrapportage

Het doel van de m.e.r. is het milieubelang volwaardig en vroegtijdig in de plan- en besluitvorming mee te nemen. De m.e.r. beperkt zich daarbij niet alleen tot milieuaspecten maar betreft de hele fysieke leefomgeving in de beoordeling. Er is voor gekozen de m.e.r. in een vroeg stadium en op verschillende momenten binnen het visieproces in te zetten. Zo heeft de m.e.r. ook geholpen om de juiste keuzes te maken en de visie integraal, uitvoerbaar en duidelijk te maken. In onderstaand schema is de rol van de m.e.r. en de interactie met de omgevingsvisie schematisch weergegeven.

Aan de basis van de omgevingsvisie staan de thematische bouwstenen, die via een breed participatieproces zijn opgesteld. Deze bouwstenen zijn binnen de m.e.r. geanalyseerd: hoe staat het

thema ervoor, hoe ontwikkelt dit thema zich, wat zijn de effecten op natuurwaarden en welke aandachtspunten komen hier uit? Mede op basis van deze informatie zijn vier maatschappelijke uitdagingen boven komen drijven. De analyse is gebruikt als input voor de teksten over de maatschappelijke uitdagingen en de onderliggende thema's.

De maatschappelijke uitdagingen en thema's zijn tussentijds globaal beoordeeld (reflectie en suggesties). Bij deze integrale beoordeling is een inschatting gemaakt van de effecten op de fysieke leefomgeving (kansen op positieve effecten en kansen op negatieve effecten) en de mate waarin de doelen van de visie kunnen worden gehaald. De globale beoordeling is benut om bij alle uitdagingen en thema's een verbeteringslag door te voeren en de kansen op negatieve effecten te verminderen. Deze zijn verwerkt in het voorontwerp van de omgevingsvisie.

Passende Beoordeling

Het doel van een Passende Beoordeling is de effecten van een plan op Natura2000-gebieden in beeld te brengen en inzicht te verschaffen of het plan uitvoerbaar is. De Passende Beoordeling voor de Omgevingsvisie is breder van opzet. De beoordeling maakt niet alleen inzichtelijk wat de effecten van het voorgenomen beleid zijn op de natuur binnen de Natura2000-gebieden, maar ook op de natuur binnen het Natuurnetwerk Zeeland en op de biodiversiteit buiten de natuurgebieden. Daarin is specifieke aandacht gegeven aan kenmerkende soorten voor Zeeland en stikstofgevoelige natuur.

Conclusies en aanbevelingen

Op basis van het voorontwerp van de omgevingsvisie zijn de Passende Beoordeling en de integrale m.e.r.-beoordeling gemaakt die verwerkt zijn in het MER.

Conclusies:

- De ambities van de omgevingsvisie zijn in essentie de juiste en bieden kansen voor het daadwerkelijk oplossen van de knelpunten voor de Zeeuwse natuur, mits bij de uitwerking voldoende rekening wordt gehouden met alle relevante ambities, de randvoorwaarden en aandachtspunten die zijn opgenomen in deze Passende Beoordeling;
- Er is een goede wisselwerking geweest tussen milieueffectrapportage en het opstellen van de omgevingsvisie, waardoor de visie aan integraliteit gewonnen heeft en het MER positief uitpakt.

Aanbevelingen voor nu en voor de uitvoering van de omgevingsvisie:

1. Kijk terug naar dit proces om daarvan te leren voor de aanpak van de verdere uitwerking.
2. a. Breng bouwstenen op hetzelfde niveau
b. Doe een verdere integratieslag en breng het aantal bouwstenen terug door samenvoeging tot integrale bouwstenen, zodat meer richting kan worden gegeven aan samenhangende doelen en acties.
3. Leg focus op onderwerpen waar de provincie het verschil kan maken en maak daarvoor duidelijke keuzes qua ambitie, doelen, acties en eigen rol.
4. a. Pas m.e.r. of een m.e.r.-achtige aanpak toe bij het opstellen van de aangekondigde programma's en betrek daarbij de in dit MER en de Passende Beoordeling benoemde kansen en risico's.
b. Benoem dit voornemen expliciet in de visie.
5. a. Monitoring en evaluatie zijn belangrijk om inzicht te houden in de mate waarin de doelen bereikt worden en of bijsturing nodig is. Zorg daarbij voor een integrale, bouwsteenoverstijgende monitoring en evaluatie.
b. Benoem deze integrale monitoring in de visie, ook in relatie tot nog op te stellen programma's.
6. Voor een aantal thema's komt het doel nog niet in zicht. Als focus wordt aangebracht, overweeg dan om de inzet op een aantal thema's te verhogen.
7. Maak natuurinclusief ontwerpen en uitvoeren de standaard bij alle ontwikkelingen.
8. Verbindt de opgaven bij het uitwerken in programma's. Stel bijvoorbeeld een provinciaal coördinator hiervoor aan.

Reactie op de aanbevelingen

De m.e.r. heeft een positieve rol gespeeld in het integraal en uitvoerbaar maken van de visie. Bij de uitwerking van het beleid in programma's zal een mer-achtige aanpak gevraagd worden. Bij de

uitwerking in programma's en de uitvoering van het beleid wordt als voorwaarde gesteld dat de mitigerende maatregelen uit de Passende Beoordeling in acht worden genomen en gevraagd worden de kansen en risico's uit het MER mee te nemen.

Overige aanbevelingen p.m.

p.m. Advies Commissie MER

An aerial photograph of a coastal town, likely in Zeeland, showing a complex road interchange with multiple overpasses and a dike in the foreground. The town is built on a peninsula or near the water, with green fields and some buildings visible. The sky is blue. The text 'Zeeuwse Omgevingsvisie 2021' is overlaid in white on the image.

Zeeuwse Omgevingsvisie 2021

Deel B

Voorontwerp voor achterbanraadpleging
Versie 05/01/2021

Inhoudsopgave

Leeswijzer	23
Bouwstenen van UITSTEKEND WONEN EN LEVEN IN ZEELAND	34
1. Cultuur	46
2. Gezondheid	79
3. Mobiliteit	1011
4. Onderwijs	1647
5. Voorzieningen en evenementen	2024
6. Woningvoorraad	2728
7. Woonomgeving	3638
Bouwstenen van BALANS IN DE GROTE WATEREN EN HET LANDELIJK GEBIED	4142
8. Archeologie	4143
9. Bodem	4748
10. Deltawateren	5052
11. Erfgoed	5658
12. Landbouw	6062
13. Landschap	6769
14. Milieu	7476
15. Natuur	8183
16. Watersysteem	8992
Bouwstenen van EEN DUURZAME EN INNOVATIEVE ECONOMIE	9395
17. Arbeidsmarkt	9496
18. Circulaire economie	9699
19. Havens en bedrijven	100103
20. Recreatie en toerisme	106409
21. Transport en infrastructuur	112446
22. Visserij	117424
Bouwstenen van KLIMAATBESTENDIG EN CO2-NEUTRAAL ZEELAND	121425
23. Duurzame energie	121426
24. Energietransitie	125130
25. Klimaatadaptatie	129133
26. Waterveiligheid	132436
27. Zoet water	136440
Overzicht van alle doelen en acties	140444

Leeswijzer

Routekaart Zeeuwse Omgevingsvisie

Voor u ligt de routekaart van de Zeeuwse Omgevingsvisie. Deze routekaart heeft als doel u wegwijs te maken door de Zeeuwse Omgevingsvisie. Er zijn vele routes door dit document heen. De route is afhankelijk van de vraag die u heeft en hoeveel u wilt lezen. Hieronder worden drie routes beschreven.

Route 1. Van de wereld naar Zeeland

Route 2. Wat staat er in de Zeeuwse Omgevingsvisie over ....? Route

3. Wat wordt er geregeld?

Route 1. Van de wereld naar Zeeland (Deel A)

In hoofdstuk 1 van Deel A wordt ingezoomd vanuit de Sustainable Development Goals van de Verenigde Naties, via de Nationale Omgevingsvisie naar de Zeeuwse kernkwaliteiten. Dat betekent voor Zeeland dat er uitdagingen zijn. In de hoofdstukken 3 tot en met 6 van Deel A worden deze (vier maatschappelijke) uitdagingen uitgewerkt. In hoofdstuk 7 kunt u vinden welke instrumenten door de provincie worden ingezet om deze uitdagingen te bereiken. In dit Deel B kunt u vinden wat dit betekent voor de verschillende thema's.

Route 2. Wat staat er in de Zeeuwse Omgevingsvisie over ....?

In dit Deel B is per thema het beleid voor de komende 10 jaar en de inzet van de instrumenten zoals subsidies en de verordening weergegeven. Dit is dan ook de beste ingang om te beginnen. Er zijn 27 thema's uitgewerkt die samen met onze omgeving geselecteerd zijn. Bij deze thema's is het beleid voor de komende 10 jaar weergegeven. Mocht er een programma horen bij zo'n thema is dat aangegeven. In Deel A is bij de vier maatschappelijke uitdagingen aangegeven wat de ambitie voor 2050 is.

Route 3. Wat wordt er geregeld?

De Omgevingsvisie is naast het beleidsdocument voor de komende jaren ook de plaats waar de inzet van de instrumenten wordt geregeld. In dit Deel B staat per thema aangegeven welke instrumenten worden ingezet. Indien het in te zetten instrument de Omgevingsverordening is, kunt u daar terugvinden hoe het exact vertaald is. Indien een subsidie het in te zetten instrument is, kunt u in de provinciale subsidieverordening de weg naar de subsidie vinden.

Bouwstenen van UITSTEKEND WONEN EN LEVEN IN ZEELAND

Uitstekend wonen en leven in Zeeland	Balans in de grote wateren en het landelijk gebied	Een duurzame en innovatieve economie	Klimaatbestendig en CO2-neutraal Zeeland
Woningvoorraad	Bodem	Arbeidsmarkt	Klimaatadaptatie
Woonomgeving	Archeologie	Circulaire economie	Zoetwater
Voorzieningen en evenementen	Erfgoed	Recreatie en toerisme	Energietransitie
Onderwijs	Landbouw	Havens en bedrijven	Duurzame energie
Gezondheid	Milieu	Transport en infrastructuur	Waterveiligheid
Mobiliteit	Natuur	Visserij	

1. Cultuur

Doelstelling 2030

In 2030 is de Zeeuwse culturele infrastructuur structureel op orde. Op provinciale schaal is er een compleet aanbod, waarbij goede spreiding voorkomt dat het aanbod te veel versnipperd.

Cultuur heeft niet alleen een intrinsieke waarde (l'art pour l'art), maar is ook sterk verbonden met de maatschappij, het zorgt voor creativiteit en ontspanning en draagt bij aan een goed vestigingsklimaat. Er is in 2030 meer cultuur omdat steeds meer 'makers' zich in Zeeland vestigen. Zeeland staat bekend als een innovatieve cultuurprovincie, die de codes rond good governance en fair pay heeft omarmd en toepast. Er zijn slimme samenwerkingen ontstaan waardoor de kwetsbaarheden van van de gebiedskenmerken en schaal zijn verminderd. Dit geldt niet alleen voor de culturele organisaties, ook de overheden (gemeente, provincie, rijk) werken meer vanuit een gedeelde visie op de Zeeuwse cultuur. Daarnaast is het bedrijfsleven een belangrijkere partner geworden voor een gevarieerd cultureel aanbod. De Cultural Board fungeert als een netwerkorganisatie met oog voor de belangen van de sector, maar is daarnaast ook sterk verbonden met bedrijfsleven, maatschappelijke partners, onderwijs en overheid. Ook is cultuur (nog) meer een middel bij grote maatschappelijke opgaven zoals de regionale demografie (meer jongeren), klimaatadaptatie en energietransitie (via Erfgoeddeals en investeringen in het cultuurlandschap), leefbaarheid (incl. opleidingsklimaat). Daarnaast is de (inter)nationale uitstraling van de Zeeuwse cultuur versterkt door aansprekende producties en intensievere (en structurele) samenwerking met makers en instellingen buiten Zeeland, bijvoorbeeld met Vlaanderen.

Subdoel 1: Door professionalisering, onderlinge samenwerking en de verbinding met andere netwerken wordt de Zeeuwse culturele infrastructuur structureel versterkt en wordt een grotere bijdrage geleverd aan diverse maatschappelijke opgaven.

Subdoel 2: Het Zeeuwse culturele aanbod is (fysiek of digitaal) goed bereikbaar, toegankelijk en beleefbaar voor alle groepen, met bijzondere aandacht voor jongeren (cultuureducatie en talentontwikkeling)

Subdoel 3: De Zeeuwse cultuur is beter verbonden met de omliggende regio's en (inter)nationale netwerken.

Indicator(en):

Aantal bezoekers van bij de Museumvereniging aangesloten Zeeuwse musea (www.museumvereniging.nl: 401.000 in 2019)

Huidige situatie

Zeeland heeft een rijk en gevarieerd cultureel aanbod, maar door de aard van het gebied (uitgestrekt, dunbevolkt, doorsneden door grote wateren) is veel ook kwetsbaar. Lange reistijd en een laag bezoekers-, deelnemers-, en arbeidspotentieel zijn een gevolg van de Zeeuwse context. De culturele infrastructuur die het aanbod verzorgt is eveneens kwetsbaar; organisaties zijn klein en beperkt geprofessionaliseerd. Het overgrote deel betreft vrijwilligersorganisaties. Vergrijzing zorgt voor druk op het vrijwilligersbestand. De behoefte van huidige en toekomstige inwoners en bezoekers van Zeeland verandert en sluit op termijn mogelijk minder aan op het bestaande aanbod.

Daar staat tegenover dat het toerisme zorgt voor extra draagvlak onder culturele voorzieningen en de sociale cohesie gebaat is bij het vele vrijwilligerswerk. Die Zeeuwse omgeving is ook bepalend geweest voor onze geschiedenis en geeft kleur aan onze identiteit, maar zorgt tegelijk voor dilemma's. Voorzieningen verspreid over het hele gebied en bereikbaar voor alle inwoners leiden tot versnippering van menskracht en kapitaal. Kwantiteit gaat dan al snel ten koste van kwaliteit. Daar tegenover staat dat concentratie van voorzieningen leidt tot grotere reisafstand en zorgt voor erosie van lokale sociale structuren. De COVID-19-pandemie legt anno 2020 een grote druk op de sector en stelt de bestaande verdienmodellen buiten werking. De overtuiging groeit dat keuzes nodig zijn en dat draagvlak zorgt voor de uitvoerbaarheid en houdbaarheid van die keuzes.

De samenwerking binnen Zeeland tussen culturele organisaties onderling en tussen de culturele organisaties en de overheid heeft recent een impuls gekregen. Het gezamenlijke Zeeuwse belang staat hierbij steeds meer op de voorgrond, zonder dat de individuele belangen van organisaties of gemeentes dreigen onder te sneeuwen. Er is ambitie om de Zeeuwse culturele infrastructuur duurzaam te versterken en het aanbod een kwalitatieve impuls te geven en op een hoger plan te brengen.

De vier grootste Zeeuwse steden (Goes, Middelburg, Terneuzen, Vlissingen) presenteren zich samen met de Provincie steeds meer als stedelijke regio. De stedelijke aantrekkelijkheid van Zeeland is een belangrijke factor in het vestigingsklimaat. Om die aantrekkelijkheid te versterken zijn een aantal gezamenlijke ambities geformuleerd in de bidboeken richting Rijk (Samen in Zee 1 en 2). Op Rijksniveau heeft dit er toe geleid dat er meer oog is voor de specifieke situatie van Zeeland en dat biedt kansen tot een betere aansluiting bij ontwikkelingen op Rijksniveau, met als eerste resultaten de opname van twee Zeeuwse instellingen in de landelijke culturele basisinfrastructuur en toekenning van een matchingsregeling voor versterking (en vernieuwing) van de culturele infrastructuur.

Acties om doelen te realiseren

Subdoel 1: Door professionalisering, onderlinge samenwerking en de verbinding met andere netwerken wordt de Zeeuwse culturele infrastructuur structureel versterkt en wordt een grotere bijdrage geleverd aan diverse maatschappelijke opgaven.

Actie 1.1 - Oprichten van een Cultural Board

Keer op keer blijkt uit onderzoek dat cultuur een belangrijke vestigingsfactor is voor succesvolle regio's. In Zeeland is cultuur echter nog ondervertegenwoordigd in netwerken die bepalend zijn voor toekomstige ontwikkelingen. De norm is om netwerken triple helix (bedrijfsleven, overheid, onderwijs) samen te stellen, zo ook de Economic Board Zeeland. Via een Cultural Board kan hier vorm en inhoud aan worden gegeven. Een alternatieve optie is wijziging van de samenstelling van de Economic Board.

Rolverdeling:

- Provincie, partijen uit culturele sector en gemeenten nemen het initiatief tot het oprichten van een Cultural Board

Actie 1.2 - De Zeeuwse overheden intensiveren de afstemming en samenwerking op het gebied van cultuur

Naar de uitbraak van Covid-19 zijn nieuwe samenwerkingen ontstaan in verschillende culturele ketens (podia, filmhuizen, musea). Het is zaak om deze samenwerking te bestendigen en de gemeente en provincie hierbij goed aan te haken. Hierdoor wordt het Zeeuwse culturele veld robuuster.

Rolverdeling:

- Samenwerkende Zeeuwse Overheden (OZO) zijn de initiatiefnemer
- Culturele instellingen nemen deel aan de samenwerkingsverbanden

Subdoel 2: Het Zeeuwse culturele aanbod is (fysiek of digitaal) goed bereikbaar, toegankelijk en beleefbaar voor alle groepen, met bijzondere aandacht voor jongeren (cultuureducatie en talentontwikkeling)

Actie 2.1 - Verbeteren duurzame bereikbaarheid van de Zeeuwse culturele voorzieningen en evenementen

Er gebeurt veel in de mobiliteit. Er wordt steeds meer elektrisch gefietst, het traditionele openbaar vervoer in Zeeland staat onder druk en elektrisch auto's moeten overal opgeladen kunnen worden. Dit kan verstrekkende gevolgen hebben voor de bereikbaarheid van culturele voorzieningen en evenementen. Bereikbaarheid van culturele voorzieningen is onderdeel van een bredere aanpak. Zie acties 1.1, 1.2 en 1.3 onder 'voorzieningen'

Rolverdeling: Zie acties 1.1, 1.2 en 1.3 onder 'voorzieningen'

Actie 2.2 - Stimuleren van het digitaal ontsluiten van collecties en het digitaal toegankelijk maken van tentoonstellingen en evenementen

Door Covid-19 was veel Zeeuwse cultuur langdurig niet te bezoeken en slechts beperkt digitaal te beleven. Het streven is om een meer hybride cultuurbeleving mogelijk te maken waarbij fysieke beleving ter plaats gecombineerd wordt met digitale componenten. Binnen een Europese samenwerking kunnen EU-subsidies verkregen worden voor aspecten zoals publieksonwikkeling, professionalisering, digitalisering en verduurzaming.

Rolverdeling:

- Culturele instellingen vergroten hun digitale toegankelijkheid en benutten subsidiemogelijkheden

Actie 2.3 - Bijzondere aandacht voor jongeren door cultuureducatie en talentontwikkeling

Cultuur draagt in belangrijke mate bij aan de vorming van jongeren, zowel als het gaat om creativiteit als identiteit. Via Cultuureducatie komen jongeren in aanraking met cultuur, vormen zij zichzelf en worden beoefenaar en afnemer van cultuuruitingen. Dit draagt bij aan talentontwikkeling.

Rolverdeling:

- Culturele instellingen, onderwijsinstellingen en gemeenten bevorderen cultuureducatie en talentontwikkeling

Subdoel 3: De Zeeuwse cultuur is beter verbonden met de omliggende regio's en (inter)nationale netwerken.

Actie 3.1 - Verbeteren samenwerking en verbinding met culturele organisaties buiten Zeeland De Zeeuwse cultuur is nog te veel naar binnen gekeerd. Er wordt weinig geïnvesteerd in grensoverschrijdende samenwerking. Er liggen kansen voor samenwerking met Vlaanderen en in het bijzonder met de stad Gent (sociaal-maatschappelijke kant van grensoverschrijdende havenfusie). In Nederland ligt een versterking van de band met andere niet Randstad provincies voor de hand. Verder weg liggen kansen door het verder uitbouwen van de bijzondere band met de Verenigde Staten (Roosevelt legacy, FFA) en met gebieden waar Zeeland historische connecties mee heeft. In deze laatste categorie vallen ook het koloniale en slavemijverleden **Rolverdeling:**

- De vier Zeeuwse steden (Goes, Middelburg, Terneuzen, Vlissingen) zorgen samen met de provincie voor aansluiting op de landelijke basisinfrastructuur door uitvoering van het bidbook. • De provincie, gemeenten, Roosevelt Foundation, Zeeuws Archief en Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen (KZGW) bevorderen internationale samenwerking op basis van historische connecties.

Kansen en risico's bij de uitvoering

1. Doe meer met minder grond.

(...)

2. Werk samen en deel kosten en baten.

- Betere afstemming tussen culturele instellingen en vervoersbedrijven kan voordelen opleveren voor bereikbaarheid en kosten.
- Samenwerking met instellingen buiten Zeeland geeft verrijking en vergroot het draagvlak.

3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.

- De Zeeuwse cultuur is verweven met de Zeeuwse kernkwaliteiten, daarom is versterking van de een ook versterking van de ander.

- Het benutten van historische banden van Zeeland met het buitenland, kan ook de Zeeuwse kernkwaliteiten die daarmee samenhangen versterken.
4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.
- De bereikbaarheid en toegankelijkheid van culturele voorzieningen moet ook rekening houden met de mogelijkheden van toekomstige inwoners en toeristen.
  - Betere digitale toegankelijkheid van cultuur maakt deze toekomstbestendig.

2. Gezondheid

Doelstelling 2030

Onze leefomgeving is veilig, lokt gezond gedrag uit en heeft weinig gezondheidsrisico's. De gezonde keus is de gemakkelijkste keus en gezondheidsrisico's voor de mens zijn verlaagd. Het uitgangspunt voor gezondheid is het vermogen van mensen om met de fysieke, emotionele en sociale levensuitdagingen om te gaan en zoveel mogelijk eigen regie te voeren. Gezondheid wordt door veel factoren beïnvloed, zowel in positieve als in negatieve zin. Gezondheid bestaat uit 6 pijlers; lichaamsfuncties, mentaal welbevinden, zingeving, kwaliteit van leven, sociaal/maatschappelijk participeren en dagelijks functioneren. De leefomgeving speelt bij veel van deze factoren een rol. Er is een sterke relatie tussen leefomgeving, leefstijl en gezondheid. Daarnaast heeft financiële situatie ook invloed op de gezondheid van mensen.

Subdoelen:

Subdoel 1: Uitbreiden van een omgeving met een gezond voedingsaanbod en het verminderen van een omgeving met ongezond voedingsaanbod

Subdoel 2: Een omgeving die uitnodigt tot bewegen

Subdoel 3: Een omgeving die uitnodigt tot ontmoeten

Subdoel 4: Een omgeving die uitnodigt tot ontspannen Subdoel

5: Een omgeving die gezondheidsrisico's verlaagt **Indicatoren:**

- Gemiddelde levensverwachting bij geboorte (82,05 jaar in Zeeland in 2019)
- Ervaren gezondheid (75,5% (zeer) goed in Zeeland in 2017)

Huidige situatie

Het gezondheidsbeeld van Zeeland laat twee kanten zien. Inwoners van Zeeland leven langer en er is op dit moment in Zeeland minder sterfte aan kanker en dementie in vergelijking met Nederland. Ook bewegen onze ouderen meer. Mensen voelen zich veiliger in hun woonomgeving. Ze zijn over het algemeen tevreden over hun woonomgeving, alhoewel dit natuurlijk per kern/wijk erg kan verschillen. Het percentage rokers daalt net als de landelijke trend en de prognose is dat het percentage mensen dat overmatig alcohol drinkt ongeveer gelijk blijft.

Aan de andere kant zien we dat inwoners van Zeeland langer in ongezondheid leven en dat eenzaamheid onder ouderen het hoogst van Nederland is. We zien een toename van risico op angst en depressie bij volwassenen. Jongeren geven aan steeds meer prestatiedruk te ervaren. Eenzaamheid en overgewicht neemt toe onder de hele bevolking.

De leefomgeving heeft invloed op gezond gedrag en ervaren gezondheid. Zowel positief als negatief. Zeeland heeft van nature alle ingrediënten in huis voor een gezond en prettig leven. Rust, ruimte, natuur, water en vruchtbare aarde. Mooie dorpen en steden met voorzieningen; deze ingrediënten hebben een positieve invloed op gezondheid.

Vanuit de leefomgeving zijn er ook bedreigingen voor de gezondheid. Wat betreft milieugezondheidsrisico's (www.atlasleefomgeving.nl) scoort Zeeland langs (snel)wegen en de industriegebieden boven het Nederlandse gemiddelde. Dit is een spanningsveld van enerzijds industrie en economisch belang en anderzijds een gezonde leefomgeving.

Zeeland heeft het hoogste percentage mantelzorgers en steeds meer mensen verrichten vrijwilligerswerk. Er is een tekort aan personeel in veel sectoren waaronder de zorg. Dit zal de komende jaren waarschijnlijk alleen maar toenemen. Het mantelzorgpotentieel daalt en de mensen die mantelzorg verlenen zullen nog meer onder druk komen te staan. Ook de betaalbaarheid en toegankelijkheid van de zorg komt nog verder onder druk te staan.

Ontwikkelingen

De vergrijzing vergroot de druk op gezondheid. Klimaatverandering heeft effecten op gezondheid door hitte, droogte en overstromingen. Gemiddeld neemt de gezondheid naar verwachting toe, maar er is ook een toename van ouderdomsziekten.

Acties om doelen te realiseren

Subdoel 1: Uitbreiden van een omgeving met een gezond voedingsaanbod en het verminderen van een omgeving met ongezond voedingsaanbod

Actie 1.1 - Gezondheid centraal stellen in beleid voor voedselproductie

Beslissingen en keuzes over voedselproductie in stedelijk en landelijk gebied kunnen een positieve invloed hebben op kennis over voeding en de gezondheid van de inwoners en gasten van Zeeland. Bijvoorbeeld beschikbaarheid van voedsel uit de directe omgeving, mogelijkheden om zelf voedsel te verbouwen, gemeenschappelijke moestuinen, voedselbossen, etc. Gezondheid is één van de Europese transitie die in de RIS3 2021-2027 centraal staan. Gezonde voeding en voedselproductie hebben aandacht in meerdere EU-programma's.

Rolverdeling:

- Rijk, provincie en gemeenten stimuleren gezonde voeding via het ruimtelijk en landbouwbeleid.
- GGD Zeeland adviseert over gezondheidsbeleid.

Subdoel 2: Een omgeving die uitnodigt tot bewegen (veilig, toegankelijk en aantrekkelijk)

Actie 2.1 – Bieden van een veilige, toegankelijke en aantrekkelijke omgeving die uitnodigt tot bewegen

Gericht aanvullend beleid, zoals het dementievriendelijk inrichten van de omgeving, verbeteren van het gevoel van veiligheid en het bieden van wandel-, sport- en spelvoorzieningen.

Rolverdeling:

- Gemeenten, Sport Zeeland, GGD en vrijwilligers voeren projecten uit voor verbetering van de leefomgeving.
- Rijk en provincie ondersteunen de uitvoering.

Subdoel 3: Een omgeving die uitnodigt tot ontmoeten

Actie 3.1 – Vergroten van faciliteiten voor ontmoeting in de buitenruimte

Gericht aanvullend beleid voor faciliteiten in de buitenruimte die stimuleren tot ontmoeten, zoals vergroten van toegankelijkheid en voorzieningen denk aan paden, bankjes, toiletten, koffiégelegenheden, etc.

Rolverdeling:

- Gemeenten, GGD en vrijwilligers voeren projecten uit voor verbetering van de buitenruimte.
- Rijk en provincie ondersteunen de uitvoering.

Subdoel 4: Een omgeving die uitnodigt tot ontspannen

Actie 4.1 – Realiseren mogelijkheden voor rust en ontspanning

Gericht aanvullend beleid voor mogelijkheden voor rust en ontspanning, zoals stilteplekken, groen, locaties aan zee.

Rolverdeling:

Gemeenten, GGD en vrijwilligers voeren projecten uit voor verbetering van de buitenruimte. Rijk en provincie ondersteunen de uitvoering.

Subdoel 5: Een omgeving die gezondheidsrisico's verlaagt

Zie acties bij onderdeel Milieu

Kansen en risico's bij de uitvoering

1. Doe meer met minder grond.

[...]

2. Werk samen en deel kosten en baten.

- Bij vrijwel alle (uitvoerings)acties is er een effect op de gezondheid van inwoners en/of toeristen, daarom zijn er veel kansen om positieve effecten te vergroten en negatieve effecten te verminderen.
- Gezondheid is niet alleen een doel, maar ook een voorwaarde voor economische ontwikkeling.

3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.

- Een groene, inspirerende en vertrouwde omgeving is een belangrijke voorwaarde voor gezondheid. Versterking van de Zeeuwse kernkwaliteiten draagt rechtstreeks bij aan de gezondheid en biedt mogelijkheden voor een gezonde levensstijl.

4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.

- Veranderingen in klimaat en bevolkingssamenstelling hebben direct gevolgen voor de gezondheid.
- Internationaal verkeer zorgt voor snelle verspreiding van ziekten en plagen en vraagt om een mondiale aanpak.

3. Mobiliteit

Doelstelling 2030

De ambitie is dat mobiliteit snel, slim, veilig, schoon en betaalbaar is. Digitale bereikbaarheid is snel en voldoende dekkend.

Subdoel 1: Snelle mobiliteit

Subdoel 2: Organiseren van een flexibel vraagafhankelijk mobiliteitsaanbod, gericht op de behoeften van de reiziger.

Subdoel 3: Verbeteren verkeersveiligheid

Subdoel 4: Schone mobiliteit

Subdoel 5: Optimale digitale bereikbaarheid in de hele provincie Indicatoren:

- Reistijd vanaf Vlissingen en Terneuzen naar Rotterdam, Breda en Antwerpen per trein en auto. (2019: Vlissingen – Rotterdam 1:47 per trein, 1:20 per auto, Rapport Wind in de zeilen / www.ns.nl en www.anwb.nl)
- tevredenheid reizigers (Algemeen klantoordeel OV 2019: 7,8 volgens klantbarometer van CROWKpVV)
- aantal knooppunten met voorzieningen (OV-beheertool)
- aantal verkeersdoden en ziekenhuisgewonden en overige gewonden per jaar (Aantal verkeersdoden: 2016 = 20; 2017 = 18; 2018 = 13; 2019 = 11 volgens ROVZ)
- aantal gebruikers van fiets/e-bike voor woonwerk- of schoolverkeer (aantal verplaatsingen per dag voor woonwerkverkeer, voor onderwijs volgen / cursus / kinderopvang en voor enkele andere motieven.
- Van en naar het werk in 2019 is gemiddeld per persoon per dag: 0,13 verplaatsingen; 0,65 km; 2,38 minuten. Onderwijs volgen / cursus / kinderopvang in 2019 is gemiddeld per persoon per dag: 0,09 verplaatsingen; 0,38 km; 1,69 minuten.)
- aantal laadpunten voor fietsen en auto's (totaal aantal voor auto's in 2019 (december): 826 volgens klimaatmonitor.nl)

Huidige situatie

Corona

Door corona wordt meer thuisgewerkt en thuis onderwijs gevolgd. Dit heeft gevolgen voor mobiliteit. Het autoverkeer is 8% lager dan 2019 en gebruik van openbaar vervoer 47% lager dan in 2019. (bron: monitorrapport min. I&W 30-9-2020) . Een deel van de mensen die normaal met openbaar vervoer reizen, kiest nu voor eigen vervoer. Wat dit op langere termijn betekent, is niet met zekerheid te zeggen. Uit enquêtes blijkt dat naar verwachting ook na corona structureel meer thuisgewerkt zal worden. Ook is de verwachting dat reizigers na corona andere vervoersmiddelen zullen blijven kiezen, bijvoorbeeld de fiets of (deel)auto in plaats van openbaar vervoer. Scholen hebben hun tijden aangepast, waardoor groepen scholieren gespreid reizen. Dit betekent minder piekbelasting. Deze ontwikkeling kan wel een versnelling geven voor invoering van flexibel vraagafhankelijk vervoer en gebruik van fiets en e-bike.

Auto

Over het algemeen zijn door fysieke barrières de reisafstanden in Zeeland vrij groot. Het hoge autobezit geeft mogelijkheden tot zelfstandige mobiliteit. Alleen bij incidenten of zomerdruchte ontstaat reistijdverlies. Het wordt drukker op de weg. Met name in de zomerperiode nemen de intensiteiten toe. Naar verwachting zit de (hoofd)infrastructuur rond 2030 op een aantal plaatsen tegen haar capaciteitsgrenzen aan. De Westerscheldetunnel wordt in 2033 tolvrij; dat zal verkeer aantrekken.

Openbaar en doelgroepenvervoer

De groepen die belemmeringen in hun mobiliteit ervaren zijn scholieren/studenten, mensen met een beperking en ouderen. Zij zijn minder zelfstandig mobiel en daarom meer afhankelijk van fiets, medebewoners en openbaar- en doelgroepenvervoer. Er zijn grote regionale verschillen in aanbod van openbaar vervoer. De gebieden nabij de Zeeuwse spoorlijn en A58 hebben betere verbindingen en meerdere reisopties, waar dat in andere gebieden beperkt is. De treinverbinding biedt een goede bereikbaarheid voor de Bevelanden en Walcheren, maar de reistijd naar de Randstad en Noord-Brabant is toegenomen. Vanaf eind 2021 wordt met het toevoegen van één intercity per uur de reistijd met de Randstad en Noord-Brabant met 20 minuten verkort (rapport Wind in de zeilen). De

grensoverschrijdende verbindingen zijn beperkt. Onderdeel van het compensatiepakket in het rapport Wind in de zeilen is het wegnemen van knelpunten in het spoornetwerk tussen Gent en Terneuzen. In eerste instantie gaat het om goederenvervoer, later mogelijk ook om personenvervoer.

De noord-zuid verbindingen worden bediend door de bus. Het busvervoer in Zeeland kent echter een teruglopend aantal gebruikers en de kosten voor het systeem nemen toe. Door corona is gebruik van de bus (tijdelijk) nog verder afgenomen en de vervoerder zoekt samen met het onderwijs en de overheid naar kansen om de dienstregeling bij te stellen, passend binnen het beoogde toekomstplaatje. De klassieke vorm van openbaar vervoer schiet te kort, er is vraag naar flexibele en vraaggerichte vormen van mobiliteit en onderzocht wordt op welke manier dat vorm kan krijgen. Voor doelgroepenvervoer geldt dat het gebruik toe neemt, wat voor gemeenten een kostbare onderneming is. Lokale mobiliteitsinitiatieven ontstaan uit initiatief van bewoners als aanvulling op het bestaande aanbod van collectief vervoer.

Zeeland kent één publiek georganiseerde verbinding over water; het fietsvoetveer tussen Breskens en Vlissingen. Deze dienst kent met name toeristische reizigers, maar biedt ook voor studenten en forenzen een betrouwbare aansluiting over het water.

Op de knooppunten zijn overstapmogelijkheden tussen fiets, auto, bus en/of trein. Deze knooppunten zijn niet altijd gelegen op locaties met horeca, detailhandel of andersoortige voorzieningen, waardoor deze voor de reiziger niet altijd een prettige verblijfsplek zijn.

Schone mobiliteit

De E-bike/Speed pedelec biedt voor steeds meer scholieren, forenzen en ouderen uitkomst voor dagelijkse verplaatsingen. Een acceptabele fietsafstand kan daarmee vergroot worden van 7 naar 15 km (ca. half uur fietsen).

Een steeds groter deel van de auto's in Nederland is elektrisch (6% eind 2019, bron RVO.nl) T/m juli 2020 zijn er in Zeeland 1220 (semi-)publieke laadpunten en 27 snellaadpunten voor elektrische auto's (bron: RVO.nl)

Volgens het bestuursakkoord Zero Emissie moeten alle nieuwe bussen in 2025 zero emission zijn. Ook voor het doelgroepenvervoer is er een bestuursakkoord voor zero emission vervoer vanaf 2025.

Verkeersveiligheid

Verkeersveiligheid is een belangrijk thema, zowel in weginrichting als in verkeersgedrag. Jaarlijks zijn er ca 25 dodelijke ongevallen, ca 500 ziekenhuisgewonden en vele andersoortige ongelukken. De verkeersveiligheid wordt in Zeeland vergroot door scheiding van specifieke verkeerstypen. Er zijn specifieke kwaliteitsnetwerken voor goederenvervoer, landbouwvervoer, OV/bus en fietsverkeer. Daarnaast krijgen voertuigen steeds meer functionaliteiten die veiligheid vergroten.

Digitale Bereikbaarheid

Door corona is het gebruik van digitale toepassingen voor (samen)werken op afstand sterk toegenomen. Deze toepassingen maken het mogelijk om thuis werken, thuis onderwijs te volgen en gebruik te maken van velerlei diensten, waardoor reizen niet meer gemaakt hoeven te worden. Digitale bereikbaarheid wordt door deze ontwikkeling belangrijker.

Acties om doelen te realiseren

Subdoel 1: Snelle mobiliteit

Actie 1.1 Inzetten op snelle en frequente openbare vervoersverbindingen met de Randstad en Noord-Brabant, en tussen Zeeuwse steden

Een randvoorwaarde voor een beter vestigingsklimaat is dat de openbare vervoersverbindingen snel en frequent zijn. In het compensatiepakket Marinierskazerne (Eindrapport Wind in de zeilen) wordt aangegeven dat vanaf december 2021 elk uur een intercity zal rijden, tussen 2023 en 2025 een versnelling wordt gerealiseerd door aansluiting op de hogesnelheidslijn. En uiterlijk 2030 moet onderzoek uitwijzen of er twee keer per uur een intercity naar Amsterdam kan rijden.

Rolverdeling:

- Kaders stellen en financiering doelgroepen- respectievelijk openbaar vervoer door gemeenten en provincie
- Lobby door overheden via het Overleg Zeeuwse Overheden (OZO)

- Uitvoering door het Rijk en de NS in het kader van het compensatiepakket Marinierskazerne. Afstemming door gemeenten, provincie, Rijk, SER Zeeland, stads-/dorpsraden, Prorail, NS, concessiehouder busvervoer
- Eventuele aanleg door bouwbedrijven

Actie 1.2 Verbeteren grensoverschrijdende verbindingen

Niet alleen de verbinding met de rest van Nederland moet verbeterd worden, ook die met België. Hier gaat het om zowel openbaar vervoer als wegen.

Rolverdeling:

- Kaders stellen door gemeenten, provincie, Rijk
- Financiering door provincie, Rijk, Rijkswaterstaat (rijkswegen), Euregio Scheldemond
- Lobby door gemeenten, provincie, Sociaal Economische Raad Zeeland (SER)
- Eventuele aanleg door bouwbedrijven
- Advisering door Veiligheidsregio Zeeland

Subdoel 2: Organiseren van een flexibel vraagafhankelijk mobiliteitsaanbod, gericht op de behoeften van de reiziger.

In het nieuwe systeem gaan we uit van meer flexibele fijnmazige mobiliteit en een beperkter maar hoogwaardiger vast openbaar vervoer netwerk. Hiermee nemen we de overlast van de lege bus in kleine kernen weg en bieden we de reiziger een beter alternatief, zonder afhankelijkheid van dienstregeling en lijnvoering, waardoor de leefbaarheid (in kleine kernen) verbetert.

Actie 2.1 Verbeteren/vervangen van aanbodgericht busvervoer door versnellen van buslijnen en organiseren en faciliteren mobiliteitsvormen voor flexibele fijnmazige mobiliteit.

Reizigers die vanuit woonwijken en kleine kernen reizen, zullen met fijnmazige mobiliteit naar een knooppunt moeten reizen, vanwaar zij hun reis vervolgen met een hoogwaardige openbaar vervoerverbinding. Van belang hierbij is dat het netwerk van snelle verbindingen alle gemeenten in Zeeland bedient. Binnen het Zeeuws brede aanbod van flexibele fijnmazige mobiliteit is ruimte voor maatwerk in de regio's en worden bestaande lokale initiatieven gestimuleerd en gefaciliteerd.

Rolverdeling:

- Gemeenten en provincie stellen kaders.
- Gemeenten en provincie verbinden partijen.
- Provincie en gemeenten en commerciële mobiliteitsaanbieders financieren. □
Adviesorganisaties en stads-/dorpsraden adviseren.

Actie 2.2 Ontwikkelen van een robuust, flexibel en betaalbaar mobiliteitssysteem, waarbij de reiziger (meer) centraal komt te staan

Slimme Mobiliteit biedt mogelijkheden om mobiliteit beter te organiseren door het aanbod beter te laten aansluiten op de mobiliteitsvraag. Dit kunnen aanpassingen van bestaande mobiliteitssystemen zijn, maar ook de toevoeging van nieuwe (flexibele vraagafhankelijke) mobiliteitsconcepten. Hiervoor is het nodig om de ontwikkelrol voor het publiek georganiseerd vervoer centraal te organiseren. Hierdoor wordt het mogelijk om diverse vormen van mobiliteit met elkaar te laten ademen. Dit kan alleen als budgetten en bevoegdheden met elkaar worden gedeeld. Het in te richten Mobiliteitsbureau Zeeland moet de spil worden als opdrachtgever voor vervoerscontracten, waarbij het mobiliteitsbureau bijdraagt aan de ontwikkeling van vervoersinitiatieven, aansluiting van vraag en aanbod coördineert en zorg draagt voor zichtbaarheid van Zeeuwse mobiliteit in MaaS (Mobility as a Service) apps. Betaalgemak gaat verbeteren. Waar nu nog verschillende passen nodig zijn voor haltetaxi, wmo, trein en fast ferry ligt het in de lijn der verwachting dat een oplossing met één pas of app alle betalingen kan gaan verzorgen. Mobility as a Service (MaaS) biedt de reiziger de mogelijkheid om middels een app de reis te plannen, boeken en betalen, waarbij de reiziger eigen voorkeuren (snelheid, delen, prijs) kan bepalen. In 2020 en de eerste helft van 2021 wordt het onderwerp Slimme Mobiliteit verder uitgewerkt. Een onderdeel van deze actie is het Living Lab Slimme Mobiliteit: hiermee wordt Zeeland, met Vlissingen als focuspunt, een experimenteerzone, waar gemeenten, provincie, Rijk, mobiliteitsbedrijven en verkeerswetenschappers nieuwe kennis opdoen voor het ontwikkelen van een nieuwe generatie mobiliteitsoplossingen (Rapport Wind in de zeilen). Zeeland is daarmee het gebied om in een meer dunbevolkt gebied innovaties die door kennisinstellingen zijn ontwikkeld en

uitgewerkt, in de praktijk uit te gaan testen. Bij in de praktijk bewezen succesvolle toepassingen rollen we initiatieven uit over Zeeland.

Rolverdeling:

- Gemeenten, provincie, mobiliteitsaanbieders, Toeristisch Ondernemend Zeeland (TOZ)/recreatiebedrijven, adviesorganisaties, stads-/dorpsraden, ZB planbureau, VRZ, zorginstellingen (experiment mobiliteit gekoppeld aan ontmoeting/activiteit) delen kennis.
- Gemeenten en provincie verbinden partijen vervullen via het in te richten Mobiliteitsbureau Zeeland een spil in de ontwikkeling van mobiliteit in Zeeland. Budgetten en bevoegdheden worden via het Mobiliteitsbureau Zeeland gedeeld.
- Rijk, gemeenten, provincie, TOZ/recreatiebedrijven (projecten i.r.t. toerisme) financieren. □ Onderwijsinstellingen passen opleidingen aan.

Actie 2.3 Delen van mobiliteitsdata (vraag en aanbod)

Om vraagafhankelijk vervoer aan te kunnen bieden is het nodig om de vraag te kennen. Hiervoor is onderzoek en uitwisseling van data nodig. Daarvoor wordt op korte termijn een Zeeuws Regionaal Data Team (RDT) ingericht. Het RDT zal een coördinerende rol gaan vervullen om de data met betrekking tot mobiliteitsvraag, mobiliteitsaanbod en infrastructuur voor de regio Zeeland te verzamelen en ontsluiten, om zo zowel de multimodale reiziger als de wegbeheerders zo goed mogelijk te kunnen bedienen.

Rolverdeling:

- Zeeuwse overheden werken samen in een Zeeuws Regionaal Data Team.
- Mobiliteitsaanbieders delen data over mobiliteitsvraag, mobiliteitsaanbod en infrastructuur.
- Het RDT faciliteert data aan het Mobiliteitsbureau Zeeland.
- Gemeenten, provincie, TOZ, ZB Planbureau en North Sea Port delen kennis.
- Provincie en gemeenten laten onderzoek doen.
- Gemeenten en provincie brengen partijen bij elkaar. □ Provincie en gemeenten financieren.

Actie 2.4 Ontwikkelen van verschillende type knooppunten met divers aanbod van mobiliteit en (laad)voorzieningen

Bij een prettige reis horen ook prettige en soepele overstapmogelijkheden. Dit kan door knooppunten in te richten waar verschillende vormen van vervoer op aansluiten en waar ook voorzieningen zijn, zoals horeca of een ophaalpunt voor pakjes of boodschappen. We organiseren een Zeeuwse aanpak van knooppuntontwikkeling, bestaande uit OV-knooppunten en mobiliteitshubs rond laadvoorzieningen.

Rolverdeling:

- Gemeente, Provincie, Rijk, Prorail, NS en andere stakeholders werken gezamenlijk planvorming uit en financieren knooppunt ontwikkeling.
- Bouwbedrijven, gemeenten en provincie leggen knooppunten aan en richten ze in.
- Concessiehouder busvervoer, NS, aanbieders gedeelde mobiliteit, gemeentelijke vervoerscentrale Zeeland, stads-/dorpsraden en adviesorganisaties delen kennis.

Subdoel 3: Verbeteren verkeersveiligheid

Actie 3.1 Verbeteren veiligheid infrastructuur

Verkeersveiligheid wordt in Zeeland integraal opgepakt door het Regionaal Orgaan Verkeersveiligheid Zeeland (ROVZ). In het Strategisch Plan Verkeersveiligheid 2030 (SPV) is in samenspraak met de verkeersveiligheidspartners een integrale risicogestuurde aanpak op negen thema's opgesteld. Binnen deze thema's moet integraal worden samengewerkt om de risico's voor verkeersveiligheid zoveel mogelijk in te perken. De aanpak is uitgewerkt in een uitvoeringsagenda en richt zich op verbetering van infrastructuur, educatie & communicatie en handhaving. Deze actie richt zich op het onderdeel infrastructuur.

Rolverdeling:

- Het Rijk stelt landelijke juridische en financiële kaders vast en verzorgt landelijke campagnes voor educatie en communicatie.
- Rijkswaterstaat, provincie, waterschap en gemeenten nemen maatregelen om de infrastructuur veiliger in te richten.
- Het ROVZ coördineert en stimuleert projecten gericht op verkeerseducatie en communicatie door overheden, verzekeraars, verkeersveiligheidsorganisaties (o.a. VVN), ANWB, Fietsersbond, scholen en bedrijven.
- De politie zorgt in afstemming met het OM en burgemeesters voor de verkeershandhaving. Veiligheidsregio Zeeland adviseert m.b.t. ruimte voor hulpdiensten.

Actie 3.2 Verbeteren gedrag verkeersdeelnemers

Deze actie gaat over de onderdelen educatie, communicatie en handhaving van de onder actie 1 genoemde uitvoeringsagenda.

Rolverdeling:

- Gemeenten en provincie stimuleren veilig gedrag via voorlichting.
- Gemeenten monitoren verkeersgedrag.
- Stads- en dorpsraden denken mee.
- Boeren waarschuwen verkeersdeelnemers op landbouwroutes.
- Veiligheidsregio Zeeland adviseert m.b.t. ruimte voor hulpdiensten.

Subdoel 4: Schone mobiliteit

Actie 4.1 Inzetten op gebruik van fiets en e-bike voor kortere afstanden

Meer gebruik van fiets en e-bike heeft een positief effect op de zelfstandige mobiliteit van groepen die geen auto hebben. Door gebruik van de auto te vervangen door de fiets of e-bike levert dit een bijdrage aan CO2-doelstellingen.

Rolverdeling:

- Gemeenten, Waterschap en provincie stellen visie beleid op
- Gemeenten, provincie, waterschap, TOZ/recreatiebedrijven en bouwbedrijven leggen infrastructuur aan (laadpunten, fietsinfrastructuur)
- Enduris deelt kennis over elektriciteitsnet en kansen voor laadpaalinfrastructuur
- Gemeenten, provincie en TOZ stimuleren en lichten voor □ Stads- en dorpsraden denken mee

Actie 4.2 Automobilititeit en treinverkeer zero emission Zie

hiervoor de acties bij Energietransitie, subdoel 1.

Actie 4.3 Faciliteren van voldoende oplaadinfrastructuur voor elektrische voertuigen Zie

hiervoor de acties bij Energietransitie, subdoel 1.

Subdoel 5: Optimale digitale bereikbaarheid in de hele provincie

Actie 5.1 Verbeteren digitale infrastructuur

Digitale toepassingen maken het mogelijk om thuis te werken, onderwijs te volgen en gebruik te maken van diensten. Daardoor hoeft een deel van de reizen niet meer gemaakt te worden. Hiervoor is het nodig om het digitale netwerk verder te verbeteren. Vanuit EU-programma's wordt innovatie en digitale bereikbaarheid ondersteund.

Rolverdeling:

- Gemeenten en provincie stellen beleid op, financieren, brengen partijen bij elkaar, stimuleren uitrol in buitengebied en verlenen vergunningen voor aanleg van infrastructuur.
- Bouwbedrijven leggen infrastructuur aan
- SER Zeeland en TOZ zorgen voor afstemming en overleg.

Kansen en risico's bij de uitvoering

1. Doe meer met minder grond.

- Bekijk of mobiliteitsknooppunten met voorzieningen te combineren zijn met voorzieningen voor kleine kernen.
- 2. Werk samen en deel kosten en baten.
  - Door budgetten voor doelgroepen- en openbaar vervoer samen te voegen worden mogelijkheden vergroot voor een toekomstgericht mobiliteitssysteem.
  - Combineer aanpassingen in infrastructuur voor verbeterde verbindingen met verkeersveiligheid.
- 3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.
[...]
- 4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.
  - Richt infrastructuur inclusief knooppunten en mobiliteitssysteem in met het oog op zero-emission.
  - Werk circulair.
  - Stimuleer zero-emission mobiliteit.

4. Onderwijs

Doelstelling 2030

Het doel voor 2030 én 2050 is het realiseren van een duurzame onderwijs- en onderzoeksinfrastructuur.

Belangrijk daarbij is dat deze kwalitatief hoogstaand, bereikbaar en betaalbaar is. Zowel door een hoogstaand aanbod aan nicheopleidingen (zoveel mogelijk aansluitend bij het Zeeuwse DNA) als van een aantrekkelijk onderwijsaanbod van reguliere opleidingen over de hele breedte en iedere regio. Het belangrijkste nicheaanbod in Zeeland zijn de Delta georiënteerde studies (zoet/zoutwater, klimaat, zilte teelten). Mooie exportproducten die ook onderzoeksinstellingen en andere bedrijven aantrekt.

Een aantrekkelijk onderzoeks- en onderwijsaanbod in de breedte en de aanwezigheid van niche opleiding die aansluiten bij het Zeeuwse DNA zijn een belangrijke bijdrage aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor jongeren uit Zeeland en elders en daarmee voor de Zeeuwse economie. Middels Campus Zeeland wordt daarop ingezet.

Belangrijke pijlers daarbij zijn goed onderwijsaanbod, kennisklimaat, studentenhuysvesting, leefklimaat, innovatieve, duurzame vervoersmogelijkheden. Hiermee wordt een klimaat geschapen om Zeeland aantrekkelijk te houden voor Zeeuwse jongeren én voor jongeren van elders om te studeren. Doel daarbij is om deze studenten na hun studie te behouden voor de Zeeuwse bedrijven door te blijven leven en werken in Zeeland of zich in Zeeland te vestigen.

Bij onderwijs zijn twee subdoelen geformuleerd te weten:

Subdoel 1: Het creëren van een hoogstaand onderwijs- en onderzoeksaanbod in de hele onderwijs/onderzoekskolom van zowel reguliere opleidingen als nicheopleidingen, door verder te bouwen aan de Zeeuwse campus, een cyclische samenwerking van onderwijs- en onderzoeksinstellingen.

Subdoel 2: Een intensieve samenwerking bereiken tussen onderwijs/bedrijfsleven/overheid (triple helix). Aandachtspunten daarbij zijn:

- de onderwijs- en kennisinfrastructuur in Zeeland kwalitatief goed en betaalbaar te houden
  - de innovaties in de Zeeuwse economie te stimuleren
  - de leefbaarheid in Zeeland te behouden
  - het bedrijfsleven de juiste mensen te leveren
- Indicatoren:

In Zeeland staan 39 middelbare scholen en 189 basisscholen. Daarnaast bieden Scalda en Hoornbeeck MBO-opleidingen aan voor jongeren en volwassenen. Voor HBO is er Hogeschool Zeeland en op academisch niveau is er het University College Roosevelt. In 2019 telde het voortgezet onderwijs 18.621 leerlingen, het MBO telde 9.911 studenten, het HBO telde 4.854 studenten en waren er 500 studenten voor wetenschappelijk onderwijs (bron statline).

Huidige situatie

Demografische ontwikkelingen, zoals ontgroening, vergrijzing en krimp hebben invloed op het aanbod en de invulling van het onderwijs in Zeeland. Vanuit het onderwijs moet voldoende aanwas komen voor de arbeidsmarkt, maar onderwijsinstellingen hebben al enige tijd te maken met de gevolgen van afname van het aantal geboorten. Het basisonderwijs is de grootste krimp voorbij, maar bij het voortgezet onderwijs zet de leerlingendaling de komende jaren nog door.

In de afgelopen 10 jaar is het aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs met 10% gedaald. Het aantal mbo studenten is gedaald met 17,2%. Het aantal hbo- en universitaire studenten is daarentegen toegenomen met respectievelijk 19,2% en 28%. Slechts een kwart van de jongeren die naar elders vertrekken om te studeren, komt na afronding van die studie terug naar Zeeland om te werken.

Vooraf in het MBO is de bereikbaarheid van schoollocaties van invloed op de keuze van toekomstige scholieren. De ontwikkeling naar meer digitaal onderwijs en meer onderwijs bij (stage)bedrijven zal dit in de toekomst mogelijk wijzigen. Ook het hoger onderwijs is essentieel voor het behoud van jongeren. Om kwalitatief goed onderwijs te kunnen bieden is samenwerking met instellingen binnen en buiten de provincie (inclusief België) en specialisatie op een aantal thema's noodzakelijk.

Acties om doelen te realiseren

Subdoel 1: Het creëren van een hoogstaand onderwijs- en onderzoeksaanbod in de hele onderwijs/onderzoekskolom van zowel reguliere opleidingen als nicheopleidingen, door verder te bouwen aan de Zeeuwse campus, een cyclische samenwerking van onderwijs- en onderzoeksinstituten.

Campus Zeeland is een samenwerkingsverband van bedrijven, kennis- en onderzoeksinstituten en overheden in Zeeland. Zij bundelen de krachten om te zorgen voor een sterke koppeling tussen onderwijs en bedrijfsleven. Dat moet de innovatiekracht van Zeeland vergroten en zorgen voor een toekomstbestendige economie waarin jonge, goed opgeleide mensen het bedrijfsleven versterken. Concreet werkt Campus Zeeland aan drie pijlers: Bèta Campus, Kennis & Innovatienetwerken en Onderwijs & Onderzoek. Deze drie pijlers staan niet op zich; samen vormen ze het Ecosysteem Campus Zeeland. Binnen campus is een nauwe verbintenis en betrokkenheid tussen de Zeeuwse kennis- en onderzoeksinstituten en door daarnaast samen te werken met o.a. Universiteit Wageningen, Universiteit Utrecht, Universiteit van Gent en de Technische Universiteit Eindhoven is de inzet vanuit de onderwijswereld geborgd. Binnen campus is een stuurgroep ingesteld om de strategie van Campus en de samenhang tussen de drie pijlers te bewaken. Het rijk ondersteunt deze aanpak via Wind in de Zeilen.

De Stuurgroep is geen eigenaar van die vraagstukken en instituten, maar probeert de eerstverantwoordelijken te stimuleren (regie, afstemming, verbinden, lobby, faciliteren) om de doelstellingen en ambities van Campus Zeeland te realiseren.

Actie 1.1. Ondersteunen kennisinstellingen in hun relaties met Nationale en Europese organisaties
Rolverdeling:

Triple (quadrupel) helix samenwerking onderwijs/onderzoeksinstituten, ondernemers, overheden en maatschappelijke organisaties (Campus Zeeland). Ieder vanuit de eigen verantwoordelijkheid en bevoegdheden, steeds in afstemming met en/of in betrokkenheid van andere partners triple helix:

- Eerste aanspreekpunt onderwijs: onderwijsinstellingen
- Eerste aanspreekpunt onderzoek: onderzoeks/onderwijsinstelling
- Eerste aanspreekpunt Campus ontwikkeling: gemeenten
- Eerste aanspreekpunt proces: Provincie/overheden
- Eerste aanspreekpunt financiering: overheden

Subdoel 2: Een intensieve samenwerking bereiken tussen onderwijs/bedrijfsleven/overheid (triple helix).

Aandachtspunten daarbij zijn:

- de onderwijs- en kennisinfrastructuur in Zeeland kwalitatief goed en betaalbaar te houden
- de innovaties in de Zeeuwse economie te stimuleren
- de leefbaarheid in Zeeland te behouden
- het bedrijfsleven de juiste mensen te leveren

Actie 2.1 Zorgen voor verbondenheid van de Bèta Campus met de bestaande bedrijven en onderwijs- en kennisinstellingen in de hele kolom in Zeeland en omliggende regio's en met de K&I-netwerken

Actie 2.2. Het versterken van de uitvoeringskracht van de K&I-netwerken

Actie 2.3. Het realiseren van de triple helix samenwerking op bestuurlijk en op uitvoeringsniveau, gericht op de versterking van de Zeeuwse Onderwijs/onderzoekinfrastructuur.

Rolverdeling:

Triple (quadrupel) helix samenwerking onderwijs/onderzoeksinstituten, ondernemers, overheden en maatschappelijke organisaties (Campus Zeeland). Ieder vanuit de eigen verantwoordelijkheid en bevoegdheden, steeds in afstemming met en/of in betrokkenheid van andere partners triple helix

- Eerste aanspreekpunt onderwijs: onderwijsinstellingen
- Eerste aanspreekpunt onderzoek: onderzoeks/onderwijsinstelling
- Eerste aanspreekpunt vraag bedrijfsleven: ondernemers/kennis & innovatienetwerken
- Eerste aanspreekpunt opgave overheid: overheden
- Eerste aanspreekpunt Campus-ontwikkeling: gemeenten

- Eerste aanspreekpunt proces: Provincie/overheden
- Eerste aanspreekpunt financiering: overheden Economic Board is strategische partner En verder:
  - Toeristisch ondernemend Zeeland draagt in het kader van het hospitality pact bij aan het verbeteren van de aansluiting tussen onderwijs en praktijk in de recreatiesector.
  - Erfgoed- en natuurorganisaties betrekken het onderwijs bij het uitdragen van hun kennis over Zeeland.
  - De instellingen voor voortgezet onderwijs zorgen voor de invulling van kennisontwikkeling en verspreiding door praktijkgericht onderzoek en het toekomstbestendig houden van het opleidingsportfolio, alsmede voor het uitvoeren van samenwerking met andere onderwijsinstellingen, bedrijfsleven en de overheid (triple helix).
  - Corona biedt naast uitdagingen voor het onderwijs ook kansen omdat onderwijs zich in de toekomst mogelijk meer gaat richten op digitale vormen.

Kansen en risico's bij de uitvoering

1. Doe meer met minder grond.

- Woningen(voor studenten/leerkrachten), onderwijs en voorzieningen kunnen geclusterd worden. Ook kan bestaand leegstaand vastgoed gebruikt worden, bijv. voor de living labs.
- Living labs kunnen bijdragen aan verduurzamen van de huidige woningvoorraad en bestaand vastgoed.
- Inbreiding/bundeling maakt kernen sterker en behoudt kwaliteit van het landelijk gebied, maar concurreert met ruimtevraag voor waterberging, energieopslag/opwekking. Dit vraagt om slim ruimtegebruik. De andere functies moeten duidelijk onderdeel zijn van ruimtelijke plannen. Gevaar is dat de markt hierbij geen integrale afweging maakt.

2. Werk samen en deel kosten en baten.

- Triple (of quadrupel) samenwerking, ieder vanuit eigen rol en verantwoordelijkheden (Campus Zeeland). Triple helix zorgt niet alleen voor verbinding op het gebied van onderwijs en onderzoek, maar ook op een breder vlak (zoals leefbaarheid).
- De vraag/urgentie van de onderliggende opgaven ligt vooral bij het bedrijfsleven (de maatschappelijke partners, leerlingen, ouders) en de onderwijsinstellingen wat betreft de inhoud van de opgave. Het antwoord ligt in de triple (quadrupel) helix samenwerking onderwijs/onderzoeksinstellingen, ondernemers, overheden en maatschappelijke organisaties (Campus Zeeland). Ieder is betrokken/draagt bij vanuit de eigen verantwoordelijkheid en bevoegdheden, steeds in afstemming met en/of in betrokkenheid van andere partners triple helix.
- Openbaar vervoer is belangrijk voor het onderwijs. Goed bereikbare basisscholen maken de provincie aantrekkelijker voor jonge gezinnen en voldoende werkgelegenheid in de nabijheid of goede verbindingen met grote werklocaties maken de provincie aantrekkelijk als woonlocatie voor de beroepsbevolking én is positief voor de werkgelegenheid. Goed bereikbaar middelbaar en hoger onderwijs helpt studenten om de keuze te maken voor Zeeland.

3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.

- Kinderen in de doorgaande leerlijn BO-VO-MBO-HO maken kennis met- en zijn goed op de hoogte van de kernkwaliteiten van Zeeland (het Zeeuwse DNA).
- Zeeland is, door het hoogstaande onderwijsaanbod van reguliere en niche-opleidingen, kennisklimaat, studentenhuysvesting, leefklimaat en door innovatieve, duurzame vervoersmogelijkheden aantrekkelijk voor Zeeuwse jongeren én jongeren van elders om te studeren, leven en werken. De ontgroening neemt hierdoor af en de samenleving wordt meer inclusief. Daarbij is de aanwezigheid van een goede onderwijs-onderzoeksinfrastructuur een van de medebepalende vestigingsfactoren voor nieuwe bedrijven

4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.

- De doelstelling draagt bij aan de volgende SDG's: kwaliteitsonderwijs door het maken van een kwaliteitsslag in het gehele Zeeuwse onderwijs, innovatie en infrastructuur door inzet van de triple helix en living labs, ongelijkheid verminderen door onderwijs zo aan te bieden dat inclusiviteit

wordt bereikt en duurzame steden en gemeenschappen wanneer de realisatie van een campus duurzaam gebeurt.

- Een duurzame onderwijs- en onderzoeksinfrastructuur levert een belangrijke bijdrage aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor jongeren en voor bedrijven uit Zeeland en van elders en levert daarbij een bijdrage aan een innovatieve Zeeuwse economie en belangrijke maatschappelijke vraagstukken.

5. Voorzieningen en evenementen

Doelstelling 2030

Bereikbaarheid en beschikbaarheid van (basis)voorzieningen en evenementen voor elke Zeeuw en toerist is gegarandeerd.

Het gaat erom dat iedereen, ongeacht leeftijd, opleidingsniveau, afkomst of vitaliteit, toegang heeft tot alle benodigde voorzieningen. Zeeland beschikt over een aantal bijzondere en zich onderscheidende kleinschalige top- en kwaliteitsvoorzieningen op het gebied van onderwijs, zorg en cultuur, die de regio extra aantrekkelijk maken om te blijven of zich van elders hier te vestigen. Voor specifieke voorzieningen die in Zeeland niet beschikbaar zijn, wordt samengewerkt met de grote steden in de omgeving. De bereikbaarheid van deze steden is optimaal gegarandeerd. Zeeland trekt meer toeristen dan ooit, die bijdragen aan het draagvlak voor voorzieningen.

In 2030 worden de aanvullende voorzieningen zoveel mogelijk op knooppunten geconcentreerd, die optimaal bereikbaar zijn gemaakt voor alle Zeeuwen. Veel heel kleine kernen zullen ook voor hun basisvoorzieningen hierop aangewezen zijn. Door 'slimme mobiliteit' is bereikbaarheid in 2030 vrijwel geen vraagstuk meer.

De evenementen in Zeeland worden afgestemd op de mogelijkheden van een gebied en passen bij omgeving en identiteit van Zeeland, zoals ook verwoord in Zeeland LandinZee. Het belang van het onderscheidende karakter van het evenement neemt toe naarmate omvang en uitstraling groter is. De evenementen vinden goed gespreid plaats, in tijd en in plaats, om de druk op de omgeving, omwonenden en zorg- en veiligheidsdiensten beter te verdelen. Bewoners zijn trots op de evenementen, voelen alsof deze ook een beetje 'van hen' zijn, bezoeken ze graag en nemen hun vrienden mee, ook van buiten provincie. De toerist boekt niet alleen om te ontspannen aan de kust, maar om die combinatie van rust en beleving. Organisatoren voelen zich erkend en ondersteund. Evenementen worden klimaatneutraal georganiseerd.

Subdoel 1: Iedereen, ongeacht leeftijd, opleidingsniveau, afkomst of vitaliteit, heeft toegang tot alle voorzieningen.

Subdoel 2: Zeeland beschikt over een aantal bijzondere en zich onderscheidende kleinschalige top- en kwaliteitsvoorzieningen op het gebied van onderwijs, zorg en cultuur, die de regio extra aantrekkelijk maken om te blijven of zich van elders hier te vestigen.

Subdoel 3: Evenementen zijn het duurzame uithangbord van de ultieme Zeeuwse beleving.

Indicator(en):

- Gemiddelde afstand in Zeeland tot kinderdagverblijf / basisschool / grote supermarkt (0,6 / 0,7 / 0,9 km in 2019 volgens statline.cbs.nl)
- Aantal bezoekers van evenementen in Zeeland (bron: PM)

Huidige situatie

Wat zijn voorzieningen?

In dit kader verstaan we onder voorzieningen het volgende: voorzieningen behoren tot de maatschappelijke infrastructuur. Het zijn de collectief georganiseerde voorwaarden die individuen en groepen mensen in staat stellen deel te nemen aan de samenleving en zich daarin te kunnen ontplooiën. Voorzieningen kunnen de vorm hebben van stenen gebouwen, diensten (door organisaties, bedrijven of overheden) en netwerken tussen mensen (digitaal en fysiek). Voorzieningen zijn – als het goed is – een antwoord op behoeften van mensen. Niet alleen voor de bewoners van een gebied, maar niet in de laatste plaats ook voor de toeristen die hier tijdelijk verblijven.

Voorzieningen zijn er in veel soorten en maten, maar grofweg kan een onderscheid worden gemaakt tussen **basisvoorzieningen, aanvullende voorzieningen en top- of kwaliteitsvoorzieningen.**

Onder basisvoorzieningen verstaan we essentiële zaken, zoals nutsvoorzieningen inclusief internet, levensmiddelen, detailhandel, eerstelijns gezondheidszorg, hulpdiensten en basisonderwijs, maar ook bijvoorbeeld een basisbibliotheek of bibliobus. De basisvoorzieningen kunnen veelal lokaal worden ingevuld en moeten voor iedereen beschikbaar en toegankelijk zijn. De gezamenlijke overheden en het kleinbedrijf spelen hierin een centrale rol. Basisvoorzieningen bevinden zich vaak in de nabijheid, bedienen in de regel een beperkt gebied en dragen direct bij aan de lokale leefbaarheid.

Aanvullende voorzieningen vragen een groter verzorgingsgebied, qua inwoners of qua oppervlakte en hebben dan ook een bovenlokale, regionale functie. Zij dragen bij aan een aantrekkelijke woonomgeving voor een groter gebied en zijn vooral van invloed op de keuze van mensen en bedrijven om zich ergens te (blijven) vestigen. Deze vormen de meerwaarde ten opzichte van andere locaties en zullen niet in iedere kern aanwezig zijn. Het gaat bijvoorbeeld om zwembaden, winkelcentra, meubelboulevards, tweedelijns gezondheidszorg, middelbaar (beroeps)onderwijs, culturele instellingen en evenementen. Regionale afstemming over deze voorzieningen is nodig om vraag en aanbod goed aan te laten sluiten, overheidsinvesteringen effectief in te zetten en ongewenste ruimtelijke en leefbaarheidseffecten te voorkomen. En niet in de laatste plaats om kwaliteit van goede voorzieningen te bereiken.

Bij de echte **top- en of kwaliteitsvoorzieningen** gaat het over voorzieningen die van bovenregionaal of (sub)nationaal belang zijn en effecten hebben die over gemeente en/of regiogrenzen heen gaan, zoals ziekenhuizen met specialisaties, top toeristische en culturele voorzieningen (musea en tentoonstellingsruimten, toeristische dagattracties, schouwburgen, theaters, bioscopen en festivals), hoger- en wetenschappelijk onderwijs met onderscheidende studierichtingen. De kwaliteit van deze topvoorzieningen is belangrijker dan de afstand of tijd die men moet afleggen om er te kunnen komen. Concreet als voorbeeld (niet uitputtend en discutabel) kunnen worden genoemd als 'top- of kwaliteitsvoorzieningen' in de Zeeuwse context: Neeltje Jans, Zeeuws Museum, Industrieel Museum, Watersnoodmuseum, Bevrijdingsmuseum, De Mythe, CineCity, het Scheldetheater, Zeeuwse Bibliotheek, UCR, HZ en grote evenementen zoals Concert at Sea, Kustmarathon Zeeland, Ride for the Roses, Nazomerfestival, Vleeshal, et cetera.

Zeeland heeft sinds jaren te maken met opschaling van organisaties op het gebied van zorg, onderwijs en dienstverlening. Veelal heeft dit te maken van het verdwijnen van de noodzakelijke massa om een bepaald aanbod nog exploitabel te houden. Bij de culturele voorzieningen is er minder sprake van opschaling, maar neemt ook hier de druk toe en lijkt een beweging naar verdere samenwerking en op termijn opschaling onafwendbaar.

Onderwijs

In het Zeeuwse onderwijs heeft de ingezette ontgroening van de bevolking de afgelopen jaren in het basisonderwijs geleid tot sluiting van veel scholen. Inmiddels is de afname zichtbaar in het voortgezet onderwijs.

Voor basisscholen is de grootste krimp voorbij, maar zet nog een aantal jaren door tot circa 2028. Op gemeentelijk niveau is er nadruk op schaalvergroting (kwaliteit onderwijs) en integrale huisvesting (IKC's). In heel Zeeland is het vinden van genoeg leerkrachten een grote uitdaging. Dit geldt ook voor docenten in het voortgezet onderwijs. In Zeeuws-Vlaanderen ondervindt men last van 'concurrentie van Belgische scholen'. Dit begint vanaf de kinderopvang. In het voortgezet onderwijs zet de leerlingendaling de komende jaren nog door. Gemiddeld wordt 13% daling van leerlingaantallen richting 2030 verwacht, met uitschieters richting 20% in Zeeuws-Vlaanderen, waar naast sterke krimp ook leerlingen 'weglekken' naar België en op Schouwen-Duiveland. Dit heeft landelijke aandacht (commissie Dijkgraaf) en het Rijk gaat hiervoor (tijdelijk) extra budget vrij maken. In verbindingen tussen onderwijs- en culturele voorzieningen liggen kansen om een kwaliteitsimpuls te bereiken die weglek over de grens kan beperken omdat via een verlengde schooldag wordt geïnvesteerd in een rijk opleidingsklimaat. De bereikbaarheid van schoollocaties in het algemeen, en van MBO-scholen in het bijzonder, is van invloed op de schoolkeuze van scholieren. De ontwikkeling naar meer digitaal onderwijs kan dit in de toekomst veranderen.

Zorg

Ook voor goede ziekenhuiszorg is het hebben van medische specialisaties steeds meer afhankelijk van grotere aantallen patiënten. Gelet op de relatief geringe Zeeuwse bevolking kan niet langer in alle specialisaties worden voorzien en blijft samenwerking binnen Zeeland en met andere ziekenhuisorganisaties buiten de regio noodzakelijk.

Toerisme in relatie tot voorzieningen

Toerisme draagt in sommige streken van onze provincie in belangrijke mate bij aan de leefbaarheid en instandhouding van voorzieningen, zelfs in de kleine kernen. Winkels, openbaar vervoer en publieke voorzieningen zijn er mede dankzij het draagvlak van het toerisme. Daar waar de toeristen niet komen, is bijvoorbeeld de supermarkt een voorziening die onder druk staat en daardoor mogelijk zal verdwijnen. Deze voorziening is dan enkel afhankelijk van de 'eigen' bewoners van een kern, die in

veel gevallen de mogelijkheid hebben (en er ook voor kiezen) met de auto de boodschappen elders te halen. Het zijn de oudere, minder mobiele bewoners, die bij het verdwijnen van de supermarkt in een kern of dorp in de problemen kunnen raken. Niet alleen verliezen ze de plek waar ze hun dagelijkse boodschappen halen, maar tegelijkertijd ook een plaats waar ze elkaar regelmatig ontmoeten. De supermarkt kan gezien worden als het symbool van het 'zelfvoorzienende dorp'. Het verdwijnen van deze voorziening (meestal als gevolg van schaalvergroting) wordt dan ook ervaren als een verdere aantasting van de leefbaarheid. Het verdwijnen van voorzieningen is daarmee niet alleen een 'logistiek vraagstuk', dat (deels) door de inzet van meer mobiliteit en internet voor kwetsbare bewoners kan worden ondervangen, maar kent vooral ook een sociale component.

Voorzieningen en vestigingsklimaat

De aanwezigheid van een bereikbaar en toegankelijk winkelbestand en zeker ook (basis)voorzieningen op gebied van onderwijs, zorg en cultuur dragen bij aan de leefbaarheid van een gebied voor mensen die daar wonen. Ook zorgt de aanwezigheid van voorzieningen ervoor dat de provincie aantrekkelijk is en blijft voor jongeren en nieuwe (jonge) gezinnen die zich hier van buiten de provincie willen vestigen. Onderscheidende (top)voorzieningen kunnen hierin een rol spelen. Gelet op het aanwezige en dreigende tekort aan arbeidskrachten in Zeeland is dit geen onbelangrijk aspect, in het kader van het economisch vestigingsklimaat. Van de jongeren geeft 90% aan in de stad te willen wonen. Dit is van belang in relatie tot het aanbod aan stedelijke voorzieningen. De leegstand van winkelpanden in Zeeland neemt toe (bron: Compendium voor de Leefomgeving, indicator Leegstand van winkels). Dit is onder andere een gevolg van afname van de verkoop via fysieke winkels. Leegstand in de hoofdwinkelstraten en dorpskernen moet zoveel mogelijk worden voorkomen, omdat dit een groot effect heeft op de aantrekkelijkheid van het hele gebied. In de bouwsteen Woningvoorraad is een actie opgenomen om leegstaande panden waar dat passend is, om te bouwen naar woonvormen waar behoefte aan is. Detailhandel in de kern van steden en dorpen draagt het meeste bij aan leefbaarheid. Detailhandel buiten de kern kan alleen als de winkels te groot zijn voor het reguliere winkelgebied of de producten te risicovol of volumineus (bijv. meubels) zijn.

Bereikbaarheid van voorzieningen

De bereikbaarheid van wonen, werk en recreatie in Zeeland is over het algemeen goed. Het gros van de mensen kan zich zelfstandig verplaatsen over een multimodaal netwerk met een betrouwbare reistijd. Verplaatsingen vinden veelal plaats met de auto. Het hoge autobezit geeft goede mogelijkheden tot zelfstandige mobiliteit. De primaire infrastructuur is bij incidenten kwetsbaar. Op het moment dat er iets op de A58 gebeurt staat alle verkeer van en naar Zeeland vast. Ook bij zomerdrukke ontstaat reistijdverlies. Het wordt drukker op de weg. Met name in de zomerperiode zal de intensiteit gaan toenemen. Naar verwachting zit de (met name de hoofd-)infrastructuur rond 2030 tegen haar capaciteitsgrenzen aan. Over het algemeen zijn door fysieke barrières de reisafstanden vrij groot. Centralisering van voorzieningen zorgt ervoor dat reisafstanden toenemen en de reisduur daarmee ook. Het kopen op afstand (internet) versterkt deze trend.

De groepen die wel belemmeringen ervaren in bereikbaarheid van voorzieningen zijn scholieren/studenten, mensen met een beperking en ouderen. Deze groepen zijn minder zelfstandig mobiel en daarom meer afhankelijk van fiets of openbaar- en doelgroepenvervoer. Door centralisering zijn niet alle voorzieningen aan te fietsen, maar daar staat tegenover dat met de elektrische fiets de acceptabele fietsafstand kan verdubbelen. Het busvervoer in Zeeland kent een teruglopend aantal gebruikers en de kosten voor het systeem nemen toe. Voor doelgroepenvervoer geldt dat het gebruik toeneemt, wat voor gemeenten leidt tot kostenstijging.

Evenementen

De afgelopen 25 jaar waren er grote ontwikkelingen in de evenementensector in Nederland: groei in aantal, omvang, aandacht die ze genereren, professionaliteit. Evenementen en festivals spelen in op de behoefte aan unieke belevingen, tijdelijke beschikbaarheid, meedoen. Ook in Zeeland zien we dat. Veel evenementen zijn ontstaan in de afgelopen 25 jaar. Vooral het laatste decennium zien we ook in Zeeland een sterke groei in omvang, deelname, en (media)aandacht. Die groei in omvang brengt eenzelfde soort zorgen mee als de groei van het toerisme, namelijk uitdagingen op het gebied van infrastructuur. De doorgangswegen en bruggen tussen de eilanden raken regelmatig overvol en leveren problemen op voor bewoners, bezoekers en zorg- en veiligheidsdiensten. Het aantal evenementen in Zeeland bedroeg in 2019 duizenden op jaarbasis, uiteenlopend van grotere meerdaagse festivals en sportevenementen tot een kleedjesmarkt. De omvang en impact verschilt en de evenementen zijn niet gelijkmatig verdeeld in tijd noch over het gebied. Het overgrote deel van

deze evenementen drijft op vrijwilligers, dat geldt overigens ook voor grote delen van de culturele sector. Het vrijwilligersbestand vergrijsst en het aantrekken van nieuwe aanwas blijkt lastig. Voor sommige evenementen kan het organiseren daardoor onwerkbaar worden.

Acties om doelen te realiseren

Subdoel 1: Iedereen, ongeacht leeftijd, opleidingsniveau, afkomst of vitaliteit, heeft toegang tot alle voorzieningen.

Actie 1.1a - De basisvoorzieningen moeten voor iedereen beschikbaar en bereikbaar zijn en worden daarom zoveel mogelijk lokaal ingevuld.

Zorgen voor essentiële zaken, zoals nutsvoorzieningen inclusief internet, levensmiddelen, detailhandel, eerstelijns gezondheidszorg, hulpdiensten en basisonderwijs, maar ook bijvoorbeeld een basisbibliotheek of bibliobus. De basisvoorzieningen kunnen veelal lokaal worden ingevuld en moeten voor iedereen beschikbaar en bereikbaar zijn.

Rolverdeling:

- Euregio Scheldemond faciliteert grensoverschrijdende afstemming van voorzieningen en ondersteunt initiatieven via Interregsubsidies.
- Het Rijk stelt landelijke kaders vast over toegang tot basisvoorzieningen en draagt financieel bij. De provincie stelt ruimtelijke kaders vast voor vestiging en behoud van voorzieningen in kernen, verzorgt openbaar vervoer en subsidieert een aantal openbare voorzieningen.
- De gemeenten maken gemeentelijk beleid en stellen kaders vast, adviseren publieke instellingen en ondernemers, richten openbare ruimte in, communiceren over beschikbaarheid van voorzieningen, vergunnen, verlenen subsidie aan voorzieningen en bieden zelf basisvoorzieningen en bijzonder vervoer aan.
- Inwoners en toeristen maken gebruik van voorzieningen en betalen daar voor. Ondernemers leveren commerciële voorzieningen aan inwoners en toeristen, maken gebruik van en dragen financieel bij aan voorzieningen.
- Woningcorporaties investeren in voorzieningen als onderdeel van woonprojecten. Zorginstellingen bieden lokaal kleinschalige en goed toegankelijke voorzieningen aan voor cliënten en omwonenden.
- Culturele organisaties brengen een breed en gevarieerd aanbod aan cultuuruitingen. Onderwijsinstellingen zorgen voor een divers aanbod aan basisonderwijs.
- Terreinbeheerders zorgen voor optimale toegankelijkheid van natuurgebieden voor bewoners en toeristen.

Actie 1.1b - Inwoners van kleine kernen waar de basisvoorzieningen niet beschikbaar zijn, kunnen deze voorzieningen bereiken door slimme mobiliteit en/of digitale ontsluiting. Dit valt samen met subdoel 2: Ontwikkelen en invoeren van een robuust en flexibel mobiliteitssysteem, slim en toegankelijk vervoer in het hoofdstuk Mobiliteit.

Actie 1.2 - Aanvullende voorzieningen zoveel mogelijk op knooppunten geconcentreerd, die optimaal bereikbaar zijn gemaakt voor alle Zeeuwen.

Aanvullende voorzieningen bieden een meerwaarde op basisvoorzieningen. Ze zijn niet in iedere kern aanwezig. Het gaat bijvoorbeeld om zwembaden, winkelcentra, tweedelijns gezondheidszorg, middelbaar onderwijs, culturele instellingen en evenementen.

Rolverdeling:

- Euregio Scheldemond faciliteert grensoverschrijdende afstemming voorzieningen en ondersteunt initiatieven via Interreg subsidie.
- Het Rijk zorgt voor bereikbaarheid via rijkswegen, stelt landelijke kaders vast over toegang tot voorzieningen en draagt financieel bij.
- De provincie stelt ruimtelijke kaders vast voor concentratie van voorzieningen (inclusief grootschalige en perifere detailhandel) op geschikte locaties, stemt openbaar vervoer af op de locaties en subsidieert een aantal regionale voorzieningen en evenementen.
- Het waterschap zorgt voor bereikbaarheid van voorzieningen via waterschapswegen.
- De gemeenten maken regionaal en gemeentelijk beleid en stellen kaders op, adviseren publieke instellingen en ondernemers, vergunnen, verlenen subsidie aan voorzieningen, verzorgen het gemeentelijk wegennet en bieden zelf voorzieningen en bijzonder vervoer aan.

- Ondernemers leveren commerciële voorzieningen aan inwoners en toeristen, maken gebruik van en dragen financieel bij aan voorzieningen.
- Zorginstellingen bieden goed toegankelijke centrale zorgvoorzieningen aan voor inwoners en toeristen.
  - Onderwijsinstellingen zorgen voor een divers aanbod aan voorzieningen voor middelbaar onderwijs.

Actie 1.3 - De toegang tot kwalitatief hoogwaardige topvoorzieningen binnen en buiten Zeeland verzekeren.

Bij de echte top- en of kwaliteitsvoorzieningen gaat het over voorzieningen die van bovenregionaal of (sub)nationaal belang zijn en effecten hebben die over gemeente en/of regiogrenzen heen gaan, zoals ziekenhuizen met specialisaties, top toeristische en culturele voorzieningen (musea, toeristische dagattracties, schouwburgen, theaters, bioscopen en festivals), hoger- en wetenschappelijk onderwijs met onderscheidende studierichtingen.

Rolverdeling:

- Euregio Scheldemond faciliteert grensoverschrijdende afstemming voorzieningen en ondersteunt initiatieven via Interreg subsidie.
- Het Rijk zorgt voor bereikbaarheid via spoor- en rijkswegen, stelt landelijke kaders vast en draagt financieel bij aan specifieke topvoorzieningen.
- De provincie stelt ruimtelijke kaders vast voor vestiging van voorzieningen op centrale locaties, stemt openbaar vervoer af op de locaties en subsidieert een aantal topvoorzieningen en onderscheidende evenementen.
- Het waterschap zorgt voor bereikbaarheid van voorzieningen via waterschapswegen. De gemeenten maken regionaal en gemeentelijk beleid en stellen kaders op, adviseren publieke instellingen en ondernemers, vergunnen, verlenen subsidie aan voorzieningen, verzorgen het gemeentelijk wegennet en dragen financieel bij aan topvoorzieningen.
- Ondernemers ontwikkelen en exploiteren commerciële topvoorzieningen.
- Zorginstellingen bieden goed toegankelijke specialistische zorg aan in samenwerking met (universitaire) ziekenhuizen buiten Zeeland.
- Onderwijsinstellingen zorgen voor een breed aanbod aan hoger onderwijs met specialisaties op de thema's voedsel, water en energie.

Actie 1.4 - Door 'slimme mobiliteit' de bereikbaarheid van voorzieningen verbeteren. Zie actie 2.2 bij 'Mobiliteit'

Subdoel 2: Zeeland beschikt over een aantal bijzondere en zich onderscheidende kleinschalige top- en kwaliteitsvoorzieningen op het gebied van onderwijs, zorg en cultuur, die de regio extra aantrekkelijk maken om te blijven of zich van elders te hier vestigen.

Actie 2.1 - Behoud en ontwikkeling onderscheidende top- en kwaliteitsvoorzieningen. Om de aantrekkelijkheid van Zeeland te vergroten is behoud, verbetering en uitbreiding van onderscheidende voorzieningen noodzakelijk.

Rolverdeling:

- Euregio Scheldemond ondersteunt de ontwikkeling van onderscheidende voorzieningen met grensoverschrijdende effecten.
- Het Rijk draagt via het compensatiepakket Marinierskazerne financieel bij aan topvoorzieningen op het gebied van veiligheid, onderwijs, onderzoek, bereikbaarheid en energie. Daarnaast investeert het Rijk ook in kwalitatieve hoogwaardig cultureel aanbod in Zeeland.

□

- De provincie en gemeenten ondersteunen realisatie van topvoorzieningen en onderscheidende evenementen met menskracht, lobby en financiële middelen.
- Ondernemers ontwikkelen en exploiteren commerciële topvoorzieningen.
- Zorginstellingen bieden goed toegankelijke specialistische zorg aan in samenwerking met (universitaire) ziekenhuizen buiten Zeeland.

Onderwijsinstellingen zorgen voor een breed aanbod aan hoger onderwijs met specialisaties op de thema's voedsel, water en energie.

Subdoel 3: Evenementen zijn het duurzame uithangbord van de ultieme Zeeuwse beleving.

Actie 3.1 - Realiseren van een Zeeland brede coördinatie van evenementen.

Samenwerking en coördinatie is noodzakelijk om de ambities voor evenementen te halen. Daar is een betere coördinatie voor nodig. Afhankelijk van omvang en impact van het evenement gaat de coördinatie van gemeentelijk naar regionaal naar Zeeuwsbreed. Binnen deze gewenste coördinatie worden evenementen op elkaar en op de belasting voor een gebied, kern, toegangswegen, vrijwilligers en hulpdiensten afgestemd.

Rolverdeling:

- Organisatoren van evenementen melden hun programmering bij het coördinatiepunt en vragen vergunning aan.
- Provincie, gemeenten en veiligheidsregio stemmen de planning van evenementen centraal af.

Actie 3.2 - Zorgen voor voldoende vrijwilligers om evenementen te organiseren.

Investeren in ondersteuning bij werven en inzet van vrijwilligers is noodzakelijk zodat een organisatie voldoende handen en voeten heeft om een evenement op het Zeeuwse kwaliteitsniveau te organiseren. **Rolverdeling:**

- Gemeenten ondersteunen evenementen bij de werving van vrijwilligers
- Evenementen verzorgen de werving van vrijwilligers en delen kennis over de aanpak

Actie 3.3 - Breder benutten van evenementen voor andere opgaven.

Met een gezamenlijke aanpak kunnen evenementen voor andere opgaven worden benut zoals het werven van arbeidskrachten, stedelijke aantrekkelijkheid/vestigingsklimaat, en toeristische promotie. Evenementen zorgen voor een directe aanleiding/actie voor mensen om Zeeland te bezoeken en koppelen een positieve beleving aan de regio.

Rolverdeling:

- Organisatoren benaderen ondernemers voor verbreding van de commerciële samenwerking.
- Provincie en gemeenten stemmen met organisatoren af over koppeling met bredere maatschappelijke doelen en leveren een financiële tegenprestatie via subsidieverlening.

Actie 3.4 - Evenementen meer laten bijdragen aan klimaat en energie

Om evenementen in het teken te laten staan van klimaat en duurzaamheid is aansluiting gevonden bij partners die zich bezighouden met energietransitie en klimaatadaptatie, met name voor kennis en expertise. Evenementen zijn steeds meer op zoek om de impact op klimaat en omgeving te verminderen. Men ondervindt wel drempels als het gaat om kennis over de mogelijkheden en ontwikkelingen en de kosten die er soms mee gemoeid zijn.

Rolverdeling:

- Gemeenten stemmen met organisatoren af over mogelijkheden voor verduurzaming van evenementen.

□

Kansen en risico's bij de uitvoering

1. Doe meer met minder grond.

- Bundeling van verschillende voorzieningen op één locatie maakt deze aantrekkelijker, beter bereikbaar per collectief vervoer, eenvoudiger te exploiteren en het bespaart ruimte.
- Digitalisering van voorzieningen vermindert de behoefte aan fysieke uitbreidingsruimte.
- Locaties en terreinen die tijdelijk geen invulling hebben, kunnen geschikt zijn voor evenementen.

2. Werk samen en deel kosten en baten.

Investerings in voorzieningen vallen samen met noodzakelijke aanpassingen voor klimaatadaptatie en energietransitie. Combinatie is nodig en kan zorgen voor lagere exploitatiekosten.

- Openbaar toegankelijk groen is een waardevolle voorziening in stedelijk gebied en draagt bij aan klimaatdoelen, woningwaarde, biodiversiteit en gezondheid.
- Benutting van evenementen is een onderdeel van marketing en promotie van Zeeland en kan een deel van de organisatiekosten dragen.

3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.

- Topvoorzieningen worden onderscheidend en aantrekkelijk als ze optimaal aansluiten op de Zeeuwse kernkwaliteiten.
- Binnen Zeeland zijn kernkwaliteiten niet gelijk verdeeld, daarom is het ook logisch dat er verschillen zijn in soort en schaal van voorzieningen.
- Evenementen zijn zeer geschikt om bijzondere Zeeuwse kwaliteiten in de schijnwerpers te zetten.

4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.

- De bereikbaarheid en toegankelijkheid van voorzieningen moet ook rekening houden met de mogelijkheden van toekomstige inwoners en toeristen.
- Voortgaande digitalisering en andere technologische innovaties zal de fysieke versie van een aantal voorzieningen overbodig en/of onbetaalbaar maken. Voor mensen die afhankelijk zijn van deze voorzieningen, moet de toegang tot de voorziening worden verzekerd.

6. Woningvoorraad

Doelstelling 2030

Een toekomstbestendige en CO2-neutrale woningvoorraad die in kwaliteit en kwantiteit aansluit op de vraag.

Door de geringe uitbreidingsbehoefte van de Zeeuwse woningvoorraad moet de focus van het woonbeleid meer en meer op de bestaande voorraad komen te liggen. De toekomstige woningvoorraad is namelijk voor het overgrote deel al gebouwd.

Subdoel 1: Toekomstbestendig maken van de bestaande woningvoorraad; CO2-neutraal en levensloopbestendig.

De grootste opgave ligt in de versterking van de bestaande woningvoorraad. Hoe maken we de bestaande woningvoorraad toekomstbestendig? Het gaat daarbij om de verduurzaming en het levensloopgeschikt maken van de woningvoorraad en daarmee samenhangend, het op peil houden van de leefbaarheid in wijken en dorpen. In delen van Zeeland gaat het daarnaast om het onttrekken van woningen die niet toekomstbestendig (te maken) zijn, vaak om ruimte te maken voor passende nieuwbouw. Voor het CO2-neutraal maken staat in de Zeeuwse Regionale energiestrategie als doel voor 2030 een verlaging van 34% van het energieverbruik van particuliere woningen t.o.v. 2017. Voor corporatiewoningen is regionaal geen tussentijds doel afgesproken. Landelijk hebben de corporaties als doelstelling dat al hun huurwoningen CO2-neutraal zijn in 2050. Het eerste ijkpunt op weg daarheen is 2021: dan hebben corporatiewoningen gemiddeld energielabel B. Waar mogelijk wordt circulair gewerkt bij aanpassingen.

Subdoel 2: Nieuwbouw passend bij de huidige en toekomstige behoefte en minimaal 50% circulair: focus op kwaliteit in woningtypen en locaties.

Bij nieuwbouw gaat het veel meer om kwaliteit en minder dan vroeger om kwantiteit. Het gaat om het toevoegen van de juiste woningen aan de voorraad op de juiste plekken, complementair aan de bestaande voorraad. Zo draagt nieuwbouw maximaal bij aan een toekomstige woningvoorraad die in kwaliteit en kwantiteit aansluit bij de vraag.

Subdoel 3: Inspelen op de behoefte aan specifieke segmenten op woningmarkt

Naast de behoefte aan 'reguliere woningen' wordt een behoefte gesignaleerd aan specifieke type woningen zoals flexwonen, huisvesting van internationale werknemers en passende woonvormen voor oudere huishoudens, al dan niet met zorgindicatie. Voor ouderen gaat het bijvoorbeeld om geclusterde woonvormen voor gelijkgestemden en woonvormen op het grensvlak van zelfstandig en intramuraal wonen. De behoefte aan specifieke segmenten op de woningmarkt kan worden gestimuleerd via hergebruik van bestaand vastgoed.

Indicatoren:

- Ontleend aan het Kwalitatief Woononderzoek Zeeland, uit 2019 (verder aangeduid als KWOZ 2019) en klimaatmonitor.nl
- Percentage woningen dat CO2-neutraal is
- Gemiddeld energieverbruik, geldige energielabels (2019: 67% groen (A, B of C), 33% D of lager volgens klimaatmonitor.nl).
- Het aantal gerenoveerde, gesloopte en nieuwe woningen
- Percentage aanpasbare woningen (www.zorgopdekaart.nl)
- Ontwikkeling percentage leegstand
- Ontwikkeling percentage 'overig gebruik' (niemand ingeschreven, wel in gebruik, bijvoorbeeld deeltijdwonen)
- Aantal woningen per soort en type afgezet tegen doelgroepontwikkeling (zie grafiek uit 2019 onder 'Huidige situatie')
- Door kennisontwikkeling zoals genoemd in subdoel 2 kunnen mogelijk aanvullende indicatoren benoemd worden. **Huidige situatie Kwalitatieve match**

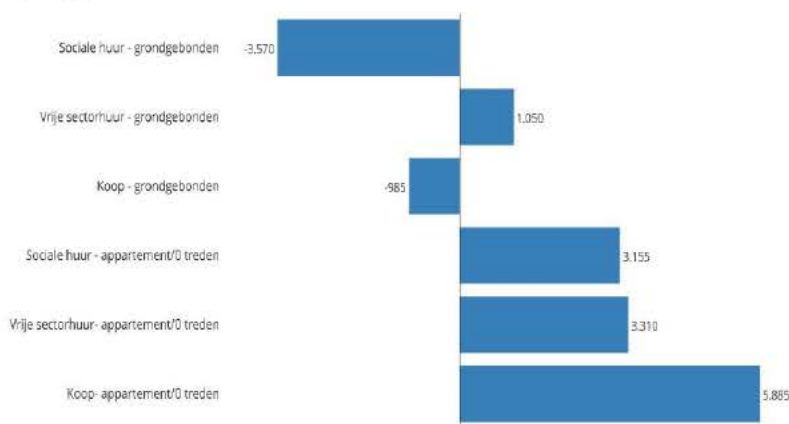

Uit het Kwalitatief Woononderzoek Zeeland (KWOZ, Stec Groep, 2019) volgt een aantal belangrijke conclusies over de woonopgaven in Zeeland: Huishoudensgroei op korte termijn met balans en krimp op middellange termijn, parallel zien we grote verschillen tussen en binnen regio's. Tot 2040 komen er in totaal nog circa 11.550 huishoudens bij in Zeeland. De huishoudensgroei zit primair in de 65- en 80plushuishoudens. Alleen op Tholen en de Bevelanden groeit de groep gezinnen –traditioneel de grote drijver van groei – de komende jaren nog.

Er ontstaat een overschot in het reguliere grondgebonden segment en juist een sterke behoefte aan nultredenwoningen. Voor ouderen is het soort huizen waar men woont vaak niet meer passend, maar doorstromen naar een passende woning wordt als erg lastig ervaren. Door de toename van met name alleenstaande 80+ huishoudens ontstaat een mismatch tussen de huidige woningvoorraad en de woningvoorraad die er op langere termijn zou moeten staan. De behoefte aan nultredenwoningen en beschutte woonzorgwoningen neemt fors toe. Bijna 20% van de voorraad is 'levensloopgeschikt', 60% van de woningen is geschikt te maken voor ouderen (bron: Kwalitatief Woononderzoek Zeeland 2019). In het kader van het Kwalitatief Woononderzoek Zeeland 2019 is de behoefte per type woning tot 2029 in beeld gebracht, zie de grafiek hieronder.

Behoefte per woningtype in Zeeland 2019-2029

Afgerond op vijftallen.

Samen met 1.000.000

Een deel van de oudere huishoudens wil - mits er passend aanbod is - doorstromen naar een nultredenwoning en de groep die interesse heeft in de vrijkomende reguliere grondgebonden woning wordt (in veel regio's) kleiner. Dit heeft gevolgen voor de bestaande voorraad. Een deel kan worden aangepast om beter aan te sluiten bij de toekomstige behoefte. Dit is echter niet overal mogelijk en wenselijk. Woningen waar op termijn naar verwachting overschotten van ontstaan (type, soort en prijsklasse) én die relatief minder courant zijn (lage energieprestatie, minder aantrekkelijke buurt, etc.), zijn het meest risicovol: de minst presterende woningen binnen deze voorraad hebben het hoogste risico op leegstand en achteruitgang. De woningmarktopgaven liggen dus voornamelijk in de bestaande voorraad. Daarbij geldt dat niets doen uiteindelijk meer geld kost dan het aanpakken van de bestaande voorraad.

Daarnaast worden bewoners kritischer over de gewenste woning en de daarbij horende woonomgeving. Hierdoor worden er steeds meer verschillende woningtypes op de markt gebracht in Nederland, zoals woonhoven voor gelijkgestemde ouderen ('knarrenhof'), tiny houses of kleine appartementen voor jongeren in een stedelijke omgeving. Er is ook vraag naar zogenaamde middenhuurwoningen in Zeeland. Dit type woning is nodig voor de doorstroming op de woningmarkt en voor het verbreden van de flexibele schil. Omdat de ontwikkeling van afwijkende woningtypen vaak

risicovoller is voor investeerders, wordt het nog niet vaak toegepast in Zeeland, terwijl de vraag er wel is.

Uitbreiding

De vraag naar extra woningen neemt nog toe in steden en in goed bereikbare kernen met voorzieningen. Daarbuiten is de vraag naar woningen wisselend. Bundeling van voorzieningen in combinatie met een goede bereikbaarheid daarvan is een gezamenlijke uitdaging. In regioverband maken gemeenten afspraken waar en hoeveel woningen er worden toegevoegd in de regionale woningmarkt afspraken. De behoeftering van de meest recente Provinciale bevolkings- en huishoudenprognose is daarvoor de basis. Afspraken over soorten woningen en woonmilieus worden nog niet in elke regio gemaakt. Er zijn in de meeste regio's meer dan voldoende woningbouwplannen om de uitbreidingsbehoefte op te vangen. Veel plannen zijn echter in het verleden gemaakt toen er een andere vraag en andere verwachtingen waren. De situatie ziet er op dit moment anders uit, waardoor plannen soms niet van de grond komen. Deze plancapaciteit dreigt, de totstandkoming van actuele plannen die beter aansluiten op de behoefte, te blokkeren.

Bouwen binnen het bestaand stedelijk gebied en zorgvuldig ruimtegebruik is voor iedere stedelijke ontwikkeling het uitgangspunt. De Ladder voor duurzame verstedelijking wordt daarom ook toegepast bij woningbouwprojecten. Op die manier beschermen we het landschap, de agrarische functie van het buitengebied, natuurwaarden en andere kwaliteiten die maken dat het in Zeeland goed wonen is. Het mes snijdt aan twee kanten, want in het stedelijk gebied verliezen steeds meer vormen van vastgoed hun functie, zoals maatschappelijk vastgoed, scholen, winkels, kerken en kantoren. Voor de dynamiek van het stedelijk gebied is het cruciaal dat woningen toegevoegd kunnen worden in of in plaats van deze gebouwen. Daarnaast is inbreiding interessant in grotere steden. Het kan de kwaliteit van de openbare ruimte verbeteren (beschut, levendig, sociaal veilig) en voor een rendabelere grondexploitatie zorgen. Hierbij is wel aandacht nodig voor maatregelen voor klimaatadaptatie, zoals stedelijk groen en waterberging. Er bevinden zich dan immers meer mensen en veel functies op een geringe bouwoppervlakte. In de groeiende stad kan inbreiding zorgen voor het sparen van groen en landschap, omdat de ruimte in de stad beter benut wordt en uitbreiding niet of minder noodzakelijk is.

Verduurzaming

De woningvoorraad staat aan de vooravond van een enorme verduurzamingsopgave. Bijna de helft (45%) van de woningen in Zeeland heeft label D of lager en 13% heeft label G. Het Zeeuws energieakkoord gaat uit van een energieneutrale particuliere woningvoorraad in 2045. Hierbij hoort ook de opgave 'Nederland van het gas af' en de transitievisies warmte die opgesteld moeten worden vanuit het concept Klimaatpakket. Grootchalige (na)isolatie en energiebesparing bij woningen, maatschappelijk vastgoed en bedrijfsgebouwen zal verder geregeld worden o.a. via de RES Zeeland en de gemeentelijke warmteplannen op wijkniveau. Zie hiervoor ook het onderdeel Energietransitie en duurzame energie.

Energieneutraal (duurzaam) (ver)bouwen is één, maar daarnaast dient de milieudruk omlaag gebracht te worden en mogen minder milieubelastende bouwmaterialen worden toegepast door circulair te bouwen. Hier speelt de toenemende schaarste van (grond)stoffen en materialen. 'Urban mining' is een ontwikkeling die daarop inspeelt door bij sloop materialen terug te winnen en grondstoffen uit afval te halen.

De eerste resultaten van circulaire projecten en samenwerkingen in de regio zijn al zichtbaar (o.a. circulair bouwen Emergis, onderzoeksproject Circulair Biobased Construction Industry, Kennis en Innovatienetwerk circulair bouwen).

Voorraadbeheer en sloop

Er worden jaarlijks nauwelijks particuliere woningen onttrokken aan de woningmarkt door sloop, functieverandering of samenvoeging. Doorgaan in dit tempo zou betekenen dat alle woningen nog zo'n 2000 jaar mee zouden moeten gaan. Elke extra woning zorgt uiteindelijk voor sloop van een woning elders. De rekening hiervan ligt (straks) bij de samenleving. Verevening van andere functies met extra woningbouw is daarom onwenselijk.

Bij woningcorporaties ligt het slooptempo hoger; corporatiewoningen worden gemiddeld na 100 jaar vervangen. Door overheidsmaatregelen hebben woningcorporaties echter minder te besteden aan de

uitvoering van het strategisch voorraadbeheer. De nieuwbouw, sloop en renovatie van woonblokken gaathierdoor op een lager tempo. Door het uitpanden van woningen door woningcorporaties is mogelijk versnipperd bezit ontstaan waardoor herstructurering, transformatie of renovatie ingewikkelder is geworden. Het stimuleren van corporaties tot 'inponden'(terugkopen van eerder verkocht bezit) kan helpen, bijvoorbeeld bij gebiedsgerichte aanpak.

Internationale werknemers en vergunninghouders

De groeiende economie en de afnemende beroepsbevolking zorgen voor een toename van internationale werknemers die hier tijdelijk komen wonen. Deze doelgroep is divers van aard en kent ook verschillende woonwensen, die niet altijd binnen de huidige woningvoorraad zijn te vervullen. De internationale werknemers die hier langer dan twee tot drie jaar blijven, stromen door naar reguliere woningen in onze dorpen en wijken. Voor kort en middellang verblijf bestaan in sommige regio's tekorten. Vooral de kwaliteit van de tijdelijke huisvesting laat te wensen over. Vaak moet men genoegen nemen met een te dure, brandgevaarlijke of illegale oplossing. Een bijzondere doelgroep zijn de vergunninghouders. Gemeenten hebben een wettelijke taak voor het huisvesten van asielzoekers die een verblijfsvergunning hebben. De provincie houdt hier toezicht op.

Deeltijdwonen

Deeltijdwonen is het bezit van tweede woningen van mensen die hun hoofdverblijf elders hebben en speelt vooral aan de kustgebieden. Een deeltijdwoning heeft altijd betrekking op een reguliere woning met een woonbestemming, maar kan in deeltijd gebruikt worden. De woning is permanent beschikbaar voor gebruik door de eigenaar en wordt niet recreatief verhuurd aan derden. De behoefte aan deeltijdwoningen is moeilijker te voorspellen dan woningen bedoeld voor permanente bewoning. De vraag naar deeltijdwoningen is afhankelijker van de economische ontwikkelingen dan de vraag naar wonen, omdat deeltijdwonen geen primaire levensbehoefte is maar een 'luxeproduct'. Deeltijdwoningen hebben wel een belangrijke link met de bestaande woningvoorraad, omdat door aan- of verkoop, de woningvoorraad wordt verkleind c.q. vergroot. Deeltijdwonen is een kans voor regio's waar door daling van het aantal huishoudens leegstand dreigt. Aan de andere kant vormt het een bedreiging voor de ervaren leefbaarheid van permanente bewoners en de betaalbaarheid van woningen. We willen de kansen die 'deeltijdwonen' biedt voor Zeeland graag benutten. De uitdaging is om de nadelen (leefbaarheid, betaalbaarheid) te beperken. Gemeenten kunnen een helder onderscheid maken in het gewenste gebruik via het bestemmingsplan (keuze tussen woon- of recreatiebestemming) en de gemeentelijke gebruiks- of huisvestingsverordening. Helderheid omtrent gebruiksmogelijkheden biedt de noodzakelijke duidelijkheid voor (toekomstige) eigenaren. Een adequate registratie en monitoring biedt bovendien de mogelijkheid om onttrekkingen aan de reguliere woningvoorraad voor deeltijdwonen ten goede te laten komen aan de 'ladderruimte' voor woningbouw. Bij het streven naar kwalitatief hoogwaardige, leefbare badplaatsen kan het toevoegen van woningen bestemd voor deeltijdwonen gewenst zijn. In de Omgevingsverordening wordt uiteengezet onder welke voorwaarden dit mogelijk wordt gemaakt.

Wonen in het landelijk gebied

Op het Zeeuwse platteland wordt de komende jaren een toename verwacht van het aantal agrarische ondernemers dat gaat stoppen door onder andere een gebrek aan opvolging. Dit leidt ertoe dat in het landelijk gebied veel agrarische bebouwing overbodig raakt en leeg komt te staan. Leegstand heeft nadelige gevolgen voor het aanzicht en gebruik van het landelijk gebied. De inschatting is dat de komende jaren een grote hoeveelheid vrijkomende agrarische bebouwing (VAB) ontstaat. Daarnaast is het belangrijk dat het landelijk gebied op bepaalde plaatsen versterkt wordt met bos en natuur in combinatie met landschapsversterking of -herstel (bijv. vanuit de structurele aanpak Stikstof). Om de kosten van het slopen van vrijkomende agrarische bebouwing en van natuurontwikkeling te dekken is in het verleden gekozen om op beperkte schaal woningbouw toe te staan in het landelijk gebied als kostendrager. Het toevoegen van woningen in het buitengebied (of: buiten bestaand stedelijk gebied) is daarom bij de volgende situaties mogelijk gemaakt:

- 'Rood-voor-rood': Het verbeteren of verplaatsen van bestaande bebouwing, zoals bestaande burger- of bedrijfswoningen. Ook is het mogelijk om cultuurhistorisch waardevolle agrarische bebouwing te verbouwen tot een of meer wooneenheden om de instandhouding ervan te waarborgen. Met het maken van een selectie van cultuurhistorisch waardevolle boerderijen heeft de provincie focus aangebracht op een beperkt aantal boerderijen.

- 'Ruimte-voor-Ruimte': Hierbij wordt het mogelijk gemaakt om de sloop van VAB's te bekostigen met een bouwrecht voor een woning in het landelijk gebied per 500 m² te slopen schuur of 0,5 ha glastuinbouw. Hiermee wordt beoogd verrommeling van het landelijk gebied tegen te gaan.
- 'Rood-voor-groen': Het gaat hierbij om het mogelijk maken van woningbouw in het landelijk gebied in de vorm van landgoederen/buitenplaatsen. Een maximale omvang van bebouwing is toegestaan mits er een landgoed wordt aangelegd met bepaalde landschapswaarden dat voor een groot deel openbaar toegankelijk is.

Bovenstaande regelingen zijn vastgelegd in de Omgevingsverordening. Er kunnen vraagtekens gezet worden bij de effectiviteit van deze regelingen om verrommeling van het landschap tegen te gaan, ook in relatie tot de neveneffecten op het landschap en de bestaande woningvoorraad. Het is daarom belangrijk de regelingen te evalueren en te heroverwegen. In Actie 4.B wordt hier verder op ingegaan.

Acties om doelen te realiseren

Subdoel 1: Toekomstbestendig maken van de bestaande woningvoorraad; CO2-neutraal en levensloopbestendig.

Actie 1.1 Stimuleren onderhoud, renovatie en sloop van koop- en huurwoningen

De huidige woningvoorraad van Zeeland staat er in 2050 voor het overgrote deel nog steeds. Onderhoud en renovatie van woningen is belangrijk om de woningvoorraad toekomstbestendig te maken en te houden. Er moet ingespeeld worden op de drie maatschappelijke opgaven: 'klimaat' (isoleren, fossielvrije energieopwekking), circulaire economie en 'demografische transitie' (levensloopbestendig, geschikt voor nieuwe doelgroepen, flexibeler woonvormen). Dit vraagt om bewustwording, begeleiding en stimulering van woningeigenaren, maar ook om een cultuuromslag in beleid en focus bij alle overheden.

Het is nodig om aan strategisch voorraadbeheer te doen, in nauwe samenwerking met woningcorporaties en marktpartijen. De focus moet liggen op de bestaande voorraad met oog voor nieuwe of afwijkende woonconcepten (patio, knarrenhofjes, wooncoöperaties), flexibel aanpasbare of verplaatsbare woningen. Lokale of particuliere initiatieven kunnen hierbij een aanjagende rol hebben. Om de verandering van de bevolkingssamenstelling en de energietransitie te accommoderen is in de particuliere sector een hoger sloop- en nieuwbouwtempo nodig, waarbij een koppeling tussen nieuwbouw en sloop wenselijk is. In het kader van het Nationaal Klimaatakkoord heeft elke corporatie een plan vastgesteld voor een CO₂-neutraalwoningbezit in 2050. Circulair en biobased bouwen zorgt voor besparing van energie en grondstoffen door hergebruik van materialen. Ontwikkelingen in de inzichten over verduurzaming van woningen worden gevolgd en meegenomen in deze actie.

Rolverdeling:

- Provincie Zeeland, verantwoordelijk voor heldere kaders, kennis, behoeftes en monitoring: kaderstellend richting regio's en gemeenten, stimulerend, verbindend en kennismakelaar
- Zeeuwse regio's, verantwoordelijk voor regionale afstemming en opstellen regionale woningmarktafspraken: kaderstellend naar de individuele gemeenten, verbindend, kennisdelend, regisserend en signalerend
- Zeeuwse gemeenten, verantwoordelijk voor aanpak bestaande woningvoorraad, uitvoering regionale woningmarktafspraken/uitvoeringsagenda, opstellen transitievisies warmte: kaderstellend naar de inwoners en ondernemers, uitvoerend, participierend en signalerend
- Zeeuwse woningcorporaties, verantwoordelijk voor strategisch voorraadbeheer sociale woningvoorraad en zoveel mogelijk toepassen van herbruikbare en/of demontabele materialen: samenwerkend, uitvoerend en signalerend.
- Rijksoverheid: kaderstellend richting lagere overheden en vastgoedeigenaren, meedenkend en stimulerend
- Economische Impuls Zeeland: stimulerend (duurzaamheid en innovatie marktpartijen)
- Particuliere woningeigenaren: uitvoerend

- Kadaster, CBS, adviesbureaus : kennisdelend
- Marktpartijen (ontwikkelaars en aannemers): kennisdelend, bijv. over hergebruik van materialen (in ontwerp en uitvoering) en uitvoerend
- Kennis en Innovatienetwerk circulair bouwen: kennisdelend

Actie 1.2 Gebiedsgerichte aanpak

De generieke aanpak voor heel Zeeland van de bestaande woningvoorraad biedt een antwoord op veel problemen. Duidelijk is echter dat sommige gebieden extra aandacht nodig hebben om te kunnen zorgen voor een toekomstbestendige woningvoorraad en goede leefomgeving. Het gaat hierbij om (delen van) binnensteden, wijken of dorpen waar een integrale gebiedsgerichte aanpak nodig is. Een gebiedsgerichte aanpak vraagt om de gebundelde inzet van instrumenten van verschillende partijen uit meerdere sectoren.

Rolverdeling:

- Zeeuwse gemeenten, verantwoordelijk voor aanpak bestaande woningvoorraad, uitvoering regionale woningmarktafspraken/uitvoeringsagenda: kaderstellend naar de inwoners en ondernemers , uitvoerend, participierend en signalerend
- Zeeuwse woningcorporaties, verantwoordelijk voor strategisch voorraadbeheer sociale woningvoorraad, mogelijk ook een rol in planvorming, voorbereiding en uitvoering bij particuliere woningen: samenwerkend, uitvoerend , signalerend en kennis leverend
- Provincie Zeeland: stimulerend, verbindend en kennismakelaar
- Marktpartijen (ontwikkelaars en aannemers): risiconemend en uitvoerend
- Rijksoverheid: meedenkend en stimulerend
- Economische Impuls Zeeland: stimulerend (duurzaamheid en innovatie marktpartijen)
- Particuliere woningeigenaren: meedenkend, uitvoerend en initiatiefnemend
- Veiligheidsregio en GGD Zeeland: meedenkend, participierend en uitvoerend

Subdoel 2: Nieuwbouw passend bij de huidige en toekomstige behoefte en minimaal 50% circulair: focus op kwaliteit in woningtypen en locaties.

Actie 2.1 Adaptief programmeren

Adaptief programmeren is nodig om te zorgen dat de nieuwbouw van woningen 100% raak is. Dit betekent nieuwbouw die zo goed mogelijk aansluit bij de gesignaleerde kwantitatieve en kwalitatieve langetermijnbehoefte en die niet alleen inspeelt op de korte termijnvraag. In veel regio's sluiten de huidige plannen nog niet optimaal aan bij de gesignaleerde behoefte en leidt een teveel aan woningen in plannen ertoe dat er niet of nauwelijks meer Ladderruimte is voor nieuwe, kwalitatief gewenste plannen. Dit is ongewenst.

Door de schaal van de Zeeuwse woningmarkten is programmering en afstemming op regioniveau onontbeerlijk. Door adaptief te programmeren wordt gezorgd dat plannen beter aansluiten bij de gesignaleerde behoefte en kwalitatief gewenste plannen niet worden geblokkeerd door de bestaande, verouderde plancapaciteit. Afhankelijk van de regio is het doel herprogrammeren en voorzienbaarheid creëren, plannen optimaliseren en flexibiliteit in de programmering inbouwen. Er is een duidelijke samenhang met acties 1.1 en 1.2; door (concrete plannen voor) woningonttrekkingen te realiseren wordt Ladderruimte gecreëerd. Zo kan het aanpakken van de bestaande voorraad ook bijdragen aan mogelijkheden voor een sterkere nieuwbouwprogrammering. Ontwikkelen van kennis van vraag en aanbod van de woningmarkt, juridische kennis en een goede monitoring zijn hierbij een randvoorwaarde. Deze kennis wordt in gezamenlijkheid ontwikkeld, zodat een gezamenlijke feitenbasis ontstaat.

Rolverdeling:

- Provincie Zeeland
  - Kennisverzamelen, maken en delen van woningmarktinformatie
  - Behoefteramingen voor kwantitatieve en kwalitatieve behoefte, samen met gemeenten en woningcorporaties.
  - Monitoring: Voortgang van demografische en volkshuisvestelijke ontwikkelingen toetsen aan beleid.

- Plannen van aanpak vaststellen voor aanpak overtollige plancapaciteit en creëren ruimte voor kwalitatief gewenste woningbouwplannen
- Ondersteuning gemeenten bij juridische onderbouwing
- Voorzienbaarheid creëren
- Gemeenten en woningcorporaties
  - Kennis delen aan andere partijen en voor monitoring
  - Monitoring van ontwikkelingen voor optimale beleidssturing
  - Medeopdrachtgever kwalitatieve behoefteeraming
  - Plannen van aanpak vaststellen voor aanpak overtollige plancapaciteit en creëren ruimte voor kwalitatief gewenste woningbouwplannen
  - Voorzienbaarheid creëren
  - Bestemmingen voor wonen schrappen of aanpassen
- Rijk ondersteunt gemeenten bij juridische onderbouwing
- Marktpartijen
  - delen kennis met andere partijen en voor monitoring
  - ontwikkelen en passen woningbouwplannen aan zodat die aansluiten bij de behoefte

Actie 2.2 Complementair bouwen van nieuwe woningen

In regioverband maken gemeenten afspraken waar en hoeveel woningen er worden toegevoegd in de regionale woningmarkt afspraken. De behoefteeraming van de meest recente Provinciale bevolkings- en huishoudenprognose en het KWOZ is daarvoor de basis. Per regio worden afspraken over soorten woningen en woonmilieus gemaakt. Ook hier geldt dat bij ontwerp en bouw moet worden ingespeeld op de drie maatschappelijke opgaven: 'klimaat' (isoleren, fossielvrije energieopwekking), circulaire economie en 'demografische transitie' (levensloopbestendig, geschikt voor nieuwe doelgroepen, flexibeler woonvormen).

Om maximale kwaliteit in nieuwbouwplannen te creëren, zetten we extra in op specifieke woningtypen en segmenten die zonder deze aandacht minder goed van de grond komen. Het gaat om segmenten waarvan we zonder ingrijpen oplopende tekorten zien. Primair betekent dit de realisatie van middenhuur en passende woonvormen voor ouderen: levensloopbestendig wonen en wonen met zorg. Vanuit deze actielijn stimuleren we deze segmenten. Concreet doen we dit door op regioniveau een bidboek middenhuur op te stellen om beleggers te verleiden te investeren in middenhuur in Zeeland. Daarnaast gaan we kennis importeren en een samenwerking opzetten met ontwikkelaars om meer en passende woningen voor ouderen van de grond te krijgen. Het gaat daarbij om passende woonvormen voor zowel zorgbehoevende- als ook voor niet zorgbehoevende ouderen, bijvoorbeeld geclusterde woonvormen. Deze actielijn draagt vanuit dit perspectief ook bij aan ambitie 3: innovatieve en flexibele woonvormen. Parallel werken regio's en gemeenten zelf aan een woon-zorgvisie. Vanuit de actielijn Complementair bouwen verkennen we hoe we op Zeeuws niveau hiervoor onderling kennis kunnen delen en waar mogelijk samen kunnen optrekken.

Rolverdeling:

- Gemeenten
  - Ontwikkelen woningbouw- en herstructureringsplannen
  - Opstellen gemeentelijk woonvisie
  - Begeleiden van aannemers/ontwikkelaars, woningcorporaties, particulieren/CPO en wooncoöperaties bij de uitvoer van woningbouwprojecten.
- Provincie
  - Stimuleren regionale afstemming van aantallen, woningtypes en locaties op behoefte per regio
  - Kaders stellen om regionale afstemming en prognose te borgen in verordening
- Woningcorporaties
  - Uitbrengen bod op gemeentelijke woonvisie: prestatieafspraken
  - Uitvoeren eigen strategisch voorraadbeheer, daarbij zoveel mogelijk gebruik makend van biobased, herbruikbare en/of demontabele materialen.
- Marktpartijen voeren woningbouw- en herstructureringsprojecten uit, daarbij zoveel mogelijk gebruik makend van biobased, herbruikbare en/of demontabele materialen. □ Kennis en Innovatienetwerk circulair bouwen deelt kennis

Subdoel 3: Inspelen op de behoefte aan specifieke segmenten op woningmarkt

Actie 3.1 Hergebruik lege panden voor wonen

Als gevolg van maatschappelijke ontwikkelingen zoals demografische transitie, schaalvergroting en de technologische transitie is de behoefte aan voorzieningen veranderd. Dit heeft gevolgen voor verschillende vastgoedsegmenten: op veel plekken is of dreigt er leegstand in detailhandel, monumentale gebouwen, kerken, scholen en kantoren. Leegstand werkt negatief op de economische aantrekkingskracht en leefbaarheid in binnensteden en kleine kernen. Door middel van transformatie kunnen deze bestaande panden – daar waar passend – worden ingezet om invulling te geven aan woonvormen waar behoefte aan is. Transformatie draagt bij aan het versterken van de leefbaarheid en (binnen)stedelijke woonmilieus. Bovendien lossen we hiermee problemen in andere vastgoedsegmenten op en leidt het maximaal benutten van bestaande locaties tot minder onnodig bouwen in het weiland. De markt ziet en pakt echter nog niet alle kansen die bestaande lege panden bieden. Dit vraagt om meer innovatie en creativiteit en onderzoek naar de wijze waarop leegstaand vastgoed optimaal kan worden benut voor de invulling van de woningmarkt opgave. Het gaat hierbij niet alleen om kansrijke vastgoedtypes en -locaties maar ook hoe te komen tot een soepel transformatieproces. Een provinciale subsidieregeling hergebruik leegstaande panden wordt ingezet om te komen tot de beste projecten op cruciale plekken.

Rolverdeling:

- Provincie Zeeland
  - Kennis verzamelen, maken en delen van woningmarkt informatie
  - Stimuleren met financiële instrumenten en stedelijk herverkavelen
- Gemeenten
  - Beleid, vergunningverlening en visievorming
  - Faciliteren met ontwikkelaars voor nieuwe invulling
- Marktpartijen
  - brengen eigendom in eventuele ruilcarroussels
  - uitvoering nieuwe invulling panden

Actie 3.2: Uitbouw flexibele schil

Er zijn diverse doelgroepen met een specifieke woningbehoefte. Doel van de ambitie is dan ook het gericht inzetten op innovatie om te komen tot nieuwe en flexibele woonvormen. Het gaat om specifieke segmenten (internationale werknemers, studenten, flexwonen, et cetera). Vanuit deze actielijn wordt toegewerkt naar een passende flexibele schil in de Zeeuwse gemeenten. Hiervoor is onderzoek nodig naar de behoefte aan flexwonen, onderzoek naar geschikte locaties en het opstarten van pilots opgeschikte locaties. De opgedane inzichten vormen de opmaat naar de uitbouw van de flexibele schil van de Zeeuwse woningvoorraad.

Rolverdeling:

- Provincie Zeeland, verantwoordelijk voor heldere kaders, kennis, behoefte ramingen en monitoring: kaderstellend richting regio's en gemeenten, stimulerend, verbindend en kennismakelaar
- Zeeuwse gemeenten, verantwoordelijk voor regionale afstemming en opstellen regionale woningmarkt afspraken: kaderstellend naar de individuele gemeenten, verbindend, kennisdelend, regisserend en signalerend
- Zeeuwse gemeenten, verantwoordelijk voor aanpak bestaande woningvoorraad, uitvoering regionale woningmarkt afspraken/uitvoeringsagenda, opstellen transitie visies warmte: kaderstellend naar de inwoners en ondernemers, uitvoerend, participierend en signalerend
- Zeeuwse woningcorporaties, verantwoordelijk voor huisvesting doelgroepen en waar mogelijk uitvoering van projecten voor flexwonen: samenwerkend, uitvoerend en signalerend.
- Rijksoverheid: kaderstellend richting lagere overheden en vastgoedeigenaren, meedenkend en stimulerend
- Marktpartijen (ontwikkelaars en aannemers): kennisdelend, bijv. over hergebruik van materialen (in ontwerp en uitvoering) en uitvoerend

Subdoel 4. Acties die bijdragen aan subdoelen 1 t/m 3

Actie 4.1: Regionale woningmarktafspraken

De vijf Zeeuwse regio's maken regionale woningmarktafspraken met de provincie Zeeland. De regionale woningmarktafspraken werken door in lokale woonvisies, uitvoeringsprogramma's en prestatieafspraken met de coöperaties. Bouwstenen die terugkomen in de regionale woningmarktafspraken zijn:

- De ontwikkeling van de kwantitatieve en kwalitatieve woningvraag voor een 10-jaarsperiode met een doorkijk naar de periode daarna. De provinciale prognose en het Kwalitatief Woononderzoek Zeeland zijn hierin richtinggevend. Afwijken hiervan kan mits onderbouwd en bij akkoord binnen de regio en provincie.
- Inzicht in de bestaande plancapaciteit met onderscheid naar planologisch harde plannen en zachte plannen. Daarnaast wordt inzicht gegeven in overige potentiële inbreidings- en transformatielocaties binnen het bestaand stedelijk gebied van steden en kernen.
- Effectenanalyse van de bestaande plancapaciteit in relatie tot de woningvoorraad en uitbreidingsbehoefte. Op regionaal niveau moet duidelijk zijn hoe de 100% match van vraag en aanbod wordt nagestreefd. Bij overprogrammering en/of overschotten in de bestaande voorraad is een aanpak nodig om effecten hiervan te mitigeren. De uitwerking kan lokaal plaatsvinden in Plannen van Aanpak.
- Keuzes en aanpak voor een toekomstbestendige woningvoorraad. Het gaat om het verbeteren (verduurzamen), aanpassen (levensloopbestendig maken) en onttrekken (slopen/samenvoegen) van woningen.
- Keuzes en aanpak voor kwalitatief complementaire nieuwbouw waarbij de volgende woonsegmenten minimaal terugkomen: middenhuur, levensloopbestendig en wonen met zorg.
- Keuzes en aanpak voor een flexibele schil. Duidelijk moet zijn hoe wordt ingezet op innovatieve en flexibele woonvormen in de betreffende regio.
- Een regionaal woningbouwprogramma waarbij de bovenstaande bouwstenen in onderlinge samenhang uitmonden in een aanpak voor strategische voorraadbeheer: welke plannen worden hard, welke (weer) zacht, en wat is de strategie voor de bestaande voorraad.

Regionale woningmarktafspraken vormen een randvoorwaarde voor het ontwikkelen van nieuwe woningbouwplannen en voor eventuele aanspraak op (financiële) regelingen die worden ontwikkeld in het kader van de Zeeuwse woonagenda.

Regionale woningmarktafspraken worden in ieder geval iedere 3 jaar te actualiseren zodra een nieuwe provinciale prognose beschikbaar is. Wanneer omstandigheden hier aanleiding toe geven kan worden besloten afspraken eerder te actualiseren. Monitoring gebeurt constant door gemeenten en provincie via het Dashboard Ladderruimte en de Monitor Bevolking en wonen.

De provincie zorgt voor borging van de noodzaak tot regionale afstemming en andere afspraken in de Omgevingsverordening Zeeland. Aan de hand van de woonagenda zal worden gekeken of en zo ja hoe herziening van de verordening nodig en nuttig is, om de ambities die in de woonagenda centraal staan beter te borgen.

Rolverdeling:

- Provincie
  - Samen met gemeenten opstellen en vaststellen van regionale woningmarktafspraken
  - Vanuit de Zeeuwse Woonagenda gemaakte afspraken en noodzaak tot regionale afstemming borgen in Provinciale Omgevingsverordening
    - Monitoren van regionale woningmarktafspraken.
- Gemeenten
  - In regionaal verband opstellen en vaststellen van regionale woningmarktafspraken
  - In regionaal verband uitvoering geven aan regionale woningmarktafspraken door onderling af te stemmen over woningmarktbeleid.

Actie 4.2: Evaluatie drie regelingen voor woningbouw in landelijk gebied om ruimtelijke kwaliteitsverbetering landelijk gebied te bekostigen.

Het toevoegen van woningbouw in het landelijk gebied is in het verleden mogelijk gemaakt om kosten te dragen die gepaard gaan met ruimtelijke kwaliteitsverbetering van het landelijk gebied. Het gaat

hierbij om de kosten voor het instandhouden van cultuurhistorische agrarische bebouwing, de kosten van het slopen van vrijkomende agrarische bebouwingen (VAB's) en de kosten van het versterken van het landschap door de aanleg van een (deels) openbaar toegankelijk landgoed. De effectiviteit van deze regelingen, in de vorm van ruimtelijke kwaliteitsverbetering staat ter discussie. De regeling stimuleert sloop van cultuurhistorisch waardevolle boerderijen. Ook de proportionaliteit van de verevening door middel van bouwrechten in relatie tot de daadwerkelijke kosten zijn niet altijd in verhouding, waardoor projecten soms onhaalbaar zijn of in andere gevallen (te) lucratief. Ook zijn er negatieve neveneffecten te benoemen in relatie tot de bestaande woningvoorraad. Het toevoegen van woningen in het landelijk gebied zorgt immers voor een toename van de herstructureringsopgave in het bestaand stedelijk gebied, een opgave waarvan gehoopt wordt dat de beperkte huishoudengroei die ons nog rest als kostendrager kan fungeren. De tijden dat woningbouw altijd gebruikt kan worden als kostendrager voor allerlei ruimtelijke problemen ligt dan ook achter ons. De grote aantallen VAB's die op de lange termijn verwacht worden kunnen bovendien zorgen voor verstening van het buitengebied en verdere inperking van het agrarisch gebruik van landbouwgrond. Verschillende gemeenten zijn om die redenen terughoudend in het toepassen van de Ruimte voor Ruimte regeling. Van de Rood-voor-Rood regeling lijkt eveneens te beperkt gebruik gemaakt te worden.

Met betrokken partijen worden de drie regelingen geëvalueerd. De centrale vraagstelling is hoe effectief deze regelingen zijn bij het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit van het landelijk gebied in relatie tot de neveneffecten op de functies in het landelijk- en bebouwd gebied. Dit moet leiden tot aanbevelingen voor beleid en eventueel aanpassing van de Omgevingsverordening. Hierbij is het belangrijk dat er mogelijkheden moeten blijven bestaan om knelgevallen in het landelijk gebied aan te pakken, zeker als het gaat om ondernemers die als gevolg van overheidsbeleid gedwongen worden de bedrijfsvoering te beëindigen.

Rolverdeling:

- De provincie onderzoekt als onderdeel van het uitvoeringsprogramma Landelijk Gebied 20212030 met betrokken partners of en hoe de regelingen moeten worden aangepast.

Kansen en risico's bij de uitvoering

1. Doe meer met minder grond.

- Benut de ruimte binnen het stedelijk gebied: bekijk nieuwbouwplannen kritisch, gebruik de ladder voor duurzame stedelijke ontwikkeling, maak gebruik van leegstaande/vrijkomende panden, bekijk de mogelijkheden van verdichting in het stedelijk gebied.

2. Werk samen en deel kosten en baten.

- Verbeter de samenwerking: maak in regioverband niet alleen afspraken over aantallen woningen, maar ook over soorten woningen, betaalbaarheid en woonmilieus.

3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.

- Ontwikkel woningbouwplannen die passen bij en meerwaarde bieden voor de locatie.

4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.

- Zorg ervoor dat het bouwproces én de woningen alleen toekomstbestendig, CO2-neutraal en zoveel mogelijk circulair.

7. Woonomgeving

Doelstelling 2030

Onze woonomgeving is veilig en klimaatadaptief, lokt gezond gedrag uit en draagt meer bij aan biodiversiteit.

Subdoel 1: Investeren in toekomstbestendige woongebieden op de goede plek

Subdoel 2: Stimuleren veiligheid, gezondheid, duurzaamheid, biodiversiteit en klimaatadaptiviteit door ruimtelijke ordening en -inrichting Indicatoren:

- Veilige woonomgeving (ervaren veiligheid in eigen kern/wijk 2017: 48,1% voelt zich altijd veilig volgens zeelandscan.nl)

Huidige situatie

De woonomgeving is het gebied dat in de directe omgeving van een woning ligt. De woonomgeving heeft invloed op de ervaren leefbaarheid. De herbestemmings- en herstructureringsopgave in het bebouwd gebied is fors. Dit biedt kansen voor het bereiken van de doelstellingen voor de woonomgeving. De verschillende elementen van de woonomgeving worden hieronder beschreven.

Voorzieningen

Door schaalvergroting en maatschappelijke ontwikkelingen staat de aanwezigheid en/of bereikbaarheid van voorzieningen onder druk, met name in dorpen en het buitengebied. Het draagvlak onder voorzieningen wordt bij een stabiele of afnemende bevolking kleiner. Naast het afnemende draagvlak zorgt de voortschrijdende schaalvergrotingstendens en de steeds kleiner wordende betekenis van het openbaar vervoer ervoor dat het voorzieningenniveau en daardoor de leefbaarheid onder druk staat.

Door de toename van het aantal ouderen in onze samenleving moet onze woonomgeving hierop aangepast worden. De bereikbaarheid tot voorzieningen is een potentieel knelpunt, maar ook vereenzaming en isolement is een toenemend probleem. Het ontbreekt vaak aan toegankelijke wandel/fietsroutes met mogelijkheid om te rusten en naar het toilet te gaan: hierdoor mijden ouderen vaak om naar buiten te gaan, zodat eenzaamheid een steeds groter probleem wordt.

Hittestress en vergroening

De huidige woonomgeving wordt als stenig ervaren. De klimaatverandering zorgt voor toenemende overlast als gevolg van hitte en wateroverlast. Door hogere temperaturen ontstaan 'hitte-eilanden' op plaatsen met weinig groen, water en schaduw. Hitte is met name een risico voor kwetsbare groepen. Door de toenemende verstening van onze tuinen en openbare ruimte wordt het risico op overstromingen groter. Niet alleen neemt de kans op toenemende temperaturen en wateroverlast toe, doordat de schadelijke stoffen tussen de gebouwen blijven hangen wordt de gezondheid en leefomgeving ook aangetast door luchtverontreiniging. Het gebrek aan groen zorgt voor een lage waardering van de buitenruimte. In droge perioden neemt de kans op brand in bermen, parken en natuurgebieden toe. Dat kan ook voor nabijgelegen woongebieden een risico vormen.

Ruimte voor verkeer versus kwaliteit van de woonomgeving

De huidige woonomgeving wordt als autogericht ervaren. Er is een vicieuze cirkel gaande, waarbij opstoppingen van autoverkeer worden opgelost door nog meer ruimte te geven aan autoverkeer, waardoor de straat nog onveilig en onaantrekkelijker wordt om te voet of fiets te gaan. Gezondheid en de kwaliteit van de woonomgeving staan hierdoor onder druk.

Milieufactoren

De kwaliteit van de woonomgeving wordt ook bepaald door de aan- of afwezigheid van overlast door geluid, stof, vervuilde lucht of bodemvervuiling. De overlast is in de afgelopen decennia voor de meeste bronnen sterk afgenomen door maatregelen aan de bron en zonering. Op sommige locaties is echter nog sprake van overschrijding van normen.

Een opkomende vorm van geluidhinder vormt laag frequent geluid (LFG), wat mogelijk in de toekomst meer aandacht gaat vragen. Op deze vorm van geluid is moeilijk vat te krijgen. Op dit moment zijn er nog geen wettelijke normen voor laagfrequent geluid. Wel zijn er diverse richtlijnen.

Een andere nieuwe milieufactor is elektromagnetische straling. In 2020 kennen we meerdere systemen voor mobiele communicatie (o.a. 4G, 5G), naast diverse andere toepassingen van draadloze communicatie. Deze draadloze communicatiesystemen veroorzaken stralingsbelasting voor mensen, dieren en natuur door elektromagnetische straling. De stralingsbelasting zal naar verwachting toenemen omdat voor elke gemeente een dekking van 98% het doel is. Een deel van de bevolking ervaart gezondheidsklachten door straling.

Veiligheid

Rondom en in het stedelijk gebied zijn er verschillende risicobronnen, zoals chemische bedrijven, opslag van gevaarlijke stoffen, aardgasleidingen en LPG-tankstations. Ook zijn er specifieke

Met opmerkingen [AB1]: Te veel gericht op 4 en 5G. Terwijl houtrook in veel wijken een probleem is en waarvan duidelijk is dat het de gezondheid negatief beïnvloed.

transportroutes voor gevaarlijke stoffen. Het aantal transporten met gevaarlijke stoffen over weg, water en spoor nemen toe. Door deze toename is de kans op incidenten groter. Ook kan door klimaatverandering het overstromingsrisico toenemen met daardoor mogelijk meer kans op incidenten bij deze risicobronnen. Daarnaast nemen het aantal woningen rond transportassen toe door o.a. binnenstedelijke inbreiding. Ook zijn er in het stedelijk gebied een groot aantal (zeer) kwetsbare objecten, zoals woningen, scholen, ziekenhuizen, tehuizen, hotels. Hoewel er momenteel geen saneringssituaties bestaan vanwege externe veiligheidsrisico's, kan er lokaal wel sprake zijn van een verhoogd groepsrisico. Met inwerkingtreding van de Omgevingswet zullen rond bedrijven met gevaarlijke stoffen die onder speciale wetgeving vallen, aandachtsgebieden berekend worden voor explosie- en brandgevaar en gevaar voor het vrijkomen van gevaarlijke gassen. Deze zogenaamde brand- en explosieaandachtsgebieden moeten in een aantal gevallen door gemeentes als brand- of explosievoorschriftengebied worden opgenomen in hun Omgevingsplan, of op een andere wijze kenbaar worden gemaakt. Voor voorschriftengebieden geldt dat bij nieuwbouw brand- en/of explosiewerende maatregelen moeten worden getroffen.

Natuur

Natuur is belangrijk voor mensen. Natuur zorgt voor minder stress en betere concentratie, zorgt voor meer bewegen en minder overgewicht en brengt mensen bij elkaar. De keerzijde van natuurbeleving is achteruitgang van de kwaliteit van de natuur door verstoring. Veel soorten zijn daarvoor gevoelig. Met de biodiversiteit gaat het in zijn algemeenheid slecht door klimaatverandering en onze manier van bouwen en bestraten. Goede voorzieningen, zoals het wandel- en fietsknooppuntennetwerk, toegankelijkheid van gebieden en een goede informatieverstrekking zijn belangrijk, zowel voor bezoekers als bewoners.

Water

Water in de nabijheid van de woonomgeving biedt naast waardeontwikkeling van vastgoed ook kansen voor ontwikkeling van natuur en groen. Daartegenover staan een aantal consequenties zoals de waterveiligheid van oevers (bereikbare oevers voor spelende kinderen), ontwikkeling van plaagdieren (muggen, ratten, e.d.) bij zomerse temperaturen. De beste waterberging zit wat dit betreft in de ondergrond door gebruik te maken van infiltratie waar dat mogelijk is. **Acties om doelen te realiseren**

Subdoel 1: Investeren in toekomstbestendige locaties op de goede plek

Actie 1.1: Bij herbestemming en herstructurering woonmilieus ontwikkelen waar tekort aan is De woningbouwopgave ligt voornamelijk in het bestaand stedelijk gebied. Hier kunnen woonmilieus ontwikkeld worden waar tekort aan is. Om dit mogelijk te maken is het principe van de ladder voor duurzame verstedelijking relevant. Pas als er geen andere goede mogelijkheden zijn, moeten we onze steden of dorpen uitbreiden. Het is nodig om te kiezen voor aantrekkelijke woonmilieus (compleet en passend bij de vraag) en daarbij te richten op inbreiding, herstructurering en transformatie.

Rolverdeling:

- Kaders stellen (bijv. gebiedsplannen), stimuleren (financieel) door gemeenten en provincie
- Verbinden (afstemming tussen partijen) door provincie
- Kennis delen door woningcorporaties, bouw- en adviesorganisaties, GGD, provincie, waterschap, dorpsraden, kadaster, North Sea Port (inpassing haveninfrastructuur in leefomgeving)
- Uitvoering door bouw- en adviesorganisaties, woningcorporaties, gemeenten en projectontwikkelaars.

Actie 1.2 In het stedelijk gebied investeren in de leefomgeving en sociale en fysieke veiligheid Voor de kwaliteit van de woonomgeving is de aanwezigheid of bereikbaarheid van voorzieningen essentieel. Bij herbestemming en herstructurering liggen kansen voor het versterken van onze dorpen en steden, voor het vergroten van draagvlak van onze voorzieningen en om een antwoord te hebben op onze mobiliteitsopgave. Door toekomstige slimme mobiliteitsconcepten kan de bereikbaarheid van voorzieningen sterk verbeterd worden. Ook kunnen deze mobiliteitsconcepten zorgen voor een afnemend ruimtegebruik voor verkeersdoeleinden in het bebouwd gebied. Dit biedt kansen voor verbetering van de ruimtelijke kwaliteit door toevoeging van stedelijk groen.

Rolverdeling:

- Gemeenten en provincie stellen kaders (bijv. gebiedsplannen) en stimuleren (financieel)
- Provincie en gemeenten zorgen voor afstemming tussen partijen
- Bouw- en adviesorganisaties, bewonersverenigingen, GGD, provincie, waterschap, veiligheidsregio, dorpsraden, kadaster en natuurbeheerorganisaties delen kennis.
- Burgerinitiatieven, bouw- en adviesorganisaties, woningcorporaties, gemeenten, natuurbeheerorganisaties, North Sea Port (inpassing haveninfrastructuur in leefomgeving) voeren projecten uit.

Subdoel 2: Stimuleren veiligheid, gezondheid, duurzaamheid, biodiversiteit en klimaatadaptiviteit door ruimtelijke ordening en -inrichting

Actie 2.1 Bij inrichting en ordening van de ruimte sturen op bundeling van functies voor het uitlokken van gezond gedrag, duurzaamheid en veiligheid

Herbestemming en herstructureringsopgaven bieden kansen om de omgeving zo in te richten dat de fysieke veiligheid wordt vergroot en gezond gedrag wordt bevorderd. De inrichting en ordening van onze ruimte kan zorgen voor voldoende afstand tussen (kwetsbare) bewoners en risicobronnen, goede vluchtroutes, bereikbaarheid voor hulpverleners, maar ook bijdragen aan zelfredzaamheid en gezond gedrag (bewegen, ontmoeten, ontspannen, eten). Dit vraagt om nabijheid van functies en het veilig en aantrekkelijk en uitnodigend maken van onze buitenruimte, ook voor ouderen en mensen met een beperking.

Bij de uitvoering van gebiedsontwikkelingen die in het kader van de transformatie van de woningvoorraad plaatsvinden zijn er kansen voor natuurinclusief bouwen, ontwerpen en beheren, het vergroenen op gebouw-, wijk-, dorps- of stadsniveau en het versterken van de verbinding tussen stedelijk en landelijk gebied. De aanwezigheid van groen heeft een positief effect op de mentale gesteldheid van mensen en draagt bepaalde vegetatie bij aan het zuiveren van de lucht (afvangen fijn stof). Gericht en goed investeren in uitnodigende beleefbare natuur in of dichtbij de woonomgeving biedt kansen te investeren in de gezondheid van mensen en geeft gelijktijdig de mogelijkheid te werken aan biodiversiteit. Inrichting en beheer van natuur buiten het natuurnetwerk draagt bij aan de biodiversiteit en aan een Zeeland waar kinderen in verbinding met natuur opgroeien en inwoners en recreanten toegang hebben tot beleefbare en rijke natuur, heel dichtbij.

Rolverdeling:

- Uitvoering (van de sturing) door gemeenten en provincie
- Kennis delen door gemeenten, waterschap, provincie, GGD, RUD, veiligheidsregio, bouw- en adviesorganisaties en organisaties voor erfgoed en archeologie
- Opleiden door onderwijsinstellingen

Actie 2.2 Rekening houden met natuurinclusief bouwen, energieopwekking en -opslag en voorkomen van wateroverlast en hittestress bij inrichting van onze ruimte

Dit betekent dat er voldoende ruimte moet zijn voor klimaatadaptatiemaatregelen in de (openbare) ruimte en rekening moet worden gehouden met het risico op bodemdaling.

Rolverdeling:

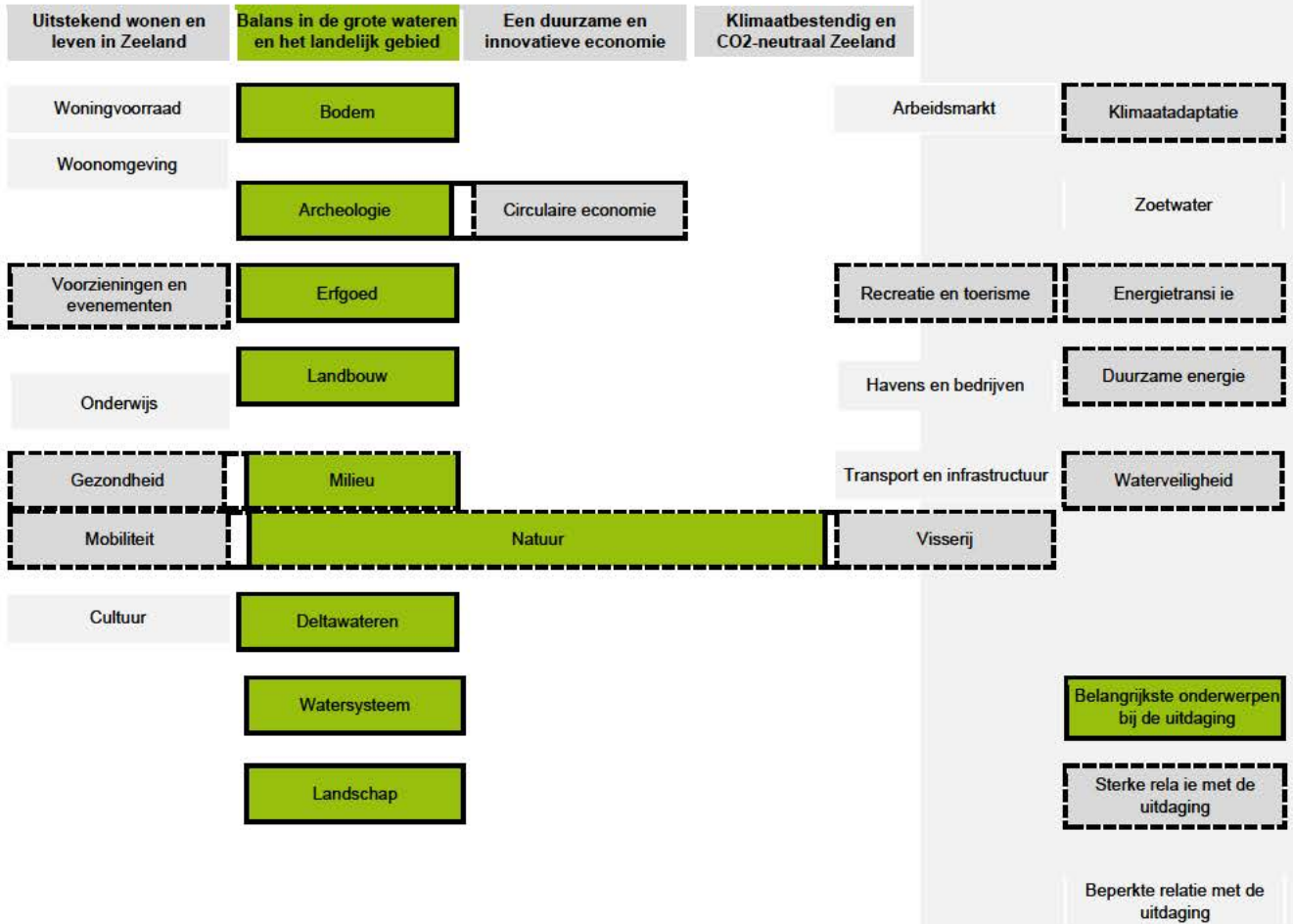
- Kaders stellen, vergunningverlening door gemeenten en provincie
- Uitvoeren (ontwerp, herinrichting, waterveiligheid) door bouw- en adviesorganisaties, woningcorporaties, gemeenten, Waterschap, Rijkswaterstaat
- Kennis delen door bouw- en adviesorganisaties, provincie, organisaties voor erfgoed en archeologie, Kadaster, Rijkswaterstaat, Waterschap, VRZ)
- Opleiden door onderwijsinstellingen

Kansen en risico's bij de uitvoering

1. Doe meer met minder grond.

- Bekijk de mogelijkheden van hoogbouw in steden. Combineer functies bijvoorbeeld door toevoeging van stedelijk groen. Dit is gunstig voor zowel gezondheid en ruimtelijke kwaliteit als hittestress, vasthouden van water, milieu en biodiversiteit.
2. Werk samen en deel kosten en baten.
- Betrek bij herbestemming, herstructurering en inrichting van gebieden alle partijen die in dat gebied doelen hebben en stem op elkaar af. Probeer win-win situaties te creëren.
3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.
- De Zeeuwse kernkwaliteiten hebben veel te bieden voor de kwaliteit van de woonomgeving. Maak daar gebruik van.
4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.
- Betrek bij herstructurering en herbestemming de prognoses om zo te voldoen aan de (toekomstige) vraag.

Bouwstenen van BALANS IN DE GROTE WATEREN EN HET LANDELIJK GEBIED

8. Archeologie

Doelstelling 2030

De inzet voor 2030 is het onderwerp archeologie breder te benaderen dan alleen het behouden van archeologische waarden zoals dat wettelijk is verankerd.

Archeologie is onderdeel van de brede noemer Cultureel erfgoed of Cultuurhistorie in brede zin. Onze ambitie is het archeologisch erfgoed te behouden, benutten, ontsluiten, beleefbaar en toegankelijk te maken. Daarnaast moeten wij vanuit de Omgevingswet de belangen van het archeologisch erfgoed afwegen in de fysieke leefomgeving; het gaat om archeologische monumenten, verwachtingswaarden,

gemeentelijke monumenten, maritiem erfgoed, verdronken dorpen, forten en linies, etc. Bewustwording bij inwoners en ondernemers en een goede samenwerking tussen overheden onderling en met andere partijen zijn nodig om het beste resultaat te halen.

Indicator:

PM

Subdoel 1: Archeologisch erfgoed wordt behouden en ontwikkeld, is bereikbaar en (digitaal) toegankelijk

Subdoel 2: Archeologisch erfgoed is uitgangspunt bij ruimtelijke ontwikkelingen

Subdoel 3: Archeologisch erfgoed wordt betrokken bij de (toeristische) promotie van Zeeland

Huidige situatie

In Zeeland werken alle overheden op het gebied van archeologie goed samen.

Wettelijke taken

Een aantal wettelijke taken wordt vaak gecombineerd opgepakt. Het provinciaal beleid volgt grotendeels het gemeentelijk beleid, maar heeft in bepaalde gevallen afwijkende vrijstellingsregels voor terreinen met een bekende archeologische waarde of terreinen met een bepaalde archeologische verwachting. De provincie stelt aanvullende eisen op de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) voor archeologisch onderzoek en rapportage. De Cultuurhistorische Hoofdstructuur dient als belangrijk instrument voor de archeologie actueel te worden gehouden, ook in relatie tot de Open Data functie.

Zeeuws Archeologisch Depot (ZAD)

De provincie is eigenaar van alle archeologische vondsten uit archeologisch onderzoek en houdt een depot voor archeologische vondsten en documentatie in stand. In het Zeeuws Archeologisch Depot worden vondsten en documentatie van archeologisch onderzoek in Zeeland bewaard. Er wordt komende jaren nog gewerkt aan de omzetting van de databasesystemen om tot een landelijke volledig digitale ontsluiting te komen voor wetenschappelijke en publieke doeleinden. Digitale documentatie wordt duurzaam bewaard door DANS (Data Archiving and Networked Services), Den Haag en ArcheoDepot. Daarnaast geeft het depot bruiklenen uit om het archeologisch erfgoed zichtbaar te maken.

Archeologie & Publiek

Zeeland heeft een rijke geschiedenis en een bijzonder bodemarchief. Archeologisch onderzoek werpt regelmatig nieuw licht op belangrijke aspecten van die Zeeuwse geschiedenis. Daarom is archeologie meer dan alleen bodemvondsten. De bodem zelf vertelt een groot deel van het verhaal van de ontwikkeling van Zeeland. Er was tot voor kort geen (samenhangend) beleid of initiatief om het archeologisch verhaal van Zeeland te vertellen. De Provincie Zeeland heeft de taak op zich genomen archeologisch erfgoed voor het grote publiek te ontsluiten. Door het ontbreken van een samenhangende publiekswerking is er momenteel een zeer beperkte benutting van archeologie in relatie tot de bewoners, toerisme en recreatie.

Wetenschap en kennis

Kennislacunes opvullen

In de Provinciale Onderzoeksagenda Archeologie Zeeland 2017-2024 (POAZ) zijn de elf belangrijkste kernthema's en zwaartepunten voor archeologisch onderzoek in de provincie Zeeland opgesteld. Van deze elf kernthema's zijn de meeste resultaten geboekt op het gebied van het verzamelen van basale harde gegevens en diachrone datasets, uitwerking oud archeologisch onderzoek, verdronken land en dorpen, onderzoek naar infrastructuur en verdedigingswerken in Zeeland.

Vrijwilligers in de archeologie

Vrijwilligers zijn o.a. verenigd in de AWN- Vereniging van vrijwilligers in de archeologie, Afdeling Zeeland. Op provinciaal niveau zijn leden actief bij diverse gemeenten, musea, Erfgoed Zeeland en in het depot. Het aantal actieve leden is beperkt, het ledenbestand is aan het vergrijzen en er is weinig jonge aanwas. Met name op gemeentelijk niveau zijn vrijwilligers in de archeologie actief.

Onderwijs: Hogescholen en Universiteiten

Provincie Zeeland onderhoudt contacten met universiteiten en onderzoekscentra om wetenschap en kennis in de provincie op peil te houden. Samenwerking wordt actief gezocht met Hogeschool Zeeland, Saxion Hogescholen, Roosevelt Academy/UCR, Reygersberch Stichting en Universiteit Gent om de wetenschappelijke kennis te bevorderen van alle archeologen en vrijwilligers in Zeeland.

Kennisbehoud in de regio

Binnen de provincie Zeeland is een beperkt aantal archeologen (en amateur archeologen) werkzaam. Het aantal deskundigen dat voorhanden is, is klein ten opzichte van de vele monumenten en erfgoed dat Zeeland rijk is. Ondanks regelmatig overleg is ook deze kennis versnipperd onder de partijen vanwege de verspreide aanwezigheid van actuele informatie, maar vooral door een gebrek aan (periodieke) synthetisering. Bij het verlaten van werkverbanden van professionals (natuurlijk verloop, beperking tot wettelijke taken) en verminderde inzet van amateurarcheologen gaat op alle bovengenoemde fronten kennis verloren.

Acties om doelen te realiseren

Subdoel 1 Archeologisch erfgoed wordt behouden en ontwikkeld, is bereikbaar en (digitaal) toegankelijk

Actie 1.1 Kennislacunes in de archeologie opvullen en publieksarcheologie stimuleren Rolverdeling:

- Provincie verleent subsidies in het kader van de POAZ en neemt archeologie op in het omgevingsbeleid
- Gemeenten nemen archeologie op in de omgevingsplannen, kunnen onderzoeksagenda's opstellen en hebben archeologen in dienst of huren archeologische adviseurs in bij commerciële bureaus of Erfgoed Zeeland om hun van advies en kennis te voorzien.

- Diverse archeologische bedrijven in Zeeland voeren onderzoek uit
- Erfgoed Zeeland en diverse andere partijen maken het erfgoed zichtbaar en toegankelijk
- Vrijwilligersorganisaties leveren bijdragen aan archeologisch onderzoek
- Het Rijk (de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed) adviseert over archeologie
- Het waterschap neemt archeologie mee in de beginfase van planontwikkelingen en voorafgaand aan de grondaankoop

Actie 1.2 Publieksparticipatie vergroten door het faciliteren van projecten Op

dit moment zijn vier projecten in beeld:

- Archeohotspots: plekken waar je kennis kan maken met archeologie. Je kan er binnenlopen en meehelpen met (de uitwerking van) archeologisch onderzoek. Zo kunnen bezoekers nu op sommige plekken materiaal uit opgravingen sorteren of mee helpen puzzelen met scherven uit bijvoorbeeld een beerput. De bezoekers komen letterlijk in contact met het verleden.
- Citizen Science projecten: Iedereen met interesse in het verleden kan mee helpen met de zoektocht naar resten uit het verleden. Door nieuwe meettechnieken zijn veel nieuwe archeologische resten voor het eerst zichtbaar geworden en iedereen kan mee werken aan de zoektocht. Via de computer kan op de hoogtekaart worden gezocht naar nog onbekende archeologische structuren. Dit gaat via een online platform en kan gewoon thuis in een vrij momentje worden gedaan.
- UNESCO GeoPark Schelde-Delta: Een nieuwe inventarisatie van de verdronken dorpen in Zeeland, Brabant en Vlaanderen werpt een nieuwe blik op de geschiedenis. Ook de relatie met klimaatadaptatie is zichtbaar en kan tastbaarder worden gemaakt. Contacten met de Nederlandse Onderwatersport Bond en de Landelijke Werkgroep Archeologie Onder Water werpen nieuw licht op de onderwaterwereld in de Zeeuwse wateren.
- Centrum voor Archeologie in Zeeland: een centraal gelegen, goed bereikbaar centrum waar wetenschap, educatie en beleving hand in hand gaan. Een dagje uit kan bijdragen aan een stukje van de wetenschappelijke puzzel. Het Huis is een huis voor leerlingen en studenten van elke leeftijd

Rolverdeling:

- De provincie faciliteert de projecten en draagt financieel bij
- Erfgoed Zeeland voert namens het Zeeuws Archeologisch Depot projecten uit en deelt kennis
- Vrijwilligers voeren een groot deel van de werkzaamheden uit
- Gemeenten ondersteunen projecten financieel

Actie 1.3 Verbeteren samenwerking wetenschappelijk onderzoek in Zeeland

Samenwerking tussen meerdere hogescholen en universiteiten om wetenschappelijk onderzoek in Zeeland naar een hoger niveau te tillen.

Rolverdeling:

- De provincie coördineert de samenwerking.
- Hogescholen en universiteit nemen deel.

Subdoel 2 Archeologisch erfgoed is uitgangspunt bij ruimtelijke ontwikkelingen

Actie 2.1 Aandacht voor archeologie bij visies en plannen

Het behoud van het archeologisch erfgoed staat onder druk door nieuwe ontwikkelingen als gevolg van bouwplannen, energietransitie, mobiliteitsplannen, ontwikkelingen in de landbouw, erosie, ontpoldering, en meer. Om het archeologisch erfgoed op het land en in het water tijdig in de plannen in te passen of aan te passen en te behouden dienen deze vanaf het begin bij ruimtelijke ontwikkelingen betrokken te worden zodat er een zorgvuldige afweging gemaakt wordt. Ook bij het opstellen van (gemeente overstijgende) gebiedsvisies en landschapsplannen is het betrekken van archeologie in de allereerste aanzet noodzakelijk.

Rolverdeling:

- Gemeenten, Rijk, Provincie en Waterschap betrekken archeologische waarden bij het maken van ruimtelijke plannen in het planvormingsproces en borgen de bescherming van de waarden.

Actie 2.2 Handhaving ten aanzien van de archeologie is volledig geborgd, niet alleen op papier maar ook in de praktijk. Rolverdeling:

- Gemeenten, Rijk, Provincie en Waterschap zorgen voor toezicht op en handhaving van bescherming van archeologische waarden op land en in het water.

Actie 2.3 4D-Ordening als leidend principe in de omgevingsvisie: ordening boven- en ondergrond, functiestapelning en tijdsfactor Rolverdeling:

- Gemeenten, Rijk, Provincie en Waterschap nemen boven- en ondergrondse waarden en erfgoed integraal mee bij het maken van ruimtelijke visies en plannen.

Subdoel 3 Archeologisch erfgoed wordt betrokken bij de (toeristische) promotie van Zeeland

Actie 3.1 Overheden bewust maken van kracht van het archeologisch erfgoed Rolverdeling:

- Toeristische sector: verkent en benut economische en ontwikkelingsmogelijkheden van archeologisch erfgoed als toeristisch product, zoals de verdrinken dorpen. □
Erfgoedsector: ontsluit erfgoedlocaties voor inwoners en toeristen.

Actie 3.2 Leerstoel Cultuurtoerisme installeren bij UCR

Uit onderzoek naar de kennisinfrastructuur en regionale ontwikkeling in Zeeland in 2019 blijkt dat het toevoegen van een leerstoel cultuurtoerisme een bijdrage kan leveren aan opbouw van de kennis over het vakgebied.

Rolverdeling:

- De provincie verkent de mogelijkheden voor een leerstoel cultuurtoerisme.

Actie 3.3 Vrijwilligers fungeren als ambassadeurs van het archeologisch erfgoed ook voor toeristische ontsluiting

Rolverdeling:

- Vrijwilligersorganisaties zetten zich in om kennis over erfgoed beschikbaar te stellen en over te dragen via bijvoorbeeld excursies, lezingen.
- Erfgoed Zeeland ondersteunt verschillende vrijwilligersorganisaties □ Toeristische organisaties benutten archeologisch erfgoed.

Kansen en risico's bij de uitvoering

1. Doe meer met minder grond.

- Intensivering van grondgebruik en toename van bebouwd gebied zorgen beide voor extra druk op het bodemarchief.
- De Basis Registratie Ondergrond (BRO) brengt de digitale ondergrond driedimensionaal in beeld. Dit maakt functiecombinaties inzichtelijker en voorkomt aantasting van archeologische waarden .

2. Werk samen en deel kosten en baten.

- Maatregelen die verdroging of verzilting van de bodem tegengaan, dragen ook bij aan het behoud van de archeologische resten die zich in de bodem bevinden.
- Activiteiten in de bodem voor de energietransitie kunnen archeologische waarden aantasten, kies daarom voor locaties met de kleinste risico's.
- Ontsluiting van archeologische kennis via innovatieve technieken als Virtual Reality en Augmented Reality heeft ook meerwaarde voor toerisme, inwoners en onderwijs.
- Bodemonderzoek met innovatieve onderzoeksmethoden als Ground Penetrating Radar, ElectroMagnetic Interference, LIDAR en drone-opnamen kunnen worden benut om archeologische resten op te sporen, maar ook voor onderzoek naar bodemkwaliteit en geschiktheid voor andere functies. Combinatie van onderzoek ligt voor de hand.

3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.

- Het Zeeuwse cultuurlandschap inclusief archeologie is een belangrijk deel van de Zeeuwse identiteit en het toeristisch product.
- 4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.
  - Door verandering van de bevolking vermindert de belangstelling voor het bodemarchief en gaat bestaande specifiek lokale kennis verloren. Jongeren en inwoners met een buitenlandse achtergrond hebben minder interesse in erfgoed.
  - Nieuwe bebouwing en installaties hebben een direct effect op archeologie, maar bij de sloop / verwijdering is er op termijn een tweede kans op beschadigen.
  - Archeologisch onderzoek/wetenschap draagt bij aan een bredere visie op de gedeelde internationale en multiculturele achtergrond van Zeeland.

9. Bodem

Doelstelling 2030

Een robuuste en schone bodem met een goede (fysische, chemische en biologische) bodemkwaliteit, die duurzaam wordt beheerd en zich kan lenen aan verscheidene grondgebruikers zonder uitgeput te worden.

Duurzaam bodemgebruik houdt in dat men de gebruiksmogelijkheden van de bodem voor alle belanghebbende sectoren kan benutten, zonder de bodem dermate aan te tasten of uit te putten dat de bodemkwaliteit achteruit gaat. Voor duurzaam beheer en verbetering van de bodemkwaliteit in de periode tot 2030 zijn met name kringlooplandbouw, energietransitie, milieu, klimaatverandering en regionale identiteit belangrijke ontwikkelingen. Wetgeving bevat regels voor de bescherming van de chemische bodemkwaliteit en vergunningplichten voor milieubelastende activiteiten.

Voor de landbouw moet er de komende jaren ingezet worden op het verbeteren van de bodemstructuur, het organische stofgehalte, bodembiodiversiteit en de algehele mineraalhuishouding in de bodem om de transitie naar kringlooplandbouw voor Zeeland in 2030 waar te maken. Er is nog veel onderzoek nodig naar de juiste manieren voor grondbewerking, mineraalhuishouding en het beheer van de bodem voor verschillende functies. Samen met agrarische (keten)partijen zet de Provincie in op kennisontwikkeling en innovatie op het gebied van duurzaam bodembeheer. Het beleid voor bodem in het landelijke gebied wordt uitgewerkt in het Uitvoeringsprogramma Landelijk Gebied.

Klimaatverandering vraagt eveneens om een verbetering van de bodemstructuur, zodat in tijden van langdurige droogte en hevige neerslag de bodem goed bewerkbaar blijft en water ook kan blijven infiltreren in de bodem, waardoor de bodem niet te veel uitdroogt bij langdurige droogte. In de Klimaatadaptatiestrategie Zeeland (zie ook Hoofdstuk 25 Klimaatadaptatie) wordt de provinciale visie op klimaatadaptatie uitgewerkt en wordt er ook een deel gewijd aan de omgang met bodem in het landelijk en bebouwd gebied.

Voor het behalen van de energiedoelen zullen bodemenergiesystemen meer worden benut, onder andere voor de seizoensgebonden opslag van warmte, en daarmee een koelend vermogen in de zomer en warmtelevering in de winter.

Het is belangrijk om de chemische bodemkwaliteit nauwlettend in de gaten te houden, in samenhang met het wettelijk kader. Naast mogelijke verontreinigingen door de industrie, landbouwpraktijken of luchtdeposities, kunnen er ook bij minder zorgvuldige aangelegde of beschadigde warmte/koude opslagsystemen (WKO) milieuvreemde stoffen in de bodem en/of het grondwater komen. Samen met de RUD Zeeland en het Waterschap ziet de Provincie erop toe dat de concentraties van aangetroffen (vloeistof)stoffen onder de landelijk toegestane normen komen en blijven. Vanwege het feit dat de bodem een fundamentele rol speelt als leverancier van ecosysteemdiensten, is het van belang dat er aandacht wordt besteed aan de bodemkwaliteit als prominente factor binnen de vele maatschappelijke transities. De bodem is immers een kwetsbaar geheel waarin veel functies en opgaven samenkomen.

De bodem herbergt op diverse plaatsen in de provincie een schat aan aardkundig erfgoed. Deze plaatsen zijn door de provincie Zeeland aangewezen als aardkundig waardevolle gebieden. Samen vertellen deze gebieden het verhaal van het natuurlijk ontstaan van Zeeland en bepalen mede de identiteit van Zeeland. In de komende jaren worden deze aardkundige waarden onder de aandacht gebracht voor toerisme, educatie, onderwijs en onderzoek. Dit zal voor een belangrijk deel vorm krijgen binnen het kader van het verkrijgen van het UNESCO Global Geopark keurmerk.

Indicatoren:

De indicatoren die bij de elementen zijn genoemd, zoals waterdoorlatendheid, zijn te meten of te monitoren (zie www.zeeuwsbodenvenster.nl)

Huidige situatie

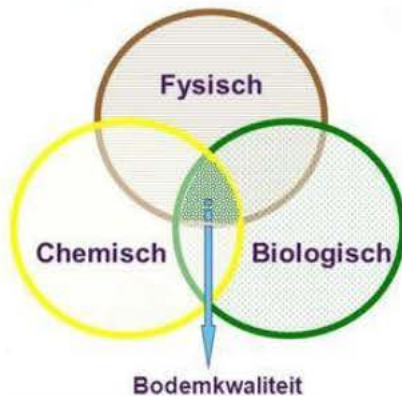
De toestand van de bodem

Er is een groeiend bewustzijn dat duurzaam bodembeheer een belangrijke voorwaarde is om diverse vormen van grondgebruik toe te kunnen passen binnen maatschappelijke opgaves. Met name de

agrarische sector is erg gevoelig voor de negatieve gevolgen bij een verslechtering van de bodemkwaliteit, maar ook de natuur, aardkundige en archeologische waarden gaan hierdoor achteruit. De bodemstructuur staat onder druk als gevolg van landbewerking, zetting, verslemping, verdichting, erosie, teruglopende biodiversiteit, klimaatverandering en een dreigende afname van het organisch stofgehalte. Dit heeft negatieve effecten voor o.a. het bodemleven, de mineraalhuishouding, de waterinfiltratiecapaciteit en het waterbufferend vermogen van de bodem. Weersextremen als gevolg van klimaatverandering hebben hierdoor extra impact op de omgeving. Door de agrarische sector worden wel meer nieuwe technieken ontwikkeld voor verbetering van de bodemstructuur en – vruchtbaarheid, en er wordt samen met belanghebbende grondgebruikers, zowel in het landelijk als het bebouwd gebied, ook meer ingezet op onderzoek, kennisontwikkeling en monitoring.

De bodemkwaliteit wordt uitgedrukt in 3 parameters:

- De fysische conditie
- De chemische conditie
- De biologische conditie

Bodems met een goede bodemkwaliteit bevatten de volgende elementen:

[Fysisch] Goede bodemstructuur => waterdoorlatend, bewerkbaar, doorworteling

[Chemisch] Goede bodemvruchtbaarheid => mineralen/organische stof

[Chemisch] Geen verontreiniging => geen gevaarlijke (vloei)stoffen

[Biologisch] Rijk bodemleven => graafgangen, mineralisatie, biodiversiteit

Voor de chemische bodemkwaliteit wordt er, naast de mineraalhuishouding voor bodemvruchtbaarheid, ook gekeken naar milieuverontreinigende stoffen in de bodem. In het landelijk gebied kunnen o.a. zeer zorgwekkende stoffen (ZZS) van de industrie (zoals PFAS, PFOS en GenX, die in de voedselketen terecht kunnen komen), oudere diffuse verontreinigingen (zoals DDT), en uitspoeling van nitraat en pesticiden van de landbouw aangetroffen worden. De ZZS'en en oudere diffuse verontreinigingen worden inzichtelijk gemaakt middels de gemeentelijke bodemkwaliteitskaarten (BKK's). In het bebouwd gebied zijn de oudere stads- en dorpskernen veelal vanuit de Middeleeuwen en Gouden Eeuw diffuus verontreinigd met o.a. zware metalen. Ook deze zijn inzichtelijk gemaakt via de gemeentelijke BKK's. De saneringen van spoedlocaties, de zogenaamde puntbronverontreinigingen, in het landelijk en bebouwd gebied zijn vrijwel afgerond. De resterende niet-spoedlocaties worden door initiatiefnemers aangepakt zodra er ruimtelijke ontwikkelingen gaan spelen op de locatie.

Door de transitie naar gebruik van duurzame energiebronnen (zoals WKO-systemen), de behoefte aan wateropslag in de bodem en toenemende bebouwing in het stedelijk gebied wordt ook een doelmatige ruimtelijke inrichting van de ondergrond een belangrijk aspect dat meegenomen moet worden bij nieuwe ontwikkelingen, opgaves en transities (3D- of zelfs 4D-ordening).

Naast het nut van de bodem voor grondgebruikers is ook de natuurlijke ontstaansgeschiedenis van het landschap te herleiden uit de bodem en diepere ondergrond. Gebieden met bijzondere aardkundige waarden zijn daarom op provinciaal, nationaal of internationaal niveau gewaardeerd en beschermd als aardkundig waardevolle gebieden. De pareltjes daarvan worden vanuit promotie oogpunt benoemd als aardkundig monument, en de wijze hoe daarmee om te gaan te gaan vanuit perspectief van behoud en versterking staat aangegeven in de Provinciale Verordening. Binnen het initiatief om te komen tot de UNESCO Global Geopark status voor de Schelde Delta staan deze aardkundig waardevolle gebieden samen met waardevolle landschappen, cultuurhistorie en natuur centraal op gebied van wetenschap, educatie, toerisme en recreatie.

Acties om doelen te realiseren

Actie 1 - Beheer en verbetering van de bodemkwaliteit voor (kringloop)landbouw, klimaatadaptatie, biodiversiteit, milieu en aardkundig erfgoed.

Vanuit verschillende doelstellingen kan een bijdrage worden geleverd aan de bodemkwaliteit. Bij de uitvoering van maatregelen moeten de kansen voor verbetering worden benut en risico's voor verslechtering worden aangepakt.

Rolverdeling:

- Provincie, waterschap en gemeenten stellen, binnen het wettelijk kader, regels en vergunningvoorschriften op, met als doel verontreiniging van bodem en grondwater te voorkomen. RUD Zeeland houdt toezicht op bodemsaneringen.
- Het waterschap beheert de kwaliteit van waterbodems.
- Agrarische ondernemers verbeteren de bodemkwaliteit door de bodemstructuur te verbeteren, de bodembiodiversiteit te stimuleren en koolstof vast te leggen, als onderdeel van de invoering van kringlooplandbouw. Ze worden hierin gesteund door overheden, Stichting Landschapsbeheer Zeeland en de Zeeuwse Milieufederatie.

Actie 2 – Aandacht voor bodemenergiesystemen

In (bebouwd) gebied buiten de grondwaterbeschermingsgebieden is voor doelmatig en duurzaam gebruik van de bodem en ondergrond gewenst om aandacht te hebben voor het onderwerp bodemenergiesystemen. Initiatiefnemers wordt verzocht bij de betreffende bevoegde gezagen te inventariseren hoe met dit onderwerp wordt omgegaan (wat betreft regelgeving en communicatie) en welke instrumenten het beste ingezet kunnen worden.

Rolverdeling:

- Provincie is bevoegd gezag over open bodemenergiesystemen.
- Gemeenten zijn bevoegd gezag over gesloten bodemenergiesystemen. Zij kunnen in hun omgevingsplan (aanvullende of afwijkende) regels opnemen voor bodemenergiesystemen en via maatwerk gebieden aanwijzen waarbinnen deze regels van kracht zijn.
- De RUD werkt samen met de bevoegde gezagen voor de vergunningverlening.
- Initiatiefnemers zoeken contact met het betreffende bevoegde gezag voor afstemming.

Actie 3 - Kennisdeling en –ontwikkeling

Voor effectief beheer, benutten van kansen en vermijden van aantasting van de bodem is goede informatie over de kwaliteit van de bodem nodig. Er wordt veel onderzoek gedaan en informatie verzameld. Het actief delen van kennis en aanvullen van ontbrekende informatie is een voorwaarde voor effectief beleid.

Rolverdeling:

- Provincie, waterschap en gemeenten stellen voorschriften en regels op over onderzoek voorafgaand aan activiteiten, om verontreiniging van bodem en grondwater te voorkomen.
- Rijk, provincie, waterschap, gemeenten, grondeigenaren en grondgebruikers delen informatie over toepassing van grond in en op de bodem via het Landelijk Meldpunt Bodemkwaliteit en de bodemkwaliteitskaart.
- AWN, terreinbeheerders, onderwijsinstellingen en kennisinstututen (o.a. kennisinstututen die partner zijn van het Geopark Schelde Delta) delen hun kennis over bodem en ondergrond.

- Provincie en gemeenten stimuleren onderzoek en pilots over duurzaam bodembeheer in Zeeland en zorgen voor kennisdoorwerking.

Kansen en risico's bij de uitvoering 1.

Doe meer met minder grond.

- Kwetsbaarheid van het bodemsysteem beperkt mogelijkheden voor aanleg van bodemwarmtesystemen.
- Verbetering bodemkwaliteit kan goed samengaan met kringlooplandbouw, klimaatadaptatie, toename biodiversiteit en landschapontwikkeling.
- Efficiënt toevoegen van nutriënten aan gewassen of landbouwbodems voorkomt uitspoeling van nutriënten naar het milieu.

2. Werk samen en deel kosten en baten.

- Aanpak tegen verdroging van de bodem draagt bij aan behoud van aardkundige en archeologische waarden.
- Vanuit klimaatadaptatie grondgebruik en teelten meer aanpassen aan de natuurlijke systemen, draagt bij aan duurzaam bodemgebruik.
- Door nauwe samenwerking tussen de provincie, gemeentes, agrarische ketenpartijen, terreinbeherende organisaties en andere belanghebbende partijen, kan nieuwe kennis snel gedeeld worden.

3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.

- Koppeling van archeologische en aardkundige waarden aan recreatieve producten en aan natuurwaarden.
- Gebruik de geologische kennis en aardkundige waarden om het hedendaagse landschap te begrijpen en om te leren hoe om te gaan met een veranderend landschap. Onder de vlag van het Geopark kan hier ook meer wetenschappelijk onderzoek naar gedaan worden.

4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.

- Bodemvruchtbaarheid op peil houden met hoogwaardige meststoffen uit de omgeving voorkomt afwenteling.
- Inzet op duurzaamheid van bodemgebruik, zal leiden tot langer gebruik kunnen maken van de bodem door diverse grondgebruikers voor verschillende functies.

10. Deltawateren

Doelstelling 2030

Realiseren van een veilige, economisch aantrekkelijke en ecologisch gezonde delta.

In 2030 is helder wat het samenhangende toekomstperspectief is voor Zeeland tot 2100 en verder en hoe we Zeeland daarop kunnen voorbereiden. Via het nationale Kennisprogramma Zeespiegelstijging is duidelijk geworden welke belangrijke keuzemomenten (knikpunten) er bestaan in de verschillende deltaxwateren en hoe hiermee omgegaan kan worden. De betekenis voor de verschillende gebruiksfuncties afzonderlijk en in samenhang is duidelijk waardoor beter ingespeeld kan worden op de toekomstige veranderingen.

Per Deltawater is de hoofddoelstelling uitgewerkt in een onderscheidend ontwikkelperspectief.

Subdoel 1 - Verbetering van het ecologisch systeem van de deltaxwateren

Subdoel 2 - Ontwikkelen herijkte voorkeursstrategie/toekomstperspectief Zuidwestelijke Delta

Subdoel 3 - Onderscheidend ontwikkelperspectief per deltaxwater op basis waarvan

ruimtegebruik van de wateren en de randen wordt ingevuld

Subdoel 4 - Uitvoeren

Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta

Indicatoren:

- Een herijkte voorkeursstrategie voor de Zuidwestelijke Delta (na 2026)
- Samenhangende integrale ontwikkelperspectieven per deltaxwater
- Mate waarin de Deltawateren voldoen aan de wettelijke normen (KRW, waterwet, Natura 2000)

Huidige situatie

De deltawateren zijn nationaal en internationaal bijzonder gewaardeerde gebieden vanwege de natuurwaarden, recreatiemogelijkheden, beroepsvaart en (schelpdier)visserij. Het gebied ligt op het kruispunt van twee internationale natuurcorridors: de oost-westroute in de vismigratie en de noordzuidroute van de vogeltrek. In de Delta werken we op regionaal, nationaal en internationale schaal samen aan een ecologisch gezonde, veilige en economisch aantrekkelijke delta.

Een ecologisch gezond watersysteem vormt de basis voor het gebruik van de deltawateren. Vanuit (programmatische) kaders zoals PAGW (Programmatische Aanpak Grote Wateren), Natura 2000 en Kaderrichtlijn Water (KRW) wordt structureel gewerkt aan het functioneel herstel en behoud van de ecologische kwaliteit van de deltawateren.

Voor een veilige Delta vormen klimaatverandering en zeespiegelstijging onzekere ontwikkelingen. De gevolgen hiervan verschillen per deelsysteem. Er is nog voldoende tijd om nieuw beleid voor te bereiden voor een onzekere toekomst na 2050 en verder. Met het kennisprogramma zeespiegelstijging wordt hierop geanticipeerd. De voorkeursstrategie wordt op basis hiervan herijkt. Ook de wettelijke beoordeling van primaire waterkeringen door Rijkswaterstaat en het waterschap Scheldestromen en uitvoering van het Hoogwaterbeschermingsprogramma zijn van belang voor een veilige delta.

De inzichten vanuit het kennisprogramma zeespiegelstijging zijn nodig voordat keuzes gemaakt kunnen worden over eventuele koerswijzingen. Daarbij zullen ook de mogelijke consequenties voor korte termijn besluiten, bijvoorbeeld ten aanzien van Natura2000-beheerplannen, voorwaarden aan buitendijkse bebouwingen of ruimtelijke reserveringen, worden betrokken.

In het verleden kende elk van de afzonderlijke Deltawateren een eigen profiel op basis waarvan het onderscheidende karakter per water kon worden behouden en versterkt en het ruimtegebruik op en langs de randen van de wateren nader werd ingevuld. In de komende jaren willen we op basis hiervan per Deltawater komen tot onderscheidende ontwikkelingsperspectieven, die het uitgangspunt vormen voor het realiseren van (meer) balans in de grote wateren. Hiermee geven we invulling aan een economisch vitale Delta doordat het (ruimte)gebruik (o.a. natuur, visserij, scheepvaart, recreatie etc.) van wateren en randen wordt gezien vanuit een samenhangend integraal perspectief. Daarmee vormen de ontwikkelingsperspectieven per Deltawater een belangrijke basis om vanuit de eigenheid van het gebied te komen tot een blijvend evenwicht tussen ontwikkeling in gebruik en eventueel noodzakelijke aanpassingen op grond van de (herijkte) voorkeursstrategie.

Voor het opstellen van de ontwikkelperspectieven per Deltawater hanteert de provincie maatwerk. De komende tijd zullen op basis van oorspronkelijke profielen, bestaande en/of lopende gebiedstrajecten de perspectieven worden geformuleerd. Aanvullend zal worden verkend of er per Deltawater aanleiding is om verder te gaan en als provincie(s) een nieuwe gebiedsuitwerking te starten. Op basis van een dergelijk gebiedstraject of –uitwerking kunnen de ontwikkelperspectieven zo nodig worden bijgesteld. In de 'natte' Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta 2050 (verwijzing naar link) geven Rijk en regio samen en samenhangend invulling aan de centrale doelstelling voor de Zuidwestelijke Delta; een klimaat bestendig veilige, ecologisch veerkrachtige en economisch vitale delta. De Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta 2050 is tot stand gekomen in co-creatie met regionale overheden, bedrijven en andere belanghebbenden. Het uiteindelijke resultaat is een integraal langetermijnperspectief 2050 voor de ontwikkeling van de Zuidwestelijke Delta, een kennis- en innovatieprogramma en een oriënterende uitvoeringsagenda 2030. De agenda is eind 2020 vastgesteld en bevat vijf handelingsperspectieven voor de toekomstige ontwikkeling van de Zuidwestelijke Delta. Het betreft: Sterke en aantrekkelijke kust, Dynamische dijkzones, Vitaal polder- en krekenslandschap, Rijke platen, slikken en schorren en, Gezonde en verbonden zeeamen. Deze handelingsperspectieven worden betrokken bij de verdere uitwerking per deelgebied.

Grevelingen

Het meer kampt, nadat het getij wegviel, met een gestaag toenemende zuurstofloosheid, die zich vanuit de diepe delen opbouwt naar de ondiepere delen van het meer. Dit heeft vooral negatieve gevolgen voor de ecologische kwaliteit (bijvoorbeeld 'dode' bodems), de regionale economie (schelpdiersector, recreatie en toerisme) en het woon- en leefmilieu.

Met het project Getij Grevelingen wordt toegewerkt naar een klimaatrobuuste oplossing van deze problematiek. Door de aanleg van een (afsluitbaar) doorlaatmiddel in de Brouwersdam wordt 'beperkt' getij, en daarmee zuurstofrijk water teruggebracht op de Grevelingen. Dat biedt ook perspectieven voor een getijdencentrale.

Het strategisch ontwikkelplan Grevelingen dat door het bestuurlijk overleg Grevelingen is opgesteld geeft de ambities op hoofdlijnen aan voor recreatie, natuur en visserij en de speerpunten voor het gebied. (link naar ontwikkelplan). De komende 10 jaren zal het gebied zich verder ontwikkelen als een toonaangevend natuur- en recreatiegebied waar sprake is van een evenwichtige samenhang tussen natuur en gebruik (recreatie en visserij).

Het opstellen van een omvattende strategische gebiedsvisie voor de lange termijn kan op termijn nodig blijken te zijn.

Volkerak-Zoommeer

Door de Deltawerken is het Volkerak-Zoommeer (VZM) getransformeerd van een dynamisch zout systeem met getij in een stagnant meer dat is verzoet door de voeding met (uitsluitend nog) water uit het Hollandsch Diep en de Brabantse beken. Daardoor heeft de karakteristieke deltanatuur deels plaatsgemaakt voor soorten en habitats die meer gebaat zijn bij zoete, stagnante omstandigheden. Door het wegvallen van het getij en de verzoeting is het meer kwetsbaar geworden voor nutriëntenproblematiek. Met name blauwalgen kunnen in de zomerperiode voor overlast zorgen voor het lokale woon- en leefmilieu, voor recreatie en toerisme en voor de landbouw door innamestops van zoetwater uit het VZM. Door de afsluiting van het VZM zijn ook de mogelijkheden voor vismigratie verkleind.

Uit onderzoek naar de klimaatrobuustheid van het huidige zoete Volkerak-Zoommeer blijkt dat er, naar verwachting, de komende decennia (tot 2050) geen noodzaak is om beperkt getij terug te brengen. De huidige zoetwaterfunctie van het Volkerak-Zoommeer kan daarmee worden gecontinueerd. Daarbij moet wel voldaan worden aan randvoorwaarden voor doorspoeldebiet, kweldruk en zoutlekbeheersing Krammersluizen. Met betrekking tot de andere functies van het gebied, natuur, recreatie, scheepvaart en waterbeheer worden ook geen onoverkomelijke problemen verwacht.

Betrokken partijen gaan met elkaar in overleg over hoe invulling kan worden gegeven aan de wens van niet alleen een veilige, maar ook ecologisch gezond en economisch vitaal Volkerak-Zoommeer.

Oosterschelde

De Oosterschelde is een uniek Nationaal Park met veel intergetijdennatuur, grote landschappelijke waarde en activiteiten zoals visserij, schelpdierkweek, beroepsvaart en recreatie. De waarden en het gebruik van de Oosterschelde staan echter onder druk door zandhonger als gevolg van de aanleg van de deltawerken. Het oppervlak van platen, slikken en schorren in de Oosterschelde neemt daardoor af. Deze afname kan in de toekomst nog erger worden door zeespiegelstijging. Ook neemt de druk op ecologie, ruimtegebruik en waterveiligheid in de Oosterschelde toe door temperatuurstijging. In de Oosterscheldevisie 2018-2024 (link) worden deze prangende kwesties beschreven en er is een uitvoeringsprogramma opgesteld met projecten die binnen 6 jaar opgepakt worden.

De huidige voorkeursstrategie voor de Oosterschelde is gericht op een toekomstbestendige optimalisatie van het huidige "afsluitbaar-open" systeem en bestaat uit een aanpak van de waterveiligheidsopgave, die ook bijdraagt aan de aanpak van de erosie van het intergetijdengebied ten gevolge van zandhonger, en het economisch gebruik van de Oosterschelde. Bij zeespiegelstijging zal de Oosterscheldekering vaker dicht moeten. Dit heeft consequenties voor natuur, landschap, ruimtegebruik en economie. Daarom is nader onderzoek gedaan naar de verbinding van de klimaat- en zandhongeropgaven met de economische gebruiksfuncties, de ecologie en het landschap van de Oosterschelde (EZZO-onderzoek: Effecten Zeespiegelstijging en Zandhonger Oosterschelde). Nader onderzoek moet uitwijzen of een aanpassing van het sluitregime aanvaardbaar is.

Voor uitvoering van maatregelen in de Oosterschelde is in 2015 in de MIRT Verkenning Aanpak Zandhonger een voorkeursalternatief vastgesteld. Voor de aanpak van de zandhonger zijn eind 2019 suppleties uitgevoerd in de monding van de Oosterschelde en de Roggenplaat. Voor het vervolg van de Aanpak Zandhonger is de realisatie van de suppleties in het middengebied Oosterschelde urgent

vanaf ca. 2025. Voor financiering van planuitwerking én realisatie wordt een beroep gedaan op middelen uit de Programmatische Aanpak Grote Wateren. De huidige regionale bestuurlijke samenwerking voor aanpak Zandhonger kan worden benut voor voorbereiding en besluitvorming over uitvoering van de maatregelen.

Door Nationaal park Oosterschelde (NPO) wordt in het kader van de ontwikkeling naar 'Nationaal Park nieuwe stijl' een ambitiesdocument opgesteld. Hierin wordt met betrokken partijen de ambities en toekomstige uitdagingen voor het NPO gebundeld en in lijn gebracht met gebiedsidentiteit, ecologische, geologische en cultuurhistorische context.

Daarnaast fungeert rond de Oosterschelde, met steun van overheidspartijen, een actieve kennisgemeenschap. Deze activeert de discussie over de toekomst van de Oosterscheldekering.

Veerse Meer

Het Veerse Meer is de eerste zeearm die is afgedamd van de Oosterschelde en van de Noordzee (in 1961), waardoor een meer ontstond met kunstmatig peilbeheer. Het gebied is daarna sterk ontwikkeld als bestemming voor recreatie en watersport. Door de afwatering vanuit landbouwgebieden is de waterkwaliteit verslechterd (sterke eutrofiëring), met negatieve gevolgen voor de recreatie door stankoverlast en verminderd doorzicht van het water. In 2004 is een doorlaatmiddel in de Zandkreekdam in gebruik genomen voor betere wateruitwisseling tussen de Oosterschelde en het Veerse Meer. Dit heeft voor doorzicht en biodiversiteit tot verbetering geleid, maar het is nog onzeker of deze verbetering zich doorzet. Vanaf 2020 wordt de waterkwaliteit extra gemonitord om ontwikkelingen beter te kunnen volgen.

Het Veerse Meer heeft in de westelijke helft ook te kampen met verminderde zuurstof en in het geheel te maken met overlast (m.n. voor recreatie) door Japanse oesters, kwalen en wiergroei en -mogelijk voor de landbouw - de zoute kwel aan de randen van het meer. De uitdaging voor een goede balans tussen verschillende functies wordt vooralsnog niet als een probleem ervaren, in ieder geval niet wat de gebruiksfuncties betreft; mogelijk wel qua balans gebruikers vs natuur.

Rijkswaterstaat voert een knippuntenanalyse uit voor diverse gebruiksfuncties in relatie tot het waterbeheer bij verschillende scenario's voor de zeespiegelstijging.

Naar aanleiding van de Kustvisie is gestart met het opstellen van een nieuwe gebiedsvisie Veerse meer. De eerste fase daarvan met omgevingskwaliteiten, richtinggevende principes en overgangsbeleid is inmiddels vastgesteld door de zeven betrokken overheden, in samenspraak met stakeholders (<https://www.zeeland.nl/digitaalarchief/ib2061df20ae>). In het kaderstellende document waaraan momenteel wordt gewerkt, zal aandacht worden gevraagd voor een toekomstbestendige strategie bij verdere zeespiegelstijging, voor zover reeds mogelijk, gezien de visie gericht is op de periode tot 2030.

Westerschelde

De Westerschelde is een estuarien systeem, dat wordt gekarakteriseerd door een hoge morfologische dynamiek. Er komen zeldzame landschappen en biotopen voor, waaronder het brakwaterschor Verdrongen Land van Saefinghe. De Westerschelde is een zeer drukke vaarweg en heeft verschillende haven- en industriegebieden. Het is een van de drukst bevaren estuaria van de wereld.

Vlaanderen en Nederland werken in de Vlaams-Nederlandse Scheldec commissie (VNSC) samen aan een Agenda voor de Toekomst voor een klimaatbuuste en duurzame ontwikkeling van het Scheldeestuarium. Het Schelde-estuarium omvat de Vlaamse Zeeschelde en de Nederlandse Westerschelde. De agenda bestaat uit onderzoeksprogramma's en de ontwikkeling van langetermijnperspectieven voor natuur (LTP-N) en toegankelijkheid (LTP-T). De inzet is dat deze agenda de basis gaat vormen voor toekomstige maatregelen voor het in balans versterken van de natuurlijkheid, de veiligheid en de toegankelijkheid van het estuarium.

De strategie voor de Westerschelde is gericht op indien nodig (innovatieve) dijkversterkingen in combinatie met optimalisatie van de bagger- en stortstrategie. Een integrale sedimentstrategie op het niveau van het hele estuarium - inclusief het mondings- en kustgebied - is belangrijk voor de ontwikkeling van een klimaatbestendig, veilig, ecologisch veerkrachtig en economisch vitaal Scheldeestuarium.

Voor het kanaal van Gent naar Terneuzen speelt op korte termijn een aantal ontwikkelingen die zowel invloed hebben op de waterkwaliteit en het waterpeil van het kanaal als op de scheepvaart. Aan de orde zijn knelpunten met het behalen van KRW-normen op chemie (stoffen) en het afgesproken minimum waterpeil. Voor de beschikbaarheid van voldoende zoet water is het kanaal afhankelijk van de aanvoer vanuit Vlaanderen. Verder is het onzeker wat op termijn de gevolgen zijn van mogelijke verzilting. Vanuit het brede ruimtelijke perspectief in de Kanaalzone spelen er ook ontwikkelingen op de (middel)lange termijn.

Voordelta en kust

De voordelta is het ondiepe zee gedeelte voor de Zeeuwse (en Zuid-Hollandse) kust inclusief de stranden en de intergetijden gebieden. De afsluiting van de verschillende wateren is van grote invloed geweest op de morfologie van de Voordelta.

Het gebied heeft een belangrijke natuur functie; een kinderkamer voor vis, een broedfourageer- en overwinteringsgebied voor vogels en op de droogvallende platen rusten zeehonden. Daarnaast wordt de hele kust intensief gebruikt voor strandrecreatie. Voor de kustzone is in de Zeeuwse Kustvisie vastgelegd hoe we de Zeeuwse Kwaliteitskust beschermen, versterken en waar nodig herstellen.

Acties om doelen te realiseren

Subdoel 1 - Verbetering van het ecologisch systeem van de deltawateren

Een aquatisch ecosysteem dat in balans is draagt bij aan het behoud/herstel van de biodiversiteit, het halen van de Natura 2000 instandhoudingsdoelstellingen en verlaagt de kans op het optreden van ziekten en plagen. Dat wil zeggen: er zijn dan voldoende mogelijkheden voor menselijk medegebruik, alsmede een verbetering van de opbrengsten voor visserij en schelpdierkweek. Ook de recreatie kan er profijt van hebben, door afname van bijvoorbeeld stank door rottend organisch materiaal op de bodem en van giftige blauwalgen.

Actie 1.1 - Uitvoeren bestaande voorkeursstrategie voor de deltawateren

Met de voorkeursstrategie Zuidwestelijke Delta geven Rijk en regio samen en samenhangend invulling aan de centrale doelstelling van de Zuidwestelijke Delta: een veilige, economisch aantrekkelijk en ecologisch gezonde delta.

Rolverdeling:

- Het Rijk stelt landelijke kaders vast in Nationaal Waterprogramma, Nationaal Deltaprogramma/ Deltabeslissingen en NOVI.
- Rijkswaterstaat beheert de Rijkswateren, verleent vergunningen o.g.v. de Waterwet voor het gebruik, beheer deltadammen en stormvloedkering, trekker van de Natura2000 beheerplannen voor de deltawateren en voert maatregelen uit om de waterkwaliteit te verbeteren. Ook beheer van de hoofdvaarwegen en infrastructuur is een taak van Rijkswaterstaat.
- Het waterschap beheert de primaire waterkeringen en binnenwateren. Hiervoor stelt het waterschap een water(kering)beheerplan op, beheert gebruik via vergunningen, adviseert overheden en gebruikers, beheert het peil en voert werkzaamheden uit.
- De provincie heeft (mede) verantwoordelijkheid vanuit RO en Natuurwet.
- Gemeenten maken omgevingsplannen en gebiedsvisies. De regels van Rijk, provincie en waterschap worden door de gemeente hiervoor worden overgenomen in het omgevingsplan voor het deel van de deltawateren dat onder hun grondgebied valt.
- Gebiedsoverleg ZWD; Binnen gebiedsoverleg vindt afstemming tussen bovengenoemde partijen plaats en draagt zorg voor een samenhangende invulling van de centrale doelstelling. North Sea Port beheert het havengebied.
- Natuurbeheerders (SBB, NM, HZL) beheren delen van de Deltawateren.

Subdoel 2 - Ontwikkelen herijkte voorkeursstrategie/toekomstperspectief Zuidwestelijke Delta

Actie 2.1 - Herijking voorkeursstrategie Zuidwestelijke Delta

Door de verwachte effecten van klimaatverandering en de ontwikkeling van de ecologische kwaliteit van de deltawateren is op termijn een nieuwe aanpak nodig. Op basis van de natte Gebiedsagenda Zuidwestelijke delta 2050, de geactualiseerde strategie van de Zuidwestelijke Delta en het

kennisprogramma Zeespiegelstijging worden onderzoeken, verkenningen en pilots uitgevoerd gericht op integrale lange termijn alternatieven voor het gebied.

In dit kader is het bieden voor experimenteerruimte om nieuwe concepten uit te werken en de bruikbaarheid en haalbaarheid daarvan te onderzoeken van belang.

Rolverdeling:

- Het Rijk coördineert het kennisprogramma Zeespiegelstijging
- De regiopartijen, verenigd in gebiedsoverleg en de adviesgroep ZWD, werken gezamenlijk aan de kennisagenda Zuidwestelijke Delta. Dit is mede de regionale inbreng voor het kennisprogramma ZSS.

Actie 2.2 - Stimuleren gezamenlijke kennisontwikkeling

Onderzoekinstellingen voeren onderzoek uit dat nodig is voor het herijken van de langetermijnvisie. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de inbreng vanuit de regio.

Rolverdeling:

- Het Rijk coördineert het kennisprogramma Zeespiegelstijging.
- De regiopartijen, verenigd in gebiedsoverleg en de adviesgroep ZWD, werken gezamenlijk aan de kennisagenda Zuidwestelijke Delta. Dit is mede de regionale inbreng voor het kennisprogramma ZSS.
- Kennisinstellingen: Voeren op eigen initiatief of verzoek regiopartijen nader onderzoek uit en ondersteunen het maken van vertaalslag van wetenschappelijk onderzoek naar praktijkcases.

Subdoel 3 - Onderscheidend ontwikkelperspectief per deltawater op basis waarvan ruimtegebruik van de wateren en de randen wordt ingevuld.

Actie 3.1. Opstellen ontwikkelperspectief per Deltawater Rolverdeling:

- Provincie: In overleg met betrokken partners opstellen van ontwikkelperspectieven per deltawater op grond waarvan inzet (provinciaal) ruimtelijk instrumentarium kan worden overwogen.

Subdoel 4 - Uitvoeren Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta

Actie 4.1. Nadere invulling handelingsperspectieven door middel van gebiedsgerichte uitwerkingen,

pilots, living labs en het bieden van experimenteerruimte Rolverdeling:

- De partijen die deelnemen aan het Gebiedsoverleg Zuidwestelijke Delta (overheden) en de Adviesgroep Zuidwestelijke Delta (gemeenten, maatschappelijke organisaties en belangenverenigingen van diverse sectoren, zoals de natuur-, milieu-, scheepvaart-, recreatie- en de landbouwsector) werken dit gezamenlijk uit.

Kansen en risico's bij de uitvoering 1.

Doe meer met minder grond.

- De economische gebruiksmogelijkheden voor recreatie, natuur, visserij, schaal- en schelpdiersector van de deltawateren blijven bestaan of worden ruimer als de ecologische kwaliteit verbetert. Het opstellen van een ontwikkelperspectief per deltawater levert hier een bijdrage aan.

2. Werk samen en deel kosten en baten.

- Door de complexe samenhang is voor een goed samenhangend beleid inzet van alle partijen in de Zuidwestelijke Delta nodig.

- Keuzes voor herinrichting van de deltawateren hebben grote gevolgen voor de wateren zelf en een brede zone landinwaarts, daarom zijn die bepalend voor mogelijke functiecombinaties en economische kansen.
  - Ontwikkelingen in de deltawateren bieden kansen voor uitbreiding van opwekking van hernieuwbare energie uit wind, zon en water.
3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.
- De kust, deltawateren, waterkeringen en waterstaatswerken zijn belangrijke kernkwaliteiten die ook bij nieuwe ontwikkelingen behouden of versterkt moeten worden.
4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.
- De ZWD is een samenhangend stelsel van watersystemen en onderdeel van het hoofdwatersysteem zowel nationaal als internationaal.
  - Aanpassing van de delta aan klimaatverandering levert kennis en ervaring op die wereldwijd van belang kan zijn.
  - De onzekerheid over toekomstige inrichting van de delta vraagt terughoudendheid met ingrepen en investeringen die kunnen botsen met de lange termijnscenario's.
  - Huidige natuurwaarden en huidige gebruik van de deltawateren zullen op termijn door de klimaatverandering voor een deel niet meer aanwezig zijn. Daar komen nieuwe mogelijkheden voor in de plaats.

11. Erfgoed

Doelstelling 2030

In 2030 wordt ons erfgoed behouden en benut. Daarnaast is het ontsloten, beleefbaar en toegankelijk gemaakt.

Los van de intrinsieke waarde van bepaalde vormen van erfgoed wordt het belang van cultureel erfgoed voortdurend afgewogen in het kader van de Omgevingswet als veranderingen in de fysieke leefomgeving aan de orde zijn. Onder cultureel erfgoed wordt verstaan: gebouwde en aangelegde monumenten, archeologische monumenten, stads- en dorpsgezichten, cultuurlandschappen, (kleine) cultuurhistorische elementen en immaterieel erfgoed.

Subdoel 1 Erfgoed wordt behouden en ontwikkeld, is bereikbaar en toegankelijk.

Subdoel 2 Erfgoed is uitgangspunt bij ruimtelijke ontwikkelingen.

Subdoel 3 Erfgoed wordt optimaal benut voor economische en sociale activiteiten Indicator:

Staat van onderhoud rijksmonumenten (niet woonhuismonumenten, bron: PM).

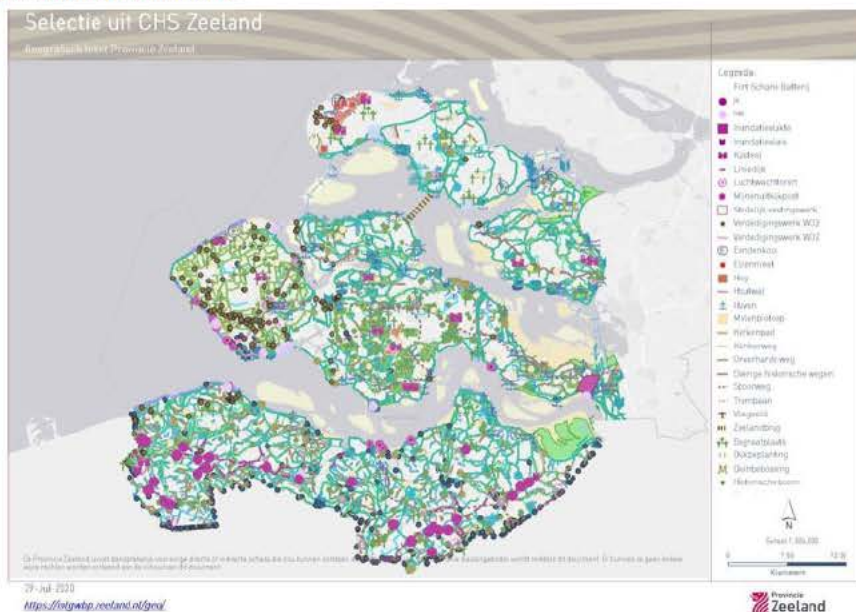
Huidige situatie

Het Zeeuwse erfgoed is een belangrijk onderdeel van de Zeeuwse identiteit; het geeft een beeld van het verleden, het draagt bij aan de culturele identiteit in het heden en het geeft richting aan (ruimtelijke) ontwikkelingen in de toekomst. Met erfgoed bedoelen wij zowel het materieel erfgoed (roerend en onroerend), landschappelijk erfgoed en natuur/groen erfgoed als het immaterieel erfgoed. De talrijke monumenten, de landschapselementen, het cultuurlandschap, archeologische vondsten, streekproducten, verdrinken dorpen en streekdrachten zijn voorbeelden van erfgoed die het niet alleen waard zijn om te behouden te blijven, maar ook om waar mogelijk te worden ontsloten.

Erfgoed maakt verschillen in karakter en identiteit van regio's zichtbaar. De toenemend(e) belangstelling voor erfgoed en draagvlak voor behoud en ontwikkeling ervan bij inwoners en bezoekers van Zeeland leidt tot herwaardering van het (streekeigen) erfgoed, waaronder monumenten, groene en gebouwde (kleine) landschapselementen, cultuurlandschap, streekproducten, streekdrachten, volksspelen.

Doordat mensen erfgoed (fysiek of digitaal) kunnen beleven wordt het draagvlak om het te behouden en beschermen vergroot. Daarom zijn de Zeeuwse Erfgoedlijnen en het samenwerkingsverband Zeeuwse Ankers van groot belang.

Erfgoed genereert inkomsten voor een brede groep Zeeuwen (werkzaam in recreatie, toerisme, horeca, detailhandel, bouw).

Acties om doelen te realiseren

Subdoel 1: Erfgoed wordt behouden en ontwikkeld, is bereikbaar en toegankelijk.

Actie 1.1 - Duurzaam (her)gebruik en instandhouding/restauratie van erfgoed zoals monumentale gebouwen, cultuurhistorisch waardevolle elementen en structuren.

Rolverdeling:

- Provincie verleent subsidies voor restauratie en heeft adviesrol. Bevordert met name instandhouding en ontwikkeling van agrarisch en religieus erfgoed én historische windmolens. Provincie neemt erfgoed op in omgevingsverordening.
- Gemeenten maken herbestemming mogelijk via Omgevingsplan en vergunningen en via subsidiebeleid. Gemeenten treden handhavend op om verloedering en verval te voorkomen. gemeenten hebben een rol in de kennisoverdracht naar inwoners en monumentenbezitters. Erfgoed Zeeland ondersteunt en adviseert de provincie, gemeenten, erfgoedorganisaties, het waterschap, marktpartijen en eigenaren.
- Terreinbeheerders hebben een rol in beheer, instandhouding en bereikbaarheid van groen en gebouwd erfgoed. SLZ heeft een rol bij beheer en ontwikkeling van het Zeeuwse cultuurlandschap.
- Het Rijk subsidieert instandhouding en grote restauraties en verleent subsidie voor onderzoek naar herbestemmingsmogelijkheden. Heeft adviesrol.
- Waterschap verzorgt beheer, instandhouding en bereikbaarheid van eigen groen en gebouwd erfgoed.

Actie 1.2 - Ontsluiting en daarmee beleving en bewustwording van erfgoed.

Rolverdeling:

- Erfgoed Zeeland geeft invulling aan de negen gedefinieerde Zeeuwse Erfgoedlijnen en Zeeuwse Ankers, waardoor meer focus en samenhang aangebracht wordt en het erfgoed 'vermarkt' kan worden. Dit vindt onder andere plaats door digitale en fysieke ontsluiting.
- Provincie faciliteert en subsidieert.

Subdoel 2: Erfgoed is uitgangspunt bij ruimtelijke ontwikkelingen.

Actie 2.1 - Erfgoed benutten bij ruimtelijke ontwikkelingen

De historische kwaliteiten van het landschap met het erfgoed staan onder druk door nieuwe ontwikkelingen als gevolg van energietransitie, klimaatverandering en transitie in de landbouw, maar ook door ontwikkelingen in de toeristische sector (nieuwbouw, 'verwalling'). Om de kwaliteiten van het landschap en het erfgoed te behouden dienen deze vanaf het begin bij ruimtelijke ontwikkelingen betrokken te worden zodat er een zorgvuldige afweging gemaakt kan worden.

Rolverdeling:

- Gemeenten, Rijk, waterschap en provincie betrekken bij het maken van ruimtelijke plannen vanaf het begin het landschap en het erfgoed.

Subdoel 3: Erfgoed wordt optimaal benut voor economische en sociale activiteiten

Actie 3.1 - Kansen benutten voor toerisme

Landschap en erfgoed is van belang voor het toerisme en als vestigingsfactor.

Rolverdeling:

- Toeristische bedrijven en organisaties verkennen en benutten economische en ontwikkelingsmogelijkheden van erfgoed als toeristisch product. □ De erfgoedsector ontsluit erfgoedlocaties.

Actie 3.2- Maatschappelijk belang cultuur en erfgoed versterken

Cultuur en erfgoed van belang voor sociale cohesie. Vrijwilligers zijn van groot belang in de erfgoedsector. Staat onder druk vanwege vergrijzing.

Rolverdeling:

- Vrijwilligersorganisaties zetten zich in om kennis over erfgoed beschikbaar te stellen en over te dragen via bijvoorbeeld excursies, lezingen.
- Erfgoed Zeeland faciliteert erfgoedorganisaties.

Kansen en risico's bij de uitvoering 1.

Doe meer met minder grond.

- Hergebruik van erfgoed (met name monumentale gebouwen) bespaart ruimte.
2. Werk samen en deel kosten en baten.
- Nieuwe ontwikkelingen als gevolg van energietransitie, klimaatverandering en transitie in de landbouw, maar ook door ontwikkelingen van het toerisme (nieuwbouw, 'verwalling') en toenemende stedelijke ontwikkeling en krimp kunnen behoud en ontwikkeling van erfgoed onder druk zetten.
  - Vanuit de kracht van het erfgoed kunnen we bijdragen aan de realisatie van de transities en opgaven in de leefomgeving. Erfgoed en ontwerp inspireren, verrijken en tillen de uitvoering naar een hoger kwaliteitsniveau. Maar erfgoed biedt meer: gebiedskenmerken en lessen uit het verleden kunnen inspiratie bieden voor de opgaven waar we voor staan. Door de kracht van ontwerp kunnen we oude waarden een plek geven in de leefomgeving van de toekomst.
3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.
- Erfgoed is een belangrijk onderdeel van de Zeeuwse kernkwaliteiten. Erfgoed maakt verschillen in karakter en identiteit van regio's zichtbaar.

- Verdwijnen of verminderen van Zeeuwse kernkwaliteiten betekent verschraling en vermindering van de lokale en regionale identiteit.
4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.
- Erfgoed verduurzamen kan bijdragen aan de energietransitie.
  - Hergebruik van materiaal bij bijvoorbeeld restauraties en herbestemming draagt bij aan circulair bouwen.
  - Monumentale gebouwen hergebruiken is duurzamer dan complete nieuwbouw.

12. Landbouw

Doelstelling 2030

Een volhoudbaar landbouwsysteem dat functioneert in evenwicht met de omgeving, waarbij kringlopen op een zo laag mogelijk niveau gesloten zijn en er productie op basis van marktvraag plaatsvindt.

De ambitie voor volhoudbare landbouw definiëren wij als volgt: het creëren van zoveel mogelijk meerwaarde. Meerwaarde die ontstaat door een samenhangende integrale benadering van bodem(vruchtbaarheid), beheer (zoet) water, biodiversiteit en landschap in combinatie met het (kosten)-efficiënter boeren. Door verbetering van de bedrijfsstructuur maar ook bijvoorbeeld door het stimuleren van kringlopen of innovatie. Meerwaarde die vooral ook tot uitdrukking komt in kostenbeheersing en een betere prijs die de boer ontvangt voor zijn product.

Om te beoordelen of de doelstelling ook gerealiseerd wordt, wordt een uitvoeringsprogramma voor het landelijk gebied opgesteld. In dit uitvoeringsprogramma zal worden ingegaan op de hieronder genoemde subdoelen, acties en doelstellingen.

Hoofddactie voor landbouw: Opstellen en uitvoeren uitvoeringsprogramma voor het landelijk gebied

Het beleid voor het landelijk gebied is grotendeels autonoom en derhalve niet te vatten in wetgevende kaders. Gezamenlijk zijn de volgende subdoelstellingen vastgesteld:

Subdoel 1: Ondersteunen ondernemers in de transitie naar volhoudbare landbouw: stimuleren en kaderstellen

Subdoel 2: Het bevorderen van bodemkwaliteit

Subdoel 3: Het realiseren van de (zoet) wateropgave en klimaatopgave uit het klimaatakkoord voor landbouw en landgebruik

Subdoel 4: Bevorderen biodiversiteit in het landelijk gebied

Indicatoren:

- Het gemiddelde inkomen uit bedrijf voor de land- en tuinbouw in Zeeland (bron: PM)
- Percentage agrarische bedrijven dat voldoet aan de definitie van kringlooplandbouw (bron: PM)
- Elektriciteitsverbruik (elektriciteit geleverd aan de landbouw in 2019: 234.873.000 kWh

volgens klimaatmonitor.nl) **Huidige situatie**

Toekomstperspectief

De verwachting is dat over 30 jaar het aantal agrarische ondernemingen sterk is afgenomen. De resterende bedrijven zullen in omvang zijn vergroot. Ondernemingen functioneren meer in netwerken onderling maar ook tussen verwerkende industrie en markt en ketenpartijen. De ondernemer krijgt een eerlijke prijs voor zijn product. De prijsstelling is tevens gebaseerd op duurzame instandhouding van productiemiddelen grond, arbeid en kapitaal maar ook de productieomgeving als natuur en milieu.

Meer samenwerking in de keten met een betere prijsstelling, rekening houdend met de omgeving, zal meer leiden tot het bestendigen van een sector met toekomstperspectief. Er wordt gewerkt en gestuurd op basis van een concurrerend verdienmodel.

Ieder bedrijf heeft zijn uniciteit en samen leveren de bedrijven een scala aan producten en diensten. Ontwikkelingsmogelijkheden en maatwerk in ontwikkelingsruimte op lokaal niveau gaan hand in hand om ondernemerschap en innovatie optimale kansen te geven.

Ten aanzien van teelten en gewassen zijn veel nieuwe en vernieuwende teelten ontwikkeld. Dit wordt enerzijds mogelijk gemaakt door de beschikbaarheid van zoet water en anderzijds de doorontwikkeling en teeltvernieuwing, waarbij door vormen van veredeling meer gestuurd wordt op inhoudsstoffen. Dit proces wordt ook doorlopen bij zilte teelten op land en in het water. Hoogwaardige teelten en gewassen vereisen optimale groeicondities, waarbij risico's gemeden worden door gebruik

te maken van teeltondersteunende voorzieningen, geconditioneerde ruimtes en “telen uit de grond”, gepositioneerd meer bij stedelijk gebied en industrieterreinen.

Aquacultuur ontwikkelt zich in hoofdzaak in hiervoor toegeruste kerngebieden nabij Bruinisse, Colijnsplaat en Yerseke. Dit is een voortzetting van het bestaande beleid.

Ook bij een volhoudbare landbouw, inclusief het sluiten van kringlopen op een zo laag mogelijk niveau, is het beleid gericht op grondgebondenheid. De dierhouderij bedrijven produceren voor specifieke markten met eigen certificeringen en concepten. Bedrijven hebben daarvoor geëigende stalsystemen al dan niet in combinatie met land uitloop mogelijkheden en grondgebondenheid. Nieuwvestiging en omschakeling naar intensieve veehouderijen is uitgesloten. Bestaande intensieve veehouderijbedrijven verduurzamen en krijgen onder voorwaarden daarvoor gelimiteerde ontwikkelingsruimte waarbij aandacht is voor milieu en omgeving.

Er blijft ruimte voor uitbreiding in verband met het toepassen van wettelijke regelgeving voor dierenwelzijn en het Beter Leven Keurmerk (zonder uitbreiding van het aantal dieren). Dit is een voortzetting van het huidige beleid.

De glastuinbouwsector heeft een forse opgave om te voldoen aan het klimaatakkoord. In Zeeland is concentratie en verduurzaming van de sector het uitgangspunt. Voor de bestaande concentratiegebieden voor glastuinbouw (Sirjansland, Oosterland, Sint-Annaland, Rilland, Kapelle en Westdorpe (Kanaalzone) is een beperkte doorontwikkeling van deze locaties voor de zittende ondernemers mogelijk, als de betreffende gemeente dat wenst. Daarbij geldt als voorwaarde dat ontwikkelingen plaats moeten vinden binnen de afspraken die voortvloeien uit het klimaatakkoord en als er stikstofruimte is. Voor de Kanaalzone geldt onder de hiervoor geformuleerde voorwaarden dat daar in verband met de mogelijke koppelingen aan de industrie ook een nieuwe locatie kan worden overwogen.

Het realiseren van klimaatdoelstellingen en de aanwezigheid van stikstofruimte zijn voorwaardelijk voor de ontwikkeling van solitaire glastuinbouwbedrijven. Maatwerk is mogelijk waarbij een koppeling gelegd wordt met sanering van solitair glas elders in de provincie. Uitgangspunt blijft dat de oppervlakte aan solitair glas in Zeeland niet toeneemt.

Waar mogelijk wordt ingezet op verbetering van de agrarische bedrijfsstructuur in het landelijk gebied, met behoud van bestaande landschappelijke elementen. Daarbij wordt gezocht naar koppeling met andere sectoren.

Het ruimtegebruik staat in het teken van zorg voor de bodem, waterhuishouding (droogte en/of overlast) en landschap. Een drie-eenheid die elkaar wisselend versterkt waarbij een gezonde bodem sterke planten voortbrengt en in wisselwerking met de vocht huishouding en landschap en natuur een biodiversiteit realiseert met een onderlinge afhankelijkheid die er toe doet.

Huidige situatie

De agrarische sector bepaalt voor een belangrijk deel het karakter van het Zeeuwse landschap. Van oudsher is de agrarische sector van groot belang voor de economie en het landschap. Er zijn begin 2020 ruim 2800 agrarische bedrijven in Zeeland gevestigd. De bruto toegevoegde waarde van de landbouw (inclusief bosbouw en visserij) schommelt tussen de 400 en 600 miljoen euro en heeft gemiddeld een lichte stijging. Het aantal banen in de landbouw en toeleverende bedrijven bedraagt 9500.

Boerenbedrijven, ver- en bewerking van agrarische producten, opslag en logistiek, toe- en aanleverende bedrijvigheid, dienstverlenende bedrijven en kennisbedrijven, en ook als werkgever maken de sector van economisch belang voor Zeeland. Door meerdere grotere verwerkers van producten zoals frietfabrieken en uien centra wordt binnen Zeeland veel eigen productie verwerkt. Ook de aanwezigheid van agrarische onderzoeksbedrijven en de goede verbindingen per weg, spoor en haven dragen bij aan de economische potentie van de sector. Daarnaast is de bodem in potentie zeer productief en het klimaat geschikt, zodat een scala van teelten en producten wordt geproduceerd.

Klimaatverandering speelt echter steeds meer een factor van betekenis zoals te nat en te droog, hittestress en verzilting, maar ook knellende wet- en regelgeving, kostprijs-, markt- en ketenontwikkeling, bedrijfsvergroting en gebrek aan opvolging vraagt het uiterste van ondernemen in

deze sector. De bodemkwaliteit staat onder druk. Tekorten aan zoet water, dreigende achteruitgang van de bodemvruchtbaarheid, bodemstructuur en bodemweerbaarheid, waterkwaliteit, biodiversiteit (onder- en bovengronds), stikstof, fosfaat, etc.

Ook voor de agrarische sector geldt de ambitie duurzame productie. De vraag naar duurzame en gezonde levensmiddelen, die dichtbij worden geproduceerd, groeit. Bij een duurzame productie hoort een doelmatige agrarische bedrijfsvoering waaronder een optimale verkavelingsstructuur. Efficiëntie in bedrijfsvoering en milieu wordt ook bereikt met vormen van precisie landbouw en alternatieve grondbewerking.

Agrarische bebouwing hoort op een agrarisch bouwvlak. Enkele uitzonderingen van beperkte omvang zijn mogelijk. Over een aantal van deze ruimtelijke ontwikkelingen bij agrarische bedrijven wordt op basis van een door de provincie, Zeeuwse gemeenten en ZLTO ondertekend convenant, advies gevraagd aan de Agrarische Adviescommissie Zeeland (AAZ). De commissie onderzoekt de bedrijfseconomische noodzaak van ontwikkelingen.

Binnendijkse aquacultuur betreft het kweken en telen van watergebonden organismen op het land. De sector bevindt zich voornamelijk nog in een experimentele fase, met op dit moment een beperkt aantal gespecialiseerde bedrijven.

Acties om doelen te realiseren

Subdoel 1 - Ondersteunen ondernemers in de transitie naar volhoudbare landbouw: stimuleren en kaderstellen

Actie 1.1 - Stimuleren van de innovatie en doorontwikkeling van de agrarische sector

Zeeland is een van de grootste akkerbouwprovincies van Nederland. Naast de akkerbouw vormen (melk)veehouderij en fruitteelt belangrijke sectoren. Deze bedrijven dragen bij aan de vitaliteit en kwaliteit van het landelijk gebied. Veel inzet vanuit de sector is er geweest en nog om (milieu)problemen op de leefomgeving te verminderen. Er is echter nog een forse opgave die vraagt om een nadere meer integrale inzet gericht op volhoudbare landbouw. Daarbij zijn de thema's bodem, beheer (zoet) water, biodiversiteit en het ondersteunen met kennis en innovatie essentieel. Dit proces zal de nodige tijd vragen maar de ontwikkelingsrichting is helder. De acties beogen een transitie te stimuleren en ondersteunen en zullen bijdragen om de doelen van een volhoudbare landbouw te realiseren. Het gaat dan onder andere om economische uitdagingen, verdienmodellen, innovatie, de aanpak en samenwerking in de keten, het sluiten van kringlopen, grond en financiering, voedselveiligheid, enz. Maar ook de fysieke uitdagingen als bodem, beheer (zoet) water en de (functionele) biodiversiteit. Resultaten van pilots en projecten zullen zoveel mogelijk in de keten worden gedeeld. We ontwikkelen een systeem van Kritieke Prestatie-Indicatoren (KPI-systeem) waarmee we ondernemers belonen die maatschappelijke doelen bereiken, waaronder biodiversiteit, landschap en bodemkwaliteit.

Optimalisering van de bedrijfsstructuur is een continue aandachtspunt waarbij verkaveling, ontsluiting en precisielandbouw belangrijke ingrediënten zijn. Ondersteunen van de verdere groei van de biologische landbouw is hierbij een streven.

Rolverdeling:

- De provincie faciliteert vrijwillige kavelruil
- Agrarisch ondernemers benutten vernieuwende innovatieve technieken waarbij efficiëntie en milieuwinst bereikt kan worden.
- Agrarisch ondernemers passen hun bedrijfsvoering aan in samenwerking met ketenpartners, kennisinstellingen, belangenbehartigers en de overheid teneinde het bedrijf op lange termijn volhoudbaar te maken. Ze experimenteren met innovatie op het gebied van bodem, water, biodiversiteit, etc.
- Ontwikkeling van volhoudbare landbouw wordt door kennisinstellingen en overheden met subsidies en met inhoudelijke bijdragen ondersteund.
- Levering van maatschappelijke diensten als onderdeel van volhoudbare landbouw wordt door EU, Rijk en provincie gefinancierd. Hiervoor ontwikkelen WNF, Rabobank en gezamenlijke provincies met de sector, indicatoren die gebruikt kunnen worden als kader voor een financiële bijdrage

(KPIsystemen) □ Provincie, ketenpartijen, financiers en maatschappelijke organisaties implementeren de KPI's in Zeeland.

Actie 1.2 - Vastleggen ontwikkelingsstrategie grondgebonden, niet-grondgebonden landbouw en aquacultuur

Verschillende vormen van landbouw vragen om bijpassende ontwikkelingsmogelijkheden en hebben uiteenlopende effecten om de omgeving. Dit vraagt om een diversiteit in het beleid op basis van bedrijfstype en omgevingskwaliteit. Dit resulteert er in dat kaders zijn gesteld voor concentratie van agrarische bebouwing op het bouwvlak, de ontwikkelingsmogelijkheden van niet-grondgebonden landbouw (Glastuinbouw, aquacultuur en intensieve veehouderij). Voor intensieve veehouderij betekent dit dat het voorgaande beleid wordt voortgezet. Nieuwvestiging en omschakeling blijft uitgesloten. Bestaande bedrijven kunnen verduurzamen. Voorwaarde bij de verduurzaming is dat een belangrijke kwaliteitsimpuls voor de omgeving wordt geleverd, waarbij maatregelen leiden tot milieuwinst (bijvoorbeeld het beperken van geurhinder en stikstofuitstoot) en een verbeterde landschappelijke inpassing. Ook het beleid voor glastuinbouw gericht op concentratie en verduurzaming wordt voortgezet. Nieuwe ontwikkelingen moeten verder bijdragen aan klimaatdoelstellingen. Ook voor aquacultuur geldt dat het concentratiebeleid wordt voortgezet, wat betekent dat grootschalige ontwikkelingen plaats kunnen vinden in clusteringsgebieden bij de kernen Colijnsplaat, Yerseke en Bruinisse.

Rolverdeling:

- Agrarisch ondernemers benutten ontwikkelingsmogelijkheden en dragen bij aan verbetering van de omgevingskwaliteit.
- Ontwikkelingsmogelijkheden en randvoorwaarden worden door Rijk, provincie, waterschap en gemeenten vastgelegd in wet en regelgeving.
- Vergunningverlening, toezicht, handhaving en advies over naleving van de voorschriften wordt door RUD Zeeland uitgevoerd.

Subdoel 2 - Het bevorderen van bodemkwaliteit

Actie 2.1 - Bevorderen bodemkwaliteit

Agrarische ondernemers en grondeigenaren zetten in op duurzaam bodembeheer: de bodem moet in de toekomst door diverse gebruikers en voor verschillende doeleinden gebruikt kunnen worden, waarbij de bodemkwaliteit gewaarborgd blijft.

Voor teelten en het voortbrengen van producten is een gezonde ondergrond cruciaal voor de agrarische sector. De ondergrond biedt de basis voor leven, productie, gebruik en activiteiten. Het samenspel van een goede bodemstructuur en waterbeheer maken landbouw én andere activiteiten mogelijk. Een gezonde bodem staat borg voor sterke en dus meer weerbare planten.

Een goede bodemstructuur is ook van uiterst belang om de weersextremen van het veranderende klimaat op te kunnen vangen. Bij extreme neerslag moet er regenwater kunnen infiltreren in de bodem en moet de bodem dat water ook vast kunnen houden, zodat het in tijden van langdurige droogte vochtig genoeg kan blijven voor de gewassen en het bodemleven. Nu steeds duidelijker wordt dat het klimaat verandert en dat de huidige manier van landbouw bedrijven mogelijk niet meer opgewassen is tegen de veranderende condities, groeit de vraag naar kennis en innovatie. Er wordt momenteel gezocht naar maatregelen om de bodemkwaliteit te verbeteren. Agrariërs experimenteren bijvoorbeeld met het toepassen van verschillende landbewerkingstechnieken (denk aan Niet-Kerende Grondbewerking) en er wordt gekeken in hoeverre het bodemleven een positief effect kan hebben op de bodemstructuur.

Landbouwgronden met een goede bodemkwaliteit bevatten de volgende elementen:

- [Fysisch] Goede bodemstructuur => doorlatendheid, doorworteling
- [Chemisch] Goede bodemvruchtbaarheid => mineralen/organische stof
- [Chemisch] Geen verontreiniging =>uitspoeling meststoffen, pesticiden
- [Biologisch] Rijk bodemleven

Om te komen tot een volhoudbaar landbouwsysteem voor agrarische bedrijven, moet er dus aandacht worden besteed aan het optimaliseren van de bovengenoemde elementen, omdat een goede bodemkwaliteit de basis is voor het bedrijven van landbouw.

In lijn met landelijk en Europees beleid zullen we maatschappij-dienende inspanningen van ondernemers meetbaar en beloonbaar gaan maken. Om invulling te geven aan de maatschappelijke transitie kan er samen met de agrarische sector ingezet worden op een aantal bodemindicatoren om zo de algehele bodemkwaliteit te verbeteren. Hierbij kan gedacht worden aan het verbeteren van het organische stofgehalte, tegengaan van verdichting, bevorderen van het bodemleven, verhogen van watervasthoudend vermogen en een optimale bemestingstoestand. Binnen het nationaal programma landbouwbodems worden nulmetingen verricht. Deze cijfers dienen vervolgens als referentiepunten om in de toekomst te bepalen of de situatie verbeterd is. Het vinden van geschikte indicatoren zal in samenspraak met de agrarische sector bepaald worden. Ook is er nog veel kennis en innovatie nodig op het gebied van bodembeheersmaatregelen. Hiervoor zal moeten worden samengewerkt met kennisinstellingen en zal er meer moeten worden ingezet op kennisdeling.

Rolverdeling:

- Agrarische ondernemers en grondeigenaren verbeteren de bodemkwaliteit door:
  - Inzet op hogere bodemvruchtbaarheid: dit kan door het toedienen van de juiste (hoeveelheid) minerale voedingsstoffen, die opneembaar zijn voor gewassen en planten. Het bodemleven speelt ook een belangrijke rol bij mineralisatie.
  - Beter waterinfiltratiecapaciteit creëren: dit kan door de structuur van de bodem te verbeteren. Hiervoor moet verdichting worden tegen gegaan, en er moeten meer doorworteling en graafgangen van organismen te zien zijn. Er wordt geëxperimenteerd met technieken als Niet-Kerende Grondbewerking en het gebruik van lichtere landbouwmachines om de bodemstructuur niet aan te tasten. Door het zaaien van groenbemesters kan de doorworteling bevorderd worden. Dit is ook gunstig voor de bodembiodiversiteit.
  - Beter watervasthoudend vermogen creëren: ook dit wordt bereikt door de structuur te verbeteren en door het organische stofgehalte in de bodem te verhogen. Het streven is om het organische stofgehalte met 0.5 % te doen stijgen.
    - Minimale chemische verontreiniging: dit wordt bereikt door meer toepassing van groene gewasbeschermingsmiddelen en natuurlijke meststoffen

Subdoel 3 - Het realiseren van de (zoet) wateropgave en klimaatopgave uit het klimaatakkoord voor landbouw en landgebruik

Actie 3.1 - Realiseren opgave energie en CO2

Met de RES (regionale energie strategie) wordt uitwerking gegeven aan de meeste doelen en ambities uit het klimaatakkoord. Voor de onderdelen landbouw en landgebruik (met uitzondering van glastuinbouw, want dit staat in de RES) volgt deze uitwerking via het Uitvoeringsprogramma Landelijk Gebied en in de Klimaatadaptatiestrategie Zeeland (KASZ). Klimaatverandering raakt de landbouw op vele manieren en is derhalve niet op eenvoudige wijze te benaderen.

Rolverdeling:

- Inzet is het verder bevorderen en realiseren van energie opwekking door zon en wind. Het optimaal benutten van daken voor zonnepanelen.
- Agrarische ondernemers leggen CO2 vast door het organische stofgehalte te verhogen en maken keuzes in hun bouwplan.

Actie 3.2 - Aanpakken wateropgave

Ten aanzien van de waterhuishouding kan gesteld worden dat er aandacht is voor waterafvoer en zoet waterbeschikbaarheid cq zoet wateraanvoer. Met name is de aandacht gevestigd op beschikbaarheid van zoetwater en is momenteel het Deltaplan zoet water in voorbereiding en worden activiteiten geformuleerd.

Rolverdeling:

- Individuele agrariërs en collectieven nemen water besparende maatregelen en zorgen voor buffering
- Waterschap, agrariërs en grondeigenaren verbeteren de waterbeschikbaarheid en overheden ondersteunen de maatregelen middels het Deltaprogramma Zoet Water.

Subdoel 4 - Bevorderen biodiversiteit in het landelijk gebied

Actie 4.1 - Aanpak biodiversiteit

De komende jaren vraagt opwaardering van de biodiversiteit in de agrarisch gebied nadrukkelijk aandacht. In aanvulling op de bestaande inzet voor de natuur vormt het bevorderen van de biodiversiteit in agrarische gebieden een nieuwe ambitie waarop wordt ingezet.

De ambitie is om natuur en landbouw te versterken door meer verbinding tussen beiden op gebiedsniveau.

Agrarische productiesystemen op rijke en gezonde bodems zijn circulair en maken gebruik van (functionele) biodiversiteit, ondersteund door technologische innovaties. Door het stimuleren van nuttige insecten en een vruchtbare bodem, het creëren van gunstige leefomstandigheden voor wilde dieren en planten op boerenland en het regionaal sluiten van kringlopen heeft biodiversiteit op boerenland de ruimte. Hierdoor is de kwaliteit van water, bodem en lucht goed. Agrarisch ondernemers krijgen een conforme prijs die past bij de natuur-inclusiviteit van hun producten en een aantrekkelijke beloning voor het produceren van biodiversiteit door natuur- en landschapsbeheer en andere agro-milieudiensten door ketenpartijen en overheid.

Tegelijk is het beheer van terreinen van natuurbeschermingsorganisaties optimaal voor het versterken van de ter plekke karakteristieke biodiversiteit. En in de openbare ruimte zijn biodiversiteit en landschappelijke identiteit, naast veiligheid en aantrekkelijkheid, kerndoelen van het beheer door (semi) overheden. Uitbreidingen van bebouwing en infrastructuur worden zo uitgevoerd dat ze natuur bevorderen, samenwerking met andere grondgebruikers stimuleren en een positief effect hebben op natuur in het omliggende landelijk gebied.

Dit alles wordt gerealiseerd via een gebiedsgerichte benadering en regionaal maatwerk die het mogelijk maken om win-win situaties in het beheer van natuur, landbouw en openbare ruimte tegelijk en aanvullend op elkaar te benutten.

We zullen dit meetbaar maken middels het huidige stelsel van agrarisch natuurbeheer maar ook kijken naar de oppervlaktes met nieuwe initiatieven zoals strokenteelt, agroforestry, enz. De situatie in 2020 is hierbij het nulpunt waarbij we streven naar een jaarlijkse groei in aantal hectares. Voor het meten van herstel van de biodiversiteit wordt gekeken naar de monitoring/natuurrapportages van Zeeland, waaronder de LPI boerenlandvogels.

Rolverdeling:

- Agrarisch ondernemers die, hun bedrijfsvoering aanpassen in samenwerking met ketenpartners, kennisinstellingen en terreinbeheerders om natuurinclusief te produceren, bijvoorbeeld middels agroforestry, strokenteelt of agrarisch natuurbeheer
- Levering van maatschappelijke diensten wordt door EU, Rijk en provincie mede gefinancierd. Beloningssystemen opzetten op basis van de KPI's.

Kansen en risico's bij de uitvoering 1.

Doe meer met minder grond.

- Volhoudbare landbouw zal door meer samenwerkingen en verdienmodellen een grotere bijdrage leveren aan andere doelstellingen
- Bedrijfsstructuur verbetering middels kavelruil
- Combinatie van teeltvormen met ook opwekking van duurzame energie met zonnepanelen zal worden onderzocht. We blijven inzetten op zonnepanelen op daken. als voorkeursoptie

2. Werk samen en deel kosten en baten.

- Overstap naar volhoudbare landbouw kan bijdragen aan heel veel andere doelen: recreatie, natuur, landbouw, klimaat, energie, landschap, milieu, gezondheid, leefbaarheid, etc. Een reële beloning voor maatschappelijke diensten zoals CO2 vastlegging, verbetering biodiversiteit en verminderde milieubelasting is een essentiële voorwaarde voor een volhoudbare landbouw.
  - Volhoudbare landbouw draagt ook bij aan verbetering van de kwaliteit van oppervlaktewater.
3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.
- Volhoudbare landbouw kan goed worden gecombineerd met landschaps- en natuurversterking.
4. Denk aan de toekomst en bedrijfsopvolging.
- Het sluiten van kringlopen in de landbouw op zo laag mogelijk niveau geeft op veel fronten winst.
  - Volhoudbare landbouw is gericht op een stabiel landbouwsysteem dat tot in de verre toekomst voldoet.

13. Landschap

Doelstelling 2030

Behoud en versterking van een aantrekkelijk en gewaardeerd Zeeuws landschap dat optimaal veerkracht en ruimte biedt voor natuurlijke processen ten gunste van economie (wonen, werken en recreëren), natuur, bodem en water.

Subdoel 1: Behoud, borging en beleefbaarheid van bestaande landschappelijke, cultuurhistorische en aardkundige kernkwaliteiten

Subdoel 2: Sturing geven aan gewenste ontwikkelingen van het Zeeuwse landschap in de toekomst.

Optimale veerkracht van het landschap waarbinnen ruimte ontstaat voor natuurlijke processen ten gunste van economie (wonen, werken en recreëren), natuur, bodem en water

Subdoel 3: Herstel van het natuurlijk water- en bodemsysteem vanuit een klimaatadaptieve benadering

Subdoel 4: Sturing op een natuurinclusieve benadering waarbij de harde scheiding tussen donkergroene functies en rode functies vervagen en waarbij biodiversiteit een vaste opgave wordt binnen ontwikkelingen en behoud van landschappelijke en cultuurhistorische waarden.

Indicator:

Mate van bescherming van waardevol landschap binnen en buiten het Natuurnetwerk Zeeland
Binnen de begrenzing van het Natuurnetwerk Zeeland via de provinciale omgevingsverordening
Buiten de begrenzing van het Natuurnetwerk Zeeland vindt bescherming van aangewezen waardevolle landschapselementen plaats via de verschillende ruimtelijke plannen van de Zeeuwse gemeenten. In grote mate gebeurt dit zorgvuldig (evaluatie 2018).

Huidige situatie

De kernkwaliteiten van Zeeland bestaan uit tal van gebieden met bijzondere natuur- en landschapswaarden. Ook de karakteristieke openheid en doorgaans duisternis van het agrarische landschap draagt bij aan het ervaren van een gevoel van rust, stilte en ruimte. De vele verschillende landschappen en de natuurlijke en cultuurhistorische landschapselementen vertellen het verhaal van het ontstaan van Zeeland oftewel de geschiedenis van Zeeland en haar inwoners. Daarnaast herbergen deze landschappen verschillende natuurwaarden (planten- en diersoorten).

Toekomstperspectief

Om natuurwaarden te behouden en versterken, moeten landschap en natuur als het ware verweven te worden binnen bestaande functies. Deze natuurinclusiviteit draagt bij aan de benodigde veerkracht van het landschap om bijvoorbeeld achteruitgang van biodiversiteit en afname van zoet water te kunnen opvangen.

We willen het landschap waar mogelijk versterken. Om die reden wordt ingezet op het ontwikkelen en het beleven van het Zeeuwse landschap. Daarbij beogen we de identiteit, diversiteit en belevingswaarde van landschap, natuur- en cultuurhistorische waarden te behouden en te versterken. Herkenbaarheid, identiteit en regionale diversiteit zijn daarbij belangrijke uitgangspunten. Om die reden wordt ingezet op behoud, versterken en benutten van de meest kenmerkende kwaliteiten en waarden in Zeeland. Het gaat bijvoorbeeld over duinen, monumentale bebouwing, kreekruigen, bijzondere polders, het Landfront Vlissingen (Rijksmonument) en de Staats-Spaanse Linies.

Het beschermen en versterken van de kenmerkende landschapsstructuren die bijdragen aan de identiteit van en variëteit in onze provincie is een gezamenlijke opgave. De overheid stelt kaders voor de bescherming, het beheer en de ontwikkeling van de samenhangende landschapsstructuur. Daar binnen is er ruimte is voor gebiedsinitiatieven en maatwerk.

Het Zeeuwse landschap wordt met veel transities en opgaven geconfronteerd. Transities die zeker ook hun impact hebben op de manier waarop wij het landschap ervaren. Hoe zorgen we ervoor dat er voor het Zeeuwse landschap van de toekomst ook sprake is van evenwicht tussen gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde? Het landschapsbeleid zet in op het behoud van bestaande landschappelijke, cultuurhistorische en aardkundige kernkwaliteiten in combinatie met huidige en

nieuwe functies waarbinnen biodiversiteit als onderdeel van natuurexclusiviteit een vaste plaats in moet krijgen. Ons Zeeuwse Landschap moet voldoende veerkrachtig zijn om onder andere de gevolgen van de klimaatverandering te kunnen opvangen.

In de Handreiking landschap zijn alle kernkwaliteiten van het Zeeuwse landschap beschreven. Hierbij is aangegeven of deze van provinciaal, regionaal of gemeentelijk belang zijn. Deze handreiking biedt een basis voor het bepalen van strategieën over hoe om te gaan met ontwikkelingen in relatie tot onze Zeeuwse landschappelijke waarden.

Vrijkomend Agrarisch vastgoed

In juni 2016 heeft de Rekenkamer Zeeland het onderzoeksrapport Vrijkomende agrarische bebouwing (VAB) uitgebracht. Belangrijkste uitkomst uit dit onderzoek is dat de problematiek in kwantitatieve zin enorm is (van alle vanaf 2000 aanwezige agrarische bebouwing heeft in 2030 ongeveer de helft géén agrarische functie meer).

Waar in de periode 2000-2012 nog 95% van de vrijkomende bedrijven een bebouwingsoppervlak kleiner dan 2000 m² had, zien we in de periode 2012-2030 een toename in het aantal agrarische bedrijven met meer dan 2000 m² dat een andere functie zal krijgen. Vrijkomend agrarisch vastgoed biedt naast kansen voor nieuwe economische dragers ook kansen voor versterking van landschap als onderdeel van kwaliteitsverbetering van stikstofgevoelige Natuur en volhoudbare landbouw waar agroforestry een voorbeeld van is.

Nieuwe economische dragers (NED)

Het is mogelijk om een nevenactiviteit bij een bestaand agrarische bedrijf te beginnen of een vervolgactiviteit op een vrijkomend agrarische bedrijf. In de loop der jaren is het beleid een aantal keer aangepast en versoepeld. Dit betekent dat er meer afwegingsruimte bij gemeenten is komen te liggen.

In het rapport Vrijkomende agrarische bebouwing wordt vooruit geblikt naar 2030. Tussen 2012 en 2030 beëindigen volgens dit rapport ongeveer 1000 agrarische ondernemers hun activiteiten. Tussen 2000 en 2016 waren 217 NED's gerealiseerd. In die zelfde periode zijn er 1117 bedrijven vrijgekomen, daarvan is ongeveer 36% herbestemd als woning of NED. De meeste NED's zijn in de kustgemeenten te vinden en dan voornamelijk in de recreatieve sector. De meest gerealiseerde functies zijn ook verblijfs- en dagrecreatie. Ook is er naar de omvang en bouwjaar van de NED's gekeken. Uit de analyse van de Rekenkamer blijkt dat 67% van de NED's qua omvang onder de 500 m² zit. Veel van die NED's zijn in een cultuurhistorische boerderij gevestigd. Vrijwel alle gerealiseerde NED's zijn kleiner dan 2000 m². De bebouwing die sinds enkele jaren vrijkomt, stamt voornamelijk uit de tijd van de schaalvergroting, zoals die ongeveer rond 1965 begon. Tot 1993 was het zeer gebruikelijk om met asbest te bouwen. Het probleem bij het vinden van een herbestemming is niet zozeer het aantal agrarische bedrijfsgebouwen dat de komende jaren vrijkomt, want dat blijft vrij gelijk aan de huidige hoeveelheid, maar het soort en de grootte van die bebouwing.

Bij het ontwikkelen van een NED dient rekening te worden gehouden met de aanwezige of te ontwikkelen faciliteiten zodat voorkomen wordt dat de NED de waterkwaliteit verslechtert of de veilige doorstroming van verkeer belemmert.

Wonen in cultuurhistorisch waardevolle bebouwing

Met het maken van een selectie van cultuurhistorisch waardevolle boerderijen heeft de provincie de focus gelegd op een beperkt aantal boerderijen. Voor het behoud van deze boerderijen wil de provincie extra inspanningen hiervoor leveren, onder andere door de bouw toe te staan van een of meerdere wooneenheden in de agrarische opstallen bij het bestaande woonhuis. Dit in overleg ook met gemeenten.

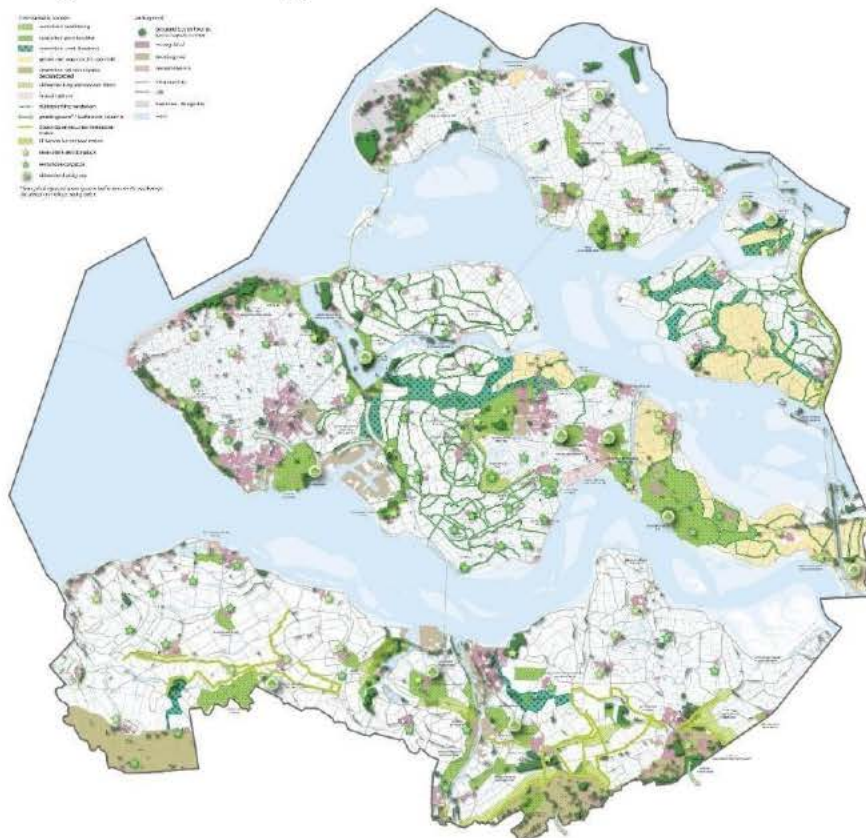
Ruimte voor Ruimte regeling

De Ruimte voor Ruimte regeling kan in een aantal gevallen een oplossing bieden voor vrijkomende agrarische bebouwing binnen het landelijk gebied. Hiervoor wordt verwezen naar hoofdstuk 6 Woningvoorraad.

Stimuleringsgebieden voor landschapsontwikkeling

Versterking van de agrarische structuur vormt een belangrijke provinciale doelstelling. Dit wordt onder meer gerealiseerd door de integrale werkwijze van het Kavelruilbureau Zeeland en de aanleg van

landbouwroutes. Als gevolg van (verschillende) "rood-voor-groen"-regelingen (waaronder de regeling voor nieuwe landgoederen), bos- en natuurcompensatie, (toekomstige) vergroeningsmaatregelen vanuit GLB, etc. Los hiervan en ook van het realiseren van het Natuurmetwerk Zeeland wordt verspreid door Zeeland regelmatig bos en natuur aangelegd. Bijvoorbeeld nieuwe landgoederen, of als compensatie van bos dat ergens anders is gekapt. Dat gebeurt lang niet altijd op een plek waar dat iets bijdraagt aan natuur of landschap. De Provincie heeft in samenwerking met partners een Zeeuwse Bosvisie opgesteld als vertaling van de landelijke bossenstrategie. Hierin zijn binnen Zeeland zoekgebieden en uitsluitingsgebieden gedefinieerd die vanuit huidige beleidskaders (gemeentelijk-, provinciaal-, rijks- en waterschap beleid zijn afgeleid. Deze zoekgebieden zijn ruim gedefinieerd en hebben als doel om richting te geven aan ontwikkelingen in relatie tot versterking van landschappelijke houtige elementen die daarbij het best bijdragen aan cultuurhistorische-, natuur- en landschapswaarden. Deze zoekgebieden dienen verder nog uitgebreid te worden gericht op specifieke natuurwaarden of behoud van specifieke planten- en diersoorten, ook in relatie tot meekoppelkansen met andere opgaven.

Kansenkaart (concept Zeeuwse Bosvisie, Bosch en Slabbers 07-10-2020)

Het aanvullend integraal aanwijzen van gebieden waarbinnen voornoemde "groene" ontwikkelingen juist wel tot de gewenste meerwaarde leiden kan een oplossing bieden, dit ook in combinatie met de Zeeuwse Bosvisie. Het gaat dan om gebieden die agrarisch minder intensief worden benut, waar

ruimte is voor andere functies zoals natuur, landschap, water, recreatie, etc. en waar de "groene" ontwikkelingen een bijdrage kunnen leveren aan versterking van het Natuurnetwerk Zeeland, het landschap en de recreatieve structuur.

Dit soort stimuleringsgebieden voor landschapsontwikkeling biedt naast mogelijkheden tot versterking van het Natuurnetwerk Zeeland en landschap ook kansen voor:

- de verbreding van de agrarische bedrijfsvoering (combinaties met andere functies)
- "natuur-inclusieve" of ecologisch duurzame landbouw (agrarische biodiversiteit)
- bufferzones tussen natuurgebieden en landbouwgebieden, bedoeld om een zachte overgang te creëren
- zonering van het recreatief gebruik van natuurgebieden (afleiden van recreatiedruk) □ natuurrecreatie
- combinaties met andere functies zoals (verblijfs)recreatie, wateropgaven, ruimtelijke adaptatie etc.
- het realiseren van groene uitloopgebieden rond steden en dorpen. Eventueel in combinatie met het benutten van (gemeentelijke) gronden in het buitengebied die (voorlopig) niet meer ontwikkeld worden tot reguliere woonwijken of bedrijventerreinen (tijdelijke natuur / "pauzelandenschappen"). Ook hier zijn weer combinaties van diverse functies mogelijk: (stads)landbouw, recreatie, natuur, water, ruimtelijke adaptatie, educatie, voedselbossen etc.. Dit soort groene zones rond steden en dorpen kunnen bijdragen aan de versterking van de biodiversiteit van steden en dorpen.
- het maken van verbindingen tussen zorg(instellingen) en nabijgelegen natuurgebieden en/of het aangrenzende platteland. De hier aanwezige (en/of te ontwikkelen) natuur- en landschapswaarden kunnen bijdragen aan de gezondheid van zowel zorgbehoevenden als de overige inwoners van Zeeland.

Acties om doelen te realiseren

Subdoel 1: Behoud, borging en beleefbaarheid van bestaande landschappelijk, cultuurhistorische en aardkundige kernkwaliteiten

Actie 1.1: Bescherming landschappelijke, cultuurhistorische en aardkundige kernkwaliteiten Wij zetten in op behoud van de kwaliteiten als rust, stilte, weidsheid, open horizon en duisternis. Dit vertaalt zich naar heldere kaders. Daarnaast worden de kernkwaliteiten uit de handreiking landschap verder uitgewerkt.

Rolverdeling:

- De provincie beschermt de kernkwaliteiten van provinciaal belang via de omgevingsverordening.
- De gemeenten beschermen de kernkwaliteiten van regionaal en gemeentelijk belang via hun omgevingsplan.

Actie 1.2: Aanpak maatwerk voor vrijkomend agrarisch vastgoed

Voor vitaliteit van het platteland en het behoud van het agrarisch erfgoed is het belangrijk dat er zoveel mogelijk passende nieuwe functies voor de leegstaande opstallen worden gevonden dan wel op andere wijze een oplossing wordt gevonden voor vrijgekomen agrarische gebouwen. Gezien het feit dat de problematiek van vrijkomende agrarische bebouwing niet valt op te lossen met algemeen geldende normen en kaders, wordt een maatwerkbenadering ontwikkeld. Zo is speciale aandacht noodzakelijk in relatie tot herbestemming van vrijkomende cultuurhistorisch waardevolle bebouwing.

Rolverdeling:

- De provincie stelt gezamenlijk met de belanghebbenden een maatwerkaanpak op.
- Gemeenten passen de maatwerkaanpak toe bij vrijkomende agrarische bebouwing.

Actie 1.3: Opzetten van een monitoringssysteem

Met de handreiking landschap zijn de kernkwaliteiten van het Zeeuwse landschap benoemd. Er is géén monitoring gekoppeld aan de staat van deze kernkwaliteiten, waardoor geen data beschikbaar is in hoeverre het bestaande beleid ten aanzien van behoud en bescherming van de Zeeuwse kernkwaliteiten effectief is.

Rolverdeling:

- De provincie neemt het initiatief voor het opzetten van een monitoringssysteem.

Actie 1.4: Communiceren en informeren over het landschap en het uitvoeren van onderhoud aan het landschap Rolverdeling:

- Heemkundige kringen, Archeologische Werkgemeenschap Nederland, Stichting Landschapsbeheer Zeeland en andere experts adviseren over landschapsaspecten.

Actie 1.5: Behoud van cultuurhistorisch waardevolle boerderijen Rolverdeling:

- De provincie stelt financiële middelen beschikbaar voor het behoud van deze boerderijen. De Boerderijstichting Zeeland informeert en adviseert eigenaren over cultuurhistorie en subsidiemogelijkheden.
- De gemeenten zijn het eerste loket voor eigenaren en adviseren over mogelijkheden voor herbestemming.

Actie 1.6: Borging landschappelijke inpassing

Voor nieuwe ontwikkelingen in het landelijk gebied geldt dat zij aansluiten bij het bestaande karakter van het landschap. Als algemeen uitgangspunt geldt daarom dat een nieuwe ontwikkeling zodanig in het landschap moet worden ingebed dat het een logisch onderdeel is van het landschap. De handreiking landschap uit 2012 biedt hier aanknopingspunten voor. Voor een goede inpassing wordt uitgegaan van een 10 meter brede afschermdende groengordel. Wanneer alternatieve maatregelen worden getroffen dient uit de ruimtelijke onderbouwing te blijken dat de maatregelen die worden getroffen qua investering gelijkwaardig zijn aan het realiseren van een 10 meter brede afschermdende groengordel. Maatwerk behoort hierdoor tot de mogelijkheden.

Rolverdeling:

- Gemeenten leggen middels publiekrechtelijke borging vast hoe de landschappelijke inpassing wordt gerealiseerd. Daarbij wordt aangesloten bij het landschap ecologische en cultuurhistorische karakter van het landschap.

Subdoel 2: Sturing geven aan gewenste ontwikkelingen van het Zeeuwse landschap in de toekomst**Actie 2.1: Opstellen actuele landschapsvisie met ontwikkelingskader**

Los van de Zeeuwse Bosvisie is er nog geen eenduidig (provinciaal) integraal kader voor landschapecologische ontwikkeling en de genoemde transitie naar een meer natuurinclusieve samenleving waar Zeeland de komende 10 jaar mee te maken krijgt. Bovendien is dit vertaald als een landelijke opgave in de Nationale omgevingsvisie.

Rolverdeling:

- De provincie neemt het initiatief tot het samen met gemeenten en andere betrokken partijen opstellen van het kader voor landschapsontwikkeling binnen de herijking van de Natuurvisie 2017/2022.

Actie 2.2: Aanwijzen stimuleringsgebieden voor landschapsontwikkeling

Voor meer samenhang in de manier waarop we met de diverse trends en ontwikkelingen in het landelijk gebied omgaan. Dit sluit aan bij de opgave die het Rijk in haar advies Som der Delen voorstelt om de verduurzamingsopgaven in de regio gebiedsgericht en met ontwerpkracht op te pakken. De verdere invulling en uitwerking van stimuleringsgebieden voor landschapsontwikkeling biedt hier aanknopingspunten voor. De digitale uitvoeringsagenda voor Zeeland zal als uitwisselingsplatform worden gebruikt.

Rolverdeling:

- De provincie neemt initiatief om samen met gemeenten en andere partners, zoals o.a. mede overheden, particuliere grondeigenaren en terreinbeheerders, gebieden te selecteren waar vanuit verschillende urgente opgaven een gebiedsgerichte aanpak nodig is, zoals bijv. de structurele

aanpak van stikstof. Hierin kan landschap worden meegenomen. Optimale veerkracht van het landschap waarbinnen ruimte ontstaat voor natuurlijke processen ten gunste van economie (wonen, werken en recreëren), natuur, bodem en water.

Subdoel 3: Herstel van het natuurlijk water- en bodemsysteem vanuit een klimaatadaptieve benadering

Actie 3.1. Opstellen uitvoeringsstrategie herstel

Samen met medeoverheden en relevante partners wordt gezocht naar een uitvoeringsstrategie voor het realiseren van herstel van natuurlijke condities uit oogpunt van optimaal landbouwkundig gebruik, landschap ecologisch herstel en het vergroten van de kwaliteit van Natuur zoals stikstofgevoelige Natura2000 natuur. Daarbij staat een klimaat adaptieve benadering centraal. Deze uitvoeringsstrategie zal onderdeel uitmaken van een integraal uitvoeringsprogramma 2021-2030.

Rolverdeling:

- De provincie neemt initiatief om dit in samenwerking met partners, o.a. met mede-overheden, landbouw en terreinbeheerders, uit te werken en verder vorm te geven en stelt daarvoor ook financiële middelen en uitvoeringsinstrumenten beschikbaar.

Subdoel 4: Sturing op een natuurinclusieve benadering waarbij de harde scheiding tussen donkergroene functies en rode functies vervagen en waarbij biodiversiteit een vaste opgave wordt binnen ontwikkelingen en behoud van landschappelijke en cultuurhistorische waarden.

Actie 4.1. Vormgeven van de landelijke agenda natuurinclusieve samenleving van het Rijk

Rolverdeling:

- De provincie neemt het initiatief.

Actie 4.2. Stimuleren van een volhoudbare landbouw waar landschapsversterking en biodiversiteit onderdeel van uitmaken.

Dit komt tot uiting door uitwerking van een beloningssysteem gekoppeld aan kritische prestatie indicatoren.

Zie acties en rolverdeling bij onderwerp 12 Landbouw.

Kansen en risico's bij de uitvoering 1.

Doe meer met minder grond.

- Het landschap levert tevens een bijdrage aan natuur en biodiversiteitsdoelstellingen. Andersom 'maakt' natuur deels het landschap.
- Energietransitie (opwekking van duurzame energie) kan enerzijds het landschap versterken, anderzijds kan het aantasten en kost het ook ruimte.
- De effecten van klimaatadaptatie zullen zichtbaar worden in het landschap. Er zijn mogelijkheden om zowel het landschap te versterken en ruimte te bieden voor klimaatadaptatie zoals het verhogen van de beschikbaarheid van zoet water en inzet op algeheel systeemherstel.

2. Werk samen en deel kosten en baten.

- Bij de aanleg van woningbouw en bedrijventerreinen is er een kans om het landschap te versterken wanneer er een goede inpassing wordt gerealiseerd. De inpassing levert tevens een bijdrage aan de leefbaarheid van deze gebieden door het toevoegen van groen en een uitnodiging voor gezond gedrag.
- De recreatie is een ruimtevrager in het landelijk gebied. Versterking van het landschap kan de toeristische en recreatieve waarde van een gebied vergroten.
- De landbouw is de grootste ruimtevrager in het landelijk gebied. Eisen die de landbouwsector stelt aan het gebied kunnen negatieve effecten hebben op de kwaliteit van het landschap. Tegelijk is de landbouwsector de grootste landschapsbeheerder in de provincie en wordt de komende jaren meer ingezet op het realiseren van een volhoudbare landbouw waarbij de verbinding tussen landbouw en biodiversiteit meer wordt geïntensiveerd.

3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.

- Het landschap huisvest diverse landschappelijke elementen van historische en culturele waarde. Een aantrekkelijk landschap is een sterk punt van Zeeland en is positief voor de promotie van Zeeland

4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.

- Het landschap is niet statisch en kan in haar dynamiek als Zeeuws herkenbaar blijven en daarmee aantrekkelijk voor bewoners en bezoekers van Zeeland. Tevens kan het bijdragen aan de grote maatschappelijke uitdagingen.

14. Milieu

Doelstelling 2030

Het Zeeuwse milieubeleid heeft als algemeen doel het beschermen en het versterken van de milieukwaliteit van de fysieke leefomgeving; een schoon en veilig Zeeland.

Bij economische groei wordt er naar gestreefd om ook de milieukwaliteit te versterken. Het milieubeleid kan worden gezien als facetbeleid, het kan van elk thema onderdeel zijn. Voor het formuleren van doelen voor 2030 is onderscheid gemaakt in de belangrijkste aspecten (subdoelen) van het milieubeleid.

Subdoel 1: Verminderen en voorkomen bodemverontreiniging

Subdoel 2: Verbeteren waterkwaliteit door reguleren indirecte lozingen

Subdoel 3: Permanent verbeteren van de luchtkwaliteit door het streven naar de WHO-norm met als uitgangspunt een verwaarloosbaar risico

Subdoel 4: Een aanvaardbaar hinderniveau voor geur vasthouden

Subdoel 5: Beperken van de uitbreiding van geluidsproductie

Subdoel 6: Het zoveel mogelijk beperken van risico's die verbonden zijn aan de opslag, productie en bewerking van gevaarlijke stoffen

Subdoel 7: Beperken van het ontstaan van afval en van het gebruik van primaire grondstoffen (50% circulair)

Subdoel 8: Reguleren van luchtvaartterreinen Indicatoren:

- In het milieuprogramma worden de subdoelstellingen verder uitgewerkt, met passende indicatoren. De monitoring van milieudoelstellingen wordt in 2021 samen met de omgevingsdiensten verder uitgewerkt en gestroomlijnd met andere monitoringsverplichtingen. Er zal kwalitatief worden gerapporteerd op de hoofdoelstelling.

Huidige situatie

De kwaliteit van de lucht, stilte, water, veiligheid en bodem is in Zeeland redelijk goed, maar voldoet nog niet overal aan de normen en dat wordt ook nog niet overal zo beleefd. Onderstaand wordt op de verschillende aspecten ingegaan.

Bodem

Een nieuwe zorg is de diffuse verspreiding van o.a. zeer zorgwekkende stoffen (ZZS) in de bodem (maar ook in de lucht, het water en in afval) zoals PFAS, PFOS en GenX die inmiddels ook in de voedselketen terecht zijn gekomen. Middels het ZZS programma wordt geïnventariseerd welke stoffen worden toegepast en wordt bezien hoe emissie kan worden beperkt via de vergunningverlening. Met inwerkingtreding van de Omgevingswet worden de gemeenten het bevoegd gezag in het kader van bodemverontreiniging en -sanering. De voorbereidingen voor de overdracht zijn gestart. Op basis van een overgangsregeling zal de provincie voor bepaalde lopende saneringszaken verantwoordelijk blijven.

Water

In geen van de wateren in Zeeland waarvoor doelen zijn vastgesteld in het kader van de Kaderrichtlijn water (KRW) wordt volledig voldaan aan de doelen voor de chemische en ecologische kwaliteit.

Luchtkwaliteit

De luchtkwaliteit in Nederland is de afgelopen decennia sterk verbeterd. Sinds de jaren zeventig wordt in Nederland gemeten hoeveel schadelijke stoffen er in de lucht aanwezig zijn. Onder andere door het treffen van maatregelen zijn gemiddelde concentraties de laatste jaren gedaald. De luchtkwaliteit in de provincie Zeeland laat zich typeren als relatief schoon: er is geen sprake van overschrijding van milieukwaliteitseisen met uitzondering van depositie van stikstof in kwetsbare natuurgebieden. Ruimtelijke verschillen zijn uiteraard wel aanwezig.

De grenswaarden voor de jaargemiddelde concentratie stikstofdioxide en de jaargemiddelde concentratie fijnstof (PM10) bedragen voor beide 40 µg/m³. Deze grenswaarden komen voort uit de Europese richtlijn 2008/50/EG. De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) adviseert voor fijnstof een

Met opmerkingen [AB2]: Behalve in de gebieden met veel industrie. Er wordt veel hinder (stof, geluid en geur) ervaren in de Kanaalzone (volwassenenmonitor 2012 en 2016) en (momenteel) in een mindere mate in het Sloebied.

Met opmerkingen [AB3]: Ook onder de normen kunnen gezondheidseffecten voorkomen. Verder heb je te maken met mengsel van verschillende toxische stoffen terwijl de normen betrekking hebben op één stof.

stringentere richtwaarde van 20 µg/m³ voor de jaargemiddelde concentratie. Voor fijnstof en stikstofdioxide wordt in Zeeland aan zowel de EU regelgeving als de WHO advieswaarden voldaan. De WHO geeft echter aan dat er geen veilige niveaus bestaan voor de blootstelling aan fijnstof.

Luchtverontreiniging behoort tot de belangrijkste risicofactoren voor de gezondheid. Deelnemers aan het Schone Lucht Akkoord (SLA) streven naar een permanente verbetering van de luchtkwaliteit in Nederland om gezondheidswinst voor iedereen te realiseren. De gezondheidsimpact van luchtverontreiniging is groot. Ongeveer 3,5% van de totale ziektelast in Nederland is te wijten aan slechte lucht. Gemiddeld leven Nederlanders door luchtverontreiniging 8-14 maanden korter en jaarlijks overlijden 11.000 mensen (vroegtijdig) als gevolg van blootstelling aan luchtverontreiniging (Bron: RIVM en IBO Luchtkwaliteit).

In Zeeland zijn er verschillende typen emissiebronnen aanwezig. Het gaat daarbij met name om verkeer, industrie, landbouw en consumenten. Er is een grote diversiteit aan luchtverontreinigende stoffen, die door deze emissiebronnen wordt geëmitteerd. Emissiebronnen in Zeeland stoten met name de volgende componenten uit:

- Fijn stof
- NO_x (stikstofoxiden)
- NH₃ (ammoniak)
- SO₂ (zwaveldioxide)
- VOS (Vluchtige organische stoffen)

Vastgesteld kan worden dat verhoogde concentraties van deze stoffen in de buitenlucht optreden bij (drukke) wegen en vaarwegen, industriële regio's en in stedelijke gebieden. Door klimaatverandering en de toename van het aantal tropische dagen met veel zon, neemt het risico op ozon en smogvorming toe.

Geur

In de Kanaalzone en het Sloegebied bevinden zich bedrijven met een geurcontour.

Geluid

Zeeland kenmerkt zich over het algemeen als een rustige, landelijke provincie. Grote industrie is geconcentreerd in de havens in de Kanaalzone en het Sloegebied. Dit zijn gezoneerde industrieterreinen. Uit de rapportage van het actieplan EU Richtlijn omgevingslawaaai 2018- 2023 blijkt dat er ruim 1000 inwoners geluidshinder ondervinden van provinciale wegen, waarvan 400 inwoners ernstige geluidshinder ervaren. Het totaal aantal inwoners dat door geluid afkomstig van provinciale wegen in hun slaap gestoord wordt (gebaseerd op L_{night} > 50 dB) is berekend op ongeveer 150. Om geluidsoverlast door lawaaisporten en gemotoriseerde luchtsporten te beperken, is structureel gebruik uitsluitend toegestaan op bestaande locaties. Nieuwe locaties of uitbreiding van bestaande locaties is alleen mogelijk als door verplaatsing van een bestaande locatie de overlast voor de omgeving vermindert en/of lawaaisporten dan wel gemotoriseerde luchtsporten beter worden geconcentreerd.

Stof

Externe veiligheid

Het beleid richt zich op het voorkomen van ongevallen door het zoveel mogelijk beperken van risico's waaraan burgers worden blootgesteld die verbonden zijn aan de opslag, productie, bewerking van gevaarlijke stoffen en transport van gevaarlijke stoffen per spoor en over de weg (zie ook paragraaf 21 Transport en infra). Rond twee bedrijfsterreinen, waarop BRZO bedrijven zijn gevestigd, is een veiligheidscontour vastgesteld. Voor het Sloegebied in 2012 en voor het industriegebied DOW, Mosselbanken en Logistiek Park in 2016. Binnen deze veiligheidscontouren kunnen zich bedrijven vestigen met risico's op brand- en explosiegevaar. Vestiging van deze bedrijven binnen de veiligheidscontour mag niet leiden tot nieuwe saneringssituaties voor externe veiligheid buiten deze veiligheidscontour.

Afval en grondstoffen

Met opmerkingen [AB4]: Behalve in de Kanaalzone (zie atlasleefomgeving). Sinds 1 januari 2021 is er een meetpaal in Sluiskil. Dit kan een ander beeld geven.

Met opmerkingen [AB5]: Wat is de bijdrage van de scheepvaart? Bijvoorbeeld in havens.

Met opmerkingen [AB6]: Denk hierbij ook aan houtrook. De fijnstofemissie uit houtstook is ongeveer 23 procent van de landelijke emissie PM_{2.5}. Daarnaast wordt in de volwassenmonitor (2016) houtrook als een de belangrijkste bronnen voor geurhinder genoemd.

Met opmerkingen [AB7]: Stofoverlast kan plaatsvinden bij overslag van bulkgoederen in de Kanaalzone en Sloegebied. Het is gewenst om hiervoor emissie/immissie rich lijnen te ontwikkelen.

Het huidige lineaire economische systeem put uit eindige (fossiele) grondstoffen en creëert afval. De circulaire economie behelst een economisch systeem waarin zoveel mogelijk kringlopen worden gesloten en zo min mogelijk afval wordt geproduceerd en producten gebaseerd op fossiele olie vervangen worden door producten die gemaakt zijn uit hernieuwbare grondstoffen.

Een volledig circulair systeem vraagt om een goed functionerende keten van ontwerp, productie, gebruik, inzameling en verwerken van reststromen naar nieuwe inzet van grondstoffen. Deze keten kent vele schakels en is op vele punten nog zwak en niet gesloten. Er zijn nog niet voldoende gesloten kringlopen, er verdwijnen nog veel afvalstoffen/producten al dan niet illegaal naar het buitenland, bijvoorbeeld elektronische apparaten. Ketengericht afvalbeheer en samenwerking tussen marktpartijen in de keten kan leiden tot nieuwe oplossingen en innovaties. Het ultieme doel van recycling is om uit afvalstoffen grondstoffen te maken (grondstoffenrotonde of grondstoffenverbindingen).

Luchtvaart

Vliegveld Midden-Zeeland is als regionaal vliegveld belangrijk voor recreatie, de economie en werkgelegenheid. Hiervoor is een luchthavenbesluit genomen. Dit vliegveld geeft ruimtelijke hoogtebeperkingen als gevolg van aan- en afvliegroutes en beperkingen vanwege geluid en externe veiligheid. Naast dit vliegveld is er nog een aantal helikopterhavens, waarvoor ook een luchthavenbesluit nodig is, en twee zweefvliegvelden (Burgh Haamstede en Axel) die onder een luchthavenregeling vallen.

Acties om doelen te realiseren

Subdoel 1 - Verminderen en voorkomen bodemverontreiniging

Actie 1.1: Aanpak van diffuse verspreiding van Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS) door middel van uitvoering programma ZZS en uitvoering geven aan definitief handelingskader voor PFAS en PFOS (voorzien in 2021) Rolverdeling:

- De Rijksoverheid voert rijksbeleid uit.
- De Provincie voert het beleid uit.
- De Omgevingsdiensten voeren namens het bevoegd gezag het beleid uit.

Actie 1.2: Afronding sanering spoedlocaties en overdracht naar gemeenten

De Provincie is verantwoordelijk voor het afmaken van de laatste saneringen van de spoedlocaties.

Rolverdeling:

- De Provincie voert de sanering van de laatste spoedlocaties uit.
- De Provincie draagt de verantwoordelijkheid voor bodem over aan gemeenten bij inwerkingtreding van de Omgevingswet (warme overdracht).

Subdoel 2 - Verbeteren waterkwaliteit door reguleren indirecte lozingen

Actie 2.1: Reguleren van indirecte lozingen

De kwaliteit van het oppervlaktewater wordt onder meer bepaald door directe en indirecte lozingen van particulieren en bedrijven, riool overstorten en van de rioolwaterzuiveringen (RWZI). De provincie is bevoegd gezag voor het verlenen van milieu- (of omgevings-)vergunningen voor industriële afvalwaterlozingen en kan daarom alleen indirect invloed uitoefenen op de lozingen van de rioolwaterzuivering. In deze vergunningen worden eisen gesteld aan de samenstelling van het te lozen afvalwater. Namens de Provincie Zeeland zien de omgevingsdiensten toe op naleving van deze eisen, door periodieke controles en analyse van monsters.

Rolverdeling:

- De Omgevingsdiensten voeren namens het bevoegd gezag vergunningverlening, toezicht en handhaving op indirecte lozingen uit.

Subdoel 3 - Permanent verbeteren van de luchtkwaliteit door het streven naar de WHO-norm met als uitgangspunt een verwaarloosbaar risico

Actie 3.1 Reguleren van emissies

Via vergunningverlening, toezicht en handhaving wordt een evenredige bijdrage geleverd aan het halen van de nationale emissiedoelstellingen, de NEC plafonds 2020 en 2030 (met een ijkmoment in 2025). Dit betreft de uitstoot van zwaveldioxide (SO₂), stikstofoxiden (NO_x), ammoniak (NH₃), vluchtige organische stoffen (VOS) en fijn stof (PM_{2,5}).

Voor bestaande emissies door bedrijven van stoffen die zeer gevaarlijk zijn voor mens, dier en plant (prioritaire stoffen) wordt ingezet op het zo snel mogelijk bereiken van het verwaarloosbaar risiconiveau. De provincie volgt de lijn uit het rijksbeleid voor Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS).

Om de emissie vanuit de sector scheepvaart terug te dringen heeft de Provincie Zeeland, samen met andere provincies, een verbod op varend ontgassen van benzeen en benzeenhoudende stoffen opgenomen in de Omgevingsverordening. Hiermee wordt voorkomen dat het ontgassen naar Zeeland verplaatst. We dringen bij het Rijk aan op een snelle invoering van (inter)nationale regelgeving. Naar verwachting zal dat gebeuren in 2021. De Provincie Zeeland zet samen met Rijkswaterstaat en North Sea Port verder in op het gebruik van walstroom door binnenvaart en zeevaart. Daarnaast wordt ingezet op elektrificatie van binnenvaart.

Door inzet op het Schone Lucht Akkoord (SLA) zal een verbetering van luchtkwaliteit worden gerealiseerd. Het uitgangspunt is een verwaarloosbaar gezondheidsrisico als gevolg van emissies die de luchtkwaliteit beïnvloeden. Daarbij is het streven om de WHO normen (waar veelal aan wordt voldaan) en een permanente verbetering van de luchtkwaliteit te behalen. Onder het SLA thema 'bewustzijn en betrokkenheid' wordt ingezet om jongeren bekend en bewust te maken van het belang van gezonde lucht, daarvoor worden onderwijsinstellingen en scholieren betrokken bij projecten.

Er kunnen er zich situaties voordoen waar een aanvullende gebieds- en probleemgerichte aanpak van toegevoegde waarde is. De provincie betreft dan de omgeving en partners zoveel mogelijk, om oplossingen te vinden. Een voorbeeld hiervan is het project in de Zeeuws-Vlaamse Kanaalzone. Daar worden, als onderdeel van een breder programma, extra metingen verricht naar de luchtkwaliteit.

Rolverdeling:

- De Omgevingsdiensten voeren namens het bevoegd gezag vergunningverlening, toezicht en handhaving uit.
- De Provincie neemt een regel op in de Omgevingsverordening over het verbod op varend ontgassen van benzeen en benzeenhoudende stoffen.
- De Provincie en stakeholders voeren de plannen en maatregelen in kader van het Schone Lucht Akkoord (SLA) uit. Gemeenten steunen het SLA op onderdelen.
- De Provincie en Omgevingsdiensten voeren projecten uit, op basis van het SLA, met onderwijsinstellingen en jongeren om hen bekend en bewust te maken van het belang van gezonde lucht.
- De Provincie en partners voeren een gebieds- en probleemgerichte aanpak uit, zoals het project in de Zeeuws Vlaamse Kanaalzone.
- [De GGD monitort milieuhinder \(volwassenenmonitor\) en adviseert wanneer er signalen zijn dat de volksgezondheid in het geding is.](#)

Actie 3.2: Nadere uitwerking aanpak verbeteren luchtkwaliteit in milieuprogramma Rolverdeling:

- De Provincie en partners voeren het milieuprogramma uit. Dit wordt geactualiseerd wanneer nodig.

Subdoel 4 - Een aanvaardbaar hinderniveau voor geur vasthouden

Actie 4.1: Reguleren van geuremissie

Voor bedrijven waarvoor de Provincie Zeeland bevoegd gezag is, blijft sprake van een aanvaardbaar hinderniveau. **Rolverdeling:**

Met opmerkingen [AB8]: Houtlook ontmoedigen en simuleren van houtrook vrije woonwijken.

- De Omgevingsdiensten voeren namens het bevoegd gezag vergunningverlening, toezicht en handhaving uit.

Actie 4.2: Nadere uitwerking aanpak geur in milieuprogramma Rolverdeling:

- De Provincie en partners voeren het milieuprogramma uit. Dit wordt geactualiseerd wanneer nodig.

Subdoel 5 - Beperken van de uitbreiding van geluidsproductie

Actie 5.1: Reguleren van geluidsproductie

Door middel van actief zonebeheer en monitoring wordt zorggedragen dat het geluid niet onbeperkt uit kan breiden. Dit laat onverlet dat er hinder op kan treden van met name kortstondige hoge geluidsniveaus of tonaal en laag frequent geluid. De Omgevingsdiensten registreren geluidsklachten afkomstig van bedrijven en voeren onderzoek uit naar de bron van klachten. De geluidzones rond industrieterreinen worden op grond van de Omgevingswet vervangen door een systeem met vastgestelde Geluidproductieplafonds (GPP) op vaste punten rond de industrieterreinen. De provincie dient in ieder geval voor 1 januari 2029 rond de huidige (op grond van de Wet geluidhinder) aangewezen regionaal gezoneerde industrieterreinen de eerste GPP's vast te stellen. Voorgesteld wordt daarom om voorlopig de huidige regionale aanwijzingen te handhaven. In de periode tot 2029 kan bezien worden of en zo ja welke industrieterreinen overgedragen kunnen worden naar de gemeentes. De provincie moet voor haar provinciale wegen GPP's vaststellen. Deze moet 2 jaar na inwerkingtreding van de Omgevingswet zijn vastgesteld. Het waterschap en gemeentes moeten voor hun respectievelijke wegen basisgeluidemissies vaststellen. Ook moet de provincie in 2023 een nieuwe Geluidbelastingkaart en Actieplan vaststellen op basis van de EU richtlijn Omgevingslawaaai.

Rolverdeling:

- De Omgevingsdiensten voeren namens het bevoegd gezag vergunningverlening, toezicht en handhaving uit.
- Waterschap en gemeenten stellen basisgeluidemissies vast.
- De Provincie stelt geluidproductieplafonds, geluidbelastingkaart en een actieplan vast. □ De Provincie neemt een regeling op in de Omgevingsverordening over stiltegebieden.
- [De GGD monitort milieuhinder \(volwassenenmonitor\) en adviseert wanneer er signalen zijn dat de volksgezondheid in het geding is.](#)

Actie 5.2: Nadere uitwerking aanpak beperking van de uitbreiding van geluidsproductie in milieuprogramma Rolverdeling:

- De Provincie en partners voeren het milieuprogramma uit. Dit wordt geactualiseerd wanneer nodig

Subdoel 6 - Het zoveel mogelijk beperken van risico's die verbonden zijn aan de opslag, productie en bewerking van gevaarlijke stoffen

Actie 6.1: Beperken van risico's die verbonden zijn aan de opslag, productie en bewerking van gevaarlijke stoffen

Het Provinciale beleid richt zich op het voorkomen van ongevallen door het zoveel mogelijk beperken van risico's waaraan burgers worden blootgesteld die verbonden zijn aan de opslag, productie, bewerking van gevaarlijke stoffen. In opdracht van de Provincie Zeeland beoordeelt DCMR veiligheidsrapportages, verleent vergunningen en voert inspecties uit bij de BRZO en RIE4 bedrijven. Met inwerkingtreding van de Omgevingswet en de modernisering omgevingsveiligheid zullen rond BRZO- en Bevi bedrijven aandachtsgebieden voor explosie- en brandgevaar en gevaar voor het vrijkomen van gevaarlijke gassen berekend worden. Deze zgn. brand- en explosieaandachtsgebieden moeten in een aantal gevallen door gemeentes als brand- of explosievoorschriftengebied worden opgenomen in hun Omgevingsplan, danwel op een andere wijze kenbaar worden gemaakt. Voor voorschriftengebieden geldt dat bij nieuwbouw brand- en/of explosiewerende maatregelen moeten worden getroffen. De provincies kunnen instructies opnemen in de omgevingsverordening hoe om te gaan met deze aandachtsgebieden. De grote transities waar Nederland voor staat, zoals de energietransitie en de transitie naar een circulaire economie kunnen ook nieuwe risico's voor externe

veiligheid opleveren. Hierbij kan men denken aan nieuwe energiedragers als waterstof en accu's. Ook kunnen als gevolg van klimaatverandering mogelijk gebieden, waar BRZO-bedrijven liggen overstromingsgevoeliger worden.

Rolverdeling:

- De Omgevingsdiensten voeren namens het bevoegd gezag vergunningverlening, toezicht en handhaving uit.
- De Omgevingsdiensten adviseren over het beleid en voeren het uit.

Actie 6.2: Nadere uitwerking aanpak beperken van risico's die verbonden zijn aan de opslag, productie en bewerking van gevaarlijke stoffen **Rolverdeling:**

- De Provincie en partners voeren het milieuprogramma uit. Dit wordt geactualiseerd wanneer nodig.

Subdoel 7 - Beperken van het ontstaan van afval en van het gebruik van primaire grondstoffen (50% circulair)

Actie 7.1: Kringlopen worden zoveel mogelijk – regionaal- gesloten waarbij 'afval' omgezet wordt in grondstof. Producten gebaseerd op fossiele olie worden vervangen door producten gemaakt uit hernieuwbare grondstoffen.

Een volledig circulair systeem vraagt om een goed functionerende keten van ontwerp, productie, gebruik, inzameling en verwerken van reststromen naar nieuwe inzet van grondstoffen. Deze keten kent vele schakels en is op vele punten nog zwak en niet gesloten. Er zijn nog niet voldoende gesloten kringlopen, er verdwijnen nog veel afvalstoffen/producten al dan niet illegaal naar het buitenland, bijvoorbeeld elektronische apparaten. Ketengericht afvalbeheer en samenwerking tussen marktpartijen in de keten kan leiden tot nieuwe oplossingen en innovaties. Het ultieme doel van recycling is om uit afvalstoffen grondstoffen te maken (grondstoffenrotonde of grondstoffenverbindingen).

Naast een inzet op de reductie van energie- en grondstoffenverbruik is ook met verbindingen tussen bedrijven, om hergebruik van grondstoffen en energie mogelijk te maken, veel winst te behalen. Grote energie- en grondstof intensieve bedrijven in Zeeland, West-Brabant en Oost-Vlaanderen werken samen in het programma Smart Delta Resources (SDR). Provincie Zeeland, Impuls Zeeland en North Sea Port zijn partner. Door het realiseren van industriële symbiose projecten wordt de concurrentiepositie van de bedrijven versterkt en het energie- en grondstoffenverbruik beperkt. Internationale en landelijke wet- en regelgeving omtrent afval belemmert nu het sluiten van lokale (regionale) ketens. Wijziging in wet- en regelgeving is gewenst om de circulaire economie te bevorderen. Zolang het economisch systeem echter nog niet volledig circulair is, zal er een manier van verwerking van de reststromen moeten plaatsvinden. Voor het toepassen van grondstoffen (afvalstromen) geldt de volgende voorkeursvolgorde: preventie, voorbereiding hergebruik (hernieuwbare grondstoffen), recycling, andere nuttige toepassingen en als laatste veilige verwijdering (verbranden, storten of lozen). Bij vergunningverlening moet de provincie rekening houden met het Landelijk Afvalbeheerplan (LAP). Het streven is om het afval dat in de provincie ontstaat ook binnen de provincie te verwerken (cq. hergebruiken/recyclen). Zolang er nog afvalstoffen zijn, waarvoor geen nuttige toepassing is in welke vorm dan ook, kan het nodig blijven om in de komende jaren in het uiterste geval zelfs nog de laatste trede van verwerking van afvalstoffen, het storten van afval, toe te staan. De stortplaats Noord en Midden-Zeeland kan hierin een rol vervullen.

Rolverdeling:

- De Omgevingsdiensten voeren namens het bevoegd gezag vergunningverlening, toezicht en handhaving uit.
- De overheid en bedrijven werken samen (ook onderling) in Smart Delta Resources.

Actie 7.2: Nadere uitwerking van beperken van het ontstaan van afval en gebruik van nieuwe grondstoffen (50% circulair) **Rolverdeling:**

- De Provincie en partners voeren het milieuprogramma uit. Dit wordt geactualiseerd wanneer nodig.

Subdoel 8: Reguleren van luchtvaartterreinen

Actie 8.1: Uitvoeren van het beleid en uitoefenen bevoegdheden

De provincie streeft naar het beperken en voorkomen van geluidsoverlast en behoud en continuering van bestaande luchtvaartterreinen binnen de voor deze luchthaventerreinen geldende besluiten en/of regelingen. Er worden geen mogelijkheden geboden voor nieuwvestiging van luchthaventerreinen waarvoor een luchthavenbesluit moet worden afgegeven.

Nieuwvestiging van luchthaventerreinen waarvoor een luchthavenregeling moet worden afgegeven is alleen mogelijk indien sprake is van niet-gemotoriseerde luchtsporten of luchthaventerreinen ten behoeve van algemeen belang binnen een gebied waar zich een concentratie voordoet van activiteiten die wat betreft milieu-impact gelijksoortig zijn (bijvoorbeeld geluidszone industrieterrein). Gemotoriseerde luchtsporten zijn in principe alleen toegestaan op bestaande hiervoor bestemde locaties.

Uitbreiden of wijzigen van bestaande luchthaventerreinen is in principe alleen mogelijk als er geen structurele toename is van geluid en/of vergroting van het beperkingengebied tenzij het een concentratiegebied van activiteiten betreft die wat betreft milieu-impact gelijksoortig zijn (bijvoorbeeld geluidszone industrieterrein). Nader afgewogen dient te worden in hoeverre in geval van raakvlakken met ander beleid hiervan kan worden afgeweken. De draaiing van de baan van het vliegveld MiddenZeeland is hier een concreet voorbeeld van.

In principe is het verboden om buiten een luchthaven op te stijgen of te landen met een luchtvaartuig. Onder voorwaarden kan een ontheffing voor tijdelijk en uitzonderlijk gebruik worden aangevraagd (TUG-ontheffing).

Er dient sprake te zijn van een bepaald soort luchtvaartuig en daarbij dient de aard van de start en landing en de gewenste start- en landingslocatie binnen het hiervoor geldende provinciaal beleid te passen. Verder dient de gewenste start- en landingslocatie aan rechtstreeks werkende wet- en regelgeving te voldoen. Luchtvaartuigen zijn bijvoorbeeld helikopters, paragliders en zweefvliegtuigen.

Rolverdeling:

- De provincie neemt luchthavenbesluiten en stelt luchthavenregelingen op.
- RUD Zeeland voert namens de provincie taken uit op gebied van luchtvaart en verleent TUG ontheffingen.

Kansen en risico's bij de uitvoering

1. Doe meer met minder grond.

- Vanuit zuinig ruimtegebruik is functiecombinatie wenselijk, maar vanuit milieuperspectief is het soms wenselijk om functies juist te scheiden om overlast of nadelige effecten van functies te beperken. Daarin moet een balans gevonden worden.

2. Werk samen en deel kosten en baten.

- Milieubeleid is facetbeleid en maakt in feite een integraal en vast onderdeel uit van alle andere onderwerpen. De meest sterke relatie is er met bodem en archeologie (Zeer Zorgwekkende stoffen), circulaire economie (grondstoffen/afval), Transport en infrastructuur, (Geluid, lucht, luchtvaart), straling (lucht, geluid), water (ZZS), arbeidsmarkt en economie (bedrijven), natuur en biodiversiteit (stille/licht/stikstof), gezondheid (alle thema's), landbouw (stikstof, geur, bestrijdingsmiddelen) en wonen (lucht, geluid).
- Een dilemma is de relatie tussen economie en milieu, waarbij het van belang is om milieu niet alleen grote aandacht te geven bij economische voorspoed, maar milieu als vanzelfsprekend onderdeel van economie te zien. Vooral niet zichtbare milieuproblemen kunnen op termijn voor problemen zorgen, denk aan de luchtkwaliteit, CO₂-uitstoot en nu de stikstof en PFAS

problematiek. Het is goed om aan de voorkant meer rekening te houden met milieu, te kiezen voor oplossingen die meerdere doelen dienen en koppelkansen te benutten.

3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.

(...)

4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.

- De energietransitie en klimaatverandering kunnen milieueffecten hebben. Er kunnen nieuwe risico's ontstaan bij het gebruik van nieuwe producten zoals bij het opslaan van energie en de productie van waterstof.

15. Natuur

Doelstelling 2030

Behoud en versterking van Zeeuwse biodiversiteit. Specifiek wordt daarbij ingezet op het bereiken van een 70% doelbereik van stikstofgevoelige binnendijkse Natura2000 gebieden.

De onderstaande 3 hoofddambities zoals deze met het Rijk zijn afgesproken blijven daarbij onverminderd overeind:

1. Het verbeteren van de biodiversiteit,
2. het versterken van de maatschappelijke betrokkenheid bij natuur en
3. het versterken van de verbinding tussen natuur en economie.

De provinciale Natuurvisie 2017-2022 geeft daar onder andere invulling aan.

Subdoel 1 - Herstel Biodiversiteit

Subdoel 2 - Natuurbescherming

Subdoel 3 - Natuurbeheer

Subdoel 4 - Natuurherstel

Subdoel 5 - Natuurontwikkeling

Subdoel 6 - Natuurverbreding

Subdoel 7 - Natuurbeleving

Visie 2030

De Zeeuwse natuur kenmerkt zich door een kwalitatief robuust netwerk van grote en kleine natuurlijke eenheden met verschillende leefgebieden die onderling met elkaar verbonden zijn. Deze Zeeuwse natuur kan tegen een stootje of heeft voldoende veerkracht om bijvoorbeeld klimatologische veranderingen en andere verstoringen op te kunnen vangen. Ruimtelijk is daarbij geen sprake meer van harde zichtbare grenzen tussen de natuur die gerealiseerd is binnen het begrensde Natuurnetwerk Zeeland en de daaromheen liggende functies, maar meer een beeld van geleidelijke overgangen hiertussen. Deze als het ware van donkergroene naar een lichtgroene verbinding tussen natuur en economie wordt gekenmerkt door de natuurlijke aanwezige Zeeuwse natuurwaarden die verweven zijn met andere belangrijke gewenste functies binnen Zeeland. Deze natuurinclusieve benadering is daarbij onlosmakelijk verbonden met behoud en versterking van ons Zeeuwse cultuurlandschap, alsmede de transitie naar een volwaardige volhoudbare landbouw binnen Zeeland en een verbetering van de water- en bodemkwaliteit.

Indicatoren:

- Het Natuur Netwerk Zeeland is in 2027 qua omvang en inrichting voltooid.
- Het bereiken van een 70% doelbereik van stikstofgevoelige Natura2000 doelen eind 2030. Dit in relatie tot de structurele aanpak Stikstof.
- (Gedeeltelijke) herziening of vernieuwing van beheerplannen van alle binnendijkse Natura2000 gebieden.
- Het stimuleren van een volhoudbare landbouw binnen Zeeland als onderdeel van een door het Rijk in samenwerking met de provincies op te stellen natuurinclusieve agenda.
- Het ontstaan van geleidelijke ruimtelijke niet begrensde overgangen tussen het begrensde Natuur Netwerk Zeeland en omliggende functies. Dit ook in relatie tot 3 en als gevolg van te realiseren

overige opgaven binnen het landelijke gebied zoals de structurele aanpak Stikstof en het Deltaplan zoet water.

- Een meetbaar herstel van de biodiversiteit binnen en buiten het provinciale Natuurnetwerk.

Huidige situatie Herstel

biodiversiteit

Ondanks een forse inspanning die is gericht op herstel van de natuur is een afname van biodiversiteit geconstateerd in Nederland. Het verlies aan biodiversiteit in Nederland en zo ook de Zeeuwse biodiversiteit, is zelfs aanzienlijk groter dan elders in Europa en de wereld. In Nederland gaat het daarbij vooral om de biodiversiteit van duinen, de zandgebieden, binnen het agrarisch gebied en binnen het stedelijk gebied. Van de overige leefgebieden zijn de trends de afgelopen 10 jaar een verminderde afname of is zelfs sprake van een stabiele situatie. Dit na een decennialange afname.

Voor Zeeland kan worden geconcludeerd dat vooral een aantal algemene(re) soorten van goed onderzochte soortgroepen het goed doen in Zeeland. Bosvogels vertonen o.a. een herstel. Na verder inzoomen blijkt echter dat niet geconcludeerd kan worden dat het goed gaat met de biodiversiteit in Zeeland (Natuurrapportage Zeeland, 2019). Van grootschalig en duurzaam herstel is echter dus nog steeds geen sprake. De voornaamste oorzaak van biodiversiteitsverlies in de duinen is de hoge stikstofdepositie en verder spelen verdroging, verminderde dynamiek en een te klein oppervlak leefgebied een rol (relatie met verstoring door m.n. recreatie).

Natuurbescherming

Natura2000 (N2000)

De doelen voor veel N2000-soorten en -leefgebieden worden nog niet gehaald. Met name de staat van instandhouding van soorten en leefgebieden van buitendijkse gebieden en delen van de duinen zijn matig tot zeer ongunstig. De oorzaken zijn vooral stikstofdepositie, verstoring, tekort aan leefgebied, verdroging, verzuring en versnippering. Daarnaast is sprake van een eerste set aan maatregelen die worden uitgevoerd voor het behalen van doelstellingen zoals deze zijn opgenomen in beheerplannen N2000. De beheerplannen bevatten onder andere de volgende elementen:

- een visie over de wijze waarop de Europese doelen gehaald kunnen worden;
- een inventarisatie van de huidige natuurkwaliteiten van het gebied;
- een omschrijving van de activiteiten die in en rond het gebied mogelijk zijn en of daar al dan niet een vergunning voor nodig is;
- de hoofdlijnen van de handhaving.

Momenteel zijn er voor vijf van de zeven N2000-gebieden op land door de Provincie vastgestelde beheerplannen Natura2000. Voor het opstellen van de overige elf N2000-gebieden (grote wateren) die (deels) in Zeeland liggen is het Rijk het bevoegde gezag. Voor negen van die elf gebieden is er een vastgesteld beheerplan.

Natuurnetwerk Zeeland (NNZ)

Het NNZ wordt beheerd door de terreinbeherende organisaties en beschermd via de provinciale omgevingsverordening en het gemeentelijke beleid. Alle NNZ-gebieden met de status bestaande natuur dienen een passende bestemming in gemeentelijke omgevingsplannen te hebben. Bij een aantal kleine gebieden of delen van natuurgebieden is dit nog niet het geval.

Soorten

Bescherming van soorten loopt via de Wet natuurbescherming (waaronder zorgplicht en met aanvullende regelgeving vanuit de Beleidsnota natuurwetgeving). Daarbij zetten de Provincie actief in op (proactieve) soortenbescherming volgens eerdere besluitvorming.

Handhaving

Handhaving van de natuurbescherming is door de Provincie via een overeenkomst belegd bij RUD Zeeland. De RUD heeft een regisseursrol voor de groene handhaving, waarbij een convenant is gesloten met terreinbeheerders, politie en voedsel- en warenautoriteit. Ook wordt samengewerkt met de provincies Zuid-Holland en Noord-Brabant.

Natuurbeheer

Beheer van het Natuurnetwerk Zeeland (NNZ)

Gecertificeerde natuurterreinbeheerders ontvangen subsidie voor het beheer van natuurgebieden binnen het NNZ. Bijna 38.000 ha van het NNZ is in beheer. Daarvan wordt 17.636 ha beheerd via het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL) en 20.096 ha zonder subsidie. In het laatste geval gaat het om vooral om natuurgebieden in eigendom van overheden. De kwaliteit van het met subsidie beheerde deel van het NNZ is bekend voor de ecosysteemttypen bos, grasland, open duin en moeras. De aantallen kwalificerende soorten voor bos, open duin en moeras zijn in Zeeland laag vergeleken bij het Nederlandse gemiddelde. Zeeuwse graslanden scoren goed. De milieucondities van de vier ecosysteemttypen zijn stabiel, maar van verbetering is nog geen sprake. Alleen is (net als in de rest van Nederland) bij bos verdroging een toenemend probleem en bij open duin zijn dat verzuring en vermessing. Voor de soorten van open duin en grasland zijn veel gebieden groot genoeg en goed verbonden. In Zeeland zijn voor veel soorten de leefgebieden bos en moeras te klein of te versnipperd voor goede ruimtelijke condities. Via de Staat van Zeeland zijn de negatieve ervaringen van Zeeuwen met natuur onderzocht. Er is geen verschil tussen omwonenden en niet-omwonenden van natuurgebieden in het ervaren van disteloverlast. Wel is er een verband aangetoond tussen de aanwezigheid van natuurgebieden en overlast van damherten en teken. Inwoners van gebieden met een sterk agrarisch karakter ervaren gemiddeld genomen meer overlast van Jacobskruiskruid, distels, vossen, ganzen en kraaien of kauwen.

Agrarisch natuurbeheer

Zo'n 350 agrariërs voeren actief agrarisch natuurbeheer uit dat wordt gesubsidieerd via het Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer (ANLb). Ze doen dit binnen Poldernatuur Zeeland, waarbij negen Agrarische Natuurverenigingen (ANV's) zijn aangesloten, vlakdekkend over Zeeland. Hierbij wordt op gebiedsniveau gestreefd, binnen beschikbaar budget, naar maximale ecologie en draagvlak onder agrariërs. Het gaat dan om het beheer van in totaal 1.272 ha. Opgesplitst in de vier leefgebieden van het agrarisch natuurbeheer: 55 ha open grasland, 547 ha open akker, 670 ha droge dooradering en geen natte dooradering. De stand van vogels van de leefgebieden open grasland en open akker wordt sinds 2006 gemonitord. Mede dankzijde inspanningen van de agrarische deelnemers binnen het ANLb lijkt voor een aantal akkervogelsoorten als patrijs en graspieper de dalende lijn te stagneren en er zijn tekenen voor een begin van herstel van akkervogelsoorten als de veldleeuwerik en de gele kwikstaart (vanuit de Beleidsmonitoring – SOVON). Het randenbeheer is inmiddels aangepast aan de strikte eisen van patrijs en veldleeuwerik. Het nieuwe beheerstelsel loopt nu een aantal jaren. Het draagvlak onder de agrariërs voor het nieuwe stelsel is de laatste jaren gegroeid en er wordt meer samengewerkt met gebiedspartners als waterschap en terreinbeherende organisaties, wat de integraliteit van het agrarisch natuurbeheer ten goede komt.

Ecologisch berm- en dijkbeheer

Verspreid door het landelijk gebied ligt een enorm netwerk aan wegen en (binnen)dijken dat in potentie een positieve bijdrage kan leveren aan de biodiversiteit en de verbinding van leefgebieden van soorten. Een klein deel wordt ecologisch beheerd en hierin valt nog een hele slag te maken.

Ontsnippering

Sommige (vaar)wegen kunnen een ecologische barrière vormen in de verbinding van natuurgebieden of in natuurgebieden zelf. Bij alles wat nu nog wordt gepland of aangelegd/gereconstrueerd wordt ontsnippering meegenomen in de ontwerpen.

Faunabeheer

Het aantal ganzen (zowel broedvogels als overwinteraars) is de afgelopen decennia fors toegenomen. Met de toename van het aantal ganzen is ook de schade aan landbouwgewassen en natuur toegenomen. Het Zeeuws ganzenakkoord (2014) heeft als doel ganzenpopulaties in Zeeland duurzaam in stand te houden op een niveau waarbij een goed evenwicht wordt gevonden tussen de omvang van de van nature voorkomende populaties en de risico's die daarmee samenhangen. De aantallen ganzen zijn niet of nauwelijks afgenomen, eerder verder toegenomen. De beheermaatregelen zijn niet toereikend om het gestelde doel te bereiken. Voorts lijkt de animo om te beheren af te nemen.

In de afgelopen decennia is het aantal vossen in Zeeland toegenomen. Alleen op SchouwenDuiveland is de vos afwezig. De komst van de vos heeft een negatieve invloed op de

stand van kustvogels die aan vaste wal broeden. Door afschot is de toename in Zeeuws-Vlaanderen afgezwakt, maar in de rest van Zeeland desondanks niet. Sinds 2018 vindt in Zeeland afschot van reeën plaats.

Er zijn in Zeeland 3 leefgebieden van het damhart vastgesteld. Voor elk leefgebied is vanuit oogpunt van een gezonde populatie een maximum aantal dieren bepaald. De populatiegrootte wordt door afschot gereguleerd. Ondanks dit beheer zijn de populaties in alle drie de leefgebieden nog te groot. Buiten de leefgebieden geldt een nulstand en wordt afschot gepleegd. Bij andere soorten (bv. konijn, haas, smient, spreeuw, mees) dragen eventuele maatregelen in schadebestrijding bij in het bereiken van het gestelde doel: beperken van schade aan landbouwgewassen.

Exotenbeleid

In 2011 werd 22% van de Europese soorten bedreigd door invasieve exoten. Sinds 1 januari 2015 is een EU-Verordening van kracht betreffende de 'preventie en beheersing van de introductie en verspreiding van invasieve uitheemse soorten'. Op basis van deze verordening zijn lidstaten verplicht maatregelen te nemen voor 64 soorten die op de EU-lijst zijn geplaatst. De provincies zijn verantwoordelijk voor de bestrijding van het grootste deel van deze soorten, alleen de krabben, kreeften en ratten niet. Naast een bedreiging voor de inheemse natuur kunnen invasieve exoten ook economische schade en gezondheidsrisico's met zich meebrengen. Er zijn drie soorten bestrijdingsstrategieën. Soorten die zich nog niet gevestigd hebben worden in een vroeg stadium uitgeroeid. Bij beperkt voorkomende soorten wordt eliminatie nagestreefd. Bij wijdverspreide soorten is de aanpak gericht op het inperken en indammen van de populaties.

Natuurherstel

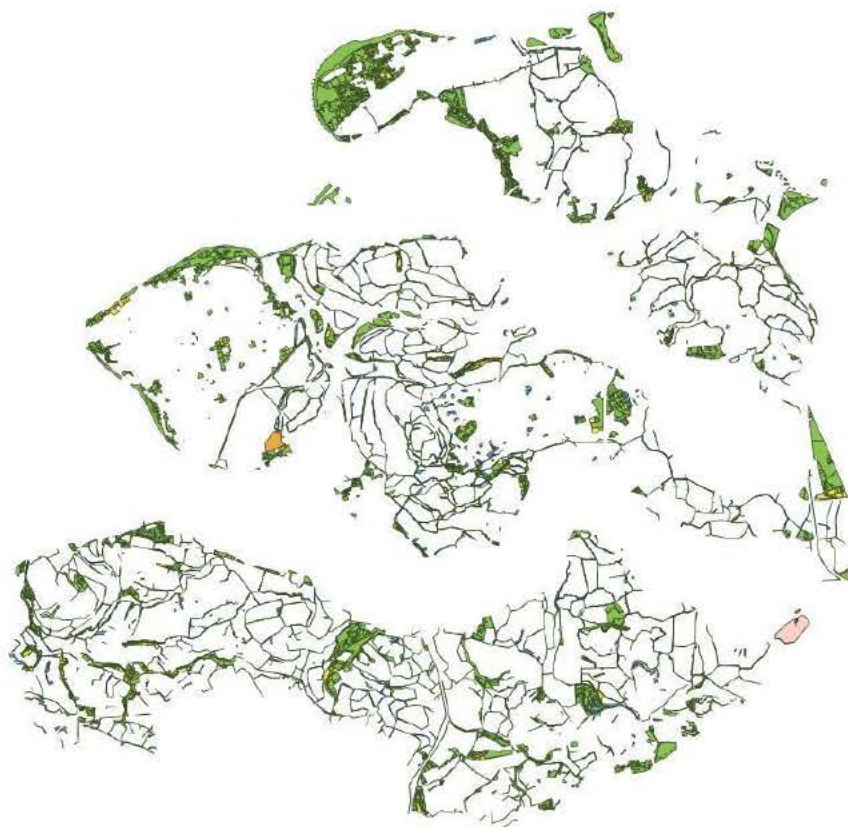
Voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen in verschillende Natura2000-gebieden zijn natuurherstelmaatregelen nodig. Inmiddels zijn de afgesproken 160 maatregelen voor het overgrote deel gerealiseerd. In de stikstofaanpak zal ook de komende jaren natuurherstel stevig worden gecontinueerd met het programma natuur 2021-2030 als extra inzet hiervoor. Dit programma is aanvullend aan bestaande afspraken met het Rijk over natuurherstel en vormt een onderdeel van de landelijke structurele aanpak stikstof. Deze aanpak spoort met de provinciale strategische aanpak stikstof die eveneens is gericht op kwaliteitsverbetering van de met stikstof overbelaste Zeeuwse natuur.

Ook buiten Natura2000-gebieden kan het nodig zijn om de kwaliteit van de natuur in het NNZ een impuls te geven. Bijvoorbeeld wanneer de ontwikkeling van de natuur in een gebied in negatieve zin anders verloopt dan beoogd en dit niet is veroorzaakt door achterstallig onderhoud en ook niet met regulier beheer verholpen kan worden. In de afgelopen drie jaar zijn zo maatregelen getroffen die hebben geleid tot een verbetering van de kwaliteit van 370 ha bestaand natuurgebied.

Natuurontwikkeling

De afgelopen decennia is de natuurontwikkeling in Zeeland voortvarend ter hand genomen en was Zeeland tot voor kort koploper in de opgave. Om in 2027 volgens het Natuurakkoord het Natuurnetwerk Zeeland voltooid te hebben moet vanaf nu per jaar gemiddeld zo'n 100 ha nieuwe natuur worden gerealiseerd. Met het realisatietempo van gemiddeld zo'n 23 ha per jaar in de afgelopen zeven jaar wordt dat doel niet gehaald. De vertraging kent meerdere oorzaken. In de eerste jaren na de herijking van de ecologische hoofdstructuur was het budget niet toereikend (zowel provinciaal als Rijksaandeel). Verder moet nieuwe natuur tegenwoordig door grondeigenaren zelf (op vrijwillige basis) worden gerealiseerd, maar bestaat bij veel grondeigenaren nog onbekendheid over de (subsidie)mogelijkheden. Ook betekent zelfrealisatie vaak een fikse voorinvestering en vraagt het veel kennis en capaciteit. Daarbij komt dat het tegenwoordig in de meeste gevallen nog maar gaat om relatief kleine gebiedjes ter afronding van grotere natuurgebieden. De kosten zijn dan verhoudingsgewijs hoog en vaak hoger dan het subsidieplafondbedrag per hectare. Recent zijn met betrokken partijen strategieën voor versnelling van de opgave verkend en een aantal zijn ook al in gang gezet.

Natuurgebieden in het Natuurbeheerplan Zeeland 2019

Verbinding tussen natuur en economie

Het gaat hier om het vergroten van de autonome vervaechting van natuur en biodiversiteit met andere (te ontwikkelen) functies. Met andere woorden het versterken van de relatie tussen natuur en economie. Twee ambities die door Rijk en provincies (maar ook andere organisaties) breed gedragen worden. Dit is nodig omdat de uitvoering van natuurbeleid en het o.a. het enkel realiseren van natuurwaarden binnen het begrensde Natuurnetwerk alleen niet leidt tot verbetering van de biodiversiteit. De afgelopen jaren gebeurt er in den lande al van alles op het vlak van de verbinding tussen natuur en economie, maar meer is nodig daarvoor. Als provincie zetten we de komende periode ook meer in op vervaechting van Natuur binnen bestaande functies. Daarbij haken we aan bij de natuurinclusieve agenda die de komende periode op Rijksniveau vorm gaat krijgen, via de structurele aanpak Stikstof en ook via de uitvoering van het ambitiesdocument "Samenwerken aan het Zeeuwse platteland". In dat kader rust op het Zeeuwse landelijke gebied tal van opgaven die ook nader geconcretiseerd zullen worden. Te denken valt aan de structurele opgave Stikstof, het Deltaplan Zoet water of de transitie naar een volhoudbare landbouw waaraan de natuur- en biodiversiteitopgave kan worden gekoppeld.

Een vorm van versterking van de biodiversiteit die al lang in Zeeland bestaat, is de inrichting en het beheer van natuurwaarden op tal van particuliere terreinen (groot en klein) buiten het natuurnetwerk veelal verspreid door het boerenland. Deze "lichtgroene" natuur ontstaan door inspanningen van al die particulieren dragen positief bij aan de biodiversiteit als buiten het natuurnetwerk en zonder die

inspanningen zou het met die biodiversiteit nog slechter gesteld zijn. Vaak gaat het om (voormalige) boerenerven, maar bv. ook kleine natuurterreintjes, dorpsbosjes en -boomgaarden of tijdelijke natuur op bedrijventerreinen. Veel van deze particuliere initiatieven worden ondersteund door Stichting Landschapsbeheer Zeeland. Daarnaast nemen gemeenten ook al vaak natuurwaarden mee binnen ruimtelijke plannen die eveneens bijdragen aan biodiversiteitsherstel. Ook een initiatief waarbij vergroening van schoolpleinen en zorginstellingen plaatsvindt (IVN) draagt hier aan bij.

Natuurbeleving

Natuurbeleving gaat over het hele pallet van natuureducatie, natuurpromotie en natuuractiviteiten. Onder de noemer Natuurbeleving vinden al diverse ontwikkelingen plaats:

Het samenwerkingsverband De Zeeuwse Natuur (DZN) draagt bij aan een Zeeland waar kinderen in verbinding met natuur opgroeien en inwoners en recreanten toegang hebben tot beleefbare & rijke natuur, heel dichtbij.

Ter ondersteuning van het kerndoel van de Zeeuwse natuurbeleving en –branding, is een traject gestart dat gericht is op (gezamenlijke) natuurbranding en communicatie (identiteit en vindbaarheid) en concrete (inrichtings)maatregelen ter bevordering van beleving, herkenbaarheid en toegankelijkheid.

Het museum voor natuur en landschap, Terra Maris, vervult een prominente rol als podium voor natuurgerelateerde beleving en educatie voor zowel inwoners als gasten.

Verdere uitbreiding en actualisering van voorzieningen rondom de Oosterschelde (ook gericht op de beleving van de biodiversiteit onder water).

Met het UNESCO Geopark wordt provinciegrensoverschrijdend ingezet om, gebruik makend van de natuurlijke, geologische en de cultuurhistorische eigenschappen, het Deltagebied internationaal in de etalage te zetten via een UNESCO keurmerk.

Acties om doelen te realiseren

Subdoel 1 - Herstel Biodiversiteit

Actie 1.1: Uitvoering doelstelling Biodiversiteit

De doelstellingen voor biodiversiteit in 2030 komen voort uit de Europese biodiversiteitsstrategie 2021-2030. Dit beleid is de basis voor het Nederlandse en daarmee ook het provinciale natuurbeleid.

Rolverdeling:

- De provincie stelt kaders vast in de omgevingsverordening, verleent vergunningen en financiert uitvoering.
- De EU ondersteunt behoud en versterking van de biodiversiteit met verschillende EUprogramma's.
Gemeenten stimuleren biodiversiteit middels subsidies en aangepaste inrichting en beheer van openbaar groen.
- Natuurorganisaties en terreinbeheerders voeren projecten uit, delen kennis en informeren inwoners, toeristen en ondernemers.

Subdoel 2 - Natuurbescherming

Actie 2.1: Natuurbescherming

Voor de natuurbescherming wordt het beleid met betrekking tot de bescherming van natuurgebieden, soorten en houtopstanden (bos en bomen) via de bestaande wetgeving voortgezet. Voor alle 16 geheel of gedeeltelijk in Zeeland gelegen Natura 2000-gebieden is er een vastgesteld beheerplan. En alle gebieden van het Natuur Netwerk Zeeland met de status bestaande natuur hebben een passende bestemming in de gemeentelijke omgevingsplannen. Rond voor verzuring gevoelig gebied gelden beperkingen voor uitbreiding of nieuwvestiging van veehouderij. Toezicht en handhaving wordt voortgezet, buitendien wordt de inzet geïntensiveerd.

Rolverdeling:

- Het Rijk stelt beheerplannen op voor alle rijkswateren.
- De provincie stelt beheerplannen op voor alle provinciale natuurgebieden.
- Rijk, provincie en gemeenten beschermen natuurgebieden in omgevingsvisies, -plannen en –verordeningen.
- De veiligheidsregio adviseert (via het bevoegde gezag) in de mogelijkheden natuurgebieden zo brandveilig en beheersbaar mogelijk aan te leggen.
- Provincie, RUD Zeeland en terreinbeheerders zorgen voor toezicht en handhaving. Overheden, terreinbeheerders, bedrijfsleven, ondernemers en woningbouwcorporaties werken samen bij inrichting, gebruik en bescherming van natuurgebieden.

Subdoel 3 - Natuurbeheer

Actie 3.1: Beheer Natuur Netwerk Zeeland

Het aansturen op en het vergoeden van een effectief en efficiënt natuurbeheer op grond van het subsidiestelsel Natuur en Landschap en de kaders uit het Natuurbeheerplan (SVNL) wordt gecontinueerd. Vanuit het klimaatakkoord wordt bekeken in welke natuurgebieden het beheer kan worden aangepast om meer CO₂ vast te leggen, zonder dat dit ten koste gaat van de biodiversiteit en/of bijzondere natuurwaarden. In dat verband wordt ook bezien waar binnen het natuurnetwerk (zowel bestaande als nieuwe natuur) en agrarische gronden nog plaats is voor meer bos. In het beheer verder ook rekening houden met de klimaatbestendigheid van de natuur, om zo de negatieve gevolgen van de klimaatverandering voor natuur (zoals verdroging en natuurbranden) tegen te gaan.

Rolverdeling:

- De provincie verleent subsidie op grond van subsidiestelsel Natuur en Landschap.
- De provincie legt regels voor bestrijding van distels van in de omgevingsverordening en beheerders voeren de regels uit.

Actie 3.2: Agrarisch natuurbeheer

Het integrale karakter van het agrarisch natuurbeheer wordt verder uitgebreid. Het vergoeden van Agrarisch Natuurbeheer via Poldernatuur Zeeland wordt gecontinueerd om bij te dragen aan biodiversiteit en landschap buiten de natuurgebieden.

Rolverdeling:

- De provincie verstrekt vergoedingen aan Poldernatuur Zeeland
- Poldernatuur Zeeland en individuele agrariërs voeren het agrarisch natuurbeheer uit.

Actie 3.3: Ecologisch berm- en dijkbeheer

Er wordt ingezet op een gezamenlijk programma voor ecologisch bermbeheer met de medeoverheden en North Sea Port en uitbreiding van het areaal ecologisch beheerde bermen, dijken, overhoeken, etc. Tevens wordt uitvoering gegeven aan het Dijkenactieplan (herijking van de ecologische functie en het beheer van alle afzonderlijke binnendijken in Zeeland met als doel een efficiënt en effectief ecologisch beheer). Bij de uitwerking van de bossenstrategie worden de kansen onderzocht voor de aanplant van meer weg- en dijkbeplanting.

Rolverdeling:

- Provincie, gemeenten, waterschap en North Sea Port stellen een gezamenlijk programma op.
- De provincie voert het Dijkenactieplan uit.
- De beheerders van dijken en wegen voeren ecologisch berm- en dijkbeheer uit.

Actie 3.4: Faunabeheer en exotenbestrijding

De bestrijding van schade veroorzakende soorten en het uitkeren van schadevergoedingen voor faunabeheer (bijvoorbeeld ganzen in ganzenrustgebieden) wordt volgens de landelijke lijn gecontinueerd. Volgens de beleidsnota Natuurwetgeving wordt actief uitvoering gegeven aan het exotenbeleid.

Rolverdeling:

- De provincie keert schadevergoedingen voor faunabeheer uit. □ De provincie voert het exotenbeleid uit.

Actie 3.5: Monitoring

Het monitoren en beoordelen van de kwaliteit van natuurgebieden wordt voortgezet conform landelijke afspraken en het provinciaal monitoringsplan. Doel is inzicht te krijgen in de kwaliteit van alle ecosysteemttypen in Zeeland (nu alleen nog bos, grasland, moeras en open duin). Ook is het gewenst meer zicht te krijgen in de staat van instandhouding van soorten (ook buiten Natura 2000 gebieden) en leefgebieden in Zeeland.

Rolverdeling:

- De provincie voert de monitoring uit en deelt de uitkomsten met alle betrokken partijen.
- Alle betrokken partijen verbeteren de uitvoering op basis van de uitkomsten van de monitoring.

Subdoel 4 - Natuurherstel

Actie 4.1: Uitwerken uitvoeringsprogramma natuur 2021- 2030

Het streven naar het realiseren van condities voor een gunstige staat van instandhouding van alle soorten en leefgebieden onder de Vogel- en Habitatrictlijn (VHR). Er wordt hiermee gestreefd, in samenhang met de andere maatregelen in de structurele aanpak, aan de eisen te voldoen die de VHR stelt (artikel 6 lid 1 en 2). Voor 2030 wordt verwacht dat met de te nemen maatregelen naar 70% doelrealisatie komen met specifiek aandacht voor stikstofgevoelige natuur.

Rolverdeling:

- Provincie en partners werken het uitvoeringsprogramma natuur 2021-2030 uit. □ Rijk en provincie stellen middelen beschikbaar.

Actie 4.2: Herstel en instandhoudingsmaatregelen

Herstel- en instandhoudingsmaatregelen in Natura 2000-gebieden en voor Europees beschermde soorten worden genomen. Nazorgprojecten in het Natuurnetwerk Zeeland, voor zover deze niet vallen onder regulier beheer, met als doel het verbeteren van de natuurkwaliteit, worden uitgevoerd. Bijvoorbeeld door het wegnemen van knelpunten in milieucondities en ruimtelijke samenhang van de natuurgebieden zoals het nemen van ontsnipperingsmaatregelen bij infrastructurele werken. Ook wordt onderzocht in welke gebieden klimaatverandering een negatieve impact op de natuurkwaliteit kan hebben en hiertegen maatregelen treffen.

Rolverdeling:

- Uitvoering maatregelen door Provincie en terreinbeheerders.

Subdoel 5 - Natuurontwikkeling

Actie 5.1: Afronding Natuurnetwerk Zeeland

Het Natuurnetwerk Zeeland is in 2027, conform het Natuurakkoord, afgerond en is dan 5.713 hectare groot. Dit betekent dat er vanaf 2020 nog circa 800 ha hectare nieuwe natuur in Zeeland ingericht moet worden. Om het tempo van de natuurontwikkeling te versnellen, is de systematiek van het Natuurbeheerplan iets gewijzigd. Kansrijke percelen buiten de begrenzing kunnen direct worden toegevoegd aan het Natuurnetwerk zonder elders een gelijk aantal hectares te ontgrenzen. De toe te voegen percelen moeten daarbij wel voldoen aan de uitgangspunten van de Natuurvisie. Er is geen sprake van een gewijzigde ambitie qua oppervlakte. Verdere versnelling kan mogelijk behaald worden door zelf percelen aan te kopen plus eventueel in te richten en op de markt te zetten. Een actieve benadering van eigenaren van begrensde percelen of percelen die grenzen aan het huidige natuurnetwerk en een gelijke ecologische potentie hebben kan tevens een versnelling bieden.

Rolverdeling:

- Provincie en terreinbeheerders voeren afronding NNZ uit.

Subdoel 6 - Natuurverbreding

Actie 6.1: Uitvoering acties nota Natuurverbreding

Er is uitvoering gegeven aan de ambities uit de Natuurvisie Zeeland met betrekking tot het vergroten van de maatschappelijke betrokkenheid bij de natuur en het versterken van de relatie tussen natuur en economie.

Rolverdeling:

- Provincie en partners voeren Natuurvisie Zeeland uit.

Actie 6.2: Uitvoering uitwerking natuurprogramma 2021-2030

Uitwerken van de aanpak van overgangszones. Het versterken van natuurgebied door een buffer via integrale gebiedsaanpak, met daarin bijvoorbeeld natuurinclusief boeren, realisatie klimaatbossen, maatregelen ter voorkoming van bodemdaling.

Rolverdeling:

- Provincie en partners werken het natuurprogramma 2021-2030 uit

Subdoel 7 - Natuurbeleving

Actie 7.1: Uitvoering onderdeel natuurbeleving uit nota natuurbeleving

In de Nota Natuurbeleving zijn de doelen en ambities op het vlak van natuureducatie, -promotie en activiteiten in concrete doelen en beleidsstrategieën, in samenspraak met maatschappelijke partners, uitgewerkt en verwoord. De doelen voor 2030 zijn daarmee in beeld gebracht. Er wordt ingezet op het voortzetten van het beheer van de bestaande 2100 kilometer wandelnetwerk en boerenlandpaden en het verkrijgen van het internationale UNESCO-Geopark keurmerk. Het beleid dat 90% van de natuurgebieden toegankelijk en beleefbaar moet zijn, wordt gecontinueerd.

Rolverdeling:

- Uitvoering nota natuurbeleving door Provincie en maatschappelijke partners
- Uitvoering van beheer van wandelnetwerk en boerenlandpaden door terreinbeheerders

Kansen en risico's bij de uitvoering 1.

Doe meer met minder grond.

- Grond is een belangrijk middel om doelen te realiseren. Gestreefd wordt daarbij om meerdere doelen aan elkaar te koppelen daar waar het gaat om het realiseren van natuur. Daarbij blijft het realiseren van kwalitatieve natuur bovenaan staan.
2. Werk samen en deel kosten en baten.
    - Verstoring door recreatie kan een probleem zijn voor het behalen van natuurdoelen. Afstemming tussen beide vormen van gebruik is nodig.
  3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.
    - De bestaande Zeeuwse Natuur vormt op zichzelf een van de kernkwaliteiten van Zeeland. Behoudt en versterking hiervan is onlosmakelijk onderdeel van het provinciale natuurbeleid
  4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.
    - Ook de natuur is aan verandering onderhevig. Inzet moet zijn een natuur die ook voor de volgende generaties is geborgd. Daarbij dient de absolute kernnatuur beschermd te blijven.

16. Watersysteem

Doelstelling 2030

Gezond water: Grond- en oppervlaktewater zijn van goede kwaliteit en aanvulling en onttrekking zijn blijvend in balans.

Doelmatig beheer en gebruik van water is de basis voor beheer van het watersysteem. Door klimaatverandering wordt het waterbeheer complexer en vraagt het om meer inspanningen. Voor een deel van het watersysteem (de KRW-oppervlaktewaterlichamen en grondwaterlichamen) zijn in het provinciale waterprogramma de doelen uit de EU Kaderrichtlijn Water (KRW) opgenomen voor de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater in 2027. In 2027 moeten deze doelen zijn bereikt. Ook in de overige wateren moet de waterkwaliteit dan op orde zijn.

Indicatoren:

- Percentage KRW-oppervlaktewaterlichamen dat voldoet aan het doel voor Macrofauna (kleine, maar met het blote oog zichtbare, ongewervelde dieren (insecten, slakken, etc) die in het oppervlaktewater leven).
- Meetnet voor monitoring zoete grondwatervoorraden is in ontwikkeling (verwacht 2021).

Huidige situatie

Binnen het regionaal waterbeheer stemmen de provincie en het waterschap (de waterbheerder) hun rollen en taken af. Onttrekking van grond- en oppervlaktewater is gereguleerd met als doel om intering op de voorraad te voorkomen. Verwachte toename van de behoefte aan zoet water in droge periodes vraagt om betere afspraken over gebruik en verdeling van water. Voor perioden met droogte moet zoveel mogelijk water gebufferd/gereserveerd worden. Deze aspecten worden verder uitgewerkt in het kader van het Zeeuws Deltaplan Zoet Water.

Waterleidingbedrijf Evides voorziet Zeeland van drink- en industriewater. Dit bedrijf onttrekt grondwater en/of oppervlaktewater en maakt daar drinkwater van. De drinkwaterproductie in Zeeland is afhankelijk van verschillende bronnen:

- Grondwater (na infiltratie van oppervlaktewater uit het Haringvliet) in Haamstede (de kop van Schouwen)
- Grondwater Sint-Jansteen, Clinge en Wilde Landen bij Heikant (calamiteitenwinning) □
Grondwater uit de Brabantse Wal, tegen de oostgrens van onze provincie.
- Oppervlaktewater vanuit de grote rivieren (Maas/Rijn) via de spaarbekkens in de Biesbosch

Verzilting, (diffuse) verontreinigingen, verstedelijking en toename van het aantal systemen en constructies in de ondergrond en het aantal doorboringen van scheidende lagen in de ondergrond vormen risico's voor de kwaliteit van het grondwater.

- PM Kaart grondwaterbeschermingsgebieden en/of KRW-grondwaterlichamen -

Het wettelijk kader voorkomt verontreiniging van bodem en grondwater met regels en vergunningplichten (milieubelastende activiteiten). Bestaande grondwaterverontreinigingen moeten worden gesaneerd en/of beperken de gebruiksmogelijkheden van de bodem. Grondwatersaneringen worden gemeld aan de provincie. Voor de drinkwaterwinning worden in de omgevingsverordening grondwaterbeschermingsgebieden aangewezen, waar specifieke beschermingsregels gelden.

Het waterschap stemt het waterbeheer af op de gebiedsfuncties door invulling te geven aan het Gewenst Grond- en Oppervlaktewater Regime (GGOR), als bouwsteen voor vast te stellen peilbesluiten. Dit traject is in de periode tot 2021 voor de gehele provincie doorlopen en uitvoering van bijbehorende inrichtingsmaatregelen loopt door tot 2027. Ondertussen neemt, als gevolg van extremere weerspatronen, de behoefte aan bescherming tegen zowel wateroverlast als -tekort toe. Dit kan betekenen dat eerder gemaakte keuzes opnieuw tegen het licht gehouden moeten worden. In hoofdstuk 25. Klimaatadaptatie wordt hier verder op ingegaan.

Het stedelijk waterbeheer wordt in alle gemeenten goed geregeld, met maximale opvang van overtollig regenwater via het watersysteem en in de bodem. Het rioleringsstelsel wordt zoveel mogelijk alleen benut voor afvalwater.

De kwaliteit van zwemwater is een bijzonder aandachtspunt. Jaarlijks worden de zwemlocaties aangewezen waarvan de veiligheid en gezondheid gedurende het zwemseizoen worden onderzocht, zodat bij een onveilige situatie kan worden ingegrepen.

Acties om doelen te realiseren

Actie 1 - Verbeteren kwaliteit oppervlakte- en grondwater om te voldoen aan KRW-normen

De Europese KRW doelen voor Zeeland worden uitgewerkt in het Provinciaal Waterprogramma 2022-2027 en het Waterbeheerprogramma 2022-2027 van het waterschap. Alle partijen in de waterketen werken samen aan de uitvoering uit oogpunt van het Zeeuwse brede belang. Voor de deltawateren stelt het Rijk kaders vast en zorgt Rijkswaterstaat voor het beheer.

Rolverdeling:

- Rijk, provincie, waterschap en gemeenten voorkomen verontreiniging van oppervlakte- en grondwater met behulp van voorschriften en regels.
- Grondeigenaren en -gebruikers, Rijkswaterstaat, waterschap en gemeenten voeren vanuit hun specifieke verantwoordelijkheid, zorgplicht of taak maatregelen uit voor verbetering van de chemische en ecologische kwaliteit van grond- en oppervlaktewater.
- Terreinbeheerders delen ecologische kennis en voeren werkzaamheden uit ter verbetering van de waterkwaliteit.
- Zwemwaterlocaties worden jaarlijks door de provincie aangewezen en de zwemwaterkwaliteit wordt gemonitord door de waterbeheerders.

Actie 2 - Voorkomen van inteling op watervoorraden

Onttrekking van grond- en oppervlaktewater mag niet leiden tot inteling op de watervoorraden. De verwachte toename van de behoefte aan zoet water in droge periodes vraagt om betere afspraken over gebruik, opslag en verdeling van water.

Rolverdeling:

- Alle gebruikers van grond- en oppervlaktewater gaan zorgvuldig om met aanwending van water. Onttrekking van oppervlakte- en grondwater wordt gereguleerd door Rijk, provincie, waterschap en gemeente om evenwicht te houden tussen aanvulling en onttrekking.
- Gebruikers en overheden investeren in vergroten van de mogelijkheden voor vasthouden en bergen van hemelwater.
- Evides is verantwoordelijk voor productie en distributie van drinkwater in Zeeland. Provincie wijst grondwaterbeschermingsgebieden aan.

Kansen en risico's bij de uitvoering 1.

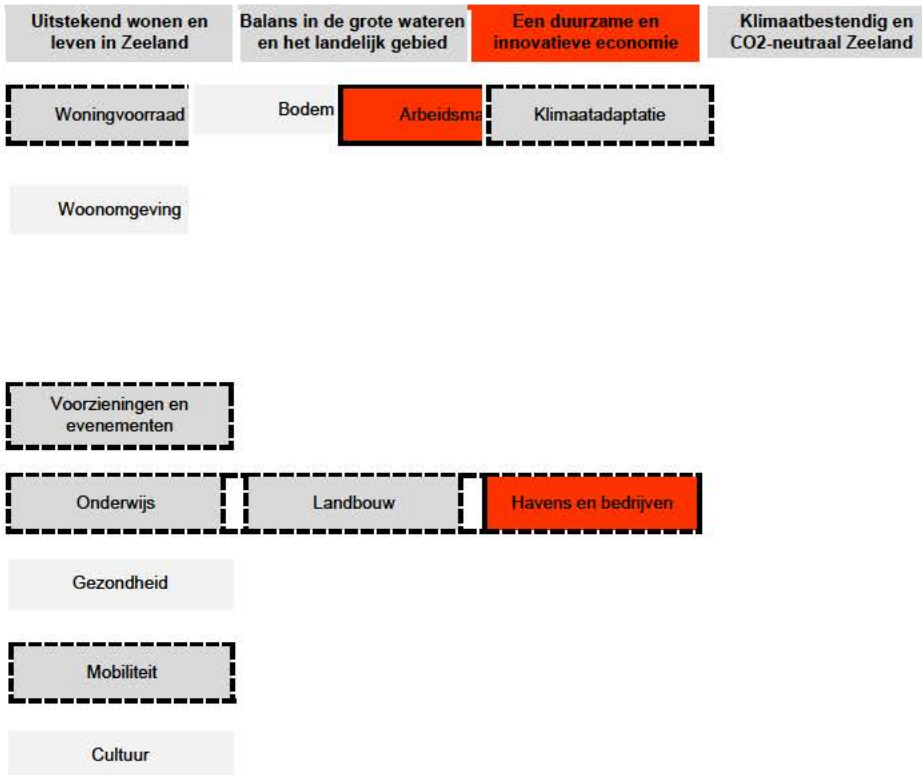
Doe meer met minder grond.

- Vergroten van de (zoet)water berging in stedelijk en landelijk gebied combineren met andere functies.
  - Gebieden met beperkingen vanwege de waterhuishouding kunnen met voorrang worden benut voor andere functies die daar geen nadeel van ondervinden.
2. Werk samen en deel kosten en baten.
- Maatregelen voor verbetering van de waterkwaliteit van oppervlakte- en grondwater vergroten ook de waarde voor natuur, recreatie en landbouw.
  - Kringlooplandbouw en natuurherstel dragen bij aan verbetering van de waterkwaliteit. Intensieve samenwerking in de waterketen maakt efficiënt en effectief waterbeleid mogelijk.
3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.
- De zoetwaterbeschikbaarheid in Zeeland is van oudsher beperkt, wat sturend is geweest voor het landgebruik. Aansluiten bij die historische indeling biedt kansen voor effectief waterbeleid en landschapsversterking.
4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.
- Oplossingen voor watervoorziening moeten ook op langere termijn, met effecten van klimaatverandering, houdbaar zijn.

- Beschikbaarheid en aanvoer van water van buiten Zeeland is afhankelijk van nationale prioritering en ontwikkelingen in het hele internationale stroomgebied.

Bouwstenen van EEN DUURZAME EN INNOVATIEVE ECONOMIE

17. Arbeidsmarkt

Doelstelling 2030

De Zeeuwse arbeidsmarkt is in 2030 conjunctuurproof en kan voorzien in de vraag van de Zeeuwse werkgevers: voldoende gekwalificeerde arbeidskrachten voor de Zeeuwse arbeidsmarkt.

Het arbeidsaanbod sluit goed aan op de vraag van werkgevers en dat het (beroeps)onderwijs in staat is toekomstige ontwikkelingen op de arbeidsmarkt te duiden en in te passen in de curricula. Daarnaast zijn achterliggende oorzaken opgelost.

Indicatoren:

- Werkgelegenheid (Totaal werkzaam in Zeeland in 2019: 192.800 (cbs.nl))
- Bruto regionaal product (2018: 13 578 mln (cbs.nl))
- Aansluiting van vraag en aanbod op arbeidsmarkt (UWV spanningsindicator)

Huidige situatie

Jaarlijks ontstaan er zo'n 1,2 miljoen vacatures in Nederland. De arbeidsmarkt is nog steeds krap en zal dat naar alle waarschijnlijkheid ook voorlopig zo blijven (hoewel het groeitempo vertraagt en de werkloosheid t.g.v. corona in 2020 oploopt). Ook zijn er een aantal onzekerheden en risico's die negatief kunnen uitpakken. Denk aan de handelssituatie tussen de Verenigde Staten en China, de effecten van Brexit en de duur en omvang van de corona pandemie.

De komende 25 jaar zal zich naar verwachting een aantal ingrijpende veranderingen voltrekken, maar een aantal andere aspecten van de arbeidsmarkt zal betrekkelijk weinig veranderen. De belangrijkste veranderingen worden vermoedelijk niet veroorzaakt door veel besproken trends als technologische ontwikkeling, flexibilisering en vergrijzing. Het zijn juist de tragere, maar gestage veranderingen die minder in het oog lopen, die de meest ingrijpende gevolgen hebben. Dat zijn de trends van de opmars van de werkende vrouw, de explosieve groei van deeltijdwerk, het langer doorwerken, de verdere groei van de dienstensector en de toename van het aantal hoogopgeleiden.

Het SCP verwacht dat werk, meer dan nu, verbonden zal zijn met technologie; vaker een hoge scholing vereist en minder plaats- en tijdgebonden is. Ook voorzien de onderzoekers dat de opkomst van de 'op-afroeconomie' doorzet en een steeds groter deel van de werkenden relatief korte klussen voor wisselende opdrachtgevers zal doen. Het gevolg: weinig continuïteit in het werk; minder mogelijkheden om een loopbaan te plannen. De grenzen tussen werk en de andere domeinen zullen daarnaast waarschijnlijk vervagen, doordat werkenden in de toekomst ook meer moeten zorgen en leren. De combinatie druk, die nu al wordt ervaren, zal hierdoor in de toekomst hoger worden. Al deze ontwikkelingen betekenen meer onzekerheid en vragen om een groot adaptatie- en anticipatievermogen. Dit zal niet voor iedereen even gemakkelijk en haalbaar zijn, waardoor een aanzienlijk deel van de bevolking buiten de boot kan vallen.

De opgave van de Zeeuwse arbeidsmarkt is niet zozeer de werkloosheid (die is laag in Zeeland) maar het vinden van voldoende mensen voor de vraag van de werkgevers. Bedrijven worden immers door het gebrek aan personeel beperkt in hun groei en succes. Tevens zijn er grensoverschrijdende belemmeringen door wet- en regelgeving. Daarnaast is Zeeland minder aantrekkelijk voor hogeropgeleiden, mede door het imago en het ontbreken van een grootstedelijk klimaat. Daarnaast trekt een grote groep jongeren voor hun studie weg en komt voor een groot deel niet meer terug. Een deel van de jongeren is ook niet bekend met de vacatures en toekomstperspectieven op de arbeidsmarkt in de provincie.

Ook voldoende passende huisvesting voor werknemers is een belangrijke uitdaging. Zowel voor arbeidsmigranten, tijdelijke medewerkers als voor starters op de woningmarkt is niet altijd een passend aanbod beschikbaar.

Nieuwe sectoren en werkgelegenheid ontstaan op het gebied van de voedsel, biobased productie, energietransitie en zon-, wind- en waterenergie.

Acties om doelen te realiseren

Actie 1.1: Bedrijven, onderwijsinstellingen, private en publieke organisaties werken samen om de vraag naar en het aanbod van arbeidskrachten met elkaar in evenwicht te brengen en up to date te houden. **Rolverdeling:**

- Betrokken partijen werken samen in het Aanvalsteam Arbeidsmarkt
- De Provincie heeft een procesrol, betreft en verbindt partijen en stelt (mede) financiële middelen beschikbaar

Actie 1.2: Het spel van vraag- en aanbod, scholing en training wordt optimaal ondersteund door goede digitale infrastructuur, een Expat Center Zeeland en inzet van social media, etc. **Rolverdeling:**

- Betrokken partijen werken samen in het Aanvalsteam Arbeidsmarkt
- De Provincie heeft een procesrol, betreft en verbindt partijen en stelt (mede) financiële middelen beschikbaar

Actie 1.3: Zeeland nadrukkelijker in beeld brengen voor wonen, studeren en werken **Rolverdeling:**

- Betrokken partijen werken samen in het Aanvalsteam Arbeidsmarkt
- De Provincie heeft een procesrol, betreft en verbindt partijen en stelt (mede) financiële middelen beschikbaar voor een marketingorganisatie

Actie 1.4: Een gezamenlijke aanpak van onderwijs, overheden, bedrijfsleven in het Aanvalsteam Arbeidsmarkt

Een aanpak gericht op het verkrijgen van extra middelen van het Rijk (Zeeland in stroomversnelling) t.b.v. plaatsing 400 werkzoekenden op Zeeuwse vacatures, extra middelen t.b.v. op maat interesseren van hoger-opgeleiden van elders voor Zeeuwse vacatures, gerichte activiteiten om jongeren meer te binden aan Zeeland. Via de arbeidsmarktregio Zeeland zijn Europese subsidies voor arbeidsmarktaspecten bereikbaar.

Rolverdeling:

- Onderwijsinstellingen, het bedrijfsleven, gemeenten en Provincie nemen deel aan het Aanvalsteam Arbeidsmarkt.
- De provincie heeft een procesrol, betreft en verbindt partijen en stelt (mede) financiële middelen en personele inzet beschikbaar voor activiteiten/projecten/adviezen van het Aanvalsteam Arbeidsmarkt.

Actie 1.5: De lancering van het Expat Center Zeeland gericht op het verzorgen van een warm welkom van nieuwe Zeeuwen **Rolverdeling:**

- Betrokken partijen werken samen in het Aanvalsteam Arbeidsmarkt
- De provincie heeft een procesrol, betreft en verbindt partijen en stelt (mede) financiële middelen beschikbaar

Actie 1.6: Evenementen gebruiken voor de profilering van Zeeland

Grote wielerveden en festivals zetten Zeeland op de (inter)nationale kaart. Met 'sportevenementen die inspireren' zijn er in het door veel partners opgestelde Zeeuwse Sportakkoord, ambities benoemd voor sportevenementen die impact hebben op de profilering van Zeeland en waar mensen mee geïnspireerd worden om in beweging te komen, met name in de buitenruimte.

Rolverdeling:

- De provincie stelt financiële middelen beschikbaar voor specifieke topevenementen

Actie 1.7: Natuur benutten als factor in het Zeeuwse vestigingsbeleid

Een groene omgeving draagt bij aan de aantrekkelijkheid van een regio. Investeren in natuurbeleving en natuurbranding is dus belangrijk in het totaal van de Zeeuwse marketingstrategie.

Rolverdeling:

- Gemeenten investeren in openbaar groen in de bebouwde omgeving
- De provincie stelt financiële middelen beschikbaar voor natuurontwikkeling, -beheer en beleving.

Actie 1.8: Versterken van de kennis- en innovatienetwerken in Zeeland

Versterken van de kennis- en innovatienetwerken in Zeeland en de rol die zij vervullen in het aanjagen en stimuleren van innovatie, zowel op gebied van producten en diensten als ook sociale innovatie.

Rolverdeling:

- De Provincie heeft een procesrol, betreft en verbindt partijen en stelt (mede) financiële middelen beschikbaar via Campus Zeeland en/of Ambities Aanvalsplan Arbeidsmarkt (human capital programma's)

Actie 1.9: Meer preventief handelen daar waar sprake is van dreigend ontslag, om te voorkomen dat mensen doorstromen via de WW naar de bijstand. Rolverdeling:

- UWV en gemeenten brengen het bestaande en toekomstige bestand van uitkeringsgerechtigden in kaart in termen van competenties, motivatie, leervermogen, ambities, ervaring en opleiding
- Werkgevers stellen zich flexibeler op in termen van werving en selectie eisen en via hybride leervormen (zoals praktijkroutes), werkend leren en jobcarving het beschikbaar (en latent) arbeidspotentieel maximaal laten instromen in het arbeidsproces

Kansen en risico's bij de uitvoering 1.

Doe meer met minder grond.

(...)

2. Werk samen en deel kosten en baten.

- Door samenwerking komt er een soepelere en meer vloeiende overgang tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Big data kan bijdragen aan werving en selectie van mensen.

3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.

- Een gezonde arbeidsmarkt draagt bij aan het adagium goed wonen, werken en studeren in Zeeland.

4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.

(...)

18. Circulaire economie

Doelstelling 2030

Binnen de Zeeuwse economie is in 2030 het gebruik van primaire grondstoffen (mineraal, fossiel en metalen) met 50% gedaald.

Deze transitie omvat drie onderdelen:

1. Grondstoffen efficiënt en hoogwaardig benutten.
2. Vervangen van 'niet duurzame' door 'duurzaam geproduceerde hernieuwbare en algemeen beschikbare' grondstoffen.
3. Gebieden inrichten vanuit een circulaire optiek.

Indicatoren:

Om de doelstelling te monitoren wordt aangesloten bij landelijke monitoringsprogramma's (tweejaarlijkse Integrale Circulaire Economie Rapportage van het Planbureau voor de Leefomgeving en de jaarlijkse monitor van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland). Indicatoren op Zeeuwse schaal zijn slecht voorhanden. Indicatoren zijn gericht op de 3 onderdelen van het raamwerk circulaire economie van het Planbureau voor de Leefomgeving:

Bron: PBL

- Input: Percentage duurzaam geproduceerde hernieuwbare en algemeen beschikbare grondstoffen (bron: landelijke monitoringsprogramma's)
- R-strategieën: Aantal projecten en bedrijven dat inzet op (her)gebruik van biobased materialen (bron: Circular Biobased Delta)
- Verlies: Hoeveelheid aangeboden huishoudelijk en bedrijfsafval (bron: OLAZ 2019 huishoudelijk afval: 92.352 ton)
- Oppervlakte gewasteelt voor biobased productie

Huidige situatie

Hergebruik economie

Circulaire economie

Zeeuwse 'vertaling' circulaire economie

De omschakeling naar een circulaire economie is een mondiale opgave die van invloed is op alle economische sectoren.

"De circulaire economie is een economisch en industrieel systeem dat de herbruikbaarheid van producten en grondstoffen en het Herstellend vermogen van natuurlijke hulpbronnen als uitgangspunt neemt, waardenvernietiging in het totale systeem minimaliseert en waardencreatie in iedere schakel van het systeem nastreeft" (Ellen Mc Arthur Foundation).

We hebben de (inter)nationale doelstellingen vertaald naar kansen voor Zeeuwse sectoren. Het gaat om het sluiten van kringlopen op regionale schaal in combinatie met het behoud van waarde van materialen en het stimuleren van circulariteit in de keten. De aanpak is gericht op drie speerpunten: het ontwikkelen van circulaire verdienmodellen, omschakeling naar hernieuwbare (biobased) grondstoffen en meer hergebruik van grondstoffen.

De aanpak verschilt per economische sector. In Zeeland liggen de kansen vooral in de (wegen)bouw, verblijfsrecreatie, industrie en maintenance én circulaire projecten in de Zuidwestelijke Delta.

Voortgang circulaire projecten

Er zijn al stappen gezet in de ontwikkeling van verdienmodellen, biobased grondstoffen en nieuwe technieken voor hergebruik.

Zeeuwse overheden nemen circulair ontwerp en uitvoering als voorwaarde mee bij inkoop- en aanbesteding en duurzame grond-, weg- en waterbouw (GWW). Onder andere via het Platform Maatschappelijk Verantwoord Inkopen worden ervaringen gedeeld.

De Zeeuwse industrie (met name via het samenwerkingsverband SDR = Smart Delta Resources) voert onder andere het Europees project CBCI (circular biobased construction industry) uit, projecten in industriële symbiose (o.a. Steel 2 Chemical Dow AM, chemische recycling van plastic tot grondstof voor industrie) en biobased economy projecten (zoals Biobased Innovations Garden, biobased asfalt). Er is een gezamenlijke Ambitie Duurzame havens 2030 opgesteld door PORTIZ, ZMf, NSP en provincie waarin circulaire en biobased ontwikkelingen in de havengebieden zijn geborgd. Er is een toenemende aandacht voor 'natuurlijk kapitaal' en 'regionale kwaliteit' en ook een toenemende schaarste in zoet water, grondstoffen en zeldzame materialen. IT en datamanagement (waaronder blockchain) nemen toe in kracht en dienen de transitie naar een circulaire economie als het gaat om efficiënte(re) inzet van grondstoffen, minder afhankelijkheid van primaire grondstoffen en het ondersteunen van product-as-a-service.

Acties om doelen te realiseren

Actie 1 - Realiseren van circulaire verdienmodellen

In alle economische sectoren moeten kansen worden ontwikkeld en benut voor rendabele omschakeling naar circulaire productie.

Rolverdeling:

- Door de EU, het Rijk en de provincie wordt innovatie, kennisdeling en het opzetten van circulaire verdienmodellen gesubsidieerd en gepromoot. Impuls Zeeland adviseert ondernemers over de subsidiemogelijkheden.
- Ondernemers en onderzoeksinstituten ontwikkelen en implementeren circulaire verdienmodellen en delen hun ervaring met andere partijen.
- North Sea Port werft actief bedrijven die een bijdrage kunnen leveren aan circulaire clusters. Woningbouwcorporaties experimenteren met circulair slopen, renoveren en bouwen.
- Brancheverenigingen adviseren ondernemers over mogelijkheden voor circulaire verdienmodellen.
- Overheden delen kennis over circulaire verdienmodellen en ontwikkelen en implementeren deze in de eigen bedrijfsvoering.

Actie 2 - Omschakelen naar hernieuwbare (biobased) grondstoffen

Alle niet-hernieuwbare grondstoffen en energie wordt geleidelijk vervangen door hernieuwbare alternatieven. **Rolverdeling:**

- Alle overheden stellen bij inkoop- en aanbesteding en bij grond-, weg- en waterbouw eisen ten aanzien van gebruik van hernieuwbare grondstoffen en energie.
- Alle gebruikers van grondstoffen gebruiken hernieuwbare grondstoffen als deze tenminste gelijkwaardig zijn aan niet-hernieuwbare.
- Agrarische bedrijven en onderzoeksinstituten werken samen met de industrie aan ontwikkeling en productie van hoogwaardige hernieuwbare grondstoffen.
- Terreinbeheerders leveren hernieuwbare grondstoffen uit de natuur, voor zover dit aansluit bij de natuurdoelen.

Actie 3 - Verbeteren hergebruik van grondstoffen

Als grondstoffen maximaal worden hergebruikt, is er geen afval meer. Hoe minder bewerkingen nodig zijn om grondstoffen te hergebruiken, hoe beter. Door bij ontwerp en toepassing rekening te houden kunnen de kosten voor hergebruik worden verminderd en de waarde van grondstoffen worden verhoogd. **Rolverdeling:**

- Gemeenten optimaliseren de inzameling van afval, zodat zoveel mogelijk afval als grondstof gebruikt kan worden.
- Het waterschap zorgt voor maximaal hergebruik van grond- en afvalstoffen uit zuiveringsprocessen en onderhoudswerkzaamheden.
- Woningcorporaties passen zoveel mogelijk materialen toe die recyclebaar en/of demontabel zijn. Bouw- en adviesorganisaties denken mee over hergebruik van materiaal bij ontwerp en uitvoering en geven hier uitvoering aan bij de uitvoering van opdrachten.

Kansen en risico's bij de uitvoering

1. Doe meer met minder grond.

- Hergebruik van grondstoffen, energie en ruimte staan centraal in de circulaire economie.
- Organische restproducten uit landbouw en natuur kunnen dienen als hernieuwbare grondstof, zonder dat dit extra ruimte kost.

2. Werk samen en deel kosten en baten.

- Vernieuwing van de woningvoorraad biedt ook de kans om circulaire ontwerpen en materialen toe te passen.
- De energietransitie levert door hergebruik van warmte en opwekking van hernieuwbare energie een belangrijke bijdrage aan de circulaire economie.

3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.

- Een mooie, gezonde en schone omgeving heeft direct baat bij een circulaire economie omdat er geen afvalstoffen in het milieu worden gebracht en er minder nieuw ruimtebeslag nodig is voor stedelijke functies.
- Landschapselementen en natuurgebieden kunnen hernieuwbare grondstoffen leveren, zonder dat dit ten koste gaat van de kwaliteit.

4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.

- Overschakeling naar een circulaire economie reduceert de milieubelasting in de directe omgeving en in alle gebieden waar niet-hernieuwbare grondstoffen worden gewonnen.
- Uitputting van grondstoffen wordt door hergebruik voorkomen, waardoor toekomstige generaties niet in hun mogelijkheden worden beperkt.

19. Havens en bedrijven

Doelstelling 2030

Zeeland staat in 2030 op de kaart als regio met een uitstekend voorzieningenniveau, waar het goed werken, ondernemen, wonen, recreëren en studeren is. De economie is voor 50% circulair en er wordt 49% minder CO2 uitgestoten dan in 1990.

Voor havens en industrie ligt de focus tot 2030 op de omschakeling naar elektriciteit en waterstof, het gebruik van circulaire grondstoffen en de opslag van CO₂. Het doel is in de havens een vermindering van CO₂ gebruik te realiseren die aansluit bij het Klimaatakkoord (reductie ten opzichte van 1990 met 49 % in het algemeen en 59% voor de industrie), een grootschalige groene waterstoffabriek in bedrijf te hebben, het aandeel van productie gebaseerd op hergebruik te vergroten naar 5 tot 10 % en binnen de chemische industrie voor 15% van de productie biobased grondstoffen te gebruiken. Gezondheid is een belangrijk uitgangspunt voor ontwikkelingen binnen de havens en industrie. De chemische en

technische industrie liggen dan ook op voldoende afstand van woongebieden. De havens bieden in 2030 werkgelegenheid voor 18.700 fte en genereren 3,2 miljard euro aan toegevoegde waarde.

Het Midden- en Kleinbedrijf (MKB) blijft een belangrijke motor voor de Zeeuwse economie. Het MKB maakt de groeiambities waar en is aangehaakt op ontwikkelingen in markt, samenleving en technologie. Zeeuwse MKB-bedrijven zullen dan ook slimmer, productiever, schoner en duurzamer werken. In 2030 zijn alle ondernemers zich bewust van de impact van maatschappelijke en technologische ontwikkelingen op hun bedrijf. Er worden geen kansen gemist en kennisvragen van verschillende ondernemers worden met elkaar verbonden. Zo komt het MKB tot concrete oplossingen. Het MKB is circulair en CO₂-neutraal.

Vraag en aanbod van bedrijventerreinen zijn op elkaar afgestemd en er is sprake van een zorgvuldig ruimtegebruik.

Indicatoren:

- De indicatoren richten zich op de economische ontwikkeling en energietransitie. Indicatoren voor de omschakeling naar circulaire productie zijn opgenomen in onderdeel 18 Circulaire economie.
- Werkgelegenheid havens (2018: 15.500 directe arbeidsplaatsen en 16.800 indirect en daarmee 17,5% van Zeeuwse werkgelegenheid)
- Toegevoegde waarde havens (Cijfers NSP 2018: 14,5 miljard €/jaar voor het hele bedrijf en 46% van toegevoegde waarde Zeeland),
- Bruto Regionaal Product (2018: 1,75% van BNP)
- Uitstoot CO₂-equivalent (gram/jaar)

Subdoel 1: De doelstellingen uit de Smart Delta Resources Roadmap naar klimaatneutrale industrie en de Ambitie duurzame havens 2030 zijn gehaald

Subdoel 2: Het Zeeuwse MKB zet de impact van maatschappelijke en technologische ontwikkelingen om in kansen en is internationaal georiënteerd

Subdoel 3: Bedrijventerreinen voorzien in een behoefte

Huidige situatie

In Zeeland kunnen we een aantal economische topsectoren onderscheiden. Dit zijn Industrie en Maintenance, Havens en Logistiek, Vrijtijdseconomie, Water, Deltatechnologie en Energie, en Agrofood. Haven en industrie gerelateerde bedrijven vinden we met name in de eerste twee topsectoren, het Midden- en Kleinbedrijf in alle topsectoren. Zeeland heeft een gunstige kostenstructuur. Dat wil zeggen dat de kosten voor bijvoorbeeld huur en aankoop van grond relatief laag zijn. Er zijn voldoende financieringsmogelijkheden voor het innovatieve midden- en kleinbedrijf en er is een hoogwaardige onderwijsinfrastructuur.

Zeeland kent inmiddels elf kennis- en innovatienetwerken (K&I). Deze triple helix netwerken hebben of werken aan een gezamenlijke meerjarige agenda met een uitvoeringsprogramma van innovatieve projecten en projecten gericht op kennisdeling. De K&I netwerken werken veelal samen met topsectoren en andere regionale clusters. Ook krijgt de samenwerking tussen de verschillende sectorspecifieke K&I netwerken steeds meer vorm.

Belangrijke trends voor de havens en bedrijven zijn:

Transitie naar een duurzame industrie (schoner/hemieuwbare energie/circulair).

Groei buisleidingennetwerk en elektriciteitsinfrastructuur.

Groter aanbod van groene energie.

Groei import van groene waterstof en ammoniak.

De effecten van zeespiegelstijging op buitendijkse gebieden, zoals kades en bedrijfsgebouwen (met name in het Sloegebied)

Hitteproblematiek op bedrijventerreinen

Technologische ontwikkelingen: robotisering, digitalisering, kunstmatige intelligentie, blockchain, Big Data, machine learning, fotonica, nanotechnologie, quantumtechnologie, biotechnologie

Havens en industrie

Een groot deel van de Zeeuwse economie is verbonden aan de zeehavens. De havens en industrie zijn dan ook de motor van de Zeeuwse economie voor wat betreft toegevoegde waarde. North Sea Port (NSP) is op ditzelfde aspect de derde zeehaven van Europa. NSP is een grensoverschrijdende haven die steeds meer samenwerkt met andere havens buiten de regio. De chemiesector concurreert mondiaal, maar Zeeland kent ook veel bedrijven in nichemarkten.

Internationalisering van de economie is het sterkst zichtbaar in de haven- en industrieterreinen. Economische ontwikkelingen hebben invloed op Zeeuwse bedrijven en daarmee op de ruimtevrage. Internationalisering en veranderingen in de verdienmodellen en productieprocessen bepalen de vraag naar transport en modaliteiten.

In 2018 is door Smart Delta Resources (SDR) de 'Roadmap towards a climate neutral industry in the Delta region' gepubliceerd. In dat rapport is een routekaart met maatregelen opgenomen die de bijdrage van de deelnemende bedrijven aan de landelijke klimaatdoelen omschrijft. In de roadmap zijn drie strategische prioriteiten geformuleerd: elektriciteit en waterstof circulaire grondstoffen CO₂-opslag (CCS: Carbon Capture and Storage) en CO₂-gebruik (CCU: Carbon Capture Usage).

Ook in de Ambitie 2030 (Visie op de verduurzaming van het Zeeuwse industrieel logistieke complex) zijn concrete doelen opgenomen voor de economische motor van Zeeland voor wat betreft de thema's lucht- en waterkwaliteit, verbindingen, ruimte voor de natuur, circulair, biobased, klimaatverandering en energie.

Midden- en kleinbedrijf (MKB)

Het merendeel van het Zeeuwse bedrijfsleven behoort tot het midden- en kleinbedrijf. Waar North Seaport de motor van de Zeeuwse economie is voor de toegevoegde waarde, is het MKB dat voor de werkgelegenheid.

De bedrijvigheid in Zeeland is groot. In Zeeland zijn de sectoren (op basis van het aantal bedrijven) handel en de specialistische zakelijke diensten het grootst. Bijna een op de vijf bedrijven valt onder handel, iets meer dan het gemiddelde voor Nederland. Qua aantal banen staan 1) handel, vervoer en horeca en 2) overheid en zorg bovenaan. In totaal gaat het om 94.000 banen. De zeehavens en de hieraan verbonden nevenactiviteiten en toeleveranciers, en het toerisme, vormen daarnaast ook een belangrijke economische motor voor Zeeland.

We onderscheiden vier hoofdtypen bedrijven met elk een eigen rol in de Zeeuwse economie. De ZZPers (zelfstandigen zonder personeel) zorgen voor flexibiliteit, het jonge MKB (maximaal 5 jaar) zorgt voor dynamiek, het innovatieve MKB zorgt voor vernieuwing en verbetering en het reguliere MKB voor een breed en toegankelijk aanbod van diensten en producten.

Zeeland wordt in Nederland gekenschetst als een 'innovatieve volger'. Het MKB in Zeeland scoort goed op innovatieve samenwerking, op valorisatie van innovaties (dus de waardecreatie) en op de factor levenslang leren. Publieke investeringen in R&D (Research en Development) zijn laag. Daarentegen is Zeeland medio 2020 een kenmerkende aanpakkersprovincie, waarin het aandeel middelbaar opgeleiden hoog scoort. Het aandeel hoger opgeleide bevolking scoort juist significant lager.

Met digitalisering kunnen ondernemers hun productiviteit en concurrentiepositie verbeteren en hun markt vergroten. Maar dat gaat niet vanzelf. Wat kun je met big data, kunstmatige intelligentie (AI) of blockchain, en hoe dan? Ondernemers weten waar hun kansen liggen.

Bedrijven die internationaal actief zijn, zijn op den duur competitiever, innovatiever en sterker. Nederland is een exportland, maar met name in het MKB is er nog een wereld te winnen. Relatief weinig MKB-ondernemers doen zaken over de grens en als ze dat wel doen, beperkt de handel zich vaak tot één land of één keer. Vooral markten buiten Europa zijn voor veel ondernemers lastig te betreden. Het Zeeuwse MKB krijgt hierbij in 2030 voldoende ondersteuning van Rijk en regio.

Bedrijventerreinen

In Zeeland worden vraag en aanbod van bedrijventerreinen zo goed mogelijk op elkaar afgestemd. Zo wordt een kwantitatieve én kwalitatieve mismatch voorkomen. Hiervoor wordt iedere drie jaar een prognose opgesteld waarin de behoefte voor de volgende 10 jaar wordt bepaald. Deze prognose is de basis voor de regionale bedrijventerreinenprogrammering. Gemeenten leggen hierin regionale afspraken vast over ontwikkeling, uitbreiding en herstructurering van bedrijventerreinen.

Herstructurering is noodzakelijk om verouderde bedrijventerreinen aantrekkelijk te maken voor gevestigde en nieuwe bedrijven. Zo wordt verpaupering van bestaande terreinen tegengegaan en vermindert de behoefte aan nieuwe bedrijventerreinen. Kwaliteitsverbetering betekent ook het beter benutten van de ligging en ontsluiting van terreinen. Bedrijventerreinen met speciale voorzieningen zoals een binnenhaven of loswal zijn van groot belang voor transport, daarom moeten deze worden behouden en benut voor bedrijven die daar gebruik van maken. Bedrijventerreinen aansluitend aan OV-knooppunten zijn bijzonder geschikt voor kantoorfuncties.

Op veel bedrijventerreinen staat verduurzaming nog in de kinderschoenen. Het streven is bedrijventerreinen te verduurzamen. De provincie verstrekt daarom subsidie voor het uitvoeren van een duurzaamheidsplan op bedrijventerreinen, waarbij kansen voor energiebesparing, biodiversiteit en klimaatadaptatie in beeld worden gebracht.

Voor de daadwerkelijke aanpak van herstructurering en verduurzaming heeft de provincie de subsidieregeling Fonds Impuls Bedrijventerreinen (FIB) beschikbaar.

Acties om doelen te realiseren

Subdoel 1: De doelstellingen uit de Smart Delta Resources Roadmap naar klimaatneutrale industrie en de Ambitie duurzame havens 2030 zijn gehaald

Er zijn veel partijen die een bijdrage leveren aan het realiseren van deze doelstelling. Veel van hun inspanningen zijn algemeen en niet specifiek voor een van de beschreven acties.

Rolverdeling:

- De EU verstrekt subsidie aan uitvoering van en communicatie over projecten binnen het North Sea Port District en Smart Delta Resources
- De provincie faciliteert samenwerking tussen bedrijven, voert lobby richting hogere overheden, financiert het delen van kennis, en faciliteert het delen van kennis en faciliteert projecten op het gebied van verduurzaming
- De SER verstrekt adviezen over kansen transitie naar duurzame industrie
- De RUD brengt milieukennis in op het gebied van van o.a. geluid, externe veiligheid
- De veiligheidsregio verstrekt adviezen over veiligheid en denkt mee over nieuwe ontwikkelingen
- De Zmf communiceert over en werkt mee aan "Ambitie 2030 Duurzame havens"
- Het onderwijs verzorgt opleidingen die voorzien in een behoefte van de Zeeuwse arbeidsmarkt, neemt energieneutraliteit op in het curriculum evenals circulariteit
- Rol van gemeenten is per actie meer specifiek, evenals die van het bedrijfsleven en het havenbedrijf.

Actie 1.1 Realiseren 50% circulaire economie Rolverdeling:

- Het bedrijfsleven voert circulariteit door in de bedrijfsvoering.
- Het havenbedrijf werkt mee aan voorzieningen die hergebruik van afvalstof (van het ene bedrijf) als grondstof (voor het andere bedrijf) mogelijk maken ofwel faciliteert de uitvoering van Smart Delta Resources
- Gemeenten financieren of geven voorlichting aan ondernemers over mogelijkheden circulariteit, stellen eisen aan of stimuleren duurzaamheid en circulariteit bij vergunningverlening bedrijven, faciliteren ondernemers en creëren een gunstig vestigingsklimaat.
- Gemeenten en provincie oefenen invloed uit via aandeelhouderschap North Sea Port

Actie 1.2 Realiseren CO2-reductie in de industrie van 59% t.o.v. 1990 Rolverdeling:

- Het bedrijfsleven voert de Roadmap towards a climate neutral industry in the Delta region (SDR) uit.
Het havenbedrijf faciliteert de uitvoering Roadmap towards a climate neutral industry in the Delta region (SDR)
- Gemeenten verstrekken subsidies voor energiemaatregelen, financieren of geven voorlichting aan ondernemers over energiemaatregelen, ontwikkelen beleid rond duurzame energie, verlenen vergunningen voor duurzame energieproductie en richten bestaande en nieuwe bedrijventerreinen duurzaam in

Actie 1.3 Doorontwikkelen North Sea Port tot slimme, innovatieve haven en katalysator voor Zeeuwse economie Rolverdeling:

- Naast voorgaande acties ontwikkelt het havenbedrijf haar havens in balans met de omgeving op duurzame en robuuste manier en waarborgt intensief ruimtegebruik door clustering bedrijven

Actie 1.4 Ontwikkeling havens en industrie met gezondheid als uitgangspunt en binnen de randvoorwaarden van natuur, milieu en ruimtegebruik Rolverdeling:

- Gemeenten stellen een omgevingsvisie en omgevingsplan op dat aandacht besteedt aan de in de acties genoemde onderwerpen en realiseren bedrijventerreinen waar behoefte aan is

Subdoel 2: Het Zeeuwse MKB is internationaal georiënteerd en zet de impact van maatschappelijke en technologische ontwikkelingen om in kansen

Actie 2.1 Versterken innovatie, internationalisering en digitalisering van het Zeeuwse MKB Rolverdeling:

- Ondernemers voelen zich betrokken bij hun directe omgeving en dragen bij aan een aantrekkelijke en sociale omgeving in hun vestigingsplaats, nemen deel aan kennistrjecten met onderwijsinstellingen rond concrete uitdagingen, omarmen de digitalisering en verbeteren hierdoor hun productiviteit en concurrentiepositie, maken gebruik van diverse Europese, landelijke en provinciale ontwikkelings- en innovatieprogramma's, zoals het Operationeel Programma voor Zuid-Nederland (OP-Zuid), MKB-innovatiestimulering Regio en Topsectoren (MIT-Zuid), Interreg en Zeeland in Stroomversnelling.
- Succesvolle bedrijven vernieuwen hun producten, diensten en processen continue.
- De provincie stelt geld beschikbaar voor innovatievouchers die bedrijven helpen om op technologische en maatschappelijke veranderingen in te spelen, koppelt (Europese) beleidsdoelstellingen, zoals gesteld in de Green Deal, en specifieke doelstellingen met Zeeuwse doelstellingen en indicatoren, bestudeert de omgevingsimplicaties van deze doelstellingen, financiert Impuls Zeeland en Dockwise en is verantwoordelijk voor het opstellen van de Regionale Innovatie Strategie Slimme Specialisatie 2021-2027 (innovatie en valorisatie)
- NV Economische Impuls Zeeland en Investeringsfonds Zeeland verzorgen het financieringsnetwerk MKB in Zeeland en bieden inzicht in de financieringsmogelijkheden.
- Dockwise ondersteunt ideeën (van idee naar proof of concept) bij bedrijven en de ontwikkeling van start ups en scale ups.
- Onderwijsinstellingen voeren kennistrjecten uit rond concrete uitdagingen met als doel samen met ondernemers en studenten concrete oplossingen te vinden.

Actie 2.2 Ontwikkeling van het MKB naar een circulair economie

In deze innovatiefase ligt de focus op de vertaalslag van bewustwording naar realisatie. Hierin spelen ketensamenwerking en stimulering vanuit de overheid een belangrijke rol. Deze ontwikkeling leidt voor het MKB tot innovatieve en andere businessmodellen.

Rolverdeling:

- De provincie en gemeenten stimuleren het delen van kennis over circulaire economie
- Het regionale MKB voert innovatieve projecten uit en werkt daarbij samen in de keten. De projecten leiden tot innovatieve businessmodellen.

Subdoel 3: Bedrijventerreinen voorzien in een behoefte Het bestaande beleid wordt voortgezet.

Actie 3.1: Voor bedrijventerreinen vormen zorgvuldig ruimtegebruik, een functionele en aantrekkelijke inrichting en duurzaamheid het uitgangspunt. Het bestaande beleid wordt voortgezet.

Rolverdeling:

- Bedrijven laten een duurzaamheidsscan uitvoeren en voeren uit de scan voortvloeiende maatregelen door.
- De provincie verleent subsidie voor de duurzaamheidsscan en herstructurering van bedrijventerreinen (FIB), laat periodiek een prognose maken van de de behoefte aan bedrijventerreinen (kwantiteit en kwaliteit) en neemt regels op in de omgevingsverordening over de vestiging van bedrijven en de uitbreiding van bedrijventerreinen.
- Gemeenten nemen initiatief voor het verduurzamen en herstructureren van bedrijventerreinen en dragen hier financieel aan bij, maken periodiek regionale afspraken over ontwikkeling, uitbreiding en herstructurering van bedrijventerreinen en leggen in hun omgevingsplan vast waar bedrijven zijn toegestaan.

Kansen en risico's bij de uitvoering 1.

Doe meer met minder grond.

- Bedrijventerreinen en bedrijfsgebouwen kunnen zo ingericht of aangepast worden dat ze geschikt worden als leefgebied voor dieren en planten.
- Grote bedrijfspanden zijn geschikt voor opwekking van zonne-energie.
- Bedrijventerreinen kunnen zo ingericht worden dat ze uitnodigen tot bewegen.
- Bedrijvigheid wordt geclusterd op bedrijventerreinen en in havengebieden, waardoor het ruimtegebruik compact blijft.
- Door herstructurering van bestaande bedrijventerreinen wordt verdere uitbreiding niet noodzakelijk.

2. Werk samen en deel kosten en baten.

- Bedrijven kunnen zoveel mogelijk afvalstoffen van andere bedrijven als grondstof gebruiken, waardoor waarde gecreëerd wordt voor afvalstoffen.
- Door samenwerking kunnen bedrijven makkelijker gebruik maken van subsidies en van elkaar leren, waardoor ze kosten voor innovaties (duurzaamheid, digitalisering) kunnen drukken.
- Gemeenten maken afspraken over nieuwe bedrijventerreinen om het aanbod af te stemmen op de vraag.

3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.

- Het MKB is betrokken bij zijn omgeving en kan daarmee helpen de kernkwaliteiten in de eigen omgeving verder te ontwikkelen.
- Het MKB kenmerkt zich door vindingrijkheid (innovatieve MKB) en initiatief (jonge MKB), waarbij de meer volhardende bedrijven de basis vormen voor de kwaliteit van leven en werken in Zeeland.
- De havens en industrie zoeken naar innovatieve oplossingen om een belangrijke positie in Europa te behouden en uit te bouwen.
- Voor een duurzame en gezonde economie zoeken bedrijven onderling en met onderwijs en kennisinstellingen samenwerking. Ze hebben elkaar nodig om concurrerend te blijven en duurzaam te worden.
- Het concentreren van bedrijvigheid in havengebieden en op bedrijventerreinen houdt het landelijk gebied open, waardoor genieten en opladen daar mogelijk blijven.

4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.

- Één van de belangrijkste opgaven van de Zeeuwse bedrijven is de transitie naar een CO₂neutrale en circulaire economie. De CO₂-neutrale Zeeuwse economie draagt bij aan een minder grote opwarming van de aarde, waardoor de leefbaarheid in Zeeland, maar ook in andere delen van de wereld, minder onder druk komt te staan. De circulaire economie vermindert vernietiging van het landschap en natuurwaarden in andere delen van de wereld waar de grondstoffen vandaan komen. Het is daarbij wel belangrijk dat het verwerken van afval tot nieuwe grondstoffen op een sociaal aanvaardbare en voor het milieu verantwoorde manier gebeurt, ook als dat elders op de wereld is.

20. Recreatie en toerisme

Doelstelling 2030

Verbeteren van de Zeeuwse vrijetijdssector met balans tussen economische spin-off, landschap, gasten én inwoners.

Recreatie en toerisme dragen structureel bij aan maatschappelijke opgaven in Zeeland, zoals energie- en klimaatdoelen, een passende arbeidsmarkt, aantrekken van nieuwe Zeeuwen en een goede leefomgeving met een hoog voorzieningenniveau, zowel in de steden als kleine kernen. De sector heeft een wisselwerking met andere belangrijke thema's zoals natuur, steden, detailhandel, cultuur, culinair en gezondheid. Daarnaast levert het een positieve bijdrage aan de profilering van Zeeland als jaarrond bestemming en draagt bij aan meer bekendheid en gebruik van toeristische voorzieningen buiten de kustzone. Het omgevingsbeleid richt zich integraal op bezoekers, bedrijven en inwoners (de onderzoekspopulaties van de vrijetijdssector) en gaat uit van de daarbij passende duurzaamheidswaarden: economisch, ecologisch en sociaal.

Indicatoren:

- Toeristische bestedingen (2018: 1850 mln)
- Aantal banen in de sector (2018: 16.700)

Subdoel 1: Beleving van gastvrij Zeeland voor de gast optimaliseren om waardering en herhaalbezoek te stimuleren.

Subdoel 2: Gezonde en vitale toeristische bedrijfstak met investeringsvermogen. Subdoel

3: Stimuleren van een positieve bijdrage van de vrijetijdseconomie aan leefbaarheid/vestigingsklimaat en leefomgeving.

Subdoel 4: Realiseren van de essentiële onderleggers voor de gewenste kwaliteitsverbetering.

Huidige situatie

De vrijetijdssector: economische effecten en leefbaarheid in relatie tot de prognoses

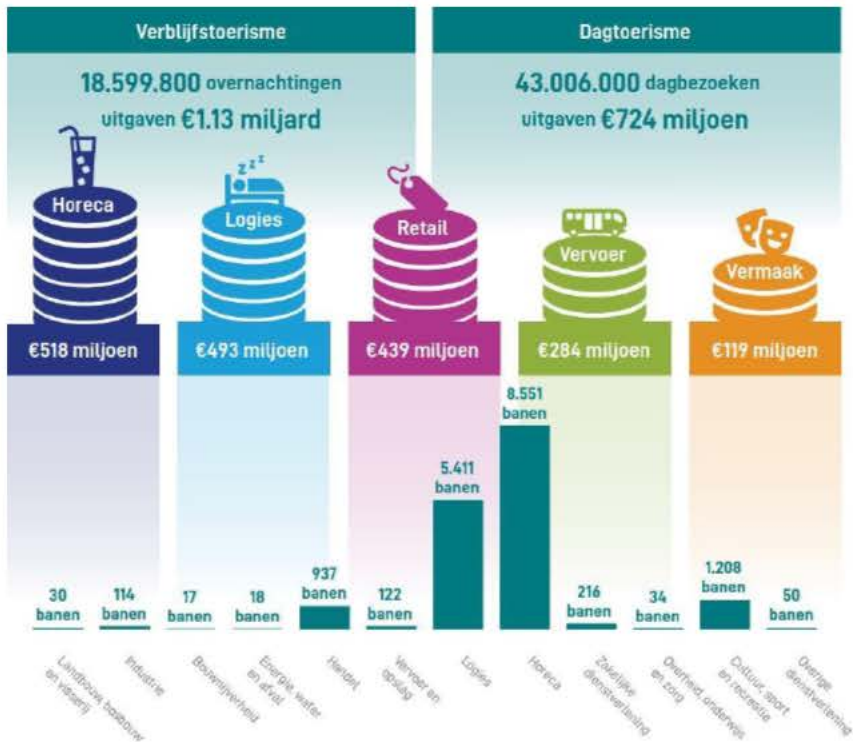
Recreatie en toerisme zijn zeer belangrijk voor Zeeland, als pijlers voor de economie, werkgelegenheid en leefbaarheid.

Circa 9,2% van de totale werkgelegenheid in Zeeland houdt verband met deze sector (16.700 banen). Het aantal overnachtingen ligt in 2018 op 18,6 miljoen en is sinds 2012 stijgend. Per jaar zijn er rond de 43 miljoen dagbezoeken, inclusief eigen inwoners.

Deze verblijfs- en dagtoeristen geven in totaal jaarlijks rond de € 1,85 miljard uit. Geld dat niet alleen besteed wordt aan logies en horeca, maar ook binnen sectoren als (detail)handel, vervoer en zakelijke dienstverlening. De vrijetijdssector is daarmee aanjager én stabiele basis voor een goede leefbaarheid en een hoog voorzieningenniveau. Zo heeft Zeeland ten opzichte van andere provincies veel horeca, winkels en supermarkten. Mede hierdoor heeft Zeeland een aantrekkelijk vestigingsklimaat.

Een grote impact op het toerisme aan de Zeeuwse kust is de verwachte toename tot 2030 van het aantal bezoekers, zowel van verblijfsrecreanten als dagbezoekers. De vraag is hoe Zeeland wil omgaan met deze maatschappelijke uitdaging. Een dergelijke prognose heeft immers ruimtelijk en sociaal grote effecten. Inspelen op een dergelijke prognose is belangrijk willen we de huidige kwaliteit van onze leefomgeving behouden en de ingezette koers tot versterking van Zeeuwse Kustkwaliteit bereiken.

De huidige economische crisis als gevolg van de coronamaatregelen onderschrijft het belang van een toekomstbestendige en robuuste sector die flexibel kan inspelen op veranderingen, maar ook het belang van meer inzicht in onze gasten en de impact van bezoekersstromen op natuur/landschap, economie en leefbaarheid. Hierdoor kunnen we immers bepalen of de bestemming Zeeland in balans is en welke toekomstige ontwikkelopgaven er zijn. Er is sprake van een markt, die sterk onder invloed staat van externe factoren. Een recente ontwikkeling is dat bedrijven worden overgenomen door (internationale) investeringsmaatschappijen die zich primair richten op rendement. Dit kan ten koste gaan van de maatschappelijke meerwaarde, investeringen in de (omgevings-)kwaliteit en kan leiden tot meer eenvormigheid van het toeristisch product.

Bron: H2 Kenniscentrum Kusttoerisme

Een veelzijdig aanbod

Zeeland heeft toeristen en recreanten veel te bieden. Door de kwaliteit van Zeeland als veelzijdig, waterrijk gebied met een grote diversiteit aan waterrecreatie verdient dit onderdeel van recreatie en toerisme bijzondere aandacht. Waterrecreatie biedt unieke mogelijkheden om de Zeeuwse natuur te beleven en het watersportimago (naast zon, zee en strand) te versterken. De pleziervaart heeft te maken met vergrijzing. Jongeren kopen geen nieuwe boten meer, maar als gefocust wordt op de huur van boten, zijn juist veel nieuwe gebruikers te zien. Een positieve trend is te zien binnen de funsporten (op en aan het water), waar al enige tijd een stijging gaande is (verdiepvoudiging van het kitesurfen in 10 jaar tijd). Dat er in Zeeland door de toegankelijke deltastructuur mogelijkheden zijn om verschillende funsporten (kitesurfen etc.) te beleven is uniek. Dit kan het watersportimago versterken en zorgen voor het binnenhalen van een jonge(re) brede doelgroep. Het is daarom belangrijk voor heel Zeeland om, uitgaande van de kwaliteit van het landschap, te bepalen waar geschikt locaties voor funsporten mogelijk zijn. Hiervoor is samenwerking tussen Rijksoverheid, (semi-)overheden, natuurorganisaties en watersportondernemers essentieel.

Ook op het land heeft Zeeland een breed aanbod aan activiteiten. (Dag)attracties en de aantrekkingskracht van de steden dragen bij aan de spreiding van toeristen over de provincie. Naast hun aantrekkingskracht op toeristen, voorzien deze (dag)attracties in belangrijke mate in de behoefte aan ontspanning van de lokale bevolking. De verblijfrecreatie in Zeeland is sterk gedifferentieerd. Van tent tot chalet en van hotelkamer tot strandslaaphuisjes, in elke behoefte kan worden voorzien. Ook dit is een belangrijke aantrekkingskracht van Zeeland. In de gehele sector zetten we in op een toekomstbestendige en dus duurzame sector. Eén die voorbereid is op klimaatverandering, energietransitie, anders bouwen en duurzame afvalinzameling.

Acties om doelen te realiseren

Subdoel 1 - Beleving van gastvrij Zeeland voor de gast optimaliseren om waardering en herhaalbezoek te stimuleren.

Actie 1.1 – Versterken Zeeuwse identiteit en profilering

De Zeeuwse geografie met afwisseling van land, water, overkanten en stranden voegt aan alle andere voorzieningen een extra dimensie toe. Zeeland beschikt over de meest schone en veilige stranden van Europa en de stranden zijn van grote economische waarde voor Zeeland. Dit is echter niet vanzelfsprekend en dus moeten we ook voor de toekomst in zetten op het behoud en onderhoud van voldoende breed recreatiestrand. Zeeland heeft daarnaast een veelzijdig aanbod. De provincie scoort hoog op het gebied van (buiten)recreatie (vooral wandelen en fietsen), watersport (vooral actieve sporten, zoals kitesurfen en duiken) en gastronomie. Daarbij is de combinatie van het aantrekkelijke landschap met afwisseling tussen natuur, agrarisch landschap en historische/culturele kernen en steden, het 'decor van beleving' voor onze gasten. Zeeland is geen optelsom, want het geheel is veel meer dan de som der delen. We versterken deze onderscheidende Zeeuwse identiteit en imago. Hierbij zetten we in op het behoud en waar mogelijk versterking, van het gedifferentieerde aanbod en een spreiding van gasten in zowel tijd als ruimte.

Rolverdeling:

- Zeeuwse Marketing Organisatie (ZMO), gemeenten en bedrijven in de vrijetijdssector verzorgen marketing en promotie in samenhang met het programma van de TUA partners (Kenniscentrum Kusttoerisme & Impuls Zeeland) en de strategische agenda van TOZ.
- Erfgoed- en natuurorganisaties, terreinbeheerders en andere organisaties adviseren over de mogelijkheden tot beleven van de omgeving.
- Rijk, provincie, waterschap, gemeenten en terreinbeheerders beschermen en onderhouden de omgeving.

Actie 1.2 - Optimaliseren toegankelijkheid toeristische producten en diensten: de basis op orde We optimaliseren de toegankelijkheid van onze toeristische producten en diensten, zowel digitaal als fysiek. Ons gastheerschap (ook digitaal), onze mobiliteit en bereikbaarheid/- toegankelijkheid zijn immers van grote invloed op de beleving van Zeeland. Zodra onze gasten in Zeeland zijn, worden zij gastvrij ontvangen en krijgen zij een groot aanbod aan activiteiten waarmee het onderscheidend vermogen van Zeeland te beleven is. De toeristische informatie is zichtbaar en goed vindbaar.

De toeristische infra en toegankelijkheid van alle verschillende vormen van activiteiten en routes (wandelen, fietsen, ruiterspaden, MTB etc.) is in de basis op orde en het beheer en onderhoud, ook van de routeinformatie, is van een goede kwaliteit. De fysieke toegankelijkheid voor iedereen, ook voor minder validen, wordt vanzelfsprekend. Dit geldt niet alleen voor de kust, maar ook voor de andere delen van Zeeland. Deze infrastructuur versterkt voor onze gasten de beleving op de rand van land en water, door mogelijkheden als buitendijks fietsen, vervoer over water door veerdiensten, pontjes en goede duiklocaties. Hierdoor faciliteren we ook onze actieve en sportieve gasten. Tegelijkertijd wordt hiermee bijgedragen aan een gezonde leefomgeving. Nieuwe vormen van mobiliteit dragen in de vorm van 'slimme mobiliteit' ook bij aan terugdringen van emissies en verduurzaming. De slimme mobiliteit en goede (toeristische) infrastructuur op land en water leveren een bijdrage aan de verdeling van onze gasten over de provincie.

Rolverdeling:

- EU, Rijk, provincie, waterschap en gemeenten investeren in beheer en onderhoud van openbare infrastructuur.
- Bedrijven in de vrijetijdssector zorgen voor beheer en onderhoud van infrastructuur op recreatieterreinen en de aansluiting met de openbare infrastructuur.
- Terreinbeheerders zorgen voor beheer en onderhoud van infrastructuur in natuurgebieden.
- TOZ, TUA, bedrijven en overheden onderzoeken en testen nieuwe mobiliteitsoplossingen.

Subdoel 2 - Gezonde en vitale toeristische bedrijfstak met investeringsvermogen

Actie 2.1 - Stimuleren innovatief ondernemerschap: kwaliteitsaspecten voor een robuuste sector

Omdat het economisch model van aanbieders in het vrijetijd domein kwetsbaar is, bijvoorbeeld door de invloed van externe factoren zoals een economische crisis, is het belang van vitale bedrijven en een economisch 'robuuste' sector groot. De uitdaging voor de periode tot 2030 is daarom om het toerisme als bedrijfstak in Zeeland op een toekomstbestendige manier te laten doorontwikkelen. Hiervoor stimuleren we innovatief en toekomstgericht ondernemerschap. We gaan hiervoor uit van verschillende kwaliteitsaspecten. Deze zijn gericht op ruimtelijke kwaliteit (versterken natuur en landschap), economische haalbaarheid, markt en onderscheidend vermogen (benutten lokaal DNA, gedifferentieerd aanbod voor alle doelgroepen en circulair) en een sociaal maatschappelijke bijdrage en draagvlak. Zeeland blijft aantrekkelijk voor de bestaande ondernemers, maar wordt ook aantrekkelijker voor (jong) talent van buiten de regio, zonder dat dit ten koste gaat van de lokale verankering van de bedrijven. Werken en ondernemen in de sector moet aantrekkelijker worden om daarmee de kwaliteit van de dienstverlening te verbeteren en diversiteit en continuïteit binnen de sector te bevorderen.

Rolverdeling:

- Impuls Zeeland, ondernemersverenigingen, TOZ, TUA, RUD Zeeland en gemeenten begeleiden en faciliteren ondernemers.
- Kenniscentrum Kusttoerisme, Hogeschool Zeeland en MBO Scalda ontwikkelen kennis over innovatie.
- Recreatiebedrijven, EU, Rijk, provincie en gemeenten investeren in innovatie.

Actie 2.2 - Optimaal verbinden van vraag en aanbod.

De recreatiesector heeft te maken met een grotere vraag naar beleving, onderscheidende concepten, ontspanning en moderne en goed toegankelijke accommodaties en voorzieningen. Gasten komen steeds vaker, voor kortere vakanties en hebben een toenemende aandacht voor (natuur)activiteiten, gezondheid, streekproducten etc. Dit biedt kansen voor de sector tot meer vitaliteit (verbreding, rendement, bezetting etc.) en het inspelen op de jaarrondbestemming Zeeland. Dit laatste bevordert de verdeling van onze gasten in tijd (over het jaar), maar zorgt ook voor een beter toekomstperspectief voor personeel en (werk)organisatie. Kleinschaliger initiatieven, zoals bijvoorbeeld minicampings, boerderijwinkels of particulieren met kleinere vormen van verblijfsrecreatie of een theetuin, zijn een waardevolle aanvulling op het reguliere aanbod en kunnen een belangrijke extra inkomstenbron zijn voor met name agrarisch ondernemers. We benutten alle kansen door goede en innovatieve ondernemersplannen te stimuleren die vraag en aanbod zo optimaal mogelijk verbinden, met toepassing van de genoemde kwaliteitsaspecten. Hierdoor bevorderen we de differentiatie van ons toeristisch product en voorkomen we eenvormigheid en meer, uitsluitend vanuit vastgoed gedreven, verblijfsrecreatie aanbod.

Rolverdeling:

- Bedrijven in de vrijetijdsector en agrarische bedrijven ontwikkelen onderscheidende producten.
- Impuls Zeeland, gemeenten, waterschap en omwonenden adviseren over kwaliteit van nieuwe producten.
- Provincie en gemeenten monitoren en reguleren omvang en diversiteit van het aanbod.

Actie 2.3 - Ontwikkelstrategie: gebiedsgerichte aanpak en ontwikkelruimte in balans met omgeving

De schaarse ruimte in Zeeland, de (verwachte) toenemende recreatiedruk en de behoefte aan enige ontwikkelruimte in de vrijetijdsector, in combinatie met het ruimtebeslag door andere gebruikers zoals landbouw, energie, (semipermanent) wonen, natuur, waterveiligheid etc., vraagt hierbij om zorgvuldige afwegingen. Daar hoort ook bij dat bestemmingen zoveel mogelijk tijdelijk en flexibel worden toegekend. Hiermee voorkomen we onomkeerbare en ongewenste ruimtelijke ontwikkelingen en behouden en versterken we de kwaliteiten van het Zeeuwse landschap. Een ontwikkelstrategie die rekening houdt met ruimtebehoeften in balans met onze omgevingskwaliteiten, is daarom belangrijk.

Voor de kustzone is in de Zeeuwse Kustvisie vastgelegd hoe we de Zeeuwse Kwaliteitskust beschermen, versterken en waar nodig herstellen. De hierin opgenomen en hiervoor genoemde kwaliteitsaspecten gelden ook voor de recreatie in de overige delen van Zeeland. Om de beoogde Zeeuwse Kwaliteitskust te bereiken zetten we in op een tweezijdige ontwikkelingsstrategie:

beschermen, versterken en beleven van bestaande kwaliteiten (natuur en landschap, (verblijfs)recreatie, water/strand en infrastructuur) gebiedsgericht ontwikkelen van nieuwe kwaliteiten.

Met deze toeristische ontwikkelstrategie, uitgaande van een integrale en gebiedsgerichte aanpak op lokaal niveau, ontstaat ook ruimte voor eventuele uitbreiding van aanbod, maar altijd in balans met de omgeving. Als groei van het toerisme immers niet in balans is met de omgeving, leidt dat tot lokaal afnemend maatschappelijk draagvlak.

Onderdeel van deze ontwikkelstrategie is ook de inzet op klimaatbestendig, stikstofopgave, energieneutraal en circulair/duurzaam bouwen. Het streven is dat de sector klimaatbestendig en CO₂neutraal is en bijdraagt aan nieuwe ontwikkelingen op het gebied van klimaatadaptatie. Om deze transitie van de sector naar meer kwaliteit en verduurzaming in goede banen te leiden, definiëren we met het bedrijfsleven gezamenlijke uitgangspunten en een regionale aanpak waarbinnen deze transitie kan plaatsvinden.

Rolverdeling:

- EU, Rijk, provincie, waterschap, gemeenten en terreinbeheerders beschermen, versterken omgevingskwaliteiten en maken ze beleefbaar.
- Recreatieondernemers, gemeenten en alle andere belanghebbenden werken samen in een gebiedsgerichte aanpak op lokaal niveau.

Actie 2.4 – Gerichte aanpak waterrecreatie

Om de ontwikkelingen en kansen voor waterrecreatie in Zeeland beter in beeld te krijgen, wordt een specifiek actieprogramma met onderzoeksagenda opgesteld en uitgevoerd.

Rolverdeling:

- Kenniscentrum Kusttoerisme, TUA, TOZ, Impuls Zeeland, Hiswa-Recron, waterrecreatiebedrijven, terreinbeheerders, gemeenten en provincie stellen samen een actieplan op voor waterrecreatie.

Actie 2.5 - Passende arbeidsmarkt

De verwachte toename aan bezoekers en de gewenste kwaliteit van de sector, vraagt aandacht voor voldoende gastvrij en goed geschoold personeel en de huisvesting daarvan. We zetten daarom in op een passende arbeidsmarkt, waarbij sprake is van een goede koppeling tussen onderwijs en bedrijfsleven. Daarnaast moet werken in de vrijetijdssector een uitdagend en concurrerend carrière pad worden. **Rolverdeling:**

- Onderwijsinstellingen leiden recreatiepersoneel op door middel van praktijkonderwijs in samenwerking met de gehele toeristische sector.
- Rijk, UWV, gemeenten en provincie ondersteunen opleidingsprojecten.
- Gemeenten, ontwikkelaars, provincie en bedrijven in de vrijetijdssector faciliteren passende huisvesting voor recreatiemedewerkers.
- Bedrijven in de vrijetijdssector zorgen voor aantrekkelijke banen waarmee personeel zich op een adequate manier in het levensonderhoud kan voorzien.

Subdoel 3 - Stimuleren van een positieve bijdrage van de vrijetijdseconomie aan leefbaarheid/vestigingsklimaat en leefomgeving.

Actie 3.1 – Effecten op leefomgeving betrekken bij recreatieve ontwikkelingen

Onze leefomgeving is het fundament waarop het toerisme in Zeeland zich kan ontwikkelen. Tegelijkertijd heeft toerisme hierop allerlei effecten, zowel positieve als negatieve. Toerisme zorgt in Zeeland voor een hoog voorzieningenniveau en een goede toeristische infrastructuur, waar ook onze inwoners van profiteren. Een goed voorbeeld is het grote aantal supermarkten per 1.000 inwoners. Toerisme zorgt echter ook, vooral aan de kust, voor (toenemende) drukte. Om de aantrekkelijkheid van Zeeland als bestemming te behouden, óók met de verwachte toename van het aantal gasten, zetten we in op kwaliteit en flexibiliteit en verrassende oplossingen in plaats, vorm en tijd, die zorgen dat er ruimte wordt gevonden voor de toename van het aantal gasten zonder dat het ten koste gaat van de omgeving. Hierbij wordt proactief gewerkt aan de opgaven vanuit de energietransitie en

klimaatadaptatie. Deze oplossingen dragen allen bij aan de leefbaarheid. Ook bij kleinere vormen van verblijfsrecreatie, zoals de toename van het aantal particuliere verhuurders hebben we aandacht voor de effecten op de leefomgeving.

We zorgen voor structureel en meetbaar inzicht in de impact van het toerisme op onze economie, leefbaarheid en voorzieningenniveau, zodat ook voor onze inwoners de waarde van het toerisme bekend is en ze de positieve effecten van toerisme ervaren en onderkennen. Zorgen dat een groter deel van de toeristische besteding in de plaatselijke economie blijft circuleren is een belangrijke pijler voor "stakeholderschap". Dit bevordert het imago van onze toeristische sector en het draagvlak bij inwoners. Wel is het daarvoor belangrijk om knelpunten die op het gebied van leefbaarheid uit onderzoek blijken, daadwerkelijk te verminderen.

De positieve effecten van het toerisme op gebied van infra, werkgelegenheid en voorzieningen, leveren een belangrijke bijdrage aan de leefbaarheid en een aantrekkelijk vestigingsklimaat, waardoor inwoners en bedrijven voor Zeeland worden behouden en aangetrokken. In onze toeristische campagnes maken we dan ook verbindingen met onze campagnes gericht op wonen en werken.

Rolverdeling:

- Kenniscentrum Kusttoerisme, TOZ en Impuls Zeeland maken de impact inzichtelijk van toerisme op onze economie, leefbaarheid, voorzieningenniveau en samenleving.
- De Zeeuwse Marketing Organisatie (ZMO) verbindt marketing en promotie met wonen en werken.

Subdoel 4 - Realiseren van de essentiële onderleggers voor de gewenste kwaliteitsverbetering

Om de ambities rondom de beleving van Gastvrij Zeeland, een toekomstbestendige toeristische bedrijfstak en een goede leefomgeving te bereiken, is een aantal onderleggers essentieel, namelijk samenwerking in een structurele innovatie/kennisnetwerkstructuur, een goede onderzoeksinfrastructuur en grensoverschrijdende samenwerking.

Actie 4.1 - Goed functionerende innovatie- en kennisnetwerkstructuur

Participatie van alle stakeholders, inclusief burgers, is een belangrijke pijler van de Zeeuwse Omgevingsvisie. Het is noodzakelijk de belangen van de verschillende partijen goed te borgen en af te wegen. Een goed voorbeeld hiervan is het gezamenlijk en integraal realiseren van de gebiedsontwikkelingen en -visies. We zetten daarom in op een daadkrachtige en goed functionerende innovatie- en kennisnetwerkstructuur, waarbij sprake is van een samenhangend geheel van activiteiten vanuit overheden (zowel provinciaal als lokaal), ondernemers en kennispartijen. Deze partijen trekken gezamenlijk op en verbinden de thema's uit deze Omgevingsvisie voor de genoemde doelgroepen (gasten, bedrijven en inwoners). In een samenhangende en structureel opgezette organisatiestructuur geven zij vorm aan de uitvoering van deze Omgevingsvisie en de gezamenlijke Strategische Agenda Toerisme voor Zeeland.

Rolverdeling:

- Alle betrokken partijen committeren zich aan en voeren de Omgevingsvisie en de gezamenlijke Strategische Agenda Toerisme voor Zeeland.

Actie 4.2 - Data en kennisontwikkeling

Voor een bewuste bestemming Zeeland is inzicht in de aard en omvang van de vraagstukken voor Zeeland nodig. Tot op heden is er nog onvoldoende (structureel) inzicht in de vrijetijdsector. We zetten daarom in op een krachtige kennisinfrastructuur rondom toerisme. Op die wijze hebben we kennis over de ontwikkeling van toerisme in Zeeland, de maatschappelijke betekenis en de effecten op de leefomgeving en van beleidskeuzes. Waar nodig kunnen we vervolgens bijsturen om de bestemming Zeeland in balans te houden, zowel economisch, ecologisch als sociaal. Toerismeonderzoek en -beleid zijn daarmee op elkaar afgestemd, zodat we waarborgen dat ons omgevingsgerichte beleid uitgaat van zowel bezoekers, bedrijven als inwoners.

Rolverdeling:

- Kenniscentrum Kusttoerisme, HZ, ZB en MBO Scalda ontwikkelen een krachtige kennisinfrastructuur.

Actie 4.3 - Grensoverschrijdende samenwerking

Samenwerking over de provinciegrenzen en het benutten van de kansen in Europese programma's, bieden mogelijkheden voor versterking en financiering van de gezamenlijke toeristische ambities.

Rolverdeling:

- Alle partijen investeren in internationale samenwerking.
- Overheden en ondernemers benutten de mogelijkheden van Europese programma's.

Kansen en risico's bij de uitvoering 1.

Doe meer met minder grond.

- Kwaliteitsverbetering en vervanging van bestaande bedrijven in de vrijetijdsector heeft voorrang boven ontwikkeling van nieuwe locaties.
2. Werk samen en deel kosten en baten.
- Bijdragen aan klimaatadaptatie en energietransitie door energiebesparende maatregelen, opwekking van duurzame energie en waterbuffering op verblijfsrecreatieterreinen.
  - Verbetering en uitbreiding van natuur- en landschapswaarden en de mogelijkheden om de natuur te beleven dragen bij aan verbetering van het recreatief product.
  - Bij het oplossen van knelpunten in aandachtsgebieden kunnen mogelijkheden ontstaan voor nieuwe ontwikkelingen in de water- of verblijfsrecreatie, horeca, of dagattracties. Ook kunnen tijdelijke bestemmingen innovatie en verdienmodellen zonder vastgoed accommoderen.
3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.
- Recreatie en toerisme bieden een onderscheidend product door aan te sluiten bij de Zeeuwse kernkwaliteiten.
4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.
- Veiligstellen, robuuster maken en ontwikkelen van het Zeeuwse Natuurlijk Kapitaal, als belangrijkste onderscheidende factor is essentieel zodat toekomstige generaties hier van kunnen blijven genieten en van kunnen leven.
  - De circulaire economie is een goed uitgangspunt voor de toeristische sector om te zorgen voor het reduceren van onnodig verbruik van grondstoffen. Zo kan men denken aan circulair bouwen, maar ook aan andere circulaire (purpose gerichte) bedrijfsprocessen en -modellen.

21. Transport en infrastructuur

Doelstelling 2030

Binnen Zeeland is de hoofdinfrastructuur in 2030 op orde.

Het doel is een mobiliteitssysteem (voor zowel personen als goederen over de weg), waarbij de steden goed bereikbaar zijn vanaf de hoofdwegen. Het onderliggende wegennet is hiermee verknoot en biedt voor verschillende modaliteiten ruimte. De havens en industriegebieden zijn tevens multimodaal onderdeel van het mobiliteitssysteem. Buisleidingen verbinden industriële clusters, binnen en buiten de provincie. Een systeem van buisleidingen voor bijvoorbeeld het transport van koolstofdioxide en waterstof in de Kanaalzone en het Sloegebied draagt bij aan de ambities te komen tot een klimaat neutrale haven.

Hoofdwegen personen- en vrachtverkeer

Conform het wegencategoriseringsplan beschikt de provincie in 2030 over een betrouwbaar netwerk van hoofdwegen, waarbij de inrichting van deze wegen voldoet aan de richtlijnen van de Basiskennmerken Wegontwerp (CROW). Verkeersfunctie en vormgeving van de hoofdwegen zijn met elkaar in lijn gebracht, zodat recht wordt gedaan aan het gebruik daarvan. De hoofdwegen, zoals de A58, N256, N57, N59, N61 en N62, hebben voldoende capaciteit om de op dat moment aanwezige intensiteiten te verwerken. Het onderliggend wegennet heeft continue aandacht om verbeteringen aan te brengen conform de richtlijnen ten behoeve van doorstroming en verkeersveiligheid. Doel is om het autogebruik van woon-werkverkeer voor een deel via de (snelle) fiets een volwaardig alternatief te

bieden. Enkele snelfietsroutes zijn in 2030 aangelegd, bijvoorbeeld de route tussen Terneuzen en de grens met Vlaanderen bij Zelzate. Ook hebben er investeringen plaatsgevonden op het gebied van mobiliteitsmanagement ten behoeve van talking traffic, gedragsverandering, autonoom rijden, autonoom varen en modal shift van personenvervoer (toeristische mobiliteit).

Tevens worden gevaarlijke stoffen, voor zover alternatieve tracés beschikbaar zijn, zo min mogelijk door woongebieden vervoerd. Risico's bij transport worden zoveel mogelijk beperkt. De infrastructuur is op moderne en betrouwbare wijze verbeterd zodat er geen emissie plaatsvindt.

Vaarwegen

De meeste vaarwegen in de provincie Zeeland zijn geschikt voor binnenvaartschepen (container- en duwvaart) van minstens 4.500 ton. Hiermee vormen de Zeeuwse vaarwegen een onderdeel van de verbinding Rotterdam – Parijs. Gezien de ontwikkelingen van de Antwerpse haven wordt ingezet op het verder optimaliseren van de Westerschelde als vaarweg ten behoeve van de duurzame ontwikkeling van de Scheldehavens. Het Kanaal door Walcheren wordt door de Provincie beheerd.

Vanuit de Europese Unie is, aan de hand van een in juni 2019 in werking getreden Implementing Act, het doel gesteld om in 2030 de verbinding Seine – Schelde gereed te hebben als onderdeel van het moderne vaarwegennetwerk. De realisatie van de nieuwe zeesluis bij Terneuzen draagt bij aan een verbeterde binnenvaartverbinding naar Vlaanderen en het noorden van Frankrijk tot aan Parijs.

Spoorwegen

De bestaande spoorwegen worden uitgebreid om tussen Zeeland en aangrenzende provincies, binnen en buiten Nederland, een multimodale transportcorridor te faciliteren en duurzaam te laten groeien.

In 2030 wordt de Zeeuwse Lijn door twee treinverbindingen met de Randstad en Noord-Brabant gebruikt. De in 2021 opgestarte nieuwe intercityverbinding van en naar de Randstad heeft zijn nut bewezen en is een vast onderdeel van de landelijke dienstregeling geworden. De kleine en grote stations blijven door sprinters binnen Zeeland en richting West-Brabant met elkaar verbonden. Een versnelling Zeeland – zuidelijke Randstad via de sprinters blijft het doel. De grote stations zijn daarnaast mobiliteitsknooppunten, zodat ook vanaf hier robuuste noord-zuid gerichte HOV-lijnen functioneren. Tevens is de nieuwe spoorlijn voor goederenvervoer Gent – Terneuzen in 2030 gerealiseerd, die mogelijk ook kan worden gebruikt voor personenvervoer. Bij het ontwerp van de verbinding wordt zorgvuldig omgegaan met effecten op mens en omgeving.

Buisleidingen

Voor CO₂-reductie doelstellingen van de industrie zijn buisleidingen essentieel. In 2019 is de noodzaak voor grootschalige buisleidinginfrastructuur in en om het havengebied onderzocht (project CUST). Voor het Zeeuwse havencluster is behoefte aan met name infrastructuur voor transport van CO₂ en waterstof, maar er zullen ook leidingen nodig zijn voor synthetische nafta en warmte. Er zijn tracés getekend waar deze buisleidingen het best kunnen komen. De provincie zet zich in voor planologische en juridische borging van de tracés (grensoverschrijdend). In 2030 is in het havengebied van North Sea Port het buisleidingnetwerk, dat tussen bedrijven vloeistoffen en gassen uitwisselt (circulair/klimaat) uitgebreid. Ook zal het buisleidingnetwerk vanuit het havengebied aansluiten op buiten de provincie gelegen industriële clusters (nationaal en grensoverschrijdend).

Elektriciteitsnet

Binnen Zeeland is het hoofdnetwerk in 2030 op orde. Door verduurzaming van de industrie (energietransitie) ontstaat wel een verzwaring van het elektriciteitsnet, met name via hoogspanning van 150 kV en 380 kV verbindingen. Dit is een continu aandachtspunt. Zeeland zal fungeren als stopcontact voor offshore windmolenparken.

Vliegvelden en luchtvaart

Vanaf vliegveld Midden Zeeland wordt per helikopter naar offshore windmolenparken gevlogen. In het algemeen geldt dat helikopters en vliegtuigen niet onnodig over stedelijk gebied mogen vliegen.

Subdoel 1: De capaciteit van de weginfrastructuur is voldoende om de verwachte toename van het verkeer op te vangen.

Subdoel 2: De industriegebieden en steden zijn multimodaal ontsloten via weg, water, spoor en buisleidingen.

Subdoel 3: De capaciteit van het elektriciteitsnet is vergroot om de energietransitie te faciliteren. Indicatoren:

Capaciteit op weg, water, spoor, buisleidingen en elektriciteitsnet **Huidige**

situatie

Overzicht bestaand hoofdnetwerk infrastructuur in Zeeland:

(PM KAART VAN MAKEN VOOR ONDERSTAANDE)

Hoofdnetwerk infrastructuur van hoofdwegen, vaarwegen railwegen, kabels en leidingen en vliegveld. Deze hebben verbindingen met rijkswegen, Vlaamse netwerken, vaarwegen naar Rotterdamse haven en treinverbindingen naar randstad.

- **Hoofdwegen personen- en vrachtverkeer**
Rijksweg A58, N57/N59 (Dammenroute), N62/N61 (Sloeweg/Tractaatweg), A256/N256 (Midden Zeeland route), N289 (Oude Rijksweg parallel aan A58, uitwijkroute voor calamiteiten A58), N255 (Oost westweg op Noord-Beveland), N290 (Termeuzen – grens Kapellebrug in Zeeuws-Vlaanderen), N253 (Schoondijke – grens Sluis in Zeeuws-Vlaanderen)
- **Vaarwegen**
Westerschelde, Kanaal door Walcheren, Kanaal Termeuzen – Gent (Sluis bij Termeuzen in realisatie), Kanaal door Zuid-Beveland, Oosterschelde en Volkerak, Schelde – Rijnverbinding
- **Spoorwegen**
Zeeuwse Lijn, Vlissingen-Oost met Sloelijn en Kanaalzone
- **Kabels en leidingen**
Gevaarlijke stoffen door buisleidingen en boven- en ondergrondse hoogspanningsverbindingen (150 kV en 380 kV)
- **Vliegvelden en luchtvaart Vliegveld Midden Zeeland**
- **Havens**

Naast het hiervoor beschreven hoofdnetwerk infrastructuur in Zeeland sluit er een aantal hoofdwegen aan op de provincie die tevens relevant zijn binnen dit netwerk. Dat zijn de Rijkswegen A4, A15, A17, en de Vlaamse wegen A11, Expressweg E34 en R4. Daarnaast zijn er relevante vaarwegen, zoals Volkerak, Hollands Diep, Dordtsche Kil, Oude Maas (verbinding met haven Rotterdam). Ook het spoor richting West-Brabant en verder naar de Randstad is een relevante verbinding.

Trends en ontwikkelingen

Zeeland kent een hoofdnetwerk infrastructuur van hoofdwegen, vaarwegen, railwegen, kabels en leidingen en een klein vliegveld. Dit netwerk heeft verbindingen met rijkswegen, Vlaamse netwerken, vaarwegen naar de Rotterdamse haven en treinverbindingen naar Brabant en de Randstad. De ontwikkelingen van autonoom en elektrisch rijden en Mobility as a Service (MaaS) zullen mogelijk effect hebben op het gebruik en de inrichting van weginfrastructuur. Een provinciedekkend systeem van laadpunten voor elektrisch rijden wordt nagestreefd. Versterking van de transportcorridor Rotterdam – Antwerpen is noodzakelijk. Er is een toenemende behoefte van transport van vloeibare en gasvormige goederen in plaats van traditionele vormen.

De bereikbaarheid en doorstroming van het wegverkeer zijn de afgelopen decennia aanzienlijk verbeterd door diverse projecten, zoals de Westerscheldetunnel, Sluiskiltunnel, verdubbeling van de Sloeweg en Tractaatweg.

Zeker tot 2030 zal in Zeeland het verkeer op de weg toenemen door de (beperkte) groei van de bevolking, het toerisme en het wegtransport. Over het woon-werkverkeer zijn anno 2020 lastig uitspraken te doen. Als gevolg van de coronacrisis die de wereld treft heeft het thuiswerken wel een sterke ontwikkeling doorgemaakt. Dit heeft zijn weerslag op de omvang van het woon-werkverkeer, dat duidelijk is afgenomen. Anno 2020 valt nog niet te zeggen of dat effect blijvend is. Nieuwe technieken als 5G maken thuiswerken in de nabije toekomst voor diverse kantoor gerelateerde

sectoren nog gemakkelijker. Afwisselend thuis en op kantoor werken, ligt voorsnog het meest voor de hand. Andere technieken en instrumenten zoals deelauto's en toepassing van mobility as a service kan het autogebruik verminderen.

De verkeersdruk op de A58 en knooppunt A58/A4 (Markiezzaat) neemt toe door het grotere aantal verkeersbewegingen. Incidenten en piekdagen leiden tot grote verstoringen omdat de infrastructuur naast het hoofdnetwerk deze rol slechts beperkt kan overnemen. Zeker voor hulpdiensten kan dit problematisch zijn. Ook bij grote incidenten zijn de vluchtroutes (vanuit Zeeland) beperkt.

De energietransitie zal zorgen voor een grotere elektrificatie en een verandering naar andere grondstoffen (meer circulair, meer biobased producten, groene waterstof, etc) Dit heeft zijn effect zowel voor 2030 als tussen 2030 en 2050 op transport en infrastructuur. Het hoofdnet elektriciteit (150 kV en 380 kV) is momenteel niet toegerust op de opgave rondom energietransitie. Naast versterking van de lijn boven de Westerschelde, is ook een nieuwe verbinding in Zeeuws-Vlaanderen nodig.

Toename van vervoer gevaarlijke stoffen over weg, spoor en vaarwegen is een aandachtspunt. Transport van waterstof vraagt om nieuwe normen op het gebied van veiligheid. Toenemende behoefte aan alternatieve vormen voor transport van vloeibare goederen (vloeistoffen/gassen) vraagt om aanpassing van de buisleidinginfrastructuur.

Het goederenvervoer (inclusief transport gevaarlijke stoffen) door vrachtwagens neemt al jaren toe. Vrachtwagenparkeren dient gefaciliteerd te worden. Dit maakt deel uit van planvorming voor een 'Central Gate' nabij het Sloegebied ter hoogte van Vlissingen-Oost en er komt mogelijk een locatie in Zeeuws-Vlaanderen.

Meer dan 58% (in 2019) van het transport in Zeeland gaat via binnenvaartschepen. Met de uitbreiding van de capaciteit van de Volkerak en Krammersluizen is een belangrijk knelpunt verdwenen.

Het transport per spoor is in Zeeland nog gering van omvang (10% in 2019). Dat heeft o.a. te maken met twee knelpunten, namelijk met de missende directe verbindingen met Antwerpen (Veza) en Gent (RGT). Er is wel een toename te verwachten van het vervoer gevaarlijke stoffen over weg, spoor en vaarwegen.

Verdere verwachtingen zijn een doorontwikkeling van bedrijvigheid en modal shift Kanaalzone (Rail Gent – Terneuzen, fietssnelweg Zelzate – Terneuzen). Daarnaast een toenemende aandacht voor milieukwaliteit, leefbaarheid, duurzaamheid, circulariteit.

Acties om doelen te realiseren

Subdoel 1: De capaciteit van de weginfrastructuur is voldoende om de verwachte toename van het verkeer op te vangen.

Actie 1.1 - Inrichting hoofdwegennet conform wegencategoriseringsplan uit 2016

Rijkswaterstaat, provincie, waterschap, gemeenten en North Sea Port zijn de beheerders van het wegennet in Zeeland. Het waterschap heeft in Zeeland veruit de meeste wegen in beheer en onderhoud. Goed wegbeheer is een voorwaarde voor optimale benutting van de capaciteit van de wegen in Zeeland.

Rolverdeling:

- Rijkswaterstaat is verantwoordelijk voor beheer van de rijkswegen.
- Provincie, waterschap en gemeenten zijn beheerders van de regionale en lokale wegen. NSP is verantwoordelijk voor de wegen in het havengebied.
- De wegbeheerders monitoren de verkeersintensiteit en nemen maatregelen om doorstroming te verbeteren.
- De wegbeheerders ontsluiten bestaande grootschalige bedrijventerreinen, binnenhavens en winkelcentra via het kwaliteitsnet goederenvervoer.
- Initiatiefnemers of vergunningverleners investeren in aanpassing van de infrastructuur als bijkomend extra verkeer niet past bij het bestaande infrastructurele netwerk.
- Weggebruikers kunnen door goed weggedrag bijdragen aan doorstroming op alle wegen.

Actie 1.2 - Verbeteren fietsverbindingen voor de korte afstand Rolverdeling:

- Provincie, waterschap en gemeenten zijn beheerders van de regionale en lokale wegen met bijbehorende fietspaden.
- De provincie vervult een coördinerende rol met gemeenten en waterschap voor het verbeteren van de fietspaden in de hele provincie, zodat aangesloten wordt op huidige trends en ontwikkelingen. Vanuit het landelijke Uitvoeringsprogramma Tour de Force vindt daarbij ondersteuning plaats.

Subdoel 2: De industriegebieden en steden zijn multimodaal ontsloten via weg, water, spoor en buisleidingen.

Actie 2.1 - Beheer, onderhoud en uitbreiding capaciteit waterwegen Rolverdeling:

- Rijkswaterstaat is verantwoordelijk voor beheer van de waterwegen.
- Rijkswaterstaat, provincie, North Sea Port, waterschap en gemeenten zijn beheerders van de waterwegen.
- RUD en veiligheidsregio adviseren over veiligheid voor mens en omgeving.

Actie 2.2 - Beheer, onderhoud en uitbreiding capaciteit spoorwegen Rolverdeling:

- Prorail is verantwoordelijk voor aanleg, beheer en onderhoud van het spoorwegnet.
- Rijk, Vlaanderen, provincie, gemeenten en North Sea Port werken samen aan verbetering van de spoorverbinding in de Kanaalzone (RGT) en onderzoeken de realisatie van een directe verbinding tussen de Zeeuwse lijn en Antwerpen (Veza).
- RUD en veiligheidsregio adviseren over veiligheid voor mens en omgeving.

Actie 2.3 - Beheer, onderhoud en uitbreiding capaciteit buisleidingenstelsel Rolverdeling:

- Rijk, provincie en gemeenten stellen kaders vast voor aanleg en exploitatie van buisleidingen.
- RUD en veiligheidsregio adviseren over veiligheid voor mens en omgeving.

Subdoel 3: De capaciteit van het elektriciteitsnet is vergroot om de energietransitie te faciliteren.

Actie 3.1 - Beheer, onderhoud en uitbreiding elektriciteitsnet Rolverdeling:

- Rijk, provincie en gemeenten stellen kaders vast voor aanleg en exploitatie van het elektriciteitsnet.
- Netbeheerder Tennet zorgt voor aanleg, beheer en onderhoud van het hoogspanningsnet, reguleert afstemming van vraag en aanbod en de koppeling met het Europese netwerk.
- RUD en veiligheidsregio adviseren over veiligheid voor mens en omgeving.

Kansen en risico's bij de uitvoering 1.

Doe meer met minder grond.

- Het bestaande infrastructuurnetwerk is in veel gevallen leidend voor nieuwe ontwikkelingen. Door concentratie van bijvoorbeeld bedrijvigheid, detailhandel en wonen, neemt de noodzaak voor nieuwe aanleg van infrastructuur af en daarmee het ruimtebeslag. Daarnaast wordt bestaande infrastructuur beter benut. In de Omgevingswet is dat vastgelegd in artikel 4.2 lid 1, waarbij is bepaald dat door een gemeente voor haar grondgebied regels worden gesteld ten behoeve van een evenwichtige toedeling van functies aan locaties.
  - Door bundeling van nieuwe infrastructuur met bestaande boven- en ondergrondse infrastructuur wordt ruimte bespaard.
2. Werk samen en deel kosten en baten.
- Samenwerking tussen de wegbeheerders kan voordelen opleveren
  - Slimmer gebruik van infrastructuur door samenwerking met diverse sectoren verlaagt kosten voor aanleg en onderhoud.

3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.

- Het verbeteren van de fietsinfrastructuur heeft een positieve invloed op wat Zeeland te bieden heeft voor toerist en inwoners.

4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.

- Het stimuleren van vervoer met duurzame modaliteiten (spoor, vaarweg, buisleiding) heeft een gunstig effect op de realisatie van klimaatdoelstellingen en milieudoelen.

22. Visserij

Doelstelling 2030

In 2030 zijn flinke stappen gezet in de richting van een economisch gezonde en duurzaam opererende visserijsector. De sector is goed en modern toegerust en houdt in zijn bedrijfsvoering rekening met natuurwaarden.

Indicatoren:

- Omzet en toegevoegde waarde
- Aantal banen (2019: 902 volgens Ribiz)

Huidige situatie

De visserijsector is de oudste gebruiker van de Noordzee en de kustwateren. Sinds mensenheugenis wordt gevestigd op soorten als haring, tong, schol, kabeljauw en paling maar ook op schaal- en schelpdieren als gamalen, kreeft, mosselen, oesters en kokkels.

De Zeeuwse visserijsector levert een bijdrage aan de voedselvoorziening van de wereldbevolking in de vorm van kwalitatief hoogwaardig, duurzaam gevangen en gekweekte vis, schaal- en schelpdieren. De sector richt zich in toenemende mate op innovatieve methoden van vangst en kweek om zo binnen de randvoorwaarden te werken die maatschappij en ecologie stellen.

De Zeeuwse visserijsector is op te delen in een aantal deelsectoren, te weten de zee- en kustvisserij, de mossel- en oesterkweek, de visserij met vaste vistuigen op voornamelijk kreeft en paling en de sportvisserij op schubvis.

Er zijn 30 Zeeuwse kotters actief in de zee- en kustvisserij. Tong is de belangrijkste doelsoort. Daarnaast zijn gamalen, schol, bot en tarbot belangrijk voor de Zeeuwse visserij.

De mosselsector bestaat uit circa 50 kwekers (al dan niet samenwerkend met handelsbedrijven). De totale productie bedraagt circa 500.000 Mosselton (50 miljoen kilo) per jaar. De Waddenzee en de Oosterschelde vormen de kweekgebieden.

Mosselhangcultuur wordt in de Oosterschelde beoefend door een zevental bedrijven. De totale productie bedraagt circa 2,5% van de totale mosselproductie in Nederland.

De oestersector bestaat uit circa 30 kwekers die deels ook handelaar zijn. De kweekgebieden worden gevormd door de Oosterschelde, de Grevelingen en het Veerse Meer. De jaarlijkse productie is als gevolg van ziekten en plagen sterk teruggelopen en bedraagt nog circa 15 miljoen creuses en 1 miljoen platte oesters.

Circa 40 vissers zijn actief in de visserij met vaste vistuigen zoals fuiken, kubben, korven en staand want. Deze visserij vindt met name plaats op de Oosterschelde, de Grevelingen, het Veerse Meer, het Volkerak-Zoommeer, de Westerschelde en de Voordelta. Jaarlijks wordt circa 35.000 kilo kreeft gevangen.

Yerseke is het handels- en verwerkingscentrum voor schaal- en schelpdieren in Noord-West Europa met importen uit onder andere Ierland, het Verenigd Koninkrijk, Duitsland, Denemarken, Frankrijk, Portugal en Canada en export naar België, Duitsland, Frankrijk, Italië, Centraal Europa en Hong Kong. Er is een dagelijkse logistiek naar adressen in deze landen. Het gaat om handels- en verwerkingsbedrijven met een omzet van € 350 miljoen.

Sportvisserij is uit economisch perspectief een belangrijke deelsector binnen de Zeeuwse visserij. Vele tienduizenden recreanten en toeristen beoefenen deze vorm van vrijetijdsbesteding in onze provincie. Zowel vanaf de kant als vanaf de (opstap-)boot wordt gevist. Bootverhuurders, hengelsportzaken, aasverkopers, verhuurders van recreatiewoningen en horecagelegenheden in onze provincie hebben daar de revenuen van.

Het Europese besluit uit 2019 om geen vergunningen te verlenen voor de pulvisserij heeft verstrekende negatieve gevolgen voor de Nederlandse en Zeeuwse vissersvloot. Ook de Brexit, het ruimtebeslag op de Noordzee en de aanlandplicht leiden tot negatieve gevolgen. Deze negatieve vooruitzichten leiden tot verminderde inkomsten, sterk gestegen uitgaven en daarmee tot een afname van de beschikbaarheid van personeel. Klimaatverandering zal leiden tot het wegtrekken van bepaalde vissen naar koudere wateren en de introductie van nieuwe soorten uit warmere wateren. De wereldwijde vraag naar kwalitatief goed, eiwitrijk voedsel zal als gevolg van de groeiende wereldbevolking in de toekomst stijgen. Door bovengenoemde oorzaken zal de Zeeuwse kottervloot niet kunnen profiteren van de stijgende vraag.

De mosselsector kent afwisselend goede en magere jaren. Toegenomen arbeid door met name de oogst van mosselzaad in de waterkolom leidt tot hogere kosten die niet of nauwelijks gecompenseerd worden door hogere inkomsten. De productie (collecteren mosselzaad en opkweek ervan op percelen) gebeurt op basis van convenantsafspraken in de Waddenzee met de ngo's en het ministerie LNV. In 2020 is het convenant afgelopen. Klimaatverandering zal voor zowel de mossel- als de oestersector gevolgen hebben. Met name de introductie en de verschijningsfrequentie van invasieve exoten vormt een belangrijk aandachtspunt voor de schelpdierkweek.

Om de gevolgen van de invasieve oesterboorder te beperken wordt in de Oosterschelde geëxperimenteerd met de kweek van oesters op 'tafels'. Hiertoe is 50 hectare in het oostelijk deel van de Oosterschelde aangewezen door het ministerie LNV. In de Grevelingen vormt de waterkwaliteit met name in warmere periodes een voortdurend punt van zorg. Zuurstofloosheid leidt tot grote sterfte onder de oesters en ander zeeleven.

De 39 vergunningen voor de visserij met vaste vistuigen in de Oosterschelde wordt door een groot deel van de vissers als te veel ervaren. De grote concurrentie om ruimte op de vrije gronden in de Oosterschelde is één van de negatieve gevolgen ervan. Over de vraag in hoeverre dit gevolgen heeft voor de kreeftenpopulatie verschillen de meningen. De waarnemingen in de praktijk zijn niet eenduidig wat dat betreft. Het ontbreken van bestandsinventarisaties doet zich hier voelen. Dit is een onderwerp waaraan de sector aandacht besteedt in een Transitieplan.

Handel en verwerking

De handels- en verwerkingsbedrijven hebben te maken met een consolidatie bij de inkopers als retailers en groothandel met als gevolg lage prijzen voor verwerker en primaire producent. Voor de handel is voedselveiligheid, grondstofzekerheid (ook in Nederland en Zeeland) en kosteneffectiviteit essentieel. Ook de handel heeft grote zorgen over de gevolgen van de Brexit. De zorgen omtrent klimaatverandering brengt kansen voor de afzet van schaal- en schelpdieren. De productie van schelpdierewit is uiterst duurzaam. Promotie ervan onder met name jongeren biedt kansen voor vergroting van de consumptie.

Neerwaartse trends vispopulaties en gevolgen voor de sportvisserij

De mogelijkheden voor sportvisserij in de Deltawateren lopen terug. De vispopulaties in de Oosterschelde, het Veerse Meer en andere Deltawateren vertonen een negatieve trend. De Deltawerken, klimaatverandering, onduidelijkheid over de draagkracht van de watersystemen en de aanwezigheid van een omvangrijke zeehondenpopulatie zijn hiervan mogelijke oorzaken. In 2019 zijn de voorbereidingen getroffen voor het opnieuw starten van de monitoring die inzicht dient te verschaffen in de draagkracht van de Oosterschelde en Grevelingen.

Acties om doelen te realiseren

Het doel voor 2030 is dat er flinke stappen gezet zijn op weg naar een rendabel, duurzaam opererend visserijcluster. Waarbij wordt toegewerkt naar een moderne, goed uitgeruste, economisch gezonde en duurzaam opererende visserijsector die in zijn bedrijfsvoering rekening houdt met de natuurwaarden.

Actie 1: Brandstofbesparing en het vergroten van selectiviteit van de kottervisserij **Rolverdeling:**

- De kottervisserij zet in op besparing van brandstof en selectiviteit
- De provincie werkt samen met visserijbedrijfsleven, de ngo's, kennisinstellingen en andere overheden en is hiermee verbinder in het netwerk
- De provincie kan financiële middelen inzetten wanneer dat nodig is

Actie 2: De schelpdiersector heeft langlopende afspraken gemaakt over de uitbreiding van kweek in de kuststrook, grote Zeeuwse Wateren en de Noordzee **Rolverdeling:**

- De schelpdiersector maakt afspraken
- De provincie werkt samen met visserijbedrijfsleven, de ngo's, kennisinstellingen en andere overheden en is hiermee verbinder in het netwerk
- De provincie kan financiële middelen inzetten wanneer dat nodig is

Actie 3: Uitontwikkeling van kweek van oesters op tafels waardoor het totale ruimtebeslag wordt beperkt **Rolverdeling:**

- De oestersector heeft de kweek van oesters op tafels inmiddels uitontwikkeld
- De provincie werkt samen met visserijbedrijfsleven, de ngo's, kennisinstellingen en andere overheden en is hiermee verbinder in het netwerk
- De provincie kan financiële middelen inzetten wanneer dat nodig is

Actie 4: Maken van sluitende afspraken over de inventarisatie van de populatie, restocking, verdeling van de vrije gronden en andere relevante zaken **Rolverdeling:**

- De paling- en kreeftenvisserij in de Oosterschelde, Grevelingen en Veerse Meer werken samen en maken afspraken
- De provincie werkt samen met visserijbedrijfsleven, de ngo's, kennisinstellingen en andere overheden en is hiermee verbinder in het netwerk
- De provincie kan financiële middelen inzetten wanneer dat nodig is

Actie 5: Monitoring van de draagkracht van de Deltawateren voor het inschatten van de maximaal mogelijke productie **Rolverdeling:**

- Rijkswaterstaat zorgt voor de monitoring
- De provincie werkt samen met visserijbedrijfsleven, de ngo's, kennisinstellingen en andere overheden en is hiermee verbinder in het netwerk
- De provincie kan financiële middelen inzetten wanneer dat nodig is

Actie 6: Opruimen van afval op de Noordzee en de kustwateren ("Fishing for Litter") **Rolverdeling:**

- De visserijsector ruimt afval op in de Noordzee en kustwateren en zorgt dat het wordt ingebed in de bedrijfsvoering
- De provincie werkt samen met visserijbedrijfsleven, de ngo's, kennisinstellingen en andere overheden en is hiermee verbinder in het netwerk
- De provincie kan financiële middelen inzetten wanneer dat nodig is

Actie 7: Zoeken naar nieuwe, rendabele productielocaties voor de schelpdiersector, waarbij tevens de natuurwaarden van intertidale gebieden in het kader van Natura2000 verhoogd wordt **Rolverdeling:**

- De schelpdiersector onderzoekt locaties
- De provincie werkt samen met visserijbedrijfsleven, de ngo's, kennisinstellingen en andere overheden en is hiermee verbinder in het netwerk
- De provincie kan financiële middelen inzetten wanneer dat nodig is

Actie 8: Terugdringen gebruik lood in sportvisserij (loodvrij vissen) **Rolverdeling:**

- Natuurmonumenten en sportvisserij stimuleren loodvrij vissen in navolging van de GreenDeal.

Kansen en risico's bij de uitvoering 1.

Doer meer met minder grond.

- Er wordt gezocht naar synergie tussen natuur en visserij

2. Werk samen en deel kosten en baten.

- Voor de overgang naar duurzame visserij, het verbreden van de economie in kustgemeenschappen en voor het creëren van nieuwe werkgelegenheid en betere levenskwaliteit in Europese kusten is een apart programma.

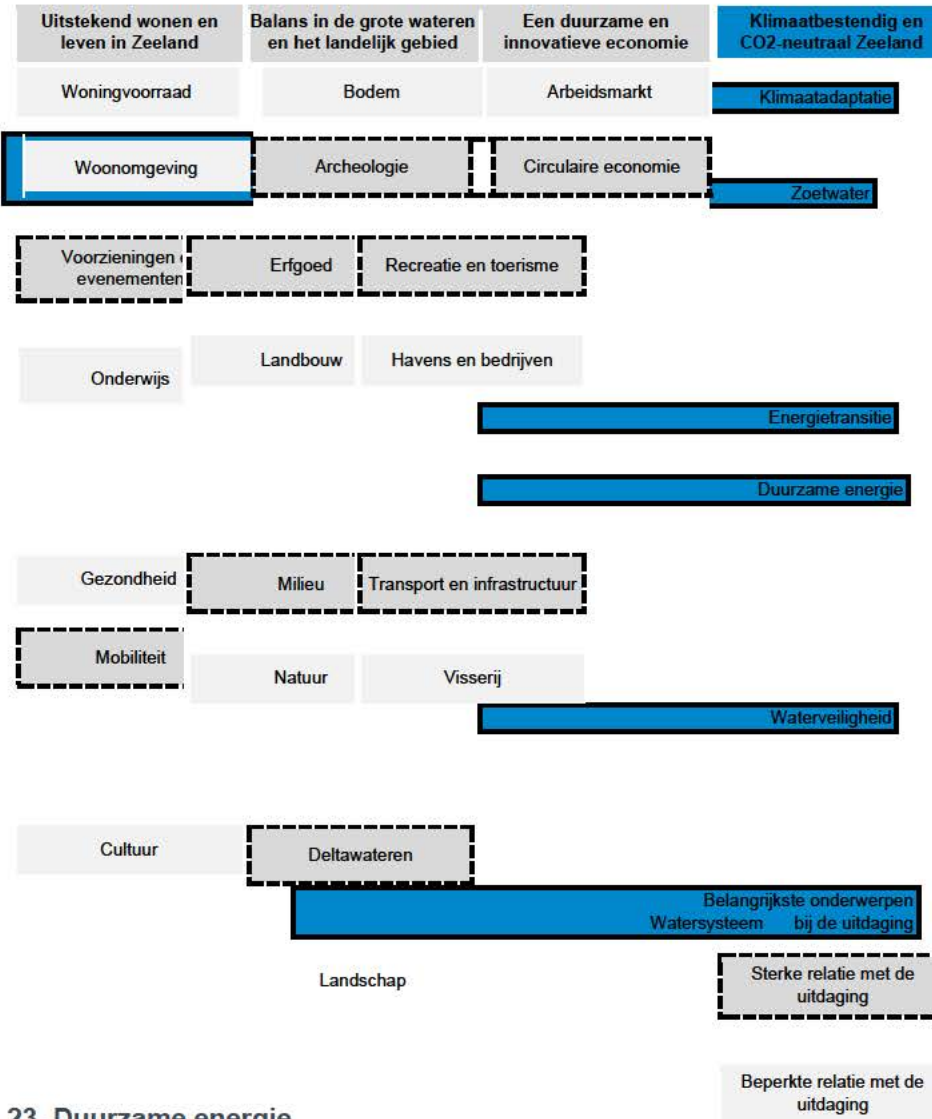
3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.

- Visserij is een kenmerkend onderdeel van de Zeeuwse cultuur en economie

4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.

(...)

Bouwstenen van KLIMAATBESTENDIG EN CO2-NEUTRAAL ZEELAND

23. Duurzame energie

Doelstelling 2030

Maximale ontwikkeling productie hernieuwbare energie.

Wind en zon gaan een hoofdrol spelen in het verduurzamen van de elektriciteitsvoorziening. Daar zijn windparken op zee én zonne- en windparken op land voor nodig. Energie uit water, zoals het benutten van de kracht van het getij, heeft potentie maar vraagt nog veel doorontwikkeling. Op dit moment produceren we in Zeeland al 50% van onze stroom met de wind en de zon. De elektriciteitsopgave is om maximale ontwikkeling van duurzame energie in Zeeland te faciliteren (minstens 11 PJ aan hernieuwbare energie in 2030), knelpunten en aanpassingen in het elektriciteitsnet in beeld te brengen en na te denken over meer flexibiliteit in het energiesysteem van de toekomst.

Indicatoren:

- Geproduceerde hernieuwbare elektriciteit in Zeeland (wind: 1020 kWh in 2018)
- Opgesteld vermogen in Zeeland (wind op land: 570 MW in 2020)

Huidige situatie

Wind op land

Voor windenergie op land is een groei tot 700 MW in 2030 de ambitie. Eind 2020 zal in Zeeland 570 MW aan opgesteld vermogen windenergie beschikbaar zijn.

Voor windenergie is concentratie van de windturbines op een aantal locaties het uitgangspunt, om de ruimtelijke impact te beperken. Deze locaties bevinden zich op of bij grootschalige industrieterreinen en op en bij grootschalige infrastructurele werken. De turbines staan voornamelijk op concentratielocaties die in het Omgevingsverordening zijn aangewezen, maar het is ook mogelijk om enkele extra projecten toe te voegen (zie kaart, bron: RES 1.0). Hiermee wordt ruimte geboden om de realisatie van de duurzame energie ambitie mogelijk te maken.

De aangewezen locaties zijn vanuit initiatieven in het verleden tot stand gekomen maar er zijn meer mogelijkheden zonder de concentratiegedachte geweld aan te doen. Daarom wordt ruimte geboden voor enkele extra projecten wanneer deze aansluiting zoeken bij grote infrastructuurlijnen als bijvoorbeeld waterkeringen langs de grote wateren. Dit beleid heeft geen betrekking op windturbines met een maximale tiphoogte tot 21 meter. Dergelijke turbines zijn primair een zaak van de gemeenten.

Kaart 11: Concentratielocaties windenergie en bestaande windturbines.

Zonne-energie

Voor zonne-energie is de ambitie 1000 MW in 2030, bij voorkeur op daken en aanvullend met projecten op land en water. Uit berekeningen van ECN blijkt dat het bruto vermogen van zon op Zeeuwse daken ca. 2600 MW bedraagt. Netto wordt dit geschat op ca. 700 MW (niet alle daken zijn immers geschikt). Het provinciaal beleid voor zon op land en water is een regeling op hoofdlijnen en de uitwerking tot op projectniveau vindt door de gemeenten plaats.

Met alleen zon op dak kan mogelijk onvoldoende vermogen gerealiseerd worden. Aanvullend kunnen zonprojecten worden gerealiseerd in bestaand stedelijk gebied of in combinatie met andere functies. Hiermee wordt ruimte geboden voor zonne-energie, maar wel met behoud van omgevingskwaliteit, zorgvuldig ruimtegebruik en behoud van de agrarische functie van gronden in het buitengebied. Daarom is gekozen voor een opzet waarbij zonne-energie kan worden gecombineerd met andere reeds aanwezige functies zoals bedrijfsterreinen, glastuinbouw, nutsvoorzieningen, stortplaatsen, zonneparken, windmolens, infrastructuur of op water. Gemeenten dragen binnen het zonbeleid naar mogelijkheid bij. Voor water geldt dan aanvullend dat aangetoond moet worden dat er geen negatieve effecten zijn voor natuur, recreatie, waterkwaliteit en visserij. Ook voor zonprojecten geldt dat het maatwerk aan de gemeenten wordt overgelaten.

Energie uit water

In het kader van de RES zijn de kansen en mogelijkheden in Zeeland onderzocht van energiewinning uit water. Energie uit water kan naar schatting ruim 100 MW bijdragen. Drie technologieën blijken het meest kansrijk voor de regio: getijden- of stromingsenergie, zoet-zoutenergie en thermische energie. Met name zoet-zoutenergie (via osmose) kan een grote bijdrage leveren en is in principe overal toepasbaar waar een harde scheiding tussen zoet en zout water aanwezig is. Provincie, gemeenten en maatschappelijke partners werken samen aan benutting van de kansen.

Biomassa als brandstof

Diverse studies laten zien dat het potentieel aan beschikbare biomassa in Zeeland beperkt is. Het is mogelijk om op grote schaal biomassa via de Zeeuwse diepzeehavens te importeren, maar dit is niet onomstreden. Houtkap voor de productie van houtpellets bijvoorbeeld, kan veel impact hebben op landschap en biodiversiteit ter plekke. Ook wordt getwijfeld aan de CO₂-neutraliteit van houtverbranding.

Biomassavergisting

Biomassavergisting van reststromen (niet zijnde hout) is een vorm van duurzame energieopwekking met potentie in Zeeland. De opgewekte methaan en elektriciteit kunnen aan de bestaande gas- en elektriciteitsnetwerken worden geleverd. Grootschalige initiatieven kunnen vanwege mogelijke hinder (geur, transportbewegingen) maar ook vanuit logistiek perspectief het beste op industrieterreinen (o.a. Aben Green Energy in Kanaalzone) gefaciliteerd worden. Kleinschalige biomassavergisting bij agrarische bedrijven is mogelijk conform het landelijk beleid en wetgeving.

Acties om doelen te realiseren

Actie 1 - Realiseren opgave windenergie op het land (via RES)

Op basis van plannen en initiatieven die nu bekend zijn bij verschillende gemeenten, wordt geraamd dat er tot 2030 extra ruimte is binnen een bandbreedte van 100 tot 170 MW. Dit zou voldoende moeten zijn om het beoogde doel van 700 MW in 2030 daadwerkelijk te realiseren. Besluitvorming en afweging vindt plaats in de separate procedures per project.

Rolverdeling:

- Het Rijk verleent subsidie voor de opwekking van hernieuwbare energie (SDE).
- Het Rijk en de Provincie maken afspraken op nationaal niveau over het opgesteld vermogen.
- De Provincie legt de locaties voor windmolenparken op land en randvoorwaarden voor alle windmolens van meer dan 21 meter hoog vast in de omgevingsverordening.
- Gemeenten stellen randvoorwaarden en verlenen vergunning voor windmolens tot 20 meter hoog. RUD Zeeland zorgt voor toezicht op en handhaving van de regels.
- Adviesbureaus, Rijkswaterstaat, Provincie, Gemeente, waterschap, veiligheidsregio, ZLTO, terreinbeheerders, dorpsraden, maatschappelijke organisaties en omwonenden adviseren over plaatsing van windmolens, één en ander afhankelijk van de locatie.
- Ondernemers, projectontwikkelaars, onderhoudsbedrijven, energiebedrijven en energiecoöperaties realiseren, exploiteren en onderhouden de windmolens. □ De netwerkbedrijven sluiten de windmolens aan op het elektriciteitsnet.

Actie 2 - Realiseren opgave zonne-energie (via RES) Rolverdeling:

- Het Rijk verleent subsidie voor de opwekking van hernieuwbare energie (SDE).
- Rijk en regio maken op nationaal niveau afspraken over de opwekking van zonne-energie in het kader van de Regionale Energie Strategie (RES).
- Rijk, provincie en gemeenten stellen kaders vast voor realisatie van zonneparken. Gemeenten verlenen vergunning.
- Overheden, ondernemers, projectontwikkelaars, onderhoudsbedrijven, energiebedrijven en energiecoöperaties realiseren, exploiteren en onderhouden zonneparken.
- Particulieren, ondernemers, overheden, projectontwikkelaars, onderhoudsbedrijven, energiebedrijven en energiecoöperaties realiseren, exploiteren en onderhouden zonnepanelen op de daken.

- Afhankelijk van de locatie adviseren adviesbureaus, Rijkswaterstaat, provincie, gemeente, waterschap, veiligheidsregio, ZLTO, terreinbeheerders, dorpsraden, maatschappelijke organisaties en omwonenden.
- Netwerkbedrijven sluiten zonneparken aan op het elektriciteitsnet.
- Onderwijsinstellingen leiden personeel op.

Actie 3 - Realiseren opgave biomassa en biovergisting (via RES) Rolverdeling:

- Het Rijk verleent subsidie voor de opwekking van hernieuwbare energie (SDE).
- Rijk en provincie maken op nationaal niveau afspraken over de opwekking van energie uit biomassa in het kader van de Regionale Energie Strategie (RES).
- Rijk, provincie en gemeenten stellen kaders vast voor realisatie van van biomassa-installaties.
- Provincie en gemeenten verlenen vergunning voor realisatie van biomassa-installaties.
- Bedrijven en terreinbeheerders leveren biomassa.
- Ondernemers, projectontwikkelaars, onderhoudsbedrijven, energiebedrijven en energiecoöperaties realiseren, exploiteren en onderhouden biomassa-installaties.

Kansen en risico's bij de uitvoering 1.

Doe meer met minder grond.

- Zonnepanelen op het dak vragen geen extra ruimte, maar zonneparken op de grond wel.
- Realisatie van zonneparken en aanpassing bijbehorende infrastructuur kan gecombineerd worden met verbetering van waterberging en -afvoer.
- Mogelijkheden voor bebouwing zijn op en rond waterkeringen beperkt vanuit waterveiligheid, maar combinatie met zonnepanelen is wel mogelijk.

2. Werk samen en deel kosten en baten.

- Exploitatie van zonne- en windmolenparken kan financieel bijdragen aan versterking van de omgevingskwaliteit en leefbaarheid.
- Zon op dak kan een extra inkomstenbron zijn voor agrarische ondernemers, verenigingen en bedrijven en kan de vaste lasten van huiseigenaren verminderen en/of woningverbetering mogelijk maken.
Gronden die door de gevolgen van klimaatverandering economisch niet meer geschikt zijn voor reguliere landbouw, kunnen wel rendabel zijn voor opwekking van hernieuwbare energie en/of biomassa.

3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.

- Afhankelijk van de locatie van windmolens kunnen landschapsstructuren worden aangetast of juist versterkt.
- Afhankelijk van locatie en vormgeving kunnen zonneparken negatieve effecten hebben op de bodemkwaliteit, natuurwaarden en landschap.

4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.

- Overschakeling naar duurzame energie draagt rechtstreeks bij aan mondiale klimaatdoelen, doelen voor circulaire economie en vermindert de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen uit het buitenland.

24. Energietransitie

Doelstelling 2030

CO₂-reductie van 49% in 2030

Om er voor te zorgen dat Zeeland in 2050 geen CO₂ en andere broeikasgassen meer uitstoot, is voor 2030 als tussendoel een algemene reductie van 49% ten opzicht van 1990 gesteld. Dit zijn doelstellingen uit het landelijk Klimaatakkoord. Om dat te bereiken is in 2020 een regionale

energiestrategie (RES) vastgesteld. In de RES worden per sector concrete ambities en maatregelen benoemd.

Indicatoren:

- Reductie uitstoot CO₂-equivalenten in Zeeland ten opzichte van 1990 (in Mton)
- Totale gebruikte hernieuwbare energie (2018: 5749 TJ volgens klimaatmonitor.nl)

Subdoel 1 - Reductie uitstoot CO₂ en andere broeikasgassen in landbouw en industrie, gebouwde omgeving en mobiliteit

Subdoel 2 - Opwekken en opslaan van hernieuwbare energie

Huidige situatie

Landbouw en industrie

Voor landbouw en industrie worden landelijk afspraken gemaakt. De Zeeuwse opgave wordt daar in meegenomen.

Zeeland herbergt één van de grootste clusters van zware energie-intensieve industrie van Nederland: North Sea Port (Kanaalzone en Sloegebied). Verder kent Zeeland ook nog kleinere industrie, veelal in de foodsector, die door heel Zeeland gevestigd is op bedrijventerreinen en solitaire bedrijfslocaties in het buitengebied. De industrie drukt een grote stempel op de energievraag in Zeeland. De industriële clusters nemen zo'n 75% van het Zeeuwse energieverbruik voor hun rekening.

De landbouw heeft een relatief klein aandeel in het Zeeuwse energieverbruik, met uitzondering van de glastuinbouw. Glastuinbouwbedrijven staan in de top van Zeeuwse CO₂-uitstoters wegens het hoge aardgasgebruik, met uitzondering van het glastuinbouwgebied in de Kanaalzone waar industriële restwarmte en CO₂ worden benut. De opwekking van hernieuwbare energie is een economische kans voor de agrarische sector (zonnepanelen op daken, windmolens zonneparken) hoewel de ruimtelijke impact van energieprojecten tevens een bedreiging kan vormen. De glastuinbouw streeft naar gebruik van restwarmte uit de industrie en gebruik van lokale biomassa centrales. Per glastuinbouwcluster wordt een aanpak ontwikkeld.

Gebouwde omgeving

Het doel voor CO₂-reductie in 2030 in de gebouwde omgeving verschilt tussen woningen, commerciële dienstverlening en publieke dienstverlening. In de concept Regionale Energiestrategie is deze ambitie uitgesplitst: woningen -215 kton, commercieel -127 kton en publiek -55 kton. Bij elkaar komt dit op bijna 400 Kton CO₂ reductie in de gebouwde omgeving. Dat is ca 34% reductie ten opzichte van 2017. Deze ambitie is iets hoger dan het Zeeuwse aandeel in de landelijke ambitie van 3,4 Mton CO₂-reductie in de totale Nederlandse gebouwde omgeving. Deze reductie moet uiteindelijk in de gemeenten en op dorps- en wijkniveau worden gerealiseerd. Bij de overstap naar nieuwe energiedragers en het transport en opslag daarvan, moet ook rekening worden gehouden met bijkomende veiligheidsrisico's.

Mobiliteit

Rijden en varen zonder uitstoot moet in 2030 leiden tot een reductie van 49% CO₂ voor mobiliteit. Dit is ook gelijk aan de landelijke klimaatdoelstellingen van het kabinet en betekent dat wij in Zeeland vanuit mobiliteit voor de opgave staan 341 Kton CO₂ te besparen in 2030. Elektrisch vervoer zal hier een belangrijke bijdrage aan moeten leveren.

Acties om doelen te realiseren

Subdoel 1 Reductie uitstoot CO₂ en andere broeikasgassen in landbouw en industrie, gebouwde omgeving en mobiliteit

Actie 1.1 Reductie uitstoot CO₂ en andere broeikasgassen in landbouw en industrie

SDR (Smart Delta Resources) heeft een Roadmap opgesteld met programmalijnen om de CO₂reductie doelstellingen te realiseren voor de industrie. Er wordt ingezet op elektrificatie van de industrie, maar dat vraagt om grote aanpassingen van bedrijfsprocessen en het elektriciteitsnetwerk.

Ook is het belangrijk dat wordt overgeschakeld op groene waterstof en dat CO₂ wordt afgevangen en opgeslagen (CCS). Hiervoor is de aanleg van een pijpleidingeninfrastructuur een belangrijke voorwaarde. Ook kijkt de industrie actief naar gebruik van restwarmte voor verwarming van gebouwen.

Rolverdeling:

- In het nationale programma RES leggen overheden, bedrijven en maatschappelijke organisaties acties vast.
- Op regionaal niveau worden de acties uitgevoerd.

Actie 1.2 Reductie uitstoot CO₂ en andere broeikasgassen in gebouwde omgeving

Voor de verwarming van woningen en gebouwen moet een duurzaam alternatief worden ontwikkeld. Om het CO₂-reductie doel te behalen moeten op termijn alle woningen en gebouwen goed geïsoleerd en aardgasvrij zijn. Dat betekent een enorme verduurzamingsslag. Er komen passende lokale en regionale initiatieven en maatregelen om alle partijen in de gebouwde omgeving tot actie aan te sporen. Deze geven richting aan beleid en acties van gemeenten, provincies en belanghebbende partijen. Iedere gemeente stelt een Transitievisie Warmte op waar de aanpak in wordt uitgewerkt. In de concrete uitvoering liggen belangrijke meekoppelkansen met maatregelen in het kader van klimaatadaptatie en de (her)inrichting van de openbare ruimte.

Rolverdeling:

- Het Rijk legt nationale doelen vast en verleent subsidie voor de energietransitie in de gebouwde omgeving.
- Gemeenten informeren belanghebbenden en stellen in overleg met stads- en dorpsraden transitievisies op.
- Op wijk- en dorpsniveau wordt de energietransitie op basis van maatwerk uitgevoerd.

Actie 1.3 Reductie uitstoot CO₂ en andere broeikasgassen in Mobiliteit

Een duurzame infrastructuur en het zorgen voor voldoende laadpalen en snellaadvoorzieningen, zijn belangrijk om deze omslag te maken. De vergroening van de goederenstroom is bijvoorbeeld mogelijk door het instellen van zero-emissie-zones in steden en dorpen. Na 2030 moeten alle bussen met zero-emissie rondrijden, vanaf 2025 moeten alle nieuwe bussen zero-emissie zijn. De ontwikkeling naar slimmer autogebruik (smart mobility), door bijvoorbeeld het aandeel deelvoertuigen te vergroten en bezit te verkleinen, is belangrijk.

Rolverdeling:

- Het Rijk legt nationale doelen vast en verleent subsidie aan de andere overheden voor de aanleg van snellaadvoorzieningen.
- De provincie verleent de OV-concessie op basis van zero-emissie.
- Op lokaal niveau worden door gemeenten in samenwerking met belanghebbenden snellaadvoorzieningen aangelegd.

Subdoel 2 Opwekken en opslaan van hernieuwbare energie

Actie 2.1 Vergroten mogelijkheden voor opwekken en opslaan van hernieuwbare energie **Rolverdeling:**
Zie acties 1, 2 en 3 bij Duurzame energie.

Kansen en risico's bij de uitvoering 1.

Doe meer met minder grond.

- De energietransitie zorgt voor grote ingrepen boven en onder de grond. Wijkgerichte aanpak energietransitie helpt bij het sluiten van lokale kringlopen van warmte en elektriciteit, daardoor kunnen ingrepen buiten de lokale kringlopen worden beperkt.

2. Werk samen en deel kosten en baten.

- Vernieuwing van de woningvoorraad draagt bij aan energiebesparing, overschakeling naar hernieuwbare energiebronnen en klimaatadaptatie.
- 3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.
(...)
- 4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.
- Overschakeling naar duurzame energie draagt rechtstreeks bij aan mondiale klimaatdoelen en circulaire economie.

25. Klimaatadaptatie

Doelstelling 2030

Zeeland is in 2030 voldoende waterrobuust en klimaatbestendig ingericht.

Door klimaatverandering is sprake van toenemende kans op overstroming, wateroverlast, langdurige droogte en extreme hitte. Iedereen in Zeeland is nodig om onze fysieke leefomgeving stap voor stap aan te passen. Uiterlijk in 2050 moet Zeeland waterrobuust en klimaatbestendig zijn ingericht. Deze ambitie is in 2019 onderschreven door de Zeeuwse overheden in het convenant Klimaatadaptatie Zeeland. De aanpak wordt uitgewerkt in de Klimaatadaptatie Strategie Zeeland (KaSZ) die parallel aan de omgevingsvisie wordt opgesteld. Wijzigingen in de doelen en aanpak van de KaSZ leiden ook tot aanpassing van de omgevingsvisie.

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de gevolgen van de weersextremen wateroverlast, droogte en hitte. Hoofdstuk 26 schenkt aandacht aan het thema overstromingen. Gezamenlijk komen de 4 thema's aanbod in de Klimaatadaptatie Strategie Zeeland. **Indicator:**

Aantal uitgevoerde acties uit het uitvoeringsprogramma Klimaatadaptatie (nulmeting in 2021)

Huidige situatie

Klimaatstresstesten

In 2019 zijn de risico's van de klimaatverandering in beeld gebracht via klimaatstresstesten per gemeente en voor de hele provincie. Voor de (hoofd)infrastructuur zijn klimaatstresstesten uitgevoerd door de verantwoordelijke beheerders. De klimaatstresstesten zijn gebruikt voor het voeren van een risicodialoog waarin de effecten van klimaatstress worden gewogen, van maatschappelijke ontwrichting, schade en slachtoffers tot lokale overlast en hinder. Om een indruk te geven van wat er nodig is om de kwetsbaarheden voor klimaatverandering op te vangen zijn mogelijke acties verkend. De acties vormen een eerste indicatie van zaken die in de strategie opgenomen kunnen worden. De Klimaatadaptatie Strategie Zeeland wordt door alle Zeeuwse overheden opgesteld en nadien geborgd in beleid, regelgeving en uitvoering. De uitkomsten uit dit proces worden daarom ook in de Zeeuwse Omgevingsvisie verwerkt. Daarnaast wordt er een uitvoeringsprogramma opgesteld om maatregelen te financieren en uit te voeren. Dit is geen eenmalige actie. Elke 5 jaar wordt het proces opnieuw doorlopen om bij te kunnen sturen op basis van de meest actuele inzichten.

Het is voor uitvoering van activiteiten niet nodig om te wachten op de klimaatadaptatiestrategie, maar wel om zoveel mogelijk rekening te houden met mogelijke effecten van klimaatverandering. Er is al veel informatie beschikbaar over geschiktheid van gronden op basis van het bodem- en watersysteem. Vooral bij grotere (gebieds)ontwikkelingen en vitale en kwetsbare functies moet hiermee rekening worden gehouden. Het is nodig om kansen te benutten om de kwetsbaarheid voor klimaatverandering te verminderen of, bij nieuwe ontwikkelingen, te voorkomen dat er door klimaatverandering problemen ontstaan. Dit is niet vrijblijvend. Het kan in het uiterste geval ook betekenen dat bepaalde gebieden niet geschikt zijn voor bepaalde functies. Als de locatiekeuze al een vaststaand feit is, kan een slimme gebiedsinrichting of manier van bouwen de nadelige effecten (schade/slachtoffers) wellicht alsnog beperken.

Wateroverlast

Na een aantal jaren met perioden met extreem veel neerslag is ingezet op het terugdringen van regionale wateroverlast in het landelijk en stedelijk gebied (Waterbeheer 21ste eeuw, kort gezegd WB21). De toename van extreme regenbuien als gevolg van de klimaatverandering wordt daarbij betrokken. Het waterschap voert in het landelijk gebied maatregelen uit en draagt zorg dat uiterlijk in 2027 wordt voldaan aan de wateroverlastnormen (omgevingswaarden) die zijn opgenomen in de omgevingsverordening (WB-21 nummering, etc.). Bij uitvoering van maatregelen is de trits vasthouden-bergen-afvoeren het uitgangspunt. Provincie en waterschap bepalen samen de prioritering voor het op orde brengen van het beheergebied op basis van de normen.

Wateroverlast in het stedelijk gebied is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van het waterschap en gemeenten. In het kader van de Samenwerking Afvalwaterketen Zeeland (SAZ+) worden hier

concrete stappen in gezet. Gemeenten treffen maatregelen om de openbare ruimte klimaat-robust in te richten. Het waterschap neemt aanvullende maatregelen in het watersysteem waar dat nodig is.

Grote delen (naar schatting 40%) van het agrarische gebied hebben te kampen met bodemverdichting vrij dicht onder het oppervlak. Deze bodemverdichting zorgt ervoor dat neerslag slechter kan infiltreren in de bodem. Daardoor wordt de opbouw van de gewenste zoetwaterlens belemmerd en neemt de kans op gewasschade door verdroging in de zomer toe.

Droogte

Vooraf de dunne zoete grondwaterlenzen worden bedreigd door klimaatverandering. Er zijn voorlopig geen aanwijzingen dat de grotere zoetwatervoorkomens, zoals het grondwater in beschermde gebieden met de functie drinkwatervoorziening, binnen afzienbare tijd worden aangetast door verzilting. In het kader van de Proeftuin Zoetwater en het Zeeuws Deltaplan Zoetwater wordt bekeken welke maatregelen de beste zijn om de zoetwaterlenzen en zoetwaterbeschikbaarheid in stand te houden of te vergroten. Voorkomen en waar mogelijk opheffen van bodemverdichting in combinatie met een goede organische stofbalans helpt ook om neerslag beter vast te houden in de bodem.

Daarnaast zorgt droogte voor effecten op natuur, de beschikbaarheid van water voor de industrie en voor kwetsbaarheden in stedelijk gebied. Voorbeelden hiervan zijn zetting en brandgevaar.

Hitte

Hittestress is een relatief nieuw thema in Zeeland. In het stedelijk gebied komt op warme dagen overdag hittestress al in grote mate voor. Dit extra opwarmings- en vertraagde afkoelingseffect in het bebouwd gebied heeft negatieve effecten op gezondheid, leefbaarheid en economie. Door het vele oppervlaktewater in Zeeland zien we ook dat in warme periodes Zeeland nu al de hoogste nachtemperatuur van Nederland heeft. Zowel hittestress overdag en hoge temperaturen 's nachts zullen in de toekomst vaker en over langere periodes voorkomen. Bij de inrichting van het bebouwd gebied (meer vergroening en minder verharding) maar ook bij de inrichting van recreatieparken en de bouw van woningen en kantoren moet hier rekening mee gehouden worden, bijvoorbeeld bij de keuze voor materialen, kleuren en het creëren van schaduw.

Acties om doelen te realiseren

Actie 1 - Aanpak overlast en schade door extreme neerslag

Bij uitvoering van maatregelen is de trits vasthouden-bergen-afvoeren het uitgangspunt.

Rolverdeling:

- De EU (WB21) en het Rijk hebben de normen voor wateroverlast vastgesteld. Deze normen zijn overgenomen in de provinciale Omgevingsverordening.
- De provincie heeft normen voor wateroverlast vastgesteld. Deze normen zijn opgenomen in de provinciale Omgevingsverordening.
- Provincie en waterschap prioriteren voor het landelijk gebied maatregelen om de aan de normen te voldoen.
- Het waterschap stelt kaders vast in waterschapsverordening en waterschapsbeheerprogramma, past peilbeheer, waterbergings en -afvoercapaciteit in het buitengebied aan om aan normen voor wateroverlast te voldoen.
- Vastgoedeigenaren passen gebouwen en terreinen aan om schade bij extreme neerslag te voorkomen.
- Waterschap en gemeenten pakken vanuit de Samenwerking Afvalwaterketen Zeeland (SAZ+) wateroverlast in stedelijk gebied aan. De opgave wordt in beeld gebracht door het uitvoeren van de beleidslijn Stedelijke Wateropgave (SWO). De maatregelen die hieruit voortkomen worden door gemeenten, het waterschap en derden uitgevoerd om te komen tot klimaat-robust ingericht stedelijk gebied.

Actie 2 - Aanpak overlast en schade door droogte

De aanpak van de gevolgen van droogte loopt via de Klimaatadaptatie Strategie Zeeland en via het Zeeuws Deltaplan Zoet Water. Voor innovaties (passend binnen de RIS 2021-2027) binnen de transitie klimaat zijn EU-programma's beschikbaar.

Rolverdeling:

- Het Rijk heeft nationale kaders vastgelegd in het nationaal waterprogramma, nationaal deltaprogramma / deltabeslissing klimaatadaptatie.
- Het Rijk heeft de nationale waterverdeling in het hoofdwatersysteem geregeld. Het wettelijk kader bevat regels voor de rangorde van waterbehoeften bij langdurige droogte en waterschaarste.
- Gemeenten stellen kaders vast in het omgevingsplan, richten de bebouwde omgeving in om water beter vast te houden en bestand te zijn tegen droogte. verlenen vergunningen voor realiseren opslag, stimuleren opvang van regenwater door burgers, stimuleren zuinig omgaan met water bij schaarste.
Terreinbeheerders richten natuurgebieden droogtebestendig in.
- Recreatiebedrijven en landbouwbedrijven reduceren watergebruik en zorgen voor opslag van zoetwater voor eigen gebruik.
- De provincie ondersteunt maatregelen via subsidieverlening, vergunningverlening en onderzoek.

Actie 3 - Aanpak overlast en schade door hitte

De aanpak van de gevolgen van hitte loopt via de Klimaatadaptatie Strategie Zeeland. Voor innovaties (passend binnen de RIS 2021-2027) binnen de transitie klimaat zijn EU-programma's beschikbaar.

- **Rolverdeling:**
- Het Rijk heeft landelijk kaders vastgelegd in het nationaal waterprogramma, nationaal deltaprogramma / deltabeslissing klimaatadaptatie.
- Gemeenten stellen kaders op het gebied van voorkomen van overlast en schade door hitte vast in hun omgevingsplan en richten de bebouwde omgeving zodanig in dat hittestress wordt tegen gegaan.
- De GGD adviseert burgers, bedrijven en gemeenten over gezondheidsrisico's en preventieve maatregelen.

Kansen en risico's bij de uitvoering 1.

Doe meer met minder grond.

- Opslag van water in bassins kost geen extra ruimte als dit wordt gecombineerd met een andere functie, zoals een drijvend zonnepark, woningen, recreatie of kassencomplex.
- Meer groen en waterberging in stedelijk gebied vraagt ruimte. Maar door het op de juiste manier uit te voeren wordt met één maatregel ook invulling gegeven aan opgaven vanuit andere beleidsterreinen (zie punt 2)

2. Werk samen en deel kosten en baten.

- Meer waterberging en groen in bebouwd gebied draagt bij aan de kwaliteit van de leefomgeving, gezondheid van bewoners, biodiversiteit, vastleggen van CO2 en de waarde van het vastgoed. Waterberging is nuttig bij droogte én extreme neerslag.
- Brede inventarisaties voor de klimaatstresstesten leveren waardevolle informatie op die breder inzetbaar is bij ruimtelijke keuzes.
- Het uitvoeren van Klimaatadaptatiemaatregelen in de bebouwde omgeving kan gecombineerd worden met aanpassing van de infrastructuur voor warmte, energie, mobiliteit en de openbare ruimte in het algemeen.

3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.

- Vormgeving van waterberging kan aansluiten bij het landschap of detoneren.
- Meer groen kan goed aansluiten bij landschapsversterking.
- Meer groen in het stedelijk gebied zorgt voor een aangenaam woon- en vestigingsklimaat.

4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.

- Met de doelstelling om in 2050 klimaatbestendig te zijn, kan in de uitvoering van maatregelen gefaseerd worden. Hierdoor kan aangehaakt worden bij natuurlijke momenten zoals onderhoudsprogramma's en Zeeland toch meegroeien met het veranderende klimaat.
- Investeringsvoorkomen in gebieden met toekomstige risico's bespaart in de toekomst veel schade.

26. Waterveiligheid

Doelstelling 2030

Realiseren van een veilige, economisch aantrekkelijke en ecologisch gezonde delta.

De doelstelling voor waterveiligheid wordt in de Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta 2050 integraal beschreven. Het nationaal waterprogramma, Deltaprogramma en Programmatische Aanpak Grote Wateren leveren de uitgangspunten. De zeespiegelstijging heeft op waterveiligheid de grootste impact. Voor de periode tot 2050 wordt ingezet op de huidige "half open" veiligheidsstrategie. Dit is een combinatie van op orde houden van dijken, kunstwerken en suppletie. Intensiteit en omvang van maatregelen verschilt per bekken. Na 2050 voldoet de huidige werkwijze niet meer. Met een kennis- en innovatieprogramma worden alternatieve opties en strategieën voor 2050 en daarna verkend.

Indicatoren:

Deel van de primaire en regionale keringen dat voldoet aan de normen.

Huidige situatie

Primaire waterkeringen

De Deltawerken hebben de waterveiligheid in dit gebied aanzienlijk vergroot, onder meer door de kustlijn sterk te verkorten. Hierbij zijn heel verschillende waterbekkens ontstaan: zoet en zout, met en zonder getij. Alle primaire waterkeringen worden minimaal eens in de twaalf jaar door de beheerders beoordeeld om te zien of de keringen voldoen aan de wettelijke veiligheidseisen. De huidige beoordelingsronde is begin 2017 gestart en duurt tot 1 januari 2023. Deze beoordelingsronde is de eerste ronde op basis van de overstromingskansbenadering, waarbij de kans wordt ingeschat dat er een overstroming optreedt in het gebied achter de waterkering. In 2023 is er een compleet landelijk beeld van de veiligheid van de keringen. Alle primaire keringen moeten in 2050 aan de wettelijke normen voldoen. Tot die tijd worden de keringen die niet voldoen verbeterd via het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP).

Meerlaagsveiligheid

De basis voor waterveiligheid is het concept van de meerlaagse veiligheid, dat onderscheid maakt in maatregelen die de kans op een overstroming verkleinen (1e laag), de gevolgen van een overstroming verminderen (2e laag) of de rampenbeheersing verbeteren (3e laag). In de eerste laag – sterke waterkeringen – liggen de meekoppelkansen ('werk-met-werk') bij versterkingsprojecten van primaire keringen. De opgave van waterveiligheid wordt waar mogelijk verbonden met andere ruimtelijke ambities ten aanzien van bijvoorbeeld bouwen, natuur, recreatie en cultuurhistorie. De ruimtelijke kwaliteit moet bij projecten op peil blijven of verbeteren.

Het Rijk stelt de normen voor de primaire waterkeringen en de provincie voor de regionale waterkeringen. Het Rijk stelt ook normen vast van de bij haar in beheer zijnde regionale waterkeringen langs het Kanaal Gent-Terneuzen en het Antwerps Kanaalpand. Het waterschap is verantwoordelijk voor de wettelijke beoordeling van de primaire waterkeringen en uitvoering van het Hoogwaterbeschermingsprogramma. De provincie is verantwoordelijk voor de beoordeling van door het waterschap vast te stellen projectbesluiten en de voorkeursalternatieven voor versterking van waterkeringen in het kader van het Hoogwaterbeschermingsprogramma. Voor buitendijkse woon-, recreatie- en havengebieden gelden geen normen en is de veiligheid niet gegarandeerd. Voor de primaire waterkeringen en regionale waterkeringen in beheer van het Rijk is de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) toezichthouder. Voor andere regionale waterkeringen is dat de provincie. In Zeeland is wat betreft regionale keringen een onderscheid te maken tussen waterkerende ('natte') regionale waterkeringen, waaronder het Kanaal door Walcheren en langs het Veerse Meer, en (droge) regionale waterkeringen met een compartimenteringsfunctie die feitelijk geen waterkeren (binnendijken). De normen zijn vastgelegd in de omgevingsverordening. Met het waterschap worden afspraken gemaakt over cyclus van toetsing en eventuele versterking van regionale waterkeringen.

Wat betreft ruimtelijke inrichting (2e laag) gaat de provincie, met het waterschap en gemeenten na in welk opzicht de regionale waterkeringen een rol spelen voor ruimtelijke ontwikkelingen.

Meerdere laaggelegen polders kunnen snel en diep overstromen. Deze gebieden zijn soms intensief bebouwd, zoals het compartiment Middelburg-Mortiere en het compartiment Hansweert. Overstromingen kunnen gigantische gevolgen voor de leefbaarheid en economie van een gebied hebben. Bij een overstroming kan ook de vitale infrastructuur uitvallen. Dat kan gevolgen hebben voor schuilen, evacueren, hulpverlening en herstel.

Om de gevolgen van een overstroming te beperken is het van belang om essentiële nutsvoorzieningen, zoals elektriciteit, telecom, water en gas, en functies, zoals ziekenhuizen en brandweerkazernes, niet in overstromingsgevoelige gebieden te ontwikkelen. Mocht dit niet voorkomen kunnen worden, dient aangepast bouwen of een aangepaste inrichting uitval van de voorzieningen en functies te voorkomen. Voor nieuwe functies waar een groot aantal mensen verblijven, zoals woonwijken of regionale bedrijventerreinen, dienen overstromingsgevoelige gebieden vermeden te worden.

Wanneer in de ruimtelijke inrichting van gebieden of gebouwen geen mogelijkheden tot beperking van de gevolgschade mogelijk is, kan een handelingsperspectief het aantal slachtoffers en schade beperken. Dit is de 3e laag – crisisbeheersing. Denk aan evacuatieplannen en noodpakketten. Het aanwijzen van evacuatie-, vlucht- en hulpverleningsroutes is noodzakelijk. Ook bij nieuw aan te leggen infrastructuur is dit een afweging. Bewustwording bij overheden, bedrijven en burgers is cruciaal om de (zelf)redzaamheid te vergroten. Elke Zeeuw moet weten wat hij of zij moet doen en waar nodig en (nog) mogelijk kan terugvallen op aangewezen veilige plekken in de provincie (shelters). De positie van het toenemend aantal ouderen vraagt hier speciale aandacht. Hoe worden deze geïnformeerd en hoe gaan deze zich verplaatsen naar een veilige plek? Tot slot moet omgekeerd ook elke plek bereikbaar en vindbaar zijn voor hulpverleners in geval van een calamiteit.

Gevolgen zeespiegelstijging

Zeespiegelstijging leidt ertoe dat buitendijkse gebieden vaker kunnen overstromen. Voor binnendijkse gebieden geldt dat de kans op een overstroming toeneemt als de waterstanden stijgen en dat ook de gevolgen van een overstroming toenemen. Het algehele risico van een overstroming, kans x gevolg, neemt hierdoor toe. Voor sommige gebieden in Zeeland geldt bovendien dat als er een overstroming optreedt, al is de kans daarop zeer gering, er snel een grote waterdiepte ontstaat. Vanaf 2014 neemt het aanbod en aantal overnachtingen in Zeeland sterk toe. De verwachting is dat deze groei door zet. Voor deze groeiende sector is het effect van de stijgende zeespiegel op het buitendijkse gebied (inclusief de stranden) de meest ingrijpende kwetsbaarheid. Op de lange termijn neemt de grootte van deze stranden door zeespiegelstijging af. Dit zet een belangrijke pijler van de Zeeuwse recreatiesector onder druk. In de kustgemeenten is ongeveer 60% van de toeristische bestedingen toe te rekenen aan de stranden.

Acties om doelen te realiseren

Actie 1 - Uitvoeren maatregelen die de kans op een overstroming verkleinen

Primaire waterkeringen en regionale waterkeringen moeten voldoen aan de veiligheidsnormen om de kans op overstroming tot een minimum te beperken. Versterkingsprojecten vragen om een integrale aanpak met betrokken partijen en moeten naast waterveiligheid ook bijdragen aan de ruimtelijke kwaliteit.

Rolverdeling:

- De normen voor primaire en enkele regionale waterkeringen zijn wettelijk vastgesteld door het Rijk.
- Rijkswaterstaat en het waterschap zijn verantwoordelijk voor de wettelijke beoordeling van de primaire waterkeringen en ontwerp en uitvoering van versterkingsprojecten in het kader van het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP).
- De provincie is verantwoordelijk voor de beoordeling van projectbesluiten over versterkingsprojecten.

- De normen voor regionale waterkeringen worden door de provincie vastgelegd in de omgevingsverordening. Het waterschap zorgt voor beheer, toetsing en eventuele versterking van de keringen.
- De regels van Rijk, provincie en waterschap worden door de gemeente overgenomen in het omgevingsplan. Het waterschap adviseert over ontwikkelingen in de waterkeringszone.
- Voor de primaire en regionale keringen in beheer van het Rijk is de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) toezichthouder.
- Het Gebiedsoverleg Zuidwestelijke Delta bevordert samenwerking, adviseert afzonderlijke overheden en draagt zorg voor het opstellen van gezamenlijke beleidskaders, programma's en projecten.
Terreinbeheerders passen inrichting en beheer aan op basis van waterveiligheidseisen en werken mee aan nieuwe combinaties van natuur en waterkering.
- Initiatiefnemers en uitvoerders houden bij nieuwe ontwikkelingen rekening met overstromingsrisico's.
Het havengebied wordt door North Sea Port veilig ingericht.

Actie 2 - Uitvoeren maatregelen die de gevolgen van een overstroming verminderen Om de gevolgen van een overstroming te beperken is het van belang om essentiële nutsvoorzieningen, zoals elektriciteit, telecom, water en gas, en functies, zoals ziekenhuizen en brandweerkazernes, niet in overstromingsgevoelige gebieden te ontwikkelen. Mocht dit niet voorkomen kunnen worden, dient aangepast bouwen of een aangepaste inrichting uitval van de voorzieningen en functies te voorkomen. Voor nieuwe functies waar een groot aantal mensen verblijven, zoals woonwijken of regionale bedrijventerreinen, dienen overstromingsgevoelige gebieden vermeden te worden.

Rolverdeling:

- Het Rijk stelt landelijke kaders vast in het nationaal waterprogramma, nationaal deltaprogramma / deltabeslissingen en beheerprogramma Deltawateren.
- De gemeente voorkomt vestiging van essentiële nutsvoorzieningen in overstromingsgevoelige gebieden. Provincie, waterschap en de veiligheidsregio adviseren daarbij.
- Het waterschap stelt kaders vast in het waterbeheerprogramma, verleent vergunningen, beheert het peil en voert werkzaamheden uit ter verbetering van de waterveiligheid.
- Initiatiefnemers, ontwikkelaars en uitvoerders houden bij nieuwe ontwikkelingen rekening met overstromingsrisico's.

Actie 3 - Uitvoeren maatregelen die de crisisbeheersing verbeteren

Denk aan evacuatieplannen en noodpakketten. Het aanwijzen van evacuatie-, vlucht- en hulpverleningsroutes is noodzakelijk. Ook bij nieuw aan te leggen infrastructuur is dit een afweging. Bewustwording bij overheden, bedrijven en burgers is cruciaal om de (zelf)redzaamheid te vergroten.

Rolverdeling:

- Het Rijk stelt landelijke kaders vast in Nationaal Waterprogramma, Nationaal Deltaprogramma / Deltabeslissingen en Beheerprogramma Deltawateren.
- Rijkswaterstaat, waterschap en gemeenten wijzen evacuatie- en vluchtroutes aan bij bestaande en nieuwe infrastructuur en maken evacuatieplannen.
- De Veiligheidsregio coördineert de crisisbeheersing, deelt kennis en adviseert over risico's en mogelijk aanpak.
- Bedrijven en bewoners nemen voorzorgsmaatregelen (noodpakketten) voor de eigen veiligheid bij calamiteiten.

Kansen en risico's bij de uitvoering 1.

Doe meer met minder grond.

- Versterking van waterkeringen kan gecombineerd worden met verbetering van andere functies: natuur, recreatie, infrastructuur, energieopwekking, etc.

- Gebruikmaken van natuurlijke processen voor versterking van de waterkeringen kan onnodig ruimtebeslag voorkomen en past bij een circulaire economie.
- De omvang van de stranden moet op peil blijven om huidige recreatieve en natuurfuncties te behouden.

2. Werk samen en deel kosten en baten.

- Voorkomen van stedelijke ontwikkelingen in laaggelegen gebieden draagt bij aan natuurlijk, robuust en kosteneffectief watersysteem.
- Uitbreiding van de netwerkinfrastructuur voor de energietransitie is een keuzemoment waarbij ook de kwetsbaarheid bij overstroming kan worden betrokken.
- Voorzorgsmaatregelen voor het geval van overstroming zijn ook van belang bij andere calamiteiten.

3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.

- Bij nieuwe ontwikkelingen gebruikmaken van bestaande hoogteverschillen past bij bestaande landschapsstructuur.
- Bij kustversterking moet naast de waterveiligheid ook rekening worden gehouden met de landschappelijke, cultuurhistorische en ecologische waarde van strand, duinen en dijken.

4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.

- Tempo en gevolgen van klimaatverandering zijn onzeker, daarom moet voor langetermijninvesteringen rekening worden gehouden met de bandbreedte in prognoses.

27. Zoet water

Doelstelling 2030

In balans brengen en houden van vraag en aanbod van zoet water.

De beschikbaarheid van voldoende zoet water is van wezenlijk belang, terwijl die beschikbaarheid zowel door klimaatverandering en zeespiegelrijzing als door toenemend gebruik onder druk staat. Het streven is een zoetwatersituatie te creëren waarin vraag en aanbod met elkaar in balans zijn. Het tussendoel voor 2030 is gelijk aan dat voor 2050, namelijk 'het in balans brengen en houden van vraag en aanbod van zoet water tegen acceptabele kosten'. De belangrijkste opgave is goed in te spelen op de effecten van klimaatverandering. Voor Nederland worden zowel langere droogteperiodes als heviger buien verwacht. Op jaarbasis gaan klimatologen uit van een toename van de neerslag. Voor Zeeland komt daar door de lange kustlijn een versterkte invloed van zeespiegelstijging bovenop. In dit kader wordt het Zeeuws Deltaplan Zoet Water opgesteld. Doelstelling hiervan is een provinciedekkend beeld te genereren van de mogelijkheden voor het bestendigen van de huidige situatie, het optimaliseren van de zoetwatersituatie en het formuleren van een programma om dat te bereiken. Dit programma zal zich moeten richten op zowel de beschikbaarheid van als de vraag naar zoet water. Drinkwater valt hier buiten en komt aan bod bij 16. Watersysteem.

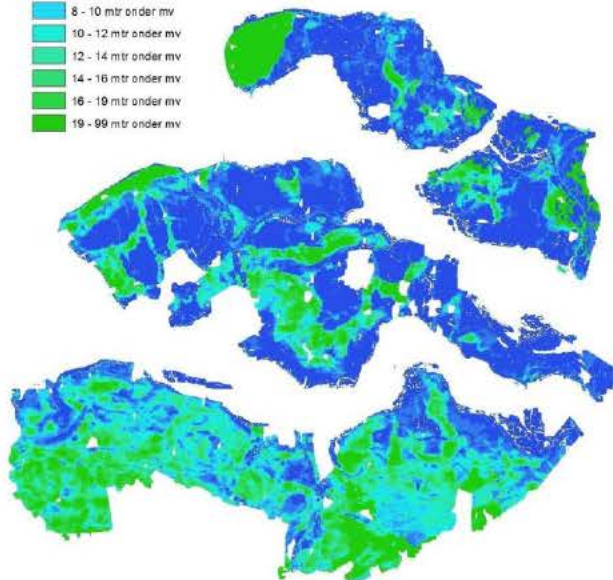
Indicatoren:

- Diepteligging van zoetzoutgrensvlak (verandering t.o.v. kaartbeeld 2017).
- Aantal nieuwe diepdraains voor zoetwaterontrekking per jaar (bron: CBS)
- Gewasarealen in ha, uitgesplitst naar meer en minder water vragende gewassen (bron: CBS)

Legend

150 mg/l chloride

- no data
- 0 - 3 mtr onder mv
- 3 - 6 mtr onder mv
- 6 - 8 mtr onder mv
- 8 - 10 mtr onder mv
- 10 - 12 mtr onder mv
- 12 - 14 mtr onder mv
- 14 - 16 mtr onder mv
- 16 - 19 mtr onder mv
- 19 - 99 mtr onder mv

Huidige situatie

Zoetwaterbeschikbaarheid

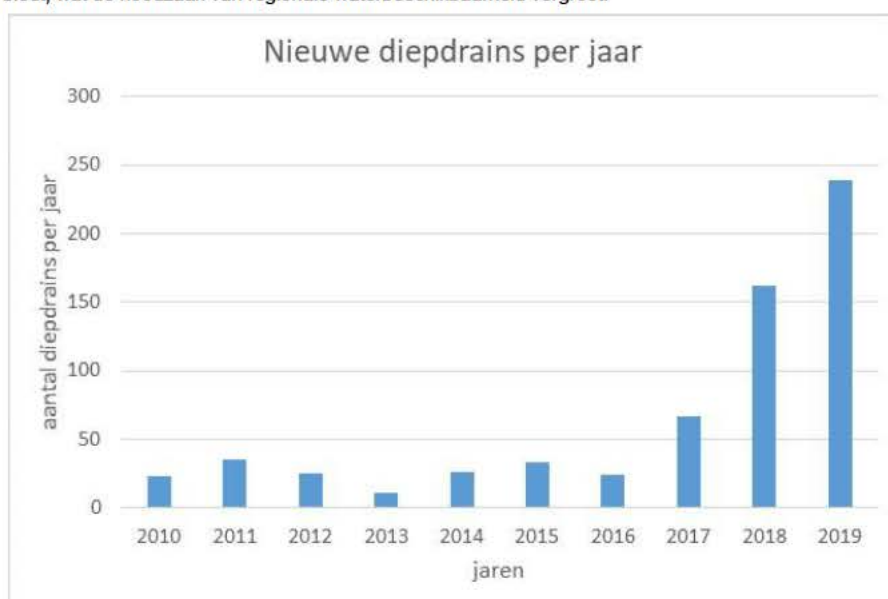
De beschikbaarheid van zoet water verschilt op dit moment per gebied. In het oosten van Zeeland is zoet water vanuit het Volkerak-Zoommeer ruim beschikbaar voor de landbouw. Vanuit de Biesbosch wordt zoet water aangevoerd voor zowel drinkwaterbereiding, industrie als landbouw. De landbouwwaterleiding bedient met name fruitteeltbedrijven in een deel van Zuid-Beveland. Ook de industrie heeft een eigen waterleiding. In de rest van Zeeland beschikt ongeveer 40% van het landbouwareaal over zoete grondwatervoorraden die onttrokken kunnen worden. De overige 60% is voor zijn zoetwatervoorziening volledig afhankelijk van regenwater.

Bescherming van de kwaliteit en benutbaar volume van zoet grondwater is van groot belang. In de praktijk vraagt het optimaliseren van de zoetwaterbeschikbaarheid op de ene plek een veel grotere inspanning dan op de andere. Bovendien hoeft aanpassing niet perse een technische invulling te hebben zoals extra zoetwaterbuffering. Het kan ook gaan om meer acceptatie en aanpassing van gewas en gedrag aan droge perioden, zowel individueel als voor de hele samenleving. Het komt er op neer dat we zodanig goed met een langdurige droogteperiode kunnen omgaan, dat die niet ontwrichtend is voor de samenleving.

Zoetwatervraag

In onderstaande tabel is te zien dat er een toename is van teelt van watervragende gewassen, zoals pootaardappelen en zaai-uien. In de grafiek is duidelijk zichtbaar dat er een toename is van beregening vanuit diepdraains.

Een ontwikkeling die ook van invloed is op de vraag naar zoet water is de toename van contractteelt. Daarbij maken boeren een jaar vooraf al harde afspraken over het moment van levering van hun product aan een afnemer. Dit betekent dat afhankelijkheid van neerslag niet voldoende zekerheid biedt, wat de noodzaak van regionale waterbeschikbaarheid vergroot.

Acties om doelen te realiseren

Actie 1 Opstellen provinciedekkend beeld van de mogelijkheden voor het bestendigen van de huidige situatie

Overheden, agrariërs en terreinbeheerders stellen samen een Zeeuws Deltaplan Zoet Water op, dat houvast biedt voor het bereiken van een zo robuust mogelijke regionale zoetwatersituatie, zowel kwalitatief als kwantitatief, in het licht van klimaatverandering en functionele vraagontwikkeling. De landelijke voorkeursvolgorde zoetwater is daarbij van belang: (1) Landgebruik aanpassen aan zoetwaterbeschikbaarheid, (2) zuiniger zijn met water, (3) beter vasthouden van water, (4) slimmer verdelen van water en (5) accepteren van restrisico op schade door watertekorten.

Rolverdeling:

- Het Rijk is verantwoordelijk voor de nationale zoetwaterverdeling en de landelijke Kennisagenda Zoet water.
- Grensoverschrijdende afstemming loopt via de Euregio Scheldemond en de Vlaams-Nederlandse Scheldecommissie.
- De provincie faciliteert het opstellen van een Zeeuws Deltaplan Zoet Water met financiële en personele inzet. Aan het project werken waterschap, gemeenten, agrarische organisaties, terreinbeheerders, bedrijfsleven, kennisinstellingen en drinkwaterbedrijf Evides mee.
- Uitvoering van projecten wordt gefinancierd door regionale partijen met cofinanciering vanuit het Deltafonds.
- North Sea Port deelt kennis en informatie over zoetwatergebruik en beschikbaarheid in de havengebieden.

Actie 2 Optimaliseren van de zoetwatersituatie gericht op vergroting van de beschikbaarheid en/of optimalisatie van het gebruik

Voorbeelden hiervan zijn het optimaliseren van de berging van zoet water in de bodem en het onderzoeken van duurzame alternatieven, zoals het ontzilten van water, hergebruik van proceswater uit industrie en waterzuivering en mogelijkheden voor scheiding van zoete en zoute of brakke waterlopen. **Rolverdeling:**

- Gemeenten stellen kaders vast in hun omgevingsplan en rioleringsplan, zorgen voor vlotte afvoer van regenwater, maar stimuleren daarnaast berging van water in bebouwde omgeving, verlenen vergunningen aan bedrijven voor realiseren opslag, stimuleren opvang van regenwater door burgers, stimuleren zuinig omgaan met water bij schaarste.
- Gebruikers van zoet water realiseren besparende maatregelen en slaan zoet water op voor eigen gebruik.
- North Sea Port faciliteert zoetwatervoorzieningen voor de eigen klanten.
- Provincie Zeeland en waterschap Scheldestromen stellen beleid op ter bescherming van belangrijke zoetwatervoorraden. Zij stimuleren daarnaast kennisontwikkeling in het kader van de Proeftuin Zoet Water en ondersteunen gebruikers bij het treffen van maatregelen voor een robuustere zoetwatersituatie.
- Waterschap Scheldestromen voert het operationeel beheer van oppervlaktewaterpeilen, reguleert onttrekkingen en draagt financieel bij aan zoetwatermaatregelen.
- Rijkswaterstaat verzorgt de koppeling met de nationale waterverdeling in het hoofdwatersysteem en voert samen met de andere waterbeheerders waterakkoorden uit.
- Terreinbeheerders voeren beheer van natuurgebieden met het oog op het bereiken van een zo robuust mogelijke zoetwatersituatie.
- Ontwikkelaars en investeerders realiseren (coöperatieve) zoetwatervoorziening.
- Agrarische organisaties ondersteunen en adviseren bij uitvoering van pilots en projecten.

Kansen en risico's bij de uitvoering 1.

Doe meer met minder grond.

- Opslag van zoet water in bassins kan worden gecombineerd met een andere functie, zoals een drijvend zonnepark, woningen, recreatie of kassencomplex. Keerzijde van waterbassins is kans op toename van plaagdieren en -insecten, zoals algen en muggen.
- Huidige bodem kan meer water vasthouden door verbetering van de structuur en hoger gehalte organisch materiaal.

- Aanpassen van de teelt aan de zoetwatersituatie is een voorwaarde voor optimaal gebruik van gronden.
2. Werk samen en deel kosten en baten.
- Waterbesparing door burgers en bedrijven geeft financiële voordelen in de hele waterketen, doordat bij lagere vraag ook minder aanbod nodig is.
  - Verbetering van de watersituatie in het landelijk gebied draagt bij aan robuustere natuurgebieden en hogere natuurwaarden daarbuiten. Kanttekening daarbij is dat het voor natuur niet persé om zoetwater gaat.
3. Maak gebruik van de Zeeuwse kernkwaliteiten.
- Waterberging in het landelijk gebied kan spanning vertonen met de belangen van landschap en natuur. Een evenwichtige afweging tussen deze belangen is belangrijk.
4. Denk aan de toekomst en aan de rest van de wereld.
- Klimaatadaptatie heeft tot doel mee te ontwikkelen met klimaatverandering.
  - Investeringsvoorkomen in gebieden met toekomstige risico's, bespaart schade in de toekomst.

Overzicht van alle doelen en acties

Doel 2030 van de bouwsteen	Subdoelen van de bouwsteen	Acties van de bouwsteen
1. Cultuur In 2030 is de Zeeuwse culturele infrastructuur structureel op orde. Op provinciale schaal is er een compleet aanbod, waarbij goede spreiding voorkomt dat het aanbod te veel versnipperd.	Subdoel 1: Door professionalisering, onderlinge samenwerking en de verbinding met andere economische sectoren en netwerken wordt de Zeeuwse culturele infrastructuur structureel versterkt en wordt een grotere bijdrage geleverd aan diverse maatschappelijke opgaven. Subdoel 2: Het Zeeuwse culturele aanbod is (fysiek of digitaal) goed bereikbaar, toegankelijk en beleefbaar voor alle groepen, met bijzondere aandacht voor jongeren (cultuureducatie en talentontwikkeling). Subdoel 3: De Zeeuwse cultuur is beter verbonden met de omliggende regio's en (inter)nationale netwerken.	Actie 1.1 - Oprichten van een Cultural Board Actie 1.2 - De Zeeuwse overheden intensiveren de afstemming en samenwerking op het gebied van cultuur Actie 2.1 - Verbeteren duurzame bereikbaarheid van de Zeeuwse culturele voorzieningen en evenementen Actie 2.2 - Stimuleren van het digitaal ontsluiten van collecties en het digitaal toegankelijk maken van tentoonstellingen en evenementen Actie 2.3 - Bijzondere aandacht voor jongeren door cultuureducatie en talentontwikkeling Actie 3.1 - Verbeteren samenwerking en verbinding met culturele organisaties buiten Zeeland
2. Gezondheid Onze leefomgeving is veilig, lokt gezond gedrag uit en heeft weinig gezondheidsrisico's. De gezonde keus is de gemakkelijkste keus en gezondheidsrisico's voor de mens zijn verlaagd.	Subdoel 1: Uitbreiden van een omgeving met een gezond voedingsaanbod en het verminderen van een omgeving met ongezond voedingsaanbod Subdoel 2: Een omgeving die uitnodigt tot bewegen Subdoel 3: Een omgeving die uitnodigt tot ontmoeten Subdoel 4: Een omgeving die uitnodigt tot ontspannen Subdoel 5: Een omgeving die gezondheidsrisico's verlaagt	Actie 1.1 - Gezondheid centraal stellen in beleid voor voedselproductie Actie 2.1 - Bieden van een veilige, toegankelijke en aantrekkelijke omgeving die uitnodigt tot bewegen Actie 3.1 - Vergroten van faciliteiten voor ontmoeting in de buitenruimte Actie 4.1 - Realiseren mogelijkheden voor rust en ontspanning Actie 5 zie bouwsteen milieu
3. Mobiliteit De ambitie is dat mobiliteit snel, slim, veilig, schoon en betaalbaar is. Digitale bereikbaarheid is snel en voldoende dekkend.	Subdoel 1: Snelle mobiliteit Subdoel 2: Organiseren van een flexibel vraagafhankelijk mobiliteitssysteem, gericht op de behoeften van de reiziger Subdoel 3: Verbeteren verkeersveiligheid Subdoel 4: Schone mobiliteit Subdoel 5: Optimale digitale bereikbaarheid in de hele provincie	Actie 1.1 - Inzetten op snelle en frequente openbare vervoersverbindingen met de Randstad en Noord-Brabant, en tussen Zeeuwse steden Actie 1.2 - Verbeteren grensoverschrijdende verbindingen Actie 2.1 - Verbeteren/vervangen van aanbodgericht busvervoer door versnellen van buslijnen en organiseren en faciliteren mobiliteitsvormen voor flexibele fijnmazige mobiliteit Actie 2.2 - Ontwikkelen van een robuust, flexibel en betaalbaar mobiliteitssysteem, waarbij de reiziger (meer) centraal komt te staan Actie 2.3 - Delen van mobiliteitsdata (vraag en aanbod) Actie 2.4 - Ontwikkelen van verschillende type knooppunten met divers aanbod van mobiliteit en (laad)voorzieningen Actie 3.1 - Verbeteren veiligheid infrastructuur Actie 3.2 - Verbeteren gedrag verkeersdeelnemers Actie 4.1 - Inzetten op gebruik van fiets en e-bike voor kortere afstanden Actie 4.2 - Automobilitieit en treinverkeer zero emission Actie 4.3 - Faciliteren van voldoende oplaadinfrastructuur voor elektrische voertuigen Actie 5.1 - Verbeteren digitale infrastructuur

<p>4. Onderwijs</p> <p>Het doel voor 2030 én 2050 is het realiseren van een duurzame onderwijs- en onderzoeksinfrastructuur.</p>	<p>Subdoel 1: Het creëren van een hoogstaand onderwijs- en onderzoeksaanbod in de hele onderwijs/onderzoekskolom van zowel reguliere opleidingen als nicheopleidingen, door verder te bouwen aan de Zeeuwse campus, een cyclische samenwerking van onderwijs- en onderzoeksinstellingen.</p> <p>Subdoel 2: Een intensieve samenwerking bereiken tussen onderwijs, bedrijfsleven en overheid (triple helix). Aandachtspunten daarbij zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> - de onderwijs- en kennisinfrastructuur in Zeeland kwalitatief goed en betaalbaar te houden - de innovaties in de Zeeuwse economie te stimuleren - de leefbaarheid in Zeeland te behouden - het bedrijfsleven de juiste mensen te leveren 	<p>Actie 1.1 - Ondersteunen kennisinstellingen in hun relaties met Nationale en Europese organisaties</p> <p>Actie 2.1 - Zorgen voor verbondenheid van de Bèta Campus met de bestaande bedrijven en onderwijs- en kennisinstellingen in de hele kolom in Zeeland en omliggende regio's en met de K&I-netwerken</p> <p>Actie 2.2 - Het versterken van de uitvoeringskracht van de K&I-netwerken</p> <p>Actie 2.3 - Het realiseren van de triple helix samenwerking op bestuurlijk en op uitvoeringsniveau, gericht op de versterking van de Zeeuwse Onderwijs/onderzoeksstructuur</p>
<p>5. Voorzieningen en evenementen</p> <p>Bereikbaarheid en beschikbaarheid van (basis)voorzieningen en evenementen voor elke Zeeuw en toerist is gegarandeerd.</p>	<p>Subdoel 1: Iedereen, ongeacht leeftijd, opleidingsniveau, afkomst of vitaliteit, heeft toegang tot alle voorzieningen.</p> <p>Subdoel 2: Zeeland beschikt over een aantal bijzondere en zich onderscheidende kleinschalige top- en kwaliteitsvoorzieningen op het gebied van onderwijs, zorg en cultuur, die de regio extra aantrekkelijk maken om te blijven of zich van elders te hier te vestigen.</p> <p>Subdoel 3: Evenementen zijn het duurzame uithangbord van de ultieme Zeeuwse beleving.</p>	<p>Actie 1.1a - De basisvoorzieningen moeten voor iedereen beschikbaar en bereikbaar zijn en worden daarom zoveel mogelijk lokaal ingevuld.</p> <p>Actie 1.1b - Inwoners van kleine kernen waar de basisvoorzieningen niet beschikbaar zijn, kunnen deze voorzieningen bereiken door slimme mobiliteit en/of digitale ontsluiting.</p> <p>Actie 1.2 - Aanvullende voorzieningen zoveel mogelijk op knooppunten geconcentreerd, die optimaal bereikbaar zijn gemaakt voor alle Zeeuwen.</p> <p>Actie 1.3 - De toegang tot kwalitatief hoogwaardige topvoorzieningen binnen en buiten Zeeland verzekeren.</p> <p>Actie 1.4 - Door 'slimme mobiliteit' de bereikbaarheid van voorzieningen verbeteren.</p> <p>Actie 2.1 - Behoud en ontwikkeling onderscheidende top- en kwaliteitsvoorzieningen.</p> <p>Actie 3.1 - Realiseren van een Zeeland brede coördinatie van evenementen.</p> <p>Actie 3.2 - Zorgen voor voldoende vrijwilligers om evenementen te organiseren.</p> <p>Actie 3.3 - Breder benutten van evenementen voor andere opgaven.</p> <p>Actie 3.4 - Evenementen meer laten bijdragen aan klimaat en energie</p>
<p>6. Woningvoorraad</p> <p>Een toekomstbestendige en CO2-neutrale woningvoorraad die in kwaliteit en kwantiteit aansluit op de vraag.</p>	<p>Subdoel 1: Toekomstbestendig maken van de bestaande woningvoorraad; CO2neutraal en levensloopbestendig</p> <p>Subdoel 2: Nieuwbouw passend bij de huidige en toekomstige behoefte en minimaal 50% circulair: focus op kwaliteit in woningtypen en locaties.</p> <p>Subdoel 3: Inspelen op de behoefte aan specifieke segmenten op woningmarkt</p>	<p>Actie 1.1 - Stimuleren onderhoud, renovatie en sloop van koop- en huurwoningen</p> <p>Actie 1.2 - Gebiedsgerichte aanpak</p> <p>Actie 2.1 - Adaptief programmeren</p> <p>Actie 2.2 - Complementair bouwen van nieuwe woningen</p> <p>Actie 3.1 - Hergebruik lege panden voor wonen</p> <p>Actie 3.2: - Uitbouw flexibele schil</p> <p>Acties die subdoelen overstijgen:</p> <p>Actie 4.1 - Regionale woningmarktafspraken</p> <p>Actie 4.2 - Evaluatie drie regelingen voor woningbouw in landelijk gebied om ruimtelijke kwaliteitsverbetering landelijk gebied te bekostigen</p>

7. Woonomgeving Onze woonomgeving is veilig en klimaatadaptief, lokt gezond gedrag en draagt meer bij aan biodiversiteit.	Subdoel 1: Investeren in toekomstbestendige woongebieden op de goede plek Subdoel 2: Stimuleren veiligheid, gezondheid, duurzaamheid, biodiversiteit en klimaatadaptiviteit door ruimtelijke ordening en -inrichting	Actie 1.1 - Bij herbestemming en herstructurering woonmilieus ontwikkelen waar tekort aan is Actie 1.2 - In het stedelijk gebied investeren in de leefomgeving en sociale en fysieke veiligheid Actie 2.1 - Bij inrichting en ordening van de ruimte sturen op bundeling van functies voor het uitlokken van gezond gedrag, duurzaamheid en veiligheid Actie 2.2 - Rekening houden met natuurinclusief bouwen, energieopwekking en -opslag en voorkomen van wateroverlast en hittestress bij inrichting van onze ruimte
8. Archeologie De inzet voor 2030 is het onderwerp archeologie breder te benaderen dan alleen het behouden van archeologische waarden zoals dat wettelijk is verankerd.	Subdoel 1: Archeologisch erfgoed wordt behouden en ontwikkeld, is bereikbaar en (digitaal) toegankelijk voor iedereen Subdoel 2: Archeologisch erfgoed is uitgangspunt bij ruimtelijke ontwikkelingen Subdoel 3: Archeologisch erfgoed wordt betrokken bij de (toeristische) promotie van Zeeland	Actie 1.1 - Kennislacunes in de archeologie opvullen en publieksarcheologie stimuleren Actie 1.2 - Publieksparticipatie vergroten door het faciliteren van projecten Actie 1.3 - Verbeteren samenwerking wetenschappelijk onderzoek in Zeeland Actie 2.1 - Aandacht voor archeologie bij visies en plannen Actie 2.2 - Handhaving ten aanzien van de archeologie is volledig geborgd, niet alleen op papier maar ook in de praktijk. Actie 2.3 - 4D-ordening als leidend principe in de omgevingsvisie: ordening boven- en ondergrond, functiestapelings- en tijdsfactor Actie 3.1 - Overheden bewust maken van kracht van het archeologisch erfgoed Actie 3.2 - Leerstoel Cultuurtoerisme installeren bij UCR Actie 3.3 - Vrijwilligers fungeren als ambassadeurs van het archeologisch erfgoed, ook voor toeristische ontsluiting
9. Bodem Een robuuste en schone bodem met een goede (fysische, chemische en biologische) bodemkwaliteit, die duurzaam wordt beheerd en zich kan lenen aan diverse grondgebruikers zonder uitgeput te worden.		Actie 1 - Beheer en verbetering van de bodemkwaliteit voor (kringloop)landbouw, klimaatadaptatie, biodiversiteit, milieu en aardkundig erfgoed. Actie 2 - Aandacht voor bodemenergiesystemen Actie 3 - Kennisdeling en -ontwikkeling
10. Deltawateren Realiseren van een veilige, economisch aantrekkelijke en ecologisch gezonde delta.	Subdoel 1: Verbetering van, de basis, het ecologisch systeem van de deltatwateren Subdoel 2: Ontwikkelen herijkte voorkeursstrategie/toekomstperspectief Zuidwestelijke Delta Subdoel 3: Onderscheidend ontwikkelperspectief per deltatwater op basis waarvan ruimtegebruik van de wateren en de randen wordt ingevuld Subdoel 4: Uitvoeren Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta	Actie 1.1 - Uitvoeren bestaande voorkeursstrategie voor de deltatwateren Actie 2.1 - Herijking voorkeursstrategie Zuidwestelijke Delta Actie 2.2 - Stimuleren gezamenlijke kennisontwikkeling Actie 3.1 - Opstellen ontwikkelperspectief per Deltatwater Actie 4.1 - Nadere invulling handelingsperspectieven door middel van gebiedsgerichte uitwerkingen, pilots, living labs en het bieden van experimenteerruimte

11. Erfgoed In 2030 wordt ons erfgoed behouden en benut. Daarnaast is het ontsloten, beleefbaar en toegankelijk gemaakt.	Subdoel 1: Erfgoed wordt behouden en ontwikkeld, is bereikbaar en toegankelijk. Subdoel 2: Erfgoed is uitgangspunt bij ruimtelijke ontwikkelingen. Subdoel 3: Erfgoed wordt optimaal benut voor economische en sociale activiteiten	Actie 1.1 - Duurzaam (her)gebruik en instandhouding/restauratie van erfgoed zoals monumentale gebouwen, cultuurhistorisch waardevolle elementen en structuren. Actie 1.2 - Ontsluiting en daarmee beleving en bewustwording van erfgoed. Actie 2.1 - Erfgoed benutten bij ruimtelijke ontwikkelingen Actie 3.1 - Kansen benutten voor toerisme Actie 3.2 - Maatschappelijk belang cultuur en erfgoed versterken
12. Landbouw Een volhoudbaar landbouwsysteem dat functioneert in evenwicht met de omgeving, waarbij kringlopen op een zo laag mogelijk niveau gesloten zijn en er productie op basis van marktvraag plaatsvindt	Subdoel 1: Ondersteunen ondernemers in de transitie naar volhoudbare landbouw: stimuleren en kaderstellen Subdoel 2: Het bevorderen van bodemkwaliteit Subdoel 3: Het realiseren van de (zoet) wateropgave en klimaatopgave uit het klimaatakkoord voor landbouw en landgebruik Subdoel 4: Bevorderen biodiversiteit in het landelijk gebied	Actie 1.1 - Stimuleren van de innovatie en doorontwikkeling van de agrarische sector Actie 1.2 - Vastleggen ontwikkelingsstrategie grondgebonden, niet-grondgebonden landbouw en aquacultuur Actie 2.1 - Bevorderen bodemkwaliteit Actie 3.1 - Realiseren opgave energie en CO2 Actie 3.2 - Aanpakken wateropgave Actie 4.1 - Aanpak biodiversiteit
13. Landschap Behoud en versterking van een aantrekkelijk en gewaardeerd Zeeuws landschap dat optimaal veerkracht en ruimte biedt voor natuurlijke processen ten gunste van economie (wonen, werken en recreëren), natuur, bodem en water.	Subdoel 1: Behoud, borging en beleefbaarheid van bestaande landschappelijke, cultuurhistorische en aardkundige kernkwaliteiten Subdoel 2: Sturing geven aan gewenste ontwikkelingen van het Zeeuwse landschap in de toekomst. Optimale veerkracht van het landschap waarbinnen ruimte ontstaat voor natuurlijke processen ten gunste van economie (wonen, werken en recreëren), natuur, bodem en water Subdoel 3: Herstel van het natuurlijk water- en bodemsysteem vanuit een klimaatadaptieve benadering Subdoel 4: Sturing op een natuurinclusieve benadering waarbij de harde scheiding tussen donkergroene functies en rode functies vervagen en waarbij biodiversiteit een vaste opgave wordt binnen ontwikkelingen en behoud van landschappelijke en cultuurhistorische waarden.	Actie 1.1 - Bescherming landschappelijke, cultuurhistorische en aardkundige kernkwaliteiten Actie 1.2 - Aanpak maatwerk voor vrijkomend agrarisch vastgoed Actie 1.3 - Opzetten van een monitoringssysteem Actie 1.4 - Communiceren en informeren over het landschap en het uitvoeren van onderhoud aan het landschap Actie 1.5 - Behoud van cultuurhistorisch waardevolle boerderijen Actie 1.6 - Borging landschappelijke inpassing Actie 2.1 - Opstellen actuele landschapsvisie met ontwikkelingskader Actie 2.2 - Aanwijzen stimuleringsgebieden voor landschapontwikkeling Actie 3.1 - Opstellen uitvoeringsstrategie herstel Actie 4.1 - Vormgeven van de landelijke agenda natuurinclusieve samenleving van het Rijk. Actie 4.2 - Stimuleren van een volhoudbare landbouw waar landschapsversterking en biodiversiteit onderdeel van uitmaken.

<p>14. Milieu</p> <p>Het Zeeuwse milieubeleid heeft als algemeen doel het beschermen en het versterken van de milieukwaliteit van de fysieke leefomgeving een schoon en veilig Zeeland.</p>	<p>Subdoel 1: Verminderen en voorkomen bodemverontreiniging</p> <p>Subdoel 2: Verbeteren waterkwaliteit door reguleren indirecte lozingen</p> <p>Subdoel 3: Permanent verbeteren van de luchtkwaliteit door het streven naar de WHO-norm met als uitgangspunt een verwaarloosbaar risico</p> <p>Subdoel 4: Een aanvaardbaar hinderniveau voor geur vasthouden</p> <p>Subdoel 5: Beperken van de uitbreiding van geluidsproductie</p> <p>Subdoel 6: Het zoveel mogelijk beperken van risico's die verbonden zijn aan de opslag, productie en bewerking van gevaarlijke stoffen</p> <p>Subdoel 7: Beperken van het ontstaan van afval en gebruik van nieuwe grondstoffen (50% circulair)</p> <p>Subdoel 8: Reguleren van luchtvaartterreinen</p>	<p>Actie 1.1 - Aanpak van diffuse verspreiding van Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS) door middel van uitvoering programma ZZS en uitvoering geven aan definitief handelingskader voor PFAS en PFOS (voorzien in 2021)</p> <p>Actie 1.2 - Afronding sanering spoedlocaties en overdracht naar gemeentes</p> <p>Actie 2.1 - Reguleren van indirecte lozingen</p> <p>Actie 3.1 - Reguleren van emissies</p> <p>Actie 3.2 - Nadere uitwerking aanpak verbeteren luchtkwaliteit in milieuprogramma</p> <p>Actie 4.1 - Reguleren van geuremissie</p> <p>Actie 4.2 - Nadere uitwerking aanpak geur in milieuprogramma</p> <p>Actie 5.1 - Reguleren van geluidsproductie</p> <p>Actie 5.2 - Nadere uitwerking aanpak beperking van de uitbreiding van geluidsproductie in milieuprogramma</p> <p>Actie 6.1 - Beperken van risico's die verbonden zijn aan de opslag, productie en bewerking van gevaarlijke stoffen</p> <p>Actie 6.2 - Nadere uitwerking aanpak beperken van risico's die verbonden zijn aan de opslag, productie en bewerking van gevaarlijke stoffen</p> <p>Actie 7.1 - Kringlopen worden zoveel mogelijk – regionaal – gesloten, waarbij 'afval' omgezet wordt in grondstof. Producten gebaseerd op fossiele olie worden vervangen door producten die gemaakt zijn uit hernieuwbare grondstoffen.</p> <p>Actie 7.2 - Nadere uitwerking van beperken van het ontstaan van afval en gebruik van nieuwe grondstoffen (50% circulair)</p> <p>Actie 8.1 - Uitvoeren van het beleid en uitvoeren bevoegdheden</p>
<p>15. Natuur</p> <p>Behoud en versterking van Zeeuwse biodiversiteit. Specifiek wordt daarbij ingezet op het bereiken van een 70% doelbereik van stikstofgevoelige binnendijkse Natura2000 gebieden.</p>	<p>Subdoel 1: Herstel Biodiversiteit</p> <p>Subdoel 2: Natuurbescherming</p> <p>Subdoel 3: Natuurbeheer</p> <p>Subdoel 4: Natuurherstel</p> <p>Subdoel 5: Natuurontwikkeling</p> <p>Subdoel 6: Natuurverbreding</p> <p>Subdoel 7: Natuurbeleving</p>	<p>Actie 1.1 - Uitvoering doelstelling Biodiversiteit</p> <p>Actie 2.1 - Natuurbescherming</p> <p>Actie 3.1 - Beheer Natuur Netwerk Zeeland</p> <p>Actie 3.2 - Agrarisch natuurbeheer</p> <p>Actie 3.3 - Ecologisch berm- en dijkbeheer</p> <p>Actie 3.4 - Faunabeheer en exotenbestrijding</p> <p>Actie 3.5 - Monitoring</p> <p>Actie 4.1 - Uitwerken uitvoeringsprogramma natuur 2021- 2030</p> <p>Actie 4.2 - Herstel en instandhoudingsmaatregelen</p> <p>Actie 5.1 - Afronding Natuurnetwerk Zeeland</p> <p>Actie 6.1 - Uitvoering acties nota Natuurverbreding</p> <p>Actie 6.2 - Uitvoering uitwerking natuurprogramma 2021-2030</p> <p>Actie 7.1- Uitvoering onderdeel natuurbeleving uit nota natuurbeleving</p>
<p>16. Watersysteem</p> <p>Gezond water Grond- en oppervlaktewater zijn van goede kwaliteit en aanvulling en onttrekking zijn blijvend in balans.</p>		<p>Actie 1 - Verbeteren kwaliteit oppervlakte- en grondwater om te voldoen aan KRW-normen</p> <p>Actie 2 - Voorkomen van intoring op watervoorraden</p>

<p>17. Arbeidsmarkt</p> <p>De Zeeuwse arbeidsmarkt is in 2030 conjunctuurproof en kan voorzien in de vraag van de Zeeuwse werkgevers voldoende gekwalificeerde arbeidskrachten voor de Zeeuwse arbeidsmarkt.</p>		<p>Actie 1.1 - Bedrijven, onderwijsinstellingen, private en publieke organisaties werken samen om de vraag naar en het aanbod van arbeidskrachten met elkaar in evenwicht te brengen en up to date te houden.</p> <p>Actie 1.2 - Het spel van vraag- en aanbod, scholing en training wordt optimaal ondersteund door goede digitale infrastructuur, een Expat Center Zeeland en inzet van social media etc.</p> <p>Actie 1.3 - Zeeland nadrukkelijker in beeld brengen voor wonen, studeren en werken</p> <p>Actie 1.4 - Een gezamenlijke aanpak van onderwijs, overheden, bedrijfsleven in het Aanvalsteam Arbeidsmarkt</p> <p>Actie 1.5 - De lancering van het Expat Center Zeeland gericht op het verzorgen van een warm welkom van nieuwe Zeeuwen</p> <p>Actie 1.6 - Evenementen gebruiken voor de profilering van Zeeland</p> <p>Actie 1.7 - Natuur benutten als factor in het Zeeuwse vestigingsbeleid</p> <p>Actie 1.8 - Versterken van de kennis- en innovatienetwerken in Zeeland</p> <p>Actie 1.9 - Meer preventief handelen daar waar sprake is van dreigend ontslag, om te voorkomen dat mensen doorstromen via de WW naar de bijstand.</p>
<p>18. Circulaire economie</p> <p>Binnen de Zeeuwse economie is in 2030 het gebruik van primaire grondstoffen (mineraal, fossiel en metalen) met 50% gedaald.</p>		<p>Actie 1 - Realiseren van circulaire verdienmodellen</p> <p>Actie 2 - Omschakelen naar hernieuwbare (biobased) grondstoffen</p> <p>Actie 3 - Verbeteren hergebruik van grondstoffen</p>
<p>19. Havens en bedrijven</p> <p>Zeeland staat in 2030 op de kaart als regio met een uitstekend voorzieningenniveau, waar het goed werken, ondernemen, wonen, recreëren en studeren is. De economie is voor 50% circulair en er wordt 49% minder CO2 uitgestoten dan in 1990.</p>	<p>Subdoel 1: De doelstellingen uit de Smart Delta Resources Roadmap naar klimaatneutrale industrie en de Ambitie duurzame havens 2030 zijn gehaald</p> <p>Subdoel 2: Het Zeeuwse MKB zet de impact van maatschappelijke en technologische ontwikkelingen om in kansen en is internationaal geïntereerd</p> <p>Subdoel 3: Bedrijventerreinen voorzien in een behoefte</p>	<p>Actie 1.1 - Realiseren 50% circulaire economie</p> <p>Actie 1.2 - Realiseren CO2-reductie van 59% t.o.v. 1990</p> <p>Actie 1.3 - Doorontwikkelen North Sea Port tot slimme, innovatieve haven en katalysator voor Zeeuwse economie</p> <p>Actie 1.4 - Ontwikkeling havens en industrie met gezondheid als uitgangspunt en binnen de randvoorwaarden van natuur, milieu en ruimtegebruik</p> <p>Actie 2.1 - Versterken innovatie, grensoverschrijdende samenwerking en digitalisering van het Zeeuwse MKB</p> <p>Actie 2.2 - Ontwikkeling van het MKB naar een circulaire economie</p> <p>Actie 3.1 - Voor bedrijventerreinen vormen zorgvuldig ruimtegebruik, een functionele en aantrekkelijke inrichting en duurzaamheid het uitgangspunt.</p>

<p>20. Recreatie en toerisme</p> <p>Verbeteren van de Zeeuwse vrijetijdsector met balans tussen economische spin-off, landschap, gasten én inwoners.</p>	<p>Subdoel 1: Beleving van gastvrij Zeeland voor de gast optimaliseren om waardering en herhaalbezoek te stimuleren</p> <p>Subdoel 2: Gezonde en vitale toeristische bedrijfstak met investeringsvermogen</p> <p>Subdoel 3: Stimuleren van een positieve bijdrage van de vrijetijdseconomie aan leefbaarheid/vestigingsklimaat en leefomgeving</p> <p>Subdoel 4: Realiseren van de essentiële onderleggers voor de gewenste kwaliteitsverbetering.</p>	<p>Actie 1.1 - Versterken Zeeuwse identiteit en profilering</p> <p>Actie 1.2 - Optimaliseren toegankelijkheid toeristische producten en diensten: de basis op orde</p> <p>Actie 2.1 - Stimuleren innovatief ondernemerschap: kwaliteitsaspecten voor een robuuste sector</p> <p>Actie 2.2 - Optimaal verbinden van vraag en aanbod</p> <p>Actie 2.3 - Ontwikkelstrategie: gebiedsgerichte aanpak en ontwikkelruimte in balans met omgeving</p> <p>Actie 2.4 - Gerichte aanpak waterrecreatie</p> <p>Actie 2.5 - Passende arbeidsmarkt</p> <p>Actie 3.1 - Effecten op leefomgeving betrekken bij recreatieve ontwikkelingen</p> <p>Actie 4.1 - Goed functionerende innovatie- en kennisnetwerkstructuur</p> <p>Actie 4.2 - Data en kennisontwikkeling</p> <p>Actie 4.3 - Grensoverschrijdende samenwerking</p>
<p>21. Transport en infrastructuur</p> <p>Binnen Zeeland is de hoofdinfrastructuur in 2030 op orde.</p>	<p>Subdoel 1: De capaciteit van de weginfrastructuur is voldoende om de verwachte toename van het verkeer op te vangen.</p> <p>Subdoel 2: De industriegebieden en steden zijn multimodaal ontsloten via weg, water, spoor en buisleidingen.</p> <p>Subdoel 3: De capaciteit van het elektriciteitsnet is vergroot om de energietransitie te faciliteren.</p>	<p>Actie 1.1 - Inrichting hoofdwegen conform wegcategoriseringsplan uit 2016</p> <p>Actie 1.2 - Verbeteren fietsverbindingen voor de korte afstand</p> <p>Actie 2.1 - Beheer, onderhoud en uitbreiding capaciteit waterwegen</p> <p>Actie 2.2 - Beheer, onderhoud en uitbreiding capaciteit spoorwegen</p> <p>Actie 2.3 - Beheer, onderhoud en uitbreiding capaciteit buisleidingenstelsel</p> <p>Actie 3.1 - Beheer, onderhoud en uitbreiding elektriciteitsnet</p>
<p>22. Visserij</p> <p>Het doel voor 2030 is dat er flinke stappen gezet zijn op weg naar een rendabel, duurzaam opererend visserijcluster. Waarbij wordt toegewerkt naar een moderne, goed uitgeruste, economisch gezonde en duurzaam opererende visserijsector die in zijn bedrijfsvoering rekening houdt met de natuurwaarden.</p>		<p>Actie 1 - Brandstofbesparing en het vergroten van selectiviteit van de kottervisserij</p> <p>Actie 2 - De schelpdiersector heeft langlopende afspraken gemaakt over de uitbreiding van kweek in de kuststrook, grote Zeeuwse Wateren en de Noordzee</p> <p>Actie 3 - Uitontwikkeling van kweek van oesters op tafels waardoor het totale ruimtebeslag wordt beperkt</p> <p>Actie 4 - Maken van sluitende afspraken over de inventarisatie van de populatie, restocking, verdeling van de vrije gronden en andere relevante zaken</p> <p>Actie 5 - Monitoring van de draagkracht van de Deltawateren voor het inschatten van de maximaal mogelijke productie</p> <p>Actie 6 - Opruimen van afval op de Noordzee en de kustwateren ("Fishing for Litter")</p> <p>Actie 7 - Zoeken naar nieuwe, rendabele productielocaties voor de schelpdiersector, waarbij tevens de natuurwaarden van intertidale gebieden in het kader van N2000 verhoogd wordt</p> <p>Actie 8 - Terugdringen gebruik lood in sportvisserij (loodvrij vissen)</p>
<p>23. Duurzame energie</p> <p>Maximale ontwikkeling productie hernieuwbare energie.</p>		<p>Actie 1 - Realiseren opgave windenergie op het land (via RES)</p> <p>Actie 2 - Realiseren opgave zonne-energie (via RES)</p> <p>Actie 3 - Realiseren opgave biomassa en biovergisting (via RES)</p>

24. Energietransitie CO2-reductie van 49% in 2030	Subdoel 1: Reductie uitstoot CO2 en andere broeikasgassen in landbouw en industrie, gebouwde omgeving en mobiliteit Subdoel 2: Opwekken en opslaan van hernieuwbare energie	Actie 1.1 - Reductie uitstoot CO2 en andere broeikasgassen in Landbouw en industrie Actie 1.2 - Reductie uitstoot CO2 en andere broeikasgassen in Gebouwde omgeving Actie 1.3 - Reductie uitstoot CO2 en andere broeikasgassen in Mobiliteit Actie 2.1 - Vergroten mogelijkheden voor opwekken en opslaan van hernieuwbare energie
25. Klimaatadaptatie Zeeland is in 2030 voldoende waterrobuust en klimaatbestendig ingericht.		Actie 1 - Aanpak overlast en schade door extreme neerslag Actie 2 - Aanpak overlast en schade door droogte Actie 3 - Aanpak overlast en schade door hitte
26. Waterveiligheid Realiseren van een veilige, economisch aantrekkelijke en ecologisch gezonde delta.		Actie 1 - Uitvoeren maatregelen die de kans op een overstroming verkleinen Actie 2 - Uitvoeren maatregelen die de gevolgen van een overstroming verminderen Actie 3 - Uitvoeren maatregelen die de crisisbeheersing verbeteren
27. Zoet water In balans brengen en houden van vraag en aanbod van zoet water		Actie 1 - Opstellen provinciedekkend beeld van de mogelijkheden voor het bestendigen van de huidige situatie Actie 2 - Optimaliseren van de zoetwatersituatie gericht op vergroting van de beschikbaarheid en/of optimalisatie van het gebruik